

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

AVUSTRALYA BELGELERİYLE ÇANAKKALE SAVAŞI

DOKTORA TEZİ

Rıza İŞİTAN

AĞUSTOS 2022

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

AVUSTRALYA BELGELERİYLE ÇANAKKALE SAVAŞI

DOKTORA TEZİ

Rıza IŞITAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

AĞUSTOS-2022

TRABZON

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Rıza İŞİTAN

11/08/2022

ÖNSÖZ

Dünya tarihine yön veren olayların başında ‘Büyük Savaş’ olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı’nı en fazla etkileyen cephelerden birisi ise Çanakkale Cephesidir. Çanakkale Cephesi 19 Şubat 1915 tarihinde İtilaf Devletlerine ait donanmanın Çanakkale Boğazı’nı sadece denizden zorlayarak geçerek İstanbul’a ulaşma ve böylece de Osmanlı Devleti’ni savaş dışı bırakarak diğer cephelerdeki durumlarını güçlendirmek amacıyla açılmıştır. Ancak, 18 Mart 1915 tarihinde yapılan büyük deniz taarruzu İtilaf Devletleri adına hezimetle sonuçlanmış ve Çanakkale Cephesi’nin kara çıkarmaları aşaması başlamıştır. 25 Nisan 1915 tarihinde İtilaf Devletleri adına büyük ümitlerle başlayan kara çıkarmaları da başarısızlıkla sonuçlanmış, Türk savunması karşısında başarısız olan İtilaf Kuvvetleri 9 Ocak 1916 tarihinde yarımada’yı tamamen terk etmiştir.

İtilaf Devletlerinin başını çeken İngiltere ve Fransa Çanakkale Cephesi’ne sadece kendi ülkelerinden değil, sömürgeleri altında olan ülkelere de askerler getirmiştir. Getirilen bu askerler arasında Avustralyalılar da bulunmaktadır. Çanakkale cephesi, yenilmelerine rağmen Avustralyalılara çok büyük katkılar sağlamıştır. Bu savaşta gösterdikleri cesaret ve direnç sayesinde bütün dünya Avustralya ve Avustralyalıların isimlerini duymuştur. Çanakkale’de verdikleri savaş sonrası Avustralyalıların milli bilinçleri güçlenmiş, emeklemekte olan bir millet artık yürümeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadrosunun büyük bir kısmını ortaya çıkaran Çanakkale Cephesi, Avustralya’da da milli bir kimliğin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Bu çalışmanın başlamasında bana yol gösteren ve ilerleyen aşamalarında değerli fikirlerini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ’e teşekkürü borç bilirim. Yine tez izleme jürimde bulunup kıymetli desteklerini her zaman hissettiğim Prof. Dr. Mehmet OKUR ve Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK ile çalışmada yer alan harita ve tabloların oluşturulmasında büyük emeği geçen Prof. Dr. Yakup Emre ÇORUHLU’ya ve bana manevi destek ve moral veren aileme şükran ve saygılarımı sunarım.

Son olarak, bu çalışmanın Birinci Dünya Savaşı içinde yer alan Çanakkale Cephesi’ni irdeleyen bu çalışmanın; konuyu inceleyecek olan araştırmacılar, akademisyenler, öğrenciler ve konuya ilgi duyan herkese faydalı olmasını dilerim.

Ağustos, 2022

Rıza İŞİTAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYA SAVAŞI.....	5-36
1.1. 1. Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler	5
1.2. Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan	5
1.3. Bismarck Sistemi	6
1.3.1. Bismarck Sonrası Avrupa	7
1.4. Avrupalı Devletlerin Endüstriyel ve Askeri Durumu.....	8
1.4.1. Almanya.....	8
1.4.2. Rusya	9
1.4.3. Britanya.....	9
1.4.4. Fransa.....	10
1.5. Blokların Oluşması.....	10
1.6. Milliyetçilik Akımının Etkisi	11
1.7. Savaşın Başlaması	13
1.8. Devletlerin Savaşın Çıkmasındaki Rollerini	19
1.9. Osmanlı Devleti	21
1.9.1. Osmanlı Devletinin İttifak Arayışları	21
1.10. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Dâhil Olması.....	25
1.11. Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheleer	27
1.11.1. Doğu Cephesi.....	27
1.11.2. Süveyş Cephesi	28
1.11.3. Sina-Filistin Cephesi.....	30
1.11.4. Irak Cephesi	31

1.11.5. Hicaz-Yemen Cephesi	32
1.11.6. Avrupa Cepheleri	33

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇANAKKALE CEPHESİ	37-74
2.1. Çanakkale Şehri ve Boğazı	37
2.2. Çanakkale'nin Stratejik Önemi	38
2.3. Çanakkale Cephesinin Açılması.....	39
2.3.1. Cephenin Açılma Emareleri ve Türkler tarafından Yapılan Hazırlıklar	41
2.3.2. İngiltere'deki Gelişmeler ve Yapılan Hazırlıklar.....	46
2.4. Deniz Harekatı	50
2.4.1. 19 Şubat-17 Mart Tarihleri Arasındaki Deniz Muharebeleri	51
2.4.2. William Riddell Birdwood'un Bölgeye Gönderilmesi	54
2.4.3. Ian Hamilton'ın Görevlendirilmesi.....	55
2.4.4. 18 Mart Deniz Taarruzu	56
2.5. Kara Çıkarması Yapılmasına Karar Verilmesi ve Yapılan Hazırlıklar	59
2.6. Avustralya'nın Kısa Tarihi.....	59
2.7. Avustralya'nın 1. Dünya Savaşına Dahil Olması.....	63
2.8. Broken Hill Hadisesi	68
2.9. Mısır'a Yolculuk	70
2.10. Mısır'da Geçirilen Süre.....	71
2.10.1. Kanal Harekatı	72
2.10.2. Avustralyalıların Çanakkale'ye Gidişi.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇIKARMA HAZIRLIKLARI	75-109
3.1. İtilaf Kuvvetlerinin Çıkarma Planları.....	75
3.1.1. Bolayır.....	75
3.1.2. Enez ve Beşige	76
3.1.3. Suvla ve Kabatepe.....	76
3.1.4. Seddülbahir	76
3.5. İtilaf Kuvvetlerinin Çıkarma Emirleri	80
3.5.1. 29. Tümen Çıkarma Emri	82
4.2.3. Bolayır ve Kumkale Çıkarmaları	97
3.6. Diğer Emirler	98
3.6.1. Kıyı Postaları	99
3.6.2. İskeleler.....	99

3.6.3. Muhabere	99
3.6.4. Su	100
3.6.5. Genel Karargahın Çıkarma Günündeki Dağılımı	100
3.6.6. Donanma Emirleri.....	101
3.6.7. Gemilerle Muhabere	105
3.6.8. Mayınlar	106
3.7. Planlamadaki Eksiklikler.....	106
3.8. Türkler Tarafından Yapılan Hazırlıklar	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KARA SAVAŞLARININ BİRİNCİ SAFHASI	110-164
4.1. ANZAK Çıkarması	110
4.1.1. Birdwood'un Çıkarma Günüyle İlgili Raporu	120
4.1.2. ANZAK Bölgesinde Nisan Ayındaki Diğer Gelişmeler	122
4.1.3. ANZAK Bölgesinde Kara Savaşlarının Birinci Safhasındaki Genel Durum.....	124
4.2. ANZAK Bölgesinde Birinci Safhadaki Belli Başlı Taarruz ve Harekatlar	134
4.2.1. 1 Mayıs Türk Taarruzu	134
4.2.2. 2 Mayıs ANZAK Taarruzu	136
4.2.3. 4 Mayıs ANZAK Taarruzu	138
4.2.4. 7 Mayıs Türk Taarruzu ve 9 ve 14 Mayıs ANZAK Taarruzları	139
4.2.5. 19 Mayıs Türk Taarruzu	141
4.2. Seddülbahir Çıkarmaları	149
4.2.1. I. Kirte Savaşı.....	152
4.2.2. II. Kirte Savaşı	153
4.2.3. III. Kirte Savaşı.....	154
4.2.4. Seferin Harekat Tarzında Planlanan Değişiklik.....	155
4.2.5. 21 Haziran 83 Rakımlı Tepe Muharebesi	158
4.2.6. 28 Haziran Zığındere Muharebesi.....	159
4.2.7. 29 Haziran Türk Taarruzu.....	161
4.2.8. 12 Temmuz Taarruzu	162
4.2.9. 31 Temmuz Taarruzu	163

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KARA ÇIKARMALARININ İKİNCİ SAFHASI.....	165-229
5.1. Kara Çıkarmalarının İkinci Safhasına Giden Yol	165
5.2. Ağustos Taarruz Planı	169
5.2.1. 6 Ağustos Suvla Planı	172

5.2.2. 6 Ağustos ANZAK Planı	174
5.2.3. ANZAK Bölgesinde Görevli Birlikler	177
5.2.4. Operasyon Emirleri	178
5.3. 6 Ağustos Seddülbahir Taarruzu	179
5.4. 6 Ağustos ANZAK ve Suvla Taarruzları	180
5.5. Çanakkale'den Çekilmenin Gündeme Gelmesi	202
5.6. Bulgaristan'ın Savaşa Dahil Olması	204
5.7. Hamilton'ın Görevden Alınması ve Monro'nun Atanması	206
5.8. Kitchener'in Çanakkale'ye Gelişi ve Çekilme Kararı	209
5.9. Cephedeki Durum	211
5.10. ANZAK ve Suvla'dan Çekilme	219
5.11. Seddülbahir'den Çekilme	230
5.12. Savaşın Sona Ermesi	230
SONUÇ	230
KAYNAKLAR	236
EKLER	255
ÖZGEÇMİŞ	282

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı Avrupalı Devletlerin güç mücadeleleri neticesinde ortaya çıkmış ancak sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı etkilemiştir. Söz konusu devletler rakiplerinin gücünü bölmek için dünyanın çeşitli yerlerinde cepheler açmıştır. 'Büyük Savaş' olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı'nda açılan ve sonuçları itibarıyla sadece muharip devletleri değil, birçok devleti etkileyen cephelerden biri ve belki de en önemlisi Çanakkale Cephesidir. Çanakkale Cephesi İngiltere'nin öncülüğünde 19 Şubat 1915 tarihinde başlayan deniz taarruzlarıyla açılmıştır. Çanakkale Boğazı'nı deniz yoluyla geçmek için büyük ve güçlü gemileriyle zorlayan İtilaf Devletleri 18 Mart 1915 tarihinde gerçekleştirdikleri büyük taarruzda büyük kayıplar verince boğazı sadece denizden zorlama fikrinden vazgeçmiş ve kara çıkarmaları yapmaya karar vermiştir.

Yapılan hazırlıklardan sonra 25 Nisan 1915 tarihinde kara çıkarmaları başlamıştır. Kara çıkarmalarında İngiliz ve Fransız askerlerinin yanı sıra sömürgelerinden getirdikleri askerler de görev yapmıştır. Getirilen bu sömürge askerleri arasında Avustralyalılar da bulunmaktaydı. Avustralyalılar yetiştikleri zorlu coğrafya itibarıyla inisiyatif alabilen ve duruma göre vaziyet alan insanlardır. Bu özellikleri onlara Çanakkale Cephesinde büyük faydalar sağlamıştır. Görevlerini yerine getirmek için emir beklememiş, hedefe ulaşmak için ellerinden geleni yapmışlardır. İki aşamadan oluşan kara çıkarmalarında kendilerine verilen görevi tam anlamıyla yapamamaları da bu zorlu görevleri büyük ölçüde yerine getirmişlerdir. Bu özellikleri hasebiyle savaşta yenilmelerine rağmen isimlerini bütün dünyaya duyurmuşlardır.

Çanakkale Cephesi Türk tarafının tartışmasız üstünlüğü ile sonuçlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunu oluşturmuştur. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak olan pek çok asker ve siyasetçinin yolu Çanakkale'den geçmiştir. Bununla beraber, Çanakkale Cephesi sadece Türk tarafının değil Avustralya'nın da bir devlet olarak ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Daha önce sosyal, kültürel, tarihsel vb. alanlarda İngiltere ile bütünleşen Avustralyalıların milliyetçi duyguları bu savaştan sonra güçlenmiş ve henüz kendini yeni tanıyan bir millet olgunluğa doğru yol almaya başlamıştır. Çanakkale Cephesinde kara çıkarmalarının başladığı 25 Nisan günü Avustralya'da 'Anzac Day' olarak kutlanmaktadır. Çanakkale Cephesinde Türk tarafının verdiği mücadele daha sonra sömürgecilığe karşı direnen milletler için de önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sonuç olarak, Çanakkale Cephesi Türk milletine büyük kazançlar sağlamış olmakla beraber, kaybeden tarafta olan Avustralya için de önemli sonuçlar doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, ANZAK'lar, Deniz Seferi, Kara Çıkarmaları, Mustafa Kemal

ABSTRACT

The First World War broke out as a result of the power struggle of European States, but it affected not only Europe but the whole world. The states in question opened fronts in various parts of the world to divide the power of their rivals. One of the fronts opened in the First World War, also known as the ‘Great War’, and which affected not only the warring states but also many others, and perhaps the most important one, is the Dardanelles Front. The Dardanelles Front was opened with the naval attacks that started on 19 February 1915 under the leadership of England. When the Allied Powers, who made use of their large and powerful ships to pass the Dardanelles by sea, suffered great losses in the great attack they carried out on March 18, 1915, they gave up the idea of forcing the strait only from the sea and decided to make terrestrial landings.

After the preparations, the terrestrial landings started on 25 April 1915. In addition to the British and French soldiers, soldiers brought from their colonies served in these landings. Among these colonial soldiers there were Australians. Australians were able to take initiative and act according to the situation due to the difficult geography they grew up in. These features provided them great benefits on the Çanakkale Front. They did not wait for orders to fulfill their duties and they did their best to reach their goal. Although they could not completely fulfill the task given to them in the landings consisting of two stages, they largely fulfilled the challenging tasks assigned to them. In this way, they made their names known to the whole world, even though they were defeated in the war.

The Çanakkale Front resulted in the undisputed superiority of the Turkish side and brought about the founding staff of the Republic of Turkey. The path of many soldiers and politicians who would later establish the Turkish Republic passed through Çanakkale. However, the Dardanelles Front played an important role in the emergence of not only the Turkish side but also Australia as a nation. The nationalist sentiments of the Australians, which were integrated with England in social, cultural, historical etc. areas, strengthened after this war and a nation that had just recognized itself began to move towards maturity. Anzac Day is celebrated in Australia on April 25, when the landings on the Dardanelles began. The struggle of the Turkish side at the Çanakkale Front also sets an important example for the nations that resisted colonialism later on. As a result, although the Dardanelles Front provided great gains to the Turkish nation, it has also had important consequences for Australia, which was on the losing side.

Keywords: Çanakkale, Anzacs, Sea Expedition, Terrestrial Landings, Mustafa Kemal.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Seddülbahir Çıkarmasının Aşamaları	82
2	ANZAK Örtme Kuvvetinin Karaya Çıkması	91
3	A Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler.....	95
4	B Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler	96
5	C Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler	97
6	İlk Gece Tahliye Edilecek Birlikler	221
7	İkinci Gece Tahliye Edilecek A ve B Grubu Birlikler.....	222
8	İkinci Gece Tahliye Edilecek C Grubu Birlikler	222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı Haritası	38
2	Çanakkale Boğazındaki Mayın Hatları.....	44
3	Çanakkale Boğazındaki Tabyalar	46
4	18 Mart Deniz Taarruzu Haritası	57
5	Avustralyalıları Savaşa Çağırın bir Afiş	68
6	Broken Hill Hadisesinde Kullanılan Dondurma Arabası ve Silahlar	69
7	Çıkarma Yapılacak Sahilleri Gösteren Kroki	77
8	ANZAK'ların Çıkarmada Kullandıkları 2 Numaralı 1/40000 Ölçekli Harita	79
9	25 Nisan Ana ve Tali Çıkarmaları Gösterir Harita	81
10	29. Tümen Birliklerini Kıyıya Taşıyacak Nakliyeler	85
11	29. Tümen Örtme Kuvvetinin Sahile Çıkarma Tertibatı	86
12	Filoların Tertibi ve Komutası	104
13	Kabatepe'ye Çıkacak 1. Avustralya Tümeni'ni Taşımakla Görevli Savaş Gemisi ve Nakliyelerin Planlanan Dağılımını Gösterir Kroki	111
14	Planlanan ve Çıkılan Yerler.....	114
15	Karşı Lağımları Dinlemeye Yarayan Tertibat	128
16	6 Ağustos Günü Yapılan ANZAK Taarruzu Krokisi	181
17	8 Ağustos Gündoğumunda Wellington Taburu ve 7.Gloucester Tarafından Conk Bayırı Doruk Çizgisinin Zaptedilmesi.....	188
18	Kuzey Bölgesindeki Gruplar ve Sorumluluk Alanları.....	189
19	Mustafa Kemal Tarafından 10 Ağustos'ta Sarı Bayır'da Yapılan Karşı Taarruz	192
20	12 Ağustos'ta Suvla ve ANZAK'taki Durumu Gösterir Kroki	195
21	15 Ağustos'ta Suvla'daki Durumu Gösterir Kroki	196
22	ANZAK Bölgesinde Görevli Birlikler ve Konumlarını Gösterir Kroki	210
23	ANZAK Bölgesinde Bazı Lağımları Gösterir Kroki	212
24	Savaş Genelinde Kullanılan Geliştirilmiş Siper Sistemi Örneği	215

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
AIF	: Australian Imperial Force (Avustralya İmparatorluk Birlikleri)
ANZAK	: Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu
ASK	: Akdeniz Seferi Kuvveti
ATASE	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi
AWM	: Australian War Memorial (Avustralya Arşivi)
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
D.M.S	: Director of Medical Services (Sağlık işlerinden sorumlu komutan)
D.S.O	: Distinguished Service Order (Savaşta başarı gösteren İngiliz subaylara verilen taltif)
Ed.	: Editör
G.H.Q	: General Headquarters (Karargah)
H.M.S	: His/Her Majesty's Ship (Majestelerinin Gemisi)
H.M.T	: His/Her Majesty's Transport (Majestelerinin Nakliyesi)
K.O.S.B	: King's Own Scottish Borderers
KDT	: Kraliyet Deniz Tümeni
MEF	: Mediterranean Expeditionary Force
Mtd.	: Mounted (Atlı)
N.Z.M.R	: New Zealand Mounted Rifles
p.	: Page
P.M.L.O	: Principal Military Landing Officer (Çıkarma yapmakla sorumlu subay)
R.F.A	: Royal Field Artillery (Kraliyet Topçusu)
R.N	: Royal Navy (Kraliyet Donanması)
s.	: Sayfa
S.W.B	: South Wales Borderers
Y.Z	: Yeni Zelanda

GİRİŞ

Çanakkale Savaşı dünya tarihine yön veren en önemli savaşlardan biridir. İtilaf Kuvvetleri bu cepheyi Birinci Dünya Savaşı esnasında, 19 Şubat 1915 tarihinde başlattıkları deniz harekâtıyla açmışlardır. Boğazı sadece denizden zorlayarak geçme teşebbüsleri sonuç vermeyince 25 Nisan 1915'te kara harekâtını başlatmışlardır. Ancak İtilaf Devletleri yine başarısız olmuştur ve Çanakkale Savaşı bu devletlerin 9 Ocak 1916'da Gelibolu Yarımadasını tamamen tahliye etmeleriyle sonuçlanmıştır.

Çanakkale Savaşının baş mimarı olan İngiltere ve müttefiki Fransa cepheye kendi askerlerinin yanı sıra Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan ve Senegal gibi kolonilerinden derledikleri askerleri de getirmişler ve savaşta ön saflarda görevlendirmişlerdir. İtilaf Kuvvetleri bu savaşta yenilerek cepheyi kapatınca kendileriyle savaşan koloni askerleri de mağlup olmuştur.

Diğer tarafta, Çanakkale Savaşı Osmanlı Devleti için, verilen bütün kayıplara rağmen, büyük bir zafer olarak tarihe geçmiştir. Bununla beraber Türkiye Cumhuriyetinin, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, kurucu kadrosunun oluşmasına da büyük katkıda bulunması sebebiyle ayrıca öneme haizdir.

Çanakkale Savaşı sadece bu cephede savaşan devletleri değil dolaylı yönden birçok farklı ülkeyi de etkilemiştir. Rusya, müttefiklerinin kendisine ulaştırmayı vadettiği silahlardan mahrum kalmış ve savaşta zor duruma düşmüştür. Düştüğü bu zor durum savaş karışıklığını tetiklemiş ve dolayısıyla 1917 Devrimine giden süreç hızlanmıştır. Çanakkale Savaşının İtilaf Devletlerinin beklediği gibi hemen sona ermeyeceğini gören Balkan Devletleri savaşta taraflarını seçmek için acele etmemiş ve bu da onları bir an önce kendi saflarına çekmeyi düşünen İtilaf Devletleri zor duruma düşürmüştür. Yine tarafını seçmek için Çanakkale Cephesini yakından takip eden Bulgaristan, İtilaf Devletleriyle ittifak kurmak bir yana, Almanya ve Osmanlı Devleti ile birlikte saf tutmuştur. Çanakkale Savaşı daha sonra da bağımsızlık mücadelesi veren birçok sömürge devleti için de önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Çalışmamızda çözümlenmesi amaçlanan öncelikli sorun; İtilaf Devletleriyle birlikte başarılı bir şekilde savaşan ve kendilerine verilen görevleri her ne pahasına olursa olsun yerine getirmeye çalışan kolonilerden Avustralya'nın bu savaşın gerçekten kaybedenlerinden biri mi, yoksa Osmanlı Devletinden sonra kazananlardan biri mi olduğunu ortaya koymaktır. Zira özellikle Avustralya ulusal neşriyatından bu savaşın neticesinde Avustralya'da milli bir bilinç oluştuğu ve henüz

emeklemekte olan bir ulusun 25 Nisan 1915 tarihinde ayağa kalktığı¹ gibi pek çok ifadeye rastlanmaktadır. Kara çıkarmalarının başladığı 25 Nisan tarihinin Avustralya Günü (Australia Day) olarak kutlanması, hatta Çanakkale’de savaş alanlarını ziyaret eden Avustralyalıların bu ziyaretlerinin bir nevi “hac” olarak adlandırılması da Çanakkale Savaşının Avustralyalılarda oluşturduğu algıyı sergilemektedir.²

Bu çalışmayla çözümlenmesi amaçlanan diğer noktalar da; Avustralyalıların savaşa hangi sebeplerle katıldığı, nasıl hazırlandığı, hangi nakliyelerle ve nasıl bir düzende yarımadaya çıktığı, cephenin hangi noktalarında ve nasıl savaştığı, çekilme fikrine nasıl tepki verdiği ve Çanakkale Savaşının Avustralyalılar için ne anlam ifade ettiği gibi sorulara cevap vermektir.

Metodolojik olarak öncelikle çalışılacak materyaller tespit ve tetkik edilmiştir. Çalışmamızın temel dayanağını oluşturan belgelerden Avustralya Ordusunun Çanakkale Savaşındaki faaliyetleri ile ilgili olan harp cerideleri Avustralya Arşivi’nden (Australian War Memorial) temin edilmiştir. Avustralya’nın resmi savaş muhabiri olarak orduyla birlikte Çanakkale’ye gönderilip savaş esnasında bacağından vurulmasına rağmen cephede kalan ve Avustralya’ya döndükten sonra da Avustralya Arşivinin kurulmasında büyük çalışmaları ve gayreti olan Charles W. Bean’ın kaleme aldığı “*The Official History of Australia in the War of 1914-1918*” isimli eserinden de önemli ölçüde faydalanılmıştır.³ *The Central Queensland Herald*, *The Canberra Times*, *The Telegraph* gibi Avustralya’nın çeşitli bölgelerinde yayınlanan gazeteler incelenmiş ve konuyla ilgili olan makale ve yazılar kullanılmıştır. Ayrıca, cephede savaşan her kademedeki askerin ve cephenin açılmasında en büyük pay sahibi olan Winston Churchill gibi idarecilerin de aralarında olduğu birçok aktörün anılarından da faydalanılmıştır. Avustralya ve Türk kaynaklarının karşılaştırılmasının gerektiği durumlarda da konuyla ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan ve arşiv Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan belgeler kullanılmıştır. Yine konuyla ilgili olarak yazılan çok sayıda eserden konuyu destekleyip bütünlenecek bilgiler seçilerek kullanılmıştır. Elde edilen tüm bilgiler tarih metodolojisi ile incelenerek sentezlenmiştir.

Bu noktada çalışmanın Birinci Bölümü’nde 1. Dünya Savaşına giden yol, blokların ortaya çıkması ve savaşın patlak vermesi ele alınmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devletinin savaşa dahil olması ve sonrasında savaştığı cepheleler incelenmiş ancak çalışmanın özünü oluşturan Çanakkale Cephesi bu bölüme dahil edilmeyip diğer bölümlerde detaylı bir şekilde sunulmuştur.

İkinci Bölüm; Çanakkale şehrinde ve stratejik öneminden bahsedildikten sonra cephe açılmadan önce hem Türkler hem de İtilaf Devletleri tarafından yapılan hazırlıkları ve deniz

¹ “Nationalism and Culture” (30.04.1936), *The Central Queensland Herald* (Rockhampton, Qld. : 1930 - 1956), s. 22. <http://nla.gov.au/nla.news-article70351974>

² “Saturday Magazine Pilgrimage to Gallipoli” (1990, Nisan 21), *The Canberra Times* (ACT: 1926–1995), s. 19. <http://nla.gov.au/nla.news-article122101972>

³ <https://www.awm.gov.au/about/organisation/history/charles-bean>

harekatını kapsamaktadır. Deniz harekatının başarısız olması üzerine kara çıkarmasına karar verilmesi ve yine bu doğrultuda yapılan hazırlıklar da bu bölümde ele alınmıştır. Bu hazırlıklar cümlesinden olarak Avustralya hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Avustralyalıların Çanakkale'ye gelene kadar geçirdikleri süreç de yine bu bölüm dahilindedir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde Çanakkale Cephesinin asli ve tali kara çıkarmalarının ne şekilde yapılacağını planları ve emirleri bizzat bu emirleri yayınlayan birliklerin ceridelerinden faydalanarak incelendikten sonra, özellikle ANZAK birlikleri ile ilgili verilen emirler ve alınacak tertibat ele alınmaktadır. Bu bölümde hangi ANZAK birliklerinin karaya önce çıkacağı, ANZAK Kolordusunu çıkaracak olan filonun tertibatı ve ANZAK Kolordusunun ana kısmının karaya çıkarılması aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bilgilerin yanı sıra çıkarma esnasında birliklerin karşılaşması beklenen su sıkıntısı gibi durumlar ve muhabere gibi teknik detaylarla ilgili emirler de incelenmiştir. Bu bölümde son olarak yarımada'ya gönderilen asker sayısının yetersizliği, kurmay heyetin planları yaparken idari heyetin görüşlerini pek de önemsemediği, sağlık konularında yetersiz kalındığı gibi planlama aşamasında yapılan hata ve eksiklikler ele alınmıştır.

Dördüncü bölüm; iki aşamadan oluşan kara savaşlarının 25 Nisan tarihinde başlayıp 6 Ağustos tarihine kadar devam eden ilk aşamasını kapsamaktadır. Bu bölümde karşılaştıkları çok çetin şartlara ve zorlu arazi yapısına rağmen ANZAK'ların yarımada'nın Arıburnu bölgesine yerleşmeleri ve bütün bu zorluklara rağmen görevlerini tamamen olmasa da kısmen başarılı bir şekilde yerine getirmeleri incelenmiştir. Yine bu bölümde, Türk birliklerinin direnci ve askeri bir deha olan Mustafa Kemal'in çıkarmanın özellikle ilk günü ANZAK'ların hedeflerine ulaşmasını nasıl engellediği ve Atatürk gibi diğer bazı komutanların, örneğin Yusuf Kenan'ın nasıl benzer icraatlara imza attıkları ele alınmıştır. Ayrıca, Seddülbahir cephesindeki gelişmeler de bu bölümde sunulmuştur. Çanakkale Cephesi'nde ilk üç günden sonra cephede bir tıkanma meydana geldiği için savaş, siper savaşları şeklinde devam edip genellikle mahdut hedefli taarruzlar yapılmış olmakla beraber zaman zaman hem Arıburnu'nda hem de Seddülbahir'de daha ciddi taarruzlar da yapılmıştır. Bu bölüm yapılan bu daha büyük ölçekli taarruzlar hakkında ve harcanan onca çabaya rağmen bir ilerleme sağlanamaması üzerine harekat tarzında planlanan değişiklik hakkında da bilgi vermektedir.

Çıkarmanın birinci aşamasında istedikleri hedefe ulaşamayan İtilaf Devletleri haziran ayı itibarıyla seferin harekat tarzında değişikliğe gidip yeni bir cephe açarak sonuca gitmeyi planlamışlardır. İlk plana göre Seddülbahir cephesi Çanakkale savaşının ana sahnesi, ANZAK cephesi ise bu cepheyi desteklemekle görevli tali cephesiydi. Bu tertibat sonuç vermeyince İtilaf Devletleri Suvla'da yeni bir cephe açarak buradaki birliklerin ANZAK'larla beraber hareket ederek Kocaçimentepe'yi ele geçirmelerini amaçlamışlardır. Böylece hem yarımada'nın en hakim noktası ele geçirilmiş olacak, hem Türklerin ikmal yolları kesilmiş olacak, hem de Seddülbahir'deki birlikler hedefleri olan Alçıtepe'yi ele geçirecekti. Savaşın bu safhasında da ANZAK'lar

kendilerinden beklenen görevi neredeyse tamamen yerine getirmekle beraber diğer sahnelerdeki başarısızlık yüzünden onların sağladığı başarı da pek fayda sağlayamamıştır. Bunda yine Türk birliklerinin muazzam direnci ve artık Anafartalar Grup Komutanı olan Mustafa Kemal'in askeri dehasının büyük payı vardır. Bu aşamada da başarısız olan İtilaf Devletleri artık Çanakkale Savaşını sonlandırmaya ve yarımadayı tahliye etmeye karar vermiştir ve bu kararı uygulamaya koyarak 9 Ocak tarihinde yarımadayı tamamen ve mağlup bir şekilde tahliye etmiştir. Beşinci bölüm bu konuları ele almaktadır.

Çanakkale Savaşı, özellikle İngilizlerin Boğazı sadece denizden zorlayıp geçerek İstanbul'a ulaşma düşüncesinden hareketle açılmıştır. Bu teşebbüsleri sonuç vermeyince de Fransızlarla birlikte kara çıkarmalarını başlatmışlardır. Kara savaşları Gelibolu Yarımadasının birkaç noktasında ve hatta Anadolu yakasında gerçekleşmiştir. Çalışmamızda birbirinin tamamlayıcısı olan bütün bu savaşlar hakkında bilgi verilmekle beraber ağırlıklı olarak çalışmanın özünü oluşturan ANZAK'ların savaştığı cepheler hakkında bilgi verilmektedir.

Çanakkale Savaşı çok dar bir alanda gerçekleştiği için ANZAK'lar ve müttefikleri taarruzları neticesinde büyük mesafeler kat edememiş, çok dar arazi parçalarını çok büyük kayıplar vererek elde edebilmişlerdir. Bu sebeple kazanılan bu sınırlı bölgeleri bile adlandırmak ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu nedenledir ki ANZAK'ların isim verdikleri bu arazi parçalarının Türkçe isimlerini bulmak imkan dahilinde değildir. Çalışmamızda bu gibi yerler ANZAK'ların verdikleri İngilizce isimlerle anılmaktadır.

Çalışmamızın sonuç bölümünde konunun genel bir değerlendirmesi yapıp metin içindeki bilgileri destekleyen belgeler "Ekler" kısmında bulunmaktadır. Katılan her milleti derinden etkileyip geleceklerine yön veren Çanakkale Savaşının daha iyi anlaşılması ve bundan sonra konuyla ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutması temennisiyle...

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYA SAVAŞI

1.1. 1. Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler

1914-1918 yılları arasında meydana gelen büyük savaş dünyanın bütün okyanuslarında gerçekleştiği ve neredeyse dünyanın her kıtasından muhariplerin dahil olduğu için ‘Birinci Dünya Savaşı’ olarak adlandırılmaktadır. Bununla beraber, aslında bu ölçekte olmasa da benzer savaşlarda Avrupalı güçler 300 yılı aşkın süredir birbirleriyle savaşmaktaydı. Bütün selefleri gibi bu savaş da çıkar çatışmaları ve karşılıklı korkularının neticesi olarak Avrupalıların çatışması olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, milliyetçilik, kurulan ittifaklar, ekonomik çekişmeler, milli ve şahsi hırslar ve bazı yanlış hesaplamalar da savaşın sebepleri olarak görülmektedir.⁴ Bu kadar yıkıcı sonuçlara yol açmasının nedeni ise ölçeğinden ziyade, savaşan tarafların askeri teknolojileri ve artık yerleşmiş hale gelen savaş kültürleriydi.⁵ Tank, uçak ve gaz gibi yeni silah türleri bu savaşta kullanım alanı bulmuştur. Bir hesaplamaya göre Birinci Dünya Savaşı’nda ölenlerin sayısı 14,663,000 kişidir.⁶

Birinci Dünya Savaşı şüphesiz dünyayı en fazla etkileyen olaylardan biridir. Birinci Dünya Savaşını en fazla etkileyen cephelerden biri ise yine şüphesiz Çanakkale Cephesidir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin savaştığı cephelerden birisi olan Çanakkale Cephesi; İtilaf Devletleri tarafından Rusya’nın Kafkasya Cephesindeki yükünü hafifletmek, Rusya’ya askeri malzeme yardımı yapabilmek, Rusya’nın zengin tahıl kaynaklarından faydalanabilmek ve Almanya ile Osmanlı Devleti’ne karşı yeni bir cephe açarak savaşta durumlarını zayıflatmak gibi sebeplerle açılmıştır. Bununla beraber, Çanakkale’ye giden yolu anlamak için Birinci Dünya Savaşı öncesi gelişmeleri, özellikle de Avrupa’da meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri anlamak gereklidir.

1.2. Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan

1905 yılından sonra Avrupalı diplomat ve politikacılar iç içe geçmiş bir dizi meseleyle karşı karşıyaydı. Bu meselelerden biri yıllarca devam etmekte olan Şark meselesiydi. 1878 yılından beri Avrupalı devletler “Avrupa’nın hasta adamı” olarak adlandırdıkları Osmanlı Devleti’nin

⁴ Jeremy Black, (Ed.), **European Warfare, 1815-2000**, Palgrave Macmillan Limited, 2001, s. 79.

⁵ Micheal Howard, **First World War: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, 2007, s. 1.

⁶ R. F Hamilton ve Holger H. Herwig, **Decisions for War, 1914-1917**, Cambridge University Press, 2004, s. 1.

topraklarını bölüşmek için bir mücadele içindeydiler. Mısır ve Kıbrıs, İngiltere; Fas ve Tunus, Fransa; Trablusgarp (Libya), İtalya; Bosna Hersek ise Avusturya-Macaristan tarafından ele geçirilmişti. 1912-13 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti Balkanlarda geniş araziler kaybetmişti ancak Balkanlar mücadelesi henüz sona ermemişti ve Rusya, Sırbistan ve Avusturya-Macaristan bu bölgeye hakim olmak için mücadelelerini sürdürmekteydi. Rusya Pan-Slavist politikası gereği, Avusturya-Macaristan Balkanlar üzerinden doğuya giden köprü vazifesini sürdürmek istediği için ve Sırbistan da denize ulaşmak için bu bölgede hak iddia etmekteydi.

Bir diğer mesele yine “hasta” olarak nitelendirilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ilgiliydi. 50 milyon nüfusuyla Avrupa’nın üçüncü büyük devleti olan ve bünyesinde farklı milliyetler barındıran İmparatorluğun, milliyetçilik ve demokrasinin yükselişte olduğu bir zamanda varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği merak konusuydu ve bu merak mucibince planlar yapılmaktaydı. Savaş öncesi dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu topraklarına günümüz ülkelerinden Avusturya, Macaristan, Slovenya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Çekya, Slovakya, Sırbistan ve Romanya’nın büyük bir kısmı, şu an İtalya, Karadağ, Polonya ve Ukrayna’ya ait olan bazı topraklar dahildi.⁷ Komşularının birçoğu gözlerini bu İmparatorluğa dikmişken sadece bir tanesi, Almanya, İmparatorluğun varlığını sürdürmesini istemekteydi.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Fransız İhtilalinden sonra güç kazanan milliyetçilik akımından en çok etkilenen Avrupa Devleti olmuştur. Bu etki sonucunda 1867 yılında Habsburg Hanedanı Macarlara yarı özerklik tanıyarak kendini ‘İkili Monarşi’ye çevirmiştir. Ortaya çıkan bu yarı özerk oluşum Avusturyalılarla sadece kral, ordu, hazine ve dışişleri bakımından bağlıydı. Kendilerini üstün ırk olarak gören Macarlar idareleri altındaki Slav azınlıklara baskıcı bir yönetim uygulamaktaydı. İmparatorluğun batı kanadındaki Avusturyalıların idaresi altında da birçok farklı azınlık bulunmaktaydı ancak Macarların aksine Avusturyalılar azınlıklara karşı daha ılımlı politikalar izlemekteydi.⁸

1.3. Bismarck Sistemi

1860’larda Otto Von Bismarck tarafından bir araya getirilen ve 1870 Fransa-Prusya Savaşıyla birliğini tamamlayan Almanya, Avrupa kıtasında önemli bir coğrafi ve politik konuma sahipti. Birliğini tamamlayan Almanya kendini düşmanlarla çevrilmiş olarak görüyor ve komşularının kendisine karşı birleşeceğini düşünüyordu. Bu durumun farkında olan Bismarck, enerjisini böyle bir oluşumun engellenmesi yönünde kullandı. Bismarck Fransa’yla özellikle Alsace Lorraine meselesinden dolayı uzlaşmanın mümkün olmadığını biliyordu. Bu yüzden Fransa’nın sömürgeci

⁷ Gordon Kerr, *Short history of the First World War: Land, Sea & Air, 1914-1918*, Oldcastle Books, Great Britian, 2014, s. 16

⁸ Howard, a.g.e., s. 4

isteklerini kamçılayarak İngiltere ile mücadele içine sürüklemeye ve bunu yaparken de Avrupa'da kendi kurduğu kombinezonlar sayesinde Fransa'yı yalnızlaştırmaya gayret göstermişti. Bismarck, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu kendi safına çekmekte hiçbir zorlukla karşılaşmamıştı. İç buhranlarla boğuşan İmparatorluk 1879 yılında Almanya ile ikili bir anlaşma yapmıştı. İmparatorluğun en büyük endişesi o sıralarda birliğini tamamlamış olan İtalya'nın hala İmparatorluk idaresi altında olan ve İtalyancanın konuşulduğu Güney Alplere göz dikmiş olmasıydı ancak Bismarck İtalyanlara Fransa'da toprak edinebileceğini bildirerek bu iki devletle üçlü bir anlaşma yapmayı başarmıştı.⁹

Geriye iki büyük devlet kalmıştı, Rusya ve İngiltere. Bismarck öncelikle Fransa ile Rusya'nın bir anlaşma yapmasını engellemek için gayret göstermiş ve Rusya'nın dostluğunu kazanma yoluna gitmiştir. Bunu 1881 yılında yapılan ve 6 yıl sonra da yenilenen bir anlaşma ile başarmıştır.¹⁰ İngiltere'ye gelince, Rusya ve Fransa İngiltere'nin doğal düşmanlarıydı ve güçlü bir devlet tarafından kontrol altında tutulmaları İngiliz çıkarları için hiçbir tehdit oluşturmamaktaydı. Bismarck için en büyük ve belki de tek endişe kaynağı büyük titizlikle kurduğu bu dengenin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya'nın Balkanlarda yaşayabileceği bir çatışma neticesinde bozulabilecek olmasıydı. 1878 Berlin Kongresi'nde Balkanları Rusya ile Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında nüfuz sahalarına bölen bir anlaşma yapmaya muvaffak oldu. Bu anlaşmayla Bosna-Hersek'i Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun himayesi altına almayı başardı. Bu anlaşma yüzyılın sonuna kadar süren kırılgan bir barış ortamı yaratmış ancak yüzyılın sonunda Bismarck'ın kurduğu bu barış sistemi çözülmeye başlamıştı.

1.3.1. Bismarck Sonrası Avrupa

Bismarck'tan sonraki Alman idarecileri Rusya'yla olan anlaşmaları yenilemeyi başaramayarak büyük bir hata yapmışlardı. Rusya'nın gözünde dost olmayan bir Almanya düşmandı ve sadece Fransa'yla yapılacak bir ittifakla alt edilebilirdi. Dolayısıyla 1891'de bu iki devlet 'İkili Anlaşma' adı altında bir ittifak kurdu ve her iki taraf da askeri güçlerini arttırma yarışına başladı.¹¹ İngiltere ise bu anlaşmayı şaşkınlıkla karşılamış ancak beklenenin aksine Almanya ile de bir ittifaka girmemişti. Bunun başlıca nedenleri ise İngiltere'nin Avrupa'da bağlayıcı anlaşmalara girmeye sıcak bakmaması, Alman siyasetçilerinin bu amaca yönelik hiçbir çaba sarf etmemeleri ve Almanya'nın donanmasını İngiltere'ninkiyle boy ölçüşebilecek düzeye getirme gayretleriydi. Almanya'nın bu gayretlerinden endişe duyan İngiltere, Avrupa'daki geleneksel rakipleriyle ilişkilerini düzeltmeye gayret göstermiştir.

⁹ Haluk Selvi, *Fransız İhtilali'nden I. Dünya Savaşı'na Uluslararası İttifaklar*, s. 5.

¹⁰ Özer, S., "Devlet Adamı Olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Otto Von Bismarck", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Academia, 2014, s. 444.

¹¹ Darien Collins, "The Franco-Russian Alliance and Russian Railways, 1891–1914". *The Historical Journal*, 16(4), 1973, s. 777-788. doi:10.1017/S0018246X00003940

Bu amaç doğrultusunda İngiltere ile Fransa 1904 yılında Afrika'daki anlaşmazlıklarını çözmek üzere bir anlaşma imzalamıştır.¹² Sırada güneye doğru genişleyen ve Hindistan için bir tehdit oluşturan Rusya vardı. Bu tehdit neticesinde İngiltere 1902 yılında Japonya ile Rusya'ya karşı bir ittifak oluşturmuştu ancak bundan 3 sene sonra Rusya'nın Japonya'ya karşı verdiği savaşta yenilmesi ve iç savaşın eşiğine gelmesi neticesinde 1907 yılında Rusya ile İngiltere arasında konusu Afganistan ve İran olan bir anlaşma imzalanmış ve aradaki anlaşmazlıklar çözülmüştü. Bu gelişmeler Almanya'yı tedirgin etmiş ve İngiltere'nin kendilerini bir çembere almaya çalıştıkları sonucuna vardırmıştı. 1911 Fas Buhranında İngiltere'nin Fransa'nın yanında cephe alması bu iki güçlü devleti birbirinin hasmı haline getirmişti.

Almanya'nın özellikle Bismark'tan sonraki dönemde ortaya çıkan emperyalist politikaları (Weltpolitik) ve 1900'den sonra donanma faaliyetlerine verdiği ağırlık Avrupa'nın büyük bir kısmını, özellikle de Britanya'yı, telaşlandırmış ve ortaya yeni bir mesele çıkarmıştı. Bu aşamada Almanya için Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çökmesi halinde Rusya'nın harekete geçip kendi doğu sınırlarında tehlike arz edebilecek duruma gelmesi kabul edilemezdi. Bununla beraber, Almanya'nın gücünden bir anlamda çekinen İngiltere ve Fransa bu ihtimal dahilinde ve Almanya'yı tehdit etmek ve caydırmak için Rusya ile ittifak kurmuştu.

1.4. Avrupalı Devletlerin Endüstriyel ve Askeri Durumu

Sanayi devriminin başlamasıyla Avrupa'da üretim hızla artmış ve bu üretimi sürdürmek için Avrupalı devletler hem hammaddeye hem de bu hammaddelerden üretilen ürünleri pazarlamak için yeni pazarlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacı gidermek için de sömürgecilik faaliyetleri gelişmiştir. Hem sömürge elde etmek hem de bu sömürgeleri elde tutmak içinse Avrupalı devletler kıyasıya bir mücadele içine girmişlerdir. Bu mücadele sonucu kendi aralarında yaptıkları savaşlar da artmış ve bu da beraberinde bir silahlanma yarışı da getirmiştir.

1.4.1. Almanya

1914 yılı itibariyle Almanya, İngiltere'yi geride bırakarak Avrupa'nın en büyük sanayisine sahip devlet haline gelmişti. 1913 yılında 277 milyon ton kömür çıkarmış ve Britanya, Fransa ve Rusya'nın toplamından daha fazla çelik üretmiştir. AEG ve Siemens gibi Alman şirketleri Avrupa'nın elektronik pazarlarına hakim hale gelmiştir. Dünyanın boyalarının ve kimyasal asitlerinin büyük bir kısmı Alman kimya şirketleri tarafından üretilmekteydi ve Almanya'nın ihracatı neredeyse Britanya'yı yakalamıştı. Dahası Almanya'nın nüfusu 1890'da 49 milyonken 1913'te 66 milyona ulaşmış ve Avrupa'da Rusya'dan sonra ikinci sıraya geçmişti. Yaşanan bu

¹² Edwards, E. W., "The Japanese Alliance And The Anglo-French Agreement of 1904", *History*, 42(144), 1957, 19–27. <http://www.jstor.org/stable/24403123>

endüstriyel gelişim, hepsi savaş ekonomisinin ön şartlarından olan mükemmel bir demiryolları ve kanal şebekesi ile sivil bir filonun oluşmasına yol açmıştır. Almanya 1914 yılı itibariyle neredeyse Britanya'nınkine eş bir donanmaya ve çok iyi eğitilmiş bir orduya sahipti. Bu ordu Rus ordusu kadar kalabalık olmamakla beraber sayıca Fransa'nın ordusuna denkti ancak aldıkları iyi eğitim ve sevkiyattaki hızları sayesinde Avrupa'nın belki de en iyi ordusuydu. Almanya'nın askeri harcamaları 1910'da 204 milyon dolarken, 1914'te 442 milyon dolara çıkmıştı.¹³ Almanya 6 hafta gibi bir sürede Fransa'yı saf dışı bıraktıktan sonra 6 ayda da Rusya'yı dize getirmeyi planlamıştı.

1.4.2. Rusya

Rusya 1914'ten önce hızlı bir endüstrileşme hamlesi başlatmıştı ancak savaş başladığında henüz istediği noktaya gelememişti ve Dünya Savaşı bu anlamda Rusya'nın boyunu aşmaktaydı. Rusya büyük bir nüfusa (170 milyon) ve çok zengin kaynaklara sahipti ancak bunlardan kafi derecede faydalanamamaktaydı. Nüfusunun büyük bir bölümü çok gençti, hatta %49'u askere alınamayacak kadar gençti. Yine birçok etnik kökenden oluşan nüfusa seferberlik halinde güvenilmesi pek de mümkün gözükmemektedir. 1916'da Türkmenistan'daki Müslümanları askere alma teşebbüsleri isyanla sonuçlanmıştı. Rusya tarım anlamında kendi kendine yetse de en büyük gelir kalemi olan tarımdan, yaşanan savaş sırasında gerçekleşen ulaşım kısıtlamalarından dolayı mahrum kalmış ve ekonomik sıkıntıya düşmüştü. 1905 yılındaki Japon harbinden sonra Rusya ordunun modernleşmesine de hız vermiş ancak savaşta teknik yetersizlikler galebe çalmıştır.¹⁴ Yine bu yenilgiden sonra Rusya gözünü Pan-Slavist politikasına dayanarak Balkanlara dikmiş ve bu politikasının sonucunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile karşı karşıya gelmişti.

1.4.3. Britanya

19. yüzyılın ortalarında sanayide en parlak devrini yaşayan ve dünya lideri olan Britanya artık liderliğini Almanya ve ABD gibi devletlerle paylaşmaktaydı. Bununla beraber yeni kalemler olan elektronik ürünler, boya ve ilaç gibi sektörlerde diğerlerinin aksine kendi kendine yetmemektedir. Savaştan önceki yıllarda Britanya geleneksel politikası gereği kara ordusundan ziyade donanmasına önem vermeye devam etmekteydi ve kara ordusu 1914'te 250,000 asıl ve 213,000 ihtiyat kuvvetten oluşmaktaydı.¹⁵

¹³ Ian J. Cawood ve David McKinnon-Bell, **The First World War**, Taylor & Francis Group, ProQuest Ebook, 2000, s. 5.

¹⁴ Cawood, Ian J. ve David McKinnon-Bell, a.g.e., s. 6.

¹⁵ Roger Broad, **Conscription in Britain, 1939-1964: The Militarisation of a Generation** (Vol. 21). Taylor & Francis, London, 2006, s. 15.

1.4.4. Fransa

1914 yılında Fransa'nın nüfusu 40 milyon kadardı ve savaştan önceki ordu mevcudu 736,000 kişiden oluşmaktaydı. Savaş başladığında ise askere alabileceği 3,5 milyon kişi bulunmaktaydı ki bu sayı Almanya'dakinin yarısıydı. Bunula beraber ordunun iaşesi ve mühimmat durumu da çok parlak değildi. Yani savaş başladığında Fransa da diğer devletler gibi uzun soluklu bir savaş için gerekli hazırlıkları tamamlayamamıştı ve savaşın başlaması ve Almanya'nın Fransa'nın sanayi üretiminin büyük bir kısmının bulunduğu kuzeyini işgal etmesiyle durum Fransa için daha da kötüleşmişti.¹⁶

1.5. Blokların Oluşması

1914'ten hemen önceki yıllarda uluslararası politikayı şekillendiren başka meseleler de mevcuttu. Bunlar ittifak anlaşmaları, silahlanma yarışı, ekonomik çekişmeler ve koyu milliyetçilikti. 1914 yılında Avrupa iki belirgin gruba ayrılmıştı. Bir tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya ve gizli protokolle Romanya'dan oluşan İttifak Devletleri vardı. Bununla beraber 1914 yılına gelindiğinde çok az sayıda devlet adamı İtalya ve Romanya'nın güvenilir müttefikler olduğuna ya da Viyana'ya yardım etmek gibi bir amaçları olduğuna inanmaktaydı. Diğer tarafta ise Fransa, Rusya ve İngiltere'nin başını çektiği İtilaf Devletleri bulunmaktaydı.

Aralarındaki bütün anlaşmazlıklara rağmen bu iki grup Fas ve Bosna ile ilgili gerginliklerde barışı korumayı başarmıştı. 1914'te bu devletlerden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya ve Almanya seferberlik ilan ettiğinde, bu iki blokun zor da olsa kendilerini dizginleme politikası da sona erdi. İttifak/İtilaf kutuplaşması doğrudan savaşın sebebi olmasa da böyle bir bloklaşmanın mevcudiyeti seferberlik programları uygulanmaya başladığında çatışmanın çok geniş kapsamlı olacağını garanti etmiştir.

İttifak ve İtilaf Devletlerinin yaptıkları anlaşmalar stratejik ve askeri durumları ile yakından ilgiliydi. 1914 yılından önce daha önce eşi benzeri görülmemiş bir silahlanma yarışı, özellikle de Almanya'nın 1898 ve 1890 yıllarında geçirdiği Deniz Kanunları sonrasında Almanya ile İngiltere arasında gerçekleşen bir donanma yarışı ortaya çıkmıştı.¹⁷ İttifak ve İtilaf Devletlerinin her üyesi bu donanma yarışına katılmıştı ancak en büyük etkisi Almanya ile İngiltere arasındaki ilişkilere yansımıştı. İkili ilişkilere ve barışı koruma çabalarına başka hiçbir mesele bu kadar etki etmemişti. İngiltere, Amiral Alfred Von Tirpitz'in İngiliz Dış Politikasının Almanya'ya daha fazla saygı

¹⁶ Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914*, NY: Cornell University Press, Ithaca, 2013. <https://doi.org/10.7591/9780801468629>

¹⁷ John J. Clark, "Anglo-German Naval Negotiations, 1898 to 1914 and 1933 to 1938 a Study in Arms Control", *Royal United Services Institution. Journal*, 108(632), 1963, s. 349.

duymasını umduğu bu donanmayı güçlendirme politikasına aynı şekilde donanmasını güçlendirerek karşılık verdi. Dahası, İngiltere hepsi büyük toplardan oluşan dretnot sınıfı savaş gemileri üreterek bütün rekabeti daha da kızıştırdı. Diğer devletler de donanma konusunda boş durmamış, her biri en az komşusu kadar güçlü olabilecek şekilde savaş gemilerine hatırı sayılır miktarda yatırım yapmıştı.

1911'den sonra kara ordularındaki asker sayısı da arttırılmıştı. İngiltere hariç bütün ülkeler asker alımı başlatmıştı. Askere alınanların hepsi aktif görev almasa da hatırı sayılır bir kuvvet oluşturuyorlardı. Büyük devletlerin her birinin yüzbinlerce askeri mevcuttu. Örneğin, 1912'de Almanlar 646,000, Fransızlar 611,000 ve Ruslar 1,332,000 kişilik ordulara sahipti. Bununla beraber asker sayısı, özellikle de 1911'de gerçekleşen Fas buhranından sonra, iktidarlar ve Genelkurmaylar için hiçbir zaman yeterli gözükmemekteydi. 1912 yılının sonlarında Almanlar asker sayılarını 130,000, Fransızlar ise 90,000 kadar arttırmıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya da asker sayılarını arttırma gayreti içindeydi. 1914 yılında her iki blokta seferberlik daha ilan edilmeden iki tarafta aktif görevde olan 3,6 milyon asker bulunmaktaydı.¹⁸

Ordu ve donanmayı güçlendirmek yıllardır süren emperyalist mücadelenin gereği idi. Sömürgeler için mücadele ve emperyalizm, 19. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen uluslararası politikanın şeklini belirlemişti. 20. yüzyılın başlarında da bu gerginlikler azalmadı. Yaşanan iki Fas buhranı ve 1908 yılında gerçekleşen Bosna-Hersek bunalımı kıtayı daha da tehlikeli bir yola soktu, Şark meselesi her zamankinden daha tehlikeli bir hal aldı. Eylül 1911'de İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi bu tehlikeyi daha da arttırdı. Bu emperyalist mücadeleler Avrupa devletleri arasında zaten sıkıntılı olan ilişkileri daha da kötüleştirmişti.

1899-1902 yılında İngiltere'nin Afrika'da gerçekleştirdiği Boer Savaşı, takip etmeye çalıştıkları izolasyon politikasının risklerini ortaya dökmüştür. Dolayısıyla da İngiltere Hükümeti yeni ortaklar ve ortaklıklar arayışına girmiştir. İlk iş birliğini 1902 yılında Japonya ile Rusya'ya karşı Uzak Doğudaki çıkarlarını korumak için yapmıştır. Daha sonra ise 1904 ve 1907 yıllarında Fransa ve Rusya ile anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalar emperyalist mücadeleleri sonlandırmayı hedeflemekteydi ve bu anlaşmalarla İngiltere'nin dış politikası bir anlamda bağımlı hale gelmişti.

1.6. Milliyetçilik Akımının Etkisi

Bu dönemde uluslararası ilişkilere yön veren etmenler arasında katı milliyetçilik diğer her şeyin önüne geçmiştir. Fransız Devrimi ve okuryazarlığın artması ile önem kazanan milliyetçilik, politikacıların ve aydın kesimin kullandığı bir araç haline gelmiştir. 1900 yılından sonra neredeyse bütün devletler milliyetçi politikalar izlemekteydi ama bu milliyetçilik 1911 ve ikinci Fas

¹⁸ Hew Strachan vd., **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Yeni Baskı, Oxford University Press, New York, 2014

buhranından sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Raymond Poincare idaresi altında olan Fransa milliyetçilik anlamında tam bir canlanma yaşamıştır.¹⁹ Britanya’da Ulster Protestanları İrlanda’nın kendi kendini yönetmesi ihtimalini reddettiği için İrlanda meselesi hararetlenmiştir.²⁰ Almanya’da militarizm ile harmanlanmış katı bir milliyetçilik mevcuttu. İtalya’daki milliyetçiler Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Tirol ve Dalmaçya sahiline hakimiyetini kafaya takmıştı. Rusya için ise Balkanlarla ilgili her mesele Panslavist politikaları için bir mücadele alanı haline gelmiş ve koyu Rus milliyetçiliğini körüklemiştir.²¹ Milliyetçilik Avrupa’nın büyük bir kısmını patlamaya hazır bir bombaya dönüştürmüştü.

Bununla beraber, on bir farklı etnik grubun hem mücadele edip hem de bir arada yaşadığı Avusturya-Macaristan İmparatorluğundaki durum diğerlerinden çok farklıydı. 1867’de yapılan anayasal düzenlemeler sayesinde, iki devletteki politik hakimiyet Alman-Avusturyalılar ve Macarların elindeydi. Ancak bu iki etnik grup farklı milliyetleri de bünyelerinde barındırmak ve iç ve dış politikalarını buna göre düzenlemek zorundaydı. Hatta, Habsburg Hanedanı İmparatorluk bünyesindeki Çekler ve Lehler imtiyazlar tanımak gayretindeydi. Arşidük Franz Ferdinand dahil bazı liderler daha fazlası için de hazırdı ancak kendi güçlerini diğer gruplarla paylaşmaya kesinlikle karşı çıkan Macar elitlerinin muhalefetiyle karşılaşmışlardı. Aynı zamanda Romanyalılar Transilvanya’yı, İtalyanlar en azından Tirol’u, Ruslar bütün İmparatorluğun dağılmasını ve Belgrad’daki Sırlar Büyük bir Sırbistan istiyordu. Hırvatlar ve Slovenyalılar da Slavlardan oluşan yeni bir devletten, Yugoslav devletinden bahsetmekteydi.²²

1903 yılında gerçekleşen darbeden sonra Belgrad’da Karacorcević hanedanı yönetimi eline almış ve o tarihten sonra Sırbistan adım adım Viyana’nın en büyük düşmanı haline gelerek Habsburg hanedanının çökmesi için gayret göstermiştir. 1908 Bosna-Hersek bunalımı, Balkan Savaşları ve Sırların topraklarının genişlemesi ilişkileri daha da olumsuz etkilemiştir. Sırp hükümeti Balkanlardaki Habsburg idaresinin sona ermesini isteyen bütün gruplara ya tolerans göstermiş ya da onları teşvik etmiştir. 1908 yılından sonra Habsburglu siyasetçiler İmparatorluğun hayatta kalması karşısındaki en büyük tehdit olarak Sırbistan’ı görmekteydi. Haziran 1914’te Habsburg liderleri Sırbistan ile yaşanması gereken hesaplaşmanın artık çok da uzak olmadığını düşünmeye başlamışlardı.

Bununla beraber 1914 yılına gelindiğinde her ülkenin en büyük meseleleri uluslararası alanda yaşananlar değil de kendi içlerinde yaşadıklarıydı. Fransa’da *Le Figaro*’nun editörünün kocasına

¹⁹ John F. Keiger, **Raymond Poincaré**. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 42.

²⁰ Peter Gibbon, **The Origins of Ulster Unionism: The Formation of Popular Protestant Politics and Ideology in Nineteenth-Century Ireland**. Manchester University Press, Manchester, 1975, s 1.

²¹ Katrin Boeckh, “The Rebirth of Pan-Slavism in the Russian Empire, 1912–13”. Boeckh K., Rutar S. (ed.) **The Balkan Wars from Contemporary Perception to Historic Memory**. Palgrave Macmillan, Cham, 2016, s. 112. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44642-4_5

²² Ronald C. Monticone, “Nationalities Problems In The Austro-Hungarian Empire”, **The Polish Review**, 13(4), 1968, s. 118. <http://www.jstor.org/stable/25776814>

aşağılayıcı saldırıları yüzünden Madam Henriette Caillaux tarafından öldürülmesinin duruşması gündemin ana maddesini oluşturmaktaydı.²³ Britanya’da uzun süredir devam eden İrlanda meselesi odak noktasıydı. Rusya’da meydana gelen büyük grevler büyük şehirleri felç etmek üzereydi.²⁴ Almanya’da sosyalistlerin artan gücü endişe uyandırmaktaydı. Avusturya’da, Çek-Alman çatışmalarından dolayı meclis feshedilmişti. Macaristan’da ise Transilvanya’daki Macarlar ve Romanyalılar arasındaki gerginlikler artmaktaydı.

Ancak en tehlikeli durum Sırbistan’daydı. Burada Rusya destekli sivil hükümet kendini devlet içinde devlet kurmak isteyen Sırp Ordusunun baskısı altında hissetmekteydi. Durum, Başbakan Nikolai Pasic’in ordu tarafından makamından indirilip, Rusya’nın ısrarıyla ve direnciyle tekrar göreve getirilmesiyle daha da kötüleşmişti.²⁵ Avrupa’nın neredeyse her yerinde bu tür meseleler olmasına rağmen, bunlar uluslararası barış için herhangi bir tehdit oluşturmuyordu. Hatta Britanya’nın uzun yıllardır Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı olan Arthur Nicolson 1914 Mayıs başlarında uluslararası arenayı yıllardır bu kadar sakin görmediğini belirtmişti.²⁶

1.7. Savaşın Başlaması

28 Haziran’da Saraybosna’da iki el ateşlenen bir silah bu bahar havasını sona erdirmiştir. İki el ateşlenen bu silah Avrupa’nın dış ve iç politikada mevcut olan bütün çekişmelerini aynı noktada birleştirmiş ve sonuç da Birinci Dünya Savaşı şeklinde tezahür etmiştir. 28 Haziran’da Saraybosna’ya bir ziyaret gerçekleştiren Arşidük Franz Ferdinand ve eşi, aşırı Sırp milliyetçileri tarafından planlanan bir suikast neticesinde Gavrilo Princip isimli Sırp milliyetçisi tarafından vurularak öldürülmüştür. Bunun üzerine olayda doğrudan Sırbistan’ın parmağı olduğunu, bunun münferit bir olay olmadığını düşünen Avusturya’nın önemli liderleri Sırbistan’ın bu olaydan dolayı cezalandırılmasını istemiştir. Takip eden 6 gün boyunca Habsburg hanedanının bütün liderleri Sırbistan’a verilecek tepkiyi ve suikastlardan sonra Bosna-Hersek’te ortaya çıkan politik kargaşayı değerlendirmek üzere toplanmıştır. Tartışmalar 1912 ve 1913 yıllarında İmparatorluğun neredeyse Sırbistan ve Karadağ ile savaşa girdiği gerilimlere de odaklanmıştır.

Habsburg’lu liderlerin en öfkeli Avusturya-Macaristan Genelkurmay Başkanı olan General Franz Conrad von Hötzendorf idi²⁷. Mezkûr General daha önceki gerilimlerde de savaşı savunmuştu ve daima 1908 yılında şartlar daha elverişliken İmparatorluğun Sırbistan’a savaş açmamasının yasını tutmaktaydı. Bu krizde de Conrad artık hesaplaşmanın kaçınılmaz olduğunu

²³ Jo B. Margadant, “[Review of *The Trial of Madame Caillaux*, E. Berenson]”, **The Journal of Interdisciplinary History**, 25(1), 1994, s. 130. <https://doi.org/10.2307/206129>

²⁴ Josh Sanborn, “The Mobilization of 1914 and the Question of the Russian Nation: A Reexamination”, **Slavic Review**, 59(2), 2000, s. 269. doi:10.2307/2697051

²⁵ Alex N. Dragnich, “Nikola Pašić”, **The Serbs and their Leaders in the Twentieth Century** Routledge, 2018, s. 30-57.

²⁶ Strachan vd., a.g.e., s. 17.

²⁷ Marvin Benjamin Fried, “The Resurrection and Collapse of Empire in Habsburg Serbia, 1914–1918”, **The International History Review**, 33(3), 2011, s. 551. DOI: 10.1080/07075332.2011.594324

belirtti. 1912 ve 1913 yıllarındaki savaş çağrıları Arşidük Franz Ferdinand ve Dışişleri Bakanı Leopold Berchtold tarafından engellenmişti. Mevcut durumda Arşidük Franz Ferdinand artık yoktu ve Berchtold da fikrini değiştirmişti. Dahası, Macaristan Başbakanı Istvan Tisza hariç bütün sivil liderler Sırp meselesini çözmek istiyordu.²⁸ İmparatorluk, uluslararası güvenilirliğini sürdürmek için Slav hareketinin sınırını aşması durumunda bunun bedelini ödeyeceğini göstermek zorundaydı.

Habsburgların yaptığı tahkikat suikastın Belgrat'taki Sırp yetkililerle bağlantılı bir şekilde gerçekleştirildiğini doğrudan ortaya koymasa da yetkililer Sırp hükümetinin eylemin gerçekleştirilmesini hoş görüp muhtemelen de desteklediğini tahmin etmiştir. Elde edilen bilgiler neticesinde Habsburg liderleri üç tane seçenek üzerinde odaklanmıştır. Bunlar, Sırbistan'ı diplomatik anlamda ciddi bir şekilde küçük düşürmek, Sırbistan'a karşı kararlı bir askeri seçenek uygulamak ve reddedilmesi halinde askeri seçeneğin devreye sokulacağı bir ultimatö vermektedir. Conrad ve askeri yetkililerin baskısı sonucu 3 Temmuz'da Franz Joseph bile askeri seçeneğin de içlerinde olduğu sert bir yaptırım uygulanmasını kabul etmişti. Askeri bir çözüme karşı çıkan tek lider Istvan Tisza'ydı ve gerçekleşecek herhangi askeri bir müdahale için onun da onayı şarttı. Tisza, diplomatik seçeneği tercih etmekteydi ve hükümet herhangi bir karara varmadan Alman desteğinin temin edilmesini istiyordu. Aceleyle yapılacak bir askeri harekate karşı çıkması o seçeneği saf dışı bırakmaktaydı ve geriye ya diplomatik çözüm ya da diplomatik artı askeri çözüm kalıyordu.

4 Temmuz'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı savaş yanlısı astlarından biri olan Alexander Hoyos'u Alman desteğinin taahhüdü için Almanya'ya gönderdi. Franz Joseph'in Wilhelm II'ye yazdığı bir mektup ve Sırbistan'a karşı bir yaptırım uygulanması gerektiğini bildiren bir memorandum ile Almanya'ya ulaşan Hoyos burada içtenlikle kabul edilmiştir.²⁹ Almanlar, Viyana'nın Belgrad ile askeri bir hesaplaşma istediğinin tamamen farkındaydı. Almanya, Sırbistan'ın koruyucusu olan Rusya ile bir savaş anlamına geldiğini bildiği halde Habsburgların bu isteğini kabul etmiştir. Almanya'nın askeri liderleri çıkacak bir savaşta Rusya 1905 yenilgisinin etkilerinden henüz tam kurtulmadan ve Fransa'nın finanse ettiği demiryolu ağları ile uygulamaya başladıkları seferberlik programlarını hedef aldıkları 1917 yılında tamamlamadan başlatmanın kendileri açısından daha iyi olacağı kararına varmışlardır.

Almanların desteğini sağlayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun liderleri 7 Temmuz'da planlarını hazırlamak için buluşmuştur. General Conrad askeri başarının kesin olduğundan bahsetmiş, bakanlar ise Tisza'yı ikna etmeye çalışmıştır. Sonunda, 13-14 Temmuz'da Tisza, Sırbistan ile savaşma ihtimalini kabul etmiştir. Bunu büyük ölçüde muhtemel bir Sırp-

²⁸ Balatoni Balázs, "Bulgaria and Hungary in the First World War: A View from the 21st Century", **Hiperboreea**, 8(1), 2021, s. 156.

²⁹ Frank C. Zagare, "After Sarajevo: Explaining the Blank Check", **International Interactions**, 35(1), 2009, s. 118. DOI: 10.1080/03050620902743960

Rumen ittifakının Macarların Transilvanya’da yaşayan 3 milyon Rumen üzerindeki idaresini tehdit edebileceği endişesine kapıldığı için kabul etmiştir. Bu arada Viyana’da ulti­matomun tas­lakları çizilmek­teydi.³⁰

Geriye bir tek mesele kalmıştı o da ulti­matomun ne zaman verileceğiydi. Fransız Cum­hur­baş­kanı ve Baş­ba­ka­nının 20 Tem­muz ile 23 Tem­muz tarihlerinde Rusya’ya planladığı ziyaret ulti­matom tarihini belirsiz­leş­ti­r­miş­ti.³¹ Berchtold, ulti­matomu Fransız heyet Rusya’dayken vermek istemiyordu. Ancak bu, ulti­matomu 23 Tem­muz’a kadar bekletmek anlamına gel­mek­teydi. Bun­la beraber, taleplerinin karşılanmasının imkansız olduğu 48 saatlik ulti­matomun Bel­grad’a 23 Tem­muz’da verilmesi kararlaştırıldı.

Daha önce de belirtildiği gibi, 5-6 Tem­muz’da yapılan görüşmelerde Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Sırbistan’la gerçekleştirmeyi planladığı hesaplaşmayı destekleme kararını oybirliği ile almış ve Viyana’ya açık çek vermiştir. Bu teminatı alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Sırbistan ile savaşmaya karar vermiştir. 20 Tem­muz tarihinde Avrupa, Habsburgların Belgrad’a karşı bir girişimde bulunacağı haberleriyle çalkalanmaktaydı. Britanya, İrlanda meselesiyle, Fransa da Caillaux davasıyla meşgulken Viyana, Belgrad’a karşı girişilecek teşebbüsün hazırlıklarıyla meşguldü. Nihayet 23 Tem­muz’da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan’a ulti­matomu vermiştir. O sıralar Britanya Dışişleri Bakanı olan Sir Edward Grey bu ulti­matomu ‘bir devlet tarafından bir başka bağımsız devlete o ana kadar verilen en korkunç belge’ olarak nitelemiştir.³²

48 saatlik ulti­matom Sırbistan’dan birçok taviz ve suikastı incelemek için bir komisyonun kurulmasını talep ediyordu. O sıralar seçim kampanyası yürütmek için Belgrad dışında olan Pasic, bu gelişme üzerine cevabını kaleme almak için Belgrad’a dönmüştür. Cevapta bazı tavizler kabul edilmekle beraber suikastın incelenmesi için kurulması istenen komisyon, Pasic ve hükümetinin suikastta olan rollerini ortaya çıkaracak olmasından dolayı kati bir şekilde reddedilmişti.³³

Ültimatom haberi Avrupa’yı suikastların kendisi kadar şaşırtmıştır. Avrupa Devletleri bu ulti­matomun barışa büyük bir tehdit oluşturacağını farkındaydılar. En önemli, ani ve tehlikeli karşılık Ruslardan gelmişti. Rus Dışişleri Bakanı Sergei Sazanov ulti­matom haberini alınca savaşın kaçınılmaz olduğunu duyurmuş ve sonraki faaliyetleri de genel bir savaşın çıkmasını desteklemek yönünde olmuştur. 24 Tem­muz’da, Sırlar henüz ulti­matoma cevaplarını bildirmeden, yapılan bir

³⁰ Pastor, P. (2001), “Hungary in World War I. The End of Historic Hungary”, **Hungarian Studies Review**, 28(1-2). s. 164.

³¹ Hew Strachan, “Book review: Frankreichs außenpolitik in der julikrise 1914: Ein be­itrag zur geschichte des ausbruchs des ersten weltkrieges by stefan schmidt”, **War in History**, 20(1), 2013, s. 130. doi:http://dx.doi.org/10.1177/0968344512461778d

³² Strachan, Oxford, s. 21

³³ Robin S. Doak, **Assassination at Sarajevo: The Spark that Started World War I**, Compass Point Books, Minneapolis, 2009, s. 422.

Meclis toplantısında Sazanov ve diğerleri Sırbistan'a her türlü desteğin verilmesi konusunda baskı yapmıştır. Rusya'nın Pan-Slavist hareketin liderliğini kaybetmesi endişesiyle Sırbistan'ın kararlı bir şekilde desteklenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Rusya'nın askeri reformlarının hala tamamlanmamış olmasına rağmen askeri liderler de bu görüşü desteklemiştir. Fransızların Rusya'ya yaptığı ziyaret Rusları savaş çıkması halinde Fransa'nın Rusya'yı destekleyeceği konusunda rahatlatmıştır.

Rus Meclisi Sazanov'un hareket tarzını kabul etmiş ve ertesini gün Çar da kısmi ya da tam seferberlik ilan edilmesi için gerekli hazırlıkların yapılmasını onaylamıştır. Meclis Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu savaştan caydıracağı düşüncesiyle kısmi seferberliğin ilan edilmesini onaylamıştır. Rusya'nın aldığı bu kararların savaşın gidişatında derin etkileri olmuştur. Rusya'nın bu tutumu sadece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu değil Almanya'yı da etkilemiştir ve Almanya, Rusya'nın seferberlik ilan etmek için bir fırsat beklediğini ve bu fırsatı değerlendirdiğini düşünmüştür.

Diğer yanda, Almanya'nın savaşçı siyasetine karşı olumsuz düşünceler besleyen İngiltere, aynı zamanda Rusya'nın anti-liberal uygulamalarına da olumsuz düşünceler beslemekte ve kendi emperyalist çıkarları için Almanya'dan ziyade Fransa ve Rusya'yı bir tehdit olarak algılamaktaydı ve bu durum Almanya'nın Belçika'yı işgaline kadar böyle devam etti. Bütün bu gelişmeler yaşanırken ve İngiltere'nin genel politikası bu yöndeyken, Sir Edward Grey Balkanlarda barışı koruma misyonunu devam ettirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştı. Viyana'ya 48 saatlik mühletti uzattıramamıştı. 25 Temmuz saat 18:00'de Belgrad'daki Avusturya elçisi Sırpların ultimatoına verdikleri cevabı yetersiz olarak nitelendirdikten sonra diplomatik ilişkileri sonlandırmış ve ülkeyi terk etmiştir. Kriz artık daha tehlikeli bir aşamaya geçmişti.³⁴

Bununla beraber Grey, barışı sürdürme çabalarından vazgeçmemiş ve krizi yatıştırmak için görüşmeler başlatmaya gayret göstermiştir ancak Rusya ya da Almanya'yı bu yönde ikna edememiştir. Grey'in bu çabaları Viyana'da da aksi etki uyandırmıştır. Giriştiği her teşebbüs Berchtold'u huzursuz etmiş ve neticede Berchtold savaş ilanını hızlandırmaya, böylece de meseleye uluslararası bir müdahalenin gerçekleştirilmesini engellemeye gayret göstermiştir. Bununla beraber, Berchtold 28 Temmuz'da General Conrad'ı savaş ilanını yayınlamaya zor da olsa ikna etmiştir. Aynı gece Sırp ve Avusturya-Macaristan birlikleri arasında gelişigüzel çatışmalar yaşanmıştır.

2 Temmuz'dan önce her bir Avrupa devleti bazı askeri önlemler almıştı. Fransızlar ve Almanlar bazı sınır birliklerini silahaltına almıştı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırlara karşı seferberliklerini başlatmıştı. 29 Temmuz'da Winston Churchill, Britanya savaş gemilerinin

³⁴ John W. Young, "Ambassador George Buchanan and the July Crisis", *The International History Review*, 40(1), 2018, s. 212. DOI: 10.1080/07075332.2017.1357645

Kuzey Denizi'ndeki savaş üslerine gitmeleri emrini vermişti. Grey ise hala bir çözüm aramakla meşguldü. Çabaları İrlanda meselesinin ve Kabine'de Fransa'yla çok da samimi olunmaması gerektiğini savunan parlamenterlerin itirazlarının gölgesinde kalmaktaydı. Grey, Temmuz'un son haftasında Almanya'yı tehdit etmek için kabinenin onayını aramış ancak yine başarı sağlayamamıştır. Kabinedeki radikaller bu önerilere karşı çıkmış ve Britanya'yı çıkacak bir Avrupa savaşının dışında tutmanın gerekliliğini belirtmişlerdir.

Grey artık dikkatini Britanya ve Belçika arasında yapılan ve Belçika'nın tarafsızlığını sağlayan anlaşmaya çevirmişti. O bu konuyla meşgulken, Alman diplomatlar çıkacak bir savaştan sonra Fransa ve Belçika'nın savaş önceki durumlarının muhafaza edileceğini temin ederek Britanya'nın tarafsızlığını kazanmaya çalışmakla büyük bir pot kırmışlardır. Esasında Almanlar, Fransa'nın 1871 yenilgisinde sonra Alman sınırına yaptıkları güçlü istihkamlar nedeniyle Fransa'yı buradan yapılacak bir taarruzda kısa sürede yenilgiye uğratıp dikkatlerini Rusya'ya çeviremeyecekleri için Belçika üzerinden taarruz etmeye karar vermiştir.³⁵ Grey ise bu teklifi reddetmekle kalmamış, Almanya'nın aleyhinde de kullanmıştır. 31 Temmuz'da, kabinenin de onayıyla, Grey, Fransa ve Almanya'dan Belçika'nın statükosunun korunmasını istemiştir. Fransa öneriyi derhal kabul etmiş, Almanlar ise reddetmiştir. Böylece Grey taktiksel anlamda önemli bir zafer elde etmiştir.

Bu arada St. Petersburg'da kararlar alınmakta, iptal edilmekte ve tekrar alınmaktaydı. 28 Temmuz itibarıyla Sazanov kısmi bir seferberlik ilanının Viyana'yı caydırmak için yeterli olmayacağı sonucuna varmıştır. Rus generaller de kısmi bir seferberliğin genel bir seferberliği zorlaştıracağını ifade etmiştir.³⁶ Hal böyleyken Sazanov seferberlik için generallerden tam destek almış ve Çar II. Nicholas'ın da onayını almıştır. Bununla beraber kuzeni olan II. Wilhelm'den mesajlar alan Çar bazı tereddütler yaşasa da bu mesajlar sonuca etki etmemiştir. 30 Temmuz'da Çar genel seferberlik emri vermiş ve Almanya'nın büyük olasılıkla karşılık vereceği ve Almanların muhtemelen Rusya'nın müttefiki olan Fransa'yı hedef alacağı bildirilmiştir.

Rusların genel bir seferberlik ilan etmeleri bir anlamda Almanya'nın işini kolaylaştırmıştır. İlan edilen seferberlik yapılacak olan görüşmelerin zaten beyhude olacağını peşinen ortaya koymuş ve Almanya'nın agresif bir Rusya'ya karşı bir 'savunma savaşı' ilan etmesini mümkün kılarak Başbakan Bethmann Hollweg'in savaş için ülke içinde oluşturmaya gayret ettiği anlaşma ortamını sağlamıştır. Ayrıca seferberlik ilanının savaş anlamına geldiğini bilen Başbakan'ın General Helmuth Von Moltke'nin seferberlik ilan edilmesi isteklerine karşı direncini sonlandırmıştır.³⁷

³⁵ Jeff Lipkes, **Rehearsals: The German Army in Belgium, August 1914**, Leuven University Press, Leuven, 2007, s. 13.

³⁶ Stephen Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War". **International Security**, 9(1), 1984, s. 74-75.

³⁷ Thomas J. Christensen, "Mobilization and Inadvertence in the Marc Trachtenberg July Crisis", **International Security**, 16(1), 1991, s. 191-192.

Savaşa katılan her devlet kendi ordularının mahareti sayesinde savaşın kısa süreceğini, hatta Noel'den önce sonuçlanacağını hesaplamıştır. Birçok devlet savaşın 1860 ve 1870'lerde gerçekleşen savaflara benzeyeceğini düşünerek yeteri kadar hazırlık da yapmamış ve yapılan hazırlıkların gerçekten yetersiz olduğu birkaç ay içinde ortaya çıkmıştır.

1 Ağustos 1914 günü Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. Ertesi gün ise Alman kuvvetleri Lüksemburg'u işgal etti. Aynı günün ilerleyen saatlerinde Almanya, tarafsız Belçika'nın yol vererek Alman ordularının Fransa'ya ulaşmasını sağlamasını istedi. Belçika kabinesi toplanarak Almanya'nın bu isteğine ve Almanya'ya karşı koyma kararı aldı. Fransa'da seferberlik başladı. Londra'da Fransız Büyükelçi Paul Cambon Britanya'nın Fransa ile Britanya arasında yapılan anlaşmalara sadık kalarak şartlarını yerine getirmesi konusundaki Fransız ısrarlarını dile getirdi. 2 Ağustos'ta yapılan görüşmeler neticesinde Britanya herhangi bir Alman saldırısı karşısında Fransa'nın kuzey kıyılarını korumaya ve Almanya'dan Belçika'ya saldırmaktan vazgeçmesini talep etmek yönünde karar vermişti. Artık Britanya da savaşa daha yakındı.

3 Ağustos'ta Britanya kabinesi Almanya'ya karşı güç dengesini korumaya, Belçika ve Fransa'yı korumaya ve Almanya'nın saldırgan tutumunu sürdürmesi durumunda savaş ilan etmeye karar vermiştir. Alman Başbakan kendisiyle görüşmeye giden İngiliz Büyükelçisine 1839 yılında Avusturya, İngiltere, Rusya, Prusya ve Fransa tarafında imzalanıp Belçika'nın tarafsızlığını garanti eden anlaşmayı kastederek 'Britanya bir kağıt parçası için kendisiyle iyi ilişkiler kurmaktan başka amacı olmayan akraba bir ülkeye savaş açacak' demiştir.³⁸ 4 Ağustos'ta bu taleplerin Berlin tarafından reddedilmesi üzerine Almanya ve Britanya arasındaki savaş da başlamıştır.

Almanya'nın 1914 yılındaki savaş planları basit, tehlikeli ve son derece mekanikti. Fransa ve Rusya arasında iki cepheli bir savaş tehlikesini bertaraf etmek için Almanya önce batıda taarruza geçerek Belçika'nın tarafsızlığını ihlal eden büyük bir süpürme hareketiyle Fransız kuvvetlerini kuşatacak ve imha edecekti. Fransızlar imha edilir edilmez Almanya kuvvetlerini Rusya üzerine gönderecek ve Avusturya-Macaristan'ın yardımıyla savaşı sonlandıracaktı. Rusya ise Fransa'ya derhal destek sağlayarak Almanya'nın batıdaki planlarını bozmayı planlamıştı. Rus kuvvetlerinin bir kısmı Doğu Prusya'da Almanlara saldırırken diğer bir kısmı da güneye hareket ederek Habsburg ordularına karşı Galiçya'da savaşıacaktı. Bu amaçlarına ulaşmak için Rusların süratle seferberliklerini tamamlamaları gerekmekteydi.

İtalya ise ağustos ayında bazı önlemler almakla beraber genel seferberliği daha ileri bir tarihe ertelemiştir. Roma bunun dışında pazarlık yapmaya başlamış ve durumdan azami fayda sağlamayı ummuştur. İtalya, 1915 Nisan'ında savaşa müttefiklerinin değil diğer tarafın saflarında katılmıştır.

³⁸ Norman Ferguson, **The First World War: A Miscellany**, Summersdale, UK, 2014, s. 27.

1.8. Devletlerin Savaşın Çıkmasındaki Roller

10 Ağustos tarihi itibarıyla Avrupa artık savaştaydı. Üçüncü Balkan Savaşı olarak patlak veren mücadele Birinci Dünya Savaşı'na dönüşmüştü. Savaşın kim tarafından başlatıldığı, engellemek için başka bir yolun takip edilip edilemeyeceği 1914 yılından beri tartışıl原因 konular olmakla beraber, bunlara verilecek kesin bir cevap bulunmamaktadır ancak bazı tespitler yapmak mümkündür.

Almanya'nın 1898'den sonra takip ettiği Weltpolitik ve Europolitik siyaseti Berlin'e karşı aşırı bir güvensizlik doğurmuştur. Bu güvensizlik uluslararası sisteme korku salmıştır. Aslında Almanya'nın 1914 yılında izlediği siyaset her zamankinden daha barışçıl olmakla beraber, daha önceki tutumu bunun diğer devletler tarafından göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Sırbistan terörist bir eylemin gerçekleştirilmesine göz yumarak savaşın patlak vermesinde rol oynamıştır. 1918 yılında savaşın sona ermesiyle Yugoslav Devleti'nin kurulmasıyla savaştan belki de en karlı çıkan devlet olmuştur. Bununla beraber, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılmasına neden olan milliyetçi akım ve mücadeleler kurulan bu yeni devletin de çöküş nedeni olmuştur.³⁹

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Güney Slavlarının politik bir güç olarak ortaya çıkmasının yarattığı tehlikeden çekinmekle beraber kendini bu tehlikeyi bertaraf edecek kadar yenileyememiştir. Her zaman barıştan yana olan Arşidük Franz Ferdinand'ın ölümüyle İmparatorluk General Conrad'ın arzularının önüne geçebilecek ve halkın korkularını yatıştırabilecek en önemli aktörünü kaybetmiştir.

Almanya, müttefikine yardım etmek zorunda olduğuna inanmaktaydı. Bu inanç da Berlin'in Fransa ve Rusya'ya karşı olan tutumunu etkilemişti. Alman desteği olmadan Viyana Belgrad'a karşı muhtemelen daha tereddütlü veya yapıcı şekilde yaklaşır. Bununla beraber, Viyana'yı desteklemeye gönüllü olan ve Rusya'yı da İtilaf Devletlerinden koparmak arzusunda olan Almanya kısa ve uzun vadeli amaçlarını gerçekleştirmek için bir Avrupa savaşını göze alabilirdi.

Savaşın çıkmasında Rusya da önemli bir rol oynamıştır. Rusya'nın Sırbistan'a sağladığı sağlam destek, Berlin ve Viyana ile görüşme yapma konusundaki isteksizliği ve aceleyle yaptığı askeri hazırlıklar krizin fazlasıyla tırmanmasına neden olmuştur. 30 Temmuz'da başlattığı genel seferberlik ise felaketin teminatı olmuştur. Rusların aldığı bu kararlar Fransızları Ruslarla yaptıkları ittifakın sonuçlarıyla karşı karşıya getirmiştir. Fransızların beklentilerinin aksine Rusya ile yaptıkları anlaşma faydadan çok zarar vermiştir. Fransa, Rusya-Almanya savaşında kurban

³⁹ Hakan Demir, "Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, (6/1), (Temmuz 2017) s. 58.

olmuştur. Kriz boyunca Fransa, Rusya'dan dikkatli olmasını istemiş ve Britanya'nın desteğini sağlamaya çalışmıştır. Bu hedeflerden birincisinde başarısız olan Paris ikincisini başarmıştır.

1914 Ağustos'ta verilen kararlar Britanya hükümeti için hiç de kolay olmamıştır. Grey, keskin bir ayrım içinde olan meclisi acele bir karar almaya ikna edememişti. Fransızlarla yapılan anlaşma çok sağlam temellere sahip değildi ve geçmişteki ilişkiler aldatmalarla ve sinsiliklerle doluydu. Ülkedeki iç meseleler de bu dönemde tamamen farklı bir noktaya, İrlanda meselesine, odaklanmıştı. Grey, Britanya'nın olaya müdahil olacağı tehdidinin Almanya'yı caydıracağını ümit ediyordu ama umduğu gibi olmadı. Britanya'nın politik sistemi ve Liberal Parti'nin sahip olduğu güç hesaba katıldığında Grey'in daha fazlasını yapmasını beklemek çok da yerinde olmazdı. Almanya'yı caydıracak tek şey büyük bir Britanya ordusu olabilirdi ancak mevcut şartlarda böyle bir ihtimal bulunmamaktaydı.

Savaş başladığında her devletin kendine göre mantıklı ve haklı bir gerekçesi bulunmaktaydı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İmparatorluklarının Rusya'nın kışkırtmaları neticesinde parçalanmasını engellemek için savaşıyordu. Ruslar akrabaları olan Slavları korumak, milli gururlarını savunmak ve müttefikleri olan Fransa'ya yardım için ve Fransızlar geleneksel düşmanlarının sebepsiz saldırganlığına karşı koymak için savaşıyorlardı. İngilizler milletler hukukunu ayakta tutmak ve Napolyon savaşlarından beri kıtanın karşılaştığı en büyük tehdide karşı koymak, Almanlar ise müttefiklerini korumak ve dünya gücü olarak ortaya çıkmalarını kısıkanan batıdaki rakiplerinin bu yükselişi durdurmak için desteklediği doğudan gelen Slav tehdidini püskürtmek için savaşıyordu.⁴⁰

1914 Ağustos'unda Alman orduları Fransa ve Belçika'yı, Rus orduları Almanya'yı, Avusturya-Macaristan orduları Sırbistan ve Rusya'yı işgal etmişti. Fransız orduları sınırdan Almanların Alsace-Lorraine bölgesine taarruz etmişti. İngiltere, Fransızlara yardım etmesi için Noel'de Berlin'de olacaklarını umduğu bir seferi kuvvet göndermişti. Yaptığı anlaşma gereği bir savunma savaşı yapacak olan İtalya ise beklemedeydi. Aslında İtalya'nın İttifak Devletleri ile anlaşma yapmış olmasına rağmen galip gelen tarafın safına geçip kendi çıkarlarını korumak niyetindeydi.

1914 Temmuz'unda bir veya iki kararın farklı şekilde verilmesi savaşın önüne geçebilirdi ancak alınan kararlar dönüşü olmayan sonuçlara yol açtı. Kısa bir savaş beklentisi, taarruz savaşı ideolojisi ve savaşı bir politika aracı olarak görmek birer hayalden başka bir şey değildi. Kısa zamanda savaşın soğuk ve acı gerçekliği basında yer alan romantik efsanelerin yerini almıştı. Karar vericiler savaşı başlatmıştı, halk bu savaşa ölecek ve sonunda onu bitirecekti.

⁴⁰ Howard, a.g.e., s. 2.

Savaş sona erdiğinde Avrupa’da hüküm süren İmparatorlukların tamamı; Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rusya, yıkılmıştı. Almanya’da Adolf Hitler ve Rusya’da da Bolşevikler bu savaşın birer sonucu olarak iktidara gelmişti. Savaş sonucunda güç dengesi değişmiş ve Birleşik Devletler dünyanın finans merkezi haline gelmişti. Dünyanın sömürülen topraklarında huzursuzluk yaratmış ve Siyonizm ile Arap milliyetçiliğinin gelişmesine yol açmıştı. ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın ‘milletlerin kendi kaderini tayin hakkı’ ve ‘dünyayı demokratikleştirmek için savaşmak’ ilkeleri denizaşırı ülkelerde kabul görmüştü. Özetle, Birinci Dünya Savaşı yirminci yüzyılda dünyayı yeniden şekillendiren olaylarının en başında gelmektedir.⁴¹

1.9. Osmanlı Devleti

1. Dünya Savaşı’ndan hemen önceki yıllarda Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi yenilgi ve geniş toprak kayıplarıyla sonuçlanan büyük savaşlar yaşamıştı ve netice olarak hem ekonomik hem de askeri anlamda durumu rahat değildi. Aslında hem askeri hem de ekonomik anlamda hazır ve savaşa katılacak durumda olmamasına rağmen bloklardan birini seçmesi halinde diğerine karşı kendini korumuş olacağı düşüncesi hakimdi. Osmanlı Devleti’nin Almanya ve Merkezi Devletleri tarafını seçmesi ani bir kararla olmamış, bundan önce de farklı ittifak arayışlarına girişmişti. Bu bölümde Osmanlı Devleti’nin savaşa dahil olması ve bu karara giden yol izah edilmeye çalışılacaktır.

1913’te Balkan Savaşları sona erdiğinde Osmanlı Devleti’nin yöneticileri yalnızlıklarının felaket getirdiğini ve İmparatorluğun hayatta kalması için bu yalnızlığın sona erdirilmesi gerektiğini fark etmişlerdi. Ayrıca, İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya ve Avusturya gibi büyük güçlerin İmparatorluğu bölme ve paylaşma niyetinde olduğunu da biliyorlardı. Yani, tarafsız kalınması durumunda bile savaşın sonuçlarının Osmanlı Devleti’ni de ilgilendireceğinin farkındaydılar. Almanlarla bir süredir askeri iş birliği yürütmelerine ve Almanların Enver Paşa dahil çoğu Türk subayının bu anlamda hayranlığını kazanmalarına rağmen geleceklerinin İngiltere, Fransa ve Rusya’dan oluşan İtilaf Devletlerinin yanında yer alarak daha güvenli olacağını düşünmekteydiler. Bu anlamda savaştan önce söz konusu devletlerle ittifaklar oluşturmak için teşebbüste bulunmuşlardı.

1.9.1. Osmanlı Devletinin İttifak Arayışları

Birinci Dünya Savaşının ayak sesleri duyulmaya başladığında Osmanlı Devleti’nin yöneticileri arasında savaşla ilgili farklı sesler yükselmeye başlamıştı. Kimisi savaşa Almanya’nın yanında katılması gerektiğini savunurken bir kısmı da İngiltere ve Fransa’ya daha sıcak

⁴¹ Black, a.g.e., s. 103.

bakmaktaydı. Bunun yanında en doğru kararın tarafsız davranılması gerektiğini savunanlar da bulunmaktaydı.

1.9.1.1. İtilaf Devletleriyle İttifak Arayışları

Almanlar Osmanlı Ordusunu eğitmek ve yenilemekle meşgulken Osmanlı idarecileri İtilaf Devletleri nezdinde ittifak arayışına girişmiştir. 1914 Şubat'ında Doğu Anadolu Ermenilerinin yoğun yaşadığı bölgelerdeki reformları denetlemesi için Rusya'ya teklifte bulunmuştur. Üç ay sonra ise İçişleri Bakanı olan Talat Bey beraberindeki heyetle Çar'ın Kırım'daki yazlık sarayına giderek Rus Dışişleri Bakanı olan Sergei Sazanov'a ittifak teklifinde bulunmuş ancak Rus yetkililer bu teklifin üzerinde durmamıştır.⁴²

Temmuz'un ilk haftasında Osmanlı Donanma Bakanı olan Cemal Paşa görüşmeler yapmak üzere Paris'e gitmiştir. Fransa Dışişleri Bakanlığında üst düzey bir yetkili olan Pierre de Margerie ile yaptığı bir toplantıda Cemal Paşa Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleriyle daha yakın bağlar kurmaya istekli olduğunu ve karşılığında da Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'ın el koyduğu Ege Adalarının durumuyla ilgili destek beklediğini belirtmiştir. Fransız Başbakan ve Dışişleri Bakanı Rusya'ya gitmek üzere olduğu için Cemal Paşa bu teklifine herhangi bir cevap alamamıştır.⁴³

İngiltere'ye gelince, Osmanlı Devleti İngiltere ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmış ve özellikle donanmanın ıslahı için iş birliği yapmıştır. Bu bağlamda Amiral Arthur H. Limpus 1912 yılında İstanbul'a yollanmıştır. Buna ek olarak, Osmanlı Devleti İngiltere'ye iki tane savaş gemisi sipariş etmiştir ancak bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri nezdinde kabul görmesini sağlamamıştır.

1.9.1.2. Almanya ile İttifak

İtilaf Devletleri nezdinde kurulmaya çalışılan ittifak çalışmaları netice vermeyince Osmanlı Devleti, Almanya ile daha yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Enver Paşa 22 Temmuz'da İstanbul'daki Alman Büyükelçisi olan Baron von Wagenheim'a Osmanlı Devleti'nin bloklardan birinin desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. Bu aşamada İttihat ve Terakki Partisinin büyük bir kısmı da artık Almanya'nın yanında saf tutmayı daha uygun bulmaktaydı. Enver Paşa, bu kararın Rusya'ya bağımlı hale gelmek istemediklerini ve Almanya ile müttefiklerinin askeri olarak İtilaf Devletlerinden daha güçlü olduğu inancından dolayı alındığını

⁴² Hamilton ve Herwig, a.g.e., s. 160.

⁴³ Salih Tunç, "I. Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Seyahati", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, (25), 2009, s. 193.

da bildirmiştir. Başta Alman yetkililer bu iş birliğine pek sıcak bakmamıştır ancak Enver Paşa Alman Büyükelçiye tarafsızlığın Osmanlı Devleti için bir seçenek olmadığını ve Almanya'nın ya dost ya da düşman bir Osmanlı Devleti arasında seçim yapması gerektiğini bildirmiştir.⁴⁴

Bu bilgiler Kayser II. Wilhelm'e ulaşmış ve Kayser Osmanlılarla ittifak kurmayı kabul etmiştir. Bu kararında Halifenin nüfuzundan faydalanılarak Rusya ve İngiltere idaresi altındaki Müslümanların onlara karşı ayaklandırılabilceği düşüncesi bir hayli etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Rusya'nın Dünya'nın geri kalanıyla olan irtibatı boğazların kapatılmasıyla kesilecek ve Ruslar kuvvetlerini bölerek Kafkaslara da kuvvet ayırmak zorunda kalacaktı. Sonraki birkaç gün boyunca birlikteliğin detayları İstanbul'da görüşülmüş ve 28 Temmuz'da Osmanlı Devleti'nin ittifak önerisi Berlin'e sunulmuştur. Bazı değişikliklerden sonra ise Alman Başbakan Theobald von Bethmann Hollweg, 31 Temmuz'da Wagenheim'a Türklerin Rusya'ya karşı ciddi bir harekatta bulunup bulunamayacağından emin olduktan sonra anlaşmayı imzalamaya yetkili olduğunu bildirmiştir. Büyükelçi, ertesi gün Enver Paşa ve Liman von Sanders'i makamına davet edip Osmanlı Ordusunun durumu ile ilgili bilgi aldıktan sonra bu üçlü, Doğu Anadolu'daki birliklerin başta bir savunma savaşı vermesi ve ordunun büyük bir kısmının Trakya'da görevlendirilip Bulgarlarla birlikte Rusya'nın güneyine veya Yunanistan'a karşı yapılacak bir taarruzda kullanılması konularında anlaşmıştır.⁴⁵

Yapılan bu anlaşma birkaç önemli noktada belirsiz olmasına rağmen imzalanmıştır. Belirsiz olan hususlar ise Bulgaristan'ın böyle bir oluşuma dahil olup olmayacağı ve Romanya'nın Osmanlı ve Bulgar birliklerinin topraklarını kullanarak intikal etmelerine izin verip vermeyeceğiydi. 2 Ağustos günü Wagenheim ve Said Halim Paşa anlaşmayı kendi hükümetleri namına imzalamıştır. Anlaşma, Almanya'nın Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumasını ve Rusya'nın Almanya'ya savaş açması durumunda Osmanlı'nın da Rusya'ya savaş açması şartlarını kapsamaktaydı. Anlaşmayı imzalarken iki taraf da Osmanlı Ordusunun seferberliğini tamamlamasının en az dört hafta süreceğinin farkındaydılar. Takip eden yirmi dört saat içinde Babıali seferberlik emrini vermekle beraber yine Osmanlı'nın savaşa dahil olmasını mümkün mertebe, mümkünse de beklentilere göre kısa süreceği için, savaş sona erene kadar geciktirmenin peşine düşmüştü. Dolayısıyla aynı tarihte hızla genişleyen Avrupa savaşında Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sürdürdüğü de ilan edilmiştir. Osmanlı Devleti, Almanya halihazırda Rusya ile savaşta olduğu için Alman tarafının yaptığı baskıları ise seferberliğini tamamlayamadığını belirterek hafifletmekteydi.⁴⁶

⁴⁴ Micheal A. Reynolds, **Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908–1918**, Cambridge University Press, 2011, s. 109.

⁴⁵ Robert J. Kerner, "The Mission of Liman von Sanders", **The Slavonic and East European Review**, 7(19), 1928, s. 109.

⁴⁶ Timothy W. Crawford, "The Alliance Politics of Concerted Accommodation: Entente Bargaining and Italian and Ottoman Interventions in the First World War", **Security Studies**, 23(1), 2014, s. 132.

Avrupa’da savaş bütün hızıyla sürerken ve anlaşma imzalandıktan sonra bile Osmanlı idarecileri Almanya’yla kurulan ittifakın onları savaşa girmeye mecbur etmediği düşüncesindeydi. Onlar bu ittifakı daha çok tarafsızlıklarının İngiliz donanması ya da Rusya tarafından ihlal edilmemesi için bir nevi sigorta olarak görmekteydi. Bununla beraber idareciler arasında bu konuda farklı görüşler mevcuttu. Savunma Bakanı Enver Paşa önderliğindeki savaş taraftarları Almanya’da da hakim olan, savaşın birkaç ay gibi kısa bir sürede sonuçlanacağı fikrine katılmaktaydı ve Osmanlı’nın savaşa dahil olması durumunda Babıali’nin de müzakere masasında kendine bir yer bulacağını düşünmekteydi. Tarafsız kalınması yanlıları ise Fransa, İngiltere veya Rusya’nın güçlü bir savunmaya sahip olan bir Osmanlı Devleti’ne hiçbir zaman saldırmayacağını ve hatta tarafsız kalmasını tercih edeceğini belirterek savaşa dahil olmamayı savunmuştur. Babıali’nin bu durumdan mümkün mertebe faydalanması gerektiğini ve gerek hasıl olması durumunda kendinin belirlediği bir zamanda savaşa girebileceğini de belirtmişlerdir.

Almanya ile anlaşmanın imzalanmasından kısa süre sonra Enver Paşa, Rus Büyükelçisine de iki devlet arasında ittifak yapılması yönünde bir fikir sunmuştur. Kafkaslardaki bütün kuvvetlerini oradan çekerek Trakya’ya gönderip bir veya daha fazla Balkan Devleti’ne, hatta Avusturya-Macaristan’a karşı bile kullanmayı önermiştir. Bunun karşılığında ise Osmanlı Devleti’nin Ege Adalarından bazılarını ve Batı Trakya’yı alabileceğini de eklemiştir. Ayrıca, Osmanlı ile Rusya’nın yapacağı bir ittifakın Kafkas Müslümanları ve Ermenilerin olası ayaklanmalarını gereksiz kılarak her iki devlet için de huzur sağlayacağını bildirmiştir. Büyükelçi, St. Petersburg’a tekliflerin kabul edilmesi yönünde görüş bildirmiş ancak Sazanov, Osmanlı’nın Rusya’ya karşı girişeceği herhangi bir taarruzun Rusya için hiçbir endişe yaratmadığını bildirerek bu teklifleri reddetmiştir.⁴⁷

Osmanlı Devleti Rusya nezdinde bu tür ittifaklar peşindeyken İngiltere, Osmanlı Devleti’nin kendilerinden satın aldığı ve hatta ücretini de ödediği iki gemiye, *Sultan Osman I* ve *Reşadiye*, el koyarak İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında anlaşma yapılmasını olanaksız hale getirmiştir.⁴⁸ İngiltere’nin bu eylemi hem Osmanlı idaresinin hem de halkın büyük tepkisini çekmiştir. Bu arada Almanya, İngiltere’nin yine de Osmanlı Devleti’ni kendi saflarına çekebileceği endişesini taşımaktaydı ve bu durumdan faydalanan Said Halim Paşa, *Goeben* ve *Breslau* isimli Alman savaş gemilerinin İstanbul’a gelmesi karşılığında Almanya ile yaptığı anlaşmaya ek maddeler koymayı başarmıştır. Bu altı madde şunlardır:

- Kapitülasyonların iptal edilmesine destek verilmesi,
- Osmanlıların Bulgaristan ve Romanya ile yapacağı müzakerelerde Osmanlıların desteklenmesi ve savaş sırasında elde edilmesi olası ganimetlerin Bulgaristan ile bölüşülmesi,

⁴⁷ Luigi Albertini, **The Origins of the War of 1914**, Oxford University Press, London, 1952, s. 619.

⁴⁸ Heinz Richter, “The Impact of the Confiscation of the Turkish Dreadnoughts and of the Transfer of Goeben and Breslau to Constantinople upon the Turkish Entry into WWI”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 11(15), 2013, s. 2.

- Osmanlının işgal altında toprağı olduğu sürece herhangi bir barış anlaşması yapılmasının reddedilmesi,
- Yunanistan'ın savaşa dahil olup yenilmesi durumunda Ege Adalarının yeniden Osmanlıya geçmesi,
- Doğu Anadolu'da Osmanlı Devleti'ni Rusya idaresindeki Müslümanlarla komşu yapacak bir sınır değişikliğinin yapılması,
- Osmanlı Devleti'ne gerekli savaş tazminatının ödeneceğinin temin edilmesi.⁴⁹

1.10. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Dâhil Olması

Alman savaş gemilerinin İstanbul'a ulaşması üzerine İngilizler, Osmanlı Devleti'ne gemileri teslim etmesini aksi halde artık tarafsız kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti ise gemileri satın aldığını bildirip gemicilere de Osmanlı bahriyeli kıyafetleri giydirerek karşılık vermiştir. Gerçekleşen bu olay, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ve Romanya ile Rusya'ya karşı bir ittifak oluşturmaya çalıştığı duyumları ve Osmanlı Devleti'nin Batum üzerinde emelleri olduğu söylentileri, Sazanov'un Osmanlı ile Almanya arasında zaten bir ittifak yapıldığından şüphelenmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Rus bakanlardan bazıları durumun böyle olmasının savaşa girerek Rusya'nın ön Asya'daki bütün meselelerini çözmek için bir fırsat vereceğini bildirmiştir. Sazanov ise St. Petersburg'daki Osmanlı maslahatgüzarının Rusya ile yapılacak bir ittifakı yeğlediğini öğrenmesi üzerine diplomatik ilişkileri sonlandırıp Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın kollarına itmenin bir anlamı olmadığını düşünmüştür. Girs, Osmanlıların hala Almanlardan koparılabileceğine inanıp Ege Adaları ve Batı Trakya ile ilgili isteklerini makul görmekteydi. Sazanov da bu talepleri kulak ardı etmemiş ve fikri Girs'in yanı sıra Paris ve Londra'daki büyükelçileriyle de görüşmüştü.⁵⁰ Osmanlı tarafında ise Said Halim, Cavit ve Cemal Paşalar da Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması için çabalamaktaydı. İngilizler ise bu tür oyalanmalardan artık sıkılarak Çanakkale Boğazından çıkış yapan bir Osmanlı torpidobotunu taciz ederek tekrar boğaza girmeye zorlamıştır. Buna karşı ise Osmanlı Devleti ticari gemiler dahil boğazları bütün gemi trafiğine kapatmıştır.

Boğazların kapatılmasından sonra artık tarafsız bir Osmanlı'dan bahsetmek pek mümkün değildi. Boğazlardan geçmek Rusya için hayati önem taşımaktaydı dolayısıyla kapatılmaları doğrudan Rusya'ya karşı yapılan bir hareket olarak telakki edildi. Girs yine de Osmanlı tarafsızlığının şimdilik önemli olduğunu, büyük Rus kuvvetleriyle Almanya'ya karşı kazanılacak bir savaştan sonra Osmanlı Devleti'ne savaş açıp boğazlar meselesini sonsuza kadar çözmenin daha kolay olacağını düşünmekteydi.

⁴⁹ Mustafa Aksakal, **The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War**, New York, Cambridge University Press, 2008, s. 114-115.

⁵⁰ Crawford, a.g.e., s. 128.

Eylül ayından itibaren Ruslar, Alman ve Osmanlıların Rusya'nın Karadeniz filosuna taarruz etmeyi ve Odesa yakınlarına da bir hareket yapmayı planladıklarına dair bilgiler almıştır. Ancak Almanların Osmanlı Devleti'ne altın gönderdiği haberi gelene kadar Osmanlı'nın Almanya tam olarak bağlı olduğunu düşünmemişlerdi. Osmanlı Devleti tarafından ilan edilen seferberlik zaten zor durumda olan Osmanlı ekonomisini daha da zora sokmuştu. Alman ordusunun Fransa'da durdurulmuş olması ve Avusturya-Macaristan'ın da zor durumda olmasının Osmanlı Devleti'nin bir müttefik olarak değerini arttırdığını gören Enver Paşa, borç istemek için bundan daha uygun bir zamanın bulunamayacağını görmüştü. Cavit Paşa bunun doğrudan savaşa dahil olmak anlamına geleceği için bu fikre itiraz etmişti ancak Talat, Cemal ve Halil Paşalar da Enver Paşa'nın fikrini destekleyince borç alınmıştı. İlk altın partisi 16, ikincisi de 21 Ekim'de ulaştı.⁵¹ Aynı gün Enver Paşa savaş planlarına nihai şeklini vermek için Alman subaylarla bir araya geldi. O planların bir parçası olarak Osmanlı donanmasının Karadeniz'e açılarak karşılaştıkları Rus gemilerine ve sahillerine taarruz etmelerini emretti.

29 Ekim'de Osmanlı savaş gemilerinden oluşan bir filotilla Karadeniz'e açıldıktan sonra iki gruba ayrılmıştır. Bir grup Odesa, diğer grup ise Sivastopol ve Novorosisk'e doğru yol almıştır. Gemiler bu şehirlere ateş etmiş ve çok büyük hasara yol açmasa da çok büyük politik sonuçlara yol açmışlardır. Sadece Enver Paşa ve birkaç bakanın haberi dahilinde yapılan saldırının haberinin meclise ulaşması büyük çalkalanmalara yol açmıştır. Bazıları Rusya'ya karşı yapılan bu saldırıdan memnuniyet duyarken, bazıları bu habere ateş püskürmüştür. Cavid dahil dört bakan bunu protesto etmek amacıyla istifa etmiştir. Said Halim Paşa ise Enver ve Talat Paşaların ısrarları sonrasında istifa etmekten vazgeçmiştir.⁵² İtilaf Devletleri saldırıyı protesto etmiştir ve buna karşılık olarak da Babıali durumu telafi etmeye, hatta tazminat ödemeye hazır olduğunu bildirmekle beraber Almanları ülkeden çıkarmayı ve Osmanlı Donanmasındaki Alman savaş gemilerini silahsızlandırmaya yanaşmamıştır. Bunun üzerine İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini sonlandırmıştır. 31 Ekim'de Çar Nikolas II, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiş ve 2 Kasım'da Girs İstanbul'dan ayrılmıştır. 4 Kasım'da ise İngiltere ve Fransa'nın savaş ilanları ve peşinden de Osmanlı Devleti'ninki gelmiştir.

Enver Paşa'nın Temmuz'dan itibaren Almanya ile bir ittifak kurmak istediği şüphe götürmemektedir. Ancak, Rusya nezdinde giriştiği arayışlar da oldukça samimiydi. Enver'in Almanya ile bir ittifak istemesine rağmen Osmanlı kabinesinde bu konuda bir görüş birliği mevcut değildi. Aslında Osmanlı liderlerinin nihai hedef, yani ülkelerinin muhafazası, ile ilgili bir anlaşmazlıkları yoktu. Anlaşamadıkları konu İmparatorluğun hayatta kalması için gerekli olan iç reformları gerçekleştirmelerini sağlayacak olan dış güvenliğin en iyi nasıl sağlanacağıydı. Hepsisi devletin durumunun ve korunmaları için güçlü bir müttefike ihtiyaç duyduklarının farkındaydı.

⁵¹ Ulrich Trumpener, "Germany and the End of the Ottoman Empire", **The Great Powers and the end of the Ottoman Empire**, Routledge, 2005, s. 117-146.

⁵² Feroz Ahmad, **The Young Turks**, Clarendon Press, Oxford, 1969, s. 87.

Ayrışıklıkları konu Avrupa’da patlak veren savaşa verilecek tepkinin ne olduğuydu. Enver Paşa jeopolitik durumu ve savaşı kazanma ihtimali itibariyle Almanya’yı en iyi müttefik olarak görmekteydi ve Osmanlı Devleti’nin ittifak teklifinin hala bir kıymeti varken harekete geçmenin daha faydalı olacağına inanmaktaydı.⁵³ Bununla beraber ittifakı oluşturduktan sonra Osmanlı Devleti savaşa katılmadan sona ereceği ümidiyle savaşa girişi geciktirmiştir.

Rusya nezdindeki ittifak arayışlarının başarısızlığı ise Osmanlı idarecilerinden çok Rusya’nın Osmanlı Devleti’ne bakış açısı ve Anadolu ve Boğazlarla ilgili olarak her zaman taşıdığı emelleri yüzündendir. Bazı Rus yöneticiler Osmanlı Devleti’nin savaşa katılmasını bu emelleri gerçekleştirmek için bir fırsat olarak görmüştür. Osmanlı’nın tarafsız kalmasını tercih eden Rus yöneticiler ise aynı emellere sahip olmakla beraber bunu sadece Almanya üzerine odaklanabilmek, kuvvetlerini bölmek zorunda kalmamak için istemiştir.

1.11. Osmanlı Devleti’nin Savaştığı Cepheler

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı’na girdikten sonra hem doğuda hem de batıda birçok cephede savaşımıştır. Bu cephelerden bazılarında başarı kazanmış olmakla beraber bazılarında ise mağlup olmuştur.

1.11.1. Doğu Cephesi

Savaş henüz ilan edilmeden önce Rus ve İngiliz kuvvetler İran sınırı boyunca, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz’de Osmanlı Devleti’ne karşı askeri operasyonlar başlatmıştı. Rusların Kafkaslar için başta tasarladığı hareket planı sınırlı taarruzların yapıldığı aktif bir savunma savaşından oluşmaktaydı. Ancak çok az direnmeyle karşılaşan Rus kuvvetleri ilerleyerek Köprüköy’ü işgal etmişti ve Erzurum’u da tehdit etmekteydi.⁵⁴ Bunun üzerine Osmanlı Ordusu harekete geçerek Rusları iki hafta içinde çekilmeye mecbur bıraktı. Kuzey’de ise Osmanlılar Artvin ve Ardahan’u ele geçirmeyi başardı. Aralık ayının sonunda ise Ardahan’ı aldılar ve böylece baştaki çarpışmalarda Osmanlılar Rusları yenmeyi başardı.

Bu başarılar Enver Paşa’yı cesaretlendirmiş ve Sarıkamış’ta yapılacak bir taarruzla Rus kuvvetlerini tamamen yenebileceğini düşündüğü bir hareket planlamasına yol açmıştı. Zorlu arazi, kış şartları ve askeri durum göz önüne alındığında plan, astlarının da Enver Paşa’ya bildirdiği gibi, büyük riskler taşımaktaydı ancak Enver Paşa bu uyarılara kulak asmadı. Diğer yanda ise Enver Paşa’nın Alman kurmay başkanı, Bronsart von Schellendorf, taarruzu yapmasını desteklemekte ve

⁵³ Aksakal, a.g.e., s. 193.

⁵⁴ Süleyman Tekir, “Birinci Dünya Savaşı’nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 2016, s. 46.

onu bu anlamda teşvik etmekteydi.⁵⁵ Alman ordularının iki cephede çıkmaza girmesi ve Avusturya-Macaristan'ın da savunmada olması İttifak Devletlerinin umduğu kısa savaş hayalinin gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığını ortaya koymuştu. Osmanlı kuvvetlerinin Rusları Kafkas cephesinde kuşatması ve yenmesi savaşın gidişatını hızlandırabilirdi.⁵⁶ Bunun üzerine Enver Paşa Sarıkamış harekatını bizzat yönetmek için Erzurum'a gitmiştir.

Taarruz 22 Aralık'ta başlamıştır. Mevsim şartlarından çok daha iyi giden hava koşulları başta hayra yorulmuştu ve ilk günlerde 95,000 mevcutlu ordu iyi yol almıştı. Rus Çarı da aynı sıralarda tesadüfen askere moral vermek üzere Sarıkamış'a gelmişti ve bu durum Rus askerleri arasında Çar'ın Osmanlıların eline düşmesi endişesine yol açmıştı. Ancak zaman ilerledikçe hava koşulları gittikçe kötüye gitti ve -36 dereceye düşmesiyle beraber tipi de ortaya çıktı. Uygun kıyafetleri bulunmayan Osmanlı askerleri bu şartlarda dağ geçitlerinde sıkışıp kaldı ve Ruslar da karşı taarruza geçti ve sonuç Osmanlı Devleti için bir facia oldu ve 60,000 kadar zayıat verildiği genel görüş olmakla beraber bazı kaynaklar bu sayının 30,000 civarında olup diğer rakamların abartılı rakamlar olduğunu dile getirmektedir.⁵⁷

Sarıkamış harekatının başlamasından kısa süre sonra Osmanlı Ordusu, Ömer Naci Bey komutasındaki küçük bir birlikle de İran'a bir taarruzda bulunmuştur. Bu taarruzun amacı İran'daki Müslümanları ayaklandırıp Rusların art bölgesinde onları zor duruma düşürmek ve mümkünse Bakü'ye doğru ilerlemektir. Bu hareket da başlangıçta başarıyla gelişmiş, Sarıkamış harekatı yüzünden panikleyen Rus komutan Aleksandra Myshlaevski, Urmiye ve Tebriz'i boşaltmış ve buralara Osmanlı birlikleri ve onlara katılan kuvvetler girmişti. Bununla beraber, Sarıkamış'taki Rusların durumu düzelince Rus General Fedor Chernozubov Tebriz'i geri alıp kuzey İran'ı güven altına almakla görevlendirilmiş ve Rusların buralara güçlü bir şekilde dönmesi Osmanlı taarruzunun sonunu getirmiştir.

1.11.2. Süveyş Cephesi

Enver Paşa'nın Sarıkamış harekatıyla meşgul olduğu sıralarda Cemal Paşa Süveyş'e yapılacak taarruz için birliklerini hazırlamakla meşguldü. Harekatın amacı İngiltere'nin Hindistan ile olan irtibatını kesmek ve Mısır ile Kuzey Afrika'daki Müslümanları İngiliz ve Fransız yöneticilerine karşı isyan etmeye teşvik etmektir. Almanya, İngilizlere karşı Mısır'da taarruza geçmeye büyük önem atfetmekteydi ve savaş başladığından beri de Süveyş Kanalı'na yapılacak bir taarruzu çok istemekteydi. Osmanlı Devleti bu görevi yerine getirmesi için merkezi Şam'da bulunan 4. Ordu'yu kurmuş ve Cemal Paşa da 18 Kasım'da komutayı almak için buraya gelmişti.

⁵⁵ Odile Moreau, "Ottoman Military Reforms on the Eve of World War I", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 2015, s. 64.

⁵⁶ Reynolds, a.g.e., s. 124.

⁵⁷ Gökmen Kantar ve Sibel Akova, "Political Communication on Sarıkamış Attack Operation", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 15(1), 2020, s. 244.

Ulaşımında ve iletişimde yaşanan zorluklardan dolayı ise bu ordunun hazır hale gelmesi ocak ayının ortalarını bulmuştu. Osmanlı ve Alman liderler İngilizlere karşı dini duyguları harekete geçirmeyi planladıkları için 4. Ordu mevcuduna imamlar da eklemişti. Hatta bir Alman uzman Osmanlılar kanala ulaştığında onlara 70,000 Arap'ın katılacağını hesaplamıştı.⁵⁸

Sina'dan zor bir ilerleyişten sonra Süveyş'e ulaşan Osmanlı birlikleri 2 Şubat gecesi taarruzlarına başlamışlardı. Taktiksel şaşırtma anlamında başarılı olmalarına rağmen uygun olmayan teçhizat ve suda karşıya geçmeyi ilgilendiren hareketlardaki eğitim eksikliklerinden dolayı zorluklarla karşılaştılar. Kanalin diğer yakasındaki İngilizler takviye birlikler sağladıktan sonra karşıya geçmeyi başaran birlikleri püskürttü. İki günlük çarpışmalardan sonra yaklaşık 1,300 kişilik zayıat veren Cemal Paşa geri çekildi.⁵⁹

Harekat başarısızlıkla sonuçlandı ve bunun en büyük sebeplerinden biri Almanların Osmanlılara daha tam olarak hazırlanamadan taarruza kalkmaları yönündeki baskıları olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, taarruzun başarılı olup batı kıyısında bir köprübaşı oluşturulması durumunda bile Osmanlı ikmal hatlarının uzun olması, kuvvetlerinin sayısının az olması ve Mısır'da önemli miktarda İngiliz kara ve deniz kuvvetinin bulunması gibi sebeplerle beklenen sonucu vermesi pek de mümkün gözükmemekteydi. İngilizlerin gerisinde Alman ve Osmanlıların beklediği gibi Müslümanların isyan etmesi taarruza önemli bir ölçüde destek sağlayabilirdi ancak böyle bir ihtimali düşünen İngiltere bunu bertaraf etmek için Mısırlılardan oluşan birliklerini Sudan'a çekmiş ve kanala İngiliz ve Hintlilerden oluşan birliklerini göndermişti.

Osmanlı Devleti bu harekate İngilizlerin Hindistan ile olan bağlantılarını kesmenin yanı sıra güçlü tarihi ve kültürel bağlarının olduğu ve yine uzun yıllar idare ettikleri Mısır'dan İngilizleri çıkarmak için de girişmiş ancak bunu başaramamışlardı. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin harekattan beklediğini elde edememesine rağmen, Almanların bu harekattan İngilizlerin aksi takdirde Avrupa'ya göndereceği birlikleri Mısır'da kullanmaya zorladığı için memnun olduğu söylenmektedir.

Başarısız olan bu birinci harekattan sonra 4 Ağustos 1916 tarihinde kanala ikinci bir hareket düzenlenmiştir ancak bu hareket de Osmanlılar adına yenilgiyle sonuçlanmıştır. 2 Haziran 1916 günü başlayan Şerif Hüseyin ihtilali Kanal Seferine esaslı bir darbe indirmiştir. Bu yenilgi sonrasında Osmanlı birlikleri taarruz durumundan savunma durumuna geçmek zorunda kalmış ve Gazze- Telletü's-Şeria Birüssebi hattının kesin savunma hattı olarak teşkil edilmesine karar

⁵⁸ Fritz Fischer, **Germany's War Aims in the First World War**, W. W. Norton and Company, New York, 1967, s. 166.

⁵⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt. III, Bölüm. 1, 3. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 356-57.

verilmiştir.⁶⁰ Bundan sonra taarruza geçen İngiliz birlikleri bu cepheyle bağlantılı olan Sina-Filistin cephesini açarak bu bölgeyi ve hatta bütün Suriye'yi işgal etme fırsatını bulmuştur.

1.11.3. Sina-Filistin Cephesi

Osmanlı Ordusu her iki Kanal harekatında da başarısız olduktan sonra İngiliz kuvvetleri taarruza geçmek suretiyle Sina-Filistin cephesini açmıştır. Bu cephenin açılmasındaki en büyük etken ise Aralık 1916'da İngiltere Başbakanı olan David Lloyd George'un, savaşın başından beri Türklere karşı Orta Doğu'da elde edilecek bir başarının Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefik zaferini hızlandıracağına inanmasıydı.⁶¹ Taarruzun açılmasındaki amaç bölgeyi ve daha ileri hedef olarak bütün Suriye'yi işgal etmektir. Bu amaçla General Murray emrindeki İngiliz kuvvetleri 9 Ocak 1917 tarihinde Osmanlı birliklerini yenilgiye uğratarak Refah'ı ele geçirmiş ve lojistik altyapılarını da güçlendirmişlerdir. 1917 yılının ilerleyen zamanlarında bu bölgedeki çatışmalar Gazze civarında yoğunlaşmış ve İngilizlerin 26 Mart ve 17 Nisan tarihlerinde Gazze'yi ele geçirmek için yaptığı iki teşebbüs Osmanlı birlikleri tarafından püskürtülmüştür.

Bu arada Irak cephesinde Bağdat İngilizler tarafından ele geçirilmiş ve Osmanlı tarafında Bağdat'ın tekrar ele geçirilmesi için Sina-Filistin cephesinden bazı birliklerin bu cepheye kaydırılması gündeme gelmiştir.

Gazze'deki yenilgilerden General Murray'ı sorumlu tutan İngiltere ise onu görevden alarak yerine Orgeneral Allenby'yi görevlendirmiştir.⁶² Allenby'e verilen görev Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Türklerin Filistin'den çıkarılmasıydı. Bu görev için Allenby'e tahsis edilen birliklerin arasında Çanakkale'den Mısır'a dönen ve yeniden teşkil olunan İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hint birlikleri de bulunmaktaydı. Allenby, Murray'a nazaran çok daha güçlü bir orduya komuta ederek ve Türkler karşısında da top, piyade ve özellikle de atlı birlik sayısı itibarıyla çok daha üstün kuvvetlere sahip olarak, Ekim 1917 sonlarında taarruzunu başlatmıştır.⁶³ Allenby komutasındaki birlikler hazırlıklarını tamamladıktan sonra 31 Ekim 1917 tarihinde taarruza geçmişlerdir. Üçüncü Gazze Muhaberesi olarak bilinen bu taarruza İngilizler yeterli derecede hazırlıktan sonra başlamış ancak Osmanlı birlikleri yeteri kadar hazırlık yapamamış, Yıldırım Ordular Grubu teşkilini henüz tamamlayamamış ve taarruza hazırlıksız yakalanmıştır.

Hal böyle olunca İngiliz birlikleri 7 Kasım'da Gazze'ye girmiş ve İngilizlere Filistin yolu açılmıştır. Osmanlı Ordusu 12 Kasım tarihinde karşı taarruzda bulunmuş ancak bu taarruz

⁶⁰ Seyfullah Korkmaz, "Cemal Paşa'nın Hatıralarına Göre I. Dünya Savaşında Filistin Cephesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XLIII, 2017/2, s. 59.

⁶¹ Nuri Karakaş, "Hedef Kudüs: İngiliz Askeri ve Siyasi Stratejisinde Filistin Harekatı", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXI/2, 2016, s. 471.

⁶² Matthew Hughes ve William Philpott, "Allenby's Offensive in Palestine", *The Palgrave Concise Historical Atlas of the First World War*, Palgrave Macmillan, London, 2005. https://doi.org/10.1057/9780230504806_35

⁶³ Karakaş, a.g.e., s. 484.

püskürtülmüş ve Osmanlı birlikleri daha kuzeyde bulunan Yafa-Kudüs mevkiine çekilmek zorunda kalmıştır.⁶⁴ İngiliz birlikleri ise ilerlemelerine devam ederek 16 Kasım'da Yafa'yı ele geçirmiş, 21 Kasım'da da Kudüs'ü kuşatmıştır. İngilizlere kıyasla zayıf birliklerle şehri savunmaya çalışan Osmanlı Ordusu ise direnişine 9 Aralık tarihine kadar devam edebilmiş ancak bu tarihte şehri boşaltmıştır. Osmanlı Ordusu 27-28 Aralıkta karşı taarruzlarda bulunmuş ancak bu taarruzlar da püskürtülmüştür.

Bu tarihten sonra İngilizler ilerlemeye çalışmışlarsa da pek başarı gösterememiştir. Bunun en büyük etkenlerinden biri batı cephesinde başlayan büyük Alman taarruzu karşısında Allenby'nin birliklerin bir kısmının batı cephesine kaydırılması ve emrine daha acemi askerlerin verilmesiydi.⁶⁵ Allenby 1918 yazında taarruz etmek yerine bu birliklerin eğitimi ile ilgilenmişti. Osmanlı tarafında ise bu durumdan faydalanıp birlikleri takviye etmek yerine birliklerin bir kısmı Kafkasya'ya, bir diğer kısmı da Medine'nin muhafazası için Medine'ye gönderilmiştir ve zaten zor durumda olan ordunun durumu daha da sıkıntılı bir hal almıştır.

Hazırlıklarını tamamlayan İngiliz birlikleri 18 Eylül gecesi taarruza geçmiştir. Arap işbirlikçilerinin de desteğini sağlayan İngiliz birlikleri 31 Ekim'e kadar devam eden taarruzlarında sırasıyla Nablus, Şam ve Halep'i ele geçirmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın komutanı olduğu 7. Ordu'nun direnmesi sayesinde ise Anadolu'ya giriş yapamamıştır.⁶⁶

1.11.4. Irak Cephesi

Osmanlı Devleti'nin birinci Dünya Savaşı'nda savaştığı cephelerden bir diğeri de Irak cephesidir. Bu cephe İngiltere tarafından Abadan petrollerinin muhafazası ve Osmanlı birliklerinin İran'a girip Hindistan'ı tehdit etmesini önlemek amaçlarıyla açılmıştır. İngiltere bu amaçla Kasım ayında özellikle Hindistan'dan gelen birliklerle Basra'ya çıkarak kuzeye doğru ilerlemiştir. Bu ilerlemeye karşı koyamayan Osmanlı birlikleri Kutülamare'ye kadar geri çekilmiştir. Daha sonra İngilizler Bağdat'ı ele geçirebilmek için Bağdat'ın 170 kilometre kadar güneyinde bulunan Kutülamare'yi de ele geçirmek için taarruza geçmiş ve burayı ele geçirmeyi başarmıştır. Osmanlı birlikleri ise bunun üzerine Selmanpak'ta güçlü bir savunma kurarak ilerlemeye çalışan İngilizlere büyük kayıp verdirmiş ve tekrar Kutülamare'ye çekilmeye zorlamıştır.

Osmanlı birlikleri daha sonra geri çekilen İngilizleri 8 Aralık 1915 tarihinde kuşatmış ve yaklaşık 5 ay süren bu kuşatmanın neticesinde İngiliz birlikleri 28 Nisan 1916'da teslim olmuştur. İngiliz birliklerinin komutanı olan General Townshend dahil çok sayıda İngiliz askeri esir

⁶⁴ ATASE Arşivi, BDH-3701-12-32.

⁶⁵ Daddis, G. A., *Armageddon's Lost Lessons: Combined Arms Operations in Allenby's Palestine Campaign*. Air Command and Staff Coll. Maxwell AFB AL, 2005, s. 15.

⁶⁶ Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(45), 2010, s. 60.

alınmıştır. Bundan sonra yapılan taarruzlarda ise İngilizler İran'ın Hamedan şehrine kadar sürülmüştür. Bununla beraber İran'da Rus tehdidi devam ettiğinden, Enver Paşa Almanların da direktmeleri sonucu bu taarruzları sonlandırıp dikkatlerini Ruslara çevirmiştir.⁶⁷

Bu arada kuvvetlerini toparlayan ve 1917 yılı başlarında takviye kuvvet de alan İngiliz birlikleri 1917 yılının şubat ayında tekrar taarruza geçmiş ve Osmanlı birlikleri bu ilerleyiş karşısında Bağdat'a çekilmiştir. Ancak burada General Maude komutasındaki İngiliz birliklerinin yaptıkları taarruzları durduramayan Osmanlı birlikleri Bağdat'ı boşaltmıştır.⁶⁸ Daha sonra Osmanlı Ordusunun Bağdat'ı geri almak için teşebbüsleri olduysa da bu teşebbüslerden bir sonuç alınamamıştır ve İngilizler daha da ilerleyerek Tikrit'e ulaşmıştır. Osmanlı Ordusu Bağdat'ın düşmesinden sonra burayı geri almak için Sina-Filistin cephesinden birlikler görevlendirmiş ve böylece Sina-Filistin cephesindeki durum da sıkıntılı bir hal almıştır.

Musul'u hedefleyen İngilizler savaş sona ermeden Musul'a ulaşamamakla beraber, savaş sona erdikten sonra Mondros Mütarekesinin 7. maddesini dayanak göstererek Musul'a asker çıkarmış ve İstanbul Hükümetinin de bölgede bulunan Osmanlı birliklerinin geri çekilmesini istemesiyle İngilizler çarpışmadan Musul'u da ele geçirmiştir.

4. Ordu Komutanlığı yapan Cemal Paşa bu cepheden şu şekilde söz etmektedir, “*Küt-ül Amare'deki İngiliz ordusunun esir düşmesinden sonra, Irak ordusunun bir kısmının alınarak İran'da fetihlerle görevlendirilmesi, sonunda Bağdat'ın düşmesine sebep olmuştu. İşte şimdi de, Kudüs ve umumiyetle Filistin tehlikede iken, son kuvvetlerimizin Bağdat'ın geri alınmasına tahsis olunması, Kudüs ve Filistin ve belki bütün Suriye'nin düşman istilasına uğramasına yol açacaktı.*”⁶⁹

1.11.5. Hicaz-Yemen Cephesi

Hicaz Yemen cephesi 1916 yılında İngilizlerin kışkırtması sonucu ayaklanan Şerif Hüseyin ve onu destekleyen devletlerce açılmıştır. Şerif Hüseyin isyanın gerekçelerini açıklarken Padişah ve Halifeyi hiçbir zaman sebep veya hedef olarak göstermemiş, isyanın İttihatçı hükümete karşı olduğunu bildirmiştir. Hüseyin, İttihatçıların birçok yenilgi yaşadığını, ülkeyi lüzumsuz bir savaşa soktuğunu ve neticede ülkenin birçok yerinin işgal edildiğini, ittifak halinde kalınması gereken İngiltere ve Fransa'ya düşman olmak suretiyle büyük bir hata yapıldığını, hatta dine karşı da ilgisiz olunduğu gibi gerekçelerle isyan ettiğini bildirmiştir.⁷⁰

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007 s. 122

⁶⁸ Zekeriya Türkmen, “Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi ve 101. Yılında Kutü'l-Amare Zaferi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 116(228), 2017, s. 93.

⁶⁹ Cemal Paşa, Kabacalı, Alpay (Ed.). **Hatıralar**. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. 215.

⁷⁰ BOA, HR. SYS, 2316/12, 9 Eylül 1916

İsyan başladıktan sonra Osmanlı Devleti Hicaz Emiri olarak Şerif Ali Haydar'ı görevlendirince isyancılar önce Mekke'yi, daha sonra ise Cidde ve Taif'i ele geçirmiştir. Medine'yi de kuşattılsa da Medine Muhafız Komutanı Fahrettin Paşa şehri başarılı bir şekilde savunmuş ve bundan sonra 1916 yılı küçük çatışmalar şeklinde sürmüştür. 1917 yılının başlarında ise İngilizler El-Vech'i bombardıman ederek sahile Mısır ve Sudanlılardan oluşan askerleri çıkarmışlardır ve El-Vech isyancıların üssü haline gelmiştir.⁷¹

Çatışmalar devam ederken Filistin-Suriye cephesindeki durum kötüleşmekteydi. Osmanlı Hükümeti Hicaz'ın boşaltılarak buradaki birliklerin Filistin'de kullanılmasının daha doğru olacağını, Filistin ve Suriye'nin işgal edilmesinin Anadolu'yu işgale müsait hale getireceğini hesaplamaktaydı. Padişahın Medine'nin boşaltılmasına kesinlikle karşı çıkmasına ve boşaltılması durumunda padişahlık ve halifelikten çekileceğini⁷² bildirmesine rağmen hükümet 4. Ordu'dan bir kısım birlikleri Filistin-Suriye cephesini göndermesini istemiştir. Bu karar bir anlamda Arap yarımadasından vazgeçildiği anlamına gelmekteydi. Birliklerin bir kısmının gönderildiğini öğrenen isyancılar taarruzlarını sıklaştırmış ve özellikle de ikmal yolu olan demiryolu hattına taarruz etmeye başlamışlardır. Osmanlı birliklerinin iaşesinin çok büyük bir kısmı demiryolu üzerinden ulaştığı için bu ikmal hattına zarar vermek istiyorlardı. Hicaz bölgesindeki kaynakların Osmanlı Ordusu'nun iaşesi için yeterli olmadığını biliyorlar ve Osmanlı Ordusu'nu zor duruma düşürmek istiyorlardı. İsyancıların gücünün gitgide artması, saldırılarını sıklaştırmaları ve Arap milliyetçiliği propagandaları yapmaları Osmanlı Devleti taraftarı olan aşiretlerin de durumunu etkiliyor ve onlar da isyancılara katılıyor ve durumu zaten zor olan Osmanlı birliklerinin durumu daha da zorlaşıyordu. Bütün bu zorluklara ek olarak Suriye'deki durum da kötüye gitmekteydi ve bunun üzerine 16 Kasım 1917'de Enver Paşa Medine'de bulunan kuvvetlerden bir kısmının daha tahliye edilmesini emretmişti. Bununla beraber, Medine ve irtibatı sağlayan demiryolu Osmanlı Devleti tarafından savaşın sonuna kadar zor da olsa elde tutulmuştur.

1.11.6. Avrupa Cepheleri

1. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti kendi topraklarını korumak için savaştığı cephelerin yanı sıra müttefiklerine yardım etmek için başka cephelere de askerlerini yollamıştır. Bu cepheler Galiçya, Makedonya ve Romanya cepheleridir. Osmanlı Devleti Ağustos 1916'da 15. Kolorduyu Galiçya'ya, Eylül 1916'da 20. Kolorduyu Makedonya'ya ve Ekim 1916'da da 6. Kolorduyu Romanya cephelerine sevk etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarını korumak için hayati derecede önemli olan birliklerin başka cephelere gönderilmesi beraberinde bazı eleştiriler getirse de

⁷¹ Mustafa Bostancı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hakimiyet Mücadelesi", **Gazi Akademik Bakış**, (14), 2014, s. 117-136.

⁷² Süleyman Beyoğlu, **Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İstanbul, 1990, s. 79.

savaşın galibinin Avrupa’da kazanılacak zaferle belirleneceğini düşünen dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın emriyle birlikler söz konusu cephelere gönderilmiştir.

1.11.6.1. Galiçya Cephesi

1. Dünya Savaşının başlarında Rus birlikler Avusturya-Macaristan’a karşı taarruza geçmiş ve Galiçya cephesini açmıştır. 1916 yılına gelindiğinde ise Ruslar Galiçya cephesinde ilerleme sağlamış ve Avusturya-Macaristan ordusu zor duruma düşmüştür. Bunun üzerine Alman Genelkurmay Başkanı Hindenburg ortak bir birlik ile Avusturya-Macaristan’a destek olmaya karar vermiş ve Osmanlı Devleti’nden de kuvvet talep etmiştir. Savaşın Avrupa cephelerinde kazanılan başarıyla nihayete ereceğini düşünen Enver Paşa 15. Kolorduyu bu amaçla Galiçya cephesine göndermeye karar vermiştir.⁷³

Meclis-i Vükela’da bu konuyla ilgili yapılan görüşmeden şu karar çıkmıştır: “Rusların Şarkî Galiçya’da ve Bukovina’daki taarruz-ı ahirlerinde Avusturya ve Macaristan ordularının ric’ate mecbur olması dolayısıyla usûl-i askeriyede hasıl olan muvâzenesizliğin telafisi lazım olub bu ricatin Romanya devletinin siyaset-i harbiyesini müttefiklerimiz aleyhine tebdil etmesi melhuz olduğunda bu ihtimal tahakkuku Yunanistan’da da İtilafçılar lehinde harb-i umumiye iştirakini davet ederek bu halde İstanbul-Berlin yolu töhmet-i tehlikeye girmiş olacağından buna mahal kalması imkanını mümkün mertebe bertaraf etmek üzere Almanya ve Avusturya devletlerinin arzularına terfikan Rusya’ya karşı harb eden mezkur ordular aksamına muâvenet-i askeriye ifası ve Onbeşinci Kolordu hümâyunlarının muavenet edilmesi tensib kılınmış olmağla (9 Temmuz 1332)”.⁷⁴ 15. Kolordunun Komutanı Yakup Şevki (Subaşı)’dır ancak savaşın ilerleyen dönemlerinde komutayı Cevat Paşa (Çobanlı) devralmıştır.⁷⁵

Ağustos 1916’dan Eylül 1917’ye kadar Galiçya cephesinde savaşan 15. Kolordu önemli miktarda zayıat vermiştir. Bu sayı tam olarak tespit edilemese de farklı kaynaklardan hareketle 15.000 civarı olduğu düşünülmektedir. Verilen bu zayıata rağmen 15. Kolordu görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş ve 26 Eylül 1917’de İstanbul’a dönmüştür.

1.11.6.2. Romanya Cephesi

1. Dünya Savaşı patlak verdiğinde tarafsız davranan Romanya olayların daha sonraki seyrine bakarak İtilaf Kuvvetleri safında yer almış ve 27 Ağustos 1916’da Avusturya-Macaristan’a savaş

⁷³ Yakup Kaya, “Birinci Dünya Savaşı’nda Galiçya Cephesi’nin Açılması ve 15. Osmanlı Kolordusunun Cepheye Gönderilmesi Meselesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2018, s. 2481.

⁷⁴ BOA, MV: 202/141 ve BOA, MV: 244/24 ve BOA, İ-DUİT: 162/102

⁷⁵ Nuri Köstüklü, “Tarihte Türk-Leh İlişkileri Çerçevesinde Galiçya’da Şehit Olan Türkler Ve Şehitlikler Üzerine Bazı Tespitler”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 2016, s. 29.

ilan etmiştir.⁷⁶ Bunu yapmasındaki en büyük amil Romanya'nın Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde bulunan Transilvanya ve Banat üzerinde hak iddia etmesiydi. Romanya savaşa katıldıktan sonra Avusturya-Macaristan karşısında ilerleme sağlayarak Transilvanya'da önemli ölçüde toprak ele geçirmiş ve bunun üzerine Avusturya-Macaristan müttefiklerinden destek talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Alman, Bulgar ve Türk birliklerinden oluşan takviye bir kuvvetle Romanya'ya karşı taarruza geçilmesine karar verilmiştir. Bu meyanda Ekim 1916'da 6. Kolordu Romanya cephesine sevk edilmiş ve hem savunma savaşlarında hem de taarruzlarda önemli rol oynamıştır.⁷⁷ Hatta Türk, Bulgar, Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerinden oluşan bu orduya komutanlık yapan von Mackensen bu birliklerin hepsinin iyi olduğunu ancak Türklerin özellikle iyi savaştığını bildirmiştir.⁷⁸

Türk birlikleri müttefikleriyle birlikte hareket ederek Dobruca ve Bükreş'in ele geçirilmesinde ve Romen-Rus kuvvetlerinin Seret Nehrinin kuzeyine sürülmesinde büyük rol oynamıştır. Bu ilerleyiş karşısında zor duruma düşen Rumenler, Rusya'da ihtilal olduktan ve Ruslar savaştan çekildikten sonra daha da zor duruma düşmüşlerdir. Böylece Romanya bu cephede mağlup edilmiş ve iki yıl kadar bir süre bu cephede savaşan 6. Kolordu cepheden ayrılmıştır.

Romanya, arazisinin 2/3'ünü ve silahlı kuvvetlerinin de 1/4'ünü kaybetmiştir. 150.000 ölü, yaralı ve kayıp; 80.000 esir vermiş, 150.000 kişi kıtalarını terkle köylerine dağılmıştır. Bu sebeplerle İttifak devletleriyle 1918 Mart'ında antlaşmayı kabul etmiş ve 7 Mayıs 1918'de de Bükreş'te barış imzalamıştır. Bu barış ile Romanya, Almanya ve Avusturya'nın ekonomik nüfuzu altına giriyor, Avusturya'ya Karpatlarda toprak veriyor ve bütün Dobruca'dan çekiliyordu. Lakin İttifak devletlerinin Müttefikler karşısındaki yenilgisi bu barışı hükümsüz bırakmış ve bu suretle Romanya ile olan savaş sona ermiştir.⁷⁹

1.11.6.3. Makedonya Cephesi

Bulgaristan 1. Dünya Savaşına dahil olunca Bulgar, Alman ve Avusturya-Macaristan orduları Sırp ordusunu mağlup ederek bu cephede başarılar elde etmiş ve bunun üzerine İtilaf Devletleri Yunanistan'ı da yanlarına alarak Çanakkale savaşından sonra boşa çıkan birliklerin büyük bir kısmını Selanik'e çıkarmışlar ve zaman içinde yaklaşık iki yüz bin askerin Selanik'e nakledilmesiyle Makedonya Cephesi olarak adlandırılan cephe açılmış ve bölgede 1918 yılının son

⁷⁶ Kaya, a.g.e., s. 2480.

⁷⁷ Zeki Çevik ve Emirhan Yıkılmazpehlivan, "Birinci Dünya Savaş'ında Romanya Osmanlı Askeri Valiliği", **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, 4(7), 2018, s. 165.

⁷⁸ Michael B. Barrett, **Prelude to Blitzkrieg : The 1916 Austro-German Campaign in Romania**, Indiana University Press, 2013, *ProQuest Ebook Central*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ktulibraryebooks/detail.action?docID=1387214>, s. 149

⁷⁹ İsmihan GENÇ, "Birinci Dünya Savaşı'nda 6'ncı Kolordunun Romanya Cephesi'ne Gönderilmesi ve Yapılan Muharebeler", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, 15(29), 2017, s. 31.

aylarına kadar devam edecek çatışmalar başlamıştır. Cephe açıldıktan sonra burada kullanılmak üzere Türk birlikleri istenmiş ve 20. Kolordunun bu cepheye gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

1916 yılında Makedonya topraklarının ele geçirilmesi Bulgaristan’da sevinçle karşılanmıştır. Ancak ülkedeki bu olumlu hava 1917 yılının Temmuz ayında Yunanistan’ın İtilaf devletleri yanında savaşa girmesi ile değişmeye başlamıştır. Bu dönemde Almanya’dan gelen askeri malzemenin giderek azalması nedeniyle Bulgar ordusunun savaş kabiliyeti zayıflamıştır.⁸⁰

1918 yılı içinde Almanya’dan Bulgaristan’a gelen mali yardımın tamamen kesilmesiyle ekonomik olarak da köşeye sıkışan Bulgar ordusu, Vardar bölgesinden saldırıya geçen Sırp kuvvetleri karşısında tutunamamıştır. Nihayet Bulgaristan hükümeti 25 Eylül 1918’de İtilaf devletlerine başvurarak ateşkes talep etmiş ve Birinci Dünya Savaşı’ndan çekilmiştir.

Makedonya Cephesi’ndeki mücadelelerin başarısız olması sonucunda, Osmanlı Devleti’nin de bir kolorduyla desteklediği İttifak Devletlerine bağlı birlikler, Makedonya ve Sırbistan’dan çekilmek zorunda kaldılar. Makedonya Cephesi, Bulgaristan’ın ateşkes teklif etmesi ve Bulgarların yenilgisi ve bu bağlamda Selanik Mütarekesi’nin imzalanması sonucunda kapanmıştır.⁸¹

⁸⁰ Barış Metin, “Çanakkale Savaşlarından Makedonya Cephesi’ne; Balkanlarda Politik Denklem (1914-1918)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 2015/1-2, Cilt:14, Sayı: 27-28, s. 247.

⁸¹ Yaşar Arslanyürek, “Bulgaristan Cephesi’ndeki Gelişmelerin Mondros’a Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17(30), 10.33437/ksusbd.517859, 2019, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇANAKKALE CEPHESİ

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşında savaştığı cephelerden bir diğeri de Çanakkale cephesidir. Çanakkale Cephesi hem savaşın gidişatına hem de daha sonra dünyada gelişen olaylara ettiği etki bakımından özel bir yere sahiptir. Bu cephe, daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin temelini atacak olan kadroyu ortaya çıkarmış, Rusya'da gerçekleşen 1917 İhtilalini hızlandırmış ve hatta büyük ölçüde sebep olmuş, İngiltere'de hükümetin devrilmesine yol açmış, Avustralya ve Yeni Zelandalılara ne için savaştıklarını sorgulatmış ve bir bağımsızlık kıvılcımı ateşlemiş ve dolaylı yoldan başka birçok sonuca yol açmıştır. Yarattığı etki bakımından Çanakkale Cephesi yaşandığı günden beri özel bir yere sahip olmuştur ve ilerleyen yıllarda da bu konumunu muhafaza edecektir.

2.1. Çanakkale Şehri ve Boğazı

Çanakkale, Marmara'yı Ege denizi yolu ile Akdeniz'e bağlayan boğaz ve bunun kıyısındaki en büyük şehrin adıdır. Ege Denizi'nde yer alan ve yarımadaının en uç noktasını teşkil eden Seddülbahir'de boğazın genişliği 2 mildir, ancak buradan boğaza doğru gidilince her iki yaka arasındaki genişlik 4.5 mile kadar genişleyip 14 mil yukarıda bulunan Kilitbahir'de iki kıyı tekrar birbirine yanaşmakta ve boğaz darlaşmaktadır. Kilitbahir'den yukarı boğaz yine ortalama 4 millik bir genişliğe ulaşmakta ve 26 mil sonra da Marmara Deinizi'yle birleşmektedir. Yarımadaının kuzeyinde dik kayalıklar bulunmaktayken, Asya tarafındaki kıyıların rakımı daha düşüktür.

Boğaz'da gelgit bulunmamakla beraber Karadeniz'e akan nehirlerden ve Kafkasların eriyen karlarından gelen su 2-4 deniz mili arasında değişen bir akıntıya sebep olmaktadır. Şekil 1'de de görüldüğü gibi, birbirlerine bağlı olan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı dünyadaki en önemli suyollarından birini oluşturmaktadır. Birbirine bağlı olan bu suyolları Karadeniz'e giriş ve çıkışın yapılabildiği tek yerdir. Tuna, Dinyester, Dinyeper, Don, İstanbul, Odesa ve Sivastapol'dan yapılacak ticaret için tek geçiş noktasını oluşturmaktadırlar. 1914 yılında Rusya tahıllarının %90'ı bu yolla dünyaya ulaştırılmıştı ve bu suyolunun kontrolü demek Rusya'nın deniz ulaşımının, Batı'ya ve müttefiklerine giden yolunun kontrolü demektir. Bu sebeple Almanya, Rusya'nın can damarlarından biri olan bu suyolunun kapatılmasının Rusya'ya vurulacak en büyük darbelerden biri olduğunun bilincindeydi.⁸²

⁸² Jonathan Schroden, **A strait Comparison: Lessons Learned from the 1915 Dardanelles Campaign in the Context of a Strait of Hormuz Closure Event**, Center for Naval Analyses Alexandria VA., 2011, s. 7-8.

Şekil 1: Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı Haritası

2.2. Çanakkale'nin Stratejik Önemi

Çanakkale ve İstanbul Boğazları Asya ve Avrupa kıtalarını birbirinden ayıran suyollarıdır. Çanakkale ve İstanbul Boğazları Karadeniz'i Akdeniz'e bağlamaları hasebiyle büyük jeopolitik öneme sahiptir. Bu önem sadece Türkiye değil, kendilerini dünya piyasalarına bağlaması sebebiyle Karadeniz'e kıyıdaş olan bütün devletler için geçerlidir. Ayrıca, Türkiye ve Rusya hariç Karadeniz'e kıyısı olan bütün ülkeler için denize çıkış sağlayan tek nokta boğazlardır. Bu özellikleri sebebiyle boğazlarla ilgili ortaya çıkan gelişmeler ve anlaşmazlıklar Karadeniz'e kıyıdaş olan bütün ülkeleri ilgilendirmektedir. Boğazlarla ilgili birçok anlaşma yapılmış olsa da 1936

yılında imzalanan Montreux Sözleşmesi ile Türk Boğazlar üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliği kesin olarak kabul edilmiştir.⁸³

1. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesinin açılması Osmanlı Devleti'nin Almanya tarafında savaşa katılması ile meydana gelmiştir. Almanya ile müttefik olan ve Boğazları kapatan Osmanlı Devleti özellikle Rusya'yı zor duruma düşürmüştür. Boğazların kapanmasıyla Rusların Batı'dan bekledikleri silah ve malzeme Rusya'ya, Rus buğdayı da Avrupa'ya nakledilememiştir. Bu açmazdan kurtulmanın yanı sıra, Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve henüz savaşa iştirak etmemiş Balkan Devletleri'ni kendi saflarına çekmek için Çanakkale Cephesi 19 Şubat 1915 tarihinde İngiltere'nin öncülüğünde, İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan bir filo tarafından açılmıştır.

Buradan anlaşılmaktadır ki Çanakkale Boğazının geçilmesi İstanbul Boğazına ulaşılması, dolayısıyla da Osmanlı Devleti'nin başkentinin tehdit edilmesi anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, Çanakkale Boğazı İstanbul Boğazının kapısı ve kilididir. Kilidin kırılıp kapının açılması Osmanlı başkentini tehdit edecek ve Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakacaktır.

2.3. Çanakkale Cephesinin Açılması

1. Dünya Savaşının cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi İtilaf Devletlerinin 19 Şubat 1915 tarihinde başlattıkları deniz taarruzuyla açılmıştır. Denizden yapılan taarruzlar 18 Mart tarihinde yapılan büyük taarruzla sona ermiş ve bundan sonra kara kuvvetlerinin de desteklediği kara çıkarması aşaması başlamıştır. Bu aşama ise 25 Nisan tarihinde başlayıp İtilaf Devletlerinin yarımadayı tamamen boşalttıkları 09 Ocak 1916 tarihine kadar yarımadanın farklı sahnelerinde devam etmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Çanakkale Cephesi'nin deniz savaşları aşaması hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu 1. Dünya Savaşında Almanya'nın yanında savaşa girmiştir. Osmanlı-Alman ilişkilerinin gelişmesine 1878 Berlin Kongresinde Alman lider Bismarck'ın Osmanlı Devleti lehine kararlar aldırması önemli rol oynamıştır.⁸⁴ Sonraki yıllarda, gelişen bu ilişkilerin bir tezahürü olarak Osmanlı Ordusunu eğitmek için Alman askeri uzmanlar Osmanlı Devleti'ne gönderilmiş, bazı Türk subaylar da aynı amaçla Almanya'ya gönderilmiştir. Aynı yıllarda iki devlet arasındaki ticaret hacmi de genişlemiş ve Osmanlı Devleti'ndeki Alman yatırımları artmıştır ki bunların en önemlisi Bağdat Demiryolu hattıdır. İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle iki devlet arasındaki ilişkiler daha da gelişmiştir. Bunda İttihat ve Terakki yöneticilerinin özellikle

⁸³ Rona Aybay, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Bazı Güncel Sorunlar", **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan**, C.21, Özel S., 2019, s. 2733.

⁸⁴ Mustafa Gencer, "The Congress of Berlin (1878) in Context of The Ottoman-German Relations", **Pursuit of History**, (12), 2014, s. 304.

Alman askeri yapısına duydukları hayranlık önemli rol oynamıştır. Böyle güçlü bir ordunun savaşı kazanmasının yüksek bir ihtimal olduğunu ve Almanların yanında savaşa katılarak daha önce kaybedilen toprakların geri alınabileceğini düşünmüşlerdir. Almanlar ise özellikle hilafet makamının gücünden faydalanarak Müslümanları İngiltere ve müttefiklerine karşı ayaklandırmak ve Osmanlı Devleti'nden Mısır ve Irak'ta faydalanarak buralarda yeni cepheler açmak ve İtilaf Devletlerinin de böylece gücünü bölmek için Osmanlı Devletiyle bir ittifak kurmaya sıcak bakmıştır.⁸⁵

Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında savaşa katılmakla beraber, Almanya'dan önce İtilaf Devletleri nezdinde ittifak arayışlarında bulunmuştur. Osmanlı Devleti uzun zamandır ezeli düşman olarak gördüğü Rusya'ya karşı İngiltere'ye dayanmak politikasını takip etmiştir ve bu beraberliğe dayanarak I. Dünya Savaşı çıktığında yine İngiltere nezdinde ittifak arayışlarında bulunmuştur, ancak 1907 yılında İngiltere ile Rusya arasında imzalanan ittifak anlaşması böyle bir işbirliğinin yapılmasındaki en önemli engeli teşkil etmiştir. Fransa da Osmanlı Devleti'nin ittifak arayışlarına müspet cevap vermemiş ve bu devletler tarafsız kalmasını yeğledikleri Osmanlı Devleti'ni Almanya ile ittifak kurmaya yönlendirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın safında savaşa katılmaya karar vermesi ve ittifak oluşturmasının emarelerinin ortaya çıkması üzerine İngilizler, Osmanlıların karşı tarafta savaşa girmesi durumunda zaten var olan Çanakkale'ye saldırıda bulunma düşüncelerini fiiliyata dökmeye karar vermişlerdir. Bu ihtimale karşı daha 1906 yılında İngiltere Savunma Bakanlığında çıkarmayla ilgili çalışmalar yaptırılmıştır.⁸⁶

Yine bu meyanda 19 Ağustos 1914 tarihinde, yani Osmanlı Devleti henüz savaşa dahil olmadan önce Yunan Başbakanı olan Venizelos, İngiltere'ye donanmasıyla beraber 250.000 asker ve limanlarını tahsis edebileceğini bildirmiştir.⁸⁷ Bu teklif başta İngiltere'ye, özellikle de Churchill'e cazip gelse de *Goeben* ve *Breslau* anlaşmazlığına rağmen Osmanlı Devleti henüz savaşa girmemiştir ve böyle bir tasarının gerçekleşmesi Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı anlamına gelmektedir. Churchill'e göre Osmanlı Devleti zaten elden kaçmaktadır ve Osmanlı Devleti yerine Balkan Devletleriyle yapılacak bir ittifak İngiltere'nin çok işine yarayacaktır ancak böyle bir ittifakı kurmanın Balkan Devletleri arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden çok zor olduğunu bilmektedir. Plana göre Yunan ordusu henüz çok güçlü bir şekilde tutulmayan Gelibolu Yarımadasına bir çıkarma yapacak, İngiltere de donanmasıyla İstanbul'a geçecektir. Bu düşünceye son noktayı ise Sir Edward Grey, Yunanistan ile yapılacak bir ittifakın Osmanlı Devleti ve çok

⁸⁵ Donald M. McKale, **War by Revolution: Germany and Great Britain in the Middle East in the Era of World War I**, Kent State University Press, Kent, 1998, s. 46.

⁸⁶ Yigal Sheffy, "Preamble to Gallipoli: British Amphibious Planning in The Eastern Mediterranean, 1906-1915", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (29), 2009, s. 3.

⁸⁷ George Kaloudis, "Greece and the Road to World War I: To What End?", **International Journal on World Peace**, 31(4), 2014, s. 13.

yüksek ihtimalle Bulgaristan ile savaş anlamına geldiğini ve Osmanlı Devleti'ni her şeye rağmen tarafsız tutmayı başarabileceklerini düşünerek koymuştur. Bir başka ifadeyle, Yunanistan'ın asker çıkarması ya Bulgaristan'ın da aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne saldırmasına ya da tarafsız kalmasına bağlı olduğu için bu plan hayata geçirilememiştir. Yunanlıların hayallerini süsleyen Megalo İdeanın gerçekleşmesi adına Yunanistan'ın eline geçebilecek büyük bir fırsat olan çıkarma yapıp İstanbul'a geçme fikri Rusya'nın da muhalefetine maruz kalmıştır. İstanbul'u ve boğazları Osmanlı'dan almak Rusya için Yunanlardan almaktan çok daha kolaydır.⁸⁸

Çanakkale cephesinin açılmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve Osmanlı Devleti'nin savaştığı cephelerdeki İtilaf Devletleri askerlerini diğer cephelere kaydırarak bu cephelerdeki durumu güçlendirmek. Buna örnek olarak Kafkas cephesinde savaşan Rus askerlerinin serbest kalarak durumlarının çok iyi olmadığı diğer cephelere sevk edilmeleri gösterilebilir.
- İngilizlerin müttefikleri olan Rusya'ya kolayca silah ve malzeme sevkiyatı yapabilmelerini sağlamak.
- Rusya'nın zengin tahıl ambarlarından faydalanmak.
- Savaşta henüz tarafsız olan Balkan Devletlerini İtilaf Devletleri safında savaşa sokarak bu devletleri Avusturya-Macaristan üzerine sürmek ve Almanya'yı iki cephede savaşmak zorunda bırakmak.
- Batı cephesinde kilitlenme noktasına gelen savaş başka bir cepheye kaydırarak buradaki kilidi açmak.

2.3.1. Cepenin Açılma Emareleri ve Türkler tarafından Yapılan Hazırlıklar

Goeben ve *Breslau* adındaki iki Alman zırhlısı, Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi üzerine 3 Ağustos 1914 tarihinde Fransa'nın Cezayir'deki üslerini bombardıman edip Çanakkale'ye doğru yola çıkmıştır. Çanakkale'ye kendilerini takip eden ve hem nitelik hem de nicelik olarak çok daha iyi durumda olan İngiliz-Fransız takibini başarıyla atlatarak ulaşmışlardır. Bu iki zırhlı 10 Ağustos'ta henüz tarafsız olan Osmanlı Devleti'ne sığınmış ve zamanın Başkomutanı Enver Paşa'nın müsaadesiyle boğazdan içeri alınmıştır. Bu tarihte Osmanlı Devleti henüz tarafsızdır ve yapılan uluslararası anlaşmalara göre Osmanlı Devleti barış halinde bulundukça boğazların yabancı harp gemilerine kapalı olması gerekmektedir. Yine aynı anlaşmalara göre boğazlardan içeri giren harp gemilerinin 24 saat içinde Osmanlı Devleti tarafından enterne edilmesi gerekmektedir. Bu maddeler Kırım Harbi sonrasında imzalanan Paris

⁸⁸ Winston Churchill, *The World Crisis*, Macmillan, Toronto, 1923, s. 529-534.

Anlaşması ve 93 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında imzalanan Berlin Anlaşmasıyla uluslararası toplumun güvencesi altına alınmıştır.⁸⁹

Zırhlıları takip eden İngiliz donanması ise 11 Ağustos tarihinde boğaza gelmiş ancak uluslararası hukuk kuralları uyarınca boğazdan içeri alınmamıştır. Türk mercileri, İngilizlerin tepkisi üzerine *Goeben* ve *Breslau* zırhlılarının satın alındığını ve isimlerinin *Yavuz* ve *Midilli* olarak değiştirildiğini bildirmiştir. Ayrıca, gemilere Osmanlı bayrağı çekilmiş ve tayfalarına da Osmanlı askeri kıyafetleri giydirilmiştir.⁹⁰ Bu hareket İngiltere'ye savaştan önce sipariş edilen ve ücreti de ödenen *Sultan Osman I* ve *Reşadiye* isimli savaş gemilerinin Osmanlı Devleti'ne İngiltere tarafından teslim edilmemesine bir tepki niteliği de taşımaktadır. Osmanlı Donanmasının ıslahıyla görevlendirilen Amiral Limpus başkanlığındaki İngiliz Deniz Heyeti de bu olaydan sonra görevden alınıp Alman Amiral Souchon Türk donanmasına başkomutan tayin edilmiştir.⁹¹ Amiral Souchon komutasındaki Türk donanmasına dahil edilen bu iki zırhlı 29 Ekim 1914 tarihinde Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarını bombardıman ederek İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ne savaş açmasında etkin rol oynamıştır.

Goeben ve *Breslau*'nın boğazdan içeri girmesi ve Osmanlı Devleti'ne sığınmasının ardından İngiliz gemileri de Çanakkale Boğazında görünmeye ve burada bir çeşit abluka uygulamaya başlamıştır. Bu abluka kapsamında 26 Eylül tarihinde cereyan eden önemli bir olayı Sayhan Bilbaşar kaleme aldığı eserinde şu şekilde nakletmiştir:

"*Akhisar* torpidobotu Boğaz önündeki adalar arasında karakol vazifesi yapmak üzere yola çıkmıştı. Saat 13:40'ta gerisinden yetişen bir İngiliz destroyeri semaforla *Akhisar*'a 'Dur' işareti verdi. Türk torpidobotu durduğu sırada ikinci bir İngiliz destroyeri daha meydana çıkmış ve iki gemi harp nizamında *Akhisar*'ı aralarına almışlardı. Destroyerlerden birinden ayrılan motorbotla gelen İngiliz Yüzbaşı, filo kumandanı Amiralin tebligatını *Akhisar* kumandanı Hilmi Bey'e bildirdi. Tebligata göre bundan böyle hiçbir Osmanlı harp gemisi Boğazdan dışarı çıkamayacaktı. Çıktığı takdirde İngiliz gemileri, düşman addederek üzerine ateş açacaklardı. Bu defalık *Akhisar*'ın dönüşüne müsaade ediliyordu. Yapabileceği bir şey olmayan Hilmi Bey gemisini çevirdi ve ters yüzü boğazdan içeri girdi. Bunun üzerine, Çanakkale'de sahil tabyalarına kumanda etmekte olan Weber Paşa 27 Eylül'de boğazı kapadı."⁹²

Bu eylem daha önce bahsi geçen uluslararası anlaşmalarla örtüşmüyordu. Bu abluka Alman savaş gemilerinin boğazlardan içeri girmesiyle başlamış ve gün geçtikçe yoğunluğunu arttırmıştır.

⁸⁹ İsmail Köse, "Port Directive of 1878 for Merchant Ships Operating in the Ottoman Capital (Dersaadet) Istanbul Seaports/Başkent İstanbul'da (Dersaadet) İşleyen Ticaret Gemilerine Yönelik 1878 Liman Nizamnamesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(39), 2016, s. 28.

⁹⁰ Ioannis Vidakis, "The Grand Betrayal. The Goeben-Breslau Incident During WWI", *CEDEG Reports, Center of Defense, Energy and Geopolitical Research (CEDEG)*, 2011, s. 93.

⁹¹ C. F. Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi: Gelibolu Askeri Harekatı*, Arma, İstanbul, 2005, s. 32.

⁹² Sayhan Bilbaşar, *Çanakkale 1915*, Tekin, İstanbul 1972, s. 32-33.

Bu da Osmanlı Devleti'ni boğaz savunması yönünden yeni tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu tedbirler cümlesinden olarak 9. Tümen Komutanı olan Cevat Paşa 10 Ağustos tarihinde Müstahkem Mevki Komutanlığına, Yarbey Selahattin Adil Bey de yardımcılığına getirilmiştir. Müstahkem Mevki Komutanlığı kuruluşunda bulunan hafif filoyu oluşturmak üzere 1914 Ağustos ayında Kütahya, Draç, Musul ve Akhisar torpidobotları Çanakkale'ye gelerek, Nara'nın kuzeyinde demirlemişlerdir. 5 Ağustos'ta Burakreis gambotu, 8 Ağustos'ta da Gayret-i Vataniyye ve Numune-i Hamiyyet muhriplerinin katılmasıyla Müstahkem Mevkii emrindeki filo; iki muhrip, dört torpidobot ve bir gambota ulaşmıştır. Bu gemilerin bir kısmı Boğaz önünde İmroz-Limni hattında karakol yapmak ile görevlendirilirken, diğer bir kısmının ise Boğaz'dan mayın hatlarını geçebilecek savaş gemilerine yandan torpido atabilecek şekilde uygun yerlerde demirlemeleri bildirilmiştir. Bu gemileri 4 Eylül 1914'te Peleng-i Derya karakol gemisi ile 7 Ekim 1914'te Sakız ve Aydınreis gambotlarının Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine verilmeleri izlemiştir.⁹³

2.3.1.1. Mayınların Döşenmesi ve Boğaz Savunması

Çanakkale boğazına hatlar halinde mayınlar döşenmiştir. Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan savaşları sebebiyle cephanesinin büyük bir kısmını tüketmişti ve durum mayınlar için de bu ahvaldeydi ancak buna rağmen Boğaza 10 sıra mayın döşenmiştir. Döşenen bu mayınların bir kısmı *Goeben* ve *Breslau*'ya karşı Karadeniz'e Ruslar tarafından döşenen mayınların, bir kısmı yine Ruslar tarafından Trabzon sahillerine döşenen mayınların toplanmasıyla elde edilmiştir. Batık bir Fransız gemisinden çıkarılan hatta Balkan Savaşları sonrasında Bulgarlardan kalan mayınlardan bile yararlanılmıştır.

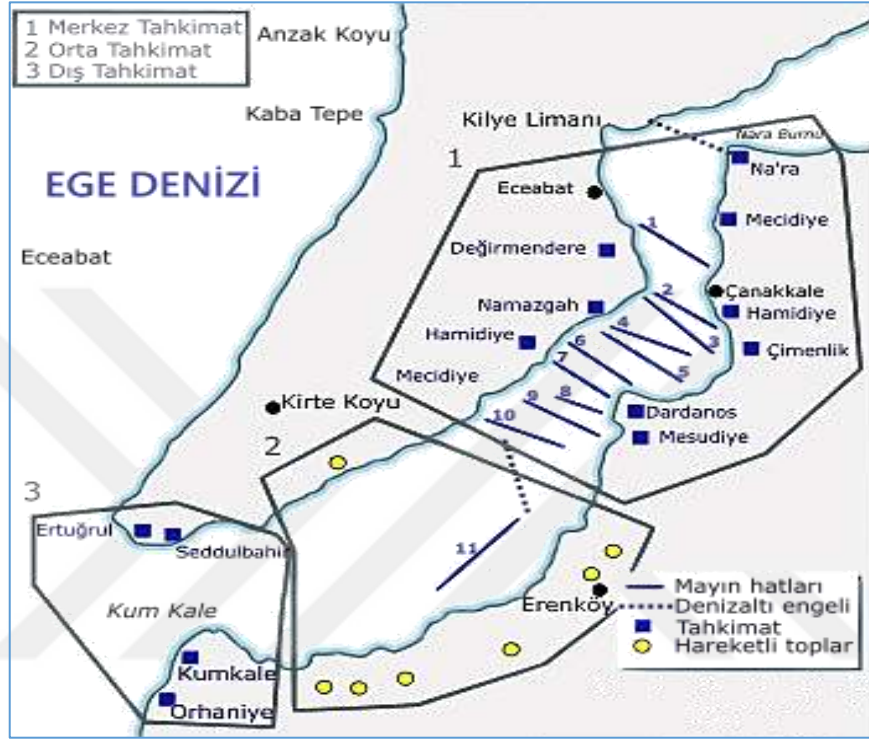
Birinci mayın hattı Havuzlar-Kepez Burnu arasına Selanik gemisi tarafından 4 Ağustos 1914'te 22 mayın ile tesis edilmiştir. İkinci mayın hattı 6 Ağustos'ta birinci hattın 300 metre kuzeyine 26 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Üçüncü hat 15 Ağustos 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından Dardanos-Baykuş Burnu arasına 40 mayın, dördüncü hat da aynı gemi tarafından 24 Eylül'de üçüncü hattın güneyine 29 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Beşinci hat 1 Ekim 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından Anadolu ve Rumeli Hamidiye Tabyaları arasına 29 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Altıncı hat 9 Kasım 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından üçüncü hat kuzeyinin Anadolu tarafına 16 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Yedinci hat 17 Aralık 1914'te Nusret mayın gemisi tarafından Kepez-Havuzlar güneyine 50 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Sekizinci hat 17 Aralık 1914'te Samsun gemisi tarafından beşinci hat güneyine 37 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Dokuzuncu hat 30 Aralık 1914'te Yine Nusret mayın gemisi tarafından 2. ve 8. mayın hatları arasına 30 mayın dökülerek tesis edilmiştir. Onuncu hat 27 Şubat 1915'te Nusret mayın gemisi tarafından Çimenlik-Değirmen Burnu arasına 53 mayın dökülerek tesis edilmiştir.⁹⁴ 8

⁹³ Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 87

⁹⁴ Figen Atabay, **Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, TTK, Ankara, 2014, s. 65-66.

Mart tarihinde ise bu hatlara ek olarak ve İtilaf devletleri gemilerinin manevra yapıp demirledikleri ve Türk topçusunun ateşlerinden korundukları Karanlık Limana 100 metre aralıklarla ve kıyıya paralel olarak Nusret mayın gemisi tarafından 26 mayından oluşan bir mayın hattı daha döşenmiştir.⁹⁵

Şekil 2: Çanakkale Boğazındaki Mayın Hatları

Kaynak: <https://www.malumatfurus.org/nusret-mayin-gemisinin-canakkalede-mayin-doktugu-konum/>

Bu hattın döşenmesi Müstahkem Mevki Komutanı olan Cevat Paşa (Çobanlı) tarafından daha önce planlanmıştır. 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'na atanan Cevat Paşa birliklerini (özellikle müstahkem mevki topçusunu) ve 9uncu Tümen'i muharebeye hazırlamış, Başkomutanlığa verdiği bir raporla da yaptığı ve yapacağı işleri bildirmişti. Bu raporda, denizden yapılacak bir taarruzda kesin savunmanın Boğaz'ın iç kısmında yapılması üzerinde duruyor, Boğaz'ın giriş kısmının her zaman kolayca düşürülebileceğini savunuyor ve Erenköy koyunun düşmanın sığınmasına engel olacak şekilde mayınlanmasını öneriyordu.⁹⁶

Çeşitli zamanlarda bu hatlar arasındaki gedikleri kapatmak için de bazı mayınlama işlemleri gerçekleştirilmiştir. Düşman denizaltılarına karşı boğaza ağ, torpido ve serseri mayınlar da

⁹⁵ Samet Arker, "Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı Donanmasının Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7)96, 2019, s. 495.

⁹⁶ Nurdan Baş, "Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 13(18), 2015, s. 94. 89-116. DOI: 10.17518/caty.29298

döşenmiştir. İtilaf Devletlerinin bir kara çıkarması yapması ihtimaline karşı da bu dönemde bazı hazırlıklar yapılmıştır. Bölgenin savunmasından sorumlu 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın emrine 4 piyade tümeni (5., 7., 9., ve 11.) ve iki jandarma alayı verilmiştir.

29 Ekim tarihinde Türk donanmasının Rus limanlarını bombardıman etmesi üzerine 3 Kasım tarihinde İngiliz ve Fransız donanmaları da Çanakkale'deki giriş tabyalarını bombardıman etmiştir. Yapılan bu bombardıman Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş ilan niteliğindedir. *Indefatigable* ve *Inflexible* isimli iki İngiliz ve *Verite* ve *Suffren* isimli iki Fransız zırhlısının da içlerinde olduğu 18 savaş gemisinden oluşan müttefik filosu 3 Kasım 1914 sabahı giriş tabyalarını ateşe almışlardır. Ateş 10 dakika sürmüş ve yaklaşık 12 kilometre mesafeden yapılmıştır⁹⁷ ancak tabyalara fazla bir hasar verememişlerdir. Bununla beraber, yapılan bu bombardımanın ardından Türk tarafından 5'i er, 66'sı subay olmak üzere 71 asker şehit olmuştu ki, bunlar, Çanakkale cephesinde Türk tarafının vermiş olduğu ilk kayıplardır.⁹⁸ Bu miktar önemlidir, çünkü bütün Çanakkale Muharebeleri sırasında Müstahkem Mevkii'de bu kadar kayıp verilmemiştir.⁹⁹ Bu saldırı Türk tarafına bir uyarı niteliği taşımış ve alınan önlemlerin artırılmasına yol açmıştır. Bu meyanda Tekirdağ'da bulunan 3. Türk Kolordusu Gelibolu'ya getirilmiştir. Bu hazırlıklardan sonra İngiliz Yüzbaşı N. D. Holbrooke'un komutasında bulunan bir İngiliz denizaltı gemisi, 13 Aralık'ta beş sıra mayın hattından geçerek Sarısığlar koyunda demirli yatan eski bir muharebe gemisi olan Mesudiye'yi batırmıştır. Yüzbaşı Holbrooke'a Victoria haç nişanını sağlayan bu hareket, hiç şüphe yok ki, Türklere maruz kaldıkları tehlikeyi tekrar hatırlatmış ve savunma tertibatlarında mümkün olan süratle çalışmalarını hızlandırmalarına yeni bir sebep olmuştur.¹⁰⁰ Bu saldırıdan sonra Boğaz'a döşenen mayın hatları artırılmış ve 8 Mart'ta Karanlık Liman'a döşenen hatla beraber Boğaz'a beş sıra daha mayın döşenmiştir.

Boğazın savunma tertibatı üç grup şeklinde planlanmıştır. Bunlardan birinci grubu oluşturan giriş tahkimatı Avrupa yakasındaki Ertuğrul ve Seddülbahir ile Anadolu yakasındaki Kumkale ve Orhaniye Tabyalarından oluşmaktadır. Görevi ise adından da anlaşılacağı üzere düşmanı boğazın girişinde durdurma ve ancak menzili 7000-8000 metreden ibaret olan toplarıyla bu görevi yerine getirmesi İngiliz ve Fransızların gemilerindeki topların menzilin bu mesafenin çok üzerinde olması dolayısıyla pek de mümkün gözükmemektedir. İkinci grup ise denize dökülen mayınlar ve bunları korumakla görevli seyyar sahra bataryalarından oluşmuştur. Bu grubun görevi boğazı açmak için mayın arama tarama faaliyetinde bulunacak olan mayın arama gemilerini durdurmak ve İtilaf Donanmasının merkez tabyalardaki ağır bataryaları ateş altına almasını güçleştirmektir ve bu görevi başarıyla yerine getirmiştir. Üçüncü grup ise Avrupa yakasındaki Rumeli Mecidiyesi, Rumeli Hamidiyesi, Namazgah ve Değirmen Burnu Tabyaları ile Anadolu yakasında Anadolu

⁹⁷ Edward J. Erickson, *Gallipoli: Command under Fire*, Osprey, Oxford, 2015, s. 40.

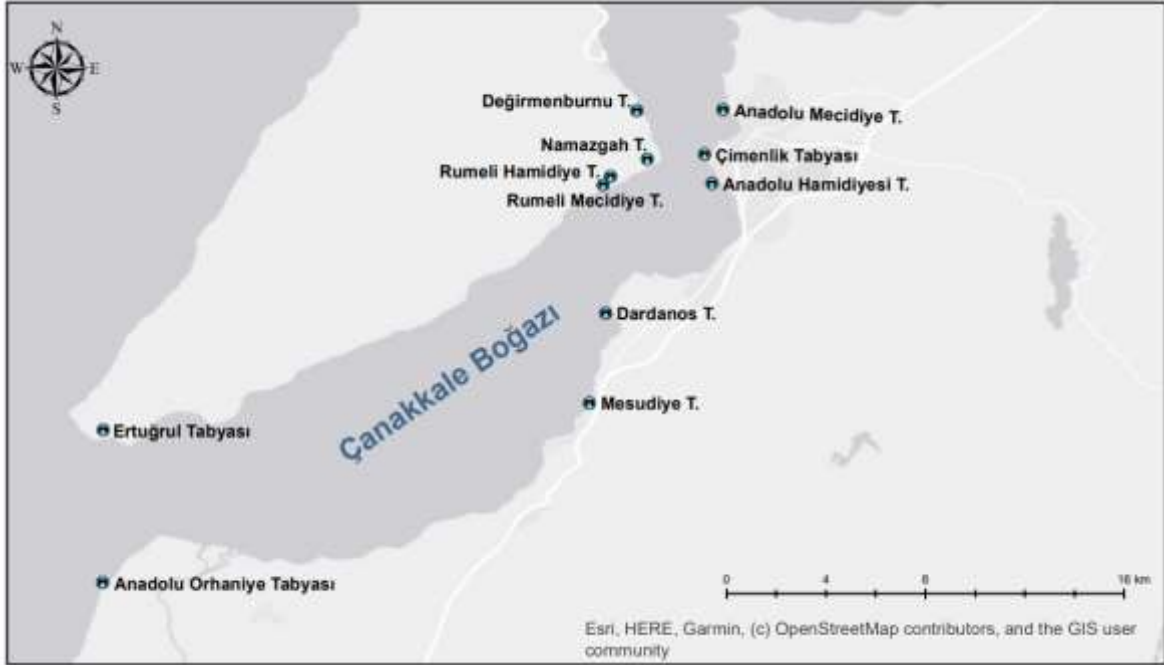
⁹⁸ Enis Şahin, "Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi (3 Kasım 1914-9 Ocak 1916)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 25(73), 2009, s. 109.

⁹⁹ Atabay, a.g.e., s. 22.

¹⁰⁰ Atabay, a.g.e., s. 57.

Mecidiyesi, Hamidiyesi, Çimenlik, Nara, Dardanos, Mesudiye Tabyaları olmak üzere toplam on adet tabyadan meydana gelmiştir.

Şekil 3: Çanakkale Boğazındaki Tabyalar

Bu tabyaların çoğu eldeki savaş gemilerinden sökülüp buralara monte edilen toplarla oluşturulmuş bu nedenle de o gemilerin isimlerini almışlardır. Bu tabyalar, Kepez-Soğanlıdere hattı ile Değirmen Burnu-Nara hattı arasında Boğaz'ın en dar yeri olan Çanakkale-Kilitbahir etrafında toplanmışlardır. Savunmada kesin sonucun buradaki ağır toplarla alınacağı değerlendirilmiştir.¹⁰¹

2.3.2. İngiltere'deki Gelişmeler ve Yapılan Hazırlıklar

Bu arada Fransa'da İtilaf Devletleri ve Almanlar arasında süregiden çatışmalarda bir tıkanma meydana gelmiş ve İtilaf Devletleri burada kilitlenen çatışmaları açabilmek için alternatif cepheler açma düşüncesini benimsemiştir. Açılması tasarlanan cepheler arasında Flandre, Baltık Denizi ve Çanakkale bulunmaktadır. Sonuçta açılmasına karar verilen cephe Çanakkale Cephesi olmuştur. Çanakkale Cephesinin açılmasında Tannenberg ve Mazurya göllerindeki büyük bozgunlardan sonra hemen hemen her cephede zorlanma belirtileri gösteren ve Türklerin Kafkas Cephesinden asker çekmelerini sağlayıp üzerlerindeki baskının hafifletilmesini isteyen Rusya'nın istekleri önemli bir rol oynamıştır.¹⁰² Ruslar savaşın ilk günlerinde Almanların Paris'e ilerleyişlerini yavaşlatmak için pek de hazır durumda olmayan ordularıyla Doğu Prusya üzerine saldırıya geçmiş ancak bu saldırı hezimetle sonuçlanmıştı. Şimdi ise müttefiklerin Rusya'ya yardım etme vakti

¹⁰¹ Atabay, a.g.e., s. 63.

¹⁰² Alan Moorehead, **Gelibolu**, Doğan, İstanbul, 2007, s. 29.

gelmişti. Generak Horatio Herbert Kitchener, Churchill'e Rusya'nın yardımına gitmek için seçilecek en uygun yerin Çanakkale olduğunu ve burada yapılacak bir harekatla Türklerin Avrupa cephelerinden doğuya (Kafkas cephesine) yaptıkları asker sevkiyatının önlenebileceğini, fakat bu iş için elinde asker bulunmadığından, harekatın tamamen donanma tarafından yapılması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰³

Aslında I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği bu yıllarda İngiliz Donanmasında kara hedeflerine karşı sadece donanmayla taarruz etmek fikri kabul gören bir fikir değildi. 1882 yılında İskenderiye'de, Kırım Savaşında, Amerikan İç Savaşında İngilizler bu harekat tarzının çok önemli sonuçlar vermediğini tecrübe etmişlerdi. Ancak 1. Dünya Savaşında Almanlar tarafından kullanılan ve aslında gemilerin toplarıyla karşılaştırıldığında pek de büyük sayılamayacak olan büyük kara toplarının Liege, Antwerp ve Namur gibi çok güçlü kabul edilen kalelere büyük hasar vermesi, Churchill'in bu görüşü yeniden değerlendirmesine yol açmıştır. Churchill'e göre 5.9 ve 8 inçlik Alman toplarının bunu yaptığı yerde, 12 inçlik gemi topları çok daha başarılı olmaya adaydı.¹⁰⁴

Yukarıda bahsedilen üç alternatif cephe içinde Churchill'in aklını en fazla meşgul eden ilk duyduğu andan itibaren Çanakkale olmuştur. Boğazların geçilip İstanbul'un işgal edilmesinin sonuçları Churchill'e göre diğerleriyle kıyaslanmayacak kadar önemlidir. Boğazın geçilmesi halinde Ruslarla tekrar irtibat kurulacaktı ve dolayısıyla Rusya'ya silah tedarik edilecek, müttefikler de Rusya'nın zengin tahıl kaynaklarından faydalanarak ordularını daha kolay besleyecekti. Osmanlı Devleti savaş dışı kalacak, Balkan devletleri İttifak Devletleri safında savaşa girecek ve şu ana kadar müttefikleri için büyük fedakarlıklarda bulunan Rusya'ya vefa borcu ödenecekti.

Getirileri çok büyük olmasına karşın Çanakkale cephesinin açılması konusu gündeme geldiğinde bütün yetkililerin aklına boğazın sadece gemilerle geçilip geçilemeyeceği ve geçilmesi durumunda İstanbul'un düşüp düşmeyeceği soruları gelmişti. Aslında Churchill dahil bütün yetkililer bu işin bir deniz-kara ortak harekatıyla yapılması gerektiğini ve 1906 yılında İngiliz Genelkurmayınca hazırlanan ve Çanakkale boğazının geçilmesi konusunu irdeleyen bir raporda bu işin amfibi bir harekat şeklinde yapılması durumunda bile içerdiği riskler dolayısıyla yapılmasının tavsiye edilmediğini biliyordu.¹⁰⁵ Bununla beraber azimli ve inançlı bir kişiliğe sahip olan Churchill gemilerine ve toplarına çok güveniyor ve bu harekatın kara kuvveti olmadan da başarıya ulaşabileceğine inanıyordu. Onun önündeki tek engel askersizlik değil, hükümet ve uzmanları bu harekatın başarıyla sonuçlanacağına inandırmaktı.

¹⁰³ Craig H. Murray, **Gallipoli 1915-Opportunity Lost?**, NAVAL WAR COLL NEWPORT RI, 1994, s. 11.

¹⁰⁴ Charles E. W. Bean, **The Story of Anzac**, 11. Baskı, Angus and Robertson Ltd, Sydney, 1941, s. 170.

¹⁰⁵ Bean, a.g.e., s. 175.

Boğaz'ı sadece gemilerle geçebileceğine inanan Churchill'e göre Osmanlı Devleti çok güçsüz, askeri teçhizatı yetersiz ve ordusu da uzun süreden beri aldığı yenilgiler yüzünden hırpalanmış bir haldedir. Donanama, Boğazı geçip İstanbul önlerinde görüldüğünde Osmanlı Devleti teslim olup savaş dışı kalacaktır. Ancak, Churchill bu kararı verirken Osmanlı Ordusunun 1913 yılında gelen Alman İslah Heyeti yönetiminde geçirdiği değişim ve gelişimden habersizdir. Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 17 Ekim 1913 tarihinde imzalanan anlaşmaya göre; General Liman von Sanders 5 yıl süreyle, Alman askeri heyet başkanı olarak ve Korgeneral rütbesiyle I. Kolordu Komutanlığı ve Askeri Şura Üyeliği görevine atanmıştır¹⁰⁶ ve zaten devam etmekte olan orduyu ıslah çalışmalarını sürdürmüştür.

O dönemin İngiltere'sinde Hükümetin kendisi Savaş Konseyi olarak da çalışmaktaydı. Savaş Konseyinde alınan kararlar ise üç bakana bağlıydı. Bu üç bakan; Başbakan Asquith, Savaş Bakanı Kitchener ve Donanma Bakanı Churchill'di. Savaş Konseyi, Çanakkale harekâtına onay verdikten sonra Churchill enerjisiyle başta sadece denizden yapılacak bir harekata karşı çıkan denizci subayları hareketin başarılı olacağına ikna etmiş ve Çanakkale dışındaki filotillanın Komutanı olan Koramiral Sackville Carden'e Boğazın yapılacak bir deniz harekâtıyla geçilip geçilemeyeceğini sormuştur. Aldığı cevap ise gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra böyle bir teşebbüsün başarıya ulaşabileceği yönünde olmuştur. Carden'in hazırladığı boğazı geçme planı dört aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla şunlardır:

- Girişteki istihkamların düşürülmesi
- Girişten 8 mil ilerde olan Kepez'e kadar olan iç savunma tertibatının tahribi
- Boğazın en dar kısmındaki istihkamların düşürülmesi
- Mayın tarlalarının temizlenmesi, Boğazın en dar kısmına hakim olan savunma tertibatının düşürülmesi, en sonra da Marmara'ya geçilmesi.¹⁰⁷

Çanakkale Cephesinin açılması kararının alınmasında Savaş Konseyi Sekreteri olan Yarbay Hankey'in Savaş Konseyine sunduğu raporun da büyük etkisi olmuştur. Hankey, bu raporunda Avrupa'da tıkanan cepheleri açmanın en iyi yolunun Almanya'yı müttefikleri üzerinden vurmak ve en uygun müttefikin de Osmanlı Devleti olduğunu bildirmiştir. Böyle bir teşebbüsün başarıya ulaşması için Balkan Devletlerinin desteğinin çok önemli olduğunu, ancak bu işi sadece onlara bırakmayıp İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da aktif olarak dahil olması gerektiğini, hareketin başarıya ulaşması durumunda İstanbul'un ele geçirilip boğazların açılacağını ve böylece de Rusya ile olan irtibatın tekrar kurulabileceğini, hareket için Bulgar ve Yunan birliklerinin yanı sıra, Fransa'daki durumu tehlikeye atmadan üç adet İngiliz Kolordusunun da görevlendirebileceğini ifade etmiştir. Bu hareketle eşzamanlı olarak, yine Sırp ve Bulgar birlikleriyle birlikte Rusların da

¹⁰⁶ Yüksel Kaştan, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti İle Almanya Arasında Askeri Alandaki İşbirliği Sürecinin I. Dünya Savaşı'nda Müttefikliğe Gidişi Ve Bu Müttefikliğin Çanakkale Cephesindeki Rolü", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 16, 2016, s. 292.

¹⁰⁷ Oglander, a.g.e., s. 82.

Avusturya-Macaristan üzerine bir taarruzda bulunarak İttifak Devletlerine burada da bir darbe vurulabileceğini bildirmiştir. Balkan Devletlerinin aralarındaki anlaşmazlıklar yüzünden bu plan tam olarak gerçekleşememiş ancak Çanakkale Cephesinin açılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Nihai sonucun yine Fransa cephesinden alınacağı düşünülmeyle birlikte, burada ilerleme kaydetmeyi İttifak Devletlerini diğer cephelerde meşgul etmeye bağlı olarak görmekteydiler. Bu düşünceyle hareket eden Yarbay Hankey'in bu raporu 26 Aralık'ta (Noel'den bir gün sonra) sunulduğu için sonradan "Noel Sonrası Memorandumu" olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁸

Churchill özellikle dönemin Birinci Deniz Lordu olan ve Baltık Denizinde yapılacak bir hareketin daha büyük yarar sağlayacağını savunan Fischer'in itirazlarına rağmen Savaş Konseyi ve Admiralti'yi (Donanma Bakanlığı) böyle bir hareketin başarıya ulaşacağına ikna etmiş ve 13 Ocak tarihinde hareketin yapılmasına karar verilmiştir. Baştaki plana göre saldırının birinci aşamasını oluşturan dış istihkamların susturulması aşamasının başarısız olması durumunda saldırının diğer aşamalarından vazgeçilecek ve hareket bir gösteri olarak nitelendirilecektir. Tabyalardaki silahları tahrip etmek için küçük birlikler yeterli olacaktır. Gemilerin silahları güçlü, tabyaların silahları güçsüz ve istihkamlar eskidir, dolayısıyla birkaç hafta içinde boğaz geçilecek, İstanbul'a ulaşılacak ve *Goeben* de batırılacaktır. Kitchener, hiç asker gerekmediği için planı onaylamıştır. Daha sonraki aşamalarda, örneğin İstanbul'da gerekmesi halinde de bu iş için Mısır'da bulunan Birdwood'un birliklerinden faydalanabileceğini düşünmüştür.

Planı öğrenen Ruslar hareketi desteklemek için birlik gönderebileceklerini söylemiş, Fransızlar ise Carden'in komutası altında görev yapmak üzere dört savaş gemisi ve yardımcı gemi göndermeyi önermişlerdir. Ocak ayının sonuna doğru tüm hazırlıklar hızını almıştır; cephe toplanmakta, son talimatlar hazırlanmakta, farklı yerlerdeki gemiler Akdeniz'e doğru rota tutma emri almaktadır. Tüm armadanın şubat sonunda, Ege Denizi'ndeki Limni Adası açıklarında toplanması kararlaştırılır.¹⁰⁹ Böyle bir hareketin başarı şansının düşük olduğunu ve İngiltere'nin Kuzey Denizi'ndeki gücünü azaltacağını ileri sürerek harekate muhalif olan ve istifasını da sunan Birinci Deniz Lordu Fischer, 28 Ocak'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısında ikna edilerek hareketin yapılmasına rıza göstermiş ve aynı tarihte Savaş Konseyinden hareket için nihai karar çıkmıştır.¹¹⁰

Harekatin ilk aşamadaki planına göre Bileşik Filo boğazı sadece donanmayla geçecek ve Marmara'ya ulaşacaktır. Daha sonraki mütalaalarda ise bu planın zorluğuna dikkat çekilmiş ve boğazın sadece donanmayla geçilmesi halinde istihkamların tamamıyla susturulamayacağına ve

¹⁰⁸ Serpil Sürmeli, "Siyaset ve savaş İngilizlerin Çanakkale çıkmazı (3 Kasım 1914-18 Mart 1915)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 15(57), 2015, s. 137

¹⁰⁹ Atabay, a.g.e., s. 34.

¹¹⁰ C. D. Vesely, *Gallipoli 1915*, California State University, Dominguez Hills, 1997, s. 22.

boğazın bu şekilde açık tutulamayacağına işaret edilmiştir çünkü boğazı korumakla görevli toprakların müfrezeler tarafından tahrip edilmesi gerekmektedir. Bunun üzerine, İngiltere toprakların tahrip edilmesi amacıyla deniz tümeninden iki deniz piyade taburu gönderme kararı almıştır. Bu kararı takip eden günlerde İngiltere’de İstanbul’a ulaşıldıktan sonra bu kuvvetin de yeterli olmayacağını ve daha fazla kuvvet çıkarmak gerekeceğini ifade edenlerin sayısında bir artış meydana gelmiştir. Lord Kithcener gönderilecek birliğin bir bölümünün Türklerin yeniden yarımadaya girmelerini engellemek için Bolayır hattını tutmasını, diğer kısmının ise İstanbul’u işgal etmesini tasarlamıştır. İstanbul işgal edildikten sonra Ruslar da 40,000 asker çıkaracak ve İstanbul Ruslara teslim edilecektir. 16 Şubat’ta yapılan Harp Meclisi toplantısında Çanakkale Boğazı için 50,000 kişilik bir kuvvet gönderilmesi kararı alınmıştır. Bu toplantıda alınmış olan kararlar şunlardan ibaret olmuştur:

- 1 O tarihe kadar Fransa’da kullanılması tasarlanan 29. Tümen mümkün olan en yakın bir tarihte Limni’ye sevk edilecektir.
- 2 Lüzumu halinde, Mısır’dan kuvvet sevki için tertibat alınacaktır.
- 3 Çanakkale Boğazına karşı denizden yapılacak olan taarruzun takviyesine lüzum ortaya çıkınca, bütün bu kuvvetlerden istifade edilecektir.
- 4 29. Tümen ile beraber, hayvan nakline mahsus olan vasıtalar alınacağı gibi, Admiralti de, Doğuda, küçük nakil vasıtaları, römorkörler, layterler tedarik edecektir.¹¹¹

Bu kararlardan 4 dört gün sonra Kitchener Fransa’da yapılması muhtemel bir Alman taarruzundan endişelenerek 29. Tümenin Limni’ye gönderilmesinden vazgeçmiş ve Mısır’daki birliklerin komutanı olan Sir John Maxwell’e 30,000 kişilik bir ANZAK birliğinin bu iş için hazır hale getirilmesini emretmiştir. Donanmaya eşlik edip toprakları tahrip etmekle görevli 2,000 deniz askerine ek olarak Kraliyet Deniz Tümeninden 8,000 asker daha gönderilmesine karar verilmiştir. Fransızlar tarafından da Corps Expeditionnaire d’Orient (Doğu Sefer Gücü) adı altında 18,000 kişilik bir birlik göndermeye karar verilmiştir. Marttaki deniz saldırılarının başarılı olma ihtimaline karşı Mısır’da bulunan ANZAK birliklerinden bir Avustralya tugayının 9 Mart tarihinde gemilere bindirilecek şekilde hazır bulundurulmaları emri verilmiştir. Çanakkale’de yapılması tasarlanan kara harekatında görevli olacak olan bütün birliklerin komutası Mısır’da bulunan ve ANZAK’ların komutanlığını yürüten General William Birdwood’a verilmiştir. Churchill, 29. Tümenin de bölgeye gönderilmesini istemiş ancak Kitchener gereği halinde daha sonra 29. Tümenin de bu bölgeye ayrılabilceğini bildirmiştir.

2.4. Deniz Harekatı

İngiltere ve Fransa’da bu gelişmeler yaşanırken 19 Şubat tarihinde yarımadada deniz harekatı başlatılmıştır. Harekatı gerçekleştirecek olan filo üç tümeninden, 2 İngiliz tümeninden 1 adet de

¹¹¹ Oglander, a.g.e., s. 95.

Fransız tümeninden müteşekkildi. İngiliz tarihçi Julian Corbett "Harekat-ı Bahriyye" isimli çalışmasında Şubat 1915 itibariyle boğaz önünde bulunan gemilerin sayı ve çeşitlerini şu şekilde belirtmiştir:¹¹² İngilizlerin 14 muharebe gemisi (Inflexible, Indefatigable, Irresistable, Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, Albion, Triumph, Canopus, Vengeance, Majestic, Swiftsure, Prince George, Ocean), 4 hafif kruvazör (Dublin, Dartmus, Amethyst ve Sapphire), 1 muhrip depo gemisi, 5 denizaltı gemisi, 21 balıkçı gemisi (bunlar mayın arama tarama için olup, yedisi 18 Şubat akşamına kadar Limni'deki deniz üssüne ulaşmıştır) bulunmuştur. Fransız gemileri olarak; 4 muharebe gemisi (Suffren, Bouvet, Gaulois ve Charlemange), 6 muhrip, 2 denizaltı gemisi ile 14 mayın arama tarama gemisi ayrılmıştır. Bu gemilerin üzerindeki çeşitli çaptaki ağır top sayısı toplamı ise 279'u bulmuştur.

Bütün bu gemiler için İtilaf Devletlerine yarımadaya mümkün olduğunca yakın olan bir liman gerekmekteydi. Liman olarak hizmet etmeye aday adalar ise Balkan Savaşlarında Türklerin elinden çıkan Midilli, Gökçeada, Bozcaada ve Limni'ydı. Limanı en büyük ve uygun olan ada Limni olduğu için önce Limni, daha sonra ise Gökçeada ve Bozcaada Yunanlılar tarafından İngilizlere üs olarak verildi. Amiral Wemyss, Limni Valisi olarak atandı ve General Trotman komutasında bir tugay İngiliz Donanma askeri adaya çıkarıldı. Midilli de İngilizler tarafından kullanılmış, ancak diğer üç adayla kıyaslandığında kullanımı sınırlı kalmıştır.¹¹³

19. Yüzyılda Çanakkale Boğazı'ndaki ilk düşmanca faaliyet I. Dünya Savaşı'ndan 107 yıl önce, 1807 yılında Amiral Duckworth komutasındaki İngiliz donanmasının Boğaz'ı geçmesiyle başlamıştır. Donanma, İstanbul önlerine gelmiş fakat yanında kara birliği olmadığı için İstanbul üzerinde herhangi bir etki yapamayarak geri dönmüştür.¹¹⁴ Dönüş sırasında filo, Kilitbahir istihkamlarından aldığı ateşler sonucu hasar gördüyse de başarılı bir hareket olarak nitelendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Avrupa'da Napolyon Savaşları sürerken Rusya'nın İngiltere'den yardım istemesi sonucu Amiral Duckworth komutasında bulunan filo Çanakkale Boğazı'ndan geçme başarısını gösterdiği için İtilaf Devletlerinin oluşturduğu Birleşik Filo deniz hareketına başlama tarihi olarak bu başarının gösterildiği tarih olan 19 Şubat'ı seçmiştir.

2.4.1. 19 Şubat-17 Mart Tarihleri Arasındaki Deniz Muharebeleri

19 Şubat'ta başlayan taarruzlarının ilk hedefi Anadolu yakasında Kumkale ve Orhaniye, Rumeli yakasında ise Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarından oluşan giriş tabyalarını susturmaktır. Bu hedefle Birleşik Filo 19 Şubat günü bombardımana başlamıştır. Tabyalarda aynı menzile sahip toplar bulunmadığı için gemilerin uzun menzilli ve modern toplarla yaptıkları ateşlere karşılık

¹¹² Julian Corbett, **Harekat-ı Bahriyye**, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1926, C. II, s. 230.

¹¹³ Bean, a.g.e., s. 185.

¹¹⁴ Mehmet Kıbil, "Çanakkale Muharebelerinde İngiliz Askeri İstihbarat Raporları", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, 5(1), 2020, s. 256.

verilememiştir. Ancak, gemilerin tabyalara yaklaşmasıyla tabyalardan da karşılık verilmeye başlanmış ve Birleşik Donanma bombardımandan pek bir sonuç almadan geri çekilerek ilk muharebe gününü sonuçlandırmıştır. Bu saldırıdan sonra Bileşik Donanma ateşlerinin etkili olabilmesi için gemilerinin seyir halinde değil de demir atarak ateş etmeleri gerektiğini ve sadece tabyaların dövülmesinin yeterli olmayacağını, tabyalardaki topların da tamamen susturulması gerektiğini görmüştür.

Bu tarihte yapılan bombardımanda tabyalar bazı ufak çaplı hasarlar almıştır. 19 Şubat hareketinde hasar alan tabyaların onarımına derhal başlanmıştır. 19 ve 20 Şubat geceleri sabaha kadar yapılan çalışmalarla Ertuğrul, Seddülbahir ve Orhaniye tabyalarındaki hasarlar onarılmıştır. 19 Şubat öncesi durumdan bir fark kalmıştır, o da Kumkale Tabyasındaki 4 adet topun eksik olmasıdır.¹¹⁵

19 Şubat tarihinde yapılan bombardımandan sonraki altı gün boyunca hava muhalefeti dolayısıyla Bileşik Donanma saldırıya ara vermek zorunda kalmıştır. İtilaf Devletleri 25 Şubat tarihinde tekrar hedefi giriş tabyalarını susturmak olan bir bombardımana başlamıştır. Bu saldırıda filoda bulunan Agammemnon isimli İngiliz gemisi tabyalardan yapılan karşı atışlar sonucunda hasar görmüş ve mürettebatından 8 kişi ölmüştür ancak İtilaf Devletlerinin bu saldırısı daha başarılı olmuş ve Çanakkale Boğazının giriş tabyaları (Ertuğrul ve Orhaniye) hasar görerek susturulmuştur. Avustralyalı yazar Bean'e göre bu bombardımandan sonra 26 ve 27 Şubat tarihlerinde İngilizler bu istihkamlara birlikler göndermiş ve bu birlikler hala iş görür durumda olan altı tane Türk topunu tahrip etmiştir.¹¹⁶

Giriş tabyalarının susturulmasından sonra İtilaf Devletleri bundan sonraki aşama olan mayın arama tarama faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için 26 Şubat'ta tekrar harekete geçmiştir. Bu saldırıya ise Türk tarafındaki obüs bataryaları, Dardanos ve Mesudiye bataryalarının da desteğiyle karşılık vermiştir. Bu tarihte de karşılıklı bombardımanlar yapılmış ancak her iki taraf da önemli bir kazanım elde edememiştir. Aynı gün, İtilaf Ordusu tarafından Kumkale ve Seddülbahir'e birer müfreze çıkarılarak bazı toplar tahrip edilmiştir. Türk tarafında sahte bataryalar iyi iş görmüştür. Sahte bataryalar, soba bacalarından duman tüttürülerek bulundukları bölgede gerçek bataryalar varmış izlenimi vererek düşmanın cephane tüketimini artırıp dikkatini buralara kaydırmasına yarayan düzeneklerdir.¹¹⁷ 26 Şubat muharebesinden sonra 1 Mart tarihine kadar hava muhalefeti dolayısıyla donanma yine faaliyete geçememiş, Türk tarafı da 26 Şubat muharebesinden edinilen izlenimlere göre bu süreyi yeni tedbirler almakla geçirmiştir.

¹¹⁵ Erdoğan Şimşek, **Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları**, A&D Yayınları, İstanbul, 2012, s. 105.

¹¹⁶ Bean, a.g.e., s. 187.

¹¹⁷ Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Cephesinde Anadolu Yakası Topları (Anadolu Boğaz Giriş Tabya ve Bataryaları)", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 10(12), 2012, s. 28 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/canakkalearastirmalari/issue/3999/52818>

1 Mart'ta Birleşik Filo obüs bataryalarını susturmaya çalışmış ancak iki tarafın yaptığı bombardımanlar da pek etki edememiştir. Gemiler demir atmak ve manevrada bulunmak için Karanlık Liman'ı kullanmıştır. 2 ve 3 Mart günleri de karşılıklı bombardımanla geçtikten sonra 4 Mart günü İtilaf Devletleri Kumkale ve Seddülbahir tabyalarını tahrip etmek ve susturmak için karaya tahrip müfrezeleri çıkarmış ancak bu müfrezeler hedeflerine ulaşamamış ve bu girişimleri 22 ölü, 22 yaralı ve 3 kayıp vermelerine yol açmıştır. Bu teşebbüsün başarısızlığa uğramasının en önemli nedeni 27. Alay 10. Bölükte çavuş rütbesinde olan Mehmet Çavuş ve emrindeki yarım takım askerin (15-20 kişi) gösterdiği kahramanlık ve dirençtir.¹¹⁸ Neticede 27 Şubat ile 4 Mart tarihleri arasında gerçekleşen muharebelerde İngilizler hedefleri olan mayın bölgelerine ulaşamamıştır.

Bu aşamadan sonra Bileşik Filo boğazı bu şekilde zorlamanın güçlüğünü görerek yeni taktikler uygulamaya başlamışlardır. Bu taktikler arasında aşırma atışlarla merkez tabyaların bombardıman edilmesi düşüncesi de mevcuttur. Bileşik Filo kuvvetlerinin bir kısmıyla Kumtepe ve Kabatepe bölgelerinden aşırma atışlar yapmaya başlamışlar ancak Müstahkem Mevki tarafından alınan önlemler yüzünden bu deneme başarılı olamamıştır. Bu önlemlere örnek olarak bu atışlara karşı yarımada bulunan obüs bataryalarının yerlerinin değiştirilmesi ve boğaz içinden Türk donanmasına mensup gemilerin de aşırma atışlarla karşılık vermesi gösterilebilir. 7 Mart'tan 17 Mart tarihine kadar Bileşik Filo boğazı geçme teşebbüslerini devam ettirmiştir. Aşırma atışlar devam etmiş, istihkamlar bombardıman edilmiş ve mayın tarama çalışmaları sürdürülmeye çalışılmıştır. İtilaf Devletlerinin bütün bu çabalarına ve harcadıkları onca cephaneye rağmen Müstahkem Mevki tarafından alınan önlemler ve özellikle de mayın hattını korumakla görevli seyyar obüs toplarının başarılı faaliyetleri nedeniyle¹¹⁹ Bileşik Filo bu süre zarfında hedefi olan merkez istihkamları susturamamıştır. Bu süre zarfında Bolayır, kıyıların keşfi ve çıkarma yapmaya elverişli yerlerin tespiti amacıyla bombardıman edilmiştir. 16 Mart tarihinde ise Rusların Askod isimli kruvazörü Bileşik Donanmaya katılmıştır. Askod, Rus liderlerinin Çanakkale Savaşları'nda doğrudan rol oynayıp etkili olmayı amaçlayan çabalarının sonucu olarak bölgeye en azından bir savaş gemisi yollayıp çarpışmalara fiilen katılmasını sağlamak amacıyla Çanakkale'ye gönderilmiştir.¹²⁰ Bu muharebeler zarfında İtilaf Devletlerinin Çanakkale Boğazını sadece donanmayla geçmelerinin mümkün olup olmadığı, kara desteğinin de kesinlikle gerektiği gibi fikirler yeniden dillendirilmeye başlanmıştır. Muhaberele uzadıkça harekatın mimarı olan Churchill "40 gemiye mal olsa bile İstanbul'u alın" demiştir.¹²¹

¹¹⁸ Burhan Sayılır, "Çanakkale Muharebeleri'nde 25. Piyade Alayı'nın Faaliyetleri ve Bir Bölük Komutanı'nın Not Defterleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, (29), 2020, s. 246. DOI: 10.17518/canakkalearastirmalari.791316

¹¹⁹ "Where the Australians Were" (08.05.1915), **The Register** (Adelaide, SA: 1901 - 1929), s. 11 <http://nla.gov.au/nla.news-article59611105>

¹²⁰ Mete Tunçoku, **Çanakkale 1915 Buzdağının Altı**, TTK Yayınları, Ankara, 2007, s. 40

¹²¹ "Dardanelles" (11.09.1921), **The Sun** (Sydney, NSW: 1910 - 1954), s. 14. <http://nla.gov.au/nla.news-article224137532>

25 Şubat tarihinden beri neredeyse her gün devam eden muharebelere karşın Müstahkem Mevki Komutanlığı bölgeyi makineli tüfekler ve obüs bataryalarıyla güçlendirmek, 11. tümeni bölgeye getirmek, Bileşik Donanmanın aşırma atışlarına karşı obüs bataryalarının yerlerini değiştirmek ve 19. tümene yapılacak bir çıkarmaya karşı hazırlıklı olmasını emretmek gibi önlemler almıştır. Karanlık Limana ise 8 Mart tarihinde Nusret mayın gemisiyle 26 adet mayın dökülmüş ve dökülen bu mayınlar 18 Mart taarruzunda İtilaf Devletlerinin gemilerine büyük zarar vermiştir. Uğradıkları bu yenilgi sonrasında İstanbul'a ulaşmak hayali yıkıldığı için Churchill sonradan, 'Nusret dünyayı değiştirdi' diye yazmıştır.¹²² Yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi İtilaf Devletleri süregiden muharebeler zarfında boğazı karaya çıkarma yapmadan geçebilecekleri konusunda şüpheyi düşmüş ve kara desteğinin gerekliliğine işaret etmeye başlamışlardır. Bu kuşkular karşısında çıkarma girişiminin başlayacağı günlerde bu bölgeye verecek tek bir askeri bile olmadığını ve en kötü ihtimalle by teşebbüsü dünyaya bir nümayiş olarak yansıtacaklarını belirten İngiliz Savunma Bakanı Kitchener ve denizden zorlamada ısrarcı olan Bahriye Bakanı Churchill 30000 kişilik bir ANZAK tümeninin, Kraliyet Deniz Tümeninin, İngiltere Ordusundaki 29. İngiliz tümeninin ve Fransızlardan oluşan birliklerin, ki toplamı 80000 kişi civarındadır, Çanakkale'ye gönderileceğini bildirmişlerdir.

2.4.2. William Riddell Birdwood'un Bölgeye Gönderilmesi

Kitchener, Çanakkale'ye komutan olarak atadığı General Birdwood'un derhal Çanakkale'ye gidip Amiral Carden ile görüşmesini ve bir hareket planı oluşturmasını emretmiştir. Bunun yanında donanma tarafından o güne kadar yapılan bombardıman ve donanmanın boğazı tek başına geçmesinin ne kadar ihtimal dahilinde olduğunu bildiren gizli bir rapor da istemiştir. Kara birliklerinin kullanılacağı asıl sahnenin de yarımada değil, İstanbul olması gerektiğini bildirmiştir. Birdwood, 24 Şubat tarihinde yola çıkıp 4 Mart tarihinde bölgeye gelerek Carden ile görüşmüştür. Birdwood, bölgede gözlemlerde bulunduktan sonra donanmanın boğazı kara desteği olmadan geçemeyeceği kanısına varmıştır.¹²³ Seyyar toplar susturulmadan bu mümkün değildi, bunun için ise bir kara çıkarması şarttı.

Birdwood oluşturduğu çıkarma planında eldeki bütün birliklerden yararlanılması gerektiğini, küçük bir hareketle istenilen sonuca ulaşamayacağını bildirmiştir. Eldeki bütün kuvvetler Seddülbahir'e çıkarılıp hızlı bir şekilde Kilitbahir-Kabatepe hattına ilerleyecek ve bu noktada Kilitbahir'deki savunmayı etkisiz hale getirecekti. Bu başarıldıktan sonra, gerekli görüldüğü takdirde, aynı hareket tarzı Çanakkale'deki istihkamlara karşı da izlenecekti, daha sonra da Bolayır hattına kadar ilerlenecekti. Bu plan Kitchener'in aklındaki küçük hareketla hiç örtüşmüyordu ama yine de planı duyduktan sonra 29. tümenin tekrar bu hareket için kullanılmasına rıza gösterdi.

¹²² Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s. 195.

¹²³ AWM 1/42/3 Part 1 s. 5

Böylece, Birdwood'un elindeki kuvvetin sayısı 80,000'e çıkıyordu. Kitchener, Çanakkale için bu kadar kalabalık bir birlik ayırmasına rağmen, yarımada büyük bir hareketin gerekmeyeceği yönündeki ümidini sürdürüyordu.

Bu arada Fransa da Çanakkale'ye gönderilecek olan Fransız birliklerin komutasına General Albert d'Amade'ı atamıştı.¹²⁴ General d'Amade'ın Birdwood'dan daha kıdemli olması ise komuta anlamında sıkıntı yaratacağından İngiliz Hükümeti Çanakkale'deki bütün birliklerin komutasını Birdwood'dan alarak yerine General Sir Ian Hamilton'u atayarak bu sorunu çözmüştür.

2.4.3. Ian Hamilton'ın Görevlendirilmesi

12 Mart günü Lord Kitchener daha önce de birlikte görev yaptığı General Ian Hamilton'u odasına çağırılmış ve "Çanakkale'deki Kraliyet Donanmasını desteklemek için bir askeri kuvvet gönderiyoruz. Bu ordunun komutanı sizsiniz."¹²⁵ diyerek Hamilton'u Çanakkale'de yapılacak olan çıkarmanın başına getirmiştir. Bu emirden sonra General Hamilton çıkarma sahnesini yerinde incelemek ve gerekli hazırlıklarda bulunmak üzere Gelibolu'ya doğru yola çıkmıştır. Kitchener'in Hamilton'u karadan yapılacak bir çıkarmayı yönetmesi için bölgeye göndermesine rağmen donanma elinden gelen her şeyi yapana kadar askerleri kullanmamasını ve 29. Tümen gönderilene kadar da büyük bir harekattan kaçınılmasını emretmiştir.

Aslında Hamilton yarımada hareket etmeden önce İngiliz Genelkurmayı tarafından kendisine bu çıkarmanın planı ve detayları verilmeliydi. Bu gibi hareketlerin hazırlığını yapmak Genelkurmayın barış zamanındaki görevlerinden biriydi ve İngiliz Genelkurmayı bu görevini 1906 yılında hazırladığı Çanakkale Harekat Planı'yla yerine getirmişti. Ancak Kitchener, Savaş Bakanı olduğundan beri Genelkurmayı yok saymakta, cephelerdeki komutanlara emirleri doğrudan kendisi vermekteydi ve yazışmaların da doğrudan kendisiyle yapılmasını istemekteydi. Hamilton'a da aynısı yapıldığı için 1906 yılında yapılan plandan bihaber ve alelacele bir şekilde Kitchener'in emriyle Çanakkale'ye doğru yola çıkmıştır. Hamilton yola o kadar hazırlıksız çıkmıştır ki idari kadrosuyla tam anlamıyla çıkarma hazırlıklarını yapmak üzere gittiği Mısır'da bir araya gelebilmiştir.

Bununla birlikte, 18 Mart'ta tasarlanan büyük deniz taarruzu öncesinde artık boğazın sadece denizden zorlayarak geçilemeyeceğine inanan ve aynı zamanda içinde bulunduğu stresli durumdan dolayı hastalanan Bileşik Donanma komutanı Amiral Carden görevden alınmış ve yerine yardımcısı De Robeck atanmıştır.¹²⁶ İtilaf Devletlerinin Çanakkale'deki komutanları 17 Mart

¹²⁴ Matthew Graves, "France and Senegal", **History Australia**, 12(1), 2015, s. 56, DOI: 10.1080/14490854.2015.11668551

¹²⁵ Ian Hamilton, **Gelibolu Hatıraları**, Örgün, İstanbul, 2006, s. 9.

¹²⁶ Gregory J. Bell, "The Failure of the Allied Naval Dardanelles Campaign Explained", **Theories and Practice**, (2), 2010, s. 257

tarhinde ertesi gün yapılacak saldırı ile ilgili olarak Queen Elizabeth muharebe gemisinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda Donanma Komutanı olarak bulunan ve kendinden oldukça emin olan de Robeck ertesi gün taarruz etme niyetinde olduğunu dile getirmiştir.¹²⁷ Neticede, Birleşik Filo Komutanı De Robeck, Kurmay Başkanı Keyes, Limni s Komutanı Wemyss, Fransız Filo Komutanı Quepratte, Akdeniz Sefer Kuvvetleri Komutanı Hamilton ve Fransız Doğu Sefer Kuvveti Komutanı D'amade'nin katılmış olduğu bu toplantıda, 18 Mart 1915'te yapılacak taarruzun nasıl bir plana dayandırılacağı karara bağlanmıştır.¹²⁸

2.4.4. 18 Mart Deniz Taarruzu

18 Mart saldırısında Bileşik Donanma tabyalara şiddetli hücumlar yaptıktan sonra mayın tarama faaliyetlerini yürüterek boğazdan içeri girmeyi tasarlamıştır. Bu amaçla gemiler saat 11.30'da bombardımana başlamıştır. Filo A, B, ve C diye  saldırı hattına blnmştir. A Hattını Tuğamiral de Robeck komutasında *Queen Elizabeth*, *Inflexible*, *Agamemnon* ve *Lord Nelson* zırhlıları oluşturmuştur. B Hattını Fransız Amiral Guepratte komutasında *Suffren*, *Bouvet*, *Gaulois*, *Charlemagne*, *Triumph* ve *Prince George* zırhlıları oluşturmuştur. C Hattını ise Albay Hayes-Sadler komutasında olan *Ocean*, *Irresistable*, *Albion*, *Vengeance*, *Swiftsure*, *Majestic*, *Canopus* ve *Cornwallis* zırhlıları oluşturmuştur.¹²⁹ Daha modern gemilerden oluşan A Hattı ilk olarak Erenköy Koyu'na girecek ve yaklaşık 13 kilometreden Kilitbahir ve Çanakkale'deki tabyalara ateş açacaktı. Bu etkili olmaya başladığı anda B Hattı'nı oluşturan Fransız savaş gemileri A Hattı'nı geçecekler ve yaklaşık 7 kilometreye varana kadar aynı hedefleri dveceklerdi. İki gemi bu iki hattın kanatlarını koruyacaktı. C Hattı'nın diğer İngiliz gemileri, B Hattı'nın ve kanat koruyucularının yedekleri olacaktı. Harekatın başlangıcından iki saat sonra mayın temizleme işi başlayacak, filonun Kepez Burnu'nun ötesine gidip oradaki tabyaları döveceği bir geçit açılacaktı. Tabyalar üzerinde gece de baskı devam ettirilecekse de, filonun büyük bir kısmı geçici olarak geriye çekilecek ve ertesi gün tabyalar yakın mesafeden yerle bir edileceklerdi. Gemiler ondan sonra Marmara'ya giriş hazırlıklarına başlayacaklardı.¹³⁰

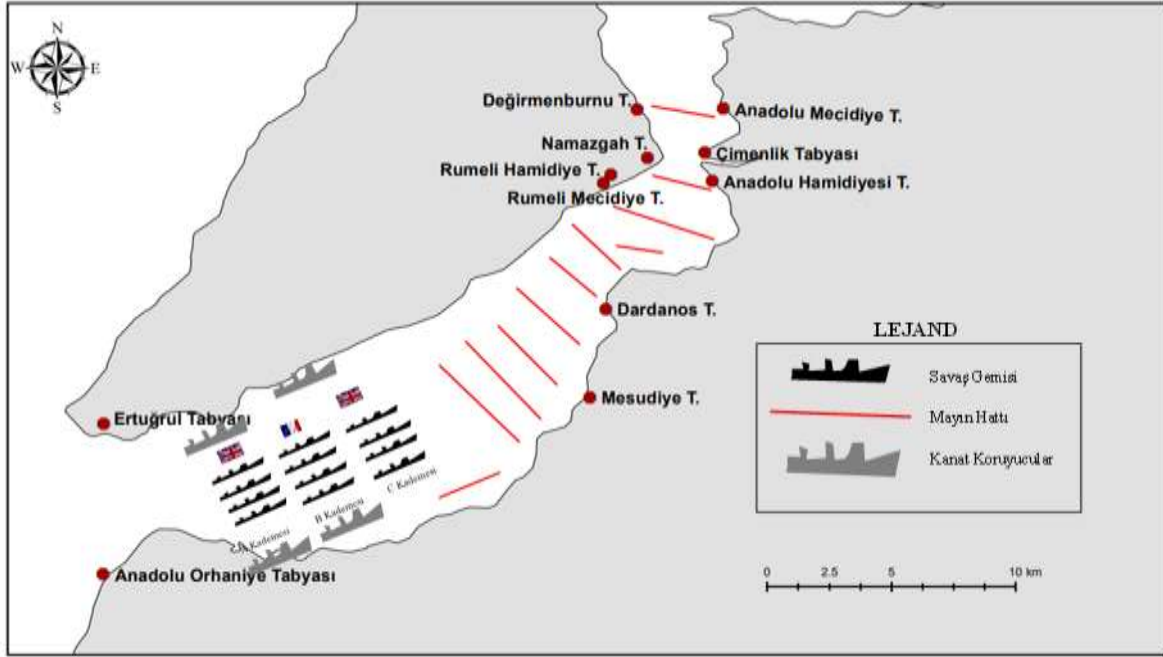
¹²⁷ Edward J. Erickson, "One More Push: Forcing the Dardanelles in March 1915", *The Journal of Strategic Studies*, 24(3), 2001, s. 161

¹²⁸ *I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi*, V. Cilt I. Kitap, s. 158

¹²⁹ Atabay, a.g.e., s. 112

¹³⁰ Nigel Steel ve Peter Hart, *Gelibolu, Yenilginin Destanı*, Epsilon, İstanbul, 2005, s. 30-31

Şekil 4: 18 Mart Deniz Taarruzu Haritası

Planlamalar bu şekilde yapıldıktan sonra, 18 Mart günü saat 10:00’da gemiler tarafından tabya ve obüs bataryalarına karşı şiddetli bombardıman yapılmıştır ancak gemiler tabyalara yaklaştıkça tabyalardan aynı şiddette karşılık da verilmiştir. Karşılıklı bombardıman sürerken saat 14.00’e doğru Fransız donanmasının bir parçası olan *Bouvet* muharebe gemisi 8 Mart tarihinde Karanlık limana Nusret mayın gemisi tarafından döşenen mayınlardan birine çarpmış ve meydana gelen büyük patlamadan sonra dakikalar içinde batmıştır ve gemide bulunan personelden 600’ü can vermiştir. Geminin batış sebebi hakkında mayına çarpmış olma ihtimali ağır basmakla beraber Sayhan Bilbaşar geminin Rumeli Mecidiyesinin ağır toplarından birinin attığı mermi yüzünden battığını ifade etmektedir.¹³¹ *Bouvet*’in ardından saat 16.00 sularında İngilizlerin *Inflexible* muharebe kruvazörü bir mayına çarparak hasar görmüş ve su almaya başlamıştır. Bunun üzerine gemi Bozcaada’ya yönelmiştir. Bu olaydan hemen sonra ise İngilizlerin bir diğer gemisi olan *Irresistable* muharebe gemisi de bir mayına çarpmış ve o da su almaya başlamıştır. Geminin kurtarılamayacağını anlayan gemi komutanının yardımına *Wear* muhribi yetişmiş ve 582 personeli aktarmayı başarmıştır. Bu olay üzerine Bileşik Donanma Komutanı De Robeck çekilme emri vermiştir. Çekilme sürerken yan yatan *Irresistable*’ı yedeğine almaya gayret ettikten sonra çekilmeye katılan *Ocean* muharebe gemisi de büyük bir patlamayla sarsılmıştır. Gemi yan yatmış ve kurtarılma imkanı olmadığı anlaşıncaya personeli yanaşan muhriplerce kurtarılmıştır. Bölgede kalan her iki geminin ise akşam saatlerinde Türk birlikleri tarafından batırıldığı söylenmekle beraber kendi kendilerine battıklarını iddia eden eserler de mevcuttur. *Ocean*’ın batışı ile ilgili de farklı görüşler mevcuttur. Bazı kaynaklarda mayına çarpıp battığı yazmakla beraber bazılarının göre ise Rumeli Mecidiye Tabyası’ndan atılan bir top ile batırılmıştır. Bu görüşe göre tabyanın ana

¹³¹ Bilbaşar, a.g.e., s. 91

bataryası, 140-215 kilogram arasında (tipine bağlı olarak) değişen ağırlıklarda top mermisi atan dört tane 240 mm'lik ağır topla donanmıştır. Seyit Onbaşı üçüncü topu kullanmaktadır ve bu top savaşın kızıştığı vakit top ateşiyle vurulmuş, otomatik yükleme dişlisi hasar görmüş ve teknik açıdan kullanılamaz hale gelmiştir. Bir araya toplaşmış topçuların şaşkın bakışları arasında Seyit Onbaşı, mermilerden birini sırtına alıp topa taşımıştır. Mermiyi top kundağına yerleştirmiş, nişan almış ve ateş ederek *Ocean* adlı gemiyi vurmuştur.¹³² Yapılan karşılıklı bombardımanlarda Bileşik Donanmayı oluşturan gemilerden *Agamemnon*, *Suffren* ve *Govla*'da da büyük hasar oluşmuş ve kullanılamaz hale gelmişlerdir.¹³³

Meydana gelen çarpışmalar esnasında Türk tarafı da kayıplar vermiştir (tabyalar hasar görmüş, silahların bazıları kullanılamaz hale gelmiş, zayıat meydana gelmiş) ancak Bileşik Filonun kayıplarıyla kıyaslandığında bu taarruzun kesin olarak Türklerin üstünlüğü ve başarısıyla sonuçlandığı söylenebilir. Meydana gelen çarpışmalarda İtilaf Devletlerinin insan zayıatı 800 kişi civarındayken Türk tarafının zayıatı sadece 100 kişi civarında kalmıştır ve sadece bu kıyaslama bile Türk tarafının başarısının ne denli önemli olduğunu göstermeye yeterlidir. 18 Mart taarruzunun ertesi günü Churchill ve savaş sahnesinde bulunan De Robeck'in Kurmay Başkanı Roger Keyes saldırının tekrar edilmesini istemiş ancak Savaş Konseyinde buna şiddetli muhalefet oluşmuştur. Ayrıca, de Robeck de boğazın sadece gemilerle geçilebileceğine olan inancını kaybetmiş ve böylece savaşın sadece deniz güçleriyle yürütüldüğü safha sona ermiştir.¹³⁴ Türk tarafı ise saldırının devam edeceğini düşünerek oluşan hasarı gidermeye çalışmış ve eksilen cephaneye yüzünden karamsarlığa düşmüştür. 18 Mart taarruzu sonrasında Türk tarafındaki cephanenin genel durumu itibarıyla, bir günlük savaş için daha yeterli olduğu düşünülebilirdi. Fakat seri ateşli topların, obüslerle havanların cephanesinin ikmalinde sıkıntılar vardı. Bundan başka Çanakkale istihkamlarının savaş gemilerine karşı en fazla kullandığı sert döküm daneleri hemen hemen tükenmiş gibiydi. Hamidiye istihkamlarında yalnız 17 ve Kilitbahir'de 10'ar adet tahrip mermisi kalmıştı. Diğer cins mermilerin zırhlılara karşı etkisi yoktu. Dolayısıyla Amiral De Robeck'in 19 Mart'ta hücumu devam etmesi halinde boğazı zorlayıp geçmesi ve İstanbul önünde görünmesi dayanaksız değildi.¹³⁵ 19 Martta taarruzun tekrar edilmesi durumunda boğazın geçilebileceğini iddia edenlerin sayısı ilerleyen günlerde gün geçtikçe artmaya başlamıştır.

18 Mart taarruzundan sonra İtilaf Devletleri boğazın sadece donanmayla geçilemeyeceğine kesin olarak hüküm vermiş ve zaten yapılması planlanan amfibi hareketin hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Türk tarafı ise derhal denizden yapılacak yeni bir taarruza karşı hazırlık ve onarım işlerine başlamanın yanı sıra karadan yapılacak bir çıkarmaya karşı da önlemlerini arttırmaya başlamıştır.

¹³² Edward J.Erickson, *Gelibolu Osmanlı Harekatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s. 36-37

¹³³ Atabay, a.g.e., s. 177-179.

¹³⁴ Keith T. Duncan, *Linking Operations to Strategy and Tactics in the Dardanelles*, Naval War College Newport RI, 1996, s. 13

¹³⁵ Mirliva Sedat, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, Phoenix, Ankara, 2007, s. 180

2.5. Kara Çıkarması Yapılmasına Karar Verilmesi ve Yapılan Hazırlıklar

17 Mart tarihinde yarımada'ya ulaşan Ian Hamilton 18 Mart taarruzunu izleme fırsatı bulmuştur. Edindiği izlenime dayanarak Çanakkale Boğazının sadece gemilerle zorlanarak geçilemeyeceği kararına varmış ve 22 Mart'ta De Robeck ile *Queen Elizabeth*'de yaptıkları toplantının sonucu 25 Nisan'da yapılan çıkarmalara sebep olmuş, ortak harekat fikri kabul edilmiştir. Bu karardan sonra yapılacak çıkarma için hazırlıklar başlamıştır. Mondros Limanı yapılacak hazırlıklar için yeterli kapasitede olmadığından Hamilton ve kurmay heyeti gerekli hazırlıkları yapmak üzere 24 Mart'ta Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Limni Adasında bulunan birlikler de Mısır'a doğru yola çıkmış ve hazırlıklar burada başlamıştır. 8 Martta dört gündür adada bulunan 3. Avustralya piyade tugayı adadaki su miktarının sadece bir kaç bin kişiye yeterli olacağını bildirmiştir.¹³⁶ Bu durumda çıkarma gününe kadar birliklerin gemilerde tutulmasının daha uygun olacağına karar verilmiştir. Bunun yanında, İngiltere'de yapılan yüklemeler çok acele olduğu için, 29. Tümenin ve Kraliyet Deniz Tümenin malzemelerinin çıkarmaya uygun bir şekilde yüklenmediği ortaya çıkmıştı. Bir çıkarmanın başarılı olabilmesi için bütün birliklerin bütün malzemelerinin yanlarında olması ve kullanıma hazır halde bulunması gerekmektedir, ancak bu seferde planlar henüz tam yapılmadığı için ve hangi birliğin nereye çıkacağı yükleme anında bilinmediği için yüklemeler karışık denebilecek bir şekilde yapılmıştı. Atlar bir yerde, yemlerinin büyük bir kısmı başka bir yerde; askerler bir yerde, silahları başka bir yerde yüklenmişti. Limni Adasında bu karışıklığı gidermek için gerekecek olan büyük bir iskele ya da liman olmadığından, Hamilton birlik ve malzemenin yeniden düzenlenme yeri olarak Çanakkale'den 650 mil uzakta bulunan Mısır'ın İskenderiye limanını seçmiştir. 3. Avustralya Tugayının ise Limni'de kalıp çıkarmaya yönelik tatbikatlar yapmasına karar verilmiştir.¹³⁷ Daha sonra bu tugaya yapılacak çıkarmada örtü kuvveti görevi verilmiştir. Bu arada, Limni'ye ulaşmak üzere olan Kraliyet Deniz Tümeni ve Fransız birliklerinin rotalarını İskenderiye'ye çevirmeleri emredilmiştir. Onları 29. Tümen birlikleri takip etmiş ve birkaç hafta boyunca İskenderiye büyük bir askeri üs haline gelmiştir.

2.6. Avustralya'nın Kısa Tarihi

15. ve 16. yüzyıllarda Avrupalılar, özellikle de Portekizliler, İspanyollar, Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar yeni topraklar için bir mücadele içine girmişlerdi ve denizlerde faaliyet yürütmekteydiler. Yeni yerler keşfetme ve böylece de yeni kaynaklara ulaşmak arzusundaydılar. Bu faaliyetlerin neticesi olarak Avustralya kıtasını ilk görenler Hollandalılar olmuştur. Hollandalılar Batı Hindistan (East Indies) ile baharat ticaretinde oldukça aktiftiler ve daha fazla zenginlik için yeni toprak arayışındaydılar. 26 Şubat 1606'da *Duyfken* isimli gemiyle, Willem

¹³⁶ Bean, a.g.e., s. 209

¹³⁷ "Lemnos, March 1915" (18.03.1916), *The Brisbane Courier* (Qld. : 1864 - 1933), s. 13. <http://nla.gov.au/nla.news-article20061268>

Janszoon Avustralya'ya ayak basan ilk Avrupalı olarak kayıtlara geçmiştir¹³⁸, ancak Avustralya'ya çıktıklarında ne o ne de adamları, aynı Kristof Kolomb'un Amerika'ya çıkması gibi, nerede olduklarını bilmiyorlardı ve çıktıkları toprak parçasının Yeni Gine'nin bir kısmı olduğunu düşündüler. Orada oldukları süre zarfında Avustralya'nın yerlileri olan Aborjinlerle karşılaşmışlar ve aralarında çıkan çatışmada her iki taraf da zayıf vermiştir. Neticede, burasının vahşilerle dolu verimsiz bir toprak parçası olduğunu düşünerek ayrılmışlardır.

1642 yılında yine bir Hollandalı olan Abel Tasman, Doğu Hint Şirketinin Genel Valisi Anthony Van Diemen'in emriyle bölgeye *Heemskerck* ve *Zeehaen* isimli gemilerle gerçekleştirdiği ilk seferinde Tazmanya'yı bulmuştur ve buraya Van Diemen'in ismini vermiştir.¹³⁹ Daha sonra ise onun ismi bu adaya verilmiştir. Tasman, bölgeye yaptığı ikinci seferinde ise Avustralya kıtasına varmış ve batı kıyısının haritasını çıkararak buraya Yeni Hollanda (New Holland) ismini vermiştir. Sonraki yüzyıl boyunca çoğu Hollandalı olan Avrupalı kaşifler, bilerek veya bilmeyerek kıtaya gelmeye devam etmiş ancak buraya pek önem vermemiş ve barınılmaz bir toprak parçası olarak gördüklerinden burayı kolonileştirmeye sıcak bakmamışlardır.

Kıtayı kolonileştirme çabaları 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. 1763'te rakibi Fransa'yı 7 Yıl Savaşlarında mağlup eden ve bütün rakiplerine karşı üstünlüğünü sürdürmek isteyen İngiltere, bu amacını keşifler yaparak, fethederek ve kolonileştirerek yapabileceğine inanmaktaydı. Bu amaçla 1768 yılında Kaptan James Cook, *Endeavour* isimli gemiyle Avustralya'yı bulmakla görevlendirildi.¹⁴⁰ 1770'de önce Yeni Zelanda, daha sonra ise Avustralya'ya ulaşmış ve kıtanın doğu kıyısının büyük bir kısmını keşfetmiş, bu esnada Aborjinlerle de karşılaşmıştır.¹⁴¹ Topraklarda zirai faaliyet yapılmadığı için sahipsiz oldukları kanısına vararak kıtanın doğu yarısını New South Wales olarak adlandırmış ve İngiltere'ye dönmüştür. 1783 yılında İngiltere, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı kaybedip Amerika'nın bağımsızlığını tanıdıktan sonra Avustralya ile daha çok ilgilenmeye başlamış ve 1786 itibarıyla daha önce Amerika'ya gönderdiği mahkumlarını Avustralya'ya yönlendirmeye başlamış ve 1788'de de kıtayı kolonileştirmiştir.

26 Ocak'ta Arthur Phillip idaresinde 548'i erkek, 188'i kadın ve 17'si çocuk mahkum dahil, 1000'den fazla kişi taşıyan 11 gemilik bir filo Botany Bay'e ulaşmıştır.¹⁴² Sayılardan da anlaşıldığı üzere bu ilk filonun çoğunluğu mahkumlardan oluşmaktaydı ve bunların da dörtte üçü erkekti. Phillips'e verilen görevler arasında koloni kurmak, mahkumları disiplinize etmek ve yerlilerle iyi

¹³⁸ William A. Richardson, **Was Australia Charted Before 1606? The Java la Grande Inscriptions**, National Library Australia, 2006, s. 1

¹³⁹ Stefan Petrow, "Godfather of Tasmania: Commemorating Abel Tasman 1838 to 2012", **Journal of Australian Studies**, 38(2), 2014, s. 158, DOI: 10.1080/14443058.2014.890636

¹⁴⁰ James Cook, A. Grenfell Price, **The Explorations of Captain James Cook in the Pacific, as Told by Selections of His Own Journals 1768-1779**, Dover Publications, New York, 1971, s. 15

¹⁴¹ Shino Konishi, **The Aboriginal Male in the Enlightenment World**, Routledge, London, 2015, s. 7

¹⁴² Charmaine O'Brien, **The Colonial Kitchen: Australia 1788-1901**, Rowman & Littlefield, Lanham, 2016, s. 5

ilişkiler kurmak vardı. Bununla beraber ilk karşılaşmalar barışçıl bir şekilde neticelense de¹⁴³ çok geçmeden yerlilerle çatışmalar başlamıştı. İmkansızlıklar, yaşanan bu çatışmalar ve hastalıklar ilk yerleşimcileri bir hayli zorlamıştı. Ancak, yıllar geçtikçe İngiltere'den daha fazla insan gelmeye devam etti ve beraberlerinde ihtiyaç maddeleri de getirerek koloninin başarı şansını arttırdılar. 1790'larda yüksek sayılarda gönüllülerin de gelmesiyle yerleşimler büyümeye ve gelişmeye başlamıştır. Gelenlerin büyük kısmı mahkumlar ve asilerden oluşunca zaman zaman isyanlar da gerçekleşmiş ancak bu isyanlar bastırılmıştır.

1804'te, daha önce Avustralya'nın kıyılarının haritasını da çıkarmış olan, denizci Matthew Flinders'in önerisi üzerine Avustralya ismi daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.¹⁴⁴ 1808 itibarıyla 10,000, 1818'de 25,000, 1828'de de 60,000 kadar Avrupalı Avustralya'da yaşamaktaydı. Tabi, Avrupalıların nüfusu arttıkça Aborjinlerin nüfusu da gittikçe azalmaktaydı. 1827'de İngiltere bütün kıta üzerinde hak talep etmiş ve New Holland olarak anılan batı yarısına Batı Avustralya ismini vermiştir. Kıtaya gelenlerin araziye yayılması yerlilerle teması artırarak problemlere ve savaflara yol açmıştır. Bu savaflar 19. Yüzyıl boyunca ve hatta 20. Yüzyılın başlarında da devam ederek 2000 kadar yerleşimci ve tahminlere göre 20,000 ile 100,000 arasında yerlinin ölümüne yol açmıştır. Dahası, Avrupalıların taşıdıkları hastalıklar (kızamık, zatürre ve verem gibi) birçok yerlinin ölümüne yol açmıştır. Bir tahmine göre 1788'de 1,000,000 kadar olan yerli nüfusu, 1850'de bu rakamın yarısı kadardır.¹⁴⁵ Daha sonra çoğu yerli kamplara toplanmış, bazıları da özellikle çiftliklerde çalıştırılarak topluma dahil edilmeye çalışılmıştır.

Avustralyalılar artık mahkumların kıtaya gönderilip çalıştırılmalarını bir çeşit kölelik gibi gördüklerinden 1840'lardan sonra Avustralya'ya gönderilen mahkum sayısı azalmış ve mahkum taşıyan son gemi Freemantle'a 1868'de ulaşmıştır.¹⁴⁶ Artık kıta gelişmeye başlamış, yün sanayi gibi sanayiler kurulmuş ve 1851'de altın bulunmuştur. Altının bulunması kıtanın gelişmesinde bir dönüm noktası olmuş, altına hücum (gold rush) başlamış ve kıtaya gerçekleşen göç hızla artarak dünyanın her yerinden (Amerika, Çin¹⁴⁷ vb.) yüzbinlerce insan gelmeye başlamıştır. Victoria (Viktorya) Kolonisinin nüfusu 10 yılda 77,000'den 540,000'e çıkmıştır.¹⁴⁸ Bir süre sonra madenciler ile hükümet yetkilileri arasında anlaşmazlıklar çıkmış ve çatışmaya dönüşmüştür ve madenciler Eureka (Evreka) isyanını başlatmıştır. Hükümetten vergilerden vazgeçmesi ve maddi duruma bakılmaksızın herkesin oy kullanmasını talep etmişlerdir (geçerli sistemde 1000 sterlinlik

¹⁴³ Arthur Phillip, *The Voyage of Governor Phillip to Botany Bay*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 48

¹⁴⁴ Kenneth Morgan, *Matthew Flinders, Maritime Explorer of Australia*, Bloomsbury Publishing, New York, 2016, s. 9

¹⁴⁵ Noel George Butlin, *Forming a Colonial Economy: Australia 1810-1850*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, s. 8

¹⁴⁶ Godfrey Barry ve David J. Cox, "The Last Fleet": Crime, Reformation, and Punishment in Western Australia After 1868", *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 41(2), 2008, s. 236

¹⁴⁷ Daha detaylı bilgi için bakınız: Keir Reeves, "Tracking the Dragon Down Under: Chinese Cultural Connections in Gold Rush Australia and Aotearoa, New Zealand", *Graduate Journal of Asia-Pacific Studies*, 3(1), 2005, s. 49-66.

¹⁴⁸ Lorinda Cramer, "Keeping Up Appearances: Genteel Women, Dress and Refurbishing in Gold-rush Victoria, Australia, 1851-1870", *Textile*, 15(1), 2017, s. 52

malvarlığı olanlar oy kullanabiliyordu). Hükümet ikinci isteğe olumlu, birincisine olumsuz bakmaktaydı. 1854'te taraflar arasında yaşanan çatışmalarda asiler yenilmiştir.¹⁴⁹

1860'ta Avustralya'nın nüfusu 1 milyonu aşmıştı. Aynı zamanlarda günümüzde de var olan eyaletlerin fiziki sınırları ortaya çıkmıştı. Bunlar Western Australia, Northern Territory, South Australia, Queensland, New South Wales, Victoria ve Tasmania'dır. New Zealand 1840'ta zaten ayrı bir koloni olmuştu. Bunlar kendi hükümetleri olan ayrı kolonilerdi ama aynı ülkenin, Britanya'nın, üyeleriydiler. İngiltere kısmi otonomi sağlasa da oradaki askeri varlığını sürdürmüş ve diplomatik ilişkilerine müdahil olmuştur. Avustralya bütün farklılıklarına rağmen İngiltere'nin bir uzantısı olarak görülmüştür. 1870'de İngiltere ordu birliklerinin büyük kısmını Avustralya'dan çekerek her koloniyi kendi savunmasından sorumlu hale getirmiştir. 1890'da nüfus 3 milyonu aşmıştı ve Melbourne İngiliz İmparatorluğundaki ikinci en büyük şehir haline gelmişti (Londra'dan sonra). Yaşanan ekonomik patlama binlerce göçmeni kendine çekmiştir ancak zamanla Avustralya Avrupalı olmayan göçmenlere, özellikle de Asyalılara, sınır getiren, hatta yasaklayan yasalar çıkarmıştır (White Australia Policy).¹⁵⁰

1890'da yaşanan ekonomik buhran sonucunda bir asırdan biraz fazla bir süredir İngiliz kolonisi olan Avustralyalılar politik reformlardan ve Federasyon'dan, yani birleşip kendi kendini yönetmekten bahsetmeye başlamıştır. O dönem için Avustralya oldukça liberaldi. 1896'da bütün koloniler 21 yaşın üstünde erkeklere ve bazı kadınlarla Aborjin erkeklere oy hakkı vermişti ancak birçok Avustralyalı bu hakların yeterli olmadığını düşünmekteydi. Fransız ve Almanların Güney Pasifik'teki faaliyetleri bu birleşme fikrini daha da desteklemekteydi. 1885'te Almanya'nın Papua Yeni Gine'yi ilhak etmesi¹⁵¹ Avustralya'da birleşik bir Avustralya ordusu kurma fikrini gündeme getirdi ancak bunun için merkezi bir Avustralya hükümeti gerekiyordu. 1880'de Avustralya'da yaşayanların çoğu Avustralya'da doğmuştu ki bu çok daha milliyetçi bir nesil anlamına geliyordu. Federasyon'un en hararetli savunucularından biri Henry Parkes'dı. Anavatan'dan bağları koparmadan bir Avustralya ulusu kurmaktan bahsetmekteydi.¹⁵² İngiltere böyle bir oluşuma itiraz etmedi ve yapılan uzun görüşmelerden sonra 1901'de Avustralya Anayasası kabul edildi.¹⁵³ Böylece, İngiltere'nin de onayıyla Avustralya yeni bir devlet olarak ortaya çıktı. Bununla beraber devlet başkanı olarak İngiliz Kral (Kraliçe)'sini tanımaya ve İngiliz İmparatorluğunun üyesi olmaya devam etti ama İngiltere'nin bazı konularda söz hakkı olmasına rağmen kendi meclisine, başbakanına kavuştu. İlk başbakan Edmund Barton'dı ve Canberra başkent olarak ilan edildi.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Anne B. Sunter, "Remembering Eureka", *Journal of Australian Studies*, 25(70), 2001, s. 49

¹⁵⁰ Myra Willard, *History of the White Australia Policy to 1920*, Melbourne University Press, Melbourne, 1967, s. 17

¹⁵¹ Peter G. Sack ve Dymphna Clark, *German New Guinea: the Annual Reports*, Australian National University Press, 1979, s. 10

¹⁵² Daha detaylı bilgi için bakınız: Henry Parkes, *Fifty Years in the Making of Australian History*, Longmans, Green & Co., London, 1892.

¹⁵³ John M. Williams, *The Australian Constitution: A Documentary History*, Melbourne University Press, Carlton, 2005, s. 317

¹⁵⁴ Haig Patapan, "Magnanimous Leadership: Edmund Barton and the Australian Founding", *Leadership and the Humanities*, 4(1), 2016, s. 7

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Avustralya, İngiltere'nin yanında savaşa katılmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda ordu birliklerine verilen ilk görev Alman Yeni Gine'sini ele geçirmektir ve bunu birkaç ay içinde başardılar.¹⁵⁵ Avustralya ordu birlikleri daha sonra Çanakkale, Fransa ve Sina-Filistin gibi cephelerde savaşmışlardır. Savaş sonunda Avustralya yaklaşık 60,000 askerini kaybetmişti. Versailles (Versay) Anlaşmasına katılan Avustralya Almanların Pasifik'teki topraklarının bir kısmına sahip olmuştu, ancak diğer bir kısmını ele geçiren Japonya ile bu topraklar için daha sonra problemler yaşamıştı. 2. Dünya Savaşı'na doğru yayılmacı bir politika takip eden Japonya'nın Pasifik ile ilgili iddiaları iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş ancak Almanya ve Japonya'nın bu savaşta da yenilmesi ile durum Avustralya lehine neticelenmişti.

2. Dünya Savaşından sonra İngiliz İmparatorluğunun dağılması ve dünyanın her yerindeki kolonilerine daha fazla ya da tam egemenlik verilmesi Avustralya üzerinde de önemli etkilere yol açmıştır. 1986 yılında Avustralya'yı daha özgür ve bağımsız hale getiren ve İngiltere'nin Avustralya'nın yasama erkine müdahalesini sonlandıran 'Australia Act' kabul edilmiştir. Bunun kabulünden önce İngiltere Avustralya ile ilgili yasalar çıkarabiliyor ve Kraliçe İngiltere'nin atadığı Genel Valilerin yönlendirmesiyle hareket ediyordu.¹⁵⁶ Bununla beraber Avustralya hala İngiliz Milletler Topluluğunun (Commonwealth) bir üyesi olmaya devam etmektedir ve İngiliz Monarkı şeklen de olsa hala Avustralya Devlet Başkanıdır ve atadığı Genel Vali vasıtasıyla görevini yerine getirmektedir.

2.7. Avustralya'nın 1. Dünya Savaşı'na Dahil Olması

Daha önce de bahsedildiği gibi, Avustralya Birinci Dünya Savaşı'na İngiltere'nin müttefiki olarak katılmıştır ancak bu katılımın kararının verilmesi savaş öncesinde yapılan bir dizi düzenleme ile sağlanmıştır. Savaş çıkmadan önce, savaş söylentilerinin çıkması üzerine Britanya İmparatorluğuna bağlı Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika gibi toplulukların savaş çıkması halinde nasıl bir tutum sergileyecekleri henüz netlik kazanmamıştır. Dönemin konjonktüründe Britanya kolonileri olan bu ülkeler ham madde ve yeni fikirlerin üretildiği ülkeler olarak tanınıyor ancak uluslararası politikada henüz bağımsız birer aktör olarak kabul edilmiyorlardı. Britanya bu ülkelere kendi kendilerini yönetme keyfiyetini prensip olarak sağlamıştı ancak onları kendi koruması altına da almıştı. Britanya'ya vergi ödemiyorlar, İngiliz mallarına vergi koyabiliyorlar ve ortak bir ordu ya da donanmaya katkı sağlamaya mecbur tutulmuyorlardı.

¹⁵⁵ Hermann J. Hiery, **The Neglected War: The German South Pacific and the Influence of World War I**, University of Hawaii Press, Honolulu, 1995, s. 23

¹⁵⁶ Liam Boyle, "The Significant Role of the Australia Acts in Australian Public Law", **Federal Law Review**, 47(3), 2019, s. 370

Britanya kolonileri başta kendilerinin dünyanın çatışmalarından uzak ve soyutlamış olarak yaşayabileceklerini düşünüyorlardı.¹⁵⁷ Ancak onların dünyanın zenginliğinden pay istedikleri gibi, dünyanın da onların zenginliklerinden pay istediğini anlamaları ile bu düşünce pratikte uygulanamamıştır. Her biri iç güvenlikleri için bir çeşit güvenlik teşkilatı oluşturmuştur.

Dünyanın geri kalanı Britanya İmparatorluğunu bir bütün olarak kabul ediyordu ve uluslararası hukuk gereğince Britanya'nın bir savaşa girmesinin otomatik olarak Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika'nın da savaşa girmesi anlamına geldiği düşüncesine sahipti. Bununla beraber, Britanya'nın bir savaşa katılması durumunda bu dominyonların katkı sağlayıp sağlamayacakları kararı Britanya tarafından tamamen o dominyona bırakılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Britanya dominyonlarını serbest bırakarak ve liberal bir yapı uygulayarak bir şeyleri dayatmak yerine onları kararlarında serbest bırakmıştır.¹⁵⁸

Savaştan önceki dönemlerde aynı dili konuşmaları, aynı sporları yapmaları, aynı kitapları okumaları, aynı değer yargılarına sahip olmaları gibi benzer özellikler taşımalarına rağmen, dominyonlarda yaşayanların Britanya'dan ayrıştığı noktalar da belirlemeye başlamıştır. Bu noktaların temelini özellikle fiziksel ve düşünsel farklılıklar oluşturmaktaydı. Avustralyalılar doğayla iç içe yaşadıklarından ve bol yiyeceğe sahip olduklarından vücut olarak Britanya'daki atalarından daha iridirler. Ülkenin genişliğinden ve yerleşim yerlerinin birbirinden uzaklığından dolayı kendi problemlerini kendileri çözmek zorunda kalmış ve dolayısıyla da atalarından daha bağımsız bir düşünce biçimi geliştirmiş ve problem çözmede bir hayli tecrübe kazanmışlardır. Sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmışlar ve yeni nesil böyle farkların var olduğunu bile bilmeden yetişmiştir. Bireyleri kısıtlayan tek şey kendi kendilerine koydukları sınırlardır ve bu özellik onları disiplinsiz ama insiyatif alabilen ve hangi durumda ne yapacağına karar verebilen insanlar haline getirmiştir. Hayat anlayışları güçlüden yana değil zayıftan yana olmaya ve ne olursa olsun arkadaşının yanında durmaya dayalıdır. Bu özellikleri Avustralyalılara savaşta çok fayda sağlamıştır. 1901'de birleşmelerine, hatta savaşa girişlerine kadar Avustralyalılar kendilerini Avustralya'ya değil, bağlı oldukları ve Avustralya'yı oluşturan altı eyaletten birine ait hissetmekteydiler.¹⁵⁹

Daha önce bu dominyonların iç güvenlikleri için birlikleri olduğu belirtilmiştir. 1902 yılında, Güney Afrika Savaşından sonra gerçekleştirilen bir Kraliyet Konferansında dominyonların Britanya donanmasına kıyılarını koruması karşılığında verdikleri maddi katkının arttırılması, maddi katkının yanı sıra asker ve subay katkısının sağlanması ve her dominyonda küçük bir seferi kuvvetin kurulup kullanıma hazır hale getirilmesi konuları tartışılmıştır. Son maddenin

¹⁵⁷ Bu düşünce Amerika Birleşik Devletleri tarafından da bir zamanlar benimsenen 'İnfirad Politikası'na benzemektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.

¹⁵⁸ Gurminder K. Bhambra ve John Holmwood, "Colonialism, Postcolonialism and the Liberal Welfare State", **New Political Economy**, 23(5), 2018, s. 580, DOI: 10.1080/13563467.2017.1417369 s. 580

¹⁵⁹ Bean, a.g.e., s. 7

savunmadan çok saldırıya hizmet edeceği düşünüldüğü için bu madde kabul görmemiştir. Ancak ortak bir birlik veya savunma sistemi kurulması fikri bu konferansla ortaya çıkmıştır.¹⁶⁰ 1907’de toplanan bir başka konferansta Dominyon Bakanları yine aynı yönde yapılan bir öneriye karşı çıkmış ancak bir Kraliyet Genel Kurmayı kurulmasını kabul etmişlerdir. Bunun kurulmasındaki amaç orduların aynı eğitimi almalarını, aynı silahları kullanmalarını ve ortak bir harekate katılmaları durumunda aynı dili kullanmalarını sağlamaktır. Bu amaçla bu dominyonların subayları diğer dominyonlarda görevlere gönderilmiştir. Böyle bir birlik kurulmakla beraber, dominyonlardaki birlikler ile ilgili kararlar yine sadece kendi ülkelerinin meclislerine aittir.¹⁶¹

Avustralya iç güvenlik için oluşturduğu ordusuna oldukça ehemmiyet veriyordu. Yöneticilerde Avustralya’nın bir gün varlığı için savaşması gerekeceği düşüncesi hüküm sürüyordu ve Pasifikteki Japon tehdidi endişe yaratıyordu. Hükümetlerin çabalarıyla yurttaş ordusu kurulmuş ve 1909’da askerlik zorunlu hale getirilmişti.¹⁶² Aynı yıl, daha önce Britanya donanması tarafından belli bir ücret karşılığında (200,000 Sterlin) korunan sahiller için Avustralya kendi donanmasını oluşturmaya başlamıştı. Savaş başladığında Avustralya kendi donanması ile denizlerdeydi.

Britanya savaşa dahil olduğunda Avustralyalılar eski bir dostları tehlikede olduğu hissine kapılmışlardır. Kendilerinin tehlikeye düşmeleri durumunda Britanya’dan yardım bekleyecekleri için Britanya’nın zor durumunda onlar da ona yardım etmeliydiler. Kendilerine özgü özellikler geliştirmelerine rağmen Avustralyalıların gözünde Britanya hala anavatandı. Dönemin Hazine Bakanı Sir John Forrest, "Geçmişte Avustralyalılar İngiltere’nin zaferlerinden bahsetmekten zevk duyardı. İngiltere’nin başarılarını paylaştık. Adalet ve mantık adına şimdi de çektiği sıkıntıları paylaşmalıyız. İngiltere ölüme gidecekse biz de onunla gideceğiz. Kaderlerimiz birlikte yazılmıştır" demiştir.¹⁶³ Avustralya’nın savaşla ilgili tutumuna dair ilk resmi açıklama ise dönemin Savunma Bakanı Senatör Millen tarafından 31 Temmuz’da yapılmıştır. Millen bu açıklamasında, "İhtiyaç hasıl olması halinde Avustralya İngiltere’nin sadece iyi gün dostu olmadığını gösterecektir" demiştir. Avustralya Başbakanı olan Joseph Cook ise, "Savaş çıkacak olursa siz de ben de ona dahil olmalıyız. Eski ülke savaştaysa biz de savaşta'yız" demiştir.¹⁶⁴

4 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere, Almanya’ya savaş ilan ettiğinde Avustralyalılar, bilhassa da Avustralyalı yöneticiler, İngiltere’yi tüm varlıklarıyla desteklemeye hazırdılar. İngiltere’yi bu kadar kararlılıkla desteklemelerinin arkasında ise anavatanlarının, yani İngiltere’nin tehlikede

¹⁶⁰ Douglas E. Delaney, **The Imperial Army Project: Britain and the Land Forces of the Dominions and India, 1902-1945**, Oxford University Press, Oxford, 2017, s. 2

¹⁶¹ Steve Marti, "Dominions' Military Relationship to Great Britain 1902-1914 (British Dominions)", **International Encyclopedia of the First World War**, 2014, s. 3

¹⁶² Neville Meaney, "Fears & Phobias. EL Piesse and the Problem of Japan", **National Library of Australia Occasional Papers Series No. 1**, 1996, s. 3

¹⁶³ "The Expeditionary Force" (08.09.1914), **The West Australian** (Perth, W: 1879 - 1954), s. 8, <http://nla.gov.au/nla.news-article28567047>

¹⁶⁴ Bean, a.g.e., s. 17

olduğunu düşünmeleri, Almanya'nın güce dayanan politikaları ve İngiltere'nin düşmesi durumunda Avustralya'nın da düşeceği ve savaşın galibine bir ganimet olarak sunulacağı düşünceleri vardı.¹⁶⁵

Savaşın yaklaştığının fark edilmesi üzerine Kraliyet Savunma Komitesi her bir dominyonun Genel Valisine gönderilmek üzere iki tane mesaj taslağı hazırlamıştır. Bunların birincisi, ki 30 Temmuz tarihinde Avustralya Genel Valisine ulaşmış ve böylece seferberlik kısmen başlamıştır, yakın gelecekte bir savaş çıkmasının ihtimal dahilinde olduğunu bildiriyor, diğeri ise savaşın çıktığını haber veriyordu. Avustralya, 1907'de yapılan ve dominyonlarla anavatanda askeri nizam anlamında bir yekvücutluk fikrini ortaya çıkaran Kraliyet Konferansının ardından savunma planını dönemin Genelkurmay Başkanı Albay William Throsby Bridges önderliğinde neredeyse tamamlamıştı. Yakın gelecekte bir savaş çıkmasının ihtimal dahilinde olduğunu bildiren mesaj alındığında ise Bridges, İngiltere Genelkurmay Başkanlığında Avustralya'nın temsilcisi olarak bulunduğu yerine Tuğgeneral Joseph Maria Gordon atanmış bulunuyordu. Hem Bridges hem de Gordon'un en büyük yardımcısı ise Binbaşı C.B.B. White'dı.¹⁶⁶ İlk mesajın alınmasıyla, yaklaşan seçim dolayısıyla feshedilen ve seçim çalışmaları için ülkenin dört bir yanına dağılan kabine 3 Ağustos'ta toplanmış ve hem donanma hem de kara ordusuyla İngiltere'ye destek olma kararı almıştır. Toplantıda İngiltere'ye 20,000 askerle destek olunması kararı alınmış ve karar İngiltere tarafından memnuniyetle kabul edilmiştir.¹⁶⁷

İngiltere, Avustralya'nın göndereceği birliklerin tugay düzeninde gönderilmesini istemiştir çünkü İngilizlere göre bu birlikler yeteri derecede disipline sahip değillerdi ve Avustralyalı subaylar yekvücuttan oluşan büyük bir birliği komuta edecek kapasiteye henüz sahip değildi. Dolayısıyla bu küçük gruplar İngiliz tümenleri arasına katılmalıydı. Ancak, Avustralyalılar milliyetçilik güdüsüyle böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesinin birliklerin milli benliğini yok edeceğini düşünüyorlardı. Avustralya'ya Ordu Genel Müfettişi olarak geri gönderilen ve 5 Ağustos'ta da seferi kuvveti düzenlemekle görevlendirilen Bridges (Binbaşı White'ı da Kurmay Başkanı yapmıştır), ileri görüşlülüğü sayesinde Avustralya birliklerinin bir tümen biçiminde düzenlenmesinde ısrar etmiş ve İngiltere de bu öneriyi kabul etmiştir.¹⁶⁸ Bu tümenin komutanlığına da Bridges atanmıştır. Bu düzenleme olmasaydı A.I.F ya da ANZAK birliklerinden bahsetmek mümkün olmazdı.

Avustralya 20,000 askerin yanı sıra Avustralya Kraliyet Donanmasını; Kanada *Niobe* ve *Rainbow* kruvazörlerinin yanı sıra 20,000 asker ve Yeni Zelanda 8,000 kişilik seferi kuvvetin yanı

¹⁶⁵ Timothy C. Winegard, **Indigenous Peoples of the British Dominions and the First World War**, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 69

¹⁶⁶ Horner, D. M. (Ed.), **The Commanders: Australian Military Leadership in the Twentieth Century**, Routledge, London, 2021, s. 12

¹⁶⁷ "Tuesday, August 4, 1914" (04.08.1914), **The Argus** (Melbourne, Vic. : 1848 - 1957), s. 8. <http://nla.gov.au/nla.news-article10800335>

¹⁶⁸ Guy Verney, **The Army High Command and Australian Defence Policy, 1901-1918**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Sydney, 1985, s. 238

sıra Yeni Zelanda Donanmasını İngiltere'nin hizmetine sunmuştur. Dominyonlar askerlerinin masraflarını tamamen kendileri üstlenmiştir. Seferberliğin ilan edilmesiyle çeşitli mesleklerden birçok gönüllü orduya yazılmıştır. Birinci Dünya Savaşı boyunca binlerce (yaklaşık 500,000) Avustralyalı orduya katılmıştır.¹⁶⁹

Bridges, seferberliğin başlamasıyla kurmay heyetini oluşturmaya başlamış ve bu heyetteki kişileri Avustralya ordusunda halihazırda görev yapan Avustralyalı subaylarla değişim programı çerçevesinde İngiltere'den Avustralya'ya gelen subaylar arasından seçmiştir. Tugay ve alay komutanlarını ise elinde çok az sayıda subay olduğundan çoğunlukla Avustralya milis kuvvetleri arasından ya da askeri okulda okuyan öğrenciler arasından seçmek zorunda kalmıştır. 1. Tugay olan New South Wales Tugayına Yarbay H. N. MacLaurin'i, 2. Tugay olan Victoria Tugayına Albay James Whiteside M'cay'ı, 3. Tugay olan karma tugaya Yarbay E. G. Sinclair-Maclagan'ı, 1. Hafif Atlı Tugayına ise Albay Harry Chauvel'i tugay komutanları olarak atamıştır.¹⁷⁰ Bu tugay komutanları ise daha sonra kendi idareleri altında olan 4 taburun komutanlarını, tabur komutanları da alay komutanlarını seçmiştir.¹⁷¹ Komutan ve asker seçimlerinin yanı sıra topçuluk, sağlık, giyinme ve silah işleri de ele alınmış ve hızlandırılmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi General Bridges bu birliğin komutanlığına atanmış, kurmay heyetine ise Binbaşı Cyril Brudenell Bingham White, Binbaşı Duncan Glasfurd, Binbaşı Thomas Albert Blamey ve Albay Victor Sellheim atanmıştı. Emir subayı Yüzbaşı W. J. Foster, ordu donatımından sorumlu subay Binbaşı J. G. Austin, ulaştırmadan sorumlu subay Yüzbaşı Jeremy-Taylor Marsh, topçuluktan sorumlu subay Albay J.J. Talbot Hobbs, mühendislik konularından sorumlu subay Binbaşı G. C. E. Elliott ve sağlık işlerinden sorumlu subay da daha önce Plevne'de Türklerle birlikte savaşa katılan Albay Charles Ryan'dı.¹⁷²

Avustralya daha önce Güney Afrika Savaşı'na (Boer Savaşı) da asker göndermiş ancak bu savaşa katılan askerler bütün Avustralya'yı değil, ait oldukları kolonileri temsilen katılmışlardı. Birinci Dünya Savaşı çıktığında ise Avustralya birliğini tamamlamış ve katılan askerler Avustralya'yı temsilen katılmıştı. Bu sebeple savaşa katılım ulus olma yolunda atılan en önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir.¹⁷³

¹⁶⁹ Joan Beaumont, **Australia's War 1914-18**, Routledge, London, 2020, s. 3

¹⁷⁰ "Officers Selected" (15.08.1914), **Weekly Times** (Melbourne, Vic: 1869 - 1954), s. 34. <http://nla.gov.au/nla.news-article121111929>

¹⁷¹ Bean, a.g.e., s. 49-50

¹⁷² Detaylı bilgi için bakınız: William F. Westerman, **Soldiers and Gentlemen: Australian Battalion Commanders in the Great War 1914-1918**, Yayınlanmamış Doktora Tezi,, University of New South Wales, 2014.

¹⁷³ "Australia's War Organisation" (17.04.1918), **The Telegraph** (Brisbane, Qld: 1872 - 1947), s. 4. <http://nla.gov.au/nla.news-article176069087>

Şekil 5: Avustralyalıları Savaşa Çağırın bir Afiş

Kaynak: <https://collections.museumsvictoria.com.au/items/1719020>

2.8. Broken Hill Hadisesi

Avustralyalı yöneticiler savaşta İngiltere'yi desteklemeye karar verdiklerinde aslında halkın tamamı onlarla aynı şevki paylaşmamaktaydı. Nüfusun bir kısmı bu kararın arkasında dururken bir kısmı da savaşa katılmaya karşıydı. Bununla beraber, seferberlik ilan edildiğinde toplumun her kesiminden insan orduya yazıldı. Aslında çoğunun düşüncesi yeni ülkeler, özellikle de anavatanı, görüp Noel'den önce Avustralya'ya dönecekleriydi. Hal böyle olunca da orduya yazılımlar ortalama bir hızla sürmekteydi.

Ancak, 1 Ocak 1915'te Avustralya'nın Broken Hill isimli kasabasında yaşanan ve kayıtlara Avustralya'da yaşanan ilk terör eylemi olarak geçen bir saldırı yaşanmış ve bu olaydan sonra orduya yazılımlar artmıştır. Her yeni yılın ilk gününde Manchester Birliği, Broken Hill'in yaklaşık 26 kilometre kuzeybatısında bulunan Silvertown Köyünde geleneksel bir piknik düzenlemekteydi. 1915 yılının ilk günü 1200 kadar piknikçi köye gitmek üzere Broken Hill'de açık vagonlu bir trene binmiştir. Üç kilometre kadar yol aldıktan sonra trene ateş açılmış ve dört kişi hayatını kaybetmiştir. Daha sonra polisin müdahalesiyle isimlerinin Molla Abdullah ve Gül Muhammed olduğu anlaşılan iki saldırgan da öldürülmüştür. Başlangıçta saldırganların Türk olduğu iddia edilmiş hatta bazı gazeteler bu iddiaları yayınlamıştır.¹⁷⁴ Ancak daha sonra saldırganların Türk

¹⁷⁴ "The Broken Hill Sensation: Fanatical Turks" (13.01.1915), *Sydney Mail* (NSW: 1912-1938), s. 12, <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/166254284?searchTerm=broken%20hill%20attack%201915>

değil Afgan olduğu anlaşılmıştır.¹⁷⁵ Her ikisi de 1890’larda Avustralya’ya gelen saldırganlardan Gül Muhammed seyyar dondurma satıcısı, Molla Abdullah da kasap ve imam olarak görev yapmaktaydı. Saldırganların Türk olarak algılanması ise olay yerinde Gül Muhammed’e ait dondurma arabasında Türk bayrağı bulunmasıydı.

Şekil 6: Broken Hill Hadisesinde Kullanılan Dondurma Arabası ve Silahlar

Kaynak: URL, <https://www.abc.net.au/news/2015-01-01/broken-hill-remembers-wwi-attack/5995854>

Olayın ardından öfkeli bir kalabalık bir araya gelmiş ve saldırıyı Almanların organize ettiğine inanan grup bölgede bulunan Alman Kulübünü ateşe vermiştir. Afganların bulunduğu bir kampa da saldırmak isteseler de bu girişimleri polis ve askerler tarafından engellenmiştir. Broken Hill madenlerinde çalışan Alman, Avusturyalı ve Türkler işten çıkarılmıştır.¹⁷⁶

Daha sonra ele geçirilen ve saldırganların yazdıkları mektuplarda saldırının Halife’nin cihat çağrısı üzerine yapıldığı ortaya çıksa da¹⁷⁷ bu saldırının Avustralyalıların orduya katılımını arttırmak için İngiltere tarafından tertip edildiğini iddia eden araştırmalar da bulunmaktadır. O sıralar devam eden savaşta İngiltere ciddi bir şekilde asker ihtiyacı içindeydi ve bu saldırıdan sonra Avustralya’da orduya yazılımlar iki katına çıkmıştı.¹⁷⁸ Bazı Türk yazarlar da bu olayı bir kahramanlık gibi gösterip saldırganların Maraş şehrinden iki dondurma satıcısı olduğunu ve Çanakkale’de savaşmak için yola çıkan ANZAK askerleriyle dolu bir trene saldırdıkları şeklinde aktarmaktadır.

¹⁷⁵ “-----“ (31.12.1915), **The Register** (Adelaide. SA: 1901-1929), s. 8, Memorabilia, <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/59985204?searchTerm=broken%20hill%20attack%201915>

¹⁷⁶ Christine Stevens, **Tin Mosques and Ghantowns; A History of Afghan Cameldrivers in Australia**, Oxford University Press, Melbourne, 1989, s. 163 ISBN 0-19-554976-7

¹⁷⁷ İlhan, M. M., Broken Hill Attack 1915–Revisited: A Battle Fought for Gallipoli on Australian Soil, 2017, s. 31

¹⁷⁸ Commonwealth War Graves Commission Newsletter, January 2013, www.cwgr.org

Neticede bu olay bazı gazeteler tarafından Türkler tarafından gerçekleştirilmiş gibi gösterilmiş ve başarılı bir algı yönetimiyle yönlendirilen Avustralya kamuoyu evlatlarını savaşa göndermeye razı olmuştur.¹⁷⁹ Böylece hem Türklere karşı nefret artmış hem de orduya yazılan asker sayısında kayda değer bir artış gerçekleşmiştir.

2.9. Mısır'a Yolculuk

21 Eylül tarihinde, yani çok hızlı bir şekilde yapılan hazırlıklardan sonra, bütün birlikler yola çıkmaya hazır hale getirilmişti. Hatta ikinci tümenin oluşturulması için çalışmalara başlanmıştı. Nakliye gerçekleştirecek gemiler de hazır halde bekliyordu. Daha yavaş olan ve atları taşıyacak olan gemiler için harekete geçme tarihi olarak 26 Ağustos tarihi belirlenmiş ancak İngiltere'den gelen ve Alman savaş gemilerinin muhtemel rota civarlarında olabileceğini ve bunlar batırılana ya da uzaklaştırılana kadar harekete geçilmemesini bildiren mesajla bu tarih ertelenmişti. Ayrıca, filonun parça parça değil de bir bütün olarak yola çıkması tavsiye edilmişti. Daha sonra gelen bir telgraf ise muhtemel rotanın Freemantle, Colombo, Aden ve Süveyş şeklinde olacağını bildirmişti.¹⁸⁰ Avustralya'nın her tarafından gelen gemiler kıtanın güneydoğusunda bulunan Freemantle limanında buluşmuşlardır. 28 gemiden oluşan bu Avustralya filosuna eskortlar eşliğinde Yeni Zelanda'dan gelen 10 gemilik filo da dahil olmuştur.¹⁸¹ Bu tarihten sonra 31 Ekim tarihine kadar gemiler kömür ve su ikmallerini tamamlamışlar ve 1 Kasım tarihinde belirlenen rota üzerinden yola çıkmışlardır.

Filoya *Minotaur*, *Melbourne* ve *Sydney* isimli kruvazörler eskortluk yapmaktaydı. 3 Kasım tarihinde ise filoya Japon gemisi *Ibuki* ile beraber *Medic* ve *Ascanius* isimli kruvazörler de katılmıştır.¹⁸² Yolculuk düşman gemi ya da gemilerinin varlığı tehlikesine karşı son derece dikkatli yapılmakta, gemilerdeki ışıklar asgari düzeyde kullanılmaktaydı. Nitekim, 9 Kasım tarihinde *Sydney* isimli gemi Alman gemisi *Emden* ile karşılaşmış ve batırmıştır. *Emden* batırıldıktan sonra filo yoluna daha güven içinde devam etmiştir.¹⁸³ 12 Kasım tarihinde *Sydney* ve *Melbourne* görev yapmak üzere Akdeniz'e çağırılmışlar ve onların yarattığı boşluğu *Ibuki* doldurmuştur. 15 Kasım tarihinde filo Colombo'ya varmıştır. Burada batırılan Alman gemisinden ele geçirilen savaş esirleri 16 Kasım tarihinde *Orvieto* ve *Omrah* isimli gemilere bindirilmiş, askerler memleketlerine mektup ve telgraf göndermiştir. Filo 17 Kasım günü saat 11:30'da *Hampshire* isimli eskort geminin korumasında Colombo'dan tekrar yola çıkmıştır. 21 Kasım tarihinde her ikisi de filoya ait olan

¹⁷⁹ Engin Çağlak, "Medyada Algı Yönetimi Aracılığıyla Kamuoyu Oluşturulması: 1915 Avustralyasında Broken Hill Olayı Üzerinden Savaş Söylemi Çözümlemesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 2019, s. 117 DOI: 10.26468/trakyasobed.424502

¹⁸⁰ Bean, a.g.e., s. 75-80

¹⁸¹ AWM, 1/42/1 Part 3, s. 3

¹⁸² Andrew Viduka, "An Overview of Australia's World War I Underwater Cultural Heritage 1914-1924 and Observations on Changing National Expectations to Commemoration", *Underwater Cultural Heritage from World War I*, 2015, s. 155

¹⁸³ "Emden Relics" (05.11.1918), *The Register* (Adelaide, SA: 1901 - 1929), s. 4. <http://nla.gov.au/nla.news-article60527920>

Schropshire ve *Ascanius* isimli gemiler çarpışmış ancak ikisinde de çok ciddi hasar oluşmamıştır.¹⁸⁴ Filo, 25 Kasım tarihinde ikinci durak yeri olan Aden'e ulaşmıştır. Burada bir gece kaldıktan sonra 26 Kasım tarihinde yine *Hampshire* isimli eskort geminin korumasında Süveyş'e doğru tekrar yola çıkmıştır. Aynı gün görev için Pasifik'e çağrılan *Ibuki* filodan ayrılmıştır. 27 Kasım tarihinde Avustralya'nın Londra'daki Yüksek Komiseri olan Sir George Reid'den gelen ve Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinin Mısır'da karaya çıkacaklarını ve burada General William Birdwood komutasında bir birlik oluşturacaklarını bildiren mesajla, Bridges'ın bulunduğu *Orvieto* hızlanmış ve 29 Kasım'da filodan önce Süveyş'e varmıştır.¹⁸⁵

Bu mesaj gelene kadar Avustralya ve Yeni Zelandalılar İngiltere'ye gideceklerini düşünüyorlardı, ancak İngiltere'ye gidip orada eğitimlerini sürdüren Kanadalıların kış şartları yüzünden karşılaştıkları zorluklar İngiltere'deki Avustralyalı savaş temsilcilerinin dikkatinden kaçmamış ve Savaş Bakanı Lord Kitchener'i böyle bir karar aldirmaya yönlendirmişlerdir. Mısır'ın hem hava şartları hem de eğitim koşulları açısından daha uygun bir mevki olduğu düşünülmüştür. Avustralya ve Yeni Zelandalıların Mısır'a yönlendirilmeleriyle ilgili olarak Churchill, kaleme aldığı "World Crisis" isimli eserinde eğitim koşullarının daha iyi olmasının yanı sıra Mısır'da yapılması planlanan Türk taarruzuna karşı güvenilir birliklerin gerektiğini ve bu birliklerin burada bu amaçla kullanılabileceği için Kitchener tarafından buraya yönlendirildiğini bildirmektedir.¹⁸⁶ Yani, Avustralya ve Yeni Zelandalıları Mısır'a çıkararak bu iki amaca birden hizmet edilecekti. 29 Kasım'da Süveyş'e varan Bridges, buradan 30 Kasım'da Port Said'e doğru yola çıkmış ve 1 Aralık'ta buraya ulaşmıştır. Mısır'daki birliklerin komutanı olan General John Maxwell, Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinin İskenderiye'de karaya çıkarılacağı ve Kahire yakınında kamp kuracağı emrini vermiştir, Bridges ve emir subayı 2 Aralık'ta buradan trenle Kahire'ye doğru yola çıkmışlar, *Orvieto* da İskenderiye'ye doğru yola çıkmış ve ertesi gün buraya ulaşarak askerler karaya çıkmaya başlamıştır.

2.10. Mısır'da Geçirilen Süre

Nakliyeler İskenderiye'ye ulaştıktan sonra askerler trenle Kahire'ye yönlendirilmiş ve buradan da kurulan kamp yerlerine yerleştirilmişler, ordugah kurulmuş ve eğitime başlamışlardır. Avustralyalı piyadeler Mena'da, 1. Atlı tugayı Maadi'de¹⁸⁷, Yeni Zelanda piyade tugayı ve bağlı birlikleri ise Zeitun'da kamp kurmuşlardır. İskenderiye'ye ulaşan son gemideki askerlerin ve teçhizatın karaya çıkarıldığı tarih olan 13 Aralık'ta indirme işlemi tamamlanmış ve bu son katile de Mena'ya doğru yol almıştır. 21 Aralık tarihinde Bridges'ın komuta ettiği Avustralya ve Godley'in komuta ettiği Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinin komutanı olarak görevlendirilen General

¹⁸⁴ Barrett, K. D., *Diary of an Australian Soldier*, Lothian Book Publishing Company Ltd, Melbourne, 1921, s. 8

¹⁸⁵ AWM, 1/42/1 Part 3, s. 7

¹⁸⁶ Churchill, a.g.e., s. 544

¹⁸⁷ "With The Australians in Egypt" (23.01.1915), *The Mildura Cultivator* (Vic.: 1888 - 1920), s. 6. <http://nla.gov.au/nla.news-article74814216>

Birdwood, Hindistan'dan gelmiş, ilk iş olarak bu iki birliği tek bir birlik olarak birleştirmiş ve ertesi gün birlikleri teftiş ederek Kahire'ye dönerek karargah olarak kullandığı Shephard Otel'de Bridges ile Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusunun organizasyonu hakkında bir görüşme yapmıştır. 25 Aralık tarihinde Birdwood ve kurmay heyeti kampı ziyaret etmiştir. Birdwood'un kurmay heyeti, Kurmay Başkanı Tuğgeneral Harold Bridgwood Walker, Yarbay Andrew Skeen, Tuğgeneral R. A. Carruthers ve Yarbay W. B. Lesslie'den oluşmaktaydı. Aynı gün Yüksek Komiser Sir George Reed da kampı ziyaret ederek Lord Kitchener'in kendisine buradan doğru cepheye gidecekleri sözünü verdiğini bildirmiştir.¹⁸⁸

30 Aralık tarihinde bir taburun 8 bölükten ibaret olduğu eski düzenin değiştirildiği ve bunun yerine 1 Ocak 1915 tarihinden itibaren taburların 228'er kişilik 4 bölük şeklinde düzenleneceğini bildiren emir alınmıştır. Eğitimler günde 8, yani haftada 40 saat, olarak belirlenmiş ve Pazar günleri tatil edilmiştir.¹⁸⁹ Kampta bir süre sonra bazı disiplinsizlikler yaşanınca disiplinsiz askerler ordudan atılmış ve eğitimler sıkılaştırılmıştır. Ocak ayının son günlerinde 10,500 Avustralya ve 2,000 Yeni Zelanda askeri Mısır'a ulaşmış ve bu birlikler Godley'in komutası altına verilmiştir. Bu 10,500 Avustralyalı asker 4. Piyade Tugayı, 2. Hafif Piyade Tugayı ve mevcut kuvvetler için gönderilen 1,800 adet takviye kuvveti içermekteydi. Gönderilen bu 4. Piyade Tugayı'nın komutanı Albay John Monash'tı.

2.10.1. Kanal Harekatı

Türklerin savaşa girdikten sonraki en öncelikli stratejilerinden biri İngiltere'nin Hindistan ve Avustralya ile olan irtibatı için çok önemli bir konumda bulunan Mısır'a bir harekât yapmaktı. Bu amaçla Cemal Paşa, Kasım ayının başlarında, Suriye'de bulunan 4. Türk Ordusunun komutasını devralmak için harekete geçmiştir. Bu harekâtı haber alan İngilizler böyle bir harekâtın yapılabileceğine pek ihtimal vermemiştir. Bu düşüncedeki saik ise Sina Çölünün geçilemeyeceği ve bu söylentinin İngiliz birliklerini Mısır'da alıkoymak için çıkarıldığı düşüncesi idi. Ancak Aralık sonlarında Filistin'de 80,000 kişilik bir Türk kuvveti bulunuyordu ve savaş için gerekli hazırlıklar sürdürülüyordu. İngilizler Süveyş'in her iki yakasını zayıf birliklerle (ki bunlar Hintlilerden oluşuyordu) tutuyordu ancak bu zayıf birliklerin arkasında her türlü teçhizata sahip olan 42. Lancashire Tümeni, ANZAK'lar ve İngiliz Yeomanry bulunuyordu.¹⁹⁰

15 Ocak tarihinde Türk birliklerinin Sina'ya girdikleri haberi alındı. Cemal Paşa komutasındaki 8. Ordu'dan oluşan Türk birlikleri beklenmedik bir hareketle tarih boyunca kullanılan ve denizin yakınlarından geçen yol yerine birliklerin büyük bir kısmını Sina Çölünün ortasından geçirmiştir ki böyle bir şey daha önce hiçbir ordu tarafından denenmemiştir. Yavuz

¹⁸⁸ AWM, 1/42/1 Part 3, s. 15

¹⁸⁹ AWM, 1/42/1 Part 1, s. 12

¹⁹⁰ Edward J. Erickson, **Palestine: The Ottoman Campaigns of, 1914–1918**, Pen and Sword, Barnsley, 2016.

Sultan Selim bile Mısır'a düzenlediği seferde denize yakın yolu tercih etmiştir.¹⁹¹ Harekâttan önce 8. Ordu'da bulunan ve çok da güven duyulmayan Araplar İmparatorluğun farklı bölgelerine gönderilip yerlerine Türk ve Kürtler getirilmiştir. Bu sefer için ayrılan Türk kuvvetinin toplamı 25,000 kişi civarındaydı.¹⁹² Türkler Mısır'a girdikten sonra Mısırlıların da kendilerini destekleyeceklerini umuyorlardı. İngiliz tarafında Doğu Lancashire tümeninin topraklarının çoğu kanalın batı kıyısına getirilmiş ve hendekler Hintli askerlerle doldurulmuştu. Ayrıca, ayın 26'sında savaş gemileri kanaldaki yerlerini almış ve daha fazla Hint birliği ve bir Yeni Zelanda piyade tugayı bölgeye getirilmiştir.

Çatışmalar 2 Şubat tarihinde başlamıştır. Türkler botlarla karşı kıyıya geçmeye teşebbüs etmiş ancak açılan yoğun ateşle çok zayıat vermişlerdir. Karşı kıyıda tutunabilmeyi başaran Türkler de 4 Şubat tarihinde İngiliz kuvvetlerince yapılan saldırıyla püskürtülmüştür. Aynı tarihte 7. ve 8. Avustralya taburları da bölgeye sevk edilmiş ve böylece Avustralyalılar Türklerle çatışmalarına rağmen ilk kez karşılaşmıştır.¹⁹³ 7 Şubat tarihinde uçaklar yaptıkları keşif uçuşlarında Türklerin ana kamplarını boşalttıklarını ancak zaman zaman saldırı yapıp İngiliz kuvvetlerini bölgede tutmak için El Ariş ve Nehkl'da artçı birlik bıraktıklarını görmüşlerdir. Bu seferde İngiliz tarafının zayıatı 160 civarında kalırken Türk tarafının zayıatı 1600'ü bulmuştur. Bu başarısız sefer İngiliz birliklerinin Türkleri küçümsemelerine sebep olmuş ve bu küçümsemenin bedelini Çanakkale'de ağır bir şekilde ödemişlerdir.¹⁹⁴

2.10.2. Avustralyalıların Çanakkale'ye Gidişi

Mısır'da bu gelişmeler yaşanırken daha önce de belirtildiği gibi Çanakkale'de yapılacak olan deniz saldırılarının başarılı olma ihtimaline karşı bir Avustralya tugayının 9 Mart tarihinde gemilere bindirilecek şekilde hazır bulundurulmaları emri verilmiştir.¹⁹⁵ Bu emre istinaden Mısır'da bulunan 9, 10, 11 ve 12. Avustralya taburlarının hazırlık işlemleri başlamıştır. Bu birlikler destek kuvvetleriyle beraber 1 Mart tarihinde İskenderiye'ye varmış, gemilere bindirilerek yola çıkmış ve 4 Mart tarihinde Limni'ye vararak, adaya Vali olarak atanan Amiral Wemyss'in emrine girmiştir.¹⁹⁶ Böylece Avustralyalılar uzun bir süre devam edecek olan Çanakkale seferine ilk adımlarını atmışlardır. Avustralyalılar adaya çıktıktan sonra kamplarını kurmuş, su aramış ve yapmaları planlanan çıkarma için tatbikatlar gerçekleştirmiştir.¹⁹⁷ Bu arada Mısır'da kalan ANZAK

¹⁹¹ Mahmut Demir, "Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri", *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(1), 2014, s. 100

¹⁹² Henry A. Crouse, *The Sick Man's Last Fight: The Role of the Ottoman Empire in the First World War*, Pell Scholars and Senior Theses, 2009, s. 19

¹⁹³ "Australians In Egypt" (08.02.1915), *The Sun* (Sydney, NSW: 1910 - 1954), s. 5 <http://nla.gov.au/nla.news-article229335832>

¹⁹⁴ Bean, a.g.e., s. 140-165

¹⁹⁵ Chris Roberts, *The Landing at Anzac 1915*, Simon and Schuster, New York, 2015.

¹⁹⁶ AWM, 1/42/2 s. 4

¹⁹⁷ "Lemnos, March, 1915" (1916, Nisan 15), *The Queenslander* (Brisbane, Qld.: 1866 - 1939), s. 8. <http://nla.gov.au/nla.news-article23604281>

birlikleri ise eğitimlerine devam etmiştir. Mısır'da eğitimlerine devam eden birliklere kendilerinin de Çanakkale'de görevlendirildiğini bildiren emir üzerine Mena'daki kamp boşaltılmış ve gemilere bindirilecekleri İskenderiye'ye doğru trenlerle yola çıkmışlardır.

İskenderiye'ye vardktan bir süre sonra, yani 1 Nisan'da başlayan gemilere bindirme işlemleri 10 Nisan tarihinde nihayete ererek Limni Adasına doğru yola çıkılmış ve öncelikle 12 Nisan'da komuta heyeti ve bazı birlikler adaya varmıştır. Limni'ye ulaşım 19 Nisan'a kadar devam etmiştir.¹⁹⁸ Limni'ye varıldıktan sonra Birdwood, Kurmay Başkanı Tuğgeneral H B. Walker ve Albay Skeen ile birlikte Sir Ian Hamilton'u ziyaret etmiş ve bu ziyarette Hamilton'un Kurmay Başkanı Tümgeneral Skeen tarafından kendisine birlikleriyle Kabatepe'ye yapacağı çıkarmanın emri verilmiştir. Birdwood'un ANZAK kuvvetlerine ek olarak kendisine Hindistan Dağ Bataryasının 7. Tugayı ve Seylan Planter's Rifle Corps da verilmişti.

Böylece ANZAK Kolordusu, Fransız Tümeni, Kraliyet Deniz Tümeni ve 29. Tümen'den oluşan birlikler ve bunlara ait olan her türlü savaş malzemesi Mısır'da yeniden düzenledikten sonra Limni Adasına geri dönmeye başlamıştır. Birdwood ve ANZAK Kolordu Karargahı 7 Nisan tarihinde Mısır'da kalan birliklerin nakliyelere bindirilmeleri işini Avustralya ve Yeni Zelanda Tümen Komutanının sorumluluğunda bırakarak Limni'ye doğru yol almışlardır.¹⁹⁹ Birdwood adaya vardığı gün maiyetiyle birlikte çıkarma yapacağı kıyıları keşfe çıkmıştır.

Yolculuk boyunca tek sıkıntı yaşayan gemi 29. Tümene ait mühimmat taşıyan *Manitou* olmuştur. 17 Nisan'da bir Türk torpidobotu olan *Timurhisar* bu gemiyle karşılaşmış ve gemiyi batıracağını söyleyerek boşaltmaları için mürettebata sekiz dakika süre vermiştir.²⁰⁰ Gemi boşaltılmış ancak Türk torpidobotu yaptığı atışlarda (3 adet torpido atmıştır) gemiyi ıskalamış ve yaklaşan üç İngiliz destroyeri görünce Sakız Adasına yol almıştır.²⁰¹ Gemi boşaltma esnasında bir filikanın halatının kopması sonucu filikadaki askerler suya düşmüş ve 53'ü boğularak ölmüştür.

¹⁹⁸ AWM, 1/42/1 Part 3, s. 1-2

¹⁹⁹ AWM, 1/25/1 Part 3, s. 13.

²⁰⁰ "The Manitou Incident" (24.04.1915), *Examiner* (Launceston, Tas.: 1900 - 1954), s. 7 <http://nla.gov.au/nla.news-article50811926>

²⁰¹ Cameron, D. W., *Shadows of Anzac: An intimate history of Gallipoli*, Simon and Schuster, New York, 2013.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇIKARMA HAZIRLIKLARI

3.1. İtilaf Kuvvetlerinin Çıkarma Planları

Mondros'a varışlarından sonra Genel Karargah çıkarmanın ayrıntılarını tartışmış ve hareket planını benimsemişlerdir. Hamilton ve heyetinin cevaplaması gereken en önemli soru çıkarmaların nereye yapılacağı sorusuydu. Çıkarma yapmakla görevli ASK (MEF) Komutanı Ian Hamilton'ın emri altında 1. Avustralya Tümeni ve Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni'nden oluşan ANZAK Birlikleri, İngiliz Tümeni ve Fransız Tümeni bulunmaktaydı. Karar verilen ilk şey çıkarmanın Türklerin bütün güçleriyle saldıracakları boğaz içinden değil de açık denizden yapılması gerektiği idi. Açık denizden yapılacak çıkarmalar için ellerinde olan seçenekler ise arazi yapısı nedeniyle oldukça kısıtlıydı.

3.1.1. Bolayır

Bu seçeneklerden birisi yarımada'nın en kuzeyindeki Bolayır'dı. Buraya yapılacak bir çıkarma yarımada'nın memleketin geri kalanıyla olan irtibatını keserdi. Daha önce Birdwood'un yaptığı gözlemlerde, Carden ve Birdwood'un kurmay heyetindeki herkes bu plana sıcak bakmış ancak Birdwood bu fikri reddetmişti. Bunu reddetmesinde dört tane sebep vardı. Öncelikle buraya yapılacak bir çıkarma donanmaya hiçbir şekilde yardımcı olamazdı, Bolayır çok sıkı bir şekilde tahkim edilmişti, çıkarılan birlikler kuzeyden güneye donanma ise güneyden kuzeye ilerleyeceği için aralarında irtibat sağlamazdı ve ordunun gerisi sürekli anakaradan gelebilecek Türk birliklerinin tehdidi altında olurdu. Bu sebeplerden dolayı Hamilton da Bolayır'a yapılacak çıkarma fikrini reddetmiştir ve Kitchener'a Seddülbahir hariç yarımada'da çıkarma yapılacak her yerin Türkler tarafından tahkim edildiğini bildirmiştir.²⁰² Savaşta Fransa cephelerinden öğrenilen çok kıymetli bir şey vardı, hazırlanmış siperlere karşı taarruz ederek birliklerinizi yok etmeyin, daha korumasız ve sürekli hatları olmayan yerleri tercih edin.²⁰³

²⁰² Spofford, C. R., "Planning of the First Gallipoli Amphibious Landings: An Operational Analysis", Naval War Coll Newport RI Dept of Operations, 1994, s. 8

²⁰³ Bean, a.g.e., s. 205

3.1.2. Enez ve Beşige

Çıkarma yapılabilecek bir diğer nokta Enez'di ancak burası yarımadadan 50 mil mesafedeydi. Hamilton askerleri buradan taşıyacak kadar çok nakliyesi olmadığından ve donanmayla irtibat kurulamayacağından bu seçeneği de reddetmiştir. Bir diğer seçenek ise Anadolu tarafında Beşige Körfezine yapılacak bir çıkarmaydı, ancak burası yarımada değil karşı tarafta bulunduğu için yine kabul görmedi.

3.1.3. Suvla ve Kabatepe

Suvla Koyu çıkarma yapmak için dikkate alınabilecek bir başka seçeneği oluşturuyordu. Buradan içeriye bir düzlük uzanıyor ve bu düzlüğün hemen güneyine yarımadanın en yüksek yeri olan ve büyük bir kütleden oluşan Kocaçimen Tepe yükselip güneye doğru alçalarak Kabatepe ile son buluyordu. Kocaçimen ile Kabatepe arasındaki yedi millik mesafede güzel bir kumsal uzanıyordu, ancak bu kumsalın tamamı çıkarmaya uygun değildi çünkü arazi birden yükseliyordu ve çalılarla kaplıydı. Bu bölgede çıkarma yapmaya en elverişli yer Kabatepe'nin biraz güneyindeki sahildi fakat buranın da boğaza doğru olan kısmında dik yamaçlara sahip olan Kilitbahir platosu yer almaktaydı. Kilitbahir platosunun arkasında ise boğazın güvenliğini sağlayan istihkamlar bulunuyordu.

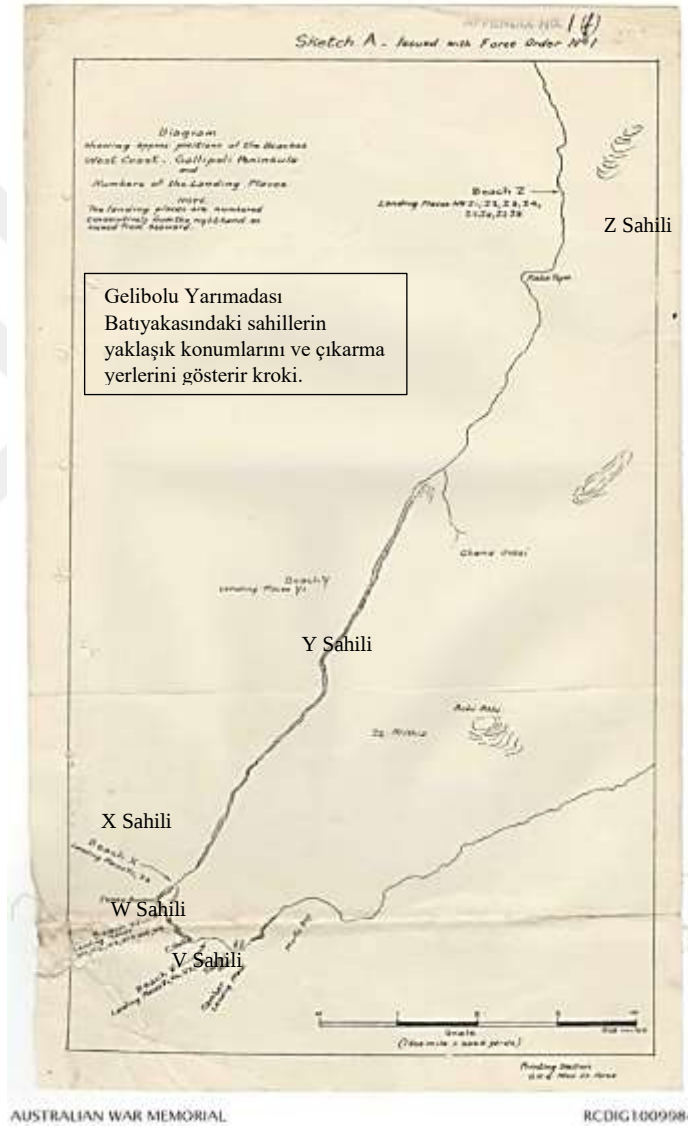
3.1.4. Seddülbahir

Kilitbahir'in hemen güneyinde Alçıtepe yer almaktadır. Güneyden bakıldığında bu tepenin kuzeyi hiçbir şekilde gözükmemekte, ancak buradan bakıldığında güneyi bir harita gibi ortaya çıkmaktaydı. Alçıtepe'nin zirvesinin bir mil aşağısında Kirte köyü yer almakta, daha güneyde ise yarımada uçurumlarla nihayete ermekteydi. Bu uçurumların arasında birkaç dar kumsal vardı ve bunlar da yapılacak çıkarmalar için birer seçenek oluşturuyordu. Buralara yapılacak bir çıkarma 29. Tümen komutanı General Hunter Weston ve Kraliyet Deniz Tümeni komutanı olan General Paris'in onayını almıştı. Ancak burada bütün orduyu çıkaracak kadar alan yoktu ve Kilitbahir'den 13 mil uzaktaydı. Suvla ile Kabatepe arasındaki sahile ise bütün ordu çıkarılabilirdi ve Kilitbahir'den uzaklığı 4.5 mildi ancak buradaki dik arazi ve fundalık ile çalılıklar caydırıcı bir unsurdu bu yüzden burası ikinci derecede ehemmiyete sahipti. Buranın ikincil derecede önemli sayılmasının bir diğer sebebi ise gemi desteğinin sadece arkadan yapılabilecek olması, Seddülbahir'de ise iki taraftan da yapılabilir olmasıydı. Dolayısıyla Hamilton hedefi Kilitbahir Platosunu ele geçirmek olan, ilk hedefi ise Alçıtepe'yi almak olan ana saldırının Seddülbahir'den yapılmasına karar vermiştir.²⁰⁴

²⁰⁴ Durmuş Akalın, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşı", **Belgi Dergisi**, (10), 2015, s. 1465

Bu suretle Seddülbahir’de yarımadanın güneybatısındaki beş kumsala çıkarma yapılması planlanmış ve bu kumsallar S, V, W, X ve Y harfleri ile adlandırılmıştır. Bunlar doğudan batıya doğru; Morto Koyu (İngilizlerin kullandığı isimle S Kumsalı), Ertuğrul Koyu (V Kumsalı), Teke Koyu (W Kumsalı), İkizler Koyu (X Kumsalı), Zığındere Sahili (Y Kumsalı) olarak belirlenmiştir.²⁰⁵ Yine bu noktalardan karaya çıkarılacak olan askerlerin birleşerek, ilk günkü hedefleri olan Alçıtepe’yi ele geçirdikten sonra Kilitbahir üzerine yürümesi planlanmıştır.²⁰⁶

Şekil 7: Çıkarma Yapılacak Sahilleri Gösteren Kroki

Kaynak: AWM, 1/25/1 Part 5, s.20

Ancak bütün kuvvetini Seddülbahir’e çıkaramayacağı için, Kabatepe’nin hemen kuzeyindeki sahilden de bir çıkarma yapmaya karar vermiştir. Başarısız olması durumunda bu

²⁰⁵ AWM, 1/25/1 Part 5, s.20.

²⁰⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi (Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki Ve Sonuçları)**, 3. Baskı, Cilt III Bölüm 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1955, s. 281

çıkarma bir aldatma olarak adlandırılabilirdi. Başarılı olması durumunda ise birliklerin, Hamilton'un Kilitbahir platosunun kendisi kadar önemli gördüğü, Kocaçimen Tepe'yi işgal etmeleri ve Türklerin takviye kuvvetlerinin kuzeyden asıl çıkarma sahnesi olan güneye intikallerinin engellenmesi planlanmıştır. Kilitbahir platosu ele geçirildiğinde ise boğaz İttifak Ordusunun denetimi altına girecekti. Bu çıkarmaları desteklemek içinse biri Bolayır, diğeri de Anadolu kıyısında Kumkale'de olmak üzere iki tane aldatma çıkarması yapılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁷

Bu kararlar alındıktan sonra Birdwood elde bulunan kuvvetlerle bir an önce harekete geçilmesi taraftarıydı, ancak Hamilton, Kitchener'in talimatına uyarak bütün birliklerin bölgeye ulaşmasını beklemeyi tercih etmiştir.²⁰⁸ Hamilton, Amiral'e birliklerin 14 Nisan'dan önce hazır hale getirilemeyeceğini bildirmiştir.

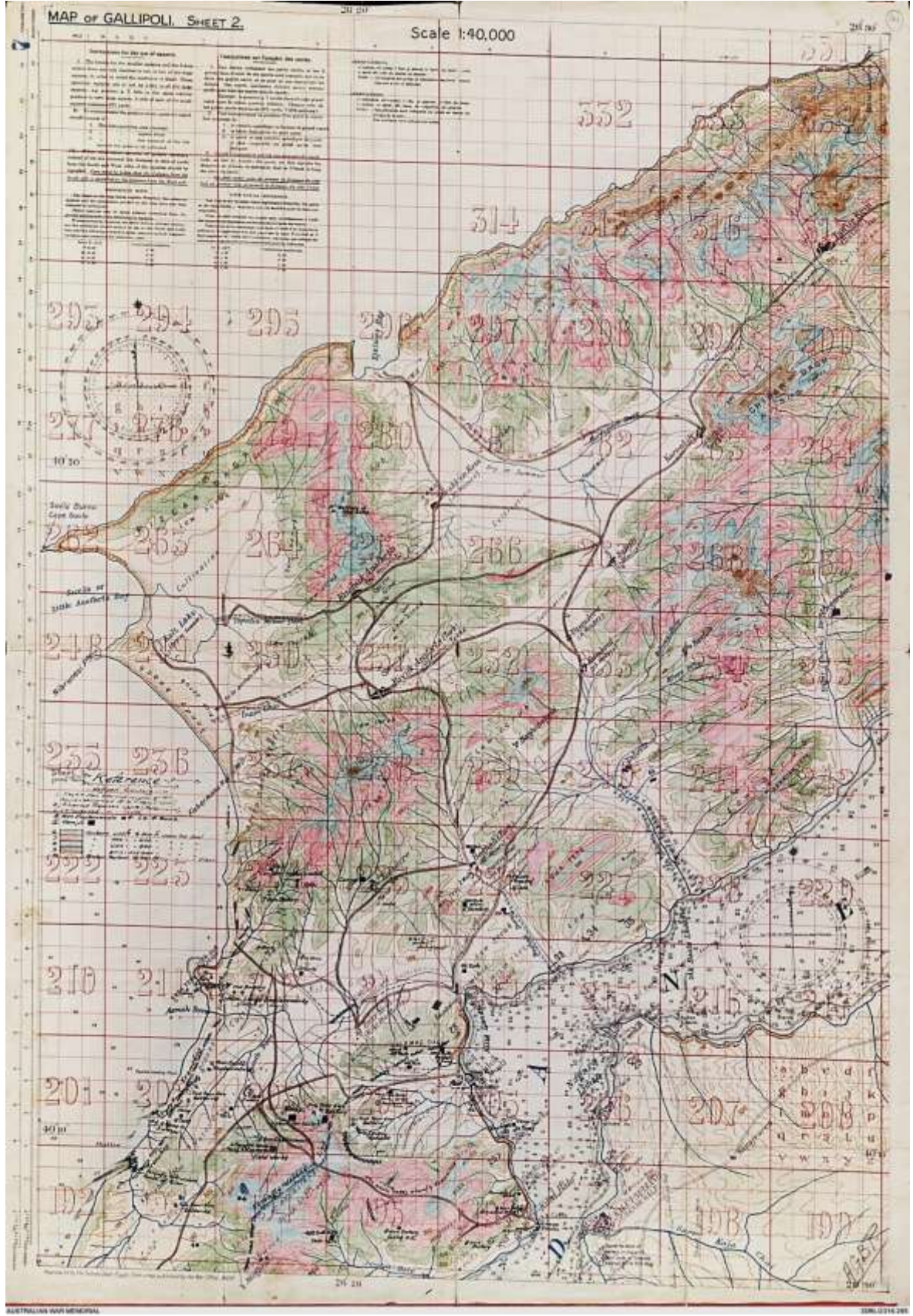
Özetle, alınan kararlara göre 29. Tümenin ilk hedefi İlyas Burnu'ndan altı mil içerde olan Alçıtepe'den geçen sırttı. ANZAK Tümeni ise Kabatepe'nin kuzeyinde çıkacakları yerin beş mil doğusundaki Maltepe'den geçen benzer bir sırtı ele geçireceklerdi. 29. Tümen çıkarmasını yaparken Fransız Tümeni bir topçu bataryası ve bir piyade alayıyla Kumkale yakınlarına çıkarılacak ve oradaki Türk toplarının Seddülbahir'deki İngilizlere arkadan ateş etmeleri önlenecek, ayrıca bu üçüncü çıkarmayla Türkler şaşırtılacaktı. Ancak çıkarma geçici olacak ve İngilizler, Seddülbahir içlerine girdiklerinde Fransızlar gemilerine dönerek özgün planda olduğu gibi Seddülbahir'e çıkarılacaklardı. Çıkarma yapılırken kalan Fransız nakliye gemileri Beşiğe Koyu açıklarında belirecekler ve oraya çıkarma yapacaklarmış gibi davranacaklardı.²⁰⁹ Bütün bunlar olurken Türklerin tehlikeyi daha yüksek bir oranda bekledikleri Bolayır'a da bir gösteriş çıkarması yapılacaktı. Bu kararlar alındıktan sonra yapılacak çıkarmalarla ilgili emirlerin yanı sıra çıkarmalarda kullanılacak haritalar yayınlanmıştır.

²⁰⁷ Mesut Uyar, *The Ottoman Defence Against the ANZAC Landing-25 April 1915*, Cilt 16, Simon and Schuster, New York, 2015.

²⁰⁸ Bean, a.g.e., s. 208

²⁰⁹ Steel, a.g.e., s. 43-44

Şekil 8: ANZAK'ların Çıkarmada Kullandıkları 2 Numaralı 1/40000 Ölçekli Harita

Kaynak: AWM, G7432.G1 S65 V.2

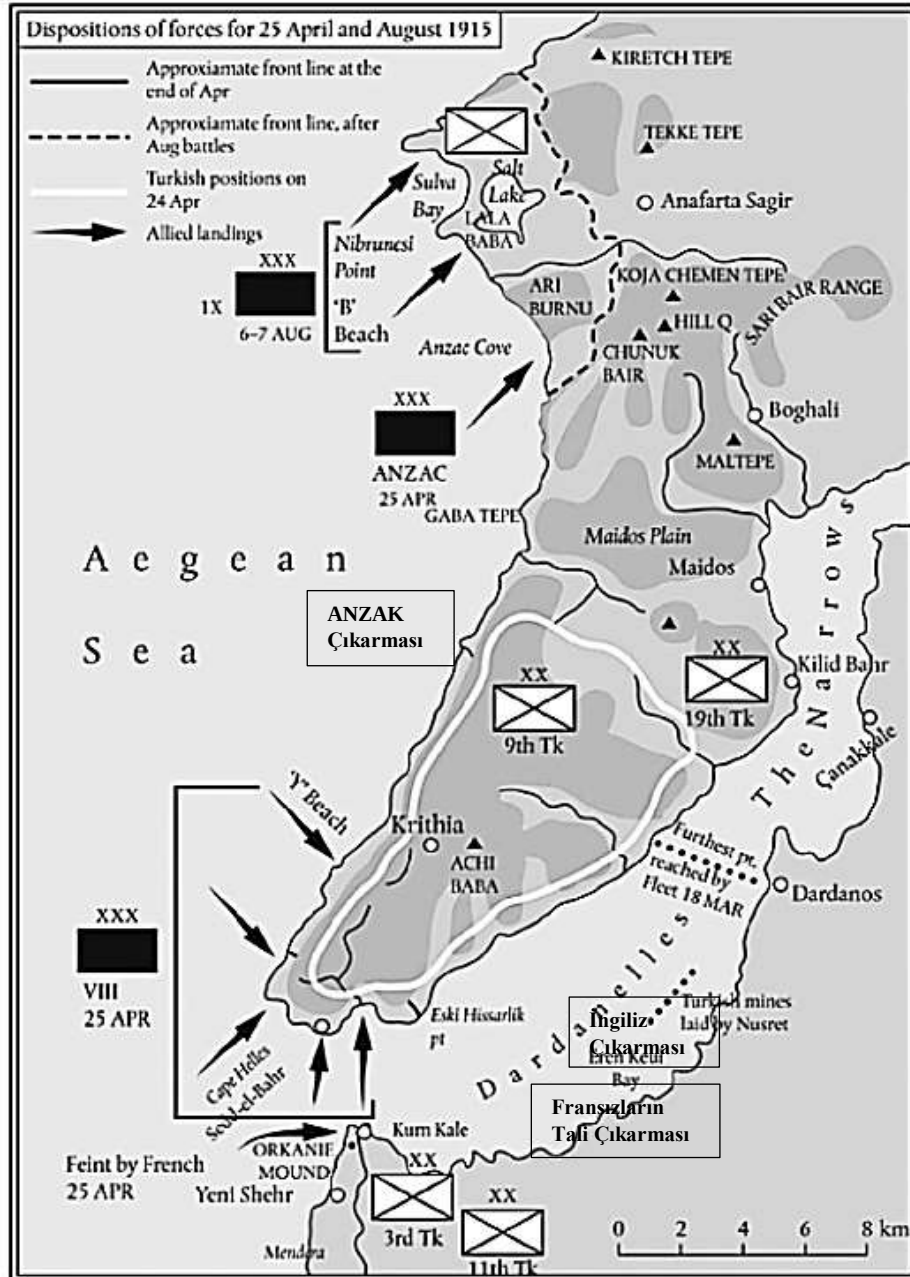
3.5. Çıkarma Emirleri

Çıkarma yapılacak mıntıkalar bu şekilde netleştirildikten sonra 13 Nisan tarihinde Genel Karargah çıkarma emirlerini yayınlamıştır. Bu emirlere göre Gelibolu Yarımadasındaki Türk kuvveti üç adet Nizam Tümeni bir adet de Redif Tümeni olmak üzere 34,000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Bu tümenlerden birinin Bolayır'da, bir veya daha fazlasının Anafarta ve Kilitbahir'de, bir diğerinin de Alçıtepe ile Seddülbahir arasında olduğu düşünülmektedir ve eldeki bilgiler çıkarmanın direnişle karşılanacağını göstermektedir. Yayımlanan bu emirlere göre seferin amacı Kilitbahir Platosunu ve Boğaz'daki istihkamları ele geçirerek donanmanın Çanakkale Boğazından geçişini sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak amacıyla ise daha sonra kesinleştirilecek olan çıkarma gününün şafak sökümünde Bolayır hatlarının bombardıman edilmesini müteakip KDT tarafından bir gösteriş çıkarması yapılacak, Kabatepe-Küçük Kemikli Burnu arasındaki sahile hâkim tepeler bombardıman edilecek ve ANZAK Kolordusu tarafından bu bölgeye (Z Sahili) çıkarma yapılacaktır. Yarımada'nın güney ucu bombardıman edilecek ve 29. Tümen tarafından Seddülbahir'e çıkarma yapılacak, Fransız donanması tarafından Beşige Körfezinde bir nümayiş ve aynı zamanda Fransız Seferi Kuvvetinin bir kısmı tarafından Kumkale yakınlarında bir çıkarma yapılacaktır.

Yayımlanan bu emre göre sadece Kabatepe ve Seddülbahir'de örtme kuvveti kullanılacaktır ve bu kuvvetlerin hedefleri Kabatepe'de Sarı Bayır'ın güneybatı kollarında bir örtme mevzi, Seddülbahir'de ise Alçıtepe'dir. Kabatepe ve Seddülbahir'de, ANZAK Kolordu Komutanı veya 29. Tümen Komutanı aksi bir emir vermedikçe, asıl kuvvetin indirilmesi örtme kuvvetleri indirilir indirilmez başlayacaktır. ANZAK Kolordusunun indirilmesi Kolordu Komutanının emirleri uyarınca yapılacaktır. 29 Tümenin indirilmesinde her bir nakliye kendisine ayrılan sahile yanaşacaktır. Plymouth Taburu şartların gerektirmesi halinde "Y" sahiline çıkmaya hazır olacak şekilde Akdeniz Seferi Kuvvetinin Komutanının emrinde olacaktır. Bu taburu taşıyan N. 2 numaralı nakliye 29. Tümen nakliye filosuna dâhil olacaktır.²¹⁰

²¹⁰ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 15.

Şekil 9: 25 Nisan Ana ve Tali Çıkarmaları Gösterir Harita

Kaynak: Jenny Macleod, **Gallipoli: Great Battles**, OUP, Oxford, 2015, s. 26

Nakliyelerinden ayrılmadan önce bütün birliklere sıcak yemek verilecektir. Birlikler tam teçhizatlı olarak ve yanlarında bir günlük tayınları ve iki günlük yedek tayınları (gemilerde bulunması durumunda bu sayı üçe çıkarılacaktır) olacak şekilde indirilecektir. Piyadelerde 200 atım mermi bulunacaktır.²¹¹ Atlara, indirilmeden önce koşum takılacaktır. Buluşma yerleri ve taarruz mevzilerini seçmek ve planlamak üzere Genel Karargâhtan iki kurmay subay 29. Tümen örtme kuvvetiyle karaya çıkacak, aynı hedefle ANZAK Kolordu Komutanı örtme kuvvetiyle karaya çıkacak iki kurmay subay belirleyecektir. Bu görev yerine getirilinceye kadar birlikler komutanları

²¹¹ Peter D. Condon, **Gallipoli: The First Day**, Monterey Keys, Queensland, 2016, s. 16

tarafından sahilde olmamakla beraber sahile yakın yerlerde toplanacaktır. Sahillerde kargaşayı önlemek için gereken her şey yapılmalıdır.

3.5.1. 29. Tümen Çıkarma Emri

ANZAK Kolordu Komutanına 13 Nisan tarihinde verilen çıkarma emirlerinden sonra 19 Nisan tarihinde 29. Tümenin Seddülbahir'e yapacağı çıkarmanın emirleri de yayınlanmıştır. Bu emirlere göre Örtme Kuvvetinin komutanı Tuğgeneral W. S. Hare'dır ve örtme kuvveti 1 Sahra Bölüğü (İstihkam), 86. Piyade Tugayı, 87. Piyade Tugayından 2 Tabur, 88. Piyade Tugayından ½ Tabur, Plymouth Taburu, KDT ve 89. Sahra Ambülsından oluşmaktadır. Bu kuvvetin hedefi Yarımada'yı boydan boya geçen tepedir, yani 334 numaralı nokta - Alçıtepe zirvesi - sahil çizgisi (184 numaralı kare)'dir. Örtme kuvveti aşağıda gösterildiği şekilde 5 sahile çıkarılacaktır:-

<u>Sahil</u>	<u>Mevki</u>
S	Eskihisarlık
V	Seddülbahir
W	Tekke Burnu
X	İkizler Koyu
Y	Zığındere Sahili

Seddülbahir Çıkarması Tablo 1'de detayları verildiği şekliyle dört aşamada gerçekleştirilecektir.²¹²

Tablo 1: Seddülbahir Çıkarmasının Aşamaları

1. Aşama	Y sahiline 2¾ taburun 4 turda çıkarılması ve Seddülbahir sahillerinin donanma tarafından bombardıman edilmesi.
2. Aşama	Ekteki A.1. numaralı şemada gösterildiği üzere S, V, W ve X sahillerine 1 turda 2,900 asker çıkarılması.
3. Aşama	V sahilinde karaya oturacak olan "River Clyde" isimli kömür gemisinden 2,100 askerin karaya çıkarılması.
4. Aşama	Örtme kuvvetinin geri kalan kısmının 1 turda V, W ve X sahillerine çıkarılması

Çıkarmanın gerçekleşeceği günden bir gün önce saat 08:00'de B.1., B.2. ve B.3 numaralı nakliyeler Bozcaada'ya ulaşacaktır. Her bir nakliyenin yanında üç adet layter bulunacak ve bunlara sırasıyla adı geçen nakliyeler tarafından taşınan yedek cephane, yedek levazımat ve sahil malzemeleri yüklenecektir. Daha sonra bu layterler V, W ve X sahillerine çekilecektir. "River Clyde" isimli kömür gemisi de Bozcaada'ya ulaşacaktır. Plana göre bu gemi içindeki 2000 kadar askerle hızlı bir şekilde Ertuğrul Koyu'na ilerleyecek ve burada karaya oturtulacak ve içindeki

²¹² AWM, 1/25/1 Part 5, s. 16.

askerler çıkarmaya dahil olacaktı.²¹³ Gemiye askerlerin çıkabilmesi için ekstra kapılar açılacak ve hem ona hem de ona eşlik edip içindeki askerlerin karaya çıkabilmesi için köprü görevi görececek filikalara gizli bir şekilde makinalı tüfekler yerleştirilecekti.

Daha sonra B.1., B.2. ve B.3 numaralı nakliyelerde bulunan birlikler aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenecektir:-

2. South Wales Borderers (1 Bölük eksik) ve 2. London Sahra İstihkam Bölüğünden 1 Müfreze B.3. numaralı nakliyeden 4 adet trol gemisine ve 1. Royal Dublin Fusilliers (1 Bölük eksik) ve Anson Taburundan 1 müfreze B.1. numaralı nakliyeden 1 numaralı mayın tarayıcıya nakledilecektir. Söz konusu trol gemileri *H.M.S. Cornwallis*'in yanında bulunacak ve birlikler de Bozcaada'dan ayrılma vakti gelene kadar o gemide barındırılacaktır.

1. Lancashire Fusilliers (1 Bölük eksik) ve Anson Taburundan 1 müfreze B.2. numaralı nakliyeden *H.M.S. Euryalus*'a; 1. Lancashire Fusilliers'ten 1 Bölük B.2. numaralı nakliyeden *H.M.S. Implacable*'a; 2. Royal Fusiliers'ten 2 bölük ve makineli tüfek grubu ve Anson Taburundan 1 müfreze B.3. numaralı nakliyeden *H.M.S. Implacable*'a; West Riding Sahra İstihkam Bölüğü, 1. Royal Dublin Fusilliers'ten 1 Bölük B.1. numaralı nakliyeden, 1. Royal Munster Fusilliers'ten Genel Karargah Muhabere Bölüğü B.1. numaralı nakliyeden, 2. Hampshire Alayı (2 bölük eksik) ile Anson Taburundan 1 müfreze "*River Clyde*" isimli kömür gemisine; 86. Piyade Tugay Karargahı ve Tümen Muhabere Bölüğü ile 2. London Sahra İstihkam Bölüğü (1 Müfreze eksik) B.3. numaralı nakliyeden B.2. numaralı nakliyeye nakledileceklerdir. (Yukarıdaki nakiller gerçekleşmeden önce Mondros'ta 2. South Wales Borderers'tan bir bölük B.3. numaralı nakliyeden B.11. numaralı nakliyeye ve 2. Hampshire Alayı (2 bölük eksik) B.7. numaralı nakliyeden B.3. numaralı nakliyeye nakledilecektir.)

Bir gemiden diğerine naklolan birlikler, yukarıdaki emirler uyarınca, taşıyabilecekleri kadar istihkam gereçleri ve sıhhi malzemeleri dahil olmak üzere muhabere ağırlıklarını yanlarına alacaklardır ancak bütün kişisel eşya ve kıyafetleri mevcut nakliyelerinde bırakılacaktır.

Çıkarma günü gündeğumundan önce B.1., B.2. ve B.3. numaralı nakliyelerde kalan birlikler A.1 numaralı şemada gösterildiği üzere beş adet mayın tarayıcısına nakledilecektir.

Daha sonra üç savaş gemisi, altı adet mayın tarayıcısı, B.1., B.2. ve B.3. numaralı nakliyeler, *River Clyde*, ve dört adet trol gemisi gün doğumundan önce orada olacak şekilde Seddülbahir'e doğru yol alacaktır.

²¹³ James A. Smith, "Naval Gunfire Support From Gallipoli To Tarawa", *Academia*, 2014, s. 10

Çıkarma kuvvetini himaye eden savaş gemileri şafak sökerken yarımada'nın güney ucunu bombardıman edecektir. Daha sonra *H.M.S. Cornwallis* her birine altı filikanın eşlik ettiği dört trol gemisine Morto Sahili istikametinde refakat edecektir. Her biri bir motorlu filika ve dört filikadan oluşan altı filika dizisi *H.M.S. Euryalus*, *H.M.S. Implacable* ve 1 numaralı mayın tarayıcıya katılacaktır. Her filika dizisinin asker kapasitesi 125 civarında olacaktır. Bu filika dizilerine ayrılan birlikler deniz subayının emriyle filika dizilerine binmek üzere hazır halde bekleyeceklerdir. Filika dizileri daha sonra donanma ateşinin himayesi altında ve aynı hizada olacak şekilde sahile doğru yol alacaktır.

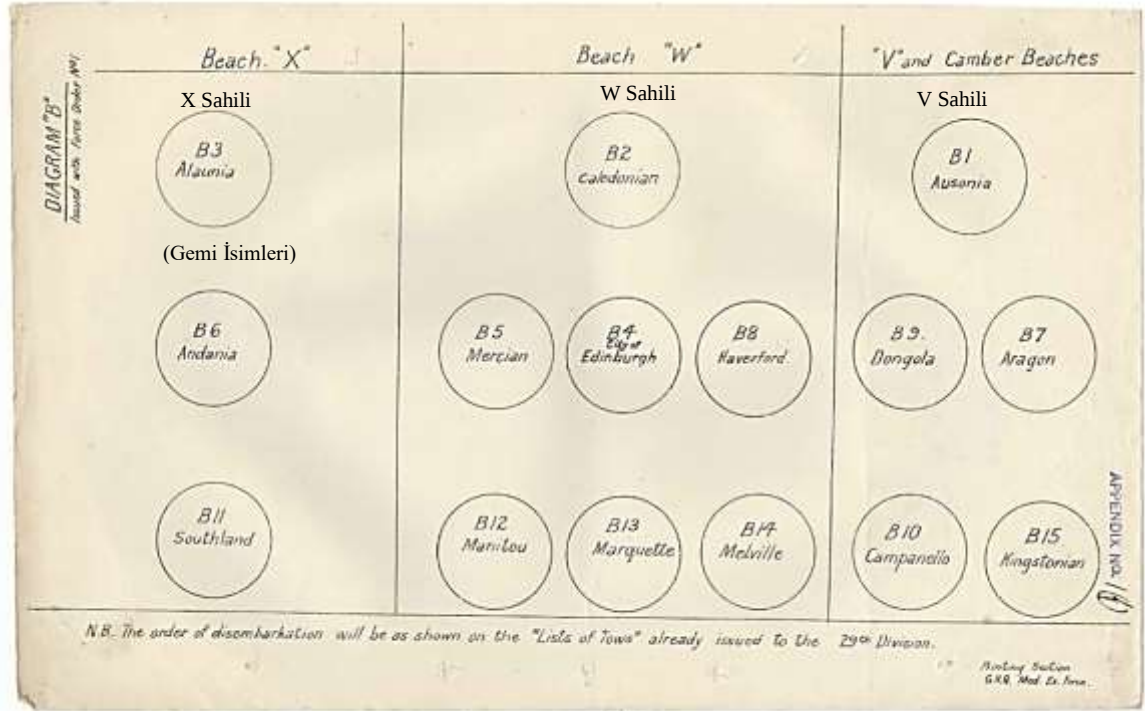
"V" sahiline doğru yol alan filika dizileri sahile vararak adamlarını indirdikten sonra geri dönmeye başlar başlamaz, kömür gemisi aynı sahilde karaya oturtulacak ve içinde bulunan birlikler çıkarmalarını gerçekleştirecektir. Daha sonra 2, 3, 4, 5 ve 6 numaralı mayın tarayıcılar kıyıya yaklaşacak ve her birini birinci turlarından dönmekte olan filika dizileri karşılayacaktır. Birlikler bu dizilere nakledilecek ve A.1 numaralı şemada gösterilen sahillere çıkarılacaktır.

Yukarıda bahsedilen hareket gerçekleşirken, Plymouth Taburunu taşıyan N.2. numaralı nakliye ve K.O.S.B ve S.W.B'dan bir bölük taşıyan B.11. numaralı nakliye Y sahilinin açıklarındaki bir buluşma noktasına varmış olacaklardır. Ayrıca, bu buluşma noktasında birliklerini dört adet trol gemisine, onlar da aynı birlikleri 20 filikadan oluşan filika dizilerine aktarmış olacaklardır. İlk çıkarma yapacak olan birlik ise Plymouth Taburu olacaktır.

Taarruz mevzileri ve buluşma yerleri belirlemek için keşif yapma imkanı bulunamamıştır. Bu durumda birlikler çıkarmaya başlar başlamaz buldukları sütrelerden faydalanarak ilerlemelerini sağlamak gerekecektir. Sahil denetleme personeli indirilene kadar, karaya çıkan birliklerin düzene sokulması için hususi düzenlemeler yapılmalıdır.²¹⁴

²¹⁴ AWM 1/25/1 Part 5 s. 15-19.

Şekil 10: 29. Tümen Birliklerini Kıyıya Taşıyacak Nakliyeler

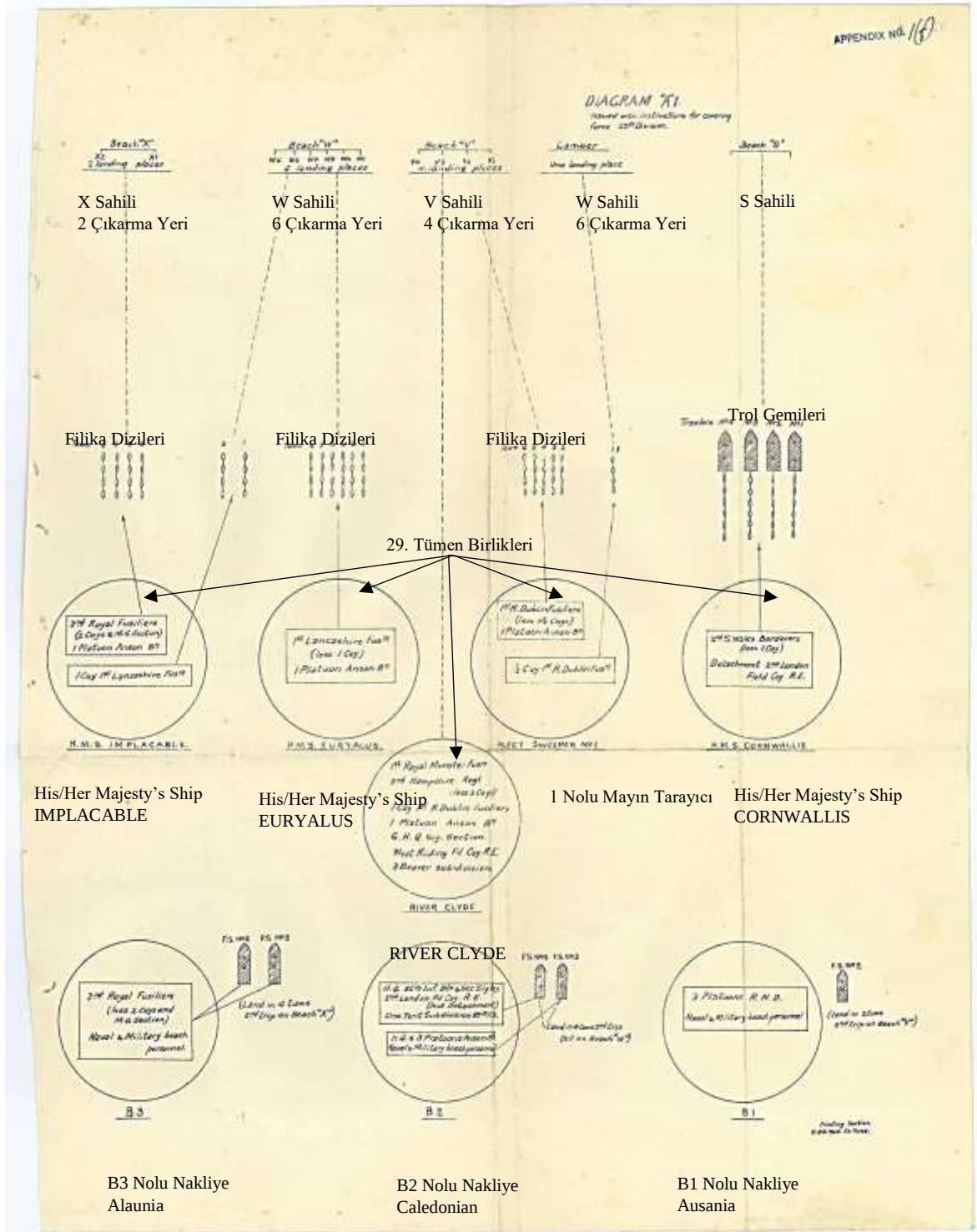

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

8CDIG1009984

Kaynak: AWM 1/25/1 Part 5 s. 20

Şekil 11: 29. Tümen Örtme Kuvvetinin Sahile Çıkarma Tertibatı

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1009984

Kaynak: AWM 1/25/1 Part 5 s. 25.

3.5.2 ANZAK Çıkarma Emri

Kabatepe'ye yapılacak çıkarmanın detayları Birdwood ve o mıntıkaya donanmayla destek sağlayacak olan Thursby'e bırakılmıştı. Hamilton ve Braithwaite ise daha çok 29. Tümenin yapacağı çıkarmaya odaklanmıştı. 13 Nisan tarihinde ise detaylarla ilgilenmeleri emrini alan Birdwood ve Thursby, Thursby'nin karargah gemisi olan *Queen* ile çıkarma yapacakları sahili keşfe çıkmışlardır.²¹⁵ Bolayır'dan başlayarak kıyıya iyice sokulmak suretiyle Ece Limanından Seddülbahir'e kadar olan kıyıyı incelemişlerdir. Bu inceleme esnasında Türklerin siperlerini ve mevzilerini görme imkanı bulmuşlar ancak Türk askeri görememişlerdir.²¹⁶ Yapılan keşiften sonra bu mıntıkaya yapılacak çıkarmayla ilgili detaylar da netleşmeye başlamıştı. Hamilton'un ilk planına göre ANZAK'lar gün doğarken ve donanma mıntıkayı şiddetli bir şekilde bombardıman ettikten sonra çıkarmaya başlayacaktı. Başta Birdwood da bu fikre sıcak bakmıştı ancak daha sonra askerlerinin, bu hareket tarzının izlenmesi durumunda, denizden çıkmadan vurulacağından endişe ettiğinden, Hamilton'dan askerlerinin gün doğmadan ve bombardıman yapılmadan karaya çıkarılması isteğinde bulundu.²¹⁷ Bu mıntıkada konuşlandırılmış olması muhtemel olan Türk birliklerinin varlığı şüphesinden kaynaklanan endişeyle Hamilton, Birdwood'un bu isteğini kabul etti. Komutanlar bu gibi detaylarla ilgilenirken birlikler Limni Adasında çıkarma tatbikatları yapıyorlardı.

Çanakkale seferi boyunca İngilizler, özellikle de amfibi bir harekatta olması gereken gizlilik karinesini uygulayamamış ve dolayısıyla Türkler yarımadaadaki hazırlıklarını arttırarak çıkarmanın bir sürpriz şeklinde yapılması imkanını minimize etmişlerdir. Bununla beraber, Birdwood yine de çıkarmanın mümkün mertebe bir sürpriz şeklinde yapılmasını istiyordu ve bu nedenle ay battıktan sonra ve güneş doğmadan önce, yani saat 03:30 sularında başlamayı planlamıştı. Birdwood, Maltepe'ye ulaşma konusunda Hamilton kadar iyimser değildi. Bu düşüncesinin temel sebebi ise tepenin Türkler tarafından silahlandırılmış olma ihtimalinin oldukça fazla olmasıydı. Dolayısıyla ilk hedef olarak Kocaçimentepe ve denize bakan yamaçlarını belirlemişti.²¹⁸

Birdwood çıkarılacak ilk birlikleri 1. Avustralya Tümeni olarak belirledi, Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni ise daha sonra onları takip edecekti. 1. Avustralya Tümeninin komutanı olan General Bridges'a ilk çıkacak kuvvetlerin Kabatepe'den Conkbayırı'na kadar olan araziye zapt edeceğini bildirdi. Bridges, çıkacak ilk birlik olarak 3. Tugayı seçti. Bu tugayın görevi çıkacakları alanda yapılan gözlemlerin neticesinde var oldukları sonucuna varılan üç adet Türk topçu birliğini etkisiz hale getirmek ve sahilden bir mil kadar içeride bir hat tutmaktır.

²¹⁵ AWM 1/42/3 Part 1 s. 7

²¹⁶ AWM 1/25/1 Part 1 s. 13

²¹⁷ Carl Bridge, "Australia's Gallipoli, 1915: Myths and Realities", *Historian*, (125), 2015, s 35

²¹⁸ Bean, a.g.e., s. 225

Bu noktalar netleştikten sonra Birdwood birliklerine 13 Nisan'da yayınladığı emirlere ilave olarak 17 Nisan tarihinde emirler yayınlamıştır. Bu emirlere göre çıkarmanın amacı Gelibolu Yarımadasındaki önemli mevkiileri ele geçirerek donanmanın Çanakkale Boğazını geçmesine yardımcı olmaktır. ANZAK Kolordusu Kabatepe'nin kuzeyine çıkarak daha sonraki hareketlerin ilk adımı olarak sahile hakim tepeleri ele geçirecektir. Direnişle karşılaşılması muhtemeldir.

Kolordunun örtü kuvveti Avustralya Tümeninin bir Piyade Tugayı, bir İstihkam Sahra Bölüğü ve Sahra Sıhhiye Birliğinden ibaret olacaktır. Örtü kuvvetine hiçbir hayvan ya da taşıt eşlik etmeyecektir. Kolordunun ana kısmının indirilmesi aşağıdaki şekilde yapılacaktır:

Avustralya Tümeni'ne bağlı Hint Dağ Topçu Tugayı.

Avustralya Tümeni -

Bir Piyade Tugayı.

Bir İstihkam Bölüğü.

Yaralı Ayırma İstasyonu.

Sahra Sıhhiye Birliği.

Avustralya Tümeninden geri kalan Piyade Tugayı.

İki Sahra Topçu Tugayı.

Ceylon Planters' Rifle Corps.

Bir ordudonatım deposu.

Sıhhiye Birliklerinin geri kalan kısmı.

Avustralya Tümeninden geri kalan Sahra Topçu Tugayı birlikleri.

Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni -

İki Piyade Tugayı.

Yeni Zelanda Sahra Sıhhiye Birliği.

Tümen İstihkam Birlikleri.

Havan Topu Bataryası.

Sahra Topçu Tugayı birlikleri.

Birlikler sırt çantaları, bir günlük kumanya, iki günlük de tayıyla karaya çıkacaktır. Makineli tüfekler elle taşınacaktır. Ayrıca 1. hat nakliyelerle taşınan malzeme tümen komutanlarının takdirine bırakılacaktır. Piyadelerin üzerinde 200 atım mermi olacaktır ve her bir makineli tüfek için 3500 mermi taşınacaktır. Diğer silahlar savaş durumunda olduğu gibi olacaktır. Yedek cephanenin bulunacağı bir depo sahile yakın bir yerde bulundurulacak ve pozisyonu belirlendiği zaman birliklere bildirilecektir.²¹⁹

²¹⁹ AWM, 1/25/1 Part 7, s. 22

Gemilerinden ayrılmadan önce ve ayrılışlarına en kısa zaman kala birliklere sıcak yemek verilecektir. Birliklere kumanyalarına azami dikkati göstermeleri bildirilecektir. Bunun sebebi kıyıdakilerin ellerindeki kumanyalarla üç günden daha fazla idare etmeleri ihtimalinin olmasıdır.

Atlara karaya çıkmadan önce koşum takılacaktır. Semerler ise hayvanları taşıyan filikalara yüklenecektir. Bütün taşıtlar filikalara karaya ön tarafları önce inecek şekilde yüklenecektir. Her iki tümene gemilerin ateşleri için kullanılacak olan sarı ve kırmızı renkli bayraklar verilecektir. Askeri Nakliye Subayları indirme ile ilgili olan konularda doğrudan *Queen*'de bulunan Donanma Nakliye Subayı, Yüzbaşı Loring, ile irtibata geçecektir. Her bir nakliye için küçük bir muhabere birliği görevlendirilecektir.

A. 13 numaralı nakliye olan *Mashobra*'dan bir grup istihkamcı kendilerine kuyu açma malzemeleri verildiği halde görevlendirilmiştir. Buna ek olarak, botlardan sahilde kurulacak olan depolara mümkün olduğu kadar fazla suyun pompalanması için gerekli olan denizsel düzenlemeler yapılmıştır. Su sahilden içerilere Kolordunun yaptığı düzenlemeler uyarınca taşınacaktır. Gereken depoları tümenler sağlayacak ve su getiren taşıtların depolara boşaltılıp hiç bir gecikmeye mahal vermeden sahile dönerek tekrar su getirmeleri için gerekli düzenlemeleri yapacaklardır. Depoların konumları belirlenir belirlenmez sahilden suya depolara kadar eşlik etmeleri için istihkamcılar gönderilecektir. Bulunan su kaynakları dikkatli bir şekilde muhafaza edilecektir. Tümen komutanları bu amaçla personel görevlendirecek ancak bu personeller görevlendirilene kadar bütün komutanlar su kaynaklarının korunmasından sorumlu olacaktır.

Çıkarma yerinin en kuzeyinde bir hasta ve yaralı ayırma istasyonu kurulacaktır. Ciddi vakalar hastane gemisi *Gascon*'a, daha hafif vakalar ise *Clan McGillivray* ve *Seeangchun* isimli nakliyelere taşınacaktır. Kıyıda sahile nakliye için ise hastane botları olarak donatılmış işkampavyalar²²⁰ tıbbi durumun ortaya çıkardığı gereksinimlere bağlı olarak gemilerle kıyı arasında gidip gelecektir. Kolordu Karargahı çıkarmanın ilk aşamasında H. M. S. *Queen*'de bulunacaktır.²²¹

3.5.2.1. İlk Çıkacak ANZAK Birlikleri

ANZAK destek gücüne sahip Albay Ewen Sinclair-Maclagan komutasındaki 3. Avustralya Tugayı, şafak sökmeden önce iki dalga halinde Kabatepe'nin kuzeyine çıkacak, mümkün olduğu kadar geniş bir cepheyi tutarak, kanadı 261 rakımlı tepe ötelere doğru kuzeye uzanan Kavaktepe'ye kadar hızla ilerleyecektir. 11. Tabur sola, 10. Tabur ortaya ve 9. Tabur sağa çıkacak, 12. Tabur yedekte kalacaktır. Askeri emirlerde çıkarmanın 'Kabatepe ile Balıkçı Damı' arasına yapılacağı bildirilmişse de, deniz kuvvetlerinin emirleri daha açıktı. Sağ kanattaki *Queen*'den ayrılanlar 'Kabatepe'nin bir mil kuzeyine', *Prince of Wales*'den ayrılanlar, 'Queen'in kuzeyine', ve

²²⁰ Harp gemilerinde personel taşımakta kullanılan motorlu büyük filika

²²¹ AWM, 1/25/1 Part 7, s. 25

London'dan ayrılanlar 'Prince of Wales'in kuzeyine' çıkacaklardı. On iki filika en güneydeki 1 Numaradan başlayarak 'yaklaşık olarak 140 metre arayı' koruyacaklar ve toplam bir buçuk kilometrelik bir cephe oluşturacaklardı.²²²

21 Nisan tarihinde *Minnewaska*'da bir konferans verilmiş ve çıkarmadan sorumlu bütün komutanlara, ki bunlara topçular, muhabereciler, karacılar dahildir, çıkarmanın detayları ile ilgili tafsilatlı bilgi verilmiştir.

Birdwood, gün doğumundan önce Türk tarafının çok fazla direnişte bulunacağını düşünmüyordu. Ancak gün doğduktan sonra Kilitbahir Platosunda olduğu varsayılan Türk silahlarının çıkılan bölgeyi şiddetli ateş altına alacağından endişe ediyordu. Bu ihtimal karşısında, "Eğer sahilin açıklarındaki gemilere yapılan ateşin çok şiddetli olduğunu görürsem bütün çıkarmayı daha kuzeyde bulunan Balıkçı Damlarının olduğu alana kaydırırım, ancak oradaki arazi o kadar zorlu ki oraya karanlıkta bir çıkarma teşebbüsünde bulunmak imkansızdır" demiştir.²²³ Sonraki bölümde ise kaderin bir cilvesi olarak çıkarmayı tam da bu bölgeye yapacağı görülecektir.

ANZAK Kolordusuna verilen emirlere göre düşman Kilitbahir Platosunu güçlü bir şekilde tutmaktadır. Anafarta Köyleri ve Maydos'ta da belli sayıda birlik bulundurduğuna inanılmaktadır. Bu bölgelerdeki takribi kuvvet 2 Tümen (20,000 asker) olarak tahmin edilmektedir. ANZAK birlikleri tarafından Kabatepe ve Balıkçı Damı arasında bir çıkarma yapılacaktır. Bu birliklere verilen görev Gelibolu-Maydos ve Bigalı-Kocadere yollarının geçtiği tepeyi, özellikle de Maltepe'yi ele geçirmektir. Birlikler bu mevki ele geçirerek düşmanın Kilitbahir Platosunda bulunan birliklerinin geri çekilme hattını kesecek ve bu platonun 29. Tümenin yapacağı saldırıya karşı düşman tarafından Maydos, Gelibolu veya Bolayır'dan gelecek kuvvetlerle takviye edilmesini engelleyecektir.

3.5.2.2. ANZAK Örtme Kuvvetinin İndirilmesi

Örtme kuvvetinin indirilmesi için seçilen sahilde ("Z" Sahili) dört adet nakliye eşzamanlı olarak çalışabilir. Örtme kuvvetinin her nakliyesi için üç adet motorlu filika veya istimbet ve on iki adet filika veya sandal mevcut olacaktır. Bu botlar üç dizi halinde düzenlenecektir ve her bir dizinin taşıma kapasitesi 120-130 asker olacaktır. Dolayısıyla toplamda on iki dizi olup, taşıma kapasiteleri 1450-1500 asker olacaktır. Çıkarmanın yapılacağı günün öncesindeki günün öğleden sonrasında filika dizilerinin ilk turuna tahsis edilen birlikler, daha sonra bildirilecek olan denizsel düzenlemeler doğrultusunda, kendi nakliyelerinden *H.M.S Queen*, *London* ve *Prince of Wales* isimli gemilere nakledileceklerdir. Bu gemiler geceleyin Kabatepe açıklarında bir mevkie hareket

²²² Steel, a.g.e., s. 51

²²³ Bean, a.g.e., s. 230

edecektir. Bu on iki filika dizisi denizsel düzenlemeler doğrultusunda ve ilerde bildirilecek bir saatte çıkarmaya başlamayı mümkün kılacak şekilde bu gemilerle beraber getirilecektir.

Örtme kuvvetinin geri kalan kısmını taşıyan A1, A2, A3 ve A4 numaralı nakliyeler de Kabatepe açıklarında bir buluşma noktasına ilerleyecektir. Her birinin yanında ikişer tane olmak üzere toplamda sekiz adet destroyer de bu gemilere eşlik edecek ve birlikler bu destroyerlere transfer edilecektir.

Örtme kuvvetinin karaya çıkması Tablo 2’de görüldüğü üzere üç aşamada gerçekleşecektir.

Tablo 2: ANZAK Örtme Kuvvetinin Karaya Çıkması

1. Aşama	Filika dizilerinin ilk turunda <i>H.M. Queen, London ve Prince of Wales</i> isimli gemilerden nakledilen 1450-1500 askerin karaya çıkarılması.
2. Aşama	Örtme kuvvetinin geri kalan kısmının, ilk filika dizileri sahile sevk edilir edilmez, destroyerlere nakledilmesi ve bu destroyerlerin sahile doğru hareket etmesi.
3. Aşama	Örtme kuvvetinin geri kalan kısmının filika dizilerinin sonraki turlarında karaya çıkarılması. Her iki adet destroyere üç dizi filika tahsis edilecektir.

Örtme kuvveti karaya çıktıktan sonra Kolordunun nakliyeleri gelip demirleyecek ve nakliyelerden indirme Kolordu Komutanı tarafından verilecek emirlere göre yapılacaktır. Dört nakliyeden eşzamanlı olarak faydalanılabilir. Her nakliye için üç adet motorlu filika veya istimbot, dört adet layter, dört adet at filikası ve sekiz adet filika veya sandal mevcut olacaktır. Kolordunun indirilmesi sırasında donanmaya ait toplar çıkarmayı ateşleriyle desteklemek üzere hazır bulunacaktır.

Diğer Kolordu birliklerinin yapacağı çıkarmayı kolaylaştırıp onları korumak için örtme kuvvetinin ilk hedefi 224, 237 ve 238 numaralı karelerde bulunan tepeyi (Sarıbayır) işgal etmektir. 237 Z ve 224 F numaralı karelerdeki tepeden kuzeybatı ve güneybatıdan denize doğru kollar uzanmaktadır.²²⁴ Bu yarım daire şeklindeki tepeler sağlam bir örtme mevzi olarak uygun gözükmektedir. Dağın tepesini bu hedefe dahil etmenin gerekli olup olmayacağı Kolordu Komutanının kararına bırakılmıştır.

Birinci tümen gerekli olan bütün hayvan ve vasıtalarla indirilir indirilmez ikinci tümenin indirilmesine başlanacaktır. İkinci tümen indirilene kadar karada daha ileri gitmek için gereken kadar birlik bulunacaktır. Örtme kuvvetini, kuzey kanadını ve muhabere hattını korumaya bırakarak şiddetli bir hücumla Maltepe ele geçirilmeye çalışılmalıdır. Maltepe Gelibolu-Maydos ve Bigalı-Kocadere yollarının geçtiği tepenin merkezi ve anahtarıdır. ANZAK Kolordusunun bu

²²⁴ Bkz: Şekil 8 (ANZAK’ların Çıkarmada Kullandıkları 2 Numaralı 1/40000 Ölçekli Harita)

tepeyi ele geçirmesinin sonuçları Kilitbahir Platosunun ele geçirilmesinin sonuçlarından daha hayati ve faydalı olacaktır.²²⁵

Verilen emir ANZAK'ların çıkarma yapacağı yerin Kabatepe ve Kabatepe'nin üç mil kuzeyinde yer alan Balıkçı Damları arasındaki sahil olduğunu bildirmekteydi. Çıkan ilk birlikler Kocaçimentepe'nin rakımı daha düşük olan doruklarını ve güneydeki kollarını zapt edecekti. Daha sonra çıkacak olan esas çıkarma birlikleri ise bu öncü kuvvetin daha güneyinden ilerleyerek Kocaçimentepe'nin daha içerdeki kolunu, özellikle de Maltepe'yi zapt edecekti. Maltepe, Kilye Limanından 1.25 mil uzaklıktaydı. Emre göre buranın alınması düşmanın geri çekilmesini tehdit edecekti ve Türklerin kuzeyden 29. Tümenin saldırıya geçeceği Kilitbahir Platosuna takviye kuvvet getirmelerini engelleyecekti. Hamilton'un planına göre hem ANZAK'lar hem de 29. Tümen ilk çıkarmalarını birer tugay ile yapacaktı. İki tugay aynı zamanda harekete geçecek ve donanmanın ateşleri ile himaye edilecekti. Seddülbahir'e çıkarılan tugay Kirte'ye yakın bir noktaya kadar ilerleyecek, ve bunun ardından tümenin tamamı Alçıtepe'yi ele geçirecekti. Daha sonra ise Kilitbahir Platosu ele geçirilecekti.

Bütün bu planlar yapılırken yarımada'daki Türk birlikleri üç tümen ve bir ihtiyat tümeni, yani aşağı yukarı 34,000 kişi olarak hesaplanmıştı. Bunlardan birinin Bolayır, bir ya da birden biraz fazlasının Kilitbahir ve Anafarta, ve diğerinin ise Alçıtepe ve Seddülbahir arasında konuşlandırıldığı varsayılmıştı. Ancak daha sonra görülmüştü ki rakamlar yaklaşık olmakla beraber Türk kuvvetlerinin konuşlanışı ile ilgili yapılan tahminler pek doğru değildi. Yarımada'nın kuzey ucunda iki Türk tümeni bulunuyordu, bir tümenenden biraz fazlası Maydos'ta idi ve Kilitbahir Platosunun güneyinde sadece dört tane dağınık alay bulunmaktaydı. Alçıtepe ve Seddülbahir arasında hiçbir Türk tümeni yoktu.²²⁶ Bolayır'daki gösteriş çıkarması KDT tarafından, Kumkale'deki ise Fransızlar tarafından yapılacaktı ve her iki çıkarmada da karaya fazla asker çıkarılmayacak, her iki birlik de görevini tamamladıktan sonra 29. Tümene katılacaktı.

3.5.2.3. ANZAK Kolordusunu Çıkaracak 2. Filo Tertibatı

ANZAK Kolordusunu karaya çıkarmakla görevli 2. Filo için donanma tarafından yayınlanan emirlere göre görevli olan gemiler *Queen* (Sancak Gemisi), *London*, *Prince of Wales* (Savaş Gemileri), *Bacchante*, *Triumph*, *Majestic* (Örtü Gemileri), *Beagle*, *Bulldog*, *Colne*, *Ribble*, *Foxhound*, *Scourge*, *Usk*, *Chelmer* (Destroyerler), *A. 1. Ionian*, *A. 2. Malda*, *A. 3. Devanha*, *A. 4. Suffolk* (Kara Örtme Birlikleri Nakliyeleri) ve bunlara ek olarak 37 adet ana kısım nakliyesi ve trol teknesinden ibarettir.

²²⁵ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 10-13

²²⁶ Bean, a.g.e., s. 221

Yine bu emirlere göre; *Queen*'ın filikaları Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyindeki sahile, *Prince of Wales*'ın filikaları *Queen*'ın kuzeyine ve *London*'ın filikaları *Prince of Wales*'ın kuzeyine çıkacaktır. Filikalar karaya doğru yol almaya başlar başlamaz destroyerlere harekete geçmeleri için işaret verilecek ve destroyerler karaya mümkün olduğu kadar yanaştıktan sonra askerleri filikalara indirecek ve askerler iki turda karaya çıkarılacaktır. En güneydeki çıkarma yerleri ise Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyi olacaktır.

Savaş gemilerindeki birlikleri indiren filikalar gerekli olması durumunda destroyerlere yardım ettikten sonra, birlikleri aldıkları gemilere dönecek ve demirlediklerinde yanlarına gitmeye hazır olacak şekilde ilk dört nakliye bekleyecektir.

Destroyerler birliklerini indirir indirmez filikalarını tekrar yanlarına alıp nakliyelerin yanlarına gidip daha fazla birlik indirecektir. *Queen*, *Prince of Wales* ve *London*'dan oluşan 1. Tümen buluşma yerinden ayrıldıktan sonra *Triumph*, *Bacchante* ve *Majestic*'ten oluşan 2. Tümen örtme istasyonlarına ilerleyecektir. *Triumph* sağ kanadı, *Bacchante* merkezi ve *Majestic* sol kanadı örtecektir. *Triumph*'a balon gemisi *Manica*, *Majestic*'e de *Ark Royal* koordinat vermede yardımcı olacaktır.

Karaya çıkan birliklerin bulunduğu noktalara ateş etmemek için dikkat edilecektir. Gemi komutanları birliklerin konumuyla ilgili bilgi almak için ilk fırsatta *Queen*'e gelecektir. Topçu Teğmenler zaman zaman bu işlemi tekrarlayacak ve himaye gemileri kara birlikleri ile işbirliği içinde çalışacaktır.

Işık ve ses disiplinine uyulması hayati önem taşımaktadır. Gece yarısından sonra sigara içilmeyecektir. Gemilerde kara tarafında bulunan bütün silahlara görevliler atanacak ve bunlar göreve hazır olacaktır. Karakol gemilerinin en ileri kısmında maksim silahları monte edilmiş olacaktır. Savaş gemileri sancak gemisinden işaret gelmesi durumunda ateşe hazır olacaktır. Himaye gemileri düşman ateş açar açmaz karşılık vermeye hazır olacaktır. Muhabere telsizlerle yapılacaktır.²²⁷

3.5.2.4. ANZAK Ana Kuvvetinin İndirilmesi

Ana kuvvetin indirilmesiyle ilgili olarak yapılan düzenlemelere göre nakliyeler emredilen aralıklarla seyredecek ve donanma tarafından belirlenen buluşma noktasına ilerleyecektir. Saat 05:00 civarında dört nakliye indirme için demir yerine varacak ve aşağıdaki düzende demir atacaktır:

²²⁷ AWM, 1/25/1 Part 6, s. 33-34

GALEKA

NOVIAN

HESSEN

LAKE MICHIGAN

Savaş gemilerinden örtü kuvvetini indiren bütün filikalardan ve indirmenin yapıldığı nakliyelerdeki filikalardan oluşacak olan römorkör dizileri görevli olacak ve birlikleri derhal indirecektir. *Lake Michigan* dört filikasını indirecek ve bunlar *Hessen*'e götürülecektir.

Aynı saatte, yani 05:00 sularında, aşağıdaki dört nakliye gemisi yaklaşacak ve demir atma yerlerinin karşısında bekleyecektir:

CLAN MCGILLIVRAY

MINNEWASKA

MASHOBRA

DERFFLINGER

Örtü kuvvetinin ikinci kısmını indirmekle görevlendirilen yedi adet destroyer görevi tamamladıktan sonra dönecek ve bir tanesi *Mashobra*'ya, diğerleri de diğer nakliyelerin her birine iki tane düşecek şekilde yanaşacak ve her biri, nakliyelerden 400 asker alacaktır. Bu aktarıma dahil olacak kuvvetler saat 06:00'da hazır olacaktır. Daha sonra destroyerler kıyıya, demir yerindeki gemilerden daha yakın bir yere, ilerleyecek ve birlikleri iki dizi halinde indirecektir. Bu dört nakliyeye eşlik eden *Pera* donanma yetkilileri tarafından belirtilen yerde kalacak ve saat 08:00 sularında *Hessen*'in yerini alacaktır.

Destroyerlere yapılacak ilk nakliye tamamlandığında *Derfflinger*, *Minnewaska* ve *Clan McGillivray*;

- Ya daha içerideki demir yerinin güvenli addedilmesi durumunda indirmeleri tamamlanmış olması gereken *Lake Michigan*, *Novian* ve *Galeka*'nın yerini alacaktır ve indirme, Askeri Ulaştırma Subaylarındaki listelere göre devam edecektir ve bu durumda geri kalan birlikler saat 09:00 sularında indirme için hazır olacaktır.
- Ya da daha içerideki demir yerinin güvenli addedilmemesi durumunda *Derfflinger*, *Minnewaska* ve *Clan McGillivray* seyir halinde kalacaklar ve indirmeye destroyerler vasıtasıyla devam edilecektir. *Pera*, *Hessen*'in yerini alacak ve iç demirleme yerinde indirme yapacaktır. Bu durumda sonraki 400 asker (takribi) destroyerler nakliyelerden ayrıldıktan iki saat sonra inmeye hazır olmalıdır.

Nizah ve *Armada* donanmadan aldıkları emirler uyarınca ya özel demir yerlerine gidecek ya da seyir halinde kalacaklar ve *Nizah* fıçı iskeleleri, *Armada* ise sal şeklinde hazırlanan kazık ayakları hazırlayacaktır. Bu amaçla yola çıkacak ilk diziler hazır olduğunda doğrudan *Queen*'e haber verecekler ve bundan sonra özel filika düzenlemeleri yapılacaktır.

Geri kalan nakliyelerin indirme düzeni henüz belirlenememiştir ancak şu prensip kabul edilmiştir: Nakliyeler ya demirleme yerinde yatacak, ya da askeri durumun gerektirdiği bir mesafede seyir halinde kalacak ve Askeri Ulaştırma Subaylarındaki listelere göre indirmeye devam edecektir. Diğer mühimmat donanmanın emirlerine göre layter filika ve sandallarla indirilecektir. Silah nakliyeleri filikalarla indirilecektir. A kademesini indirmekle görevli nakliyelerin listesi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: A Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler

DEMİR YERİ 4	DEMİR YERİ 3	DEMİR YERİ 2	DEMİR YERİ 1
LUTZOW A. 25	CITY OF BENARES A. 9	KARROO A. 19	CARDIGANSHIRE A. 18
ITONUS A. 23	ACHAIA A. 22	INDIAN A. 13	ATLANTIAN A. 17
GOSLAR A. 26	ANNABERG A. 27	AUSTRALIND A. 30	ITRIA A. 20
ASCOT A. 33	SEEANGCHUN A. 31	KATUNA A. 24	SURADA A. 34
HAIDAR PASHA A. 23	SEEANGBEE A. 29		CALIFORNIAN A. 32

"A" kademesini indirmekle görevli nakliyeler bu görevlerini tamamlayınca donanma düzenlemelerine göre denize açılıp durum müsaade ettiğinde "B" kademesi için çağrılacaklar ve şartlara göre karar verilmesi durumunda "C" kademesi için de çağrılacaklardır. Her bir nakliye için küçük bir muhabere birliği görevlendirilecek ve "C" kademesi indirilene kadar görevli olduğu nakliyede kalacaktır.

Her bir askeri ulaştırma subayı görevli olduğu kademenin indirilmesine iki saat kaldığını düşündüğünde, bu durumu *Queen*'de bulunan deniz ulaştırma subayına ve iletişime geçebilmesi durumunda demir yeri bekleyen askeri ulaştırma subayına haber verecektir. Bütün subaylar muhabere konusunda pür dikkat olmalıdır.

Her bir nakliyedeki askeri ulaştırma subayı, nakliyesinin indirme için ilerlemesi gerektiğini düşünmesi durumunda, bunu nakliyenin kaptanına bildirecek ve kaptan demir yerine ilerleme hususunda kendi takdirini kullanacaktır.²²⁸ "A Kademesi" boşaltma işlemini tamamladıktan sonra "B Kademesi"nin boşaltılması işlemine başlanacaktır. "B Kademe"sindeki nakliyelerin boşaltılacağı demirleme yerleri Tablo 4'teki gibi olacaktır:

²²⁸ AWM, 1/42/3 Part 2, s. 41-43

Tablo 4: B Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler

DEMİR YERİ 4	DEMİR YERİ 3	DEMİR YERİ 2	DEMİR YERİ 1
DEVANHA A. 3	SUFFOLK A. 4	IONIAN A. 1	MALDA A. 2
		PERA A. 6	
GALEKA A. 14	NOVIAN A. 12	HESSEN A. 7	LAKE MICHIGAN A. 8
CLAN McGILLIVRAY A. 15	MINNEWASKA A. 11	MASHOBRA A. 13	DERFFLINGER A. 10
LUTZOW A. 25	CITY OF BENARES A. 9	KARROO A. 19	CARDIGANSHIRE A. 18
GOSLAR A. 26	ACHAIA A. 22	INDIAN A. 16	ATLANTIAN A. 20
ASCOT A. 33	ANNABERG A. 27	ARMADALE A. 21	ITRIA A. 20
HAIDAR PASHA A. 28	SEEANGCHUN A. 31	AUSTRALIND A. 30	SURADA A. 34
CALIFORNIAN A. 32	KATUNA A. 24		

B Dizisinin 3 ve 4 numaralı demir yerlerindeki boşaltımı 1 ve 2 numaradakilere daha hızlı gerçekleşirse, 1 ve 2 numaralı demir yerlerini bekleyen nakliyeler A. 28 ve A. 31 numaralı nakliyeler boşaltımlarını tamamlayıp çekildikten sonra 3 ve 4 numaralı demir yerlerine alınacaktır.²²⁹

"B Kademesi" boşaltma işlemini tamamladıktan sonra "C" Kademesinin boşaltılması işlemine başlanacaktır. "C" Kademesindeki nakliyelerin boşaltılacağı demirleme yerleri Tablo 5'teki gibi olacaktır:

²²⁹ AWM, 1/25/1 Part 7, s. 17

Tablo 5: C Kademesini İndirmekle Görevli Nakliyeler

DEMİR YERİ 4	DEMİR YERİ 3	DEMİR YERİ 2	DEMİR YERİ 1
<i>DEVANHA</i> A. 3	<i>SUFFOLK</i> A. 4	<i>IONIAN</i> A. 1	<i>MALDA</i> A. 2
<i>NIZAH</i> A. 5	<i>PERA</i> A. 6	<i>HESSEN</i> A. 7	<i>LAKE MICHIGAN</i> A. 8
<i>GALEKA</i> A. 14	<i>NOVIAN</i> A. 12	<i>MASHOBRA</i> A. 13	<i>DERFFLINGER</i> A. 10
<i>CITY OF BENARES</i> A. 9	<i>MINNEWASKA</i> A. 11	<i>KARROO</i> A. 19	<i>CARDIGANSHIRE</i> A. 18
<i>LUTZOW</i> A. 25	<i>GOSLAR</i> A. 26	<i>INDIAN</i> A. 16	<i>ATLANTIAN</i> A. 17
<i>ITONUS</i> A. 23	<i>ACHAIA</i> A. 22	<i>ARMADALE</i> A. 21	<i>ITRIA</i> A. 20
<i>ASCOT</i> A. 33	<i>ANNABERG</i> A. 27	<i>AUSTRALIND</i> A. 30	<i>SURADA</i> A. 34
<i>HAIDAR PASHA</i> A. 28	<i>SEEANGBEE</i> A. 29	<i>KATUNA</i> A. 24	<i>CALIFORNIAN</i> A. 32
		<i>SALDANHA</i> A. 40	<i>SUDMARK</i> A. 35

"C" Dizisinin 3 ve 4 numaralı demir yerlerindeki boşaltımı 1 ve 2 numaradakilere daha hızlı gerçekleşirse, 1 ve 2 numaralı demir yerlerini bekleyen nakliyeler A. 28 ve A. 29 numaralı nakliyeler boşaltımını tamamlayıp çekildikten sonra 3 ve 4 numaralı demir yerlerine alınacaktır.²³⁰

4.2.3. Bolayır ve Kumkale Çıkarmaları

Hamilton ANZAK Kolordusu ve 29. Tüme gönderdiği emirlerin yanı sıra Fransız birliklerinden sorumlu olan General D'amade'ye de görevini bildiren bir emir yayınlamıştır. Yayınladığı bu emirde Hamilton Fransızlardan beklentilerini şu şekilde belirtmiştir:

Gelibolu Yarımadasına çıkarma yapacak olan birliklerin ilk aşamadaki hareketine destekte bulunmak için emriniz altındaki kuvvete Kumkale yakınlarında bir çıkarma yapma görevini vermiş bulunuyorum. Bundaki amaç Asya tarafında Çanakkale girişinde bulunma ihtimali bulunan düşman birliklerinin dikkatini üzerinize çekmektir. Görüşme halinde bulunduğum Amiral Guepratte'den de eşzamanlı olarak Beşige Körfezinde bir gösteri yaparak destekte bulunması istenmiştir.

²³⁰ AWM, 1/25/1 Part 7, s. 18

Şu ana kadar alınan bilgiler çıkarma yapacak birliklerinizin kayda değer bir sayıda düşman askeriyle karşılaşma ihtimalinin düşük olduğunu göstermektedir. Ancak, Morto Körfezine çıkacak olan birlikleri güvene almak için düşmanın körfeze demirlemiş gemileri topa tutabileceği Kumkale civarına sahra bataryaları yerleştirmelerini önlemek büyük öneme haizdir.

Kumkale civarına yapılacak bu çıkarma tamamen aldatma amaçlıdır. Bu çıkarmanın kapsamını Kumkale ve Yenişehir ve Menderes Çayının batısını temizlemekten öteye taşımak arzulanan bir harekât tarzı değildir. Bu amacı gerçekleştirmek için de bir piyade alayı ve bir 75'lik top bataryası indirmek yeterli olacaktır.

Bu sayıdan fazla birlik çıkarmanız tavsiye edilmemektedir. Gelibolu Yarımadasında bir tutunma noktası ele geçirilir geçirilmez birlikleriniz nakliyelerine bindirilip Boğazın Avrupa tarafına geçirilecektir. Burada Seddülbahir'e getirilerek müttefik kuvvetlerin yarımada yapacağı genel saldırıya dâhil olacaktır.

Kumkale'ye yapacağınız çıkarmaya tamamı Yarımada yapacak çıkarmada kullanılacağı için filika veremeyeceğimi bildirmekten esef duymaktayım. Ancak çıkaracağınız birlik çok büyük olmadığı için sizin gemilerinizde bulunan filikaların yeterli olacağını ummaktayım. Bununla beraber, yarımada yapacağınız çıkarma için gerekli olan filikalar ben ve Amiral de Robeck tarafından organize edilecektir.²³¹

3.6. Diğer Emirler

Yukarıdaki emirlere ek olarak Genel Karargah ile birlikler arasında yapılan yazışmalar sonucunda birliklerin aşağıdaki hususlara da dikkatleri çekilmiştir:

Genel Komutan Doğu Akdeniz Filosu komutanından ANZAK için iki uçak, 29. tümen içinse bir uçak talebinde bulunmuş ancak Amiral Bozcaada'daki havaalanının yarımada uçakların harekâta sağlıklı bir şekilde katılamayacağı kadar uzak olduğu gerekçesiyle bu isteği geri çevirmiştir. Bununla beraber, Yarımada üzerinde inmeleri için uygun bir yer bulununca uçakların verilebileceğini de belirtmiştir. Çıkarmanın ilk günleri için tümenlere deniz uçakları tahsis etmenin daha münasip olacağını bildirmiştir.

Gemilerin yapacağı ateşi yönlendirmek için çıkarma bölgelerinin kanat kısımlarında iki adet muhabere merkezi kurulması ve yine bu amaçla topçu birliklerinden "Gözlem Subay"ları seçilerek bu merkezlerle gemiler arasında yapılan muhaberenin güvenliğini sağlamaları karara bağlanmıştır.

²³¹ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 30-31

Harekât esnasında donanma ışıldakları karaya çevrilmeyecektir. Nerelerin aydınlatılmasının istendiği Tümen Komutanları ya da ANZAK Kolordu Komutanı tarafından bildirilecektir. İlk aşamalarda yerlerine yenilerini koymak çok zor olacağından uhdesinde telefon bulunan birliklerin telefonlara azami dikkat göstermesi gerekmektedir.

Alman işareti olan siyah bir haç bulundurmaları ya da düşmanca hareketlerde bulunmaları haricinde hiçbir uçağa ateş edilmeyecektir. Çıkarma sırasında karada görevli olan denizciler haki kıyafetler giyinmiş olacaktır. Bu kural gemilerde görevli denizciler için geçerli değildir. Karada denizci kıyafeti giyinmiş askerlere rastlanırsa kılık değiştirmiş düşman askeri oldukları kabul edilecektir.

3.6.1. Kıyı Postaları

ANZAK Kolordu Komutanı sekiz adet çıkarma yeri için kıyı postaları ve "Z" sahilindeki çalışmalar için gerekli olan angaryacıları görevlendirecektir. 29. Tümen Komutanı on iki adet çıkarma yeri için kıyı postaları görevlendirecektir. KDT Anson Taburundan iki bölük bu görev için 29. Tümene verilmiştir. 29. Tümen Komutanının gerek görmesi halinde KDT Anson Taburu (bu iki bölük hariç) angaryacılık ve diğer konularda destek vermek üzere kullanılabilir. Kara kıyı postaları ve angaryacılar, ilgili Askeri Çıkarma Subayının emirleri uyarınca görev yapacaktır.²³²

3.6.2. İskeleler

Birisi "Z" sahilinde, diğeri de "W" sahilinde çıkarma günü öğleden sonra kullanılmak üzere iki yüzer iskele hazır olacaktır. Sabit (kazıklı) iskelelerin inşasına ilk fırsatta başlanacaktır. "Z" sahilinde ANZAK Kolordu Komutanı yapımları için gerekli düzenlemeleri yapacaktır. Seddülbahır'de 29. Tümen Komutanı tarafından tayin edilecek bir Sahra Bölüğü bu amacın yanı sıra sahilden gidişleri ve muhaberatı geliştirmek için karaya çıkarılacaktır.

3.6.3. Muhabere

ANZAK Kolordu Komutanı "Z" sahilinde, sahilden ileri doğru yapılacak bütün muhabereden sorumlu olacak olan merkezi bir muhabere biriminin kurulması için gerekli düzenlemeleri yapacaktır. Aynı zamanda sahildeki telefon muhaberesi için de gereken düzenlemeleri yerine getirecektir. Eskort²³³ gemiler ve nakliyelerle yapılacak olan muhabere "Z" sahilinde kurulacak olan Kraliyet Donanma muhabere merkezi vasıtasıyla yapılacaktır. Bu merkez kurulana kadar geçici bir merkez görev yapacaktır. Seddülbahır'de Genel Karargah Muhabere Bölüğü tarafından bir muhabere merkezi ve eskort gemiler ve nakliyelerle yapılacak olan muhabere için bir Kraliyet

²³² AWM, 1/25/1 Part 5, s. 6

²³³ Koruma Aracı

Donanma muhabere merkezi "W" sahilinde kurulacaktır. Kraliyet Donanma muhabere merkezi kurulana kadar geçici bir merkez görev yapacaktır. Genel Karargah Muhabere Bölüğü bütün birimlerle yapılacak muhabere için yeterli kabloya sahip bulunmadığından her bir birim merkezi muhabere birimiyle iletişimi sağlamaktan sorumlu olacaktır. 29. Tümenin nakliyelerinde yüklü bulunup sahil gereçleriyle indirilecek olan ve buluşma yerleri ile taarruz mevzileri arasında muhabereyi sağlayacak olan özel telefonlar Sahra İstihkam Bölüğü tarafından kurulacaktır. Donanma toplarının desteğiyle ilgili olarak filonun kendi içinde sağlayacak olduğu muhaberat genellikle Kraliyet Donanma muhabere merkezleri vasıtasıyla yapılacaktır ancak hem Kabatepe hem de Seddülbahir'de bu amaçla kullanılmak üzere kanatlarda kurulacak olan iki adet telsiz telgraf merkezi kullanılabilecektir.

3.6.4. Su

İlk fırsatta Seddülbahir'de bir su istasyonu kurulacak ve yeri birimlere bildirilecektir. Ele geçirilen kaynak ve kuyular koruma altına alınacaktır. Test edilene kadar hiç kimse kuyu suyu içmeyecektir. Yarımada'daki su azlığından dolayı bütün birimler israfa karşı uyarılmalıdır. Hasta ve yaralı ayırma istasyonları ilk günün öğleden sonrasında "W" ve "Z" sahillerinde kurulacaktır. Çıkarma günü çıkarmaya elverişli olmayan asker ve hayvanlar nakliyelerinde kalacaktır. İlk gün indirilen her tüfek için 150 atım mermi, her silah için 150 atım mermi, her makineli tüfek için 1000 atım mermi, her asker için yedi günlük tayın ve her at için yedi günlük yem sahile çıkarılacak ve Askeri Çıkarma Subayının emirleri uyarınca uygun mevkilerde depolanacaktır. Bu depolar için angaryacılar muhafızlar seçilecektir. Genel Karargah ilk etapta *Queen Elizabeth*'de bulunacaktır.

Bu genel emirlerin yayınlandığı 13 Nisan tarihinde ANZAK Kolordu Komutanına ayrıca hareketle ilgili emirler yayınlanmıştır.²³⁴

3.6.5. Genel Karargahın Çıkarma Günündeki Dağılımı

Genel Karargah tarafından 20 Nisan tarihinde yayınlanan emre göre hareketin ilk gününde Genel Karargahın dağılımı aşağıdaki gibi olacaktır:

Genel Komutan ve bir emir subayı, Kurmay Başkanı ve bir emir subayı, Tuğgeneral R. W. Fuller, D. S. O., Komutan Douglas, R. N., Yarbay M. C. P. Ward, Yarbay M. G. E. Bowman-Manifold, D. S. O., Binbaşı C. G. Fuller, Yüzbaşı C. F. Aspinall, Yüzbaşı G. P. Dawnay, D. S. O., M. V. O. ve Yüzbaşı O. C. Williams *H. M. S. Queen Elizabeth*'de bulunacaktır.

²³⁴ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 1-8

Tuğgeneral A. W. Roper, C. B. P. M. L. O., Yüzbaşı F. P. Dunlop, P. M. L. O. Kurmay Subayı, Genel Karargahı temsilen Yarbay W de L. Williams ve Yüzbaşı C. A. Bolton, İstihbarat çalışmaları için ise Yarbay C. H. H. Doughty Wylie, C. B., C. M. G. ve Teğmen Hoyland Seddülbahir'de kıyıda bulunacaktır. İstihbarat çalışmaları için Yüzbaşı I. M. Smith ve Yüzbaşı G. Lloyd Kabatepe'de kıyıda bulunacaktır.

Yarbay Williams ve Yarbay Doughty Wylie hareket gününden iki gün önce ve öğleden önce kömür gemisine geçecektir; Tuğgeneral Roper, Yüzbaşı Dunlop ve Yüzbaşı Bolton hareket gününden iki gün önce ve saat 17:00'den önce B.3. numaralı nakliyege geçecektir; Yüzbaşı Smith ve Yüzbaşı Lloyd hareket gününden iki gün önce ve saat 21:00'den önce A.11. numaralı nakliyege geçecektir; ve Teğmen Hoyland hareket gününden bir gün önce ve saat 14:00'den önce B.4. numaralı nakliyege geçecektir.

Emirlerini *H. M. S. Queen Elizabeth*'dan alacak ve onunla yakın irtibat halinde bulunacak olan Genel Karargahın geri kalan kısmı *H. M. T. Arcadian*'da bulunacaktır.²³⁵ Bu emirleri yayınlayan Hamilton daha sonra emrindeki birliklere moral destek sağlamak için 21 Nisan tarihinde aşağıdaki bildiriği yayınlamıştır:

Fransa'nın ve Kralın askerleri!

Önümüzde modern savaş tarihinde eşi görülmemiş bir görev durmaktadır. Donanmaya mensup silah arkadaşlarımızla birlikte düşmanlarımızın geçilmez olmalarıyla övündüğü açık bir sahile karşı bir çıkarma yapmak üzereyiz. Çıkarma Tanrı'nın ve donanmanın yardımıyla başarılı olacaktır. Mevzilere şiddetli bir şekilde taarruz edilecek ve Savaş sonuca bir adım daha yaklaştırılacaktır. Lord Kitchener komutanınıza veda ederken, "Gelibolu Yarımadasına bir kez ayak bastınız mı işi sonuna kadar götürmeniz gerektiğini unutmayın" dedi. Bütün dünya ilerlememizi izliyor olacak. Bizden beklenen başarıyı gerçekleştirebilecek yeterlilikte olduğumuzu kanıtlayalım.

*General Ian Hamilton*²³⁶

3.6.6. Donanma Emirleri

Yukarıda verilen kara birlikleri için yayınlanan emirler gibi, Doğu Akdeniz Filosunun Komutanı olan Amiral de Robeck de 12 Nisan tarihinde hareketla ilgili donanma emirleri yayınlamıştır. Bu emirlere göre boğazdaki tabyaların yıkılması ve Çanakkale'nin kontrolünün ele geçirilmesi amacıyla yakın bir tarihte Donanma ve Ordu tarafından Gelibolu Yarımadasına

²³⁵ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 32

²³⁶ AWM, 1/25/1 Part 5, s. 35

müşterek bir hareket düzenlenecektir. Donanma, gayretini ordunun karaya çıkarılması ve konumunu sağlama alıncaya kadar desteklenmesi yönünde harcayacaktır. Kara birlikleri sağlam bir mevki ele geçirince Donanma onların da desteğiyle boğazdaki istihkamları susturacaktır.

Gerçekleştirilecek olan iki ana çıkarma 1. ve 2. filolar tarafından yapılacaktır. 1. Filo sancağı *Euryalus*'ta bulunacak olan Tuğamiral R. E. Wemyss'in emrinde olacaktır. Tali bir çıkarma yapmak üzere hazır bekleyecek olan 4. Filo da Tuğamiral R. E. Wemyss'in emrinde olacaktır. 2. Filo *Queen*'de bulunacak olan Tuğamiral C. F. Thursby'nin emrinde olacaktır.

Canopus'ta bulunacak olan Yüzbaşı H. S. Grant'ın emrindeki 3. Filo ana çıkarmalarla eş zamanlı olarak yarımada'nın başka bir noktasında bir yanıltma hareketi gerçekleştirecektir. *Agamemnon*'da bulunacak olan Yüzbaşı H. A. S. Fyler'in emrindeki 5. Filo boğazdaki mayınları temizleyecek ve aldığı diğer emirleri yerine getirecektir. Fransız Amiral E. P. A. Guepratte'nin emrindeki 6. Filo Fransız Kara Birliklerine eşlik edip onları koruyacak ve sonraki emirleri ilerde yayınlanacaktır. 7. Filo İzmir Körfezini gözetlemek ve limandaki torpidobotu orada tutmak üzere görevlendirilmiştir. Filoların çıkarma zamanı ve buluşma yerleri hareketin başlamasına 24 saat kala komutanlara bildirilecektir. Buluşma yerlerine giderken kullanacakları rota da bildirilecektir. Emirleri astlarına bildirmek filo komutanlarının sorumluluğundadır. Harekattan önce çıkarmaya yönelik eğitim yapılmalıdır. Bütün filikalar dikkatlice incelenmeli ve subaylara çıkarma yapacakları bölge hakkında bilgi verilmelidir. Filikaların, layterlerin ve istimbotların dağıtımından Tuğamiral R. E. Wemyss sorumludur.

Hastane gemileriyle ilgili emirler Koramiral tarafından verilecektir ancak yaralıların sahilden bu gemilere nakli filo komutanlarının emirleri uyarınca gerçekleştirilecektir.

Bozcaada'daki uçaklar komutan C. R. Samson'un emrinde olacaktır.²³⁷ Deniz uçakları bulunan *Ark Royal*, *Queen*'e bağlı olacak ve 2. Filo komutanının emirleri uyarınca hareket edecektir. Uçakları ve deniz uçaklarıyla Mısır'dan gelmekte olan Fransız hava araçları Amiral E. P. A. Guepratte ve Fransız Tümen Komutanının emri altında olacaktır. Koramiral tarafından aksi emredilmedikçe *H.M.S. Manica* 2. Filo komutanının emirleri uyarınca hareket edecektir.

Bütün savaş gemilerinde istihkamları tahrip etmeleri amacıyla tahrip ekipleri bulunacaktır. Esas amaç silahların ve topların tahribidir, şarjörler vakit el verirse tahrip edilecektir.

Himaye gemilerinin ateşi birliklerin hareketini kolaylaştırmak amacıyla kullanılacaktır ve temel amacı düşmanın toplarını saf dışı bırakmak olacaktır. Ateşleri şarapnel gelen yönlere yoğunlaştırılacaktır. İkinci hedef siperlerde veya açıkta bulunan düşman birliklerinin vurulması

²³⁷ "War Stories" (18.03.1916), **Observer (Adelaide, SA : 1905 - 1931)**, s. 38, <http://nla.gov.au/nla.news-article164660245>

olacaktır. Düşman siperlerinin bombalanması, bir hücumumuzu örtme amacı haricinde, kural olarak cephane israfı olarak kabul edilmektedir. Gemiler düşman birlikleri ne zaman görülürse veya taktiksel amaçlarla ateş açacaktır. Kara birlikleri ne zaman isterse, onların gösterdikleri hedefe ateş açmak durumundadırlar, kendileri hedefi vuramayacak durumdaysa bu isteği daha uygun bir pozisyonda bulunan bir gemiye bildirmek durumundadırlar. Aynı şekilde, karadaki birlikler ne zaman isterlerse gemiler ateşlerini kesmek durumundadırlar. Birliklerin ilerleyişini himaye ederken, ateşkes emri gelene kadar ya da birliklerin düşman mevzilerine iyice yaklaştığı görülmesi durumunda birlikler iyice yaklaşıp kadar düşman mevzilerine ateş edilecektir. Şarapnel satıhta patlayacak şekilde ayarlanmalıdır. Siperlere ateş edilirken toplar dağılmalı, ateş yoğunluğu birliklerin düşmana yakınlığı ve taktiksel gerekler göz önüne alınarak belirlenmelidir. Gemiler, tali silahları düşmanın sahra toplarıyla ilgilenirken seri ateşli silahları düşman birlikleriyle ilgilenecek şekilde düzenlenmeli ve iki adet gözlem subayı görevlendirilmelidir. Kullanılacak mühimmat çeşidi o anın gereğine göre belirlenmekle beraber kullanılabilecek en hafif mühimmat kullanılmalıdır. Stoklara bakıldığında hafif seri ateşli mühimmatın tercih edilmesi gerektiği görülmektedir. Şarapnel atışı yapılırken izlenmesi gereken yöntem topçu ateşinden hemen sonra şarapnel ateşinin açılmasıdır. Şarapnel için kullanılacak fitil boyu, farklı boylarda fitillere sahip şarapneli karaya göndererek elde edilmelidir. Top hedefe mümkün olan en yakın mesafede patlayacak şekilde ateşlenmeli ve fitili ona göre seçilmelidir.

H. M. S. Hussar'da bulunan kıdemli deniz subayı filoya cephane sağlamakla görevlidir. Cephane taşıyan gemiler Mondros'ta tutulacak ve filolardan sorumlu subaylar emirleri altındaki gemilerin cephane ikmali yapmaları için her fırsatı değerlendirerek onları Mondros'a gönderecektir. Gemiler cephane miktarının kapasitelerinin yarısından daha az bir miktara düşmesine izin vermemelidir. Çıkarma ve akabindeki ilerleme esnasında himaye gemilerinin tüketeceği cephaneye sınır koymak istememekle beraber, ilk gün harcanması gereken azami cephaneyi şu şekilde öngörmektedir:

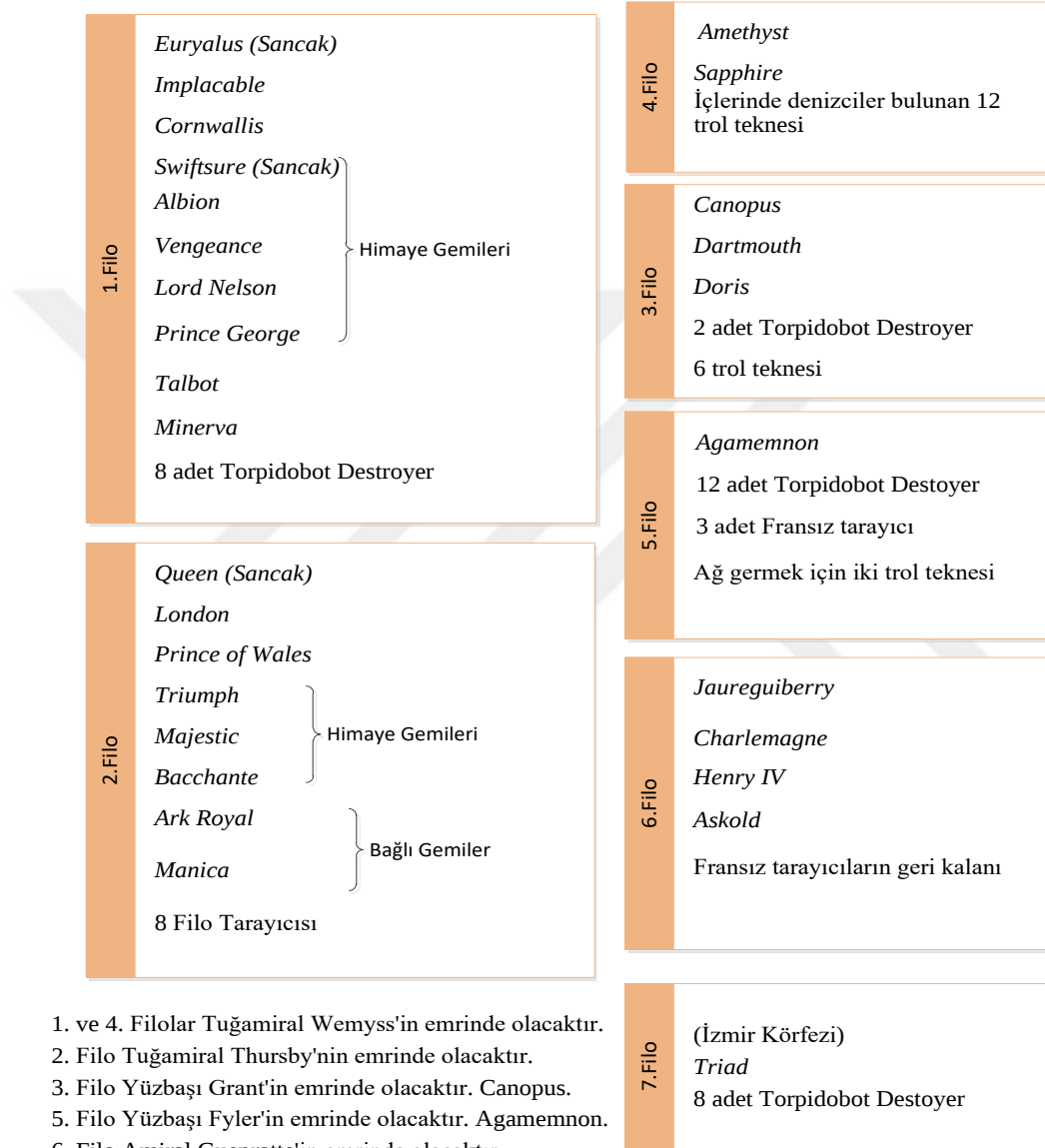
12" - 9.2" arası	Top başına 20 atım
7.5"	Top başına 80 atım
6" Q. F. ya da B. L.	Top başına 100 atım
4" Q. F.	Top başına 100 atım
12 pdr. Q. F.	Top başına 100 atım

Çok gerekli olmaması dışında bu tahsisat aşılmamalıdır.

Birliklerin indirilmesi esnasında mayın tarama faaliyeti *Agamemnon*'da bulunan Kaptan tarafından başlatılacaktır. Kaptan *Agamemnon*'un Kaptanının uygun görmesiyle düşman ateşi kontrol altına alınana kadar operasyonların askıya alındığı veya operasyonlara yeniden başlama gibi gerekli olan emirleri vermekte serbesttir. Ayrıca yüzen mayınlara karşı Domuz Deresi

yakınlarında bir noktadan boğazın merkezine doğru ½ mil boyunca bir ağ germekle de görevlidir. Taranacak bölgeyle ilgili bilgiler söz konusu komutana verilmiştir. Destroyerler tarama esnasında düşman tarafından gelmesi olası ateşe karşılık vermekte serbesttirler.²³⁸ Yine Amiral de Robeck tarafından yayınlanan emirler gereğince operasyonlar esnasında filoların tertibi şu şekilde olacaktır:

Şekil 12: Filoların Tertibi ve Komutası

1. ve 4. Filolar Tuğamiral Wemyss'in emrinde olacaktır.
2. Filo Tuğamiral Thursby'nin emrinde olacaktır.
3. Filo Yüzbaşı Grant'in emrinde olacaktır. Canopus.
5. Filo Yüzbaşı Fyler'in emrinde olacaktır. Agamemnon.
6. Filo Amiral Guepratte'in emrinde olacaktır.
7. Filo Kıdemli Subay'ın emrinde olacaktır.

Kaptan Heneage gerekli olan trol gemilerini ve torpidobot destroyerleri düzenlemekle görevlidir. Bunların isim ve sayılarını bana ve kıdemli subaylara bildireceklerdir.

Filoları oluşturan gemi ve taşıtlar operasyonlar başlamadan önce kıdemli subaylarının emri altına verilecektir.

Kaynak: AWM, 1/25/1 Part 6, s. 7

²³⁸ AWM, 1/26/1 Part 6, s. 1-5

3.6.7. Gemilerle Muhabere

Harekat başladıktan sonra sağlanacak muhabere için yapılan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

- Donanma muhabere birlikleri kara ve gemiler arasındaki görsel muhabereden sorumludur ve gemilerden karaya gelen bütün mesajları alacaklardır. Kara birlikleri gemilere gönderilecek mesajları donanma muhabere birliklerine iletmekle ve donanma muhabere birliklerinin gemilerden aldıkları mesajları ulaşmaları gereken yere ulaştırmakla sorumludurlar.
- Himaye gemileriyle muhaberatı sağlamak için her sahilde örtme kuvvetiyle birlikte bir grup donanma muhabere birliği indirilecek ve bunlar nakliyelerle muhabere sağlayacak olan gruplardan ayrı olacaktır. Bu gruplar gerekli görülmesi halinde arttırılacaktır ve kara kuvvetleri kıyıda yer tuttuktan sonra bir veya iki kanat muhabere merkezi şeklinde örgütlenecek ve bir de ana muhabere merkezi kurulacaktır.
- Kanatlardaki merkezler ateşleri yönlendirme gibi meselelerle sorumluyken ana muhabere merkezi bütün diğer mesajlarla ilgilenecektir.
- Her donanma ana muhabere merkezinin yanında bir kara ana muhabere merkezi olacak ve aralarındaki mesajlaşmalar elle iletilecektir. Kara birlikleri tarafından donanma ana muhabere merkezine iletmek üzere bir mesaj verildiğinde sancak gemisine en kısa yoldan iletilecektir.
- Gemilerden alınan mesajlar, dağıtımlarından sorumlu olan kara muhabere merkezine iletilecektir. Kanatlardaki muhabere merkezlerinden gelen görsel mesajlar söz konusu gemiye, mümkün değilse en yakın gemiye iletilecektir. Gemilerin ateşini yönlendirmekle ilgili mesajların derhal adreslerine ulaştırılmaları ve söz konusu filonun komutanının da bilgilendirilmesi hayati önem taşımaktadır. Mesaj alındıktan sonra görevin yerine getirilmesi gemilerin sorumluluğundadır.
- Kanatlardaki merkezler kara kuvvetlerinin emri altındadır ve konumlanacakları yerler kara kuvvetleri tarafından belirlenecektir. Bunu yaparken gemilerle görsel irtibatın sağlanması gözetilecektir. Kanat muhabere merkezleriyle teması sağlayacak olan telsiz sistemini kara kuvvetleri kurup işletecektir.
- Çıkarmanın erken aşamalarında sadece kara birlikleri ile himaye gemileri arasındaki muhaberatı sağlayacak olan muhabereciler indirilecektir. Bu muhabereciler nakliyelere alınıp kara birliklerinin emri altına girecektir. Kara birlikleri kıyıda tutunduktan sonra geri kalan muhabereciler sancak gemisi tarafından indirilecek ve telsiz takımları dikilecektir.
- Ana merkezin kumanyası donanma tarafından, kanat merkezlerinin ise kara kuvvetleri tarafından karşılanacaktır. Ana merkezlerin temel görevi karadaki birlikler ile gemiler arasındaki muhabereyi sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda en uygun ve düşman ateşinden uzak bir yerde konumlandırılmalıdırlar. Kanatlardaki merkezlerin

sorumluluğunda olan gemilerin ateşini yönlendirme görevi hariç karadaki birlikler ve gemiler arasındaki bütün muhabere bu merkezler tarafından yapılmalıdır.

- Kara kuvvetlerinin emrinde olacak olan kanat merkezleri aldıkları emirleri yerine azami dikkatle getirmelidir. Bu merkezler kısa zamanda yer değiştirebilecek ancak her daim irtibat halinde de olacak şekilde konumlandırılmalıdır. Bütün gemilerde gerekmesi halinde indirilmek üzere tam teçhizatlı muhabere birlikleri bulundurulacaktır.

3.6.8. Mayınlar

Donanmadaki gemilere mayınlara dikkat etmeleri hususunda da bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre Boğazda görülen mayınlar karbonit tiptedir. Bu mayınların tepeleri eğimlidir ve 8 adet çıkıntısı vardır. Elektrik devresi fûnyeye mayının dışından geçmekte ve mayının alt tarafında bir anahtara giriş yapmaktadır. Anahtar bağlantı koptuğunda ya da gerginlik azaltıldığında devre dışı kalmaktadır ve mayın zararsız hale gelmektedir. Hızlı mayın tarayıcılar tarafından bağlantılarından söküldüklerinde bir tehlike oluşturmayacak olmakla beraber bu mayınlar bir an önce batırılmalıdır. Mayınların normal akıntıda 15-20 fit²³⁹ derinliğe döşenmiş olmaları muhtemeldir. Akıntıya göre bir kaç fit yüzeye çıkmaları ya da derine inmeleri muhtemeldir. Bir tarayıcı tarafından taranırken temas etmeleri halinde mayınların patlamaları yine muhtemeldir ve bu hususa dikkat edilmelidir.

3.7. Planlamadaki Eksiklikler

Çıkarma planları bu şekilde tamamlanmıştı. Hamilton, Birdwood, Bridges ve Hunter Weston gibi seferden birincil derecede sorumlu olan komutanların hareketin bu şekilde başarıya ulaşacağına olan inançları tamdı. ANZAK'ların içinde ise iki tane üst rütbeli subay planın başarıya ulaşma ihtimalinin zayıf olduğunu düşünüyordu. Bunlardan Tuğgeneral Walker başarı şansının çok düşük olması dolayısıyla bu teşebbüsten tamamen vazgeçilmesi gerektiğini, Albay White ise Seddülbahir'e yapılacak çıkarmaya karşı çıkıyordu. White'a göre Seddülbahir'e yapılacak çıkarma için en az 150,000 kişi gerekliydi ve bu durumda bütün kuvvet Kabatepe'ye çıkarılmalıydı. Sonuçta üst komuta kademesinin çıkarma planını onaylamış olması karşısında bu düşünceler pek de itibar görmemiştir.

Bahsi geçen iki komutan haricindekilere çıkarma planları mükemmel gözüküyordu ancak kurmay heyeti çıkarma planlarını yaparken kendilerine o kadar çok güvenmiş ve düşmanı o kadar çok küçümsemiştir ki, normal şartlarda fikirlerini almaları gereken ve işleri koordineli bir şekilde yürütmeleri gereken idari heyetin görüşlerine pek başvurmamış ve onlara vermeleri gereken önemi de vermemişlerdir. Kurmay heyeti ile idari heyet arasında kopukluk yaşanmıştır. Seferin idari

²³⁹ 1 fit 30.48 cm'ye eşdeğer ölçü birimidir. Kaynak: Oxford Learner's Dictionary

yönlerini ele almakla görevli idari heyet hazırlıkların yapıldığı Mısır'a 1 Nisan tarihinde varmış ve Hamilton ile kurmay heyeti 4 Nisan'da Limni'ye doğru yol aldıklarında onlarla gitmeyerek Mısır'da kalmışlardı. Personel'den sorumlu Tuğgeneral Woodward, nakliye ve levazımdan sorumlu Tuğgeneral Winter ve sağlık hizmetlerinden sorumlu Cerrah-General Birrell çıkarmanın planları yapılırken Mısır'da bulunuyordu ve ilk tasarlanan çıkarma tarihi olan 21 Nisan'dan sadece 3 gün önce Limni'ye varmışlardı. Sağlıkla ilgili kararlar bile kurmay heyetinden bir subay olan Yarbay Keble'a bırakılmıştı. Birrell ise Limni'ye varıp planların yetersiz olduğunu söyleyince bu planlar, planlanan çıkarma tarihine iki gün kala değiştirilmiştir. Değişen planlara göre daha fazla sağlık personeline gerek duyulmaktaydı, bunlar ise o tarihte Mısır'daydı ve hemen yola çıktılar. Yeterli olmamakla beraber bu plan yine de bütün ordu için 3,000 ölü ve yaralı öngören birinci plana göre çok daha geliştirilmiş ve 2,400 ciddi, 7,300 de hafif yaralıya göre hazırlanmıştı ki çıkarma gününde bu hazırlıklar bile kifayetsiz kalmıştı.²⁴⁰

20 Nisan'da Akdeniz Seferi Kuvvetlerine ertesi gün harekete geçileceği emri verildi. Çıkarma 23 Nisan'da başlayacaktı. Bununla beraber 20 Nisan'da başlayan şiddetli bir rüzgar küçük vasıtaların limandaki faaliyetlerini engellediği için hareketin yirmi dört saat ertelendiğini bildiren emir yayınlandı. Rüzgar 21 Nisan'da da aynı şiddete eserek hareketin yirmi dört saat daha ertelenmesine neden oldu. 22 Nisan'da rüzgarın şiddeti hafifleyince itilaf kuvvetleri ve donanması harekete geçti.

3.8. Türkler Tarafından Yapılan Hazırlıklar

18 Mart deniz taarruzunun ertesi gün tekrar edilmesini bekleyen Türk tarafı, taarruz yenilenmeyince İtilaf Devletlerinin bir kara çıkarması yapacağı ihtimali üzerinde durmuş ve buna göre hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Türkler yapılacak çıkarmanın tam olarak nereye yapılacağını belirleyememekle beraber Seddülbahir, Kabatepe, Bolayır veya boğazın Anadolu tarafında yapılabileceğini düşünüyordu.

Aslında boğazı savunma çalışmaları Türkler tarafından 1. Balkan Savaşları sırasında gerçekleştirilmişti, hatta 1915'te uygulanan savunmanın planlarının büyük bir kısmı bu savaş sırasında çizilmişti. 1. Balkan Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti yarımadaı savunması için takviye edilmiş bir ordu görevlendirmiştir. Bulgar tehdidinin artması üzerine, Osmanlı Devleti Çanakkale ve Çanakkale Boğazının savunmasını Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına vermiştir. Bu tarihte Boğazı savunmakla görevli yaklaşık 40,000 asker, 38 makineli tüfek ve 102 kadar da top bulunmaktaydı.

²⁴⁰ Bean, a.g.e., s. 234

Çanakkale'deki birliklerin komutası Fahri Paşa'ya verilmiş ve o da birliklerini dört adet temel savunma grubuna ayırmıştı. Bir grup yarımada'nın sahillerini, ikinci grup Bolayır'ı, üçüncüsü Asya kıyılarını korumakla görevliken dördüncü grup da ihtiyat olarak görevlendirilmişti. Fahri Paşa üç ihtiyat tümeninin ikisini yarımada'da sahili korumakla, 27. Tümeni ise Bolayır ve Asya kıyısında görevlendirmişti. Üçüncü ihtiyat tümenini de genel ihtiyatı oluşturmak üzere Maydos'ta (Eceabat) bulundurmaktaydı ve böylece Osmanlı savunması genel hatlarıyla ortaya çıkmıştı.

1913 yılının başlarında Bulgarların 4. Ordusu Bolayır hatlarının kuzeyine gelmişti. Bolayır'da bulunan Osmanlı birlikleri Bulgarlardan önce taarruza geçmiş ancak üstün ateş gücüne sahip Bulgarlar karşısında büyük zayıyata (6000 kişi kadar) uğramışlar ve taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bununla beraber, II. Balkan Savaşında Fahri Paşa komutasındaki birlikler Edirne'nin ele geçirilmesinde görevlendirilmiş ve başarılı olmuştu. Londra Anlaşmasının imzalanmasından sonra ise yarımada'da kalan birlikler terhis edilmiş ve yarımada'nın savunması savaş öncesi duruma dönmüştür.²⁴¹

1913 yılının baharında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında Yunan idaresine girmiş olan Batı Trakya'da yaşayan Müslüman nüfusun durumu ile ilgili olarak tansiyon yükselmiş ve savaş tehlikesi belirince 3. Kolordu yarımada'ya hareket etme, 5. Kolorduya da Çatalca hatlarını tutmaları emredilmişti. Daha sonra 1. Dünya Savaşının Osmanlı Devletine sıçrama emarelerinin belirmesi üzerine (Goeben ve Breslau'un boğazdan içeri girmesi ve İngilizlerin bu gemileri takip ederek boğazı ablukaya alması) Osmanlı Genelkurmay'ı o sıralar Tekirdağ'da bulunan 3. Kolorduya seferberlik emirleri göndermişti ve seferberlik 3 Ağustos'ta başlamıştı. 3. Kolordu seferberliğini tamamladıktan sonra 9. Tümenini sahil koruması için Çanakkale Müstahkem Mevki emrine gönderdi ve tümen 27 Ağustos'ta yarımada'daki görevine hazırды. Eğitimini tamamlayan 7. Tümenin yarımada'ya intikali 29 Ekim'de, 3. Kolordu karargahının intikali ise 4 Kasım'da başlamıştı. 8. Tümenin bir süre daha Tekirdağ'daki toplanma alanında bekletilmesi uygun görülmüştü.

Bununla beraber yarımada'daki istihkamların, topların vs. de savaşa hazır hale getirilmesi gerekiyordu ve bu amaçla Alman Amiral Guido von Usedom ve beraberindeki uzman heyet Türklere destek ve yardımcı olmak üzere görevlendirilmişti. 3 Kasım'da İngiliz Donanması yarımada'nın giriş istihkamlarını bombardıman edince Osmanlılar boğaz savunmasının yeterli düzeyde olmadığını görmüş ve çalışmaları hızlandırmıştı. Bununla beraber, Kanal Harekatı planı ortaya çıkınca yarımada'da bulunan 8. Tümenin Mısır'a sevk edilmesine Kasım sonunda karar verilmiş ve bunun üzerine de 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın yarımada'yı savunmak için birliğe ihtiyaç olduğunu belirtmesi üzerine 19. Piyade Tümeni Esat Paşa'nın emrine gönderilmişti.

²⁴¹ Edward J.Erickson, **Gallipoli The Ottoman Campaign**, Pen and Sword, Barnsley, 2010, s. 6

Bu aşamadan sonra yarımadayı savunmaya yönelik eğitimler başlamış, istihkamlar güçlendirilmiş ve irtibat yolları ile muhabere merkezleri da oluşturulmuştu. Şubat 1915 itibariyle Müstahkem Mevkiin emrinde yaklaşık 35,000 asker, 25,000 tüfek, 8 makineli tüfek ve 263 adet top bulunmaktaydı. 3. Kolordunun emrinde ise 15,000 asker, 9,448 tüfek, 8 makineli tüfek ve 50 adet de top bulunmaktaydı. 19. Tümen eğitimini sürdürmekte olduğu Tekirdağ'da bulunmaktaydı.²⁴²

²⁴² Erickson, a.g.e., s. 11

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KARA SAVAŞLARININ BİRİNCİ SAFHASI

Çanakkale Boğazını sadece gemilerle geçemeyeceğini anlayan İtilaf Devletleri gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra 25 Nisan günü karadan taarruza geçmişlerdir. Bu tarihte başlayan kara savaşları İtilaf kuvvetlerinin yarımadaı tamamen terk ettiği 9 Ocak 1916 tarihinde sona ermiş ve Çanakkale Cephesi böylece kapanmıştır. Bu kadar uzun bir zaman, yaklaşık dokuz ay, devam eden ve içinde birçok taarruz ve teşebbüsü barındıran kara savaşlarını daha iyi anlayabilmek için bu süreci iki safhada incelemek faydalı olacaktır.

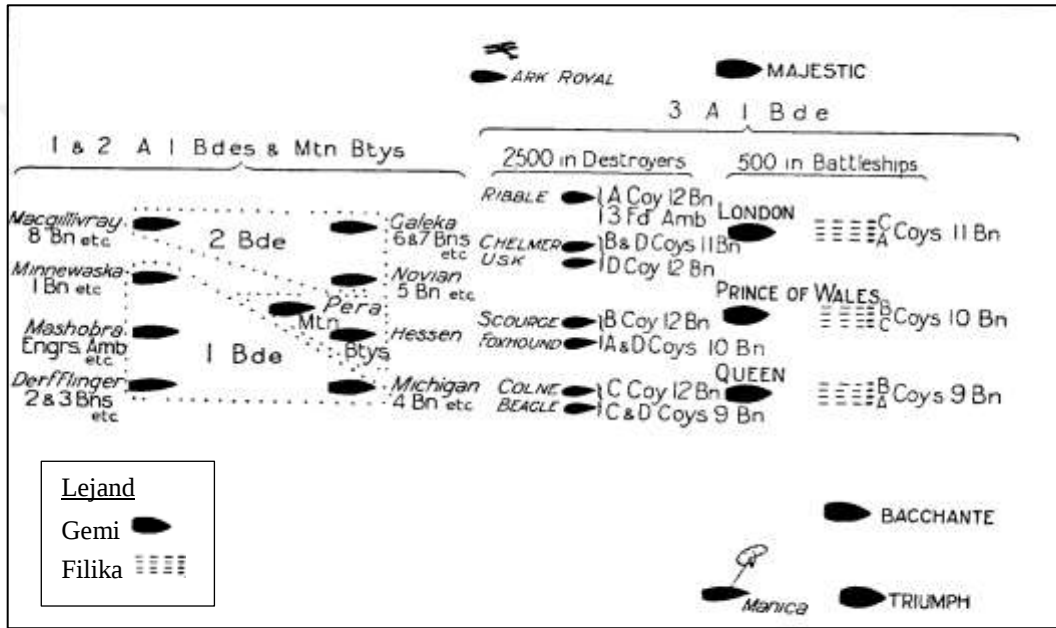
Birinci safha, 25 Nisan günü başlayıp Seddülbahir bölgesine İngilizlerin yaptığı çıkarmanın ana çıkarma, ANZAK'ların Arıburnu bölgesine yaptığı çıkarmanın ise bu çıkarmayı desteklemekle görevli olan tali çıkarma olarak kabul edilip 6 Ağustos 1915 tarihine kadar devam eden dönemi kapsamaktadır. İkinci safha ise 6 Ağustos günü başlayıp ANZAK birliklerinin desteklediği 9. Kolordu birliklerinin Suvla Limanına çıkarıldığı ve Anafartalar ve Kocaçimen ile Conkbayırı gibi kritik noktaları ele geçirerek savaşı kendi lehlerine sonlandırmayı amaçladıkları ancak İtilaf Devletleri adına başarısızlıkla sonuçlanıp yarımadadan çekilmeleriyle nihayete eren dönemi kapsamaktadır. Bu iki safhanın daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmamızda ayrı ayrı ele alınacaklardır.

4.1. ANZAK Çıkarması

Hazırlıklarını tamamlayıp adalarda çıkarmanın başlamasını bekleyen Akdeniz Seferi Kuvvetlerine 20 Nisan günü, ertesi gün harekete geçileceği emri verilmiştir. Yapılan ilk planlara göre çıkarma 23 Nisan'da başlayacaktı. Bununla beraber 20 Nisan'da başlayan şiddetli bir rüzgar küçük vasıtaların limandaki faaliyetlerini engellediği için hareketin yirmi dört saat ertelendiğini bildiren bir emir yayınlanmıştır. Rüzgar 21 Nisan'da da aynı şiddete eserek hareketin yirmi dört saat daha ertelenmesine neden olmuş, 22 Nisan'da rüzgarın şiddeti hafifleyince İtilaf kuvvetleri ve donanması harekete geçmiştir. ANZAK kurmay heyeti *Queen*'e, 1. Avustralya Tümeni kurmay heyeti ise *Prince of Wales*'a binmiştir. 23 Nisan öğleden sonra hazırlıklarını tamamlayan gemiler dış limana geçmişlerdir. 24 Nisan günü gün doğarken 1. Avustralya Piyade Tugayını taşıyan dört gemi Mondros'tan adanın kuzeyine doğru yol alıp burada demir atmış, öğleden biraz sonra 2. Tugayın büyük bir kısmını ve Hint Dağ Tugayını taşıyan beş gemi daha onlara katılmıştır. Bu arada Mondros'tan destroyerler gelerek 3. Tugayın 9. taburunun yarısını *Queen*'e, 10. Taburunun yarısını

Prince of Wales'a ve 11. Taburunun yarısını da *London*'a nakletmiş ve gemiler limandan ayrılarak Gökçeada'ya doğru yol almışlardır. Birlikler son hazırlıklarını gemilerde yapmış, yemekler yenmiş ve askerler çıkarma pozisyonlarını almışlardır. Subaylar askerlerinin 200 atım mermileri olduğundan, gündelik kıyafetlerini yanlarına aldıklarından, şarjörlerinin boş olduğundan (gün doğmadan ateş etmek yasaktı), su mataralarının dolu olduğundan ve iki günlük yemek istihkaklarının yanlarında olduğundan emin olduktan sonra saat 23:00'da nakliye araçları demir almış ve birliklere destroyerlere geçme emri verilmiştir.

Şekil 13: Kabatepe'ye Çıkacak 1. Avustralya Tümeni'ni Taşımakla Görevli Savaş Gemisi ve Nakliyelerin Planlanan Dağılımını Gösterir Kroki

Kaynak: Bean, 1941: 247

Güvertelerde tek bir ışık görünmemektedir. Birlikler sessizce beklerken kendilerine birer bardak kakao ikram edilmiş ve 7 destroyer yavaşça yol alarak 2-3 mil sonra durup ayın batmasını beklemişlerdir. Önlerinde ilk çıkacak birlikler olan 9, 10 ve 11. taburların yarısını taşıyan (1500 kişi mi 500 kişi mi) üç savaş gemisi bulunmaktaydı. İlk çıkacak bu birliklerin komutanı Albay Sinclair MacLagan'dı. Bu gemilerin sağında ise askerler karaya çıktıktan sonra bombardıman yapacak olan *Bacchante* ve *Triumph*, solunda da *Majestic* bulunmaktaydı.²⁴³

İlk çıkarılacak birlikleri taşıyan üç savaş gemisi 25 Nisan saat 01:00 sularında yarımadaya beş mil uzaklıkta demir attı ve parlak ay ışığının etkisiyle sahil görünmekteydi.²⁴⁴ *Bacchante*, *Triumph* ve *Majestic* boş olan filikalarını askerleri taşıyan savaş gemilerine gönderdi. Her geminin yanında 12 adet filika bulunuyordu. Askerler çok sessiz bir şekilde onları sahile taşıyacak olan

²⁴³ Bean, a.g.e., s. 245

²⁴⁴ AWM, 1/42/3 Part 1, s. 10-12

filikalara bindirildi. Bir sırada 3 adet filika ve 1 istimbot mevcuttu ve bunlar savaş gemilerinin gerisindeydi. Saat 02:53'te gemiler pozisyon alarak kıyıya doğru ilerledi. Kıyıya bir mil civarında bir mesafe kala, saat 03:30'da gemiler durdu ve çıkarmaya başlama emrinin verilmesiyle istimbotlar filikaları kıyıya doğru götürmeye başladı.²⁴⁵ Yön tayini sancak veya en güneydeki istimbot ve filika dizisinin deniz subayı tarafından yapılacaktı. Diğerleri ona ayak uyduracak ve aralarında 150 yarda civarındaki mesafeyi koruyacaklardı.

Ancak gece o kadar karanlıktı ki istimbotlar ve filikalar hemen yanlarındaki istimbot ve filikaları seçemiyor ve korumaya gayret ettikleri bu mesafeyi korumakta güçlük çekiyordu. Hatta bazıları hizayı bozup yanlış yerde gidiyordu ancak çıkarma sürpriz şeklinde yapılacağından bekleyecek ve tekrar düzene girecek vakit yoktu. İstimbotlar ve filikalar doğruya doğru yol alıyor, savaş gemileri de arkalarından geliyordu. Her filikada otuz ile kırk arasında asker, dört denizci ve bir dümenci bulunuyordu. Filika dizilerini çeken ve içlerinde asker bulunmayan istimbotlarda ise bir deniz subayı, her dört istimbot için de kıdemli bir deniz subayı bulunmaktaydı. Her dizinin son filikasında da bir deniz asteğmeni mevcuttu.

Gemilerden ayrıldıktan yarım saat sonra şafağın ilk ışıkları belirmeye başlamıştı. Filika ve istimbotlar askerleri karaya doğru götürürken 3. Tugay taburlarının diğer kısmını taşıyan ve savaş gemilerinin arkasında bekleyen yedi destroyere de karaya doğru hareket etmeleri emri verildi ve onlar da harekete geçti. Filikalarda ilerlemekte olanların bu sırada merak ettikleri tek soru çıkarmanın hala bir sürpriz şeklinde yapılabilip yapılamayacağıydı çünkü onlara göre önlerindeki istimbotların çıkardığı gürültü ölüyü mezarından çıkaracak kadar yüksekti (bu hisse kapılmalarının sebebinin o an duydukları heyecan olduğu söylenebilir), ancak sahilde görülebildiği kadarıyla hiçbir hayat emaresi yoktu.

Yön tayinini en sağdaki dizinin subayı yapacaktı ancak daha önce de söylendiği gibi hava o kadar karanlıktı ki yandaki diziyi görmek bile çok zordu. En sağdaki dizinin düzgün gittiği ancak kuzeyinde bulunan iki veya üçüncü dizinin sola doğru saptığı söylenmektedir. Filotilladan sorumlu olan Komutan Dix 11. Taburla birlikte en kuzeydeki dizide bulunmaktaydı. O da birkaç kez hemen sağdaki dizinin kendilerine çok yaklaştığını fark edip hizayı korumaları yönünde onları uyarmıştı. En sağdaki dizinin subayı yanındaki dizi hariç bütün vasıtaların sahilin başka bir kısmına doğru yol aldığını ve böyle devam ettiği takdirde çıkacağı yerde yalnız kalacağını fark edince o da dümeni kuzeye doğru çevirdi. Bütün filotilla bu hareket tarzını benimseyince tasarlanan çıkış noktasından birkaç yüz yarda kuzeye gitmiş oldular.²⁴⁶

Genel görüşe göre çıkarma yapılmadan önce yapılan hesaplar böylece çıkarma yapılırken tutmamış ve birlikler denizdeki güçlü akıntı yüzünden çıkmayı planladıkları noktanın kuzeyine,

²⁴⁵ AWM, 1/42/3 Part 1, s. 14

²⁴⁶ AWM, 1/25/1 Part 1, s. 22

bugün ANZAK Koyu olarak bilinen, dar bir kumsala çıkmak zorunda kalmışlardır. Genel görüşün bu yönde olmasına karşın Steel, Nigel-Peter Hart eserlerinde bu durumun J. Savill Metcalf isimli bir astsubayın hatasından kaynaklandığını ileri sürmekte ve eserlerinde mezkûr astsubayın anılarına şu şekilde yer vermektedirler:

Saat 3:40 sularında *Queen*'in köprüsünden 'Devriye botu hareket et' emri verildi. Makine daireme 'Tam yol ileri için hazır ol!' emrini verdikten sonra 1 Numaralı kafilenin hızını artırmasını bekledim ama bunu yaptığını görmedim. *Queen*'in köprüsünden öfkeli bir, 'Hareket et devriye botu!' sesi geldi. Emri dinlemediğim takdirde korkaklıkla suçlanacağımı düşünerek makine dairesine tam yol emrini verdim ve yola çıktık. Birkaç dakika sonra geriye bakınca 1 Numaralı kafileyi sancak tarafında gördüm. Bir daha geri bakamayacak kadar önümle meşguldüm, hava çok karanlıktı ve kayalardan ve kumsaldan ne kadar uzakta olduğumuzu bilemiyordum. Bir çeyrek saat sonra Kabatepe'nin kuzeyine çok yaklaşmakta olduğumuzu fark ettim. Orada Türk askerlerinin olduğunu bildiğimden, sancaktan ve cepheden ateşe maruz kalacağımızı anladığımdan yanlış bir yere gitmekte olduğumuz izlenimine kapıldım. Danışacak kimse yoktu ve arkamda çektiğim askerlerin hayatlarından ben sorumluydum. Bunun üzerine hiç oyalanmadan Kabatepe'den uzaklaşmak için burnumu iki kerte iskeleye çevirdim. On beş dakika sonra iskele tarafındaki kabilelerin de bana uyduklarını fark edince rotayı bir kere daha bir buçuk kerte iskeleye çevirdim.²⁴⁷

Kıyıda hala hiçbir hayat emaresi görülmemekteydi. Onuncu taburu taşıyan dizilerde istimbotlardan biri iki tane filikayı çözmüştü ve duyulan tek ses filika küreklerinin çıkarttıklarıydı. Tam o sırada istimbotların bacalarının birinden yirmi otuz saniye boyunca kıvılcımlar yükselerek ortalığı aydınlattı ve Komutan Dix'in, "Albay'a söyle, bizi bir mil kuzeye çıkarttılar" diye bağırması sessizliği bozdu. Biraz sonrasında, tam olarak 04:29'da ise kuzeydeki dizilerden birinde bulunan Yüzbaşı Leane'in, "Şuna bakın" diyerek karada bir Türk askerine işaret etmesiyle fark edildiklerini anladılar ve anlamalarıyla üzerlerine ateş edilmesi bir oldu.²⁴⁸ Böylece genel görüşe göre akıntı yüzünden olmakla beraber diğer bazı görüşlere göre de asker hatasından kaynaklanan ve Kabatepe'ye yapılması planlanan çıkarma Arıburnu'na yapılmış ve ANZAK birliklerinin de hesapları şaşmış oldu.

O anda on iki dizi filika birbirine çok yakında ve Arıburnu tepesinin eteklerindeydi. Bütün istimbotlar filikaları çözmüştü. Karaya ilk önce 9. ve 10. Taburların askerleri çıktı. 11. Tabur biraz daha kuzeydeydi ve Arıburnu sahiline gelmeleri biraz daha zaman aldı. Her istimbotta bir makineli tüfek bulunuyordu ancak dizideki askerlerin kıdemli subayı tarafından emir verilmeden kullanılmayacaktı. Binbaşı Salisbury'nin emrindeki istimbot biraz gerileyip karadan gelen ateşlere karşılık verdi. Küçük filikalar suyun derinliği iki üç fite inene kadar kürekle ilerledi. Onlardan büyük olan filikalar daha derinde durmak zorunda kaldı ve bunlardan inen askerler kalçalarına

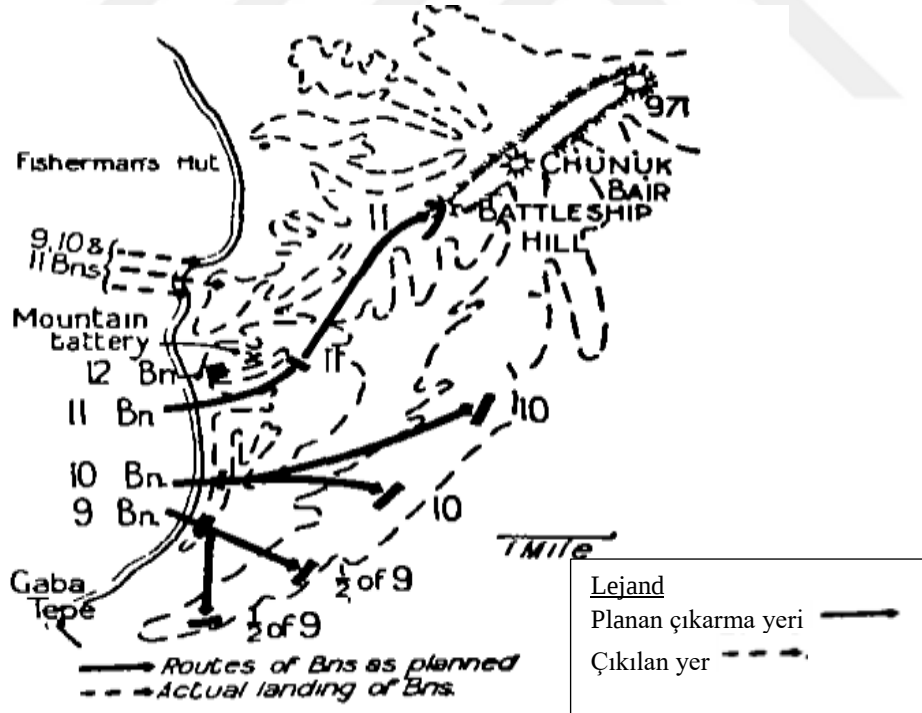
²⁴⁷ Steel, a.g.e., s. 53

²⁴⁸ Bean, a.g.e., s. 249-252

kadar olan suya atladı. Daha da büyük filikalarda bulunanlar ise göğüslerine kadar gelen suya atlamak zorunda kaldılar. Ateş altında yaşanan kargaşada bazıları ise filikalardan daha önce düşüp üzerlerinde bulunan ağır yükleri yüzünden boğuldular ve bu şekilde saat 04:30'da Arıburnu'na yapılan çıkarma başlamış oldu.²⁴⁹ Bu arada sahilten edilen ateş yüzünden filikalardaki askerlerin bir kısmı sahile varamadan filikalarda ya da suyun içindeyken vuruldu. Sadece sahilde verilen zayıat 300-400 kişi olarak hesaplanmaktadır ki bu örtü kuvvetinin %10'una tekabül etmektedir. Bazı askerlere göre çıkarma yapmakla görevli ilk birlikler ölüme atılmıştı.²⁵⁰

İlk çıkan birliklerden hayatta kalanlar kumsalda ateş altında koştuktan sonra ilk tepeciklerin ardına sığınıp buraları birer örtü olarak kullandılar. Üzerlerine açılan ateş gittikçe yoğunlaşıyordu ve filikalar ve sahildeki askerlere çok fazla zayıat verdiriyordu. 11. Taburun filikaları Arıburnu'nun 200-300 yarda kuzeyine, 9. Taburunkiler Arıburnu'na, 10. Taburunkiler ise onların hemen kuzeyine çıktı. Örtü olarak kullanabilecekleri bir yer bulanlar süngülerini takıyor ve çatışma için hazırlıklarını yapıyorlardı. Bununla beraber yanlış yere çıkmış olmanın verdiği karışıklıkla kimse ne yapacağını bilmiyordu. 9 ve 10. taburlar çıktıkları nokta itibariyle daha kuzeyde sahile çıkan ve bir makineli tüfeğin ateşine maruz kalan 11. tabura göre daha iyi durumdaydılar.²⁵¹

Şekil 14: Planlanan ve Çıkılan Yerler

Kaynak: Bean, 1941: 255

²⁴⁹ Bean, a.g.e., s. 253

²⁵⁰ "The Landing at Gallipoli" (30.06.1915), *Kerang Observer* (Vic.: 1914 - 1918), s. 3 <http://nla.gov.au/nla.news-article152677208>

²⁵¹ "The Great Landing at Gaba Tepe, Gallipoli" (26.04.1919), *The World's News* (Sydney, NSW: 1901 - 1955), s. 17. <http://nla.gov.au/nla.news-article130596818>

1. Avustralya Tümen Komutanı olan Bridges saat 09:00'da sahile çıkararak idareyi ele almıştı. Yeni Zelanda ve Avustralya Tümen Komutanı olan Godley ise saat 13:00 sularında sahildeydi. Çıkarmadan önce bu kuvvetlere Hamilton ve Birdwood'dan başlayarak bütün subaylarının söylediği şey örtü kuvveti olmaları hasebiyle şartlar ne olursa olsun ve nasıl bir mukavemetle karşılaşılırsa karşılaşsınlar ilerlemeleri gerektiği idi. Bir kısım birlikler bunu akılda tutarak hiçbir şey düşünmeden ileri doğru atıldılar. 10. taburdan Yüzbaşı Leane ve askerleri şarjörlerini bile değiştirmeden çalılıklara daldılar ve tepelere tırmanmaya başladılar. Aynı hareket tarzını Teğmen Talbot ve 32 askeri ve başkaları da takip ederek tepelere doğru tırmanmaya başladılar. Albay Weir de askerlere ilerlemeleri emrini verdi. Durum o kadar karışık ki daha önce planlanan hareket tarzını uygulama imkanı kalmamıştı. İnisiyatif alanlar tepelere tırmanıyordu ancak karşılaştıkları ateşin yanı sıra yoğun çalılıklar da işlerini oldukça zorlaştırıyordu. Yine de çıkarmadan birkaç dakika kadar sonra 6 bölük kadar bir kuvvet tepelere tırmanmaktaydı.

ANZAK'ların bir kısmı Arıburnu Tepesine ulaştı ve kaçan Türkleri gördüler. Türklerin kaçtıkları alanda bir makineli tüfek ele geçirildi. Biraz daha kuzeye çıkmış bulunan 11. taburun askerleri 9. ve 10. taburların tepelere tırmanmakta olduğunu görünce onlar da aynı platoya çıkan kuzeydeki yamaçlara tırmanmaya başladılar. Sahilin güneyinde, Albay Weir ve tepelere tırmanmakta olan askerlerinden geride kalanlar Graham Butler tarafından süngüleri taktırılarak ileri gönderildi. İlk çıkan askerler bu aşamada platoya yaklaşıyordu. Talbot Smith ve askerleri boyunları bir bir aşıyordu. Arıburnu tepesi arkalarında kalmıştı ve platonun dik yamaçlarına yaklaşıyorlardı. 11. taburdan Yüzbaşları Leane ve Annear ile Teğmenler Macdonald ve Selby Talbot Smith de askerlerinin yanındaydı. Onları gören Türk askerleri geri çekiliyordu ve tüfek ateşlerinin devam etmesine rağmen bir makineli tüfek birkaç dakikadır ateş etmiyordu. İlerlemeleri devam eden Avustralyalılar Yüzbaşı Annear'ın vurulmasıyla ilk subayını kaybetmişti. Avustralyalılar Türklerin ateşlerine zaman zaman süngüleriyle zaman zaman da ateş ederek karşılık veriyordu ve artık Türkler de zayıf vermeye başlamıştı. Avustralyalılara gün ışımadan ateş etmemeleri yönünde verilen emre uymamaları neticesinde kendi askerlerini vurdukları da oluyordu. Böylece Avustralyalılar daha sonra orayı işgal eden Auckland taburunun komutanı olan Albay Plugge'nin adının verildiği Haintepe'ye ulaşmış bulunuyordu.²⁵²

ANZAK'lar saldırılarını devam ettirirken taburların arkadan gelen kuvvetleri de platoya yaklaşmıştı. Platonun zirvesinde bulunan 11. taburdan Binbaşı Brockman birbirine karışmış olan askerleri yeniden düzenleyip 9. taburu sağa, 10. taburu ortaya, 11. taburu da sola gönderdi. Bu arada çıkarmaya karşı ilk direnci gösteren Türk kuvvetleri ricat halindeydi. İlk çıkan birlikler ilerlemeye çalışırken destroyerlerdeki askerler de karaya çıkartılıyordu. Bu askerler de diğerleri gibi planlanan çıkarma yeri olan Kabatepe'ye değil, çıkılan yer olan Arıburnu'na çıkarılıyordu ve çıkarmaları sürerken onlar da öncekiler gibi zayıf veriyordu. Bu kuvvetler de 9. tabur sağda, 10.

²⁵² "The Dardanelles" (17.04.1929), **Examiner** (Launceston, Tas.: 1900 - 1954), s. 9 <http://nla.gov.au/nla.news-article51538905>

tabur ortada ve 11. tabur da solda olacak şekilde çıkarılmıştı, ancak bu sefer her bir taburun yanında 12. taburdan da bazı kuvvetler mevcuttu. Ayrıca bu kuvvetler daha önce çıkan birliklere kıyasla daha geniş bir alana, en güneydeki destroyer Arıburnu'nun 0.75 mil güneyine en kuzeydeki de 500 yarda kuzeyine çıkarılmıştı. Bu kuvvetler çıktığında da hava hala karanlıktı. Birlikler ilerlemeye çalışıyor, azınlıkta kalan Türkler ise bu ilerleyiş karşısında ricat ediyordu. Sağ tarafta 9. taburdan Yüzbaşı Jackson'ın bölüğü ve Yüzbaşı Milne'in bölüğü Kabatepe'den açılan ağır ateş altında sahile çıktı. Emirleri gereği bu birlikler ilerlemeye başladı.

Destroyerlerden indirilen bölükler ilk çıkan bölüklerden yirmi dakika sonra çıkmıştı ancak çıktıkları arazi ilerlemeye diğerlerine kıyasla daha uygun olduğundan kısa süre sonra daha fazla ilerleme sağlamışlardı. En kuzeye ise 11. ve 12. taburların bir kısmını taşıyan bir destroyer askerlerini çıkarmıştı. Bunlar daha sonra Sfenks olarak isimlendirecekleri alana çıkmışlardı. Kuzeydeki Türk kuvvetleri henüz bir taarruza uğramamışlardı ve buna hazırlıklı bir şekilde bekliyorlardı. Onları çıkaran gemi ve filikalar yoğun bir ateş altındaydı ve yüksek miktarda zayıat vermişlerdi. Gün aydınlanmaya başladığı ve kuzeyden, Walker Sırtı denilen yerden gelen ateşler, özellikle de makineli tüfek ateşi birliklere çok fazla zayıat verdirerek çıkarmayı yavaşlattığı için 12. taburdan Albay Clarke, 11. taburdan Teğmen Rafferty'e soldan ilerleyip makineli ateşini susturmasını emretti. Aynı emir Teğmen Strickland'e de verildi. Bu sırada bir destroyer birlikleri daha da kuzeye, Walker Sırtı'nın hemen eteklerine indirdi ve aynı ateşe bu birlikler de maruz kaldı. Bu nakliyelerden inen 11. taburdan Yüzbaşı Tulloch ve 12. taburdan Teğmen E.Y. Butler askerleriyle bir dere yatağı ve patikadan ilerleyerek ve Türklerle çatışarak Sfenks'in üzerinde bulunan Merkeztepe'ye ulaştılar. Burada biraz sağlarında başka Avustralya askerleri ve Albay Clarke'ın cansız bedenini gördüler. Albay Clarke ve yanındakiler bu bölgeye daha önce ulaşmış ve onları gören Türkler siperlerini boşaltarak daha içeri kısımlara yönelmişti. Avustralyalılar bulundukları yerden Düztepe'yi görebiliyorlardı.

Türklerin ricat etmesinden istifade ederek komutanlar bu bölgedeki birlikleri düzene soktu. Merkeztepe Walker Sırtı ile birleştiği noktadan hemen sonra daralmaktadır ve sol taraftaki, yani Walker Sırtı tarafındaki, vadi çok diktir ancak diğer taraf tatlı bir meyile sahiptir ve ikisi arasında Düztepe'ye bağlanmakta olan Cesarettepe bulunmaktadır. Bu boynun en dar yeri yirmi yardadır. Birlikler boyuna yaklaşırken Teğmen Burt askerlerine siper kazmalarını emretti. Bu sırada 12. taburdan bazı birlikler de Yüzbaşı Lalor komutasında ve 11. taburdan bazı birlikler de Tulloch komutasında yanlarına geldi. İhtiyat taburu olan 12. taburun birlikleri siper kazmaya başlarken, 11. taburun birlikleri ilerlemeye devam etti. Buraya kazılan siper sayesinde her iki taraftaki vadi de kontrol altına alınmıştı. Bu birlikler sağlarında, Haintepe'yi aşan birliklerin de siper kazmakta olduğunu gördüler. Bu arada saat yedi olmuş ve güneş iyice yükselmişti.

3. tugaydan oluşan örtü kuvvetinin komutanı olan Albay MacLagan ve Kurmay Başkanı Yüzbaşı Ross da bu sıralarda karaya çıkmıştı. MacLagan karaya çıkar çıkmaz Binbaşı Brand'e

sağdan ilerleyip oradaki duruma hakim olmasını emretmiş ve kendisi de Ross ile birlikte Haintepe'nin güneyinden ilerlemeye başlamıştı. Haintepe'ye çıkan MacLagan buradan asıl çıkarma yeri olan 400 Rakımlı Plato'yu ve oraya gitmeye çalışan 9. ve 10. taburların askerlerini görüyordu. Oraya Binbaşı Brand gittiği için MacLagan şimdilik dikkatini soldaki kuvvetlere çevirmişti. MacLagan Haintepe'de yeniden düzene sokulan ve sol kanattan sorumlu olan Binbaşı Drake Brockman komutasındaki 11. tabur birliklerine ve Binbaşı Hilmer Smith komutasındaki 12. taburdan bir bölüğe Düztepe'ye ilerlemeleri ve Düztepe'yi işgal etmeleri emrini verdi. Lalor komutasındaki bazı birlikler o yönde zaten belli bir ilerleme sağlamışlardı ancak bu aşamada durumları hakkında pek malumat yoktu. Arazinin zorluğunun yanı sıra Türklerin Kabatepe'den attıkları şarapneller çıkan ve çıkacak olan birliklerin bu zor görevini daha da zorlaştırıyordu. Kabatepe'den yapılan şarapnel ateşi 1. ve 2. Avustralya tugayları askerlerini karaya çıkarmaya çalışırken onları taşıyan destroyerlerin üzerine de ateş ediyor ve oldukça zorluk çıkarıyordu. *Bacchante* bu ateşe karşılık vererek susturmaya çalışıyor ancak atışlar hedefi bulmuyordu.²⁵³

Bu çıkarmaya direnen ilk Türk birliği Yarbay Şefik komutasında bulunup 24/25 Nisan gecesi uzun ve yorucu bir tatbikattan geç vakit dönerek henüz istirahate geçmemiş bulunan 9. Tümenin 27. Alayıydı.²⁵⁴ Bu Alayın sorumluluğu altındaki bölgeyi sayıca kendilerinden çok üstün durumda olan düşmana karşı inatla savunmuş olmasına rağmen büyük bir kısmı şehit ve gazi olan birlikler düşmanın şiddetli taarruzları yüzünden geri çekilmek zorunda kalmış ve ANZAK birlikleri Conkbayırı yönünde serbest kalmıştı.

Bu sırada çıkarmanın başladığını haber alan 19. Tümen komutanı Yarbay Mustafa Kemal tümen birliklerine hemen harekete geçmek üzere hazırlıklarını yapmaları yönünde emir verdi. Bu arada tümenin süvari bölüğüne de durum hakkında bilgi edinmeleri için Kocaçimen istikametine harekete geçmesi yönünde emir verdi. Saat 07:00'de ise bütün sorumluluğu üzerine alarak tümen karargahına en yakın konak yerinde hazır bekleyen 57. Alay ile bir dağ bataryası ve bir sıhhiye müfrezesinin Kocaçimen Tepesi istikametine hareket edecek şekilde düzenlenip birlik komutanlarının emir almak üzere derhal tümen karargahına gelmelerini bildirdi. 3. Kolordu karargahına harekete geçeceğini bildiren bir rapor yazdırdıktan sonra harekete geçti. Arazinin sarp, derin derelerle kesilmiş ve fundalıklarla kaplı olması intikali zorlaştırmıştı ancak saat 09:40 itibarıyla tepeye ulaşılmıştı. Tepeden Arıburnu görülemediğinden Mustafa Kemal tepeye varınca birliklere istirahat etmeleri için on dakika süre vermiş ve kendisi yanında yaveri, emir zabiti ve sertabip olduğu halde çıkarmayı daha iyi gözlemleyebilmek için yaya olarak Conkbayırına doğru hareket etmiştir. Yaya olarak gitmelerinin sebebi ise arazinin atların ilerlemesi için müsait olmayışındı.

²⁵³ AWM, 1/25/1 Part 1, s. 23

²⁵⁴ Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 66

Mustafa Kemal Conkbayırına ulaştığında 27. Alayın o vakte kadar düşmanın Conkbayırına doğru ilerlemelerini engelleyen askerlerinin Conkbayırının hemen güneyindeki 261 rakımlı tepeden geri çekildiklerini gördü. ANZAK birlikleri 261 rakımlı tepeden yukarı Conkbayırına doğru ilerlemekteydi. Bu arada Mustafa Kemal düşman birliklerine kendi birliklerinden daha yakın bir noktadaydı. Burada çekilen askerlerle arasında geçen konuşmayı Mustafa Kemal, Ruşen Eşref ile yaptığı mülakatta şu şekilde nakletmektedir:

- Niçin kaçıyorsunuz? dedim.
- Efendim düşman! dediler.
- Nerede?
- İşte, diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler.
- Düşmandan kaçılmaz, dedim.
- Cephanemiz kalmadı dediler.
- Cephaneniz yoksa süngünüz var dedim ve bağırarak bunlara süngü taktırdım, yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırına doğru ilerlemekte olan piyade alayı ile cebel (dağ) bataryasının yetişebilen kısmının “marş marş”la benim bulunduğum yere gelmeleri için yanımdaki emir zabitanı geriye gönderdim. Bu efrat (askerler) süngü takıp yere yatınca düşman efradı (askerleri) de yere yattı. Kazandığımız an bu andır.²⁵⁵

Bundan sonra 57. Alay birlikleri yere yatan askerleri takviye etmiş ve 261 rakımlı tepe üzerinden ANZAK'lara taarruz edilmiştir. Bu taarruz neticesinde ANZAK'lar çıkmakta oldukları Conkbayırından (261 rakımlı tepeden) geri çekilmeye başlamıştır. 57. Alay bu bölgedeki ANZAK ilerleyişini durdururken, hatta onları geri sürerken, eli biraz rahatlamış bulunan 27. Alay da Merkeztepe'de taarruza geçmiş ve ANZAK'lar burada da geri çekilmeye başlamıştır. 9. Tümen komutanı ve diğer birlikleriyle Kirte'ye geçtiğinden 27. Alayın komutasını da Mustafa Kemal üstlenmiştir. Yapılan bu taarruzlar öncesinde Mustafa Kemal'in birlik komutanlarına, “Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir”²⁵⁶ demesi bu birliklerin üstün düşman kuvvetleri karşısında nasıl bir ruh haliyle savaştıklarını ortaya koymaktadır.

Çatışmalar sürerken ANZAK'ların Kumtepe'ye de kuvvet çıkarmaya başladığı bilgisi gelmiş, ancak çok geçmeden bu bilginin yanlışlığı anlaşılmıştır. Bu arada 3. Kolordu komutanı Esat Paşa ile Maltepe'de karşılaşan Mustafa Kemal hala karaya kuvvet çıkarmakta olan ANZAK'ların çok geçmeden denize dökülmesi için emrindeki birliklerle taarruza geçeceğini bildirmiş ve onay almıştır. Bunun üzerine 77. Alayı 27. Alayın solunda bulunan ANZAK'ların sağ kanadı üzerine göndermiş ve ANZAK'lar burada da çekilmeye başlamıştır. 72. Alayı ise Conkbayırında bulunan birlikleri takviye etmeleri için o bölgeye yönlendirmiş ancak hareket emri için Maltepe'de hazır

²⁵⁵ Ruşen E. Ünaydın, **Atatürk ile Mülakat**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 22-23

²⁵⁶ Ünaydın, a.g.e., s. 29

bekleyen bu alayın Conkbayırına varması saat 16:30'u bulmuştur. Bu arada indirmeleri devam eden ANZAK birliklerine karşı da topçu etkin şekilde kullanılıp oldukça müşkülât çıkarılmıştır.

Öğleden sonra 57. Alay taarruzlarına devam etmiş ve sol kanadını 27. Alay ile birleştirmişti. Yapılan taarruzlar ise donanma ateşi ve düşmanın sertleşen savunması yüzünden yavaşlamıştı. Bu arada yukarda da bahsedildiği gibi 72. Alay da gelerek 57. Alayı takviye etmiş ve akşam saatlerinde (18:00 civarı) Düztepe ele geçirilmişti. 27. Alay ise taarruzlarını Kanlısirt ve Kırmızısirt üzerine yöneltmişti. Yapılan çetin mücadeleler sonrasında Kanlısirt ele geçirilmişti ancak yoğun düşman ateşi burada barınmayı bir hayli müşkülata sokuyordu. Bununla beraber, Kanlısirt'ta ANZAK'lara kaptırılan üç adet top tekrar ele geçirilmişti. 27. Alayın diğer bir kısmı da Kırmızısirt üzerine harekete geçip burada bir kısım araziye geri almıştı. 27. Alay ANZAK'ları Düztepe-Merkeztepe-Kanlısirt-Albayrak Sırtı hattına kadar atabilmişti ve daha fazla ilerleme sağlamak için takviyeye ihtiyaç duymaktaydı. 27. Alay daha sonra Albayrak Sırtı tarafından hücumla geçti ancak yoğun düşman ateşi yüzünden burada pek ilerleme sağlayamadı.

Tarafların çizgileri, Türkler Cesarettepe-180 rakımlı tepe doğusu-Kırmızısirt doğu yarısı ve Kanlısirt-Albayrak Sırtı ve ANZAK'lar Cesarettepe-Kabak Sırtı-Bombatepe-Merkeztepe-Sivritepe-Şehitler Tepesi batısı-Yeşiltarla ve güneyi şeklinde belirlemiştir.²⁵⁷ Türklerin taarruzları neticesinde ANZAK'lar bunalmış ve çok zayıf vermişti ve çekilme ihtimali bile belirlemiştir.

Saat akşam 18:00 itibariyle indirilen kuvvet; 3. Avustralya Tugayı, 2. Avustralya Tugayı, 1. Avustralya Tugayı, Yeni Zelanda Piyade Tugayı, yarım Sahra Bataryası, İki Dağ Bataryası ve Yaralı Ayırma İstasyonundan ibaretti. Kolordu Komutanı olan Birdwood saat 15:00'da sahile giderek komutanlarla durumu görüşmüş ve onlardan raporlar almıştır. An itibariyle sahildeki durum çok parlak olmamakla beraber çok ümitsiz de değildi. Birdwood daha sonra *Queen*'e dönerek Ordu Komutanına bir rapor göndermiştir. Her iki Tümen Komutanının isteği ve Kolordu Komutanının sahilde olmasının gerektiğini bildirmeleri üzerine Birdwood saat 20:00'da tekrar sahile intikal etmiştir. Burada çekilme ihtimalini ve gerekliliğini konu alan uzun bir konferans gerçekleşmiştir. Bu konferans ve çekilme eğilimi Ordu Komutanına bildirilmiş ancak o, harekate ne pahasına olursa olsun devam edilmesi gerektiğini ve Yeni Zelanda Piyade Tugayı, Obüs Bataryası ve daha fazla 18'lik topun çıkarılma işlemlerinin hızlandırılmasını ve siperler kazarak içlerine yerleşilmesini emretmiştir. Bu emirler yerine getirilmeye çalışılmakla beraber Türkler tarafından yapılan şarapnel ateşi yüzünden çok fazla sıkıntı çekilmiştir. İlk günkü zayıf 2000 kişi olarak tahmin edilmiştir.²⁵⁸

Türk birliklerinin de çok fazla zayıf vermiş ve yıpranmış olmasına rağmen 19. Tümen Komutanı ANZAK'ların toparlanmasına fırsat vermeden denize dökmek için taarruz emri verdi. 57. Alay yaptığı taarruzla 180 rakımlı tepeyi ele geçirmişti ancak gecenin karanlığı, arazinin

²⁵⁷ **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt II. Kitap, s. 79

²⁵⁸ AWM, 1/25/1 Part 1, s. 25

zorluğu ve ANZAK'ların karşı hücumları yüzünden daha fazla ilerleme sağlayamadı. 27. Alay da benzer sebeplerle istenen başarıyı gösterememiş ancak Kırmızıyı ele geçirmiştir. Çoğunlukla Arap erlerden oluşan 77. Alay ise yaptığı taarruzda düşman ateşi ve arazinin zorluğu yüzünden hiç ilerleme sağlayamamış ve karışık arazi içinde dağılmıştı. 77. Alayın dağılması 27. Alayın sol kanadını zora sokmuştu. Bu sebeple 27. Alayın 1. Taburu Kanlısırt'tan geriye, Edirne Sırtına, çekilmiştir. 19. Tümen komutanı ertesi gün 77. Alayın boşalttığı araziye 72. Alayın bir kısmını göndermiştir. Çıkarma günü ve sonrasındaki çarpışmalar o denli şiddetli olmuştur ki Osmanlı Meclisi 27 Nisan tarihinde Padişaha Gazi unvanının verilmesini karara bağlamıştır.²⁵⁹

4.1.1. Birdwood'un Çıkarma Günüyle İlgili Raporu

Çıkarma günü gelişen olaylarla ilgili olarak ANZAK Kolordu Komutanı Birdwood 8 Mayıs tarihinde bir rapor yayınlamıştır. Yayımlanan bu rapora göre ANZAK kolordusu 24 Nisan öğleden sonra karargahı *H. M. S. Queen*'de bulunan Tümamiral Thursby ve *London, Prince of Wales, Triumph, Majestic* ve *Bacchante* isimli gemilerin eşliğinde Mondros Limanından hareket etmiştir. Limandan hareket etmeden önce örtü kuvvetinden 500'er asker nakliyelerinden sırasıyla *Queen, London* ve *Prince of Wales* isimli gemilere nakledilmiştir. 25 Nisan günü saat 01:35'te bu üç gemi durmuş ve filikaları denize indirilmiştir. Daha sonra birlikler bu filikalara süratle ve çok sessiz bir şekilde nakledilmiştir. Aynı zamanda örtü kuvvetinin geri kalan kısmı, 2,500 asker, bulundukları nakliyelerden altı adet destroyere nakledilmiştir. Bu arada gemiler doğuya doğru Kabatepe'nin 1 mil kadar kuzeyinde bulundukları halde yol alıp kıyıya 4 mil kadar bir mesafe kala durmuşlardır. Gemiler saat 03:30 sularında durduktan sonra filika dizilerine ilerleyip çıkarmaya başlamaları emri verilmiştir. Saat 04:10'da ise destroyerlere onları takip etmeleri emri verilmiştir.

Filikalar sahile yaklaşırken hüküm süren derin sessizlik çıkarmanın baskın şeklinde yapılacağı ümidini doğurmuş ancak filikalar sahile yaklaşırken açılan yoğun ateş bu ümidi kırmıştır. Bu ateş yüzünden birliklerin bir kısmı kıyıya varamadan zayi olmuştur. Bir filikadaki ölü asker sayısı 40 olarak belirlenmiş, toplam zayıat ise 300-400 olarak hesaplanmıştır. Bu arada bu zayıatı verdiren düşman kuvvetinin sayısı 900 olarak hesaplanmıştır. Ay ışığının gemilere vurması dikkate alınırsa çıkarmanın sürpriz şeklinde yapılmasını beklemek biraz fazla iyimserlik göstergesi olmuştur ancak düşmanın asıl çıkarmayı karşılayabilecek kadar bir kuvveti bu bölgeye yığmaması çıkarmanın yine de bir sürpriz çıkarma olarak nitelendirilebileceği anlamına gelmektedir. Kıyının bu kısmını korumakla görevli düşman kuvvetinin iki Türk Tümeni olduğu tahmin edilmektedir.

Yarların olmadığı her yerde sahilin siperler ve dikenli tellerle hazırlandığı çok iyi anlaşılmıştır. Harekat boyunca dikenli tel engelleri bombalarla imha edilmeye çalışılmış ancak

²⁵⁹ BOA, MB. İ, 180/77

daha sonra görülmüştür ki bu taktik karşı tarafın telleri hemen tamir etmesi dolayısıyla istenen sonucu vermemiştir.²⁶⁰

Bütün siperlerde düşman askeri olamayacağı anlaşıldığından sürpriz tarzında yapılacak bir çıkarmanın başarılı olacağı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple çıkarmanın karanlıkta ve mümkün olduğu kadar geniş bir cephede yapılarak Türkler ANZAK'ları her yerde karşılama imkanı bulmadan üstüne atılma tarzında yapılması planlanmıştır. Orijinal planlara göre sağ kanat Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyine çıkacaktı. Buradan alınması ümit edilen Sarı Bayır'ın sırtlarından yukarı yapılacak hücumlar oldukça kolay gözükmekteydi. Daha kuzeydeki arazi ise o kadar zorlu ve dikti ki daha az kuvvetle tutulmuş olması kuvvetle muhtemel olmasına rağmen birliklerin karanlıkta kaybolmalarından endişe edilmiştir. Bununla beraber, Donanma birliklerin gün doğumundan sonra şiddetli top ateşine maruz kalmaları durumunda çıkarmanın daha kuzeye yapılması gerekeceği konusunda uyarılmıştır. Hattı zatında, filika dizileri savaş gemilerinden ayrıldıktan sonra doğrudan doğruya gitmeyip kuzeye doğru yönelmişler ve başta planlanan çıkarma yerinin bir buçuk mil kadar kuzeyine çıkmışlardır. Sonraki olaylardan görüldüğü kadarıyla bu sapma çok değerli sonuçlar doğurmuş çünkü çıkılan sahil onu çevreleyen yarların dikliği sayesinde birlikleri top ateşinden beri kılmıştır. Çıkarmanın yapılacağı başka herhangi bir noktanın yapılacak olan şiddetli topçu ateşinden dolayı zaten boşaltılmak zorunda kalınacağı düşünülmektedir. Şu durumda da top ateşine maruz kalınmaktadır ancak kazılan siperler sayesinde ciddi bir zayıyat verilmemiştir.

Çok süratli bir şekilde sahile çıkan örtme kuvveti cesaretle hücumla geçmiştir. Önlerinde oldukça sarp bir arazide fundalık ve yarıntılarla dolu bir tepe bulunmaktaydı. Her sırt Türkler tarafından dikkatle tahkim edilmişti ancak bütün bunlara rağmen birlikler kendilerini kararlılıkla ileriye atmış ve başarılı da olmuşlardır. Hücumları o kadar enerjik bir şekilde cereyan etmiştir ki Türkler bir sırttan diğerine kaçmış Avustralyalı piyadeler de peşlerine düşmüştür.

Öncü tugay indirildikten sonra 1. ve 2. Avustralya Piyade Tugayları da hızlı bir şekilde indirilmiştir. Bu iki tugayın indirilmeleri 06:30 ile 14:00 saatleri arasında gerçekleştirilmiş ve saat 14:00 itibarıyla sahile 12,000 asker indirilmiştir. Bu iki tugayın indirilmesiyle eş zamanlı olarak Hint Dağ Topçu Tugayından 21. ve 26. Taburlar da indirilmiştir. Bu süre zarfında nakliyeler sürekli bir top ateşine ve çıkan birlikler de Kabatepe'den gelen silah ateşine maruz kalmışlardır. Bir Dağ Topçu Tugayı tam indirilecekken düşmanın Çanakkale Boğazından açtığı ağır topçu ateşi nakliyeye o kadar yakın düşmüştür ki nakliye açılmak zorunda kalmış ve bu da sahile daha fazla silah çıkarmayı geciktirmiştir. General Bridges örtme kuvvetini diğer iki tugayıyla derhal desteklemiş ve sağ kanadı Kabatepe'nin bir mil kadar kuzeyinde olup solu da dört buçuk mil ötedeki Balıkçı Damlarına uzanan bir mevzi tutmuştur. Çıkarma esnasındaki topçu ateşi ve kargaşa

²⁶⁰ AWM, 1/25/6 Part 4, s. 38

yüzünden tugayların, hatta taburların planlandığı şekilde indirilmeleri mümkün olmamış ve indirilen birlikler en çok gerek duyuldukları mevkilere yönlendirilmişlerdir. Bunun neticesinde ise bütün birlikler birbirlerine karışmıştır. Bu kargaşada bazı birlikler ana kısımdan ileriye gitmiştir ve irtibatları kopmuştur. Avustralya Tümeninin indirilmesinden sonra sadece iki tugaydan oluşan Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni indirilmiş ve indirilmeleri sonraki gün indirilen 4. Avustralya Tugayından 1500 kişi hariç saat 19:00'da tamamlanmıştır. Yeni Zelandalılar da Avustralyalı kardeşleri kadar cesaret ve şevk ile dolu hareket etmiş ve aynı derecede zayıya uğramıştır.

Birlikler indirildikten hemen sonra ağır topçu ateşine maruz kalınmış ve bu ateş gün boyu devam etmiştir. Bu ateşe harika bir iş çıkaran gemilerin topları hariç karşılık verilememiştir. Çıkılan arazi ANZAK Kolordusunda sadece dört adet bulunan obüs haricindeki her çeşit topun kullanılmasına engel teşkil etmiştir. Onları getirecek yollar yapılan kadar da topları çıkılan dar sahil şeridinden taşımak imkansız olmuştur. Çıkarmanın biraz ilerleyen aşamalarında ise bu toplar olağanüstü bir gayretle ulaşılamaz görünen tepelere çıkarılmış ve düşmanın topçu ateşini kısmen susturmuştur. 25 Nisan gecesinde birlikler yorgunluktan bitkin düşmüştür. Önceki gece neredeyse hiç uyumamışlar ve gün boyunca çok zorlu bir arazide siper kazmaya fırsat bulamadıkları için sürekli top ateşi altında savaşmışlardır. Dahası, birlikleriyle irtibatları kopan daha küçük birimler birliklerinin dağıldığını düşünerek demoralize olmuşlardır. Birlikler ertesi güne ise daha moralli başlamışlar ve elde ettikleri kazançlardan dolayı tekrar heyecanlanmışlardır. Zayıat 500 ölü, 2,500 yaralı ve 2,000 kayıp olarak hesaplanmıştır. Yaralıların sahilden bir an önce tahliye edilmeleri gerekliliği tam sayı vermeyi zorlaştırmıştır. Düşmanın verdiği zayıatın sayısı verilememekle beraber etraftaki düşman cesetlerine bakılarak çok yüksek olduğu tahmin edilmiştir.²⁶¹

4.1.2. ANZAK Bölgesinde Nisan Ayındaki Diğer Gelişmeler

25 Nisan günü çıkarması böyle zor şartlar altında gerçekleşikten sonra Nisan ayının geri kalan günlerinde genel anlamda Türkler sürekli taarruzlar yaparak ANZAK'ları sağlam bir köprü başı tutamadan denize sürmeye gayret etmiş, ANZAK'lar ise kazandıkları bölgeyi elde tutmaya çalışmış ve Türklerin yoğun ateşinden korunmak ve elde ettikleri araziye elde tutabilmek için yoğun bir siper kazma faaliyetine girişmiştir ve hatta zaman zaman hattı genişletmek için çok yoğun olmamakla beraber karşı taarruzlarda da bulunmuştur.

Türkler ANZAK'ları cepheden atabilmek için keskin nişancı ateşi, makineli tüfek ateşi, şarapnel ve top ateşinden faydalanmış ve özellikle de sahili yoğun topçu ateşine tutmuştur. Türklerin filikaların gelişi ve sahilde gerçekleşen diğer faaliyetlerle ilgili olarak çok çabuk malumat sahibi olmasının ve derhal bu yönde önlem almaya çalışmalarının Küçük Kemikli Burnunda bulunan gözcüler sebebiyle gerçekleştiği düşünülmüştür. Bu arada ANZAK'lar özellikle de

²⁶¹ AWM, 1/25/1 Part 8, s. 1-6

ıkarma gününde birliklerin birbirine karışması neticesinde ortaya çıkan karışıklığı da gidermeye çalışmıştır.

26 Nisan günü 19. Tümen Kurmay Başkanı Binbaşı İzzeddin takviye isteği için 3. Kolordu muharebe idare yerine (Maltepe) gönderilmiş ancak Kolordudan kendilerine şimdilik verilecek bir takviye olmadığı bilgisini almış, ancak 7. Tümen topusundan 3. Dağ Taburu Arıburnu bölgesine tahsis edilmiştir.

ANZAK'ları gemiler himaye etmiş ve zaman zaman etkili atışlar yaparak önemli destek sağlamışlardır. Örneğin 26 Nisan günü öğleden önce cephenin en kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan birlikler Türkleri, özellikle de 57. Alay mıntıkasındaki birlikleri, gemilerden yapılan ateşin de önemli desteğiyle 224 D numaralı karede bulunan tepenin zirvesine kadar sürmüştür ve *Queen Elizabeth* etkili ateşler yaparak iki adet topu susturmuştur. Ancak etin mücadeleler ve ağır zayıatla da olsa bu taarruz Türkler tarafından püskürtülmüştür. Aynı gün içinde Kanlısirt ve Kırmızısirt yönünden 27. Alay zerine de şiddetli bir taarruz başlamış ancak bu taarruz da bir netice vermemiştir. İtilaf Kuvvetleri denizden destek verirken Türkler tarafından zayıata uğratılmış ve 29 Nisan günü Marmara'ya girmek isteyen AE-2 denizaltı batırılarak mürettebatından 3 subay ve 29 er esir alınmıştır.²⁶²

Türklerin 5. Ordu Komutanı 27 Nisan'da bölgeye 64. Piyade Alayı ile 33. Piyade Alayını takviye olarak göndermiştir. 64. Alay 57. Alayın sağına, 33. Alay ise 27. ve 72. Alayların ortasına gönderilmiştir ancak bu alayın cepheye sürülmesi ancak saat 18:30'da mümkün olmuştur. Aynı gün bütün tümen hattından taarruz edilmesine karar verilmiştir. Taarruz saat 07:30'da başlamış ve ANZAK'lar yoğun donanma ateş ve makineli tüfek ateşleriyle karşılık vermiştir. Bir saat içinde Kanlısirt ve Kırmızısirt Türkler tarafından ele geçirilmiş ancak birlikler filonun yoğun ateş yüzünden daha fazla ilerleyememiştir. 57. Alay da Conkbayırından Arıburnuna doğru taarruza geçmiş ve 64. Alay da daha sonra bu taarruza dahil olmuştur. Bu birlikler de yoğun bir şekilde donanma ateşine maruz kalmış ancak ANZAK'lar Cesarettepe ve Bomba Sirtının güney yamaçlarına kadar sürülmüştür. Bununla beraber bu bölgede kesin sonuç elde edilememiştir.

Mustafa Kemal gece tekrar taarruz etmeyi planlamış ve saat 21:00'de 57. ve 64. Alaylar taarruza geçmiş ancak ANZAK'lar sürekli Türk taarruzları karşısında savunmalarını pekiştirmiştir. Donanma ateşleri ve arazinin yapısı da ilerlemeyi zorlaştırıyordu. 64. ve 33. Alaylar dışındaki birlikler çok yorgundu. Güneyde, 27. Alayın mıntıkasında, de durum çok iyi değildi. 33. Alay araziye tanı mıyordu ve birlikler birbirine girmiştir. 77. Alay bir kez daha dağıldı ve bu sebeplerden dolayı Türk tarafı ilerleme sağlayamadı. Bu taarruzdan sonra tarafların savaş sonuna kadar olan hatları neredeyse belir miştir. Bu hat Cesarettepe doğusu – Bombasirtı – Kırmızısirt – Kanlısirt

²⁶² BOA, HR. MA, 1125/2

çizgisi idi. Bu tarihte Türklerin 15 taburuna karşılık ANZAK'ların 21 taburu vardı. ANZAK'lar 255 namluya (top) sahipken Türkler 36 topa sahipti.²⁶³

28 Nisan'dan sonra çatışmalar azalmış ve taraflar tahkimat ve toparlanma işlerine girişmişti. Türk tarafında 125. Alay ayın 28'inde 19. Tümenin emrine girmiş, ANZAK tarafında ise Deniz Piyade Tümeninden dört taburlu bir tugay takviye olarak bölgeye gelmiştir. Çatışmaların azalmış olmasıyla beraber 28 Nisan günü, yani Seddülbahir'de 1. Kirte savaşı sürerken, ANZAK'lar da amacı Cesarettepe, Boyun noktası yakınları, Kırmızısirt ve Kanlısirt batısında elverişsiz bir durumda olan savunma mevzilerini Türk birliklerini biraz geriye itip rahatlamak olan bir taarruza girişmişlerdir ancak şimdilik amaçları Seddülbahir'deki taarruzu rahatlatmak ve mümkün olduğu kadar Türk kuvvetini bu bölgede tutmak olduğundan bunu çok da üstelememişlerdir.

Düztepe'ye yapılan taarruz 57. Alay tarafından püskürtülmüştür. Kanlısirt ve Kırmızısirt üzerine ise daha tehlikeli bir taarruz yapılmış ancak bu da 125. Alayın 1. Taburunun buraya gönderilmesiyle durdurulmuştur. ANZAK'ların esas kuşku duydukları yer ise Türk kuvvetlerinin sarkarak çıkarma yerine egemen oldukları Merkeztepe'ydı. Türk tarafı taarruzlar karşısında bu bölgede şiddetle takviyeye ihtiyaç duymaktaydı. Bu ihtiyacı 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa 28 Nisan'da bir nüshasını Başkomutanlığa bir nüshasını da 5. Ordu Komutanlığına gönderdiği rapor ile şu şekilde ortaya koymaktadır, "Tabur tabur gelen kuvvetler taarruzu devam ettirmek için ileriye sürülmekte ve bu şekilde mütemadiyen erimektedir. Düşmana bir daha taarruz edebilmek için, kolordunun elinde toplu olarak bir tümenin bulunması kesinlikle ve ivedilikle gereklidir ve zorunludur. Arz olunur." Başkomutanlık bu yazıya cevaben, "Bugün İstanbul'dan size yeni ihtiyat kuvvetleri gönderilmeye başlanacaktır. Bir adım bile geri çekilmeyeceksiniz. Karşınızdaki düşman birlikleri herhalde sizden iyi durumda değildir. Mareşal Liman'a da bilgi verilmiştir"²⁶⁴ yazısını göndermiştir ve bu arada 15. Tümen birlikleri de İstanbul'da gemilere bindirilmeye başlanmıştır.

Nisan ayı içerisinde ANZAK komuta heyetince yayınlanan emirlerden birliklerin su sıkıntısı çektiği ve su ve mühimmatlarını idareli bir şekilde kullanmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Birdwood cephanenin israf edilmesine karşı birlikleri uyarmış ve daha dikkatli kullanılması gereğine dikkat çekmiştir ve siper kazmanın şarapnel ateşine karşı ne denli etkili bir savunma olduğunu bildirerek her fırsatta siperlerin daha da iyi tahkim edilmesi gerektiğini bildirmiştir.

4.1.3. ANZAK Bölgesinde Kara Savaşlarının Birinci Safhasındaki Genel Durum

Cephede Nisan ayı bu şekilde nihayete ererken kara savaşlarının birinci safhası da her iki tarafça zaman zaman yapılan taarruz ve karşı taarruzlar dışında rutin bir seyir kazanmıştır. Bahsi geçen bu taarruzlar Türk tarafı dikkate alındığında ANZAK'ları cepheden sürmek; ANZAK tarafı

²⁶³ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, s. 90-92

²⁶⁴ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, s. 95

dikkate alındığında ise mevcut cephe hatlarını genişletmek ve böylece VIII. Kolordunun Seddülbahir’de yaptığı taarruzlarda Türklerin oraya takviye göndermesini engellemek için gerçekleştiği görülmektedir. Yapılan bu taarruzları değerlendirmeye almadan önce cephede oluşan rutin seyri ele almak faydalı olacaktır.

Kara savaşlarının birinci safhası genelinde ANZAK birlikleri hat boyunca pek ilerleme sağlayamamıştır ve bu yüzden askerlerin morallerinde zaman zaman bozulma gözlemlenmiştir. Bununla beraber, Hamilton ve komuta kademesi askerlerinin 30.000 civarında Türk askerini bu bölgede tutarak ve esas çıkarma sahnesi olan Seddülbahir’i rahatlatma görevini yerine getirerek kendilerinden beklenen görevi ziyadesiyle yerine getirdiklerini bildirmek suretiyle askerlerinin halet-i ruhiyyelerini düzeltmeye çalışmışlardır. Buradan, birinci safha boyunca Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin çıkarmayla ilgili olarak taktiksel bir değişikliğe başvurmadağı, çıkarmanın en başında olduğu gibi Seddülbahir bölgesinin yine ana çıkarma sahnesi olarak görülmeye devam edildiğı ve ANZAK birliklerinin mümkün olduğu kadar fazla sayıda Türk askerini kendi bölgelerinde tutmak ve güneyde bulunan Seddülbahir’e intikal etmelerini engellemek olan destek verme görevlerini sürdürmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, Seddülbahir’de sırasıyla 28 Nisan’da, 6 Mayıs’ta ve 4 Haziran’da gerçekleşen 1., 2. ve 3. Kirte savaşlarında bu hareket tarzı dikkat çekmektedir.

Bu dönemde gözlenen bir başka vaka Türk birliklerinin özellikle gece taarruzları yaparak ANZAK birliklerini bu bölgeden sökmeye çalışması ve bunun mukabilinde ANZAK birliklerinin bu taarruzlara karşı koyarak mevcut hatlarını korumaya, hatta fırsat buldukça karşı taarruzlar yaparak düzgün olmayan hatlarını düzeltmeye çalışmaları olmuştur. Türk tarafının taarruzlarını gerçekleştirmek için geceyi tercih etmelerinin sebebi gündüz yapacakları hareketlarda Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin gerisinde bekleyen destroyer ve savaş gemilerinin açık hedefi haline gelmemek olarak bildirilmektedir. Bunların yanı sıra ANZAK top ve topçularının ateşinden korunmak da bu hareket tarzının benimsenmesinde etkindir.

Türk tarafı elindeki toplarının mevzilerinin düşman birliklerince belirlenememesi için topçu ateşini de geceleyin açmıştır. Yapılan top atışlarının hedefi ise genel olarak ANZAK siperleri ve ANZAK sahili olarak gerçekleşmiştir. ANZAK birlikleri de bu ateşe karşılık vermiş ve özellikle Anafartalar, Halit ve Rıza Tepesi, 202 numaralı kare, Pilavtepe ve Türklerin yoğun faaliyette bulunduklarını gözlemledikleri noktalara dağ bataryaları, destroyerler ve savaş gemilerinden yaptıkları atışlarla bombardımanlar gerçekleştirmişlerdir.

ANZAK’ların gemilerden karaya doğru sürdürdükleri gemi ateşi devam etmiştir. Gemi ateşi genel anlamda özellikle taarruz yapılacağı zaman Türklerin gerilerden takviye kuvvet getirmesini engellemek ve mümkün olduğu kadar sarsmak için yoğunlaştırılmıştır. Zaman zaman Alman

denizaltıların varlığı tehlikesine karşı gemiler limanlara çekilmiş ve doğal olarak bu dönemlerde kullanılma yoğunlukları azalmıştır.

Harekat başlangıcından beri en fazla kullanılan mühimmatın başında top gelmiştir. Yapılan karşılıklı top ateşleri yüzünden siperler o kadar zarar görmüştür ki kimisi tamir edilemez hale gelmiş ve yeni siperler açılmak zorunda kalmıştır. Bu durum özellikle Boyun'ın güneyindeki siperlerde gözlemlenmiştir.²⁶⁵ Türkler ANZAK sahilini mümkün mertebe bombardıman etmeye gayret etmiştir. ANZAK sahili her gün bombardıman edilmiş hatta 2 Temmuz günü çıkarma başladığından beri sahilin bombalanmadığı ilk gün olarak kayıtlara geçmiştir.²⁶⁶ Anadolu'dan ateş eden Türk topları Seddülbahir'de bulunan İngiliz ve Fransız birliklerine önemli ölçüde zorluk çıkartmıştır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Türk taarruzları genellikle geceleri yapıldığından Arıburnu cephesinde gündüzler ekseriyetle sakin geçmiş ve taraflar genellikle bakım ve onarım gibi işlerle ilgilenmişlerdir. Bununla beraber, Türklerin taarruza geçmek için geceleri beklemelerinin ANZAK birliklerinde gündüzleri bir çeşit rehavete yol açtığını gözlemleyen komutanlar Türklerin genellikle gece taarruz ettiklerini ancak, bunun, bu durumun hep böyle devam edeceği anlamına gelmediğini bildiren emirler yayınlayarak birliklerini rehavete kapılmamaları ve bir gündüz taarruzuna karşı her an tetikte olmalarını sık sık emretmiştir. Buna örnek olarak 2 Haziran'da yayınlanan bir emirde bu ihtimale karşı siperleri daha kuvvetli tutmamakla birlikte, bütün birliklerin duyar duymaz yaptıkları işi bırakıp siperlerde mevzi almalarını sağlayacak bir ısıklık sisteminin devreye gireceğini ve bunun birliklere tanıtılacağını bildiren bir emir yayınlanmıştır.²⁶⁷ Yine bu konuyla ilgili olarak 8 Haziran'da yayınladığı bir emirle General Birdwood Türk birliklerinin kısa süre önce Seddülbahir'de gündüz de taarruza kalktığını bildirmekte ve aynı ihtimale karşı Arıburnu'nda bulunan birliklerinin tetikte bulunmaları gerektiğini ifade etmektedir.²⁶⁸

Birinci safha genelinde Arıburnu cephesinde gerçekleştirilen taarruzlar ve çatışmalar özellikle Bombasirtı bölgesinde yoğunlaşmıştır. Bombasirtından ileriye gitmenin ANZAK birliklerinin daha hakim bir noktaya ulaşmalarını sağlayacak olması bunda başlıca amildir. Örneğin, 7 Haziran tarihinde hedefi, karşıda bulunan Türk siperlerini içindekileri öldürüp bulunan malzemelere el koymak koşuluyla ele geçirmek olan bir taarruz uygulamaya konulmuştur. Bu taarruzun sorumluluğu Yarbey Young'a verilmiştir. İki adet taarruz birliğinin siperleri ele geçirerek 30'ar kişiden oluşan istihkam birliklerinin çalışmalarını yürütmeleri için onlara örtü kuvveti görevi gerçekleştirmeleri planlanmıştır. Hücum planlandığı üzere saat 22:30'da başlamıştır. Gerçekleşen taarruzla ilgili bilgiler çok karmaşık olmakla beraber anlaşılan temel nokta askerlerin bu iş için

²⁶⁵ AWM, 1/25/4 Part 1, s. 52

²⁶⁶ AWM, 1/25/4 Part 1, s. 3

²⁶⁷ AWM, 1/25/3 Part 3, s. 11

²⁶⁸ AWM, 1/25/3 Part 3, s. 32

gönüllü olduklarını ileri sürmelerine rağmen genel olarak isteksiz davrandıklarıdır. Türk birlikleri taarruza karşı koymuş ve Türk siperlerine giren ANZAK birlikleri önden ve her iki kanattan da ateşe maruz kalmıştır. Sağ tarafta bulunan ANZAK birliği derhal geri çekilmiş, sol taraftaki ise Türk siperlerine girmiş ancak bunlardan 1 subay ve 7 asker zayi olmuştur. Türkler bombalı saldırılar gerçekleştirmiş ve bütün birlikler açık durumda olan irtibat hendeklerinden hareket ederek saat 02:00'de Bombasirtına dönmüşlerdir. Taarruz hiçbir kazanç elde edemedi sona ermiştir. Genel anlamda da Bombasirtı bu tür taarruzlar ve bomba saldırılarıyla hareketliliğini muhafaza etmiştir.²⁶⁹

Bomba, makineli tüfek, tüfek ve top atışlarının yanı sıra bu safha içerisinde karşılıklı keskin nişancı muharebeleri de devam etmiş ve çok iyi gizlenerek görevlerini çok başarılı bir şekilde yerine getiren Türk keskin nişancılarına karşın bu bölgedeki ANZAK keskin nişancılarının sayıları da arttırılmış ve etkili sonuçlar elde edilmiştir. Bu başarı her iki taraf için keşif yapmayı ve ileri karakolların görevlerini zorlaştırmıştır. Türklerin keskin nişancı ateşine karşılık makineli tüfek ateşi kullanılmıştır. Bir Türk keskin nişancı deliğinde (barınağında) 200 adet boş ANZAK kovarı bulunmuştur. Bu, ANZAK'ların kendi ölü ve yaralılarının cephanelerini toplamakta daha titiz davranmaları gerektiğini ortaya koymuştur.²⁷⁰

Yukarda bahsedildiği gibi bu dönemde el bombaları da aktif olarak kullanılmış ancak mevcut belgelerden el bombalarından keskin nişancı ateşinden istifade edildiği kadar istifade edilemediği anlaşılmaktadır. Türk tarafının attığı el bombalarının önemli bir miktarının karşı sipere girse bile patlamadığı, ANZAK birliklerinin ise el bombası kullanmakta pek mahir olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum 7 Haziran tarihinde ANZAK Kolordusunun Kurmay Başkanı olan Skeen'in yayınladığı bir emirle somutluk kazanmaktadır. Yayımlanan bu emre göre ANZAK birliklerinin el bombalarını etkili bir şekilde kullanmadıkları ve bu durumun düzeltilmesi için bazı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. Emir gereğince her bölükten on kişinin bombacı olarak eğitilmesine ve eğitimin gerçek bombalarla değil, sahte bombalar ve el bombasıyla eşit ağırlıkta olan taşların kullanılmasına karar verilmiştir ve emir Avustralya ve Avustralya ve Yeni Zelanda Tümenlerinin komutanlarına gönderilmiştir.²⁷¹

Her iki tarafın da sık sık uygulamaya koyduğu faaliyetlerden birisi de karşı tarafın cephanesini sarfiyatını arttırmak için attıkları adımlardır. Bunu zaman zaman gösteri taarruzları yaparak, zaman zaman da kuklalar (buradaki kukladan kasıt askere benzetilmiş cansız mankenlerdir) kullanarak yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu amaçla her iki tarafça da gerçekleştirilen faaliyetlerin başarı oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 8 Temmuz'da Genel Karargahın ANZAK'a gönderdiği bir yazıda Romanya'dan Almanların Türkiye'ye gönderdiği cephanenin

²⁶⁹ AWM, 1/25/3 Part 2, s. 12-14

²⁷⁰ AWM, 1/25/4 Part 3, s. 20

²⁷¹ AWM, 1/25/3 Part 3, s. 27

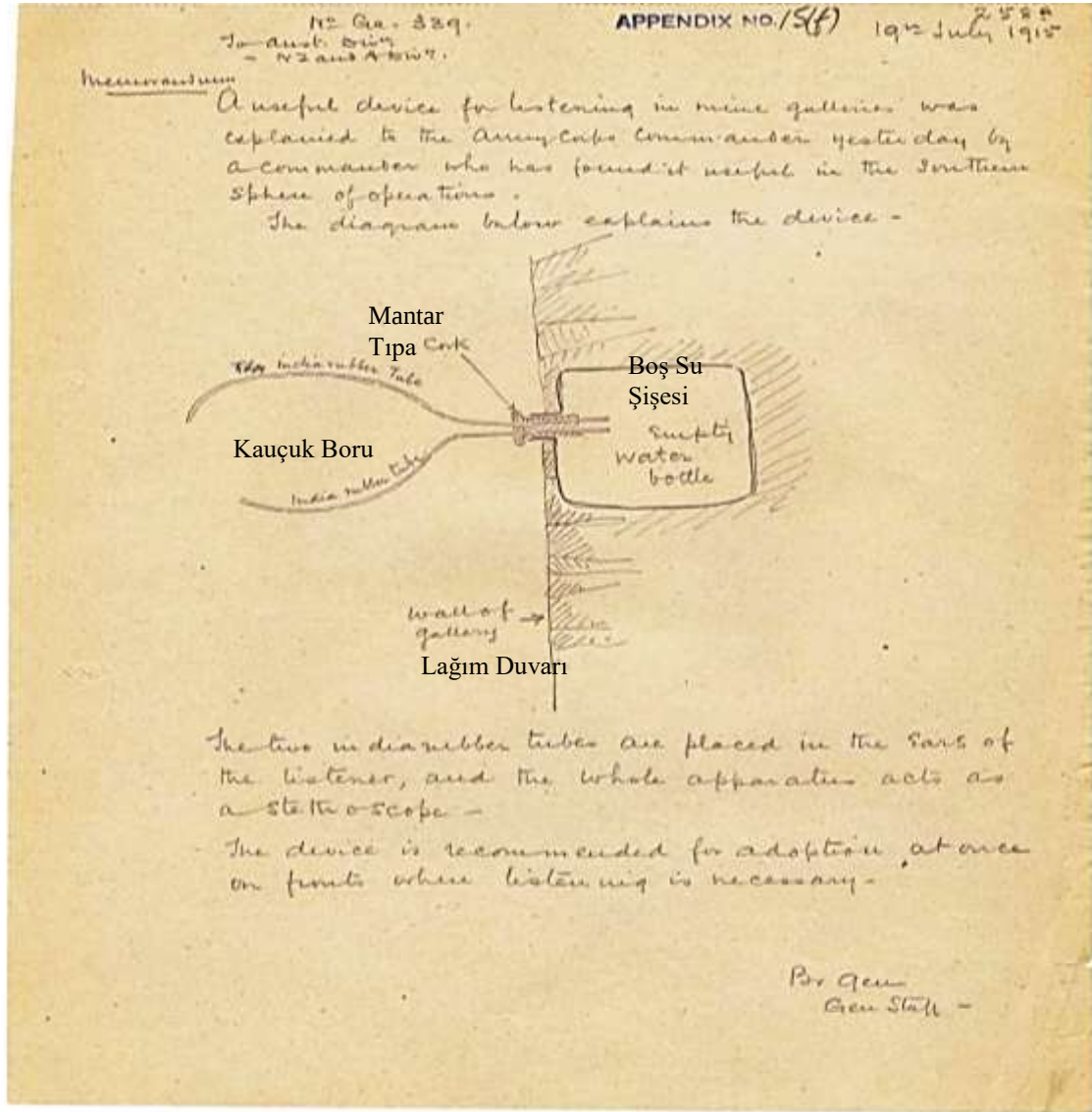
geçmesine izin verilmemesi durumunda Türkleri ilerleyen ilk üç hafta içinde cephane durumlarının çok kritik bir hal alacağı ve onlara cephane sarfettirmek için her yola başvurulması gerektiği bildirilmektedir.²⁷²

Lağımçılık konusuna gelince, haziran ve temmuz ayları içerisinde bu faaliyetin her iki taraf açısından da hız kazandığı ve tarafların bu şekilde birbirlerine yaklaşmaya çalıştıkları görülmektedir. Lağımlar kazılmış ve karşı tarafın lağımları patlatılmaya çalışılmıştır. Patlamalar sonrasında bazı bölgelerde kraterler oluşmuştur ve oluşan bu kraterler daha sonra gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra siper olarak kullanılmıştır. Örneğin 8 Temmuz'da Merkeztepe'nin önünde patlatılan bir lağım Türkler tarafından siper haline getirilmiştir.²⁷³ 28 Temmuz'da bir lağım patlatıldıktan sonra ise Türklerin yakınlarda yaptıkları faaliyetler duyulur hale gelmiştir. Hatta lağımlarda Türkleri dinlemek için bir düzenek bile geliştirilmiştir.

²⁷² AWM, 1/25/4 Part 3, s. 62

²⁷³ AWM, 1/25/4 Part 1, s. 12

Şekil 15: Karşı Lağımları Dinlemeye Yarayan Tertibat

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1016928

Kaynak: AWM, 1/25/4 Part 5, s. 75

Lağımcılık faaliyetlerinin yanı sıra mevcut siperler her iki tarafça da sağlamlaştırılmaya çalışılmış ve Türk tarafının siperlere baş siperleri de ekledikleri gözlemlenmiştir. Bununla beraber, söz konusu arazide o kadar çok bomba, top vs. atılmıştır ki toprak artık incelmış ve bu tür faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde oldukça müşkülât çıkarmıştır.

Zaman zaman her iki tarafa ait uçaklar uçmuş ve bombalar bırakmıştır. Bu durum her iki tarafın da faaliyetlerinde bir azalmaya yol açmıştır. Uçakların yaptığı uçuşlardan sonra toprakların yerlerinin değiştirildiği gözlemlenmiştir. Uçaklara uçaksavarlarla ateş edilmiş ancak bu yöntem caydırıcı bir unsur olamamakla beraber zaman zaman etkili sonuçlar vermiştir. Örneğin, 4 Mayıs tarihinde Muarız Körfezi üstünde uçan bir İngiliz uçağı Türklerin açtığı ateşle sakatlanarak

Sazlılman önünde denize düşmüş, bunu kurtarmak için inen bir diğer uçak da Türklerin topçu ateşiyle tamamen batırılmıştır. Daha sonra ise bir uçak gemisi gelerek sakatlanan uçağı arkasında sürükleyerek çekmiştir.²⁷⁴ Temmuz sonlarına doğru Türk (Alman) uçakları günde iki kez bomba atmaya başlamıştır. Uçaklar keşif işlerinde de kullanılmış, yaptıkları gözlemleri özellikle gemilere ve topçu birliklerine bildirmişlerdir.

Casusluk faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninin komutanı olan Godley'nin 2 Temmuz tarihinde ANZAK Kolordusuna gönderdiği bir yazıda Avustralya Ordusuna ait bir yarbay kıyafeti giyinen birinin Boyun ve Bomba Sırtı'ı ziyaret edip genel durumla ilgili sorular sorduktan sonra ortadan kaybolduğu ve sonrasında da şahsın bulunamadığı, dolayısıyla casus olma ihtimalinin yüksek olduğu bildirilerek bu duruma karşı önlemlerin alınması istenmiştir. Bunun üzerine yazılı izni olmayan hiç kimsenin diğer birlikleri ziyaret etmesi yasaklanmıştır.²⁷⁵

Siperlerin yakınlığından dolayı cesetlerin toplanamadığı ve açıkta çürüdüğü ve buna bir çözüm olarak dezenfektan kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hatta 6 Temmuz tarihli bir yazısında Godley bu amaçla, yani cesetlerin gömülmesi için Türklerle bir ateşkes yapılmasını arzuladığını bildirmiştir. Ancak bu istek Genel Karargâh tarafından geri çevrilmiştir. Bu talebe cevaben yazılan yazıda cesetlerin yakılmasının İslam inancına aykırı olduğu ve bu yola ancak diğer bütün çarelere başvurulduktan sonra tevessül edilmesi gerektiği bildirilmektedir.²⁷⁶ Verilen bu cevaptan çok sıklıkla olmasa da gerekli görüldüğü durumlarda cesetlerden yakmak suretiyle kurtuldukları sonucuna ulaşılabilir.

ANZAK birliklerinde er olan N. Vallance'a annesine gönderdiği bir mektuba göre cephede rutin hayat şu şekildedir: "24 saat ateş hattındaki siperlerdeyiz, sonra 24 saat dinleniyoruz, sonra 24 saat angarya için hazır bekliyoruz, bir sonraki 24 saat destek siperlerindeyiz, sonra yine ateş hattı ve günler böylece geçiyor." Binbaşı B. D. Jack ise cephedeki durumu: "Siperlerden birine uzaklığımız 15 metre, (Türklerin) ana hatlarına ise 200 metre mesafedeyiz. Burada onlarla (Türklerle) öylesine yakınız ki bütün gün birbirimize karşılıklı bomba atıyoruz." diyerek dile getirmektedir.²⁷⁷

Bir başka ANZAK askeri olan Astçavuş C. Bosward ise Avustralya basınında seferle ilgili haberlerden bahsederek: "Aman Tanrım! Avustralya gazetelerinin ne yaptığını anlamıyorum. Zayıtlar hakkında okuyoruz ama gazeteler 20/1'ini göstermiyor. Bir gazete ilk iki gündeki zayıt sayısını neden 385 olarak yazıyor. En azından 5 bin olduğunu kendi gözümle gördüm. Benim

²⁷⁴ BOA, HR. SYS, 2409/21

²⁷⁵ AWM, 1/25/4 Part 3, s. 30

²⁷⁶ AWM, 1/25/4 Part 3, s. 41-42

²⁷⁷ Jonathan King, **Gelibolu Günlükleri**, (Çev. Ali Önsan), 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 125

görmediklerimi de hesaba katın..."²⁷⁸ demektedir. Bu bilgiden savaşıyan devletlerin yayın organlarının muhtemelen anavatanlardaki infiallerin önüne geçmek ve harbin psikolojik boyutunu hesaba katmak için bu tür yöntemlere başvurduğu söylenebilir.

Birinci safha geneliyle ilgili olarak su, gözetleme ve gaz konularından da bahsetmek gerekmektedir. Bu ay içerisinde ANZAK birliklerini en çok zorlayan konulardan birisi içecek suyu meselesi olmuştur. Bölgede zaten kıt olan su kuyularının yaz mevsiminin kendini hissettirmesiyle kurumaya başlaması zaman zaman su sıkıntısı yaşanmasına neden olmuş ve gemilerden taşınan suyla bu sıkıntı giderilmeye çalışılmıştır. Türk birliklerinin sahile yaptıkları top atışlarının iki adet su layterini batırması ise bu konuyu başlı başına bir problem haline getirmiştir. Daha sonra Mısır'dan bir su tazyik makinesinin ve birçok büyük su tanklarının getirilmesi ile cepheye su taşıma işlemleri nispeten yoluna girmiştir.²⁷⁹ Bu konuyu vaiz E. N. Merrington'ın şu şekilde kaleme almıştır: "Su sorunu gittikçe büyüyor. Vadide yeni kuyular kazılıyor. Bazıları çok derin ama çıkan su çok az. Dün askerlerin 10 metre aşağıda olduğu yerde bir kuyu gördüm. Su emirle dağıtılıyor, 24 saatte bir tüm ihtiyaçlar için verilen su miktarı sadece yarım galon."²⁸⁰

ANZAK birlikleri gözetleme işini karadaki gözetleme postalarıyla olduğu kadar balon gemileri ve uçaklarla da yapmışlardır. Bu vasıtalarla Türk birliklerinin ve toplarının yerlerini belirlemeye çalışmışlardır. Örneğin, 13 Haziran tarihinde iki adet kruvazör daha önce bir deniz uçağı tarafından belirlenen Bigalı ve Kocadere ile Yalova yakınlarında Liman Von Sanders'in karargahının bulunduğu düşünülen ormanı bombardıman etmiştir. Bu uçaklar da çok sık olmamakla birlikte zaman zaman attıkları bombalarla harekate gözlem yapmanın ötesinde destek sağlamışlardır. ANZAK askerlerinden biri olan Er Gammage'ın 10 Haziran tarihli bir anısına göre: "Uçaklarımızdan (İtilaf Devletlerine ait uçaklardan) biri düşürüldü."²⁸¹

9 Haziran'da ANZAK Komutanı Birdwood tarafından Hamilton'a gönderilen bir metinde, Türklerin kullanması durumunda boğucu gazlara karşı kullanılabilecek bir aparattan bahsedilmekte ve ANZAK birliklerinin böyle gazları kullanma niyetleri olmamakla beraber, Türklerin kullanmaları durumunda misilleme yapmayı düşündükleri bildirilmektedir. Birdwood bu metinde böyle bir duruma hazırlık olması amacıyla Hamilton'dan İngiliz Savaş Bakanlığından bu malzemelerin tedarikini sağlamasını istemektedir.²⁸² İtilaf kuvvetlerinin Türklerin boğucu gaz kullanması durumunda misilleme yapacaklarını bildirmelerine ve Osmanlı birliklerinin gaz kullandıkları yönünde kayıtlara geçen herhangi bir ibare bulunmamasına rağmen Osmanlı arşiv belgelerinde Arıburnu'nda düşmanın fena kokulu gaz yayan silahlar kullandıkları bildirilmektedir.

²⁷⁸ King, a.g.e., s. 136

²⁷⁹ Oglander, a.g.e., s. 135

²⁸⁰ King, a.g.e., s. 114

²⁸¹ King, a.g.e., s. 122

²⁸² AWM, 1/25/3 Part 2, s. 1-45

Söz konusu belgeye göre, “2 Temmuz’da parelendikten sonra bu cinsten yeşil gaz neşreden şarapnel endahat eylemiştir.”²⁸³

Bu dönemde bahsedilmesi gereken bir başka gelişme ise haziran ayının gelmesiyle beraber sıcaklıkların da artması sonucu hastalıkların da arttığıdır. Bu duruma özellikle sinek nüfusunun artması ve birliklere hastalıklar bulaştırması neden olmuştur. Ay sonu itibarıyla İtilaf kuvvetlerinin zayıyatı, 40 bin Britanyalı ve 20 bin Fransız şeklinde gerçekleşmiştir. Limni, Mısır, Malta ve İngiltere’deki hastaneler ağzına kadar dolmuştur.²⁸⁴

Birinci safha içerisinde gerçekleşen bir başka gelişme ise sürüp giden çatışmalar neticesinde oldukça fazla zayıyat vererek birlikleri eriyen General Ian Hamilton’ın İngiltere ile yaptığı yazışmalar ve istediği takviye kuvvetlerdir. Çanakkale cephesi açıldığında Savunma Bakanı Lord Kitchener’in kendisine ek kuvvet tahsis edemeyeceğini ve böyle bir talepte bulunmamasını defalarca bildirmesine rağmen uzayıp giden savaş ve verilen zayıyatlar neticesinde Hamilton bu emre aykırı davranmak zorunda kalmış ve takviye kuvvetler istemiştir. Yapılan yazışmalar ve ısrarlar ise meyve vermiş ve İngiltere sonunda takviye kuvvet göndermeyi kabul etmiştir. Bu durumu bildiren telgraf Hamilton’ın kaleme aldığı "*Gelibolu Hatıraları 1915*" isimli eserde şu şekilde ifade edilmektedir:

"İçinde bulunduğunuz zorluklar hükümet tarafından değerlendirilmiş olup, destek kuvvetler sağlanmıştır. Size, yeni ordudan üç tümen gönderiyoruz. Birinci tümen sanırım bu hafta sonuna kadar hareket edecektir ve diğer iki tümen nakliye gemileri sağlanınca gönderileceklerdir. Üç tümenin gelişleri temmuz ayının ilk on beş gününden geç olmayacaktır. Bu süre içinde filonun Çanakkale bölgesindeki gemileri, yeniden takviye edilecek ve bu gemiler denizaltı saldırılarına karşı daha dayanıklı olacaklardır. Bu durumda donanma size sürekli destek sağlayabilecektir. Düşmanı aralıksız baskı altında bulundururken, etkili olan koşullar altında aceleyle ve gereksiz tehlikelere atılmaya bir neden yoktur kanısı egemendir."²⁸⁵ Bu haber alındıktan sonra Hamilton ve kurmayları bu birliklerin en etkili bir şekilde nerede kullanılabileceği ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Birinci safha süresince yaşanan taarruzlarda iki tarafın birbirini artık daha yakından tanıdığı da anlaşılmaktadır. Hamilton aynı eserinin 209. sayfasında Türklerle ilgili olarak bölgede bulunan Basın Savaş Muhabiri Ashmead Bartlett ile gerçekleştirdiği bir görüşmeyi şu şekilde nakletmektedir: "Ashmead Bartlett bana Türk askerlerine adam başına 10 şilin bahşiş verileceği söylenir ve kendilerine dokunulmayıp, affedilecekleri ilan edilirse, her askerin silah ve sahra aletleriyle gelip teslim olacağını ve ateş hattında savaşacak kimse kalmayacağını söyledi. Sanıyordu ki, bu şekilde düşman ordusundan çok çabuk kurtulabiliriz. Merakımı uyandırmıştır,

²⁸³ BOA, HR. MA, 1133/67

²⁸⁴ King, a.g.e., s. 112

²⁸⁵ Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 186

karşımızda Hristiyanlara düşman bir Müslüman olsa ve karnı aç olsa, kendisine 10 şilin verilse ve karnı doyurulsa, ne yapardı acaba? Dünyada Osmanlı Türkünden başka, bir din uğruna canını fedaya tartışmasız bir millet ve asker yoktur. Asker başına 10 şilin yerine 50 İngiliz lirası altın versek, yine de yüzümüze çarparlar, biz de dünyaya rezil oluruz." Yine aynı eserinin 198. sayfasında: "Mevzilenme, siper savunma işlerinde Türkler her zaman çok iyi. Bir yere tam siper ettiler mi, araziye yapışıyor ve üzerlerine gelen her hedefi vuruyorlar. Bu çeşit savaşlarda Türk askeri çok usta. Gerçekten ben hayatımda bu derece cesur asker görmedim. Bazıları ideal nitelikler. Hücuma kalkıp ilerlemeye başladık mı, üzerlerine yağdırdığımız mermi sağanağına aldirmeden, soğukkanlılıkla ayağa kalkıyor, siperlerinden fırlıyor ve başlıyorlar ateş etmeye, el bombası atmaya..." demektedir. YineAvustralya arşiv belgelerinde de Ekim ayına doğru Türklerin savaştan bıkmalarına rağmen her an ülkeleri ve dinleri için savaşmaya hazır oldukları ifade edilmektedir.²⁸⁶

Yaralı İtilaf Devletleri askerleri yaralarının ciddiyetine göre tedavi edilmeye çalışılmıştır. Yarası çok ağır olmayanlar savaş sahnesinde bulunan sahra çadırları, hastane gemileri ve adalarda oluşturulan tesislerde tedavi altına alınmıştır. Durumu daha ciddi olanlar ise ya memleketlerine ya da Mısır'a gönderilmiştir. Mısır'da piramidler civarındaki Manahoza Otel, Kahire'deki Savva Otel, Heliopolis Palace Otel, Büyük Lunapark Heliopolis Otel hastaneye çevrilmiştir. Buralara sığınmayanlar köylerde kurulan tesislerde, onlara da sığınmayanlar sahrada kurulan çadırlarda tedavi edilmeye çalışılmıştır.²⁸⁷

Bununla beraber, Osmanlı arşiv belgelerine göre İtilaf kuvvetlerinin zaman zaman Türk hastane, sargı yeri vb. gibi yerleri savaş kurallarıyla örtüşmeyen bir şekilde bombaladığı anlaşılmaktadır. Bu meyanda 10 Mayıs tarihli bir belgede İtilaf Donanmasının Maydos (Eceabat) kasabasında bulunan ve Hilal-i Ahmer (Kızılay) bayrağı çekilmiş olan bir hastaneyi bombalayarak 30 kadar yaralıyı şehit etmiştir.²⁸⁸ Aynı şekilde Akbaş Tekkesi hastane çadırlarının dört defa bombalandığı, denizaltılarıyla Marmara havzasında bulunan yolcu ve yaralı nakleden gemilere ve hatta ufak vapurlara taarruz ettikleri, bunların Cenevre Mukavelesine aykırı olduğu bildirilmektedir.²⁸⁹ Bütün bu bombardımanlar ve hastane ve sargı yerlerine yapılan saldırılar neticesinde Enver Paşa, Amerikan Elçiliği aracılığıyla İngilizlere ellerinde bulunan İngiliz esirlere misliyle karşılık verileceği yönünde uyarıda bulunmuştur. Yine misilleme olarak Osmanlı Devleti'nde yaşayan İngiltere ve Fransa tebaasının, Gelibolu Yarımadasında bulunan sivil halkın maruz kaldıkları muamelenin aynısına maruz kalmaları için yarımada ikamet ettirilmeleri de Enver Paşa tarafından düşünülmüştür.

²⁸⁶ AWM, 1/25/7 Part 3, s. 2

²⁸⁷ BOA, HR. MA, 1135/7

²⁸⁸ BOA, HR. MA, 1125/2

²⁸⁹ BOA, HR: SYS, 2098/12

Bunun üzerine dönemin Amerika büyükelçisi olan Morgenthau Enver Paşa'yı bu fikirden vazgeçirmek için bir yazı kaleme almış ve bu yazısında Türklerin alicenaplığından ve Almanların Sakarburg'da birçok İngiliz sivilini öldürdüğü halde İngiltere'nin İngiltere'de yaşayan Almanlara böyle bir muamelede bulunmadığını, bu tasarının gerçekleşmesi halinde Osmanlı hakkında kötü bir intiba yaratmaktan başka hiçbir işe yaramayacağını dostane (kendi tabiriyle) bir şekilde dile getirmiştir. Bu yazıya cevaben Enver Paşa İngilizlerin Gelibolu Yarımadasında harp hukukuna aykırı olarak gerçekleştirdiği faaliyetleri tekrarlamış ve İngilizlerin Suriye'de de şehirleri topa tutarak masum halkı telef ettiğinden ve Almanların bombaladığı Sakarburg şehrinin, Büyükelçinin ifadesinin aksine, Almanlar tarafından müstahkem bir mevki olduğunun beyan edildiğinden bahsetmiştir. Bir başka yazısında İngilizlerin Ezine, Arıburnu, Halil Paşa Çiftliği ve Havuzlar civarında bulunan hastaneleri de bombaladığını, hastane gemileriyle asker ve mühimmat sevk ettiklerini, yolcu nakline mahsus olan Biga Vapuru'na ve askeri amaçlarla kullanılmayan Haliç Vapuru'na bir denizaltının torpil attığını bildirmiştir.²⁹⁰

Savaşlar devam ederken taraflar karşılıklı olarak esirler de ele geçirmişlerdir. Osmanlı belgelerinden anlaşıldığına göre Osmanlılar ele geçirdikleri esirlere iyi muamelede bulunmuş, ihtiyaçlarını karşılamaya gayret göstermiştir. İngilizlere ait olan Reuter Telgraf Ajansının Çanakkale muhabirinden aldığı telgrafa göre: "Türkler pek mert ve necibane bir tarzda savaşmaktadır. Bunlardan biri yoğun bir ateş altında olduğu halde askerlerimizden birinin yarasını sarmak lütfunda, bir diğeri ise yaralı bir Avustralya askerinin yanına bir şişe su bırakmak hareket-i insaniyetkaranesinde bulunmuştur. Mert Türk askerlerinden bir diğeri de İngiliz siperlerinde uzak bir mevkide yaralı düşüp saatlerce aç ve bitap kalmış olan bir İngiliz askerine ekmek vermiştir. Türklerle çatışan İngiliz askerinin tamamı Türkler tarafından İngiliz esirlerine iyi muamele edildiği hususunda ağız birliği içindedirler."²⁹¹

Kara savaşlarının birinci safhasında genel durum bu şekilde cereyan ederken zaman zaman hedefi daha büyük olan taarruzlar her iki tarafça da gerçekleştirilmiştir. Bu taarruzlar Türk tarafı dikkate alındığında ANZAK'ları cepheden sürmek; ANZAK tarafı dikkate alındığında ise mevcut cephe hatlarını genişletmek veya VIII. Kolordunun Seddülbahir'de yaptığı taarruzlarda Türklerin oraya takviye göndermesini engellemek için gerçekleştirildiği görülmektedir.

4.2. ANZAK Bölgesinde Birinci Safhadaki Belli Başlı Taarruz ve Harekatlar

4.2.1. 1 Mayıs Türk Taarruzu

ANZAK birlikleri çıkarmadan sonra oluşan karışıklığı nisan ayı içerisinde giderdikten sonra ilk ciddi taarruz girişimlerini 1 Mayıs tarihinde gerçekleştirmeyi planlamış ancak gerekli

²⁹⁰ BOA, HR. SYS, 2412/11

²⁹¹ BOA, HR. MA, 1135/96

hazırlıkları tamamlayamadıkları için bu taarruzu erteleme kararı almışlardır. Diğer bir ifadeyle 1 Mayıs tarihinde yapılması planlanan taarruz daha fazla keşif yapılması gerektiği düşünülerek ertelenmiştir. Bununla beraber, ANZAK'ların yapmayı düşündükleri taarruzu erteledikleri bu tarihte Türkler taarruza geçmiştir. Türkler bu tarihte çok fazla şarapnel ve mermi sarf etmiş ancak ANZAK birliklerine fazla zarar verememiştir. ANZAK birlikleri bir teşebbüste bulunmamış, sadece taarruza maruz kaldıklarında karşılık vermişlerdir.²⁹²

Çıkarmanın ilk günlerini eldeki kuvvetlerle karşılayan Türk kuvvetleri Nisan ayının sonlarında takviye almaya başlamışlardır. 5. Tümen Arıburnu'na, 15. Piyade tümeni ise Seddülbahır'e gönderilmiştir. 5. Tümenin 14. ve 15. Alaylarının 30 Nisan, 13. Alayının ise 1 Mayıs'ta Arıburnu'na ulaşması planlanmıştı. Bunlar dahil bu bölgedeki bütün birlikler Mustafa Kemal'in emrine verilmiştir. 30 Nisan'da 19. Tümenin emri altındaki kuvvetler 64 ve 57. Alaylar kuzey kanatta (Cesarettepe doğusu – Bombasırtı), 14. Alay merkezde (Edirnesirt), 27., 33., 72. Alaylar ve 125. Alayın 2. Taburu güney kanatta (Kırmızısirt – Kanlısirt) şeklinde dizilmişti. 72. Alayın 3. Taburu, 77. Alayın 3. Taburu, 125. Alay (2. Taburu hariç), 15. Alay ve henüz cepheye ulaşamayan 13. Alay ise 19. Tümenin ihtiyat kuvvetlerini oluşturmaktaydı.²⁹³ Eski Alaylar çok yorgun ve sayıları da eksik olduğundan ana taarruz noktası olan merkezde yeni gelen birlikler görevlendirilmişti. Arıburnu'ndaki birliklerin toplam sayısı 18.400 kişiydi.

Taarruza başlamadan önce Mustafa Kemal birlik komutanlarını karargahında toplamış ve şu önemli konuşmasını yapmıştır: "... İçimizde ve kumanda ettiğimiz askerlerde Balkan hacaletinin (yenilgisinin) ikinci bir safhasını görmektense burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyen kabul etmem. Şayet böyleleri olduğunu hissederseniz derhal onları kendi ellerimizle kurşuna dizelim. Şimdiye kadar ihraz ettiğimiz muvaffakiyeti tamamlamak için emrime verilen taze kuvvetler hattı harbe vasıl olmaktadır."²⁹⁴

Taarruz saat 05:00'te Türk topçusunun ateşiyle başlamış ve 15 dakika sonra da birlikler taarruza geçmiştir. Bunun üzerine ANZAK gemileri de ateşe başlamış ve ANZAK'lar tarafından yoğun makineli tüfek ateşi açılmıştır. Açılan bu yoğun ateş karşısında Türk taarruzları durmak zorunda kalmıştır. Öğle saatlerinde taarruz tekrar şiddetlenmiş ancak sonuç vermemiştir. Taarruzların istenen sonucu vermemesine rağmen Türk birlikleri ANZAK hatlarına 20, yer yerde 10 metre kadar yanaşmış ve gece yapılacak bir taarruz için uygun bir konum elde etmişlerdir. Gece 24:00'te taarruz tekrar başlamış ancak yine ilerleme sağlanamayınca 03:00'te durdurulmuştur. Bu tarihte yapılan taarruza Türk tarafının verdiği zayıat 6000 kişi olarak hesaplanmaktadır.

²⁹² AWM, 1/25/2 Part 2, s. 28

²⁹³ **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt II. Kitap, s. 98

²⁹⁴ Ünaydın, a.g.e., s. 42

4.2.2. 2 Mayıs ANZAK Taarruzu

ANZAK'lar 1 Mayıs'ta gerçekleştiremedikleri taarruzu gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra 2 Mayıs tarihinde gerçekleştirmiştir.²⁹⁵ Yapılacak olan ana taarruzdan önce ANZAK birlikleri (Yüzbaşı Cribb komutasında 50 kişilik bir grup) Lalebaba Tepesine bir gece baskını düzenlemişlerdir. Buraya yapılan baskının sebebi Türk topçu ateşlerinin Arıburnu çıkarma iskelesine ve gemilere yaptıkları ateşle zorluk çıkarması ve bu ateşin yan gözetlemeyle mümkün olabileceğini düşünmeleri idi. Yapılan bu baskın başarıyla gelişmiş ve burada bulunan 17 kişilik Türk karakolundan 2 kişi vurulmuş, 2 kişi kaçmış ve 13 kişi de esir alınmıştır.

Yapılacak hücum için gemilerin 07:00'de ateşe başlayıp 07:15'te *Canopus*'un 224 D 5 numaralı kareye yönelttiği ateşini kesmesi ancak diğer gemilerin ateşlerini 07:30'da kesmeleri kararlaştırılmıştır. Savaş alanının bu kısmının tahkim edilmiş olduğu ve Türk taarruzlarının büyük bir kısmının da 224 D 5 numaralı kareden geldiği bilinmekteydi. Planlanan taarruzu gerçekleştirmek için Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninden iki tugay ve Donanma Tugayından bir tabur görevlendirilmiştir. Bu kuvvet 224 D 5'te bulunan tepeye ilerleyecek ve sağ kanadı 1. Avustralya Tümeninin sol kanadıyla birleşecek ve sol kanadı da 237 X 1-237 R 9 8 7 numaralı karelerdeki sırta dayanacaktı. Yeni Zelanda Piyade Tugayı sağ tarafları 224 D 5'te bulunan tepeye yönelmiş olarak ilerleyecekti. 4. Avustralya Piyade Tugayı kuzeydoğudan ilerleyecek ve 224 D 5'te bulunan 700 rakımlı tepeye Bomba Sırtı'nın sol kanadını birleştiren hattı düzeltereklerdi. Donanma Tugayı ise Yeni Zelanda Piyade Tugayı ile iş birliği içinde, yarısı Haintepe, diğer yarısı da Korku Deresi'de bulunacak şekilde genel ihtiyatı oluşturacaktı. Bu hareket nihayete erdiğinde 4. Avustralya Piyade Tugayının sol tarafının Yeni Zelanda Piyade Tugayının sağ tarafıyla irtibat halinde olmasına özel önem verilecekti. Her bir piyade tugayına Yeni Zelanda İstihkam Birliklerinden yarımşar bölük verilmişti. Taarruz saat 07:15'te başlayacak şekilde planlanmıştı. Bu saatten önce Yeni Zelanda Piyade Tugay Komutanı Otago Taburunun Korku Deresi'de ilerlemeye hazır halde bulunmalarını sağlayacaktı. 4. Avustralya Piyade Tugayının solundan ilerleyecek olan Otago Taburunun hücumu 224 D 5'te bulunan tepeye yönelecekti. Canterbury Taburu Otago Taburunu destekleyecek, Auckland Taburu ise ihtiyatta kalacaktı. Wellington Taburu siperleri korumakla görevlendirilmişti. Avustralya Piyade Tugayının düzeni ise; 16. ve 13. Taburlar (16. Tabur sağ tarafta olacak şekilde) hücumu kalkacaklar, 15. Tabur bunları destekleyecek, 14. Tabur ise siperleri koruyacaktı.

Taarruz planlandığı gibi başlamıştır. Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninden iki tugay 224 D 5 numaralı karede bulunan tepeye hücum etmiştir. 07:15'te 16. Tabur kuzeydoğuya, yani vadinin başına, doğru hücumu kalkmış ve 07:45'te iyi bir mevki elde etmişler ancak bunu yaparken

²⁹⁵ "Four Years of War" (22.12.1918), *Sunday Times* (Perth, WA : 1902 - 1954), s. 13. <http://nla.gov.au/nla.news-article57998741>

Türklerin cepheden açtığı şiddetli makineli tüfek ateşiyle ağır kayıplar vermişlerdir. Sonrasında ise 16. Tabur siper kazmaya başlamıştır. 13. Tabur 16. Taburun solunda kalan yüksek araziye kontrol altına alarak hattı 700 rakımlı tepeye doğru uzatmış ancak emirler gereği kendi sol kanatlarının Otago Taburunun sağ kanadıyla birlikte hareket edeceğini göz önünde bulundurarak ve Otago Taburu henüz bölgeye gelmediği için beklemeye koyulmuşlardır. Otago taburu ise üç sebepten dolayı gecikmiştir. Bu sebeplerden birincisi, Otago Taburunun ilerleyeceği Korku Deresi başındaki siperlerden Türklerin keskin nişancılarının açtığı ateşti. İkinci sebep, vadiden denize doğru ilerleyen sedyeciler, son sebep ise Korku Deresi’de bulunan Donanma Tugayından yarım taburun yolları tamamen açmamış olmalarıydı. Bu gecikme sonucu saldırılar eşzamanlı yapılamamış ve Otago Taburu Popes Hill’ı 08:45’e kadar temizleyememişti. Otago Taburunun bundan sonraki hücumu azalan bir düşman ateşi karşısında devam etmiş ve hedeflediği noktadan 50 metre kadar önce durdurulmuştur ve onlar da siper kazmaya başlamışlardır. 15. Taburdan bir bölük de Otago Taburu ile 13. Tabur arasında kalan boşluğu doldurmakla görevlendirilmiştir.

Saat 23:00 itibarıyla kavisli bir hat tutulmuştu. Hattın solu Popes Hill’ın 150 yarda ve merkezi 300 yarda önünde, sağ ise Bomba Sirtına dayalıydı. Bu aşamada kazma işlemi son sürat devam ediyor ancak Türkler tarafından açılan ateşle birlikler eriyordu. Otago Taburunun Komutanı Yarbay Moore Türk siperlerini henüz ele geçirememekle beraber 100 yarda yakınında olduğunu ve destek geldiği takdirde onları ele geçirebileceğini bildirmiştir. Canterbury Taburu, Otago Taburunu desteklemek için görevlendirilmiş ancak Yeni Zelanda Piyade Tugayının sağını Avustralya Tugayının solundan ayıran yarınıdan (nullah) geçemeyerek gerekli desteği sağlayamaması sonucunda Otago Taburuna oldukları yerde siper kazmaları için emir verilmiştir. Gece boyunca yapılan hücumlar neticesinde ANZAK birliklerinin tuttuğu hat vadinin başına doğru ilerlemiştir. 224 D 5 numaralı karede kalan tepe ise Türklerin elinde kalmıştır. Bu tepenin makineli tüfekler ve 224 F numaralı karede bulunan kalabalık Türk birlikleri tarafından korunduğu anlaşılmıştır.

Gece boyunca yoğun piyade ateşi sürmüştür. Saat 02:00’da Deniz Tugayından iki tabura cephede bulunan birliklere destek vermeleri emredilmiş ancak onlar bölgeye varıp vadiden aşağıya getirilen yaralılar dolayısıyla oldukça geciken hazırlıklarını tamamlayana kadar şafak sökmeye başlamış ve bu birlikler 16., 13., 15. ve Otago Taburları tarafından tutulan hatta ulaşmanın imkansız olduğunu görmüşlerdir. Sabahın erken saatlerinde, gece cepheye makineli tüfek getiren Türkler o kadar şiddetli ateş açmışlardır ki Otago Taburu ve onu destekleyen Nelson Taburundan iki bölük ele geçirdikleri alanı terk etmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanında, saat 05:00 sularında ANZAK’ların 18 inçlik topları ateş açmış ancak attıkları toplardan beş tanesi Razor Ridge kenarında birliklerin yeni kazdıkları siper hattına zarar vererek morallerinin bozulmasına yol açmış ve böylece 16. Tabur da geri çekilmiştir. Açılan ağır makineli tüfek ateşine maruz kalan ve ağır zayıat veren 15. Tabur da gün ışıdıktan sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yarbay Moore, 6 subay ve 80 kadar asker öğlen saat 12:00’de sahile ulaşmış, akabinde de küçük gruplar halinde birlikler en son saat 19:00’da Yüzbaşı Fleming öncülüğündeki grup ulaşana kadar gelmeye devam

etmiştir. Böylece kazanılan hatta sadece 13. Tabur tutunmaya devam etmiştir ki onlar da destek alamayacaklarını gördüklerinden ve her iki yanları da yoğun ateşe maruz kaldığından bu bölgeye komuta eden Tuğgeneral Trotman tarafından gece yarısı geriye alınmıştır. Otago Taburundan bir kısım da hattı iki gün daha tutmuş ancak onlar da Binbaşı Meir'in emriyle geri çekilmiştir. Verilen zayıtın 170 ölü (9 subay, 161 diğer rütbeliler), 463 yaralı (33 subay, 430 diğer rütbeliler) ve 202 kayıp (2 subay, 200 diğer rütbeliler) olmak üzere toplamda 835 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kazanılan toprak açısından bakıldığında elde edilen kazanç sıfırdır ancak Türklere önemli ölçüde zayıt verildiğine inanılmaktadır ve onlara ANZAK birliklerinin hala taarruz kabiliyetini sürdürdüğü gösterilmiştir.²⁹⁶ Aynı tarihli Türk belgelerinde ise ANZAK'ların 300'ü ölü olmak üzere 1.500 kişilik bir zayıt verdiği ve Türk siperlerine girenlerden de çok sayıda tüfek ve savaş aleti ele geçirildiği belirtilmektedir.²⁹⁷ Buna ilaveten Türk belgeleri bu taarruza aynı derecede önem atfetmemekte ve düşmanın üç defa baskın tarzında tekrarladığı hücum ve taarruzlarının piyade ve topçularının ateşleri ile püskürtüldüğünü bildirmekle yetinmektedir.

4.2.3. 4 Mayıs ANZAK Taarruzu

2 Mayıs'taki başarılı Lalebaba baskınından sonra 4 Mayıs'ta ANZAK'lar Lalebaba gibi topçu birliği bulunan bir yan gözetleme yeri olup Arıburnu bölgesine bir hayli müşkülât çıkaran Kabatepe'ye de bir baskın yapmaya kalkışmıştır ve burada gözetleme yapmak amacıyla balon uçurulmuştur ancak Lalebaba'dan tecrübeli olan Türk birlikleri (77. Alay) teyakkuza geçirilmiştir. Yapılacak baskın için Yüzbaşı R. L. Leanne komutasında 110 kişilik bir birlik görevlendirilmiştir. Üç muhrip ve iki kruvazör de ateşleriyle bu birliği desteklemek üzere görevlendirilmiştir. Hazırlıklı olan Türk birlikleri baskın yapacak birliğe kıyıya varmadan zayıt verilmeye başlamış ve karada durum daha da zorlaşınca bu birlik geri çekilmek zorunda kalmıştır. Çekilirken Yüzbaşı Leanne sahilde biriken yaralıları alması için *Colne* muhribine bir filika göndermesi yönünde işaret vermiştir. Bunun üzerine en yakın muhripten bir nöbetçi istimbotu yedeğinde bir filika olduğu halde fırlamıştır. Bu istimbot, Türk siperlerinden şiddetli bir ateşle karşılanmış ancak Türkler sahilde tezkerecilerin yaralı taşıdıklarını görür görmez büyük bir alıcenaplık göstererek ateşi kesmiş ve yaralıların hepsi filikaya konuncaya kadar tek bir silah atılmamıştır.²⁹⁸ Bu bilgiler Osmanlı kaynaklarında da doğrulanmakta ve düşmanın Arıburnu civarında uğradığı zayıtı durdurmak ve içinde bulundukları zor durumu engellemek için Kabatepe sahiline donanmaları himayesinde asker çıkarmaya teşebbüs ettikleri ancak tamamen kayıplarına atıldıkları bildirilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 27-31

²⁹⁷ BOA, HR. MA, 1155/72.

²⁹⁸ Oglander, a.g.e., s. 383

²⁹⁹ BOA, HR. MA, 1125/44

4 Mayıs'ta Birdwood Genel Karargah ile yaptığı görüşmede iki tugayını Seddülbahir'e gönderme emri almış ve emir uyarınca Yeni Zelanda Piyade Tugayı ve 2. Avustralya Tugaylarını göndermeye karar vermiştir. Bu meyanda 5 Mayıs günü öğleden sonra Yeni Zelanda Piyade Tugayı ve 2. Avustralya Tugayları cepheden geri alınmıştır. Avustralya Tugayının boşalttığı cephe hattının soluna 1. Tugay, sağına ise 3. Tugay getirilmiştir. Yeni Zelanda Tugayının boşalttığı cephe hattının soluna Donanma Tugayı, sağına ise 4. Avustralya Tugayı ve Deniz Tugayları getirilmiştir. Türkler 21:00'da ertesi sabah 05:30'a kadar devam eden yoğun tüfek ateşinde bulunmuşlar ancak çok az zarar oluşmuş ve ANZAK birlikleri karşılık vermemiştir. Gece yarısı Yeni Zelanda Piyade Tugayı ve 2. Avustralya Tugayları kendilerini Seddülbahir'e götürecek deniz taşıtlarına bindirilmeye başlamış ve son grup saat 04:30'da yola çıkmıştır. Bu faaliyet ihtimal doğması ve bütün kuvvetin çekilmek zorunda kalması durumunda yapılması gerekenler hususunda kıymetli bir prova özelliği de taşımıştır. Bu bilgiden ANZAK Kolordusu için çekilmenin değerlendirilebilecek ihtimaller arasında bulunduğu sonucuna varılabilir.

4.2.4. 7 Mayıs Türk Taarruzu ve 9 ve 14 Mayıs ANZAK Taarruzları

7/8 Mayıs gecesi Türkler Şehitler Tepesini (Kanlısirt – Kırmızısirt hattının zayıf noktası) ele geçirmek için bir taarruzda bulunmuştur. Önce 57. Alayın yanıltma amacıyla taarruza geçmesine rağmen bazı ANZAK siperlerini ele geçirmiştir. Şehitler Tepesini ele geçirmekle görevlendirilen müfreze ise saat 22:00'de harekete geçmiştir. ANZAK'lar bu harekate yoğun ateşle karşılık vermiş ancak Türkler yoğun zayıatlarına rağmen, müfrezenin yarıdan fazlası zayi olmuştur, harekate devam etmiştir. Bu hareket devam ederken Türkler Bombasirtı'ndan da taarruza kalkmış ve yapılan taarruzlar sonucunda Türk tarafı hatlarını biraz da olsa genişletmiştir.

9 Mayıs saat 22:45'te Bomba Sirtı önündeki Türklere karşı hedefi Türk siperlerini, daha doğrusu 7/8 Mayıs gecesi Türklerin yaptığı taarruzda ele geçirdikleri araziye ve kendi mevzilerine egemen olan Bombasirtı'nı, ele geçirmek olan bir taarruzda bulunulmuş ve Türkler ağır zayıat vermiştir. Taarruza Yarbay Cannan komutasında 13., 15., ve 16. Avustralya Piyade Alaylarından 600 kadar asker katılmıştır. Ana taarruzu gerçekleştirecek olan birlikler de Teğmen H. P. Armstrong komutasındaki sağ grup (15. Tabur, 25 asker), Teğmen Goudin komutasındaki orta grup (15. Tabur, 47 asker) ve Teğmen Smith komutasındaki sol grup (15. Tabur, 25 asker) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Yapılan taarruzlar neticesinde bazı siperler ele geçirilmiş ve istihkam birlikleri bunları ANZAK birliklerinin kullanımına uygun hale getirmeye çalışmış ve ayrıca da bir irtibat hendeği kazılmıştır. Sağ grup sadece 3 zayıat vererek hedefine ulaşmıştır. Orta grup sipere girerek süngü savaşı yapmış ve siperi ele geçirmiştir, ancak istihkam birliklerinin de sipere girmesiyle bu siperde bir tikanıklık meydana gelmiştir. Sol grup ise biraz dirençle karşılaşmasına rağmen amacına ulaşmıştır.

Saat 02:00'a kadar birlikler kazandıkları siperlerde kalmış ve hiçbir karşı taarruza maruz kalmadan istihkam birlikleri de çalışmalarını sürdürmüştür. Ancak saat 02:00'da sol ve orta gruplar takviye kuvvet isteğinde bulunmuştur. Takviyeler gönderilmiş (orta gruba 60, sol gruba 100 asker) ancak bunların özellikle orta grup siperlerine girmesiyle orada olan tıkanıklık daha da artmıştır. Sağ grup henüz bir istekte bulunmamıştır. Aynı zamanda ateş hattının solu ve ortası arasında bir boşluk olduğu bildirilmiş ve daha sonra bu boşlukta Türkler olduğu ve boşluğun Türklere ait bir irtibat hendeğine bağlandığı bildirilmiştir. Türkler buradan ANZAK birliklerinin orta ve sol gruplarının üzerine yoğun bir şekilde ateş açmıştır. Hava aydınlanmaya başladığında Yarbay Cannan, 16. Taburdan Yüzbaşı Townshend'e 70 askerle söz konusu boşluğa hücum etmesini emretmiş ancak hücum başlar başlamaz iki subay vurulmuş ve bir süre sonra birlikler hücumdan vazgeçip dönmek zorunda kalmıştır. Saat 04 :30 civarında hattın sol kanadı dayanamamaya başlamış, orta kesim de geri çekilmek için izin istemiştir. Bu durumda, sağ kanat tutunuyor olmasına rağmen, yeterli desteği sağlayamayacağını düşünen Yarbay Cannan birliklerin tamamının geri çekilmesini emretmiştir. Bu taarruzda verilen zayıat 36 ölü (7 subay, 29 diğer rütbeliler) ve 171 yaralı ve kayıp (7 subay, 164 diğer rütbeliler) olarak gerçekleşmiştir. Türklerin de bu taarruz sonucunda ağır kayıplar verdikleri düşünülmektedir.³⁰⁰ Osmanlı belgelerinde bu taarruzla ilgili olarak düşmanın dört defa icra ettiği taarruzların süngü hücumlarıyla durdurulduğu, yüksek sayıda zayıat verdiği ve çok sayıda yaralı askerini gemilere naklettiklerinin görüldüğü bildirilmektedir.³⁰¹

ANZAK bölgesinde önceki gün sağlanan ilerleme ve kazanılan hat pekiştirilmiştir. Bu tarihte Hamilton, Birdwood'a, Seddülbahir bölgesinde yapılan taarruzdan beklenen sonucu elde edememekle beraber, buraya gönderilen ANZAK birliklerinin başarılı bir şekilde savaştığını bildiren bir mesaj göndermiştir.³⁰²

Türklerin sürekli bir şekilde yaptıkları bombalı saldırılar yüzünden siperlerin zarar görmesi nedeniyle hedefi Türklerin siperlerine girmek ve tekrar ANZAK mevzilerine egemen olan Bombasırtı'nı, ele geçirmek olan bir hücumla kalkışılmıştır. Hücumun amacı ANZAK siperlerinden 25-100 yarda uzakta olduğu ve saldırıların yapıldığı Türk siperlerini yok etmektir. Hücumla sadece bir takımın katılması, sadece süngü kullanılması ve gün doğmadan hedefe ulaşıp dönülmesi planlanmıştır. Hücumla saat 01:45'te başlanması planlanmıştır. Hücumla 50 kişiyle kalkılmış ve daha sonra bunlara 50 kişi daha katılmıştır. Sabah kadar devam eden bu hücum Türkler tarafından durdurulmuş ve birlikler 14 ölü, 23 yaralı ve 9 kayıp olmak üzere 46 kişilik bir zayıat vermiştir.³⁰³ Yapılan şiddetli taarruzlar neticesinde söz konusu bölgedeki Türk birliklerinin komutanı olan Mustafa Kemal daha sonra kendisiyle yapılan bir mülakatta bu geceyle ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir, "Biz kişisel kahramanlıklarla uğraşmıyoruz. Yalnız size Bombasırtı

³⁰⁰ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 32-34

³⁰¹ BOA, HR. MA, 1126/62

³⁰² AWM, 1/25/2 Part 3, s. 8

³⁰³ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 36-37

olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafe sekiz metre, yani ölüm muhakkak... Birinci siperdekilerin hepsi kurtulmamacasına düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkül ile biliyor musunuz?... Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok... Okumak bilenler Kur'an-ı Kerim okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şehadet çekerek yürüyorlar. İşte bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesini kazandıran bu yüksek ruhtur.”³⁰⁴

Bombasirtında devam eden bu çatışmaların dışında kalan bölgelerde sakin bir gün geçirilmiş, sahile atış yapan ve Kabatepe yakınlarındaki zeytinliklerde oldukları düşünülen Türk toplarının yerlerini belirlemek için çok şiddetli bir şekilde uçağa ihtiyaç duyulduğu bildirilmiştir. Sahilde az da olsa su kıtlığı çekilmiş ancak bu kıtlık daha sonra giderilmiştir.

14 Mayıs'ta gerçekleşmiş olmasa da bu başlık altında bahsedilmesi gereken bir başka önemli gelişme ise *Muavenet-i Milliye* isimli bir Osmanlı muhribinin 13 Mayıs tarihinde üç adet torpido ateşleyerek baskı altında bulunan Fransız birliklerini desteklemek için Morto Koyunda bulunan *Goliath* isimli İngiliz zırhlısını batırmasıdır. Zırhlının batması sonucunda içinde bulunan mürettebattan 500 kadar kişi de sulara gömülmüştür.³⁰⁵ Bu olay sonrasında önce İngiltere Birinci Deniz Lordu Fischer, ardından ise Deniz Bakanı Winston Churchill görevlerinden istifa etmişlerdir.

4.2.5. 19 Mayıs Türk Taarruzu

Cephede durum bu minvalde cereyan ederken Türklerin birçok komutanı gibi 5. Ordu Komutanı olan Sanders de durumun artık mevzi savaşı özelliğine büründüğünü anlamıştı. Bununla beraber, Başkomutan Vekili Enver Paşa ise sürekli yapılacak taarruzlarla İtilaf Kuvvetlerinin bir an önce denize dökülmesini istemekteydi. Cephedeki komutanlar her ne kadar kendisiyle hemfikir olmasa da o bu fikrinde ısrarcı davranıyordu. Aradaki görüş farkını ortaya koymak için Enver Paşa'nın 4 Mayıs'ta Ordu Komutanlığına çektiği telgraf emri ve Ordu Kurmay Başkanı Kurmay Albay Kazım'ın (Tümgeneral İnanç) bu emre gönderdiği cevaba bakmak faydalı olacaktır:

“Askeri ve siyasi sebeplerle Gelibolu Yarımadası'nda kesin sonucun bir an önce elde edilmesini olağanüstü bir önemde görüyorum. Bu bakımdan, İstanbul ve dolaylarına bir Rus çıkarması olasılığı hala belli olmamış bulunmasına ve böyle bir amfibi hareket hazırlığı hakkında her taraftan ve sürekli olarak haber verilmesine rağmen eğer isterseniz size bir tümen daha takviye kuvveti gönderirim. Ulaştırma için oradan vapur göndermek gereklidir.” Enver

³⁰⁴ Ünaydın, a.g.e., s. 49-50

³⁰⁵ BOA, DH. EUM. VRK, 14/100

“Başkomutan Vekili Enver Paşa Hazretlerine, Bu gece yine her zamanki gibi Seddülbahir’e bir hücum yapıldı. Fakat bu bölgenin düşmandan tamamen temizlenmesi yine mümkün olmadı. Rica ederim, dokuz günden beri arka arkaya yapılan hücumlara artık bir son verilsin. Düşmanın bugün, yine filo desteğinde asker çıkaracağı doğaldır. Çünkü filoya karşı koyma kuvvetimiz, yalnız övmeye değer niteliklerine güvendiğimiz askerimizdir ki o da günden güne eriyor. Şehit ve yaralı sayısı 15.000’i aşmıştır. Düşmanın ne zamana kadar çıkarmaya devam edeceğini kestiremez isem de buna karşılık kesinlikle bildiğim bir şey vardır. O da artık son takviye birliklerini almış olmamızdır.

Düşman, ilk çıkarmada elde ettiği küçük arazi parçalarından şimdiye kadar fazla ilerleyememiştir. Mahdut hedefli olarak yaptığı taarruzlar, daima büyük zayıat ile geri püskürtülmüştür. Düşman, daha çok bizi taarruza zorlayarak zayıf düşürmek istiyor. Biz, sürekli hücumlarla onun istediği kadar zayıflayınca o zaman büyük ve taze kuvvetlerle taarruza başlayacak ve normal olarak karşısında yorgun ve güçsüz bir ordu bulacaktır...” 5. Ordu Kurmay Başkanı Kazım³⁰⁶

Albay Kazım bu cevabını artık onların (İtilaf Kuvvetlerinin) taarruz edip yorulması zamanının geldiğini, Türk askerinin dinlenmeye ihtiyacı bulunduğunu, uygun fırsatta taarruza da geçilmesi gerektiğini ancak yapılan sürekli taarruzlarla bunun mümkün olmadığını bildirerek sonlandırmıştır. Ancak Enver Paşa’nın görüşlerinde herhangi bir değişiklik oluşmamıştır ve yapılan yazışmalar bir netice vermeyince 10 Mayıs’ta durumu yerinde görmek için Yarımada’ya gitme kararı vermiş ve 11 Mayıs’ta Yarımada’ya varmıştır. Bölgeyi denetledikten sonra Enver Paşa 12 Mayıs’ta İstanbul’a dönmüş ve 13 Mayıs’ta da 5. Ordu Komutanlığına aşağıdaki emri göndermiştir:

“5. Ordu Komutan ve birliklerinin Tanrı’nın yardımıyla çok yakında kesin bir zafer kazanacaklarına dair güvenim daha ziyade kuvvet bulmuş olduğu halde avdet ettim. Gördüğüm huşular şunlardır:

1. Kuzeydeki muharebe durumu son döneminde görünüyor. Bu durumun uzun süre devamı mümkün değildir. 2. Tümen gelince ve yakın mesafeden topçu ile iyi hazırlırsa Tanrı’nın izni ile kesin sonuç sağlanır. Gördüğüme göre birliklerin yalnız piyade muharebesi yaptıkları, topçu ile piyadeyi yeterince birlikte kullanmadıkları kanısındayım.
2. Güney grubu kuzeyde sonuç alınıncaya kadar yerinde durabilir, yeter kuvvet ve ağır topçu vardır. Birlik komutanları durumu sükûnet ve metanetle karşılarılarsa düşmanın gemi atışlarına rağmen bu cephe kuvvetlidir.
3. Güney Cephesi Komutanı, ikinci bir hat hazırlayıp muhtemel bir geri çekilmeye karşı ihtiyatlarla geceleri bu hattı tutturduğu ve tümenlere gerektiğinde bu hatta

³⁰⁶ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, s. 112-113

çekilebileceklerinin de bildirildiğini söylüyordu. Ben, esas olarak çekilmek düşüncesine hiçbir sebep bulunmadığını söylediğim gibi, eğer ikinci hatta kuvvet bulunduruyorsa bunu, geri çekilmeyi korumaktan çok gerektiğinde ilerideki hatta gidip düşmanı atmak için kullanılmasının doğru olduğunu açıkladım.

4. Kolordunun hemen bütün birliklerini ileriye almışlar ve ellerinde bir ihtiyat bırakmamışlardır. Bu durum, kolorduları yeni kuvvet isteğine zorlayan ayrı bir etkidir.
5. Genellikle birlikler birbirine karışmış ve birçok komuta heyeti kendi birliklerinden ayrı kalmıştır. Keza, yeni gelen 12. Tümenin de tabur tabur cepheye dağıtılarak kullanılması için emirler verildiğini gördüm. Muharebenin akışına göre parça parça takviyeler gerekli ise de kolordularca düzeltmeler yapılması ve emir ve komuta düzenlemesi olanaksız değildir. Genellikle grup, bölge ve kanat bölümlenışı vardır... Enver³⁰⁷

Bu emirdeki en kayda değer unsur Arıburnu cephesinde genel bir taarruzun yapılmasını salık veren ilk maddesidir. Enver Paşa'ya göre buradaki muharebeler son safhasına gelmiş ve ANZAK'lar rahatlıkla denize dökülebilecek bir pozisyonadadır. Buradaki savaşı daha fazla uzatmanın gereksiz olduğunu ve 2. Tümenin cepheye gelmesiyle bu işin bir an önce bitirilmesi gerektiğini düşünmektedir.³⁰⁸ Bu emrin verilmesiyle 19 Mayıs taarruzu için gerekli hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. 2. Tümen İstanbul'dan gemilere bindirilmeye başlanmış ve 16 Mayıs'ta tümenin tamamı yarımada ulaşımıştır. Tümenin 5. Ordu'nun emrinde olmasına karşın 19 Mayıs taarruzunda Arıburnu bölgesinde kullanılması planlanmıştı.

19 Mayıs taarruzundan önce bölgede kısa süreli bir hiyerarşi sıkıntısı da yaşanmıştır. Liman Von Sanders taarruz niyetini Esat Paşa'ya bildirmiş ancak karşılığında Esat Paşa'dan taarruzu çok da desteklemeyen bir rapor almış ve bunun üzerine daha dinamik bulduğu ve 5 Mayıs'a kadar bu bölgedeki birliklere komuta eden Mustafa Kemal'e böyle bir taarruzun mümkün olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine Esat Paşa bu şekilde kolordunun nüfuzunun kırılacağını ve taarruzun kendi emri altında yapılacağını bildirince bu sorun çözülmüştür. Mustafa Kemal de benzer bir karşılık vermiştir ve bölgedeki hazırlıklara başlanmıştır.

Bölgedeki birlikler 19. Tümen ANZAK'ların kuzey kanadına, 5. Tümen merkezine, 2. Tümen Kırmızıırt – Kanlıırt üzerindeki Yeşiltarla doğrultusundan ANZAK'ların merkezi ile güney kanadı arasına, 16. Tümen de Kanlıırt ve güneyindeki ANZAK'ların güney kanadına olmak üzere her tümen kendi karşısındaki düşman mevzisine³⁰⁹ hücum edecek şekilde düzenlenmiştir. Bu birliklerin toplam sayısının 42.150 civarında olduğu bildirilmektedir.

³⁰⁷ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, s. 117

³⁰⁸ Aslıhan Kervan (2022), "Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi", *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 3(1), s. 35

³⁰⁹ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt II. Kitap, s. 127

19. Tümen’de 64. Alay önce Cesarettepe’yi temizleyecek, ardından Yüksekırtı ele geçirdikten sonra Haintepe’ye ulaşacaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için iyi tahkim edilmiş zorlu bir araziye geçmek gerekiyordu. Bundan sonra sahilde çıkarma iskeleleri yerinden sökülecek ve ANZAK’ların kuzey kanadı en kuvvetli yerinden sökülüp atılacaktı. 57. Alay 64. Alayın solunda taarruza katılacak ve 5. Tümen ile irtibatı sağlayacaktı. 72. Alay tümen ihtiyatını oluşturmaktaydı. 5. Tümen merkezin kuzeyinde bulunmaktaydı. Bu tümen 19. Tümenin ve esas vurucu kuvvet olarak düşünülen 2. Tümenin taarruzunu destekleyecekti. 13. ve 14. Piyade alayları birinci hatta, 15. Alay ise ihtiyattaydı. 2. Tümen düşman cephesinin merkezine, 16. Tümen ise düşmanın tuttuğu hattın güneyine taarruzda bulunacaktı.

18 Mayıs tarihinde akşam saatlerinde Türk birliklerinin Kirte’nin Kuzey ve Doğusundan kuzeybatıya doğru harekete geçtikleri ve Türk subaylarının Kilitbahir Platosunun yamaçlarından (203 numaralı kare) ANZAK mevzilerinin keşfini yapmaya gayret gösterdikleri bilgisi alınmıştır.³¹⁰ Yapılan gözlemler ve Türklerin hareketliliği neticesinde birliklere Türklerin yapabilecekleri bir taarruza hazır olmaları emri verilmiştir.

19 Mayıs taarruzu saat 03:30’da başlamış ve Çanakkale cephesinin en kanlı taarruzu olarak kayıtlara geçmiştir. Türk tarafının zayıtı 10.000 kişi olarak gerçekleşmiş ve taarruza katılan birliklerin %30’u erimiştir.

Taarruz planlandığı şekilde başlamış ancak Türklerin yaptığı hazırlıklar esnasında bir taarruz yapılabileceğinden şüphelenen ANZAK birlikleri taarruzu hazırlıklı bir şekilde karşılamıştır. Taarruzun başlamasıyla açılan yoğun ANZAK ateşi karşısında Türk birlikleri hat boyunca pek ilerleme sağlayamamış ve ilk hücum dalgası saat 05:30 itibarıyla durdurulmuştur. Gün ağırırken Türkler tekrar taarruza kalktıysa da yine yoğun ateş ve bu ateşe ilaveten açılan donanma ateşi karşısında yapılan taarruzlar zayıtı arttırmaktan başka bir sonuç doğurmamıştır. Türk birliklerini püskürten ANZAK’lar da zaman zaman karşı taarruzlara kalkmaya teşebbüs etmişlerse de onların taarruzları da Türk birlikleri tarafından püskürtülmüş ve saat 10:00 itibarıyla bütün taarruzlar nihayete ermiştir. 19 Mayıs taarruzunda ekseriyeti 2. Tümen birliklerinden (4267) olmak üzere Türk tarafını zayıtı 9484 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.³¹¹

Avustralya belgelerine göre 19 Mayıs günü ANZAK Birliklerinin dizilişi 1. kısımda Albay MacLagan komutasında 3. Avustralya Piyade Tugayı, 2. kısımda Albay Owen komutasında 1. Avustralya Piyade Tugayı, 3. kısımda Albay Chauvel komutasında 4. Avustralya Piyade Tugayı ve 1. Hafif Süvari Tugayı ve 4. kısımda Tuğgeneral Russell komutasında Yeni Zelanda Piyade Tugayı şeklindedir. 1. ve 2. kısımların komutanı Tuğgeneral Walker, 3 ve 4. kısımların komutanı ise Tümgeneral Godley’dir. 18 Mayıs günü *Triumph* ve keşif için yarımadanın üzerinde uçan uçaklar

³¹⁰ AWM, 1/25/2 Part 5, s. 34

³¹¹ **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt II. Kitap, s. 137

Türklerde bir hareketlilik gözlemlemiş ve birliklere olası bir taarruza karşı tetikte olmaları emri verilmiştir ve saat 22:00'de bu uyarıyı alan birlikler Türklerin yaptıkları büyük taarruza hazır bir şekilde karşılık vermişlerdir.³¹²

18 Mayıs'ı 19 Mayıs'a bağlayan gece yarısı hat boyunca ancak özellikle de Korku Deresi ve Cesarettepe mıntıklarından Bomba Sırtı ve Boyun mevkiine Türkler tarafından şiddetli makineli tüfek ve piyade tüfeği ateşi açılmıştır. Bu, çıkarma başladığından beri yapılan en şiddetli ve yoğun ateş olmuştur ancak pek fazla zayiata sebep olmamıştır. Saat 03:00'de yavaşlamış ancak 04:00'da tekrar şiddetlenmiştir. Saat 03:00'dan kısa bir süre sonra Türkler 2. kısmın solundan, Kırmızı Sırt'ın kuzeyinden, Bomba Sırtı'na taarruza geçmiş ancak bu taarruz ağır zayıat verilse de topçu ateşi, makineli tüfek ve piyade tüfeği ateşi ile saat 04:00 itibariyle püskürtülmüştür.

Saat 03:30'da güneş doğmadan önce, 2. kısmın 1. tabur tarafından tutulan bölgesine bir taarruz yapılmış ve bu da ağır kayıpla da olsa saat 04:00 itibariyle püskürtülmüştür. 4. kısmın doğudaki çıkıntısında da eşzamanlı bir taarruz gelişmiş ancak bu taarruz püskürtülmüş ve hatta karşı taarruza geçilmiş ancak şarapnel ateşi karşı taarruzun gelişmesini engellemiştir. Yine saat 03:30'da Boyun'a açılan ateş şiddetlenmiş ve Türkler saldırıda bulunmuştur. Bu saldırıda siperlere yaklaşan Türkler siperlerin içine bombalar atmış ve dört Türk askeri siperlere girmeyi de başarmış ancak süngülerle etkisiz hale getirilmiştir.³¹³ 04:30 ile 05:00 arasında ise Türkler Yeni Zelanda Piyade Tugayının sağ ile Pope's Hill arasında, Bomba Sirtında, Boyun'da ve 1. kısımda taarruza geçmiş ancak taarruzlar gelişmemiştir.

Saat 05:00 itibariyle Türk taarruzları bütün cepheye yayılmış ve ANZAK siperleri ve sahil yoğun bir şekilde bombardıman edilmiştir. ANZAK silahları saat 04:00'ten itibaren ateş etmeye başlamış ancak Türkler 12 ve 9.2 pusluk toparlar ve daha önce kullanmadıkları başka toparlar yoğun bir şekilde karşılık vermiştir. 06:00 itibariyle Bomba Sırtı mevkiine ve yoğun topçu ateşi eşliğinde Boyun'a şiddetli bir hücum yapılmış ve 09:30 itibariyle de taarruz Boyun'un solu ve Bomba Sirtının saği üzerinde yoğunlaşmıştır. Saat 10:00 itibariyle bu taarruz Bombasirtının soluna da yayılmış ve burada Türk birlikleri Haintepe ve 4. kısımda bulunan tüfek ve makineli tüfeklerinin ateşine maruz kalmıştır. Bu gelişmeler devam ederken sahilden cepheye yedekteki makineli tüfekler gönderilmiş ve bu tüfekler taarruzlara karşı oldukça etkili bir şekilde katkı sağlamıştır. Bu aşamada taarruzun gücü kırılmış ve Türkler Plateau 400'ün doğusundaki vadide yeniden toparlanmaya başlamış ancak donanmanın ve makineli tüfeklerin ateşleriyle taciz edilmişlerdir. ANZAK birlikleri öğlen saatlerinde ele geçirdikleri yaralı bir Türk esirinden taarruzun amacının ANZAK birliklerini denize dökmek olduğunu ve komutanın Liman von Sanders'te olduğunu öğrenmişlerdir. Saat 14:40'ta keşif yapmak üzere bir uçak havalanmış, saat 12:45'te ise Genel

³¹² AWM, 1/25/2 Part 4, s. 17

³¹³ AWM, 1/25/2 Part 5, s. 35

Karargahtan önlem olarak yedekte tutulan Yeni Zelanda Piyade Taburunu ihtiyati bir tedbir olarak göndermeleri istenmiştir.

Saat 16:00 itibariyle karşı bir taarruz yapmak üzere hazırlıklar yapılmaya başlanmış ancak Türklerin tekrar taarruza kalkmalarıyla bu gerçekleştirilememiştir. Bu taarruzdan sonra taarruzlar yavaşlamış ancak karanlık çöktükten sonra tekrar başlamışlar ve gece boyunca sürmüşlerdir. Cephenin Yeni Zelanda kısmında ise taarruzlar durmuş ve keskin nişancı ateşi devam etmiştir. Bomba Sırtına yoğun bir şekilde ateş edilmiş ve bu durum Küçük Kemikli Burnuna yapılması planlanan baskını engellemiştir.

Akşam saatlerinde Türk ihtiyat kuvvetlerinin bulunduğu Kabatepe'den kuzeydoğuya uzanan vadi sağ kanatta bulunan gemi tarafından ateşe tutulmuştur. Bütün bu taarruzda Türklerin kuvveti 5 tane taze alay dahil 30.000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Türklerin verdiği zayıat ise 3000 kişi olarak tahmin edilmiştir. Zayıat sayısını arttıran en önemli unsur ise ANZAK birliklerinin topçu ateşi olmuştur. Kolorduya verilen 4 adet Japon topunu kullanmak için çaba sarf edilmiş ancak bu toplar zamanında kullanılmak üzere hazır hale getirilememiştir.³¹⁴ 19 Mayıs taarruzu devam ederken 15 Mayıs tarihinde ağır bir şekilde yaralanan 1. Avustralya Tümen Komutanı General Bridges ölmüştür.

Ateş gece boyunca sürmüş ancak 20 Mayıs günü saat 05:00 itibariyle tamamen susmuştur. Uçakların keşif yapmaları ve donanmadan da Türklerin ihtiyat kuvvetlerinin genellikle bulunduğu 224 D 5 numaralı karede bulunan vadiyi bombardıman etmeleri istenmiştir. Saat 09:45'te bir Alman uçağı ANZAK hatlarının üzerinde uçmuş ve *Bacchante* yakınına bir bomba atmıştır. 10:35'te ANZAK uçaklarından birinin 224 P ve U numaralı karelerde bulunan Türk kamplarına 6 adet bomba attığı haberi alınmıştır. Günün ilerleyen saatlerinde hattın farklı noktalarında kızıl ay bayrakları görünmüş ve Türkler yaralıları toplayıp ölüleri gömmek için bir ateşkes yapmak istiyor izlenimini vermiş ve bazı resmi olmayan görüşmeler de yapılmıştır. Ancak ANZAK Kolordu komutanlığı bunun zaman kazanmak için yapılan bir aldatmaca olabileceği, bütün görüşmelerin derhal kesilmesi gerektiği ve muhtemel bir taarruza karşı hazır olunması yönünde bir emir yayınlamıştır. Gerçekten de saat 19:30'da 1. kısımda bir taarruz gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda bütün cephe hattı daha önce planlandığı anlaşılan şiddetli bir bombardımana maruz kalmıştır. Top ateşinden sonra ise tüfek ve makineli tüfek atışları yapılmıştır. Boyun bölgesine cılız bir taarruz yapılmış ancak bu taarruz püskürtülmüştür.

Sabahleyin Y. Z. Piyade Taburu gelmiş ve karaya çıkarılmıştır. Öğleden sonra karaya çıkarılan 2. Hafif Süvari Taburu ve çıkarılacak olan 4. Hafif Süvari Taburu (Victoria) Avustralya Tümenine tahsis edilmiştir. Bölgeye ulaşmış ancak henüz indirilmemiş olan Otago Mtd. Rifle Regt.

³¹⁴ AWM, 1/25/6 Part 9, s. 14

ve 3. Hafif Süvari Taburu ise Y.Z. ve Avustralya Tümenine tahsis edilmiştir.³¹⁵ Japon topları bugün karaya çıkarılıp 2. kısma gönderilmiş ve çok etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

4.2.5.1. 24 Mayıs Ateşkesi

21 Mayıs'ta Esad Paşa'dan bir mektup getiren bir elçi gelmiştir. Gelen elçi özellikle 19 Mayıs taarruzu sonrası iki tarafın siperleri arasında kalan bölgede biriken ölü ve yaralı meselesini müzakere amacıyla hareket etmiş ve iki taraf arasında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden sonra Türk tarafından Binbaşı Kemal Bey (Ohrili) ile Birdwood arasında ölülerin gömülmesi için ateşkes yapılması yönünde taslak bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma daha sonra onaylanmak üzere Ordu Komutanı olan Ian Hamilton'a gönderilmiştir. İmzalanan bu taslak anlaşmaya göre; ölüleri gömmek ve yaralıları da tahliye etmek amacıyla 23 Mayıs günü sabah 07:30 ile öğleden sonra 16:30 saatleri arasında (yani 9 saat boyunca) taraflar arasında bir ateşkes yapılacaktır. Her iki taraftan iki Kurmay Subay, iki tercüman, iki sıhhiye subayı ve 100 beyaz bayrak taşıyan 100 asker saat 07:45'te Kabatepe'nin iki kilometre kuzeyindeki kumsalda buluşacaktır. Siperlerin birbirine olan yakınlığı ve arazinin bozukluğu dikkate alınarak, temizlenecek olan alan Kurmay Subaylar tarafından 1000 metreden oluşan bölümlere bölünecektir. Çalışmalar saat 08:00'da başlayıp 16:00'da sonlandırılacaktır. Çalışmaların tamamlanması için bir güne daha ihtiyaç duyulması halinde Kurmay Subaylar saat 15:00'da buluşup devam etme hususunda Komutanlarına bilgi verip onay bekleyeceklerdir. Tarafların siperleri arasındaki arazi ortadan ikiye bölünecek ve bu bölünme beyaz bayraklı askerler tarafından gösterilecektir. Sedyeciler kendi siperlerinden itibaren bu ortadaki hatta kadar olan kısımdaki düşman askerlerini (ölü ve yaralı) buraya taşıyıp burada karşı tarafa teslim edecektir (buna taşınamayacak kadar kötü durumda olan cesetler dahil değildir ve onlar oldukları yerde gömülecektir).

Hattın Türk tarafında bulunan silah ve teçhizata Türk komutanının uygun gördüğü şekilde muamele edilecektir. Hattın İngiliz tarafında kalan Türk tüfekleri Türk subayına gösterilip mekanizmaları söküldükten sonra teslim edilecek ve bu mekanizmalar İngiliz siperlerinden 50 metreden fazla uzakta olmayacak şekilde gömülecektir. İngilizlere ait silah ve teçhizat Türk Kurmay Subayının teftişinden sonra İngiliz tarafına gönderilebilir. Ateşkes süresince sedyeciler ve sınırları belirlemekle görevli askerler haricindeki birliklerin hareket etmesi yasaklanmıştır ve birliklerin düşmanca hareketlerde bulunmak amacıyla toplanması ateşkesi bitirmek için yeterli bir sebep olarak kabul edilecektir. Savaş gemileri ve nakliyeler ateşkes boyunca kıyıda en az 5 kilometre uzakta bulunacaktır (bu hüküm istimbottlar, trol tekneleri ve layterler için geçerli değildir). Ateşkes boyunca hiçbir malzeme veya askerin indirme veya bindirme işlemi gerçekleşmeyecektir. Ateşkes süresi boyunca siper kazma ve lağımcılık gibi faaliyetler gerçekleştirilmeyecektir. Yukarıdaki şartlardan herhangi birinin yerine getirilmemesi ya da bu

³¹⁵ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 21

yönde bir şüphe uyanması durumunda Kıdemli Kurmay Subaylardan herhangi biri yarım saat öncesinde haber vererek ateşkesi nihayete erdirebilir. Her iki taraf da ateşkesin ihlal edilmesi ihtimaline karşı hazırlık yapıp böyle bir durumda taarruz etme hakkına sahiptir. Bir saldırı durumu dışında ateşkesin nihayetlendirilmesi emrini Kurmay Subaylar dışında kimse veremez. Ateşkesin ihlal edilmesi durumunda sedyeciler ve sınırları belirlemekle görevli askerlere mümkün mertebe ateş edilmeyecektir.

22 Mayıs'ta gün genel anlamda sakin geçmiş ve hatlarda bir değişiklik meydana gelmemiştir. Türk temsilcisi tekrar gelmiş ve bu konudaki görüşmeler sürmüştür. Gece olunca Türklerin ölümlerden kalan tüfekleri ve cephaneyi topladıkları gözlemlenmiş ve açık hedef oluşturmada ANZAK birliklerinden de aynı hareket tarzını benimsemeleri istenmiştir.³¹⁶ Hamilton, bir önceki gün ateşkesle ilgili varılan taslak anlaşmayı görmüş ve bazı itirazlarda bulunmuştur. İtirazda bulunduğu birinci nokta ateşkes talebinde bulunan tarafın kendileriymiş gibi bir izlenimin ortaya çıkarılmış olmasıdır. Hamilton'a göre özellikle 19 Mayıs taarruzunun galip tarafı kendileridir ve ateşkes talep etmek için bir sebepleri yoktur ve bu yanlış izlenim düzeltilmelidir. Bununla beraber, Türk Kuvvetlerinin bölgedeki Komutanı olan Esad Paşa'nın 21 Mayıs tarihinde yayınladığı bir bildiride ateşkes isteğinin 20 Mayıs'ta İngiliz tarafından geldiği ve bu amaçla ertesi gün saat 10:00 ile 12:00 arasında Kabatepe'ye bir subay göndermeleri istendiği, kendisinin de bu doğrultuda Binbaşı Kemal Beyi görevlendirdiği belirtilmektedir.³¹⁷ Birdwood ise bu tarihte Hamilton'a gönderdiği bir bildiride yanlış anlaşılmanın çeviri hatasından kaynaklandığını ve Esad Paşa'nın bildirisinin çevirisinin kendisine okunduğunu ve kendisinde sadece Kemal Bey'in geçici bir ateşkes sağlamak için Esad Paşa tarafından görevlendirildiği izlenimini bıraktığını bildirmektedir. Yani, Esad Paşaya göre önce Kızılhaçlı bayraklar ortaya çıkmışken, Birdwood'a göre ilk adım Kızılaylı bayraklar taşıyan askerlerden gelmiştir. Hamilton'ın itiraz ettiği bir başka nokta ise savaş gemileri ve nakliyeler ateşkes boyunca kıyıdan en az 5 kilometre uzakta bulunacak olması ve ateşkes boyunca hiçbir malzeme veya askerin indirme veya bindirme işleminin gerçekleşmeyecek olmasıdır çünkü Türk tarafında bu maddenin karşılığı yoktur. Bununla beraber, olağan dışı faaliyet gösterilmemesini o da kabul etmektedir. Silah ve teçhizat iadesiyle ilgili maddeye ise tamamen Türklerin lehine gibi gözükmesi ve Türk tarafında İngilizlerin nerdeyse hiç, Türklerin ise çok az sayıda silahının olduğunun, İngiliz tarafında ise çok sayıda Türk silah ve teçhizatının olduğunun bilinmesine rağmen dünya bunu henüz bilmediği ve bu maddenin yanlış izlenim uyandıracığı için itiraz etmiştir. Bu şartların düzeltilmesine bağlı olarak ateşkesin uygulanabileceği Hamilton tarafından astlarına bildirilmiştir.

23 Mayıs'ta Türk temsilcisi tekrar gelmiş ve ateşkesin şartları görüşülmüş ve sonuca bağlanmıştır. Özellikle Hamilton tarafından ilk anlaşma taslağına yapılan itirazlar ve tekrarlanan görüşmeler sonucunda yeni bir anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşma taslak anlaşmaya çok

³¹⁶ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 23

³¹⁷ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 58

benzemekle birlikte ateşkesin tarihi 23 Mayıs değil, 24 Mayıs olarak belirlenmiştir. Ayrıca, silah ve teçhizatla ilgili maddede de değişiklikler yapılmıştır. Yeni anlaşmaya göre; ölü ve yaralılar kaldırıldıktan sonra Türk sedyeciler kendi taraflarında bulunan Türklere ait bütün silah ve teçhizatlarını alacaklar, İngiliz tarafında bulunan Türklere ait bütün silah ve teçhizat orta hatta getirilip burada mekanizmaları söküldükten sonra Türk subayına teslim edilecektir. Türk tarafında bulunan İngiliz silah ve teçhizatı da mekanizmasız bir şekilde İngiliz subaylarına teslim edilecektir. Ölü ve yaralı subayların silah ve teçhizatları herhangi bir kısıtlama olmadan kendi taraflarına taşınacaktır. Yeni anlaşmada yapılan bir diğer değişiklik ise savaş gemileri ve nakliyelerin ateşkes boyunca kıyıda en az 5 kilometre uzakta bulunması (bu hüküm istimbol, trol tekneleri ve layterler için geçerli değildir) ve ateşkes boyunca hiçbir malzeme veya askerin indirme veya bindirme işlemi gerçekleşmeyecek olması maddeleridir. Yeni anlaşma metnine göre ANZAK Kuvvetleri Kabatepe ile Suvla Körfezi arasında indirme ya da bindirme yapmayacak, Kabatepe civarında görevlendirilen Türk birlikleri de ateşkes süresi boyunca takviye edilmeyecektir. Bu maddeler iptal edilmekle beraber olağan dışı faaliyet gösterilmemesi kabul edilmiştir. ANZAK tarafında görevli subaylar olarak Yarbey Skeen ve Binbaşı Blamey belirlenmiştir.³¹⁸ Türk tarafının temsilcileri ise Binbaşı İzzedin Bey ile Yüzbaşı Nazım Bey olarak görevlendirilmiştir.

İstek üzerine saat 06:30'da, yani ateşkesin yürürlüğe girmesinden bir saat önce, 25 Mayıs tarihinde bir torpil tarafından batırılan *H.M.S. Triumph* Türklerin ana mevzilerinin bulunduğu yerin yakınlarındaki bir kampı bombardıman etmiştir. Anlaşmaya varılan ateşkes bu tarihte planlandığı gibi yürürlüğe girmiş ve Türk Kurmay Subayları ve ölüleri gömmekle görevli askerler anlaşmaya son derece sadık kalmış ve bu sayede taraflar arasında herhangi bir pürüz çıkmadan çalışmalar nihayetlenmiştir. Taraflar saat 07:45'te ANZAK birlikleri tarafından tutulan 1 numaralı kısmın en sağından 400 yada kadar güneyde buluşmuş ve çalışmalar derhal başlatılmıştır. Ölüleri gömme işlemi saat 15:45 sularında nihayete ermiştir. İki tarafında hatları arasında 18 Mayıstan beri devam eden çatışmalarda ölen 3000 kadar Türk cesedinin bölgeden alındığı veya siperler arasındaki alana gömüldüğüne inanılmaktadır. Ateşkes sona erdikten sonra saat 17:00'dan itibaren aralıklarla silah sesleri duyulmuştur.³¹⁹ 20:20, 21:00 ve 21:45'te Türkler ağır bir şekilde ateş etmişlerdir.

4.2. Seddülbahir Çıkarmaları

Daha önce de belirtildiği gibi Seddülbahir'de yarımada'nın güneybatısındaki beş kumsala çıkarma yapılması planlanmış ve bu kumsallar S, V, W, X ve Y harfleri ile adlandırılmıştır. Bunlar doğudan batıya doğru; Morto Koyu (İngilizlerin kullandığı isimle S Kumsalı), Ertuğrul Koyu (V Kumsalı), Teke Koyu (W Kumsalı), İkiz Koyu (X Kumsalı), Zığındere Sahili (Y Kumsalı) olarak

³¹⁸ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 67-69

³¹⁹ AWM, 1/25/2 Part 4, s. 75-76

belirlenmiştir.³²⁰ Yine bu noktalardan karaya çıkarılacak olan askerlerin birleşerek, ilk günkü hedefleri olan Alçıtepe'yi ele geçirdikten sonra Kilitbahir üzerine yürümesi planlanmıştı.

Bu sahillere yapılan çıkarmalardan Ertuğrul ve Teke Koylarına yapılanlar şiddetli mukavemetle karşılanmıştır. Türk birlikleri bu sahillere önceden dikenli teller (hem karada hem de suda) ve makinalı tüfekler yerleştirmiştir ve çıkan birlikleri inatçı Türk savunmasının yanısıra bu tertibatlar karşılamıştır.

Teke Koyuna çıkarma yapmakla görevlendirilen Lancashire Fusilliers kıyıya varır varmaz üzerlerine Türk birlikleri tarafından şiddetli ateş açılmıştır. Yaklaşık 150 kişiden oluşan 3 Türk takımı bu birliklere 500'den fazla zayıat verdirmiştir. Bununla beraber, saatler ilerledikçe Lancashire birlikleri sahilde tutunmayı başarmış ve akşam saatleri itibariyle bu bölgede bir kıyıbaşı tutulmuştur.

Ertuğrul Koyunda plana göre River Clyde, içindeki 2000 kadar askerle hızlı bir şekilde Ertuğrul Koyu'na ilerleyecek ve burada karaya oturtularak içindeki askerler çıkarmaya dahil olacaktı. Gemiye askerlerin çıkabilmesi için ekstra kapılar açılacak ve hem ona hem de ona eşlik edip içindeki askerlerin karaya çıkabilmesi için köprü görevi görececek filikalara gizli bir şekilde makinalı tüfekler yerleştirilecekti.³²¹

Çıkarma gününde planlandığı üzere 06:22'de karaya oturan River Clyde'a eşlik eden ve gemiye köprü oluşturmakla görevli olan filikalar akıntı yüzünden sözkonusu gemiye yetişememiştir. Karaya yaklaştıklarında ise filikalarda bulunan 2000 kadar askerin çoğu üzerilerine açılan şiddetli ateş neticesinde ölmüştür ve bunun neticesinde gemide bulunan askerler tahliye edilememiştir. Geminin kaptanı olan Binbaşı E. Unwin yanına güvendiği bir gemici olan William Charles Williams'ı ve halat alarak denize atlamış ve bazı filikaları, ateş altında olmasına rağmen, birbirine bağlayarak çok gerek duyulan köprüyü oluşturmuştur. Daha sonra geminin kapıları açılmış ancak buradan çıkan askerler de yoğun bir ateşle karşılaşmıştır.

Bu bölgede direnen Türk birliklerinin komutanı olan Üsteğmen Hüseyin Bey şehit düşünce birliklerin idaresi Ezineli Yahya Çavuş'a geçmiş ve o ve askerleri sayıca çok üstün düşman kuvvetlerine karşı büyük bir başarı elde etmiştir. Yaşanan çatışmalar neticesinde denizin rengi kırmızıya dönmüştür. Ancak günün ilerleyen saatlerinde az sayıdaki Türk birliği daha fazla tutunamamış ve İngilizler bu sahilde de bir kıyıbaşı tutmayı başarmıştır.

³²⁰ "Landing Of Australian and New Zealand Forces on Gallipoli, April 25, 1915" (25.04.1941), **Western Star and Roma Advertiser** (Qld: 1875 - 1948), s. 6, <http://nla.gov.au/nla.news-article98093156>

³²¹ "The River Clyde" (18.02.1919), **The Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser** (NSW: 1904 - 1929), s. 3, <http://nla.gov.au/nla.news-article120246104>

İngilizler İkizler Koyu (X Sahili) ve Zığındere Sahili'ne (Saritepe Altı/Y Sahili) yapılacak çıkarmalarla kanatlardan kuşatmalar yaparak çıkarmayı derinleştirip Alçıtepe'ye giden yolu daha kolay açmayı hedeflemiştir. İkiz Koyuna yapılacak hareket saat 06:00 civarında başlatılmıştır. Bu bölgeye çıkan birlikler zayıf bir Türk birliği tarafından karşılanmıştı ve dolayısıyla çıkarmaları sekteye uğramadan devam edebilmişti ancak takviyeye gelen bazı zayıf Türk birlikleri de direnmelerini devam ettirmekteydi. Bununla beraber çıkan İngiliz birlikleri Karacaoğlan Tepe'ye doğru ilerlemeye başlamış ve Türkleri arkadan çevirme ihtimali doğmuştu. Türk tarafının bu bölgeye tahsis edebileceği kuvvet yoktu çünkü ellerindeki bütün kuvvetleri diğer bölgelerde yapılan çıkarmalarda görevlendirmişlerdi.

Bu arada elinde ihtiyat kuvveti kalmayan 3. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri Bey 26. Alay Komutanlığından kendisine derhal takviye birlik tahsis etmesini istemiş bunun üzerine 2. Taburdan 7. Bölük kendisine tahsis edilmek ve Teke Koyunda kullanılmak üzere yola çıkarılmıştı. İntikalleri esnasında bölük komutanı olan Yüzbaşı Yusuf Kenan İkiz Koyu'na çıkarma yapan İngiliz birliklerini görmüş ve aldığı emir farklı yönde olmasına rağmen tehlikeyi sezerek müdahalede bulunmuştur.³²² Bu aynı gün Atatürk'ün Arıburnu'nda izlediği hareket tarzı ile büyük benzerlik göstermektedir. 7. Bölük tarafından yapılan taarruz İngilizleri durdurmuş ve hatta geriye püskürtmüştür ve bu taarruz kolunun diğerleriyle birleşerek Türkleri arkadan kuşatmalarını engellemiştir. Bu harekatta 7. Bölük Komutanı olan Yusuf Kenan dahil mevcudunun yarısından fazlasını kaybetmiştir.

Zığındere Sahili'ne (Saritepe Altı / Y Sahili) yapılan çıkarma hiçbir mukavemete uğramadan saat 04:30'da başlamış ve 06:45 itibaiyle İngilizlerin bir tugayı karaya çıkmıştır. Bununla beraber kıyıya çıkan birlikler güneyde gerçekleşen harekattan bilgi alamadıkları için ilerlemek yerine beklemeyi tercih etmişti. Bu arada çıkarmayı haber alan Türk birlikleri harekete geçmiş ve 2. Taburun 5. Bölüğü bu bölgeye yönlendirilmişti. Bu bölük İngilizleri öğleden sonraya kadar yerlerinde tutmuş, öğleden sonra ise 25. Alay'ın 3. Taburu da bu bölgeye gönderilmişti. Türk birlikleri buradaki İngilizlere taarruz ettilerse de sürmeyi başaramamıştı. Bunun üzerine 25. Alay'ın 1. Taburu'unun yarısı da bu bölgeye tahsis edilmiş ve yaşanan çatışmalar neticesinde İngilizler sabah saatlerinde bu bölgeyi tahliye etmişti.

Morto Koyu'na (S Sahili) yapılan çıkarmadaki amaç Türk savunmasının yanlarını ve gerilerini tehdit etmektir. Bu bölgede bulunan Türk kuvveti bir takımdan ibaretti. Burada da İngiliz birlikleri çıkarmaya başladıkları anda Türk birliklerinin ateşiyle karşılanmıştı. Ancak, İngilizler Morto Koyu'nun dik yamaçlarına çıkan tepelere de birlikler göndermişti ki burada Türk savunması bulunmamaktaydı. Buraya çıkan İngiliz birliklerinin Türk takımını kuşatma tehlikesi belirince takım komutanı birliğini geriye çekmiş ve ikinci bir savunma hattı kurmuştur. Bu arada takviyeye

³²² Buğra Terzi (2022), "26'ncı Piyade Alayı", **Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi**, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul, s. 5

gelen 8. Bölük ile birleşerek İngiliz ilerlemesini durdurmuş ancak yoğun ateş yüzünden tamamen püskürtememiştir.

Çatışmalar 25 Nisan günü ve takip eden günlerde de devam etmiştir. Türkler zayıf kuvvetlerle tuttıkları bu bölgede üstün İngiliz kuvvetlerine karşı büyük bir başarı göstermiştir. İngilizler ilk günkü hedefleri olan Alçıtepe'ye ulaşamamış ve bu hedef Çanakkale cephesi kapandığında bile gerçekleşmemiştir. Bununla beraber İngilizler Karacaoğlan Tepesi, Aytepe ve Gözcübaba Tepesi gibi önemli noktaları ele geçirerek burada önemli bir kıybaşı tutmayı başarmıştır. Bundan sonra bu cephede tıpkı Batı Cephesinde olduğu gibi bir tıkanma meydana gelmiş, mahdut hedefli taarruzlarla ilerlemeye ya da karşı taarruzlarla düşmanı buradan söküp atmaya çalışılmış ancak her iki taraf da amaçlarına ulaşamamıştır. Mahdut hedefli taarruzlarla hedeflerine ulaşamayacaklarını anlayan İngiliz ve daha sonra bölgeye gelen Fransızlar belli tarihlerde daha kapsamlı taarruzlar yaparak hedeflerine ulaşmaya çalışmış ancak bu yöntem de onları hedeflerine ulaştırmamıştır.

4.2.1. I. Kirte Savaşı

I. Kirte Savaşı için yapılan plana göre Fransız birlikleri sağ kanadı tutacak, İngiliz birlikleriye bir yarma harekatı yaparak önce Kirte'ye ulaşacak, daha sonra ise güney ve batıdan Alçıtepe'ye taarruz edecekti. 1. Kirte Savaşı 28 Nisan sabahı saat 08:00'de açıkta demirlemiş olan harp gemilerinin topçu hazırlık ateşiyle başlamıştır.³²³ İlk etapta birlikler ilerleme sağlamış ancak taarruzun ilerleyen saatlerinde Osmanlı direnişi şiddetlenmiş ve taarruz kolunun bazı kısımları ilerlemelerine devam ederken bazı kısımları durdurulmuştur. Neticede ilerleyen birlikler Osmanlı birlikleri tarafından çevrilmiş ve buna ilerleme sürdükçe zorlaşan arazi koşulları da eklenmiştir.

En soldaki İngiliz birlikleri çok karışık ve yarıntılarla dolu bir coğrafyaya sahip olan Zığındere'ye (Gully Ravine) girmiş ancak burada hem arazi hem de bir makinalı tüfek tarafından durdurulmuşlardır. Osmanlı birliklerinin gün içinde yaptığı karşı taarruzlar neticesinde İngiliz birlikleri saat 18:00 itibarıyla başlangıç noktalarına dönmek ve harekatı sonlandırmak zorunda kalmıştır. Taarruza 14,000 civarında asker katılmış ve bunların 3,000 kadarı zayi olmuştur. Bu taarruzdan sonra İngilizlerin hızlı bir başarıya olan inançları sarsılmış ve elde edilen küçük arazi kazanımları bile büyük birer başarı olarak kabul edilmiştir.

Bu taarruz devam ederken ANZAK'lar kendilerine Seddülbahir bölgesinde yapılan neredeyse her taarruz için verilen emir gereği Türkleri yerlerinde tutmak ve güneye birlik göndermelerini engellemek için gösteri taarruzları yapmış ancak Türklerin intikalini pek de sekteye uğratamamışlardır.

³²³ Klaus Wolf (2014), Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 274

4.2.2. II. Kirte Savaşı

İtilaf Kuvvetlerinin Alçıtepe'yi ele geçirmek için yaptıkları ikinci taarruz, İngilizlerle Fransızların ortak genel taarruzuydu ve bu taarruza sadece 4 taburu (125. Tugay) yeni olan 25,000 civarında asker katılmıştı.³²⁴ 6 Mayıs'ta, İngiliz ordusuyla Fransız ordusuna takviye kuvvet yetiştigiinden ve sahile de yeterli miktarda zahire ve mühimmat ile cephane çıkarıldığından Müttefik kumandanları Türk mevzilerine karşı saldırıya geçmek hususunda hazır bulunuyorlardı.³²⁵

II. Kirte Savaşı'nın amacı tıpkı I. Kirte Savaşı'nda olduğu gibi Seddülbahir cephesi boyunca topyekun bir ilerlemeyle önce Kirte'ye, ardından da Alçıtepe'ye ulaşmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için ANZAK bölgesinden de iki tugay bu bölgeye gönderilmişti. Yapılan planlamaya göre taarruz 3 aşamaya bölünmüştü. İlk aşamada cephe boyunca bir millik (yaklaşık 1.6 km) bir ilerleme sağlanması amaçlanmıştı. İkinci aşamada Fransız birlikleri tuttıkları hatta kalacak (Kerevizdere'nin her iki tarafındaki sırtlar), İngiliz birlikleriye sağa çark ederek ilerleyecek ve Kirte'yi ele geçirecekti. Üçüncü aşamada da Alçıtepe'ye ulaşılmış olacaktı. Ancak 3 gün süren ve Türklerin 7. ve 9. Tümenlerinin bölgeyi olağanüstü savunmasının neticesinde İngiliz v Fransızlar savaş sona erdiğinde ilk günkü hedeflerine bile ulaşamamıştı. İtilaf devletlerinin esaslı bir keşif yapmadan taarruza kalkışması, aynı sebeple yapılan bombardımanın başarısız olması ve Hunter-Weston'ın gündüz yapılacak bir taarruzda ısrar etmesi başarısızlığın sebepleri olarak gösterilmektedir.

İtilaf kuvvetlerinin taarruzu 6 Mayıs günü saat 11:00 sularında başlamıştır. Bu tarihte İtilaf birlikleri planlandığı gibi 1.6 km'lik değil, yaklaşık 350 m'lik bir ilerleme sağlayabilmiştir. Taarruz 7 Mayıs günü sürdürülmüş ancak yine istenen hedefe ulaşamamıştır. 8 Mayıs günü de genel bir taarruza kalkılmış ancak bu taarruz da Osmanlı birlikleri tarafından durdurulunca birliklere geri çekilme emri verilmiştir. 3 gün süren bu savaşta İtilaf Devletleri askerlerinin yaklaşık 3'te 1'i (6500 kişi) zayı olmuştur. Türklerin zayıatı ise 2000 kişi olarak hesaplanmaktadır. Savaş devam ederken ANZAK'lar Türkleri yerlerinde tutmak ve güneye birlik göndermelerini engellemek için yine gösteri taarruzları yapmıştır. II. Kirte Savaşı'nın da kaybedilmesi üzerine Hamilton, Kitchener'a daha fazla kuvvete ihtiyacı olduğunu bildirmiş ve 52. Tümenin emrine verileceğinin sözünü almıştır. Bu savaştan sonra Roger Keyes, filonun boğazı yeniden zorlamasını ve destroyerlerin de mayın tarayıcılar olarak kullanılmasını gündeme getirmiştir. Ancak bu istekleri donanma tarafından reddedilmiştir.

³²⁴ Edward J. Erickson (2012), **Gelibolu Osmanlı Harekatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 150

³²⁵ Ellis Ashmead Bartlet (2013), **Çanakkale Kıyametin Fragmanı**, Çev. Yüzbaşı Rahmi, Granada Yayınları, İstanbul, s. 139

4.2.3. III. Kirte Savaşı

4 Haziran tarihinde İngiliz ve Fransızlar Alçıtepe'yi ele geçirmek için Seddülbahir cephesinde Üçüncü Kirte Muharebesini başlatmıştır. Saat 08:00'den 10:30'a kadar süren topçu ateşiyle geri hatlar, topçu mevzileri ve ihtiyatların bulunduğu yerler şiddetli bir topçu ateşine tutulmuştur. 11:20'den 12:00'ye kadar ise Türk siper hatları bombalanmıştır.³²⁶ 12:10 itibariyle İngiliz ve Fransız piyadeleri bütün hat boyunca genel bir taarruza başlamıştır. 4, 5 ve 6 Haziran tarihleri boyunca İngiliz ve Fransızların kalabalık birliklerle yaptıkları taarruzlarda başlangıçta özellikle İngilizlerin bulunduğu cephede kısmi başarı sağlansa da Türk birliklerinin azimli bir şekilde direnmeleri sonucunda 6 Haziran tarihinde hatlar neredeyse taarruzların başladığı noktada kalmıştır. Bu taarruzlar her iki tarafa da yüksek miktarda zayıyata (Fransız-İngiliz zayıyatı 8000, Türk zayıyatı ise 9000 olarak tahmin edilmektedir) sebep olmuştur.³²⁷

Seddülbahir bölgesinde bulunan Sürücü E. Brown'a göre: "Bugün (4 Haziran) saat 11:00'de muharebe sahasında çok şiddetli bir çarpışma patlak verdi. Fransız ve Britanya topçusunun taarruzu başlatması sağır ediciydi. Bu hem Fransız ve Britanyalılar hem de Türkler için unutulmaz bir gün olacak, özellikle de Türkler için. Fransız topçu ateşi önündeki araziye sildi süpürdü. Onlarınkiler sağ kanattaydı. Bu en şiddetli ve ölümcül çarpışmada Britanya topçusu ve donanması da merkezden sol kanada taarruza geçti. Piyade ateşinin yoğunluğu, duymak mümkün olduğunda anlaşılıyordu. İki zırhlı, *Swiftfire* ve *Exmouth*, harekate dahil olup sonuna kadar kaldılar. Muharebe sahasındaki tozdan bütün gün göz gözü görmedi. Uçaklara çok iş düştü. Bir keresinde altısının birden uçtuğu görüldü. Çarpışma gece karanlığına kadar devam etti, sonra ortalık biraz sessizleşti."³²⁸

Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin Komutanı olan Ian Hamilton ise 4-6 Haziran tarihleri arasında gerçekleşen 3. Kirte Muharebesini şu şekilde anlatmaktadır: "Alçıtepe bölgesine yayılmış Türk kuvvetleri ile amansız savaşlar devam etti. Son derece kanlı saldırıları ile 300-350 metre kadar daha ilerlendi ve 400 Türk askeri tutuklandı. Rusya'da ya da Fransa'da bu kadar mesafe ve şu tutsak edilen asker sayısı çok küçük görülür, pek basit sanılır, ama bu topraklar üzerinde Türklere karşı çarpıştıktan sonra 300-350 metre ilerlemenin ve birkaç yüz Türk askeri tutsak alabilmenin ne derecede önemli olduğunu değerlendirmek çok kolay değildir. Evet, kanlı ve çetin boğuşmalardan sonra 300-350 metre ilerlemiş olduğumuz için yeter derecede memnunuz. Bu başarıyı sağlamak için en iyi yetişmiş birliklerin yarısını bedel olarak ödemiştik. Birliklerimizin kayıpları ucuz bir zaferinkine oranla üç katına yükselmişti. Ardı arkası kesilmeyen savaşlar sonunda

³²⁶ Jale Erdoğan (2003), **Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Hatıraları**, Örgün Yayınevi, İstanbul, s. 143

³²⁷ **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt, III. Kitap s. 82-83

³²⁸ King, a.g.e., s. 115-116

kuvvetlerimizdeki kayıpların artışı, tümenleri tugay düzeyine, taburları da bölük sayısına düşürdü."³²⁹

Seddülbahir cephesinde olaylar bu minvalde cereyan ederken Genel Karargah ANZAK cephesinde bulunan birliklerden Türk kuvvetlerinin Seddülbahir'e kuvvet kaydırmasını önlemek için gösteriş taarruzları yapmalarını istemiştir. Bu isteği bildiren emir ANZAK Kolordu komutanı olan Birdwood'a 3 Haziran sabahı gelmiş ancak Birdwood gizlilik karinesi uyarınca akşama kadar bu emirle ilgili olarak birliklere bir tebligatta bulunmamıştır. Daha sonra bu kararı tebliğ etmiş ve ANZAK cephesinin çeşitli kısımlarında taarruz hazırlıkları tamamlanarak genel bir hücum yapılmasa da yer yer taarruzlar gerçekleştirilmiştir.

Bu taarruzların en önemlisi 4 Haziran gecesini saat 23:00'de Bombasirtı mevzilerinden yapılan ve Yarbay C. H. J. Brown komutasında Canterbury ve Auckland taburlarından gönüllü olarak seçilen kuvvetli bir müfreze ile yapılanıdır. Bu müfreze hemen karşısındaki Türk siperlerini zapt etmeye ve elde tutmaya memur edilmiştir ki, bu oldukça tehlikeli bir vazifedir. Bu siperleri almak için önceden yapılan bütün teşebbüsler her iki cenahtan gelen ateşlerin tesiri altında sonuçsuz kalmıştı. Bu defa kıtalar bu siperleri (57. Piyade Alayının 31 ve 32 numaralı siperleri) zapt ederek biraz esir dahi almışlardı. Etkili yan ateşlerine rağmen bu müfreze zapt edilen siperlerde gece kalabilmiş, fakat ertesi gün saat 06:00'da Türkler karşı bir taarruz yaparak Yeni Zelandalıları 130 ölü ve yaralı zayıyla tekrar eski siperlerine atmışlardı. Ne bu taarruz ve ne de diğer taraflardan yapılan gösteriş taarruzları ANZAK cephesindeki Türkleri siperlerini muhafaza için endişeye düşürmemiş ve sabahleyin uzun Türk takviyelerinin güneye Seddülbahir cephesine gitmekte oldukları görülmüştür.³³⁰ Taarruzun başarısız olmasının nedeni belki de ANZAK Koyu'ndaki şaşırtma hareketinin bir gün geç yapılmasıydı. Charles Bean Bombasirtı'ndaki şaşırtma hareketinin Seddülbahir'deki taarruzla birlikte koordine edilmesinin amaçlandığını ama uygulamaya geç konulduğunu ifade etmektedir: "Tek sorun, güneydeki taarruzun önce başlaması ve bizim burada harekete daha sonra geçmemizdi."³³¹

4.2.4. Seferin Harekat Tarzında Planlanan Değişiklik

Haziran ayına kadar ve Haziran ayı dahil olmak üzere ANZAK birliklerinin harekat tarzı olarak belirli noktalardan mahdut hedefli taarruzlar yaparak ilerlemeye çalıştıkları söylenebilir. Türk birlikleri ise özellikle gece taarruzları yaparak ANZAK birliklerini tamamen denize dökme hedefini gerçekleştirmek için gayret göstermiştir. Bununla beraber bu harekat tarzının pek de ilerleme sağlamadığı, her iki tarafın da mevcut siperlerini korumak için ellerinden geleni yaptığı ve yapılan taarruzların her iki taraf için de zayıttan başka bir sonuç doğurmadığı gözlenmiştir.

³²⁹ Hamilton, a.g.e., s. 182

³³⁰ Oglander a.g.e., s. 136-137

³³¹ King, a.g.e., s. 117

Ancak, Haziran ayı içinde yapılan yazışmalardan özellikle ANZAK tarafının hareket tarzında bir değişiklik düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Bu düşünceye göre yapılan taarruzlar mevcut şekliyle yapılmamalı, bir çevreleme hareketi şeklinde yürütülmelidir.

Böyle bir değişikliğe gidilmesinin gündeme gelmesinin bir başka sebebi ise Seddülbahir cephesinde yapılan 3. Kirte taarruzundan bir sonuç elde edilememesidir. Hamilton ve kurmay heyeti Türklerin kuzeyden gelen takviyelerinin mevcut düzende engellenemediği için Seddülbahir’de başarı sağlanamadığını ve bunu engellemek için ANZAK bölgesinde bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini düşünmeye başlamışlardır. 3. Kirte taarruzundan sonra başvuru olan bir başka değişiklik ise Seddülbahir’de artık topyekun bütün hat boyunca değil de hattı kısım kısım ilerletmeye çalışmaya başlamak olmuştur.

Bu gelişmeyle çıkarmanın ağırlık merkezinin artık yavaş yavaş Seddülbahir’den ANZAK’a kaydığı da söylenebilir. Seddülbahir’de artık Çanakkale cephesinin açılmasında etkili olan Avrupa cephelerinde meydana gelen tıkanma gibi bir tıkanma meydana gelmiştir ve bu kildi açmak için çıkarmanın ağırlık merkezi ANZAK bölgesine kaydırılarak Seddülbahir’e giden Türk desteği tamamen kesilmeli ve Türklere son darbe vurularak hareketin nihai hedefi olan boğaza hakim olmak amacı gerçekleştirilmelidir. Bununla beraber, Hamilton bu kararı vermesine rağmen Türklerin dikkatini çekmemek için bu cephede faaliyet gösterilmemesini de düşünmüştür. Bundan dolayı General Birdwood ANZAK cephesinde hiçbir ciddi teşebbüste bulunmayacak ve bu suretle asıl mücadelenin Seddülbahir’de devam edeceğine Türkler ikna edilmiş olacaktı.³³²

Bu değişikliğin ilk emaresi 26 Haziran tarihinde Hamilton’ın ANZAK bölgesini ziyareti sırasında ortaya çıkmıştır. Hamilton, Birdwood’dan yapılacak bir taarruz için 1 Tümen ve 1 Tugay, 2 Tümen ve 1 Tugay veya 3 Tümen ve 1 Tugay ek kuvvetin ANZAK bölgesine indirilmesi durumunda izleyeceği hareket tarzı ile ilgili görüşlerini kendisine bildirmesini istemiştir. Daha sonra bu konuyla ilgili çalışmalar başlatılmış ve kıyı komutanından (Beachmaster) bu üç ihtimalin her birinin gerçekleşmesi durumunda birliklerin indirilmesi için nelere ihtiyaç duyacağını bildiren bir rapor istenmiştir.³³³

Bu gelişmeden sonra ANZAK komutanlarının hazırladıkları raporlara dayanarak izlenecek yeni taarruz yönteminin ANZAK cephesini genişletmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır. Mevcut durumda ANZAK kolordusu 3000 yarı uzunluğunda ve 650 yarı derinliğinde bir hat tutmaktadır ve 19,000 tüfekten oluşan bir mevcuda sahiptir. Bu mevcudun 2,000 kadarlık bir kısmı bakım-onarım ve taburlara cephane vb. taşımakla görevlidir. ANZAK hattını çevreleyen Türk hattı çok daha elverişli konumdadır ve bu yüzden yapılan taarruzları püskürtmek gibi bir avantaja sahiptir. Ayrıca, ANZAK birliklerinin arazi kazanması durumunda Türklerin ön hatlarının daha gerisinde

³³² Oglander a.g.e., s. 130

³³³ AWM, 1/25/3 Part 2, s. 37

ANZAK birliklerinin kazandıkları araziye savunmalarını neredeyse imkansızlaştıracak kadar sağlam hatları bulunmaktadır. Bu durumda Türk hattını yarıp geçmek için yapılacak her teşebbüsün yüksek risk taşıdığı aşıkardır ve başarıya ulaşması için bütün hat boyunca yapılmalıdır. Ancak, taarruzun hattın herhangi bir noktasında durdurulması halinde bütün taarruzun da durdurulması zaruri hale gelmektedir.

Bu nedenle ANZAK bölgesinde başarıya ulaşmak için yapılacak hareket çevreleme hareketi şeklinde yürütülmelidir. Böyle bir hareketin ana hedefi Kocaçimentepedir. Bu noktanın ana hedef olarak belirlenmesinin ana sebebi bütün bölgeye hükmeden bir nokta olmasından ileri gelmektedir. Bununla beraber, sadece bu noktaya yapılacak bir taarruz Türk kuvvetlerinin önemli bir bölümünü buraya kaydıracağı için yeterli değildir. Bu noktanın ele geçirilmesi için Plateau 400 (Kırmızı Sırt ve Tekçam) ve Cesarettepe'ye de bir taarruz yapılacaktır. Kabatepe'ye de bir hareket yapılması planlara göre ihtimal dahilindedir. Planın başarıya ulaşması durumunda ANZAK birlikleri bölgeye hakim duruma gelecek ve Türk birliklerinin güneye yaptıkları intikalleri engelleyerek bütün seferin başarı şansını bir hayli yükseltmiş olacaklardır.

Yapılan planlara göre arazinin zorluğu her zaman göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Kocaçimentepe dar bir yapıya sahiptir ve her iki yanından da uzanan çıkıntılar mevcuttur. Bu çıkıntılar arasındaki küçük vadiler birbirine o kadar yakındır ki birleştikleri noktalar (boyunlar) çok dar bir yapıya sahiptir. Buna ilaveten, bu çıkıntılar arasındaki küçük vadiler herhangi bir direnişle karşılaşılması halinde tırmanılmasını neredeyse imkansız hale getiren dik ve killi bir yapıya sahiptir. Bu özellik bilhassa Kocaçimentepe'nin kuzeybatısı için geçerlidir. Tepenin güneybatısındaki çıkıntılar hareketin gerçekleşmesi için daha elverişlidir. Cesarettepe'dan Kocaçimentepe'ye giden arazide anlaşıldığı kadarıyla kayda değer bir arıza bulunmamaktadır. Kocaçimentepe'nin kuzeybatısındaki arazi daha alçak olmakla beraber çok arızalı bir yapıya sahiptir ve birliklerin bölünmesini ve yön tayini yapmalarını zorlaştıracak sayısız killi vadiye sahiptir.³³⁴

Göz önünde bulundurulması gereken bir başka husus da mevcut kuvvetlerle bu işin başarılamayacağı ve yapılan mütalaalara göre mevcut kuvvetlere ek olarak en az 7,500 kişilik bir takviye kuvvetine ihtiyaç duyulacağıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Haziran ayı içerisinde ANZAK bölgesinde olduğu gibi Seddülbahir bölgesinde de izlenen hareket tarzında bir değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. 3. Kirte Muharebesi dahil olmak üzere o tarihe kadar yapılan taarruzlarda İngiliz ve Fransız birlikleri bütün hat boyunca taarruza geçmiş ve özellikle orta kesimde kısmi başarı sağlayıp bazı Türk siperlerini ele geçirmişlerse de Türklerin hakim durumda bulunduğu her iki kanadı da ele

³³⁴ AWM, 1/25/3 Part 3, s. 52-53

geçiremedikleri için bir süre sonra bu siperleri de terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum neticesinde İngiliz ve Fransızlar mahdut hedefli taarruzlarla öncelikle kanatları ele geçirip daha sonra hattın orta kısmına yapılacak taarruzlarla her iki kanadı birleştirmeyi amaçlayan taarruzlar gerçekleştirmeye karar vermiş ve bunların ilkini 21 Haziran tarihinde 83 Rakımlı Tepe Muhabereleri (21-22 Haziran) ismini alan taarruzla gerçekleştirmişlerdir. Mahdut hedefli bu taarruzların en belirgin özelliklerinden biri taarruza geçmeden önce taarruza geçilecek bölgenin yoğun bir şekilde bombardıman edilmesi olmuştur.

4.2.5. 21 Haziran 83 Rakımlı Tepe Muharebesi

21 Haziran tarihindeki taarruz cephenin Fransız kanadında 600 metrelik bir hat boyunca saat 04:30'da başlayan yoğun bombardımanın ardından piyade hücumuyla başlamıştır. Topçu ateşi Türk siperlerine büyük oranda hasar verdikten sonra takviye kuvvetlerinin siperlere gelmesini engellemek maksadıyla ateş gerilere kaydırılmıştır. Taarruza katılan birlikler şiddetli bir şekilde hücumla kalkmış, Türk birlikleri ise var güçleriyle onları durdurmaya gayret göstermiştir. Türklerin bölgeye ulaşmaya çalışan takviye kuvvetleri ise yukarıda bahsi geçen Fransız top ateşinin etkisiyle zayıf düşmüştür. Şiddetli hücumlar neticesinde bazı Fransız birlikleri Türklere ait irtibat hendeklerine girmeyi başarmış ve oradan Türklere ateş etmişlerdir. Bulundukları siperler top ateşi yüzünden barınılmaz hale gelen Türk birlikleri bu durum üzerine ikinci hat siperlerine çekilmişlerdir. Bu durum daha sonra Türk tarafının lehine dönmüş çünkü yıkılan bu siperlere giren Fransız birlikleri de buralarda barınamamış, yoğun Türk ateşi neticesinde geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Fransızlar günün ilerleyen saatlerinde taarruzlarını inatla devam ettirmiş ve neticede 150 m'lik bir mevzi kısmını ele geçirmiştir. Ancak, Türk tarafı 22 Haziran gecesi yaptığı bir taarruzla bu alanın bir kısmını geri almayı başarmıştır.

Fransız ve İngiliz kuvvetleri 22 Haziran tarihinde de topçu ateşlerine ve taarruzlarına devam etmiş ve Türk tarafına ağır zayıfata neden olmuştur. Bu zayıfata neticesinde çarpışmalar başladığı andan itibaren direnmeye çalışan 2. Türk Tümeni 12. Tümen ile değiştirilmiştir. Yapılan taarruzlar neticesinde Fransızlar yine küçük bir arazi parçasını ele geçirmişlerdir. İki gün boyunca yapılan taarruzlar sonucunda Fransızların zayıfata 2500 ölü ve yaralıdan fazla olmuş, Türkler de 6000'den fazla kayıp vermiştir. Netice itibarıyla elde edilen kazanımın sarf edilen emek, cephane ve asker gücüyle orantılı olmamasına rağmen İngiliz ve Fransızlar özellikle psikolojik boyutunu düşünerek bu taarruzları büyük bir zafer gibi göstermeye çalışmışlardır.³³⁵ ANZAK bölgesinde ise olağan faaliyetler devam etmiştir.

³³⁵ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt III. Kitap, s. 108-142

4.2.6. 28 Haziran Zığındere Muharebesi

Seddülbahir bölgesinde İngiliz ve Fransızların planladıkları hareket tarzındaki değişiklik neticesinde 21-22 Haziran tarihlerinde gerçekleşen 83 Rakımlı Tepe Muharebeleri sona erdikten sonra kanatları hedef alan ikinci mahdud hedefli teşebbüs bu sefer İngilizlerin yoğun bir şekilde bulunduğu Zığındere’de gerçekleşmiştir. Bu bölgede 29. İngiliz Tümenini Albay Refet komutasındaki 11. Türk Tümeni karşılamıştır. 83 Rakımlı Tepe Muharebelerinde olduğu gibi bu muharebelerde de taarruza geçmeden önce taarruza geçilecek bölge yoğun bir şekilde bombardıman edilmiştir. Zığındere Muharebeleri ismini alan bu muharebeler 28 Haziran tarihinde başlayıp 5 Temmuz tarihine kadar devam etmiştir.

28 Haziran saat 09:00’da başlayan yoğun topçu ve gemi ateşlerinin ardından İngiliz birlikleri 11. Türk tümeninin tuttuğu hat boyunca saat 11:00 itibarıyla taarruza geçmiştir. Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı Sir Ian Hamilton’a göre: "Mermiler, o kadar sık düşüyor ve patlıyor ki, çıkan gürültüler, bir trenin tekerleklerinden tekrarlanan sestən farksız... . Türk bataryaları çok seyrek cevap veriyor."³³⁶ Taarruz ilk aşamada başarıyla gelişmiş ve Türk tarafı barınılamaz hale gelen birinci hat siperlerini terk ederek ikinci hat siperlerine çekilmiştir. Bununla beraber, İngilizlerin sağ kanadındaki taarruz Türklerin açtığı yan ateş yüzünden ilerleme kaydedememiştir. Günün ilerleyen saatlerinde ise Türk tarafı aldığı takviyelerle durumu nispeten toparlamış ve İngilizlerin ilerleyişini durdurmuştur. Geceleyin ise Türkler bir karşı taarruza kalkışmış ancak İngilizlerin gündüz girdiği siperlerinden hiçbirini geri alamamakla beraber bu taarruzla İngilizlerin ilerleyişini de durdurmuştur. Bununla beraber, Osmanlı belgelerinde Türklerin yaptıkları karşı taarruzlar neticesinde düşmandan iki hat siper ele geçirildiği bildirilmektedir.³³⁷

29 Haziran tarihinde Türk tarafı uğranılan kaybı telafi etmek için bir dizi düzenleme yapmıştır. Bu hazırlıklar cümlesinden olarak 7. ve 11. Tümenler ikinci kolordu komutanı olan Faik Paşa’nın emrine verilmiş ve Paşa bu bölgede görevlendirilmiştir. 7. ve 11. Tümenlere ek olarak Kuzey Grubundan dört veya beş taburun güneye gönderilmek üzere hazır bulunması istenmiş ve bu taburlar 9. Tümen birliklerinden seçilmiştir. Buna ek olarak Anadolu yakasından da 1. Tümen bölgeye sevk edilmiştir. Türk tarafı bir gece taarruzu için hazırlıklar yapmış ve saat 22:00’da taarruza geçilmiştir. Yapılan bu taarruz neticesinde bazı siperler Türk tarafınca geri alınmış ancak taarruzdan beklenen başarı sağlanamamış ve Türk tarafı ağır zayiata uğramıştır. 30 Haziran gecesi de Türk tarafı taarruza geçmiş ancak bu taarruzdan da beklenen başarı sağlanamamıştır. Bu taarruzların başarısız olmasındaki en büyük sebeplerden birisi Türk tarafının toparlanmaya vakit kalmadan Enver Paşa’nın verdiği taarruz emirlerini Liman Von Sanders’in durumu izah etmeye çalışan bölgedeki komutanların ısrarına rağmen yerine getirme çabası olduğu söylenebilir. Ast

³³⁶ Hamilton, a.g.e., s. 213

³³⁷ BOA, HR. MA, 1133/58

komutanlara göre daha fazla takviye almadan ve gerekli hazırlıkları yapmadan bu taarruzları yenilemek maceraya atılmaktır.

Zığındere'deki bu çatışmalar sürüp giderken İngiliz ve Fransızlar 83 Rakımlı Tepeyi de bombardıman edip taarruzlar yapmaya devam etmiş ancak 12. Türk Tümeninin başarılı savunması karşısında ilerleme sağlayamamışlardır. Hatta burada gerçekleşen çarpışmalarda sağ kolu kopan ve iki bacağı da kırılan Fransız birliklerinin komutanı General Gouraud'un yerine geçici olarak en kıdemli Tümen Komutanı General Bailloud getirilmiştir.³³⁸

Yapılan Türk taarruzlarının başarılı bir şekilde gelişmediği görülünce 1 Temmuz tarihinde taarruzların durdurulup birliklerin savunmaya geçerek düzenlenmeleri emri verilmiştir. Bu durum 2 Temmuz tarihinde saat 18:00'de Türk birlikleri tekrar taarruza geçene kadar sürmüştür, ancak bu tarihte yapılan taarruz da beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Taarruzun başarısız olmasının ardından tekrar savunmaya geçilmesi emredilmiş ve Faik Paşa'nın bu bölgedeki görevine son verilmiştir. Onun yerine Mehmet Ali Paşa görevlendirilmiş ve bölge 3. ve 5. Türk Tümenleriyle desteklenmiştir. Yapılan düzenlemelerin ardından 5 Temmuz sabahı taarruza geçilmesine karar verilmiş ve saat 03:45'te bu emir uygulamaya konmuştur. Yapılan taarruza Türk topları da şiddetli ateşleriyle destek vermiş ancak İngiliz topları da aynı şiddette karşılık vermiştir. 3. Tümen bölgesinde yapılan taarruzda ilk aşamada İngilizlerin ön siperleri tümüyle Türkler tarafından ele geçirilmiş ancak daha sonra İngilizler yaptıkları karşı taarruzlarla bu siperleri geri almıştır. 5. Tümen bölgesinde de eşzamanlı olarak taarruza geçilmiş ve burada da ilk aşamada İngilizlerin ön siperleri tümüyle Türkler tarafından ele geçirilmiş ancak daha sonra İngilizler yaptıkları karşı taarruzlarla bu siperleri geri almıştır. 5 Temmuz taarruzunda Türk tarafı 5000 kişilik zayıata uğramıştır. 28 Haziran-5 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilen çarpışmalardaki Türk zayıatı ise 15,845 olarak bilinmektedir.

5 Temmuz tarihinde yapılan bu taarruzun ardından Türk tarafı artık savunmaya geçerek taarruzlarını durdurmuş ve bölgede yıpranmış olan birlikleri yenileriyle değiştirerek toparlanma gayretine girişmiştir. Zığındere Muharebelerinin ardından Güney Grubu Komutanı olan Weber Paşa buradaki görevinden alınmış ve yerine Vehip Paşa atanmıştır. Günlerce yaşanan taarruz ve karşı taarruzlar neticesinde İngilizler de çok yorulmuş ve yapmayı planladıkları yeni taarruzlarını 12 Temmuz tarihine erteleyerek toparlanma ve hazırlanma yoluna gitmişlerdir.³³⁹

83 Rakımlı Tepe Muhabereleri ve Zığındere Muhaberelerinde sağladıkları kısmi başarı İtilaf Kuvvetlerini ziyadesiyle ümitlendirmiştir. Bu meyanda Hamilton: "Zafer tamamen sağlanmak üzere. Kanlı oldu bizim için ama Türkleri püskürtüp yenik düşürdük. 28 Haziran günü, başlangıç

³³⁸ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt III. Kitap, s. 173

³³⁹ I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi, V. Cilt III. Kitap, s. 145-212

kayıplarımız 2000 kadar iken, gece 3500'e yükselmiştir. Çok kan döktüler. Dokuz yeni düşman taburu yok edildi, savaş alanında yüzlerce Türk ölüsü yatıyor."³⁴⁰ demiştir.

4.2.7. 29 Haziran Türk Taarruzu

Seddülbahir'de durum bu minvalde cereyan ederken 27 Haziran günü sabah saat 01:00'de Türk kuvvetleri Yüksek Sırttaki lağımlara Cesaret Tepe'den bomba atmaya başlamıştır. ANZAK birlikleri başlangıçta şaşırda da sonradan durumu toparlayıp karşılık vermiştir ve bu muharebe iki saat kadar sürmüştür. Saat 04:00'de bütün ANZAK hattına yoğun bir topçu ateşi açılmıştır. Bu ateş özellikle 4. kısımda yoğunlaşmış ve Yüksek Sırta bir saat içinde 400 top mermisinin düştüğü hesaplanmıştır. Bu bombardıman sonucunda ANZAK kolordusuna mensup 3 subay ve 4 er ölmüş ve siperler hasara uğramıştır. Saat 05:10'da ise Türk birlikleri tarafından hat boyunca yoğun tüfek ve makineli tüfek ateşi açılmıştır. Türkler yapılan bombardımandan sonra yapılacak bir piyade taarruzunun başarılı olacağını düşünmüşler ancak ANZAK birlikleri tarafından verilen karşılık sonucunda açılan yoğun ateş yarım saat sonra nihayete ermiştir. Top atışları bir süre daha devam etmiş ve 05:15'te sahili de hedef almıştır. ANZAK birliklerinin olduğu gibi ANZAK topları ve destroyerlerinin bu ateşe verdiği karşılık bu taarruz girişiminin başarıya ulaşamamasının sebepleri arasında gösterilmektedir.

Kabatepe'nin kuzeyinde Türk birliklerinin yaralılarını tahliye etmeleri ANZAK birlikleri tarafından bu bölgeye yapılan atışların başarılı olduğunu ve Türk tarafına kayıp verdirdiğini düşündürmektedir. Bombardıman esnasında, saat 05:00 sularında, 50-60 kişilik bir Türk grubunun Kilitbahir'deki top mevzilerinin yakınından bombardımanı gözlemlediği ve Bomba Sırtı'ndaki Türk siperlerinin de süngüleri takılmış Türk askerleriyle dolu olduğu gözlemlenmiştir. Buradan bu tarihte Türklerin şiddetli bir taarruzu planladığı ancak ANZAK'ların gösterdiği direnç karşısında planlanan taarruza devam edemedikleri sonucu çıkarılabilir.

Sabahki bombardımandan sonra siperler sakin bir gün geçirmiştir ancak bu bombardıman sahilde birkaç kişilik bir zayıata yol açmış ve layterlere zarar vermiştir. Cephede gece de sakin geçmiştir ve Türkler kuklalar göstererek ANZAK birliklerine cephe sarf ettirmeye gayret ettilerse de bu girişim pek başarı sağlayamamıştır.³⁴¹ Güney Grubunda bu gelişmeler yaşanırken 28 Haziran tarihinde ANZAK bölgesinde saat 08:30'da Genel Karargahtan O 232 numaralı telgraf alınmıştır. Bu telgrafla ANZAK bölgesinde Türk birliklerinin güneye intikal etmesini engellemek için faaliyete geçilmesi ve saat 11:00'de Güney Grubunda taarruza geçileceği bildirilmiştir. Bu telgrafi alan Birdwood hat boyunca faaliyete geçip geceleyin taarruza geçmeyi planlamıştır. Bu taarruz için Avustralya Tümeni görevlendirilmiş ve topçu koordinasyonu da düzenlenmiştir. Yapılacak operasyonun emirleri saat 10:05'te yayınlanmış ancak operasyon saatine çok az bir vakit

³⁴⁰ Hamilton, a.g.e., s. 218

³⁴¹ AWM, 1/25/3 Part 2, s. 37-39

kaldığı için birliklerin bir araya getirilmesinde ve taarruzun hazırlanmasında zaman kaybı yaşanmıştır. Operasyon genelde iyi idare edilmiş ve özellikle de 3. Tugay tarafından iyi yürütülmüştür. 2. Hafif Süvari Taburu destroyerlerden açılan ateş sonucu üzerlerine mermi düşmesi ve 20 zayıat vermelerine rağmen metanetli davranmıştır. Akşam saat 20:40 ve gece 23:30'da iki gösteri taarruzu yapılmış ve Türkler tarafından yoğun bir ateşle karşılık verilmiş ve Türklerin endişeli olduğu gözlenmiştir. Bugün gerçekleştirilen operasyonlarda 4 subay ve 80 er ölmüş, 15 subay ve 247 er de yaralanmıştır. Ayrıca yoğun bir şekilde cephane sarf edilmiştir.³⁴²

29 Haziran tarihi de Türklerin güneye intikalini engellemeye çalışmakla geçtikten sonra 30 Haziran tarihinde Türkler ANZAK bölgesinde şiddetli bir taarruza kalkışmış ancak gün boyu süren çarpışmalar neticesinde Türklerin bu taarruzu 300-350 civarında Türk, 22 civarında da ANZAK zayıatıyla püskürtülmüştür. Sonradan edinilen bilgiye göre Türklerin Başkomutanı Enver Paşa'nın 29 Haziran'da Türk siperlerinde bulunduğu ve henüz yıpranmamış bir birlik olan 18. Alayın taarruza geçmesi emrini onun verdiği anlaşılmıştır.³⁴³

4.2.8. 12 Temmuz Taarruzu

12 Temmuz'da 8. Kolordunun güneyde taarruza geçeceği ve ANZAK'taki birliklerin Türklerin güney bölgesine kuvvet kaydırmalarını engellemek için ellerinden geleni yapmaları gerektiğini bildiren bir emir gönderilmiştir. Bunu müteakiben Birdwood emri altındaki birliklere 04:30'da 20 dakika sürecek bir bombardıman başlatmalarını (Kırmızı Sirt ve Tekçam'da) ve saat 08:15'te tekrar bombardımana başlamalarını bildirmiştir. Aynı saatte Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni hattında bomba ve tüfek ateşi açılması kararlaştırılmıştır. Aynı hareket tarzını Avustralya Tümeni de takip ederek Kırmızı Sirt ve Tekçam'a taarruz yapılacaktı izleniminin verilmesi de istenmiştir. Planlandığı üzere 8. Kolordunun güneyde taarruza geçmesiyle ANZAK'taki birlikler de harekete geçmiştir ve yapılan bu gösteri taarruzları Türklerin şiddetli ateşini üzerlerine çekmiştir. Hareket esnasında destroyerler ateş açmış, bomba taarruzları yapılmış, mankenler kullanılmış ve top ateşi açılmıştır. Bu hareket sonrasında Türkler siperlere takviye kuvvetler getirmek zorunda kalmış ve hareket kısmen de olsa istenen başarıyı sağlamıştır.³⁴⁴ Başarının kısmen sağlanmış olmasının nedeni ANZAK çabalarına rağmen Türklerin Seddülbahir bölgesine takviye kuvvet göndermeye devam etmeleri ancak gönderilen kuvvetin bu hareket sayesinde gönderilebilecek olan kuvvetten daha az olmasıdır.

Aynı tarihli Osmanlı belgeleri de bu bilgiyi doğrulamakta, Arıburnu'nda düşmanın şiddetli top ve tüfek atışlarından sonra bir kısım askerlerinin bomba atarak sağ kanadı genişletmek teşebbüsünde bulunduklarını ancak Osmanlı askerlerinin direnmeleri sonrasında ricat ettiklerini, sol

³⁴² AWM, 1/25/3 Part 2, s. 39-41

³⁴³ AWM, 1/25/3 Part 2, s. 44

³⁴⁴ AWM, 1/25/4 Part 4, s. 17-18

kanatta da benzer bir durumun ortaya çıktığını bildirmektedir. Ayrıca taarruz sonrasında ricat edenlerin bir kısmının kaçamayıp dereler içine dökülüp kaldıkları ve Osmanlı askerlerinin birçok silah ve cephaneye, ki bu cephanenin sandık dolusu bomba kalıpları olarak ifade edilmektedir, topladıkları da bildirilmektedir.³⁴⁵

4.2.9. 31 Temmuz Taarruzu

3. Avustralya Tugayı Haziran ve Temmuz ayları boyunca Holly Ridge’de Tasmanian Post denen bir mevzi oluşturdu ancak bu mevzi etkili bir ateş alanına sahip olmamakla birlikte Türklerin Turkish Despair denen, bu mevziinin kuzeydoğu kanadını çevreleyen ve hakim noktada bulunan siperlerinin karşısındaydı. Turkish Despair’in bu konumu ise Tasmania Post için bir tehdit oluşturmaktaydı ve bu nedenle ele geçirilmesi gerekiyordu. 3. Avustralya Tugayı 31 Temmuz’da bu amaçla görevlendirildi.³⁴⁶

Plana göre 31 Temmuz saat 22:15’te ANZAK’lar, Turkish Despair mıntıkasına havan topları ve 18 librelik toplarıyla ateş açacaktı. Aynı zamanda dört tane lağım patlatılacak ve 50’şer kişiden oluşan dört taarruz kolu siperleri işgal edecekti. Bahsedilen bu dört kolun her biri 3. Avustralya Tugayının 11. Taburundan 20’şer kişilik süngü, 10’ar kişilik bomba ve 20’şer kişilik istihkam gruplarından oluşacak ve ihtiyatlar da hazırda bekletilecekti. ANZAK hattının diğer yerlerinde de eşzamanlı olarak gösteri taarruzları yapılacak ve bir monitör de ateş açacaktı.

Taarruz planlandığı üzere 22:15’te başlamış ve 22:25’te de lağım patlatılmıştır. Patlatılacak olan dört lağımdan en kuvvetlisi başarısız olmuş ancak diğerleri patlamış ve birlikler patlamayla beraber ileriye atılmıştır. Mayının patlamadığı kısımda biraz direnişle karşılaşmış ancak ileri gönderilen 25 kişilik takviyen kuvvetin de desteğiyle ele geçirilmiştir. Türklerin siperleri ele geçirildikten sonra ise bunlara patlatılan lağımın açtığı kraterlerden de faydalanarak irtibat hendekleri oluşturulmuş ve ele geçirilen hendeklerde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Çok ciddi bir karşı taarruz olmamakla birlikte zaman zaman bomba taarruzları yapılmış ancak bu taarruzlar kolaylıkla püskürtülmüştür.³⁴⁷ Bu teşebbüste ANZAK’ların zayıyatı 5. Hafif Süvari Tugay Komutanı Albay Harris dahil 11 ölü ve 74 yaralı olarak gerçekleşmiştir. Türklerin ise 60 ölü bıraktıkları tahmin edilmektedir.

Ele geçirilen bir Türk esirinden bu mıntıkayı 48. Alayın savunduğu ve lağım patlatıldıktan sonra komutadaki yüzbaşının kaçtığı ve bundan dolayı ölüm cezasına çarptırıldığı öğrenilmiştir. Mıntika ele geçirildikten sonra harekatı yöneten yüzbaşı Leane’in ismi buraya verilerek Leane’s

³⁴⁵ BOA, HR. MA, 1135/7

³⁴⁶ AWM, 1/25/5 Part 8, s. 4

³⁴⁷ AWM, 1/25/5 Part 8, s. 5

Post olarak adlandırılmıştır. Mıntuka ele geçirildikten sonra gerisiyle irtibatın sağlandığı sağlam bir ateş hattı oluşturmak için bir süre çalışmalar devam etmiştir.

Bundan sonra Türkler burayı geri almak için 6 Ağustos tarihine kadar çok ciddi bir teşebbüste bulunmamakla beraber daha önce de bahsedildiği gibi zaman zaman bomba taarruzları yapılmış ancak bu taarruzlar kolaylıkla püskürtülmüştür. 6 Ağustos saat 04:30'da Türkler ciddi bir bombardımanda bulunarak siperlere ciddi hasarlar vermiş ve zayiata neden olmuştur. Bundan on dakika sonra da şiddetli tüfek ve makineli tüfek ateşi açılmış ve 100 kişilik bir grup bomba atmak için siperlere yaklaşmış ve bu hedeflerini gerçekleştirmiştir. Bundan sonra bunların 25 kadarı siperin güney ucuna girmiş ve Tasmania Post'a doğru ilerleyen bir irtibat hendeğini de ele geçirmiştir.

Bunun üzerine 11. Tabur tarafından derhal bir karşı taarruza girilmiş ve 25 kişilik bir grup harekatta öldürülen Teğmen Prockter komutasında Türklerin girdiği kısma gitmiştir. Bunların yarısı siperlere ulaşmış ancak Türkleri buradan sürememiştir. Bunun üzerine diğer bir 25 kişilik grup yoğun ateş altında ilerlemiş ve içlerinde bulunan Türkleri öldürüp altı tanesini de esir alarak siperleri ele geçirmeyi başarmıştır. Ancak bu taarruzda da grubun komutanı olan Teğmen Franklin ciddi bir şekilde yaralanmıştır.

Türklerin taarruzları 10:30'a kadar devam etmiş ancak açılan yoğun ateş ve bombardıman sayesinde bu saatten sonra sona ermiştir. Bu çarpışmada ANZAK'lar 3'ü subay 50'si er olmak üzere 53 ölü ve 3'ü subay 100'ü er olmak üzere 103 yaralı ve kayıptan oluşan zayıat vermiştir. Aynı çarpışmada Türklerin de 50 kadar ölüleri olduğu düşünülmektedir. Türkler daha sonra da bu bölgeyi ele geçirmek için teşebbüslerde bulunmuş ancak amaçlarını gerçekleştirememenin yanında zayıat vermişlerdir.³⁴⁸ Avustralya arşiv belgelerine göre Türklerin bu taarruzu gerçekleştirmeleri başlamak üzere olan büyük taarruzun farkında olamadıklarının bir göstergesiydi.³⁴⁹

³⁴⁸ AWM, 1/25/5 Part 3, s. 53-56

³⁴⁹ AWM, 1/25/5 Part 1, s. 10

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KARA ÇIKARMALARININ İKİNCİ SAFHASI

Daha önce de bahsedildiği gibi Çanakkale Cephesinin daha iyi anlaşılması için kara savaşlarının iki aşama olarak ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Birinci safha, 25 Nisan günü başlayıp Seddülbahir bölgesine İngilizlerin yaptığı çıkarmanın ana çıkarma, ANZAK'ların Arıburnu bölgesine yaptığı çıkarmanın ise bu çıkarmayı desteklemekle görevli olan tali çıkarma olarak kabul edilip, 6 Ağustos 1915 tarihine kadar devam eden dönemi kapsamaktadır. İkinci safha ise 6 Ağustos günü başlayıp ANZAK birliklerinin desteklediği 9. Kolordu birliklerinin Suvla Limanına çıkarıldığı ve Anafartalar ve Kocaçimen ile Conkbayırı gibi kritik noktaları ele geçirerek savaşı kendi lehlerine sonlandırmayı amaçladıkları, ancak İtilaf Devletleri adına başarısızlıkla sonuçlanıp yarımadadan çekilmeleriyle nihayete eren dönemi kapsamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde çıkarmaların ikinci safhası hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Birinci safhanın geneli hem Arıburnu'nda hem de savaşın ilerleyen safhalarında Seddülbahir'de İtilaf kuvvetlerinin mahdut hedefli taarruzlar yapıp cephelerini genişleterek hedeflerine ulaşmaya çalıştıkları, ancak bu planın hedeflerine ulaşmada pek işe yaramadığı görülmüştür. Yapılan her taarruzda zayıtın artmasına rağmen istenen hedefe ulaşamaması özellikle İngiltere'deki yetkilileri ve kamuoyunu rahatsız etmiştir. Bilindiği üzere İtilaf Devletleri Çanakkale Cephesini açarken sadece gemileriyle Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'a ulaşarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakacaklarına inanmaktaydı. Planlarına göre başarılı olunması halinde İstanbul ele geçirilecek, cepheyi açmakta umdukları bütün faydaları sağlamış olacaktı. Şiddetli bir dirençle karşılaşmaları halinde ise bu taarruzu bir gösteriş taarruzu gibi gösterecek ve gemilerini geri çekecekler, böylece dünya kamuoyundaki itibarlarını da korumuş olacaktı.

5.1. Kara Çıkarmalarının İkinci Safhasına Giden Yol

Önceki bölümlerde görüldüğü üzere İtilaf Devletleri bu planlarını gerçekleştirememişler ve deniz muharebelerinde zayıt verdikçe ve hedeflerine ulaşamadıkça daha şiddetle taarruza geçmişler, bu taarruzlar ise 18 Mart yenilgisiyle nihayet bulmuştur. Bunun üzerine, deniz taarruzunun daha ilk aşamalarında, Avrupa'daki askeri durumdan dolayı kesinlikle düşünülmeyen kara taarruzlarına başlanmıştır. Başta Kitchener'in izlediği tutum gereği ASK'ye sınırlı sayıda kuvvet verilmiş ve yine Kitchener bu ordunun komutasına getirdiği Hamilton'a kendisinden daha fazla kuvvet istememesini bildirmiştir. Hamilton, kara çıkarmalarının ilk safhasını, zaman zaman

destek birlikler olsa da, büyük ölçüde elindeki bu birliklerle gerçekleştirmiştir. Ancak cephedeki gidişat, eldeki birlikler ve mevcut hareket tarzıyla amaçlanan hedefe ulaşamayacağını göstermiştir. Sürekli zayıt verilen ve bir ilerleme sağlanamayan Çanakkale Cephesi nedeniyle İngiltere’de muhalif sesler yükselmeye başlamış ve farklı çözümler aranmaya başlanmıştır. Bu meyanda, 10 Mayıs’ta Hamilton Çanakkale’de de Avrupa’da olduğu gibi bir tıkanma meydana geldiğini ve sadece birkaç yardalık ilerlemeler sağlanabildiğini bildirmiştir.

Bunun üzerine donanmanın boğazı yeniden zorlaması gündeme gelmiş, ancak artık kara savaşları devam ettiğinden ve bunun en zor kısmı olan çıkarma aşamasının da başarılmış olduğundan, bu fikre pek sıcak bakılmamış ve bunun yerine karadaki birliklerin desteklenip güçlendirilmesi düşünülmeye başlanmıştır. Yeniden bir deniz teşebbüsünde bulunulmamasına karar verilmesinin bir başka nedeni İtalya’nın da savaşa girmek üzere olması ve İngiltere ile İtalya arasında yapılan anlaşma gereği Adriyatik’teki İtalyan filosuna Akdeniz Seferi Kuvvetinden dört adet savaş gemisi ve dört adet de kruvazör gönderilmesinin kararlaştırılmış olmasıdır. Bu anlaşmaya göre Çanakkale’deki Fransız filosunun savaş gemilerinin sayısı altıyı bulur bulmaz, *Queen, Implacable, London* ve *Prince of Wales* İtalyan donanmasının hizmetine gönderilecekti.³⁵⁰ Deniz teşebbüsünde bulunulmamasının nihai sebebi ise Alman denizaltılarının Ege Denizi’ne varmış olması ve bunların İtilaf Donanması için çok büyük bir tehdit oluşturmaya başlamış olması ve bunların İtilaf Devletlerinin gemileri, tamamen olmasa da kısmen Mondros ve diğer adalardaki limanlara çekilmiş ve sadece ihtiyaç duyulduğunda ve ciddi güvenlik önlemleri altında karadaki birlikleri desteklemek için görevlendirilmiştir. Marmara’ya geçilse bile bu denizaltılar orada da donanmayı rahat bırakmazdı.

Ayrıca, 13 Mayıs tarihinde *Goliath* isimli bir İngiliz gemisinin *Muavenet-i Milliye* isimli bir Türk gemisi tarafından batırılması da denizdeki tehlikeyi gözler önüne sermiş ve bunun neticesinde *Queen Elizabeth* gibi bazı değerli gemilerin İngiltere’ye geri çağırılması bile gündeme gelmiştir.³⁵¹ Geri çağırılması düşünülen gemilerin yerine ise yeni üretilen ve denizaltılara karşı daha dayanıklı olan monitörler ve başka gemiler gönderilecekti. Bütün bu sebeplerle Çanakkale’de oluşan tıkanmayı açmak için İngiltere’de gündeme getirilen yeniden denizden zorlama fikri kabul görmemiştir. Bununla beraber, kara savaşı başladıktan sonra Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının uhdesinde bulunan topların çoğunu kara ordusunun kullanımına tahsis etmiş olmasından, yapılacak bir deniz taarruzunun başarı şansının ilk teşebbüse göre aslında daha yüksek olduğu söylenebilir.

Hamilton’ın cephede bir tıkanma oluştuğunu bildirdiği sıralarda Avrupa cephesindeki savaş da İtilaf Devletleri adına iyi gitmemekteydi. Cephane sıkıntısı baş göstermiş ve Rusya da zor

³⁵⁰ Churchill, a.g.e., s. 442

³⁵¹ Yusuf Z. Altıntaş, “Çanakkale Kara Savaşlarına Osmanlı-Alman Donanmasından Bir Katkı: Alman Deniz Yüzbaşı R. Firle’nin Terekesinden Goliath Zırhlısının Batırılışı”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (29), 2016, s. 33

duruma düşmüştü. İngiltere’de 14 Mayıs tarihinde yapılan Savaş Konseyi toplantısında *Queen Elizabeth*’in İngiltere’ye geri çağrılmasının ihtimal dahilinde olduğunun söylenmesi Kitchener’i öfkelenmiştir ve donanma tarafından ihanete uğradığı hissini uyandırmıştı. Rusya’nın zayıflığı yüzünden, buradaki işlerini bitiren Almanların her an batı cephesine asker kaydırma ihtimali olduğunu düşünmekteydi. Bu durumda mümkün olduğu kadar fazla kuvvet Ada’nın (Britanya) savunması için kullanılmalı ve Fransa da mümkün olduğunca desteklenmeliydi. Yani, bu aşamada Kitchener için Çanakkale’ye takviye birlik göndermek söz konusu bile değildi.

Bununla beraber, savaştan çekilmemek için çok kuvvetli sebepler bulunmaktaydı. Öncelikle Balkan devletlerinin kazanılması Çanakkale ile doğrudan bağlantılıydı. Rusya Galiçya’da yenilgiye uğramış ve İstanbul için Odesa’da beklettiği birlikleri buraya sevk etmesi gerekmişti. Artık Rusya’yı da rahatlatmanın tek yolu Çanakkale’yi geçmekti. İtalya savaşa dahil olmuş ancak Rus muhalefeti nedeniyle Çanakkale’ye asker göndermesi kabul edilmemişti. Rusya, İtalya’ya ve daha önce Yunanistan’a İstanbul kendisine vaat edildiği için karşı çıkmaktaydı. Fransa ise batı cephesi dışına asker göndermeye karşıydı. Bu durumda sağlanacak takviye kuvveti İngiltere tedarik etmeliydi. 14 Mayıs toplantısında Fransa için düşünülen Yeni Ordu’nun Hamilton’a gönderilip gönderilemeyeceği ve Hamilton’un ne kadar kuvvetle bu işi kotarabileceği tartışılmıştır.³⁵² Hamilton’a da bu soru sorulmuştur.

Hamilton bu soruya 17 Mayıs tarihinde gönderdiği telgrafla Bulgar ya da Yunanlılar’ın İtilaf Devletlerine katılması ya da Rusya’nın Odesa’daki birlikleri göndermesi durumunda iki İngiliz tümeninin yeterli olacağı, aksi halde, yani sadece İngiltere ve Fransa’ya bağlı olunması durumunda 4 tümenin gerekeceğini bildirmiştir. Ayrıca her iki durumda da mevcut birliklerinin de sayılarının takviyelerle tamamlanmasını talep etmiştir.³⁵³

Kitchener’in mümkün olduğu kadar fazla kuvvetin Ada’nın (Britanya) savunması için kullanılması ve Fransa’nın da mümkün olduğunca desteklenmesi fikrine Churchill, *Queen Elizabeth*’in etkisinin abartıldığını ve geri gelmesi durumunda yerine başka ve bölgedeki şartlara daha uygun deniz vasıtaların gönderileceğini bildirerek karşılık vermiştir. Ayrıca, Almanya’nın yüzünü Britanya’ya çeviremeyeceğini, çevirse bile İngiltere’nin donanma ve kara ordusuyla böyle bir harekâtı karşılamaya muktedir olduğunu, cephe sorununun sadece daha fazla çalışıp üreterek çözülebileceğini ve Fransa’daki cepheye sadece oradaki savunmayı sürdürecektir kadar asker göndermenin yeterli olacağını bildirdi. Çanakkale Cephesi ile ilgili yapılması gerekenler konusunda Churchill sadece Kitchener ile görüş ayrılığı içinde bulunmamaktaydı. Kitchener’in yanı sıra o sıralarda Birinci Deniz Lordu olan Fischer ile de görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Fischer, bu hareketin başından beri büyük bir hata olduğunu düşünmekteydi ve gelinen nokta

³⁵² Thomas L. Cariker, *The Dardanelles Campaign-Failure Through Strategic Indecision*, Army War Coll Carlisle Barracks PA. 2001, s. 22

³⁵³ Vesely, a.g.e., s 56

itibariyle ümitsizliğe kapılmıştı. Bunun sonucunda ise istifa etmiş ve yerine Arthur Wilson geçmişti. Bütün bu sıkıntılar ise bir bunalıma yol açmış, mevcut hükümet istifaya zorlanmış ve yerine yeni bir hükümet kurulmuştu.³⁵⁴

Kurulan yeni hükümet Kitchener'i görevinden almamış ancak Churchill makamından alınmış ve onun yerine Mr. Balfour, Fischer ve daha sonra onun görevini üstlenen Arthur Wilson'ın yerine, yani Birinci Deniz Lordluğuna ise Sir Henry Jackson getirilmişti. Churchill ise Chancellorship of the Duchy of Lancaster'a getirilmiş ve Savaş Konseyi üyeliğine devam etmesi karşılığında o da bu yeni görevini kabul etmiştir. Yeni kabine ise ayın 26'sında açıklanmış ve bu tarihe kadar geçen süre zarfında Çanakkale'ye Hamilton'ın istediği takviye birlikler gönderilememiş, hatta gönderilmesi doğru dürüst gündeme bile getirilmemiştir. Aynı süre zarfında cepheyle ilgili sadece günlük ya da kısa vadeli kararlar alınabilmiştir. Yeni kabinenin ilk toplantısını yaptığı gün, Çanakkale'de *Triumph* isimli bir İngiliz gemisinin bir Alman denizaltı tarafından batırıldığı haberi de alınmıştır.³⁵⁵

Yeni kabinenin kurulmasıyla beraber Savaş Konseyi, Çanakkale Komitesi ismini almış ve Churchill icra kuvveti olmasa da bu komiteye dahil edilmiştir. Komitenin ilk toplantısı 7 Haziran tarihinde yapılmıştır. Komitenin üyeleri ise Herbert Asquith (Başbakan), Lord Kitchener (Savunma Bakanı), Lord Lansdowne (Devlet Bakanı), Koloniler Bakanı (Mr. Bonar Law), Birinci Deniz Lordu (Mr. Balfour), Lord Curzon, Lord Selbourne, Cephane Bakanı (Mr. Lloyd George), Lord Crewe ve Chancellor of the Duchy of Lancaster (Churchill)'den ibaretti. Komitenin üye sayısı Savaş Konseyine göre oldukça fazlaydı ve bu bir karar alabilmek için daha çok mücadele edilmesi ve daha fazla kişinin ikna edilmesi gerektiği anlamına gelmekteydi.

7 Haziran'da ilk toplantısını yapan komite Hamilton'ın 17 Mayıs tarihli takviye kuvvet isteğini değerlendirmiştir. Kitchener, hükümet değişikliğinden önce zaten yola çıkarılan Lowland Territorial Tümenine ek olarak Yeni Ordu'dan üç tümen göndermeyi önermiş ve bu önerisi kabul görmüştür. Kitchener, Hamilton'un gönderilecek birliklerin tamamı eline geçinceye kadar büyük bir teşebbüste bulunmamasını da General Frederick William Stopford aracılığıyla bildirmiştir. Stopford, Çanakkale cephesine gönderilecek IX. Kolordu'nun komutanı olarak Lord Kitchener tarafından atanmıştır.³⁵⁶ Başarılı olunması halinde bu kararın sonuçları, birliklerin kullanılacağı başka hiçbir yerden elde edilemeyecek kadar önemli olacaktı (Balkan Devletleri, özellikle Batı Cephesi, Alman Osmanlı temasının kesilmesi, Rusya'nın rahatlaması, vb.).

³⁵⁴ De Weerd, H. A., "Winston Churchill—A British War Lord", *Current History* (1916-1940), 29(4), 1929, s. 626

³⁵⁵ Donald F. Bittner, "'Good Men Wasted...' Dreadful!!!": Two Royal Marine Officers' Commentaries On Gallipoli, March-August 1915", *Journal of the Society for Army Historical Research*, 83(336), 2005, s. 315

³⁵⁶ Şahin Aldoğan ve Melike Bayrak Özçelik, *Çanakkale Muharebeleri Anlatım ve Değerlendirme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 291

Yapılan plana göre yeni taarruz Temmuz ayının ikinci haftası içinde yapılacaktı. Deniz gücünü arttırmak içinse *Endymion* ve *Theseus*, 14" toplara sahip dört adet monitör, 9.2" toplara sahip altı adet monitör, 6" toplara sahip dört adet monitör, dört adet şalopa, iki adet E sınıfı denizaltı ve dört adet H sınıfı denizaltı Çanakkale cephesine gönderilecekti.³⁵⁷ Meydana gelen hararetli tartışmalara rağmen, bu kararlar 9 Haziran'da kabine tarafından onaylanmıştır. Bununla beraber, karar cephedeki durum göz önüne alındığında oldukça gecikmiş bir karardır. Başka bir ifadeyle, takviye isteğinde bulunulan 17 Mayıs tarihinin üzerinden üç hafta kadar bir zaman geçmişti. Genel görüşe göre, bu gibi çıkarmalarda kuvvet ne kadar önemliyse zaman da o kadar önemlidir. Bir haftanın kaybedilmesi demek, bir tümenin etkinliğinin asgari düzeye inmesi demektir. Yine Churchill'in tahminlerine göre Çanakkale için Şubat'ta üç tümen, 18 Mart'tan sonra beş tümen, Nisan ayının sonlarında 9 tümen ve Temmuz ayının başlarında 11 tümen sağlanmış olsaydı yarımada'yı alabilirlerdi. Ancak Ağustos'ta yapılacak bir çıkarmada on dört adet tümen bile yeterli olmayacaktı.³⁵⁸

Taarruza Temmuz ayının ikinci haftasında geçilecekti ancak birliklerin yarımada'ya ulaşması Temmuz'un sonunu bulmuştu. Bu arada geçen zamanı değerlendiren Türk tarafı ise bölgeye on kadar tümeni takviye olarak göndermişti ki bu elde edilebilecek üstünlüğü zaten yok etmişti. Yarımada'da bulunan İtilaf Kuvvetlerinin birlikleri hastalıklar ve verilen zayıatlarla erimştir.

Temmuz'un birinci haftasının sonlarında İngiltere 53. ve 54. Territorial Tümenleri de Çanakkale'ye göndermeye karar vermiştir.³⁵⁹ 29 Temmuz'da Kitchener, Hamilton'a yaklaşan taarruz için 205.000 askere sahip olduğunu bildiren bir telgraf gönderdiğinde, Hamilton bu sayının zayıat ve çarpışamayacak durumda olanları dikkate almadığını, taarruzun başlangıcından sonra ulaşabilecek olan 54. ve kısmen 53. Tümenin birliklerini kapsadığını ve o sabaha kadar kendi komutasında olduklarının farkında bile olmadığı Yeomanry ve Hint birliklerini de içerdiğini, böylece de gerçek sayının 120.000 asker olduğunu bildirmiştir.³⁶⁰

5.2. Ağustos Taarruz Planı

Hamilton'ın 6 Ağustos taarruz planının hedefi Kocaçimen Tepesini ele geçirerek Yarımada'yı Kabatepe – Maydos doğrultusunda ele geçirmektir. Böylece Türk Ordusunun İstanbul ile olan bağlantısı kesilmiş, denize hâkim olan topçu mevzileri ele geçirilmiş ve Suvla Körfezi yaklaşan kış mevsimi için bölgede bulunan bütün birlikler için bir üs haline getirilmiş olacaktı. Bu amaçla üç ayrı taarruz Temmuz ayı içinde bütün ayrıntıları ile planlanmıştı. Öncelikle Seddülbahır'da bulunan altı tümenden ikisi, Türklerin buradan esas cepheye kuvvet kaydırmalarını

³⁵⁷ Churchill, a.g.e., s. 465

³⁵⁸ Churchill, a.g.e., s. 467

³⁵⁹ Rhys Crawley, *Climax at Gallipoli: The Failure of the August Offensive*, (Vol. 42), University of Oklahoma Press, Oklahoma, 2014, s. 36

³⁶⁰ Churchill, a.g.e., s. 478

önlemek için taarruza geçecek; ikinci olarak 13. Tümen, bir İngiliz ve bir de Hint Tugayı tarafından desteklenen iki Avustralya Tümeni Sarıbayır'ın hâkim sırtından büyük bir taarruz gerçekleştirecek ve son olarak 10. ve 11. Tümenler Anafarta Sırtını güven altına alıp sağ kanatlarını ANZAK'larla birleştirerek buradaki taarruzu desteklemek için Suvla Körfezine indirilecekti. Seddülbahir'de 35.000, ANZAK'ta 37.000 ve Suvla'da da 25.000 kişi bu amaçla görevlendirilmişti. Adalarda ya da yolda da 20.000-25.000 kişi bulunmaktaydı ki bu durum aktif muharip sayısını 120.000 kişiye yükseltmekteydi.

6 Ağustos'ta Türk tarafının tahmini kuvveti ise Seddülbahir'de 40.000 kişi ve 94 top, ANZAK ile Seddülbahir arasında 30.000 kişi ve 76 top, Bolayır'da 20.000 kişi ve 80 top ve Anadolu yakasında 20.000 kişi ve 60 top olarak düşünülmekteydi. Bu tahmine göre kuvvetlerin aşağı yukarı eşit olduğu söylenebilir. Sayılar birbirine yakın olduğu için taarruzu bir baskın şeklinde yapma ve Türkleri hazırlıksız yakalama büyük önem arz etmekteydi.

6 Ağustos taarruzu çok gizli tutularak yürütülmeye çalışılmıştır. Hatta bu gizliliğin taarruzun gidişatına olumsuz etki edecek derecede olduğu bile söylenebilir. Taarruzu Birdwood'un tümen komutanlarına söylemesi üzerine Hamilton kendisine, "Taarruz hakkında tümen komutanlarınıza bilgi verdiğiniz için üzgünüm. Ben, Stopford³⁶¹ ve Bailloud'a³⁶² bile söylemedim. Onlara bütün plandan vazgeçildiğini söyleyin. Sebebi size bırakıyorum. Operasyon gizlidir ve gizli kalmalıdır"³⁶³ şeklinde karşılık vermiş ve Birdwood da bu emri yerine getirmiştir ancak bu derece gizlilik yukarıda da bahsedildiği gibi hareketin gelişimine olumsuz etkide bulunmuştur.³⁶⁴

İtilaf Kuvvetlerinin Ağustos'ta yapacakları çıkarmanın hazırlıkları devam ederken Türk tarafı (Osmanlı) Roma Sefaretinden 30 Temmuz tarihinde hazırlıkları bildiren bir telgraf alınmıştır. Alınan bu telgrafa göre dört haftadan beri, çoğunluğu transatlantik olan yüz kadar nakliye vapuru Malta'dan doğuya geçmiştir. Bu nakliyelerde Kitchener Ordusu denen ve sırf İngilizlerden oluşan yüz elli bin kadar asker olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca İngiltere'de yapılmış ve torpillere karşı dayanıklı olan ve her biri 14 pusluk iki topa sahip olan beş adet savaş gemisi de boğazlara gitmiştir. Çanakkale'de karaya oturtularak asker çıkarmak için İngilizler İtalya'dan beş eski vapur almışlardır. Alınan bilgiye göre İngilizler Ekim'den evvel boğazları almak niyetindedir. Bu amaçla Anadolu'nun bir yerine ve Bolayır'a asker çıkarmayı planlamaktadırlar. İngiliz gazetelerinde bu amaçla İngiltere'nin Yunanistan'ın Midilli adasını işgal edeceğini Yunanistan'a resmen bildirdiği yer almaktadır.³⁶⁵

³⁶¹ Suvla'ya çıkarma yapan 9. Kolordu Komutanı

³⁶² Fransız Seferi Kuvvet Komutanı

³⁶³ Rhys Crawley, "The myths of August at Gallipoli", Stockings, Craig A. J. (Ed.), **Zombie Myths of Australian Military History** içinde, University of New South Wales Press, Sydney, 2010, s. 53

³⁶⁴ AWM, 1/25/4 Part 4, s. 30

³⁶⁵ BOA, HR. SYS, 2411/51

İngilizler'in takviye aldığını duyan Türkler, buna karşı tertibat almaya başladı. Alınan önlemlerin ilki bahar aylarında Tuz Gölü kuruduğu için buraya yapılacak ve ANZAK'larla birleşecek bir çıkarmaya karşı önlem almaktı. Bu amaçla 6 tabur ve 19 topluk bir kuvvet, Esat Paşa'nın komutasından alınarak Anafarta Grubu adı altında Suvla'nın savunmasına tahsis edildi. Bu birlikler Suvla Limanı, Kireçtepe ve Ece Limanı'na karşı gelen tepelerin yamaçlarını tutacaklardı. Kabatepe'nin güneyine yapılabilecek bir çıkarma ihtimaline karşı da hazırlık yapılmıştı. Buraya Albay Kannengiesser komutasındaki 9. Tümen gönderilmişti.³⁶⁶ 8. Tümen ise Kumdere civarına gönderilmişti. 28 Haziran-5 Temmuz tarihleri arasında Seddülbahir'de gerçekleşen çarpışmalardan dolayı daha önce birçok Türk takviyesi Seddülbahir mıntikasına gönderilmiş olmakla beraber Türk tarafı yeni yapılacak çıkarma için bu mıntikanın pek de ihtimal dahilinde olduğunu düşünmüyordu.

Ağustos taarruzundan önce Türk birlikleri; Vehip Paşa komutasındaki Güney grubu 1., 4., 8., 10., 11., 13. ve 14. Tümenlerden, Seddülbahir ve ANZAK arasındaki kıyı şeridinde Albay Kannengieser komutasındaki 9. Tümen, ANZAK bölgesinde ise Esad Paşa komutasındaki 15. ve 16. Tümenlerle 5. Tümenin 14. Alayı bulunmaktaydı. 5. Tümenin 13. ve 15. Alaylar ise ANZAK'ta ihtiyattaydı. ANZAK'ın kuzeyinde ise 4 jandarma taburu vardı ve Binbaşı Wilmer komutasındaydı.³⁶⁷ Daha da kuzeyde Bolayır'da ise 7. ve 12. Türk tümenleri vardı.

Arıbrurnu'nda Esat Paşa cephenin güneyinde, Sanders ise kuzeyinde bir hareket bekliyordu. Sanders'e göre hedef, hakim tepeleri almak olacaktı. Bu düşünceye rağmen hareketin yine de buradan yapılacağına çok fazla ihtimal verilmemiş ve bu cephe takviye edilmemiştir. ANZAK'a binlerce (25.000 kadar) takviyenin geleceği Türkler'in akıllarına bile gelmemiş gözüküyordu.

Genel karargâhtan ANZAK'a gönderilen bildiride Hamilton'ın hareketin 6 Ağustos günü Kanlısırt'a yapılacak güçlü ve sürekli bir taarruz ile başlamasını istediği bildirilmektedir. Burada gerçekleşecek hareketle Türklerin dikkati Anafartalar'da yapılacak ana harekattan uzaklaştırılmalı ve Türkler ana taarruzun ANZAK hatlarının güneyine yöneleceğine inandırılmalıydılar.³⁶⁸ Bu amaca hizmet etmek üzere savaş gemileri Kabatepe ile Kumtepe arasında yoğun bir şekilde faaliyette bulunmalıdır ve sanki bu bölgelere bir çıkarma yapılacaktı gibi beraberlerinde trol gemileri bulunacaktır.

ANZAK Kolordusu, 13. Tümen, 29. Tugay (10. Tümen), ve 29. Hint Tugayı Sazlı Dere, Çaylak Dere ve Ağıl Dereden yukarı, Conkbayırı'na doğru mümkün olduğu kadar güçlü bir şekilde taarruza geçecektir. Conkbayırı ele geçirildikten sonra ise hem oradan hem de mevcut mevzilerden

³⁶⁶ Ergin Ayan, "Alman Subaylarının Hatıralarına Göre Çanakkale'de Mustafa Kemal" *Journal of International Social Research*, 3(11), 2010, s. 99

³⁶⁷ Rezzan F. Ünalp, "Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 13(18), 2015, s. 55, DOI: 10.17518/caty.75190

³⁶⁸ AWM, 1/25/5 Part 3, s. 27-28

Cesarettepe'ye doğru taarruza geçilecektir. ANZAK kuvvetlerinin gerçekleştireceği bu taarruzlar daha genel bir taarruzun bir parçasını oluşturacak ve 9. Kolordu 6/7 Ağustos gecesi Suvla Körfezine indirilecektir. 4/5 Ağustos tarihlerinde ise yine bu taarruza destek olması amacıyla 8. Kolordu ve Fransız Seferi Kuvveti, Kırte'nin güneyindeki hatta geniş kapsamlı bir taarruza geçecektir. Bu taarruzdan umulan sonuç ise Türklerin 5/6 Ağustos tarihlerinde kuvvetlerinin bir kısmını Seddülbahir'e kaydırıp 6/7 Ağustos tarihlerinde kuzey kesimde fazla kuvvet bulundurmamalarını sağlamaktır.

9. Kolordu Komutanına öncelikle kuzey bölgede bulunan bütün birliklerin faaliyetleri için Suvla Körfezini güvenlik altına alması bildirilmiştir. Daha sonra ise Yılğın Burnu ile İsmailoğlu Tepe'de bulunan ve ANZAK'ların taarruzuna olumsuz etki edebilecek toprak barındıran tepelerin ele geçirilmesinin önemi ve öncelikli hedefini gerçekleştirdikten sonra Büyük Anafarta üzerinden Sarıbayır'ın doğu yamaçlarından yukarı bu amaçla ayırabildiği bütün birliklerle ANZAK'lara destek vermesi bildirilmiştir. 53. Tümen Ordu ihtiyatını oluşturacak ve Genel Komutanlığın emrinde olacaktır. Harekât süresince 9. Kolordu iki adet 6" monitör, *H.M.S. Endymion*, *H.M.S. Edgar* ve *H.M.S. Talbot* isimli savaş gemileri ve bir 9.2" monitör ile denizden desteklenecektir. ANZAK Kolordusu ise Kabatepe'nin batısında *H.M.S. Bacchante*, *H.M.S. Humber*, *H.M.S. Havelock* ve bir 6" monitör tarafından desteklenecektir.³⁶⁹

5.2.1. 6 Ağustos Suvla Planı

Suvla'ya çıkarma yapılmasının sebebi, buranın ANZAK'tan daha az kuvvetle tutulması ve buraya yapılacak bir çıkarmanın kolaylıkla neticeye ulaştırılacak olmasıydı. Suvla ve gerisi sadece beş Türk taburu tarafından tutulmaktaydı. Suvla Limanı ve gerisindeki düzlük üç taraftan sırtlarla çevriliydi ve bu sırtların en uzağı dört mil kadar uzaklıkta bulunmaktaydı. Bu sırtların işgal edilmesi demek, düşman topçusunun ateşinden korunmuş bir üsse kavuşmak ve iki Anafarta köyünün ortasından güneydoğu istikametine ilerleyip ANZAK kuvvetlerinin karşısındaki Türk kuvvetlerinin arkasına sarmak demektir. Suvla Limanı'nı çevreleyen sırtlar arasında kuzeyde Suvla Burnu'ndan Ece Limanı'na kadar uzanan Kireçtepe Sırtı, Ece Limanı'ndan Küçük Anafarta Köyü'ne kadar uzanan Tekketepe Sırtı ve Küçük Anafarta'dan güneybatıya uzanan ve İsmailoğlu Tepesi ile Yusufçuk Tepesi'ni barındıran tepeler bulunmaktadır. Bu tepelere ek olarak düzlüğün ortasında bulunan Mestantepe de hareket için önem arz etmektedir.

İsmailoğlu Tepesi ve Yusufçuk Tepesi'ndeki Türk topraklarının susturulması, Kocaçimentepe için son derece önemlidir ve bu görev de 9. Kolordu'ya verilmiştir. Böylesine büyük bir hareket için Türklere sezdirmeden yapılacak asker, mühimmat, yiyecek gibi indirmeler, ayın durumu göz önüne alınarak yapılmalıydı ve bunun için en uygun zaman Ağustos'un ilk haftasıydı.

³⁶⁹ AWM, 1/25/4 Part 2, s. 63-67

Suvla Limanı'na yapılacak olan çıkarma, 11. Tümen ve bir tugayı noksan olan 10. Tümen ile yapılacak, 53. Tümen genel ihtiyatı oluşturacaktı. Eşzamanlı olarak Seddülbahir'de de bir nümayiş yapılacaktı.

Harekatın gizli tutulması, baskın etkisi yaratmış olsa da çoğu subay bile çıkarma gününe kadar kendilerinden ne istendiğinin tam olarak farkında değildiler. Hamilton, çıkarmanın planını o kadar gizli tutmuştur ki; çıkarmayı komuta edecek olan Stopford,³⁷⁰ 22 Temmuz'a kadar yapacağı harekattan haberdar edilmemiştir. Verilen emre göre Suvla Limanı'nın ele geçirilmesi ve bundan sonra da Mestan ve İsmailoğlu Tepe'nin alınarak Tekketepe sırtları boyunca bir taarruz üssünün ele geçirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Tepelerin aydınlık basmadan ele geçirilmesinin önemi, bunun sadece 11. Tümen ile başarılabileceğine ve ertesi gün takviye gelecek olan 10. Tümen ile Büyük Anafarta'ya ilerleyerek Türkleri Kocaçimen Tepe'nin arkasından çevirmenin önemi de vurgulanmıştır. Bu emirlerden Türkler'in bu mntıkada güçsüz olduğunun düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Stopford, kurmaylarıyla görüşükten sonra kendisine ilk gün için tahsis edilen iki dağ ve bir sahra bataryasının yetersiz olacağını bildirmiştir. Bunu Fransız Cephesi'ndeki tecrübelerle dayanarak daha fazla topun gerektiğini bildirerek desteklemiştir. Yine Stopford'un itirazıyla çıkarma yerleri de değişmiştir. Yeni plana göre bir tugay daha önce sıcak bakılmayan liman dahiline çıkarılacak, diğer iki tugay ise önceki planda olduğu gibi Küçükkemikli Burnu'na çıkarılacaktı. Yine itirazlar neticesinde ilk hedef sadece limanın güvenlik altına alınması şeklinde sınırlandırılmıştı.

Stopford, 31 Temmuz'da Hamilton'a yazdığı bir mektupta çıkarmanın selameti açısından Tekketepe'nin iki tugayla ele geçirilmesi gerektiğini ve bundan sonra da Mestan ve İsmailoğlu Tepe'nin kuzeyden yapılacak bir taarruzla ele geçirilmesi gerektiğini bildiriyordu. Ayrıca Kireçtepe üzerine de bir tabur gönderilmesi gerektiğini bildiriyordu. Daha sonra, yani 5 Ağustos'ta yayınlanan tümen emrine göre ise ilk emirde belirtilen Çikolata, İsmailoğlu ve Tekketepe sırtlarının süratle işgal edilmesi, Stopford ve Hammersley tarafından Suvla'nın güvenliği için önce Kireçtepe'nin sonra da mümkünse diğerlerinin alınması şeklinde değiştirilmiştir.³⁷¹

Çıkarmadan önce Hamilton, Türkler'i yanlış yönlendirmek maksadıyla Mısır'da Anadolu Yakası'nın haritalarını bastırmıştı. Ancak kendi kıtaları da çıkarmanın o şekilde cereyan edeceğini düşünmeye başlamıştır.

³⁷⁰ Stopford IX. Kolordun'nun başına getirildiğinde 61 gibi ileri bir yaşıydı. Muvazzaf subaydı ancak sağlık durumu nedeniyle altı yıl önce geri hizmete çekilmiş olarak Tower of London'ın komutanlığını yapmaktaydı. Stephen Chambers, Anafartalar Ağustos Taarruzu, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 12

³⁷¹ Murray, a.g.e., s. 19.

5.2.2. 6 Ağustos ANZAK Planı

6 Ağustos tarihinde bir hareket yapılacağı öğrenilince ANZAK Kolordu Komutanı Birdwood kendisine verilecek birliklerle beraber gerçekleştireceği hareket için plan yapmış ve bunu 1 Temmuz tarihinde Genel Karargaha bildirmiştir. Yapılan bu plana göre taarruzun ana hedefi Sarıbayır Tepesini Türklerden tamamen temizlemek olmakla beraber bu amacı gerçekleştirebilmek için öncelikle Kocaçimen Tepe ele geçirilmelidir.³⁷² Bunu gerçekleştirebilmek için ise bu hareketle eşzamanlı olarak daha küçük operasyonlar yürütülmelidir ve bunlar için gerekli asker sayısı yapılan planlamaya dahil edilmiştir. Bu planlamaya göre mevcut ANZAK hattını tutmak için 7000 kişi, Kanlı Sırt ve Kırmızı Sırt yani Kanlısırt Platosuna yapılması planlanan taarruz için 6000 kişi, Kocaçimen Tepe'ye yapılacak taarruzla doğrudan bağlantılı olarak Cesarettepe'ye yapılacak olan taarruz için 3000 kişi, 2 ve 3 numaralı karakolların karşısında bulunan Türklere taarruz etmek için 1000 kişi, İsmailoğlu ve Mestan Tepe'ye taarruz etmek için 4000 kişi ve nihayet Kocaçimen Tepe'ye taarruz etmek için 14000 kişi yani toplamda 35000 kişi gerekmektedir. ANZAK bölgesindeki mevcut sayının 21000 olduğu ve önceki tecrübelerden bütün hattı tutmak için 7000 kişinin yeterli olduğu göz önünde bulundurularak ve bunlardan artan 14000 kişinin diğer taarruzlar için kullanıldığı da düşünülerek yapılan planın uygulamaya konabilmesi için 14000 kişilik bir takviyeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan plana göre çeşitli bölgelere yapılacak taarruzlar belli bir sırayı takip edecek ve hepsi eşzamanlı başlamayacaktır. Öncelikle Kanlısırt Platosuna yapılacak taarruz Kocaçimen Tepe'ye yapılacak taarruzun bir gün öncesinde öğleden sonra başlatılacaktır. Bu bölgeye 28 Haziran tarihinde yapılan taarruzdan edinilen tecrübeye göre bu harekât sadece Çataldere'deki ihtiyatları üzerine çekmekle kalmayacak ayrıca Eskiköy ve Kocadere'deki Türk ihtiyatlarının da önemli bir kısmının buraya gönderilmesine yol açacaktır. Türklerin bu bölgeyi elde tutma ya da geri alma çabaları muhtemelen bütün gece devam edecektir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu taarruz için ayrılan asker sayısı 6000'dir ki bu 11000'lik Avustralya Tümeninin mevcut hattı korumak için görevlendirilen asker sayısı olan 5000 asker çıkarıldıktan sonra geriye kalan miktardır ve bu görev bu birliklere, yani Avustralya Tümeninin mevcut hattı korumakla görevlendirilmeyen birliklerine, verilecektir.

Aynı gün akşam saat 10:00 sularında Pilav Tepe, Halit ve Rıza Tepesi ve Çataldere'nin kuzeyindeki tepeyi kontrol altına almakla görevli birlikler destroyerler buraları normal programlarına göre bombardıman ettikten sonra ilerlemeye başlayacak ve geçirebilirlerse siperleri ele geçirecek, geçiremezlerse de taarruzu sürdürerek Türklerin dikkatini bu bölgeye çekecektir. Bununla beraber bu bölgede bulunan Türkler sahilten Conkbayırı'na ilerleyecek birliklere müdahale edebilecekleri üç önemli mevkiye sahiptir ve bu durum burada harekete geçecek

³⁷² Stephen Chambers, **Suvla: August Offensive**, Casemate Publishers, South Yorkshire, 2012, s. 3

birliklerin işini zorlaştırmaktadır. Bunların ilki geceleri Türkler tarafından tutulan ve tahkim edilmiş dik bir tepe olan Pilav Tepe'dir. İkincisi hem Balıkçı Damlarından yukarı doğru ilerleyen yollara hem de Çatlakderesine tepeden bakan Halit ve Rıza Tepesidir. Bahsi geçen yerlerin her ikisi de Conkbayırı'na ulaşmak için en uygun hatlardır. Harekete geçecek birliklerin işini zorlaştıran üçüncü mevki ise Çatlakderesi'nin kuzeyindeki yamaçlardır. Bunlara taarruz etmek ve mümkünse ele geçirmek için kullanılması öngörülen asker sayısı daha önce de belirtildiği gibi 1000 kişidir ve bu sayı hâlihazırda karakollarda bulunan birliklere tekabül ettiğinden bu hareket için bu birlikler kullanılacaktır.

Bu taarruzla aşağı yukarı aynı zamanda 250 numaralı karede bulunan tepelere taarruz etmekle görevli birlikler Suvla Körfezine indirilecektir. Bu birliklerin gece yarısında Mestan Tepe'de olması beklenmektedir. Bu hareket başarılı olsa da olmasa da Büyük Anafarta yakınlarındaki Türk birliklerinin daha kuzeyde yapılacak ana taarruzun yönü belli olana kadar güneye inmekte tereddüt göstermelerine neden olacaktır. Bu taarruzu gerçekleştirmek için bir ihtiyat taburunun kullanılması planlanmaktadır.

Kocaçimen Tepe'ye saldıracak birlikler 23:00'da taarruz etmeye hazır olacak biçimde sahilde hazır bulunacak ve öncü tugay saat 22:00'da gerçekleşecek karakol saldırılarıyla birlikte bir sol kanat birliği gönderecektir. 23:00'da harekete geçilmesi birliklere 02:30'da çatışma mesafesine ulaşma olanağı sağlayacaktır. Destek tugayları ANZAK bölgesini saat 01:00'de terk edip saat 03:30 gibi tepenin zirvesine yakın bir konumda bulunacaktır. Kocaçimen Tepe'de birliklerin taarruza geçebileceği cephe hattı 2000 yarda (yaklaşık 1800 metre) kadardır ancak arazinin zorlu yapısı çok fazla kuvvet gerektireceğinden en az 8500 asker gerekmektedir. Tepeyi ele geçirmek için bu sayı yeterli olmakla birlikte oraya vardıklarında bu birliklerin dağılma ihtimali oldukça yüksektir. Tepenin önemine binaen bir karşı taarruz olması da kuvvetle muhtemeldir ve bu sebeple yakınlarda ihtiyat kuvvetlerinin bulunması için de önlemler alınmalıdır. Bu önlemler cümlesinden olarak 3500'ü Yeni Zelanda ve Avustralya Tümenine bağlı Yeni Zelanda Tugayından, 2500'ü de yine aynı Tümenine bağlı 4. Avustralya Tugayından olmak üzere 6000 kişilik bir kuvvet bulunmaktadır. Bu taarruzu ayrıca Hint Tugayı destekleyecektir.

Kocaçimen Tepe'nin ele geçirilmesi için Cesarettepe'deki siperler ele geçirilmelidir. Cesarettepe'ye taarruz edecek olan kuvvet gün ışığıyla birlikte taarruza geçmek için hazır olmalıdır. Taarruza başlama zamanını Kocaçimen Tepe'deki durum belirleyecektir ancak en fazla yarar taarruzun Kocaçimen Tepe'deki taarruz ile eşzamanlı yapılması ya da daha sonra Düz Tepe'de yapılacak taarruzun kuzeydoğu kısmıyla çakışan bir taarruzla sağlanacağına inanılmaktadır. Bu taarruz için hem taarruz birlikleri hem de ihtiyat kuvveti olarak 3000 kişinin yeterli olacağı düşünülmektedir. Kullanılması planlanan birlikler Yeni Zelanda Mounted Rifles Tugayı (850 kişi- bu Tugaydan 1000 kişi Pilav Tepe, Halit ve Rıza Tepesi ve Çataldere'nin kuzeyindeki tepeyi kontrol altına almakla görevlendirilecektir) ve 3. Hafif Süvari Tugayıdır (1100

kişi). Her iki tugay da görev yapacakları bu bölgeyi zaten çok iyi tanımaktadırlar. Bu kuvvetlere ek olarak da bu taarruz için 1000 kişilik (bir tabur) bir ihtiyat kuvveti düşünülmektedir. Ayrıca bütün bu hareketlere ek olarak elde kuvvet bulunur bulunmaz Türkler tarafından çok güçlü bir şekilde tahkim edilmiş olan Düz Tepe'ye amacı Cesarettepe'deki taarruza destek olmak olan bir taarruzda bulunulmalıdır.

Yapılan taarruz planına göre donanma da taarruza geçecek birliklere ateşiyle destek olmalıdır. Bu amaçla, Kocaçimen Tepe'ye ve daha sonra Düz Tepe'ye yapılacak taarruzları desteklemek için 2 kruvazör veya savaş gemisi, Türk ihtiyatlarının hareketini engellemek için 224 S'den O'ya kadar olan küçük vadileri ve Kocaçimen Tepe'nin arka yamaçlarını, Kocadere'yi ve Bigalı'yı bombardıman etmek için iki kruvazör veya savaş gemisi, Cesarettepe'yi bombardıman etmek, Anafarta Ovasını gözetlemek ve Palamutluk Sırtı'nı ve güneydeki bataryaları susturmak için destroyerler gereklidir ve bunlar Sarıbayır tamamen ele geçene kadar kullanılmalıdır.³⁷³

Birdwood, Genel Karargaha bu hareketle ilgili olarak 2 tümen takviyenin gönderilmesi durumunda bu birlikler ANZAK bölgesinde iki ya da üç gün barındırabileceğini bildirmiştir. Ancak bunun için su, nakliye, cephane, sağlık gibi meselelerin de çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Böyle bir ifadede bulunmasının en büyük sebebi ise ANZAK köprübaşının darlığı gibi gözükmektedir. Ayrıca bütün indirmelerin güvenlik ve gizlilik sebepleriyle gece yapılması gerektiğini de vurgulamıştır.³⁷⁴

ANZAK'a gönderilen birlikler gece karanlığında kıyıya çıkarılıyor ve gizleniyordu.³⁷⁵ Türkler hiçbir şekilde kuşkulananmamıştı. Taarruz yaklaşırken Mondros'ta nakliye işleri de yoluna sokulmaya çalışılıyor, erzak ve malzeme yarımada'ya taşınıyordu. 3 Ağustos'ta ANZAK Kolordusu'na verilen takviyelerin (asker, cephane, erzak, vs.) karaya çıkarılması tamamlanmıştı ve 3. Tümen, 10. Tümen, 29. Piyade Tugayı ve 29. Hint Piyade Tugayı'nın çıkarılmasına başlanmıştı. Her gece askerler karanlıkta karaya çıkarılıyor ve kendilerine tahsis edilen gizlenme yerlerine gidiyorlardı. Sabah olduğunda ise Türkler bu faaliyetten hiçbir eser göremiyorlardı. ANZAK'ta yapılan bu yığınak pek kolay olmamakla beraber başarılı bir şekilde tamamlanmıştı. Ancak yine de bazı sıkıntılar -ki bunların başında su sıkıntısı gelir- yaşanmıştır.³⁷⁶ 6 Ağustos sabahında her şey hazır, yalnızca 11. Tümen ve 10. Tümen'in iki tugayının Suvla'ya indirilmesi kalmıştı.

³⁷³ AWM, 1/25/4 Part 3, s. 4-14

³⁷⁴ AWM, 1/25/4 Part 3, s. 15

³⁷⁵ AWM, 1/25/5 Part 2, s. 6

³⁷⁶ AWM, 1/25/5 Part 2, s. 7

5.2.3. ANZAK Bölgesinde Görevli Birlikler

6 Ağustos tarihinde ANZAK bölgesinde yapılacak taarruz için ANZAK Kolordusu Tuğgeneral H. B. Walker komutasında olup 1., 2. ve 3. Tugaylardan (komutanları sırasıyla Albay N. M. Smythe, Albay J. K. Forsyth ve Tuğgeneral S. Maclagan) oluşan Avustralya Tümeni; Tuğgeneral Hobbs komutasında olup 2. ve 3. Sahra Topçu Tugayları ile ¼ Lowland Tugayı ile bir ağır bataryadan oluşan Avustralya Tümen Topçusu; Tuğgeneral Ryrie komutasında olup 4., 5., 6. ve 7. Alaylardan oluşan 2. Hafif Süvari Tugayı; 1., 2., ve 3. Sahra Bölüklerinden oluşan Tümen İstihkam Birliği; Tümen Muhabere Bölüğü; 1., 2., ve 3. Sahra Sıhhiye Birliği; Tümgeneral Sir A. J. Godley komutasında olup komutanları sırasıyla Tuğgeneral F. E. Johnson ve Tuğgeneral J. Monash olan Yeni Zelanda Piyade Tugayı (Auckland, Canterbury, Otago, Wellington Taburları) ve 4. Avustralya Piyade Tugayından (13, 14, 15 ve 16. Taburlar) oluşan Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni;³⁷⁷ Maori Birliği; Tuğgeneral Russell komutasındaki Yeni Zelanda Mounted Rifles Tugayı (Auckland, Canterbury, Otago, Wellington Mounted Rifles); Yarbay Rowell komutasındaki 1. Avustralya Hafif Süvari Tugayı (1, 2 ve 3. Avustralya Hafif Süvari Alayları) ve Tuğgeneral Hughes komutasındaki 3. Avustralya Hafif Süvari Tugayı (8, 9 ve 10. Avustralya Hafif Süvari Alayları); Yarbay Johnson komutasındaki Yeni Zelanda Sahra Topçu Birliği (bir bataryası Seddülbahir’de bulunan Yeni Zelanda Sahra Topçu Tugayı ve Havan Topu Bataryası); Yeni Zelanda İstihkam Birliği (1 ve 2. Sahra Bölükleri ve Sahra Birliği); Yeni Zelanda Tümen Muhabere Bölüğü; Yeni Zelanda, 4. Avustralya, N.Z.M.R., 1 ve 3. Avustralya Hafif Süvari Tugayları Sahra Sıhhiye Birliklerinden oluşmuştur ve destek olarak da 13. Tümen ve bazı başka birlikler de bu kuvvete eklenmiştir. 13. Tümen Tümgeneral F. C. Shaw komutasındaki 38. (6. R. Lancashire R., 6. E. Lancashire R., 6. S. Lancashire R. ve 6. N. Lancashire R. Taburları), 39. (9. R. Warwick R., 7. Gloucester R., 9. Worchester R. ve 7. N. Staff. R. Taburları), ve 40. (4. S. Wales Borderers, 8. R. W. Fusiliers, 8. Cheshire R. ve 5. Wiltshire R. Taburları) Piyade Tugayları; 8. Welsh R. Taburu; 69. Sahra Topçu Tugayı (A, B, C ve D Bataryaları); Tümen İstihkam Birliği; 71, 72 ve 88. İstihkam Sahra Bölükleri; 13. Tümen Muhabere Bölüğü; 39, 40 ve 41. Sahra Sıhhiye Birliklerinden oluşmuştur. Bu birliklere ek olarak 10. Tümen 29. Tugayı (10. Hampshire R., 6. R. Irish Rifles, 5. Connaught Rangers, 6. Leins R. Taburları); Tuğgeneral H. V. Cox komutasındaki 29. Hint Dağ Tugayı (14. K.G.O. Sikhs, 5. Gurkha Rifles’in 1., 6. Gurkha Rifles’in 1. ve 10. Gurkha Rifles’in 1. Taburları); Yarbay Parker komutasındaki 7. Hint Dağ Topçu Tugayı (221. Kohat ve 26. Jacobs Dağ Bataryaları ile 137. Birleşik Hint Sahra Sıhhiye Birliği); Kolordu Muhabere Birliği ve Ceylon Planter’s Rifle Corps.’tan oluşmuştur.³⁷⁸

Yapılan bu görevlendirmelere ek olarak tabur ve daha büyük birlik komutanlarının yaralanması ya da ölmesi durumunda kendilerinin yerine geçecek bir vekil tayin etmeleri

³⁷⁷ Stephen Chambers, **Anzac: Sari Bair**, Pen and Sword, SouthYorkshire, 2014, s. 13

³⁷⁸ AWM, 1/25/5 Part 3, s. 6-9

istenmiştir. Tayin edilen vekillerin de rütbeye göre değil acil bir durum oluşması halinde bu durumu en iyi şekilde idare edebilecek askerler arasından seçilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.³⁷⁹

Genel Karargâhın 2 Ağustos günü yayınladığı bir bildiride bölgedeki Türk askerlerinin sayısını 100,000 olarak hesapladığı anlaşılmaktadır. Bunların 27,000'inin (5., 19., ve 16. Tümenler ile 18. ve 64. Alaylar) ANZAK bölgesinde; 36,000'inin (1., 4., 6. (bir alayı hariç), 7., 11. (bir alayı hariç) Tümenler ve 12., 25., ve 3. Tümenlerin birer alayı) Seddülbahir bölgesinde olduğu ve 37,000'inin (9., 10., ve 12. Tümenler ile birer alayları eksik 13., 14., ve 25. Tümenler) ihtiyat olarak tutulduğu düşünülmektedir. Bu ihtiyat kuvvetlerinin de iki tümenin Bolayır'da, bir tümenin de Eğerlitepe bölgesinde olduğu düşünülmektedir. Asya kıyısında ise 12,000 asker (2. Tümen ve bir alayı eksik 8. Tümen) olduğu hesaplanmaktadır. Bunlara ilaveten Keşan bölgesinde 5. ve 6. Kolordulara ait beş tümen bulunduğu da düşünülmektedir.³⁸⁰

5.2.4. Operasyon Emirleri

6 Ağustos tarihinde yapılacak taarruzla ilgili olarak verilen emirlere göre askerler yanlarında montlarını, sırt çantalarını ve gaz maskelerini taşıyacaktır. Askerlerde 200 atım mermi, makineli tüfeklerde ise tüfek başına 3,500 atım mermi bulunacaktır ve her bölükte bombacılar bulunup üzerlerinde 50 atım mermi ve içinde 8 adet bombanın olduğu sırt çantası olacaktır. Harekat başlar başlamaz cepheye yedek cephane taşınmaya çalışılacak ancak bu hizmetin gecikmesi ihtimaline karşı birlikler mühimmatlarını idareli kullanacaktır. Hiçbir ihtiyat kuvvet birliklere eşlik etmeyecek ve daha sonra ihtiyaç hasıl olması halinde ihtiyaç duyuldukları bölgeye gönderileceklerdir. Her askerin yanında en az bir kum torbası bulunacaktır. Her sekiz askere bir tane düşecek şekilde kazma ve kürekler ile tel kesme makasları taşınacaktır. Donanmaya, topçulara ya da askerlere bulunulan yer gösterilmek istendiğinde sallanmak üzere birliklerde sarı ve kırmızı bayraklar bulunacaktır. Mataralar doldurulmuş olup idareli bir şekilde kullanılacaktır. Askerlere bir günlük et ve bisküvi, iki günlük kumanya verilecektir. Muhtemelen harekat başladıktan sonraki ilk 18 saat su, 48 saat da yiyecek ulaştırılamayacağı için birliklerin su ve yiyeceklerini idareli kullanmaları gerekecektir.

Ayrt edilebilmeleri için bütün personel beyaz pazibent takıp sırtlarında da beyaz bir yama ile harekata katılacaktır. Parolayı bilmeyen ve bahsi geçen pazibent ve yamayı takmayan herkes düşman olarak kabul edilecektir. Gece taarruzu yapılması durumunda tüfekler ve şarjörler boş olacaktır ve sadece sorumlu subayın emriyle doldurulacaklar ve süngüler takılmış olacaktır, ses ve ışık disiplinine uyulacaktır. Ulaklar panik yaratma ihtimaline karşı ön hattan arkaya doğru, mesele çok acil değilse, birliklerin hareket hızından daha hızlı gitmeyecek ve hatta mümkünse bilgiyi ulaştıracağı kişinin kendisine doğru gelmesini bekleyecektir. Karanlık çöktükten sonra yaralıların

³⁷⁹ AWM, 1/25/5 Part 3, s. 15

³⁸⁰ AWM, 1/25/5 Part 6, s. 39

tahliyesi birlikler geçtikten sonraya bırakılacaktır. Birlikler ilerlerken üzerlerine ateş açılması durumunda ilerideki birlikler karşılık verecek ve diğer birlikler de ilerlemelerini sürdürecektir ancak ateş çok şiddetliyse siper alınıp başa çıkmanın yolları aranacaktır. Şiddetli ateşe rağmen hedef yakındaysa birlikler farklı kolların da aynı noktaya doğru ilerlediğini göz önünde bulundurarak her ne pahasına olursa olsun ilerlemeye devam edecektir. Harekatın ilk iki gecesi uykusuz kalma ihtimaline karşı birlikler harekat başlamadan önceki gün mümkün mertebe uyuyup dinlenmelidir. Bir yer ele geçirildiğinde birlikler şarapnel ve tüfek ateşinden korunmak için derhal derin siperler ve irtibat hendekleri kazmaya başlamalı ve kazma ve küreklerini ağırlıklarını bahane ederek kesinlikle geride bırakmamalıdır.³⁸¹

6 Ağustos taarruzu başlamadan önce ANZAK Kolordu Komutanı olan Birdwood askerlerin moralini yüksek tutmak için onlara hitap eden bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride 25 Nisan tarihindeki çıkarmalarda ANZAK askerlerinin gösterdiği başarıyı bütün dünyanın duyduğunu, bütün askeri eleştirmenlerin bu başarıyı takdir ettiğini ve ANZAK askerlerinin bu taarruzda da adlarına yakışır şekilde taarruz etmeleri gerektiğini bildirmektedir. Taarruz edilecek arazinin yine zor ve tahkim edilmiş olacağını ancak ANZAK askerlerinin bu zorlukların üstesinden gelip hedefe ulaşana kadar düşmanı kovalamaya muktedir olduğunu da ifade etmektedir. Bununla beraber, özellikle cephe ve sularını dikkatli kullanmaları gerektiği konusunda da askerleri uyarmaktadır. Birdwood bir diğer bildiride de 9. Kolordu birliklerine, “Hoşgeldiniz” dedikten sonra benzer cümleler sarf edip başarıya olan inancını yenilemektedir.³⁸²

5.3. 6 Ağustos Seddülbahir Taarruzu

Seddülbahir’deki harekat, Türklerin ana sahneye destek göndermelerini engellemekle beraber, mümkün olursa mevcut hattı düzeltmek amacını da güdüyordu. Bu amaçla 29. Tümen 88. Tugay ve 92. Tümen, 125. ve 127. Tugaylar görevlendirilmişti. Harekat top atışlarıyla desteklenecekti. Hatta emirler imkan doğarsa Kirte ve Alçıtepe’nin zaptını bile öngörüyordu. Bu ise pek gerçeği yansıtan bir durum değildi. Bu arada güney bölgesindeki birliklerin komutanı olan General Hunter-Weston hastalanarak İngiltere’ye gittiği için yerine General H. E. Street görevlendirilmişti. Taarruz İngilizler’in bombardımanı ile başlamış ancak Türkler yoğun bir karşılık vererek İngilizler’e zayıt verdimişlerdi, ayrıca telefon hatları kopmuş, iki top hasar görmüştü. Piyade 03.30’da taarruza kalkmış ancak şiddetli mukavemetle karşılaşmıştı. Taarruz birçok noktada başarısız olmuş ve bunun raporu 7 Ağustos sabahı Genel Karargah’a ulaşmıştı.³⁸³ Ancak 42. Tümen henüz taarruza kalkmamıştı, yani ümit ve Türkler’in oyalanması devam ediyordu. Öte yandan bu tümenin taarruzları da büyük zayıtla püskürtülmüştü. 8. Kolordu bu

³⁸¹ AWM, 1/25/5 Part 3, s. 18-20

³⁸² Bkz. Ek 1

³⁸³ Keith A. Lawless, *The Evacuation Phase of the Gallipoli Campaign of 1915*, Pickle Partners Publishing, Auckland, 2015, s. 19

teşebbüslerde 4000 subay ve erin 3500'ünü kaybetmişti. Bunun üzerine cephenin tamamını tehlikeye atabileceğinden bu bölgede başka taarruza kalkılmaması kararlaştırıldı. Yani tekrar taarruzlarla zayıflayarak desteğe muhtaç duruma gelmemeli, ancak Türkler kuzeye kuvvet kaydırırsa taarruza geçmeliydiler. Bundan sonra komutayı (8. Kolordu) General Dairesi üstlendi ve seferin sonuna kadar bu bölgede büyük bir taarruz gerçekleşmedi.

6 Ağustos'ta taarruz öğleden sonra Seddülbahir'de Lancashire ve Lowland Tümenlerinin harekete geçmesiyle başlamıştır. Türkler de bu cepheye kısa süre önce iki yeni tümen getirmişti. Taarruzla beraber şiddetli çatışmalar başlamış ve bir hafta kadar sürmüştü. Bu taarruz başarılı olmuş ve buradaki 7 Türk tümeninden sadece biri ana sahneye gönderilebilmişti.

5.4. 6 Ağustos ANZAK ve Suvla Taarruzları

6 Ağustos günü yapılacak harekât başlamadan önce ANZAK birlikleri Türklerin dikkatini çekmeyecek şekilde keşif çalışmaları yapmaya gayret göstermiştir ancak bu çabalar Türklerin tedirgin bekleyişlerinden dolayı pek sonuç vermemiştir. Çıkarmanın ANZAK bölgesinin güneyinden yapılacağı izlenimini vermek için de birtakım nümayişler yapılmıştır. Tasmania Post taarruzuyla birlikte Holly Spur ve Harris Ridge'a yapılan taarruzlar da zaten bu amaçla yapılmıştır. Gemiler taarruz gecesi gerçekleştirecekleri bombardımana Türkleri alıştırmak için bir süredir takip ettikleri ateş sistemini 6 Ağustos'ta da sürdürerek şüpheye mahal vermemeye çalışmıştır. Bu nümayişlerde görevli olamayan birlikler ise taarruz öncesi mümkün mertebe dinlendirilmiştir.³⁸⁴

13. Tümen (69. RFA Tugay hariç bütün topçuları dışında), 10. Tümenin 29. Tugayı ve 29. Hint Tugayı ile desteklenen ANZAK Kolordusu, ki toplam sayısı 37000 tüfek ve 12 toptan ibarettir, Sarıbayır tepelerini almakla görevlendirilmiştir. Harekata katılan birlikler aşağıdaki şekilde tertip edilmiştir:

- ANZAK mevzini tutmak ve Kanlı Sırt, Chessboard ve Cesarettepe'ye taarruzda bulunmak üzere Avustralya Tümeni, 1. ve 3. Hafif Süvari Tugayları ve 40. Tugaydan iki Tabur (8. Cheshires ve 8. Royal Welsh Fusiliers),
- Karakollar ve Çaylakdere ile Ağıldere üzerinden Conkbayırına taarruza geçmek için Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni (1. ve 3. Hafif Süvari Tugayları hariç), 13. Tümen (5 Taburu eksik), 29. Hint Piyade Tugayı ve 1 Dağ Topçu Tugayı,
- İhtiyat olarak ise 38. Tugay (1 Taburu eksik) ve 29. Tugay görevlendirilmiştir.

Harekata deniz desteğini sağ kanatta *Bacchante*, *Humber*, *Havelock* savaş gemileri ve bir monitör; sol kanatta *Endymion* ve bir monitör ile *Colne* ve *Chelmer* destroyerleri vermiştir.³⁸⁵

³⁸⁴ AWM, 1/25/5 Part 1, s. 11

³⁸⁵ AWM, 1/25/5 Part 1, s. 12-13

6 Ağustos'ta yapılacak ANZAK taarruzu başlamadan önce Tasmania Post'ta bulunan ANZAK birlikleri Tekçam'a yapılacak taarruzu kolaylaştırmak için bu bölgedeki cephelerini genişletmek amacıyla 31 Temmuz'da taarruza kalkmış ve şiddetli çatışmalar neticesinde hedeflerine ulaşmıştır.³⁸⁶

Avustralya cephesinde hazırlıklar hızla sürerken Türk tarafı Leane's Post (Tasmania Post)'un elden çıkmasının sıkıntısını yaşamakta ve oraya karşı olan siperlerini tahkim etmekteydi. 5 Ağustos'ta saat 6.00'da bu bölgedeki Türk topçuları şiddetli ateş açmış ancak bu bombardıman sadece iki kişinin yaralanmasıyla sonuçlanmıştır. Türkler 6 Ağustos sabahına kadar susmuş ancak gün doğumuyla taarruza geçmiştir. Taarruz şiddetle gelişmiş ve ANZAK siperlerinin güney ucundaki askerlerin büyük bir kısmı ya öldürülmüş ya da yaralanmış ve 30 kadar Türk askeri bu siperlere girmiştir. Bu arada Tasmania Post'tan alınabilecek ANZAK'lar Teğmen Robertson komutasında Leane's Trench'e gitmiş ve ölü ve yaralılarla dolu mahvedilmiş siperlerle karşılaşmışlardır. Aynı zamanda bir grup Türk askeri siperin orta kısmına taarruzda bulunmuştur.

Türklerin başta sağladıkları bu ilerlemeye rağmen ANZAK'lar saat 06:00 sularında bir karşı taarruz gerçekleştirmiş ve siper Türklerden geri alınmıştır. Saat 10:30 itibarıyla çatışmalar sona ermiş ve Kanlısirt'a yapılacak taarruzu desteklemek için gereken hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.

Kanlısirt'taki taarruz başlamadan 4,5 ve 6 Ağustos tarihlerinde Türklerin o bölgedeki dikenli tel engellerini yıkmak için bombardıman yapılmış ve büyük ölçüde başarılı olunmuştur. 6 Ağustos 16.00 sularında Seddülbahir'deki bombardıman başlamıştır. Saat 16.30'da ise ANZAK'taki bombardıman başlamıştır. Taarruz ise 17.30'da başlamıştır.³⁸⁷ Taarruz verilen ağır kayıplara rağmen başarıyla gelişmiş³⁸⁸ ve Türkler takviyeler geldikten sonra karşı taarruza geçmeyi planlamıştır.

Kanlısirt mıntıkasında gün battığında ANZAK'lar hedeflerini gerçekleştirmiş ve Türklerin karşı taarruza geçmesini beklemiştir ve hatta ummuştur. Çünkü Türklerin bu bölgeye taarruza geçmesi aynı akşam Yeni Zelanda ve Avustralya tümeninin Conkbayırı'na yapacağı taarruzda oranın daha zayıf bir şekilde tutulması anlamına gelecekti.³⁸⁹

Bu arada, Esad Paşa 13. Alay'ın Tekçam'a taarruza geçmesinin yanısıra 9. Tümenin de o yönde harekete geçmesini bildirmiştir ve bu emir üzerine 13. Alay taarruza geçmiştir ancak artık

³⁸⁶ David W. Cameron, 'Sorry, Lads, But the Order is to Go': The August Offensive, Gallipoli: 1915, UNSW Press, Sydney, 2009, s. 40

³⁸⁷ Mike Wilcox ve David Spencer, "Stand Up the Real Anzac Lone Pine of Gallipoli", **New Zealand Journal of Forestry**, 52(1), 2007, s. 4

³⁸⁸ AWM, 1/25/5 Part 1, s. 14

³⁸⁹ AWM, 1/25/5 Part 5, s. 6

hakim noktalara sahip ANZAK birlikleri bu taarruzları püskürtmeyi başarmıştır. Bunula beraber Türkler taarruzlarını ısrarlı bir şekilde sürdürmüş ve birbirine çok yakın olan siperlerde en iyi silah olan bombaya sahip oldukları için durumu lehlerine çevirmeye başlamıştır. ANZAK'lar ise siperlerde yatan ölü ve yaralıların oluşturduğu tıkanıklıktan dolayı cephaneyi bir süre siperlere ulaştıramamanın sıkıntısını yaşamıştır. Neticede Türkler ilerleme sağlamıştır ve hattın güneyini ele geçirmiştir. Bu kısmın kaybedilmesiyle ANZAK'lar hakim nokta özelliğinin bir kısmını da olsa kaybetmiştir. Taarruzlar 8 Ağustos'ta da devam etmiş ve birlikler artık uykusuzluktan ve ölümlerle dolu siperlerde savaştan bitkin düşmüştür. Bunun üzerine mevcut birliklerin yerine 7. Tabur sipere getirilmiştir. Ayın 9'unda da çatışmalar sürmüş ancak esas taarruzun Conbayırı'ndan yapıldığını anlayan Türk birlikleri bu tarihten sonra, bu mevkinin de önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, taarruzlarını sonlandırmıştır. ANZAK'lar bu gösteri taarruzunda 2000 kadar zayıat vermiştir. Türklerin ise 7000 civarı zayıat verdiği düşünülmektedir.

6 Ağustos tarihinde Kanlısirt'ta Türklerin dikkatini ANZAK'ların sağ kanadına çekmek amacıyla yapılan Kanlısirt taarruzunun akabinde, New Zeland Mounted Rifles Tugayı 6 Ağustos saat 20.30'da harekete geçmiştir.³⁹⁰ ANZAK bölgesinin kuzey kanadındaki arazi masa üzerine koyulmuş bir sol ele benzetilebilir. Parmaklar çıkıntıları, parmak uçları bunların denize doğru olan kenarlarını ve tarak kemiği çıkıntıları da ana hattın yükseltilerini temsil eder. Bu yükseltiler Şekil 16'da gösterilmektedir.

ANZAK birlikleri bu çıkıntılardan ilerleyerek Conkbayırı ve Kocaçimentepe'ye çıkmayı amaçlamıştır. New Zeland Mounted Rifles'in görevi ise en güneydeki üç parmağı (çıkıntıyı) ele geçirmektir. Bu amaçla yukarıda da bahsedildiği gibi gemi ateşinin himayesinde saat 20.30'da harekete geçilmiştir. Gemi toplarının gürültüsü ve geminin ışığından faydalanarak hedefe sessizce ilerlemiş ve 21.30'da ışığın sönmesiyle siperlere dolarak ilk hedef olan eski Halit ve Rıza Tepesi'ni ele geçirmişlerdir. Bundan sonraki hedef ise Wellington taburunun Pilavtepe'yi ele geçirmesiydi.³⁹¹ Gemi saat 21.40'ta ışığını buraya yönlendirip 22:00'a kadar bombalayacaktı. Saat 23:00'e kadar ise hedef ele geçirilecekti. Saat 21:00'da H.M.S. Colne ateşe başlamış ve aralıklarla ateşini 21:30'a kadar sürdürmüştür.³⁹² Talimatlar gereği gemi ışıldağını söndürünce Wellington taarruza geçmiş ve saat 11'den önce bu hedef de ele geçirilmiştir.³⁹³ Türk birliklerinin eski Halit ve Rıza Tepesi ve Bauchops'a yardıma gitmeleri buranın ele geçirilmesini kolaylaştırmıştır.

³⁹⁰ Aaron Fox, "Warfare 1914-1918 (New Zealand)", **International Encyclopedia of the First World War**, Freie Universität Berlin, Berlin, 2016, s.3

³⁹¹ Philippa Mein Smith, "The 'NZ' in Anzac: Different Remembrance and Meaning", **First World War Studies**, 7(2), 2016, s. 200, DOI: 10.1080/19475020.2016.1254097

³⁹² AWM, 1/25/5 Part 1, s. 19

³⁹³ AWM, 1/25/5 Part 5, s. 7

Şekil 16: 6 Ağustos Günü Yapılan ANZAK Taarruzu Krokisi

Kaynak: Bean, 1941: 567

Auckland ve Wellington harekete geçtikten kısa süre sonra Otago ve Canterbury onların kuzeyindeki araziye çıkmaya hazırlanıyordu. Otago'nun görevi Çaylak Dere'den yukarı taarruz etmek, Canterbury'ninki ise daha kuzeydeki bir noktadan içeriye katederek Otago ile Bauchops'ta buluşmaktı.³⁹⁴ Geminin ışığını bekledikten sonra bu iki tabur harekete geçmiştir. Birlikler Bauchops'a kadar pek bir direnmeyle karşılaşmamış ancak burada direniş çetin olmuştur. Verilen zayıatlardan dolayı taarruza bir süre ara verilmiştir. Daha sonra yapılan taarruzlarda ise başarılı olunmuştur ve 01.10 itibarıyla Bauchops ele geçirilmiştir. O saat itibarıyla ANZAK'ların hattı Halit ve Rıza Tepesi -Pilavtepe ve Bauchops Hill şeklinde oluşmuştur.³⁹⁵

Conkbayırı'na taarruzda bulunacak olan Yeni Zelanda Piyade Tugayı Mounted Rifles sırtları aşarken Mahmud Sirt'a ulaşmıştır. Otago Taburu, onların ardından Wellington ve Auckland, 1. YZ Field Company ve 26. Dağ Bataryası, Çaylakdere'den yukarı; Canterbury ise Sazlıdere'den yukarı gitmekle görevlendirilmişti. Bu iki kol nihayet Şahin Sirtı'nda birleşip yarım mil ötedeki Conkbayırı'na taarruza geçecekti. Birlikler taarruza geçmiş ve yer yer mukavemet ile karşılaşmıştır. Ancak şafakla beraber bu birlikler Şahin Sirtı'na ulaşmıştır.³⁹⁶

³⁹⁴ AWM, 1/25/5 Part, 1 s. 19

³⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Byrne L. A., **Official History Of The Otago Regiment In The Great War 1914-1918 [Illustrated Edition]**, Pickle Partners Publishing, Auckland, 2014.

³⁹⁶ AWM, 1/25/5 Part 5, s. 8

Bu hareketlerle eşzamanlı bir şekilde General Cox komutasındaki birlikler Kocaçimentepe'yi ele geçirmek amacıyla Ağıldere'den kuzeye doğru ilerlemekteydi. Sarı ve Çaylak vadileri YZ Piyade Tugayının kuvvetinin yarısı tarafından tutulup vadinin en ucundaki çıkıntı olan Damakçılık Bayırı ele geçirilecekti. Mounted Rifles harekete geçer geçmez İngiliz birlikleri (4. South Wales Borderers ve 5. Wiltshire) de kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır.³⁹⁷

Bu birlikler Türkler tarafından tutulan iki siperi etkisiz hale getirdikten sonra saat 01.30 itibarıyla Damakçılık Bayır'ını ele geçirmişlerdir. Böylece Ağıldere'den yukarıya doğru, gün doğumundan önce Kocaçimentepe'yi ele geçirmekle görevli olan General Cox'un 4. Avustralya Piyade ve 25. Hint Piyade Tugayı ile bir dağ bataryasından oluşan birlikleri için yol açılmıştır.

Ağıldere'de belli bir noktaya kadar ilerleyen 2 Avustralya Tugayı sola yönelecek, daha sonra daha ileri bir noktaya kadar ilerleyen 2 Gurka Taburu doğuya yönelecek ve birlikler Abdurrahman Bayır'da birleşip Kocaçimentepe'ye taarruza geçecekti. Tepeye yapılacak taarruzun gün doğumundan önce yapılması planlanmıştı.

Birlikler harekete geçmiş ve zaman zaman oluşan Türk direnişine rağmen ve gecenin karanlığında zaman zaman da yollarını kaybederek ilerlemiştir. Gün doğduğunda 4. Avustralya Tugayı, Abdurrahman Bayır'ndaki buluşma noktasından yarım mil uzaktaydı. Abdurrahman Bayır ise Kocaçimentepe'den 0.75 mil uzakta bulunmaktaydı. 29. Hint Tugayı Besimtepe'nin eteklerindeydi. Ancak Yeni Zelanda piyadesinin öncü taburu hedefin çok yakınındaydı. Conkbayırı sadece yarım mil kadar uzaklarındaydı.

O anda tepelerde Türk birliklerinin bulunup bulunmadığı bilinmemekteydi. Ancak herhangi bir garnizon bulunmadığı düşünülmekteydi. Sonradan Besimtepe'nin yanında 33. Alaya bağlı küçük bir birlik dışında gece boyunca tepelerin korunmasız olduğu öğrenilmiştir. Taarruz başladığında Türkler Sarıbayır'ın hedefte olduğunu hemen anlamamıştır. ANZAK'ların kuzeye doğru ciddi bir taarruzda bulundukları haberi Liman von Sanders'a gece ulaşmıştır. Daha sonra da daha kuzeye güçlü birliklerin indirildiği haberini almıştır. Bunun üzerine Sanders Bolayır'da bulunan 7. ve 12. Türk Tümenlerinin güneye intikal etmesini emretmiştir.³⁹⁸ Bunların tahmini varış süreleri ise iki gündür. Bölgedeki ihtiyat kuvvetleri olan 13. ve 15. Alaylar ise Esad Paşa'nın emrinde olup, Esad Paşa ana taarruzun Kanlısirt'a yapıldığını düşündüğü için güneydeki 5. Tümenle birlikte oraya gönderilmiştir. Ancak gün doğumuyla Conkbayırı'nda o kadar şiddetle takviyeye ihtiyaç duyulmuştur ki Kanlısirt'a ulaşmak üzere olan 5. Tümen o bölgeye yönlendirilmiştir. Yeni Zelandalılar Conkbayırı'na yaklaşıp, Türklerin 5. Tümeni de oraya doğru

³⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: David W. Cameron, **The August Offensive at Anzac 1915 (Vol. 10)**, Big Sky Publishing, Newport, 2011.

³⁹⁸ Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Cephesinde Karargâhlar", **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 2016, s. 70. DOI: 10.31454/usb.378116

hareket ederken, 3. Hafif Süvari Tugayının Türkleri yerlerinde tutmak için Kılıçbayır'a yapacağı taarruz için uygun zaman gelmişti.

Son ana kadar (7 Ağustos 04.30) Kılıçbayır'a yapılacak taarruzun Conkbayırı'na yapılacak ana taarruzun bir parçası olup Conkbayırı'ndan aşağı gelen birliklerin Türkleri arkadan kuşattığı bir taarruz mu yoksa onları rahatlatmak için yapılacak bir gösteri taarruzu mu olacağına karar verilmemiştir. Arkadan desteklenmeyecek bir gösteri taarruzu olması işi çok zorlaştıracaktı ve Birdwood ile Skeen'in demelerine göre "neredeyse ümitsizdi". Conkbayırı'ndan yapılacak desteğe ek olarak Bombasırtı ve Chessboard'dan da taarruzda bulunulması ve Merkeztepe'nin ele geçirilmesi de bu taarruzun başarılı olması için gerekliydi. Taarruz girişimi şiddetli dirençle karşılaşarak başarısız olmuş ancak diğer taarruzların selameti için önemli olduğundan General Walker saat 01.10'da tekrarlanması için emir vermiştir. İkinci taarruz da başarısız olunca Walker 3. kez taarruz edilmesi için emir vermiş ancak bu sıralarda durumu incelemek için tümen karargahından gönderilen subay hareketin artık lüzumsuz olduğu yönünde görüş bildirmiş ve bunun üzerine Walker Kolordu Komutanı'na danışmıştır. Birdwood ise bu taarruzun Kılıçbayır ve Bomba Sırtı'ndaki taarruzları desteklemek için tasarlandığını, oradaki taarruzlar da artık başladığına göre bu girişimi tekrarlamamanın çok da anlamlı olmadığını bildirmiştir.³⁹⁹

Bu taarruz 6. Tabura 80 ölü ve 66 yaralıya mal olmuş ve Kanlısırt'daki taarruz, mayın patlamaları ve tünellerden çıkışın yavaş yapılması Türklerle uyarı niteliğinde olduğu için başarısız olmuştur. Bu başarısızlığın en önemli sonucu ise 04.30'da Yüksek Sırt, Pope's ve Bombasırtı'ndan taarruzlar başladığında Merkeztepe'deki makinalı tüfekler susturulamamıştı. Ana taarruza destek olmak ve Conkbayırı'na yapılacak Türk takviyelerini engellemek için yapılan bu taarruzlar birçok zayıyata sebep olmuş ancak hedeflerine ulaşamamış ve sadece Türklerin takviye göndermelerini geciktirilebilmiştir.

7 Ağustos'ta birlikler hala hedeflerine varmaya çalışırken göz önünde tutulması gereken en önemli husus, ilerlemeyi yavaşlatan az sayıda Türk birliği destek almadan önce zirvelerin ele geçirilmesiydi. Zaten Kanlısırt ve Kılıçbayır'daki taarruzlar da bu amaçla gerçekleştirilmişti. Bu anlamda 7 Ağustos, bütün sefer boyunca yaşanan en kritik anlara sahne olmaktaydı. Abdurrahman Bayırı'nda bir çıkıntıyı ele geçiren 4. Tabur, General Cox'un Abdurrahman Bayırı'ndan Kocaçimentepe'ye yapılacak taarruz için ilerlemelerini emretmesine rağmen, General Monash'ın bunun çok zayıyata neden olacağını bildirmesi üzerine oldukları yerde kalmıştır. Ortada bulunan 29. Hint Tugayı Besimtepe'ye doğru ilerleyişini sürdürmüştür. Güneye doğru ilerleyen 10. Gurkalar YZ piyadeleriyle birleşmiş, 14. Sikhler ve 5. Gurkaların bir kısmı 4. Avustralya Taburunun sağına yanaşmış ve Türkler tarafından durdurulmuş ve ortalarında bulunan 6. Gurkalar Chamchak

³⁹⁹ "Honor Won on Field" (27.11.1915), **The Herald (Melbourne, Vic.: 1861 - 1954)**, s. 1 <http://nla.gov.au/nla.news-article242411538>

Punar'dan yukarı tırmanmaya başlamıştır. Bu mevki Besimtepe'ye giden dik bir çıkıntıdır. Buradan da Conkbayırı'na taarruza geçecek duruma gelmişlerdir.

En güneydeki YZ'liler Conkbayırı'ndan 1000 yarda mesafedeydi, hatta daha da ileri giden Otago'nun buraya uzaklığı 600 yardaydı. Durum bu minvalde cereyan ederken ve bir an önce taarruz edilmesi gerekirken diğer birliklerin hedeflerine ulaşamaması sebebiyle taarruz gecikmiştir. Saat 11'de ise taarruza geçilmesi kararının üzerine harekete geçilmiştir. Taarruza geçen birlikler Conkbayırı'nda bulunan Türkler tarafından açılan yoğun ateşle büyük kayıp vermiştir.

Kanlısirt'a yapılan taarruzun sabahın erken saatlerine kadar gerçek taarruzu gizlemesine ve Korku Deresi'ne yapılan atışların Türk takviyelerini geciktirmesine rağmen Yeni Zelandalılar zirveye hareket etmekte geç kalmışlardı. Onlar harekete geçtiğinde Türk kuvvetleri Conkbayırı'na intikal etmeyi başarmıştı. Bu birlikleri oraya 19. Tümen komutanı olan Mustafa Kemal göndermiştir. Bu aşamada Mustafa Kemal'in karargahı Şahin Sırtı'ndaki Yeni Zelandalılardan sadece 500 yarda uzakta, Düztepe'nin arkasında bulunmaktaydı. Bu yüzden Türk kuvvetlerinin olay yerine varması pek de zamanlarını almamıştı. Bu birlikler (14/1 ve 72/2) 9. Tümen bölgeye gelene kadar direnmiştir. 5. Tümen önce Kanlısirt'a gönderilmiş, daha sonra şafakla beraber Conkbayırı'na yönlendirilmiştir. Bununla beraber Türklerin bölgeye intikali, şekilde görülen birliklerin ateşi ve bombardımanı yüzünden hiç de kolay olmamıştır.⁴⁰⁰

Taarruzun ilk 24 saatinde Sarıbayır'da planlanan hedeflerin hiçbirine ulaşamamıştır. Kaçırılan en büyük fırsat da Yeni Zelandalılar'ın Rhodedendron'dan gün doğumunda savunmasız tepeye taarruz etmeyip diğer birlikleri beklemeleriyle kaçırılmıştır. ANZAK hattı, kuzeyde 40. İngiliz ve 4. Avusturalya tugaylarının olduğu Damakçılık Bayırı boyunca 1 mil doğuya, oradan 39. Tugay tarafından desteklenen Hint Tugayı tarafından tutulan ve Besimtepe'den Ağıldere'nin anakollarına devam ederek güneye, daha güneyde ve bu hattın ilerisinde ise YZ'lilerin Conkbayırı'na 300 yarda mesafede olduğu noktaya uzanmaktaydı. Onların da güneyinde hat Çataltepe ve Mahmuz Sırt'a uzanıp kıyıda son bulmaktaydı. Daha önce 1 mil²'den az olan ANZAK arazisi 3 katına çıkarılmıştı, ancak hedeflere hala ulaşamamıştı. Birdwood'a göre taarruz hedefine tam olarak ulaşamasa da sağlanan ilerleme kaydedeğerdi ve ANZAK'lar zorlu arazi yapısına ve kuvvetli dirence rağmen hedeflerine oldukça yaklaşmışlardı.⁴⁰¹

Suvla'da gerçekleşen hareket hakkında Birdwood gözlerinin gördüğünden daha fazla bilgi sahibi değildi. Topların patladığı yerlere baktığında ilerlemenin beklediği kadar gerçekleşmediği sonucuna varmıştı. Suvla'ya çıkarma akşam 10.30'da başlamıştır (6 Ağustos). İndirme noktalarının bazıları uygun bulunmamış ancak gün ışımadan önce 11. Tümen'in 32. ve 34. Taburları indirmelerini gerçekleştirmiş ve kıyıya yakın Türk karakollarını etkisiz hale getirmiş, 33. Tugay ise

⁴⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz: Stephen Chambers, **Suvla: August Offensive**, Casemate Publishers, South Yorkshire, 2012.

⁴⁰¹ AWM, 1/25/5 Part 5, s. 13

hiçbir direnişle karşılaşmadan karaya çıkmıştır. Gün ışıdıktan sonra kıyıda 700 yarda uzakta Softatepe’de bulunan bir başka Türk karakolu etkisiz hale getirilmiştir. 7 Ağustos sabahı Tümgeneral Hill komutasında 5’i Midilli’den gelen 8 tane tabur kıyıya indirilmiştir. Bu taburların görevi, Mestan ve İsmailoğlu Tepelerini ele geçirmektir. Bu tarihte karşılarındaki Türk gücü, Binbaşı Wilmer komutasında bulunan 2 jandarma taburu ve 33. Alay’ın bazı birliklerinden⁴⁰² ibaretti ki toplam sayıları 3000 civarıydı. Bunlar, 4 top bataryasına sahiptiler. Bu kuvvet ve topların büyük bir kısmının da inme yerinden sırasıyla 2 ve 3 mil uzaklıkta bulunan Mestan ve İsmailoğlu Tepe’de oldukları düşünülmektedir. Bununla beraber taarruza geçmekte bazı gecikmeler yaşanmıştır. Bunun sebeplerinden biri, Hill komutasındaki birliklerin karaya ayak basana kadar onlardan yapmaları beklenenler konusundaki emrin kendilerine bildirilmemesidir.

Hamilton’un gizlilik politikası gereği 10. Tümen’e komuta eden Korgeneral Mahon, planlar hakkında 28 veya 29 Temmuz’da bilgilendirilmiş ve Mondros’ta bulunan Mahon, Midilli’ye gitme imkanı bulamadığı gibi şifreli bir mesajla da malumat göndermemiştir. Dolayısıyla Hill’in birlikleri Suvla’da olduklarını, Tuz Gölü’nü görüp haritalarında bulduktan sonra fark etmişlerdir.

Yine de bunlar Suvla birliklerinin başarısızlığa uğramasında çok büyük pay sahibi olan sebepler değildi. Bu bölgedeki Türk varlığı ehemmiyetsizdi ve kararlı bir taarruzla kolaylıkla üstesinden gelinebilirdi. Ancak 7 Ağustos’ta sağlanan ilerleme sadece soldaki birliklerin Kireçtepe’de bulunan Gelibolu Jandarma Taburu’na taarruzda bulunması ve sağdaki birliklerin öğleden sonra Mestan Tepesi’ne taarruzda bulunmasıyla sınırlı kalmıştı. Bu tepeler 33. Alayın bir taburu ve Bursa Jandarma Taburu’ndan bir bölük tarafından savunulmaktaydı. Bu tepeler ele geçirilmiş ve hatta Türklerin en güçlü oldukları noktalar olmalarına rağmen bu iş, çok da zorlanmadan başarılmıştır, ancak daha fazla ilerlenmemiştir. Halbuki İsmailoğlu Tepe’nin de ele geçirilmemesi için hiçbir sebep bulunmamaktaydı. Daha fazla ilerlenmemesinin sebebi ise emirlerdeki belirsizlikti. O akşam sol kanattaki 5 adet tabur Türklerin karşısında hareketsiz beklemekteydi. Oysa taarruza devam edilmesi Sarıbayır’daki mücadeleye önemli katkıda bulunacak olan tepelerin ele geçirilmesi anlamını taşımaktaydı.

Stopford’un cephesinin orta kısmında Kuzey Anafarta ve İsmailoğlu Tepe’ye hakim olan Kavak Tepe ve Tekke Tepe açıldı ve birkaç Türk devriyesi dışında savunmasız bulunmaktaydı. Az sayıdaki Türk kuvvetinin önemli bir kısmının bulunduğu sağ tarafta Mestan Tepe ele geçirilmiş ancak taarruz İsmailoğlu Tepe’ye ulaşmadan durdurulmuştur ve bu aşamada yine de zayıf kalmasına rağmen Türkler takviye edilmeye başlanmıştır. ANZAK’ların solunda bulunan 4. Avustralya Tugayı, Türk birliklerinin bu bölgeye geldiklerini bildirmiştir. Dolayısıyla, ANZAK’ın

⁴⁰² F. Zerrin Günel, “Kireçtepe Muharebelerinde Mustafa Kemal Atatürk’ün Rolü: “Geçeceksiniz””, **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi**, 2(4) , 2016, s. 14-15 <https://dergipark.org.tr/en/pub/aitdergi/issue/43373/528358>

kuzeyine çıkıp ANZAK'larla birleşmesi umulan Suvla birlikleri henüz irtibatı sağlayamamıştı. Yaptıkları tek şey Wilmer'in kuvvetlerini orada tutmaktı.⁴⁰³

Sağ kanatta, Kanlısirt'teki çatışma tüm şiddetiyle devam etmekteydi. Merkezde, taarruzun en önemli noktasında, harekete geçilmiş ancak istenen hedefe ulaşılamamıştı. Seddülbahir, Kanlısirt ve Cesarettepe'te yapılan gösteri taarruzları, 7 Ağustos sabahına kadar Sarıbayır'ın zirvesini savunmasız bırakmış, ancak taarruz eden birlikler buraya ulaşmayı başaramamıştı. Zirveye ulaşamamalarına rağmen hedefe oldukça yaklaştımlardı ve bu hedefin ele geçirilmesi hala ihtimal dahilindeydi. Özellikle de Conkbayırı'nda bulunan ANZAK birliklerinin burayı ele geçirme şansları bir önceki güne göre daha yüksekti. Bununla beraber, şanslarının daha yüksek olmasına rağmen, Sarıbayır'ın merkez ve kuzey zirvelerinin Türkler tarafından tutulması, daha şiddetli bir şekilde taarruza geçilmesini gerektirmekteydi. Planlara göre yapılacak en doğru şey taarruza kuzeydeki yamaçlardan ve Abdurrahman Bayırı'ndan kalkmaktı ve taarruzun başarısı Suvla birliklerinin gösterecekleri başarıya da büyük ölçüde bağlıydı.

Godley, 8 Ağustos günü gün doğumunda Sarı Bayır'a tekrar taarruz edilmesini kararlaştırmıştı. Yaptığı plana göre saat 03:30'dan 04:15'e kadar söz konusu bölge bombardıman edilecek, bombardıman sona erince de zirveye mümkün mertebe yaklaştımlı olan Yeni Zelanda, Hint ve 4. Avustralya Tugayları taarruza kalkacaktı. Planlandığı üzere sol kanatta bulunan 4. Avustralya Tugayı Kocaçimentepe 'yi hedefleyen bir taarruzda bulundu. Türkler, bu bölgeye, yani Abdurrahman Bayırı'na, Birdwood'un birliklerinin taarruzda bulunma ihtimaline karşı zaten birlik yerleştirmiş bulunmaktaydı ve tuttıkları alan da yapılacak bir taarruza karşı son derece elverişliydi. Taarruz planlandığı üzere başlamış ve birliklerin istekle savaşmalarına rağmen haritada yapılan yanlışlıklar ve Türk tarafının ortaya koyduğu savunma neticesinde başarıya ulaşamamıştı. Haritada yapılan hata Abdurrahman Bayır bir dizi sırttan oluştuğu için meydana gelmişti. ANZAK birlikleri Kocaçimentepe'ye en yakın sırtta bulunduklarını düşünürken bu sırt Türkler tarafından tutulmaktaydı. Suvla birliklerinin kendilerinden beklenen ilerlemeyi sağlayamamaları da başarısızlıkta büyük bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan bu taarruzun neticesinde 4. Avustralya Tugayı 770 kişiden oluşan bir zayıat vermiştir.

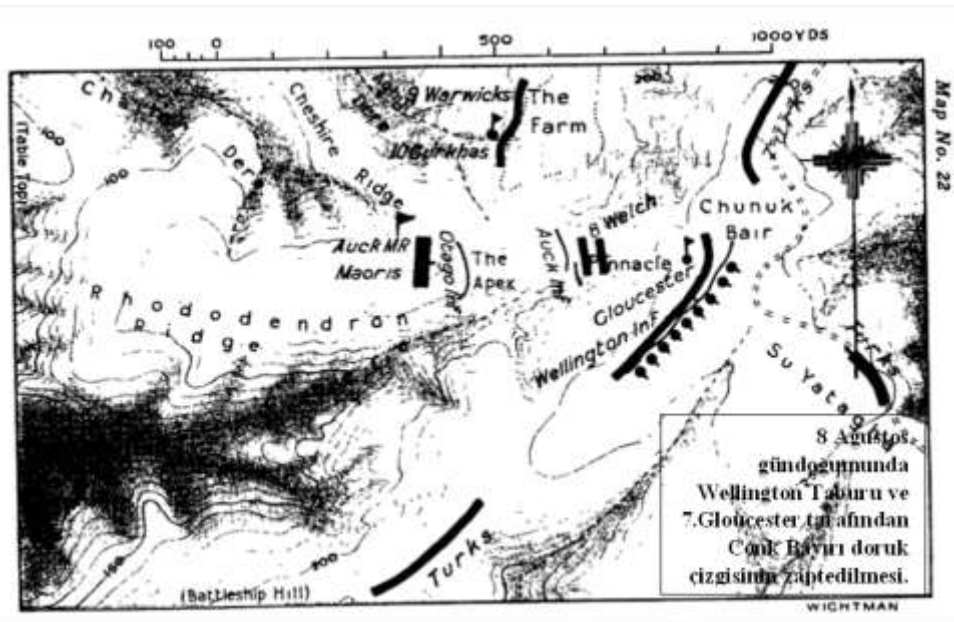
Stopford, 8 Ağustos günü astlarının da düşüncelerinden etkilenecek, Tekketepe, Kavaktepe ve İsmailoğlu Tepe'ye yapılacak taarruzları bir gün ertelemiş ve böylece de bu bölgelerin savunmasız olarak yakalanabileceği son fırsatı da kaçırmıştır. 8 Ağustos gecesi 7. ve 12. Türk Tümenleri bölgeye ulaşarak bu tepelerin hemen doğusundaki araziye tutmuştur ve Kocaçimentepe'nin, an itibarıyla olsa bile, güvende olduğu Türkler tarafından anlaşılmıştır.

⁴⁰³ Edwin H. Simmons ve Robert D. Heint, "Amphibious Operations [Review of Gallipoli; Victory at High Tide: The Inchon-Seoul Campaign, by A. Moorehead]", **Naval War College Review**, 38(2), 1985, s. 101. <http://www.jstor.org/stable/44636467>

8 Ağustos sabahı 4. Avustralya Tugayı Kocaçimentepe 'ye taarruz ederken, bir önceki gün takviye edilen Yeni Zelanda Piyade Tugayı da Conkbayırı'na yaptığı taarruzu yenilemiştir.⁴⁰⁴ Emirlere göre 7. Gloucester ve Wellington Taburları 1. hattı, 8. Welch Taburu 2. hattı ve Maoriler ile Auckland Taburu 3. hattı oluşturacaktı. Saat 03:00'te 7. Gloucester ve Wellington Taburları harekete geçecekti. Sol kanatta bulunan Gloucester zirveye yönelecek, Wellington ise sol tarafta bulunan bayıra yönelecekti. Bunların hemen ardından da 2. ve 3. hatlar aynı istikamette harekete geçecekti ve bütün bu hareketler başlamadan önce de taarruz edilecek olan bölgeler gemiler tarafından bombardımana tutulacaktı.⁴⁰⁵

Birlikler biraz gecikmeyle de olsa bombardıman sona erdikten sonra harekete geçmiştir. Birlikler, bir önceki gün yapılan taarruzda olduğu gibi yoğun bir Türk ateşiyle karşılaşmayı beklerken tek bir silah sesi bile duyulmamıştır. Bayırdan yukarı çıkmışlar ve birkaç dakika sonra öndeki birlikler zirvenin ötesinde gözden kaybolmuş ve ateş sesleri duyulmaya başlanmıştır. Yapılan taarruzla bazı Türk siperleri ele geçirilmiştir. Türklerin burada kuvvetli bir şekilde bulunmalarının sebebi olarak 9. Tümen Komutanı olan Kannengeiser'in yaralanması neticesinde panikleyerek geri çekilmeleri gösterilmektedir. Bununla beraber, Conkbayırı'nın kuzeyinde 4. Türk Tümeni bulunmaktaydı. Kuzeye yönelen Gloucester Tugayı biraz ilerledikten sonra üzerlerine şiddetli bir ateş açılmıştır. 1. hat neredeyse tamamen yok olduktan sonra 2. hat da aynı amaçla ileri atılmış ancak onlar da hedeflerine ulaşamamıştır. Sağlanan ilerleme Şekil 17 ile gösterilmektedir.

Şekil 17: 8 Ağustos Gündoğumunda Wellington Taburu ve 7. Gloucester Tarafından Conk Bayırı Doruk Çizgisinin Zaptedilmesi

Kaynak: Bean, 1941: 670

⁴⁰⁴ AWM, 1/25/5 Part 1, s. 26

⁴⁰⁵ Mürvet M. Karakaya, "8 Ağustos 1915 Tarihinde Conkbayırı'nda Türkler ve Yeni Zelandalıların Mücadelesi", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19(33), 2021, s. 99, DOI: 10.46953/askeritarih.792542

Taarruza devam eden birlikler ise tepenin top ateşinden muaf olan doğu tarafına bir siper kazmaya muvaffak olmuştur. Her iki taraf da o kadar derin siperler kazmışlardır ki atlı subaylar atlarıyla birlikte içlerinden geçebilmekteydi.⁴⁰⁶

İlerleyen saatlerde ise Türkler taarruzlarını şiddetlendirmiş ve Yeni Zelandalılara büyük miktarda zayıat vermiştir. Bu arada 3. hat da diğer birliklerin bulunduğu bölgeye ulaşmış ancak durumda bir farklılık meydana getirememişlerdir. Çatışmaların akşama kadar sürmesine rağmen Türkler, Wellington Taburunu kazdıkları siperden atamamıştır. Akşam çökünce Yeni Zelandalılar cepheye kayıp vermeden cephe ve takviye kuvvet (Otago Piyade ve Wellington Mounted Rifles Taburları) ulaştırmayı başarmıştır. Türk tarafı Yeni Zelandalıları gece boyunca da buradan sökmeye çalışmış ancak başarılı olamamışlardır ve buradaki birliklerin ertesi gün tekrar taarruza kalkmasına karar verilmiştir.

8 Ağustos tarihinde Suvla'da ise Türklerin 7 Ağustos'tan sadece kısmen daha güçlü olmasına ve bu durumdan da Stopford'un haberdar olmasına ve 53. Tümenin de karaya çıkmak üzere olmasına rağmen, Stopford'un birlikleri hareketsiz kalmış ve neredeyse bir önceki gece ele geçirilen araziyle yetinmiştir. Yusufçuktepe'nin bir kısmının ele geçirilmesine rağmen, verilen emirlerle buradan da geri çekinilmiştir. Bölgeye gönderilen Aspinall'ın ilk izlenimine göre, bu kolorduya verilen bütün emirler yerine getirilmekteydi. Adamlar yıkanıyor, yükler karaya indiriliyor, bazı birlikler dinleniyor ve silah sesi duyulmuyordu. Ancak, karada ilerledikçe birliklerin hedeflerinin hiçbirini ele geçirmediğini ve hatta geçirmek için bir teşebbüslerinin de olmadığını anladı. Hala HMS Jonquil'de bulunan Stopford'a gittiğinde ise, Stopford'un adamların karaya çıkmakla muhteşem bir iş başardıklarını söylediğini bildirmiştir. Bu arada ise bekleyerek büyük bir fırsat kaçırılıyordu.

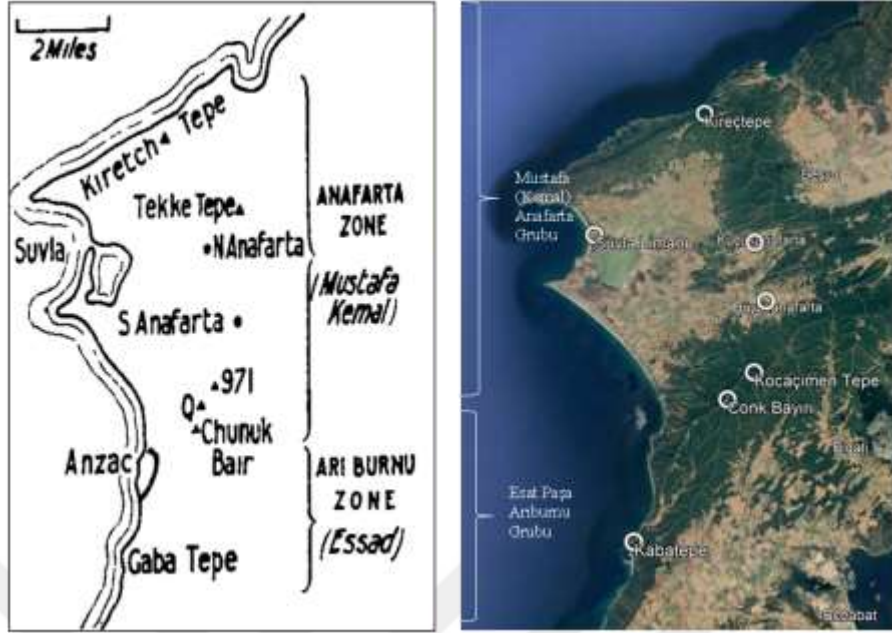
Bu aşamada üç adet önemli karar alınmıştır. Bu tarihte Türk tarafında Liman Von Sanders 7. ve 12. Tümenleri henüz taarruz noktasına bile getirmeyen Fevzi Bey yerine Mustafa Kemal'i görevlendirmiştir.⁴⁰⁷ Bu görevlendirmeye Mustafa Kemal Kireçtepe'den Conkbayırı'na uzanan bölgeyi kapsayan Kuzey Grup Komutanlığına getirilmiştir. Kendisinden beklenen icraat ise 7 ve 12. Tümenlerle karşı taarruza geçmesiydi. 9 Ağustos sabahı, Albay Mustafa Kemal komutasındaki kuvvetlerden 12. Tümen, 9. İngiliz Kolordusuna; 7. Tümen de Anzak Kolordusuna Damakçılık Bayırı istikametinde taarruza geçmiştir.⁴⁰⁸ Kuzey Bölgesindeki Gruplar ve Sorumluluk Alanlarını gösterir ve Charles W.Bean'den alınan kroki ve güncel Google-Earth uydu görüntüsünün karşılaştırılması Şekil 18 ile gösterilmektedir.

⁴⁰⁶ AWM, 1/25/8 Part 2, s. 13

⁴⁰⁷ Mithat Atabay, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", **Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler**, Lokman Erdemir ve Kürşat Solak (Ed.), Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s. 217

⁴⁰⁸ Zekeriya Kurşun ve Ali Satan, **100 Soruda Çanakkale Muharebeleri**, Rumuz Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 77

Şekil 18: Kuzey Bölgesindeki Gruplar ve Sorumluluk Alanları

Kaynak: Bean, 1941: 684

Aynı sıralarda Aspinall'in raporunu beklemeyen Hamilton, Suvla'ya gelmiş ve General Hamersley'a 32. Tugayla taarruza geçip Tekketepe'yi ele geçirmesini emretmiştir. Birdwood ise Yeni Zelandalıların tekrar taarruza geçip Conkbayırı'nı ele geçirmelerini emretmiştir.

Sarıbayır'a yapılacak 3. taarruz için Godley başta Kocaçimentepe 'ye de taarruz etmeyi düşünmüş ancak daha sonra bu taarruzu Düztepe ile Q Tepeleri arasındaki araziyle sınırlandırmaya karar vermiştir. Bu mıntıkada zaten taarruz halinde bulunan Yeni Zelanda Tugayı tuttuğu hattı zirveye kadar taşıyıp güneydeki Düztepe'ye kadar uzatacak, Cox idaresindeki İngiliz ve Hint Tugayları ise onların hemen yukarısında bulunan Conkbayırı ile Besimtepe arasındaki zirveyi ele geçirecekti. Bu hareketle eş zamanlı olarak İngilizlerden oluşan ve neredeyse tamamen zinde olan üçüncü bir birlik, diğer iki birlik arasında kalan tepe noktasına taarruz edecek, yani Conkbayırı'ndan yukarı, Besimtepe'ye doğru yönelecekti.

Bu planın başarılı olması halinde Conkbayırı'nın güneyinden Besimtepe'nin kuzeyine kadar uzanan tepeler bu birliklerin eline geçmiş olacaktı. Arazide yapılan incelemelerden sonra, birliklerin tasarlanan hedeflere varabilmeleri için kullanabilecekleri tek yolun Çaylakdere olduğu ve bütün birliklerin buradan birerli kol halinde intikal ederek hedefledikleri bölgelere varmaları kararlaştırılmıştır.

Ancak, mesele Johnston ile görüşülünce, birliklerin Çaylakdere'den değil, Ağıldere'den intikal edip Conkbayırı ve Besimtepe'ye intikal etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Bu güzergâh

harita üzerinde en düz ve en kısa olan güzergâh gibi görünmekteydi. Baldwin'ın de bu güzergâhı benimsemesi üzerine taarruza buradan geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Godley'nin planına göre, önceki günkü taarruzda olduğu gibi, tepe saat 04:30'dan başlayarak 05:15'e kadar bombardıman edilecek, ardından üç koldan taarruza geçilecekti. Bu üç kolun ikisi zaten mevzilerindeydi. Merkeze taarruz edecek olan üçüncü birlik yukarıda bahsi geçen güzergâhtan ilerleyecek ve hedefi ele geçirdiğinde diğer birliklerle birleşecekti. En güneyde Meldrum komutasında bulunan Yeni Zelandalılar gece boyunca çok şiddetli olmamakla beraber zaten çatışma halindeydi. Saat 04:00'te ise Türkler bu bölgede daha şiddetle taarruza geçmiş ve bu, Yeni Zelandalıların taarruza geçeceği taarruz ile çakışmıştır. Bu çatışma sürerken arkadan (ANZAK hatlarından) atılan üç adet havan topu mermisi Yeni Zelandalıların siperlerine düşmüş ve zayıt verdirmiştir. Bunun üzerine birliklerin bir kısmı daha geride bulunan siperlere koşmuştur ve fakat daha sonra boşalttıkları ileri siperlere dönmüşlerdir.

General Cox komutasında sol kanatta bulunan 4. Avustralya Tugayı, 5. Gurkalar ve 14. Sikhler bu taarruza katılmayacaklardı. Ancak bu birliklerin biraz ilerisinde bulunan 6. Gurkalar ve Southlancashire'dan 3 bölük taarruz edecekti. Merkezi taarruz grubunun henüz görülmemesine rağmen birlikler saat 05.23'te Binbaşı Allanson tarafından ileri sürülmüş ve bu birlikler bombardımanın da etkisiyle boşaltılan zirveye hiçbir direnişle karşılaşmadan tırmanmıştır. Bu birliklerin vardıkları nokta Conkbayırı ile Q Tepeleri arasında bir yerd. 100 yada kadar ilerlerinde bombardımanın bitmesini bekleyen Türk birlikleri bulunmaktaydı. İlerleyen birlikleri gören Türkler çekilmeye devam etmiş ve çekilirken zayıt vermişlerdir.

An itibariyle desteğe gelebilecek kuvvetler olsaydı ve Yeni Zelandalılara taarruz eden Türk birliklerine karşı taarruza kalkılabilseydi, Conkbayırı'nın güney kısmındaki Türk birlikleri de muhtemelen çekilir ve Conk Bayırı'nda 0.75 millik bir alan Godley'in birliklerine açılırdı.

Ancak Baldwin komutasındaki merkez birlikleri hala hiçbir varlık gösterememişti. Bu sırada Yeni Zelandalıların üzerine düşen havanlarla aynı yerden geldiği düşünülen 5 havan zirvede bulunan Gurka ve Lancashireların arasına düşmüştür. Bu olaydan sonra bu birlikler, özellikle de Gurkalar, zirveden geldikleri yere çekilmiştir. Onlara engellemeye çalışan subaylar ise zirvede bir avuç adamla kalmıştır. Bunu gören Türkler ilerlemeye başlamış ve çıkan çatışmada birkaç zayıt verilmiş ve kalanlar da zirveden çekilmiştir. Bu arada merkez birlikler hala ortalarda görünmemekteydi. Merkez birliklerin gecikme nedeni ise takip edecekleri yolun yukarıdan getirilen yaralıları yüzünden tıkanmış olmasıydı. İlerliyorlardı ancak ilerleyişleri bir salyangozun hızından çok da farklı değildi. Cheshire Ridge'ye geldiklerinde ise yol tamamen tıkanmıştı.

Bunun üzerine Baldwin ileri giderek Johnston'un karargahına birlikleri başka bir rotadan Ağıldere'ye götürebilecek rehberler bulmak amacıyla gitmişti. Ancak buldukları rehberler de yolu

kaybetmişti. Böylece saat 05.15'te zirvede olması beklenen birlikler hala The Farm'a çıkmaya çalışıyordu. Birlikler saat 08.00'de hedefe yaklaşmış, ancak açılan yoğun ateş neticesinde oldukça fazla zayıat vermiştir. Netice olarak üç kol da hedeflenen noktalara ulaşamamıştır ve belki de savaşın gidişatını değiştirebilecek olan bir fırsat kaçırılmıştır.

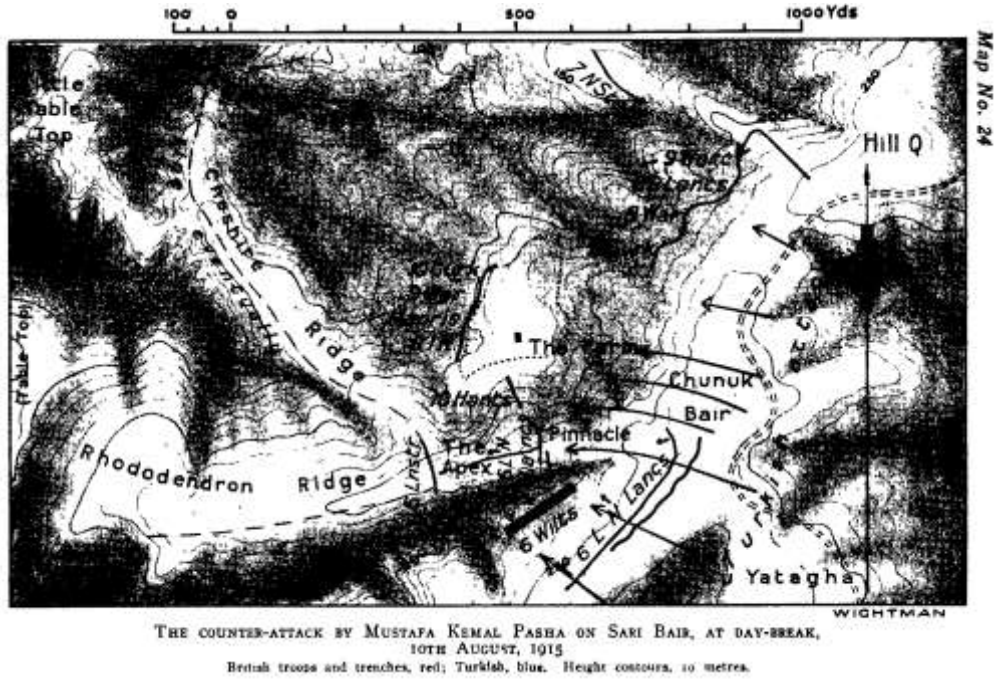
Aynı 9'unda Suvla'da Tekketepe ve İsmailoğlu Tepe'ye yapılan gecikmiş taarruz, takviye olarak gelen 12. Türk Tümeni tarafından püskürtülmüştür. Bu bölgede Türkler, Mestan Tepe hariç istedikleri her şeyi elde etmiştir. Aynı tarihte Türklerin 7. Tümeni ANZAK'lara taarruz etmiş ancak hem kendilerinin hem de ANZAK'ların verdikleri zayıata rağmen buradaki durumda pek değişiklik olmamıştır. Türkler Conkbayırı'ndaki Yeni Zelandalılar'a baskılarını arttırmış ve çok sayıda bomba kullanmıştır.

Yine 9 Ağustos'ta Mustafa Kemal, durumu kendi gözleriyle görmek için Conkbayırı'na gelmiş ve 10 Ağustos'ta elindeki kuvvetlerin tamamıyla (3-4 alay) büyük bir taarruza kalkmayı kararlaştırmıştır. Saat 03.30'da Türkler bomba taarruzuna başlamış, daha sonra ise taarruza top atışlarıyla devam etmiştir. Ardından süngü hücumuna geçmişlerdir. Taarruz 4-5 hat halinde yapılmış ve netice olarak ANZAK birlikleri gerilemiştir.⁴⁰⁹ Bunun üzerine gemiler ve ANZAK topçuları taarruza geçilen bu bölgeye ateş açmaya başlamıştır. Türkler yamaçtan aşağıya inerken Yeni Zelanda tugayının makineli tüfekleri de ateş açmıştır.⁴¹⁰ Mustafa Kemal Paşa tarafından 10 Ağustos'ta Sarı Bayır'da yapılan karşı taarruz haritası Şekil 19 ile sunulmaktadır.

⁴⁰⁹ Bayram Akça, "Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşları'nın Yeri", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s. 112

⁴¹⁰ AWM, 1/25/5 Part 5, s. 23

Şekil 19: Mustafa Kemal Tarafından 10 Ağustos'ta Sarı Bayır'da Yapılan Karşı Taarruz

Kaynak: Bean, 1941: 711

Açılan bu ateşe rağmen Türkler tarafından başlatılan taarruz, kendisinin de vurulmasına rağmen Mustafa Kemal tarafından sürdürülmüştür. Türkler, Pinnacle'deki siperleri ele geçirerek Farm'ı ateş altına almıştır. Buradan Conkbayırı'nın kuzeyini de kontrol altına almış ve Conkbayırı ve Besimtepe arasındaki zirvede bulunan South Lancashire ve Cox'un ilerlemiş olan diğer birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Birdwood son takviye birliği olan Connaught Rangers'ı Farm'ı tekrar ele geçirmeleri talimatıyla bu bölgeye göndermiştir. Bu hedefe fazla zayıat vermeden ulaşmalarına rağmen, Pinnacle Türk hakimiyetinde olduğu ve bu durumda da Farm'a gelecek malzemelerin taşınmasının imkansızlığından dolayı birlikler geceleyin geri çekilmişlerdir. Ayın 10'unda gece saatlerinde İngilizlerin sağ tarafı Cheshire Ridge ve Apex'e dayanıyor ve sol tarafları 4. Avustralya Tugayıyla birleşiyordu. Farm birkaç gün sonra Türkler tarafından ele geçirilmişti.

Ayın 10'unda Türkler ANZAK'ın kuzey kanadına da 7. Tümenleriyle taarruz etmiş ancak bu taarruz başarıyla gelişmemişti. Netice olarak 10 Ağustos taarruzlarında Türkler, Şahin Sırtı'nı ele geçirip ANZAK'ı Suvla'dan koparmayı başaramamakla beraber kısmi bir başarı sağlamıştır. Bu taarruzlar her iki tarafta da ağır zayıata sebep olmuştur. Bean'e göre⁴¹¹ dört günde Türk tarafının zayıatı 18000, İngilizlerinki ise 12000'dir.⁴¹² Böylelikle Conkbayırı'ndaki değerli köprübaşı elden çıkmıştır ve Ağustos Taarruzu'nun en hararetli kısmı da sona ermiştir. Bu taarruz İngiliz

⁴¹¹ Bean, a.g.e., s. 713

⁴¹² Bu sayı Birdwood'un Eylül'de ASK Komutanlığına gönderdiği rapordaki sayıyla örtüşmektedir. AWM, 1/25/5 Part 5, s. 25

Birlikleri'nin başarıya en fazla yaklaştığı taarruz olmuştur. Başka bir ifadeyle diğer yarısının tamamen başarısızlığa uğradığı bir taarruzun başarılı yarısını oluşturmuştur. Diğer yarısı olan Suvla taarruzu biraz daha enerjik bir şekilde yürütülüp Kavaktepe, Tekketepe, İsmailoğlu Tepe ve Kamm Tepe ele geçirilseydi Türklerin durumu oldukça güçleşirdi. Ancak bu başarı sağlanamamıştır ve bunun birinci sebebi olarak Suvla Komutanı Stopford'un ataleti gösterilmiştir. Stopford'un yanısıra, emrindeki birliklerin eski İngiliz geleneklerine göre yetişmesi ve inisiyatif kullanmaması da başarısızlığın bir diğer nedeni olarak gösterilmektedir.⁴¹³ ANZAK cephesinde ise şehir hayatına tam anlamıyla henüz alışmamış, doğal yaşama alışık ve sivil hayattaki yaşam tarzlarından dolayı inisiyatif alabilen ve fiziksel kapasite açısından da daha yeterli askerler bulunmasından dolayı burada göreceli olarak daha başarılı bir taarruz yürütülmüştür.

Kendilerine tevdi edilen bu zorlu görevi tam anlamıyla yerine getirememelerine rağmen Avustralyalılar en azından bu zorlu arazide tutunabildikleri ve arazilerini genişlettikleri için övgülere mazhar olmuşlardır. Avustralya'da yayınlanan bazı gazetelerdeki makalelerde İngiltere İmparatorluğunun yetiştirebildiği en iyi askerlerin Avustralyalılar olduğu⁴¹⁴ ve kendilerine verilen görevleri başarıyla yerine getirdikleri⁴¹⁵ bildirilmektedir. Hatta Akdeniz Seferi Kuvveti'nin komutanı olan Ian Hamilton da ANZAK bölgesindeki arazinin Avustralyalılar ve Yeni Zelandalıların cesareti ve kararlılığı sayesinde ele geçirilip genişletildiğini bildirmektedir.⁴¹⁶

Bazı tarihçilere (Robin, Prior ve Rhys Crawley gibi) göre ise taarruzun başarısız olmasının sebebi Stopford'un ataletinden ziyade Hamilton ve onun kurmay heyetinin arasındaki yanlış anlaşılmalardır.

Birdwood'un planını açıklamasından kısa süre sonra, 7 Haziran'da, Hamilton Kitchener'den 3 yeni tümen gönderileceği haberini almıştır. Hamilton'un kurmaylarıyla bunların nerede kullanılacağı ile ilgili yaptığı planlamalar Ağustos taarruz planını, yani ANZAK'ın ana sahne olduğu çıkarmayı ortaya çıkarmıştır. Bu plan Birdwood'un Sarıbayır'ı ele geçirme planı ile örtüşmekteydi.

Hamilton'un Sarıbayır'ın ele geçirilmesinin harekâtı çabucak sona ereceği konusundaki iyimserliğini kurmay heyetinden Aspinall ve Dawney paylaşmamaktaydı. Aspinall'ın memorandumuna göre onlar, Türkler'in Kilitbahir'e çekilip oradan da savunmaya devam edebileceklerini düşünüyordu. Harekâtın uzaması halinde ANZAK'ın sınırlı kapasitesinin (erzak,

⁴¹³ Mehmet Şevki Yazman, **Bir Subayın Kaleminden 'Türk Çanakkale' / Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 410

⁴¹⁴ "At Gallipoli" (24.02.1916), **Echuca and Moama Advertiser and Farmers' Gazette (Vic: 1914 - 1918)**, s. 3 <http://nla.gov.au/nla.news-article154228569>

⁴¹⁵ "Australian Troops" (01.05.1915), **The Australasian** (Melbourne, Vic.: 1864 - 1946), s. 30 <http://nla.gov.au/nla.news-article142972317>

⁴¹⁶ "Gallipoli", (14.08.1915), **The Maitland Weekly Mercury** (NSW: 1894 - 1931), s. 5 <http://nla.gov.au/nla.news-article127153222>

malzeme vs. için) yeterli olmayacağını düşünüyorlardı ve Suvla'nın bir üs olarak kullanılmasını öneriyordu. Kitchener ve Londra da harekâtın hemen neticeye ulaşmasını istiyordu. Aspinall ve Dawney, Suvla'nın bir üs olarak ele geçirilmesini istemekteydi. Bu da ANZAK'lar Sarıbayır'ı ele geçirdikten sonra yapılmalıydı. Onlara göre Suvla çıkarması operasyonel değil, idari bir çıkarma olmalıydı. Ancak Hamilton olaya böyle bakmamaktaydı. O, Suvla'ya çıkarılacak birliklerin ANZAK ile uyum içinde hareket etmesini planlamıştı. Yani ona göre Suvla birlikleri Sarıbayır'ın ele geçirilmesinde aktif rol alacaktı.

Hamilton'un ilk planı ANZAK ve Suvla'yı, Suvla'daki bir merkezden idare etmektir. Ancak kurmay heyetin ısrarları üzerine İmroz'da kalmayı kabul etmiş ve var olan gizlilikten dolayı kurmay heyeti ANZAK ve Suvla'nın ayrı operasyonlar olduğu sonucuna varmıştır.

Hamilton, Suvla için başta tecrübesiz Yeni Ordu yerine Seddulbahir'deki 29. Tümeni kullanmayı ve sonuca böylece daha çabuk ulaşmayı planlamıştı. Ona göre Suvla'daki birlik gün doğmadan Tekke Tepe'yi ele geçirip çıkarmanın güvenliğini sağlamalıydı. Böylece incek İkinci Tümen ANZAK'la birleşip Sarıbayır'ı ele geçirebilirdi. Kurmay heyetine göre ise bu hız çok gerekli değildi. 29. Tümen'in yorgun olduğuna onu ikna ettiler ve görev 11. Tümen'e verildi. Onlar hala buranın bir üs olarak kullanılacağı düşüncesindeydiler. Suvla çıkarmasının sınırlı olduğu Aspinall'ın Winter'a 16 Temmuz'da gönderdiği bir mektupta da aşıkardır. Mektupta, çıkan birliklerin 24 saat içinde 2-3 mil ilerlemesinin beklendiği belirtilmektedir. Bu mesafe Tekke Tepe'den 1-2 mil uzaklıktadır ki Hamilton buranın 12 saat sonra ele geçirilmesini planlamıştır. Aspinall'a göre bu, çıkarmadan 48 saat sonra yapılacaktır. Yine Aspinall'a göre Sarıbayır, Suvla çıkarması yapıldıktan 24 saat sonra ANZAK birlikleri tarafından ele geçirilecekti ve Stopford'un 2. Tümeni 2. gün kullanılacak hale gelecekti. Yani Hamilton'un planındaki gibi ANZAK'la birleşmeyecekti.

Stopford'a 22 Temmuz'da Aspinall ve Braithwaite tarafından verilen talimatlara göre de ANZAK'ın görevi Sarıbayır'ı ele geçirmek, 9. Kolordu'nun görevi ise Suvla'yı bir üs olarak ele geçirmektir. Suvla'nın görevi Sarıbayır'ı ele geçirmek değil, daha sonraki harekatlara katılmaktan ibaretti. 10. Tümen'in bahsi bile geçmiyordu. Aspinall'ın raporunu alan ve Hamilton ile de meseleyi sözlü olarak görüşen Stopford'un kafası karışmıştı. Hamilton'un çıkarmayı gizli tutmak amacıyla ketum davranması da Stopford'un idari heyete meyletmesine sebep oldu. Aspinall'a öncelikli hedefin Suvla'nın güvenliği mi yoksa Sarıbayır'ın ele geçirilmesi mi olduğunu sorduğunda Aspinall ilk hedefin Suvla'nın güvenliği olduğunu söyledi.

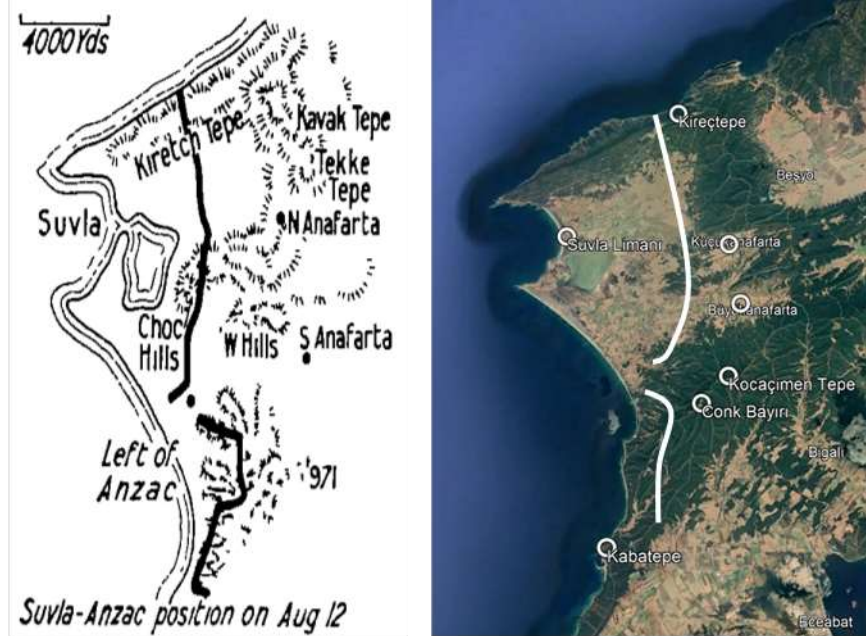
29'unda Stopford'a gönderilen son talimatlarda, Aspinall ve Braithwaite da hedefin Suvla'nın güvenliği olduğunu bildiriyordu. 31 Temmuz'da Stopford Hamilton'a görevinin ne olduğuyla ilgili bir memorandum göndermişti ve buradaki bilgiler Aspinall'ın direktifleriyle örtüşüyordu. Ana

komuta merkezi (GHQ) Stopford'a bu bilgilerin Hamilton'un onayını aldığını bildirdi ve o da bunları emir olarak 2. Tümen'e 3 Ağustos'ta verdi.

Çıkarma böylece başlamış ve çıkarma alanından uzakta olan Hamilton kendi planını sadece Sarıbayır taarruzu başarısız olduktan sonra uygulamaya sokmaya gayret etmiştir. Ancak bu aşamada Stopford birlikleri Suvla'nın güvenliğini bile sağlamayı başaramamıştı. Sonuçta Suvla'nın başarısızlığı Stopford'dan çok Hamilton ile kurmay heyeti arasında görüş ayrılığına bağlanmalıdır.⁴¹⁷

10 Ağustos'tan sonra da Hamilton, Suvla birliklerinin hala Tekketepe ve Kavaktepeyi ele geçirebileceklerini ummakta, Birdwood ise Conkbayırı'na bir taarruz daha gerçekleştirmeyi düşünmekteydi. Bununla beraber, Conkbayırı'ndaki başarı ihtimalinin azalması Suvla tepelerinin önemini arttırmaktaydı. Hamilton, Anafarta'nın kuzeyindeki tepelerden, Conkbayırı'na kıyasla daha uzak olmasına rağmen, hala Boğaza hâkim olabileceğini düşünmekteydi. Buna ek olarak bu tepelerin ele geçirilmemesi durumunda Suvla hiçbir zaman güven altında olamazdı. Bu sebeplerden ötürü Hamilton, Stopford'a hala şansları varken verecekleri zayıatları da göze alarak o tepeleri ele geçirmesi gerektiğini bildirmiştir. 12 Ağustos'ta Suvla ve ANZAK'taki Durumu Gösterir Charles W.Bean'den alınan kroki ve güncel Google-Earth uydu görüntüsünün karşılaştırılması Şekil 20 ile gösterilmektedir.

Şekil 20: 12 Ağustos'ta Suvla ve ANZAK'taki Durumu Gösterir Kroki

Kaynak: Bean, 1941: 718

⁴¹⁷ Jeff Cleverly, "More than a Sideshow? An Analysis of GHQ Decision Making during the Planning for the Landings at Suvla Bay, Gallipoli, August 1915", *War in History*, 24(1), 2017, s. 44-63

10 Ağustos'ta 53. Tümen bu görevi yerine getiremediğinden dolayı Hamilton, 11 Ağustos'ta 54. Tümenin kıyıya çıkarılmasını beklemiştir. Diğer tarafta Stopford bu birliklere pek güven duymadığı için isteksiz davranmış ancak Hamilton harekete geçilmesi konusunda ısrar etmiştir ve 12 Ağustos'ta taarruza geçilmesi kararlaştırılmıştır. Planlandığı üzere ayın 12'sinde taarruza geçilmiş ancak hazırlıklar o kadar savsaklanmıştır ki taarruzdan önce etkisiz hale getirilmesi planlanan birkaç Türk ileri karakolu bile etkisizleştirilememiş ve taarruz başarısız bir gelişme gösterince Suvla'daki komutanlar taarruzun durdurulmasını emretmiştir.

Bu gelişmeden sonra, 15 Ağustos'ta, Hamilton'ın Kitchener'a durumu bildirmesi üzerine Stopford⁴¹⁸ ve iki tümen komutanı buradaki görevlerinden alınmış ve yerlerine Fransa'da görevli bulunan Generaller Byng, Maude ve Fanshawe görevlendirilmiştir. Ancak, Byng Fransa'dan gelene kadar bekletilemeyecek olan yeni taarruz planını hayata geçirmek için 29. Tümen Komutanı bulunan General de Lisle Seddülbahir'den getirtilerek Stopford'un kolordusunun başına getirilerek ayın 16'sında bölgeye ulaşmıştır. De Lisle birliklerin dağılık durumunu görünce durumu toparlamak için 3-4 gün süre istemiş ve böylece 12 Ağustos'ta yapılması planlanan taarruz 21 Ağustos'a ertelenmiştir.⁴¹⁹

Hamilton, Türk ordusunun kuzey kanadının Kuzey Anafarta'da bulunduğuna, Kireçtepe'nin jandarma birlikleri tarafından tutulduğuna ve aradaki boşluğun da keskin nişancılar tarafından tutulduğuna inanmaktaydı. 15 Ağustos'ta Suvla'daki durumu gösterir Charles W.Bean'den alınan kroki ve güncel Google-Earth uydu görüntüsünün karşılaştırılması Şekil 21 ile gösterilmektedir.

Şekil 21: 15 Ağustos'ta Suvla'daki Durumu Gösterir Kroki

Kaynak: Bean, 1941: 721

⁴¹⁸ Ünalp, a.g.e., s. 58

⁴¹⁹ Necmi Uyanık ve Yüksel Kaştan, "Tarihin Peşinde", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15, 2016, s. 398

Böylece Kavaktepe'yi ele geçirerek sadece Suvla'yı güven altına alıp Çanakkale boğazını görmeyi değil, Türkleri kanatlarından vurmaya da tasarlıyordu. Diğer yandan Sanders 9 ve 15 Ağustos'ta taarruz edilen bu bölgeye 5. Tümenin 13 ve 15. Alaylarını destek olarak göndermişti. Jandarma birlikleriyle birleşen bu birlikler Binbaşı Wilmer'in komutası altındaydı. Sanders'in 16 Ağustos'ta İngilizlerin Kireçtepe'de yarım mil ilerlemeleri neticesinde bu önlemi aldığı düşünülmektedir. Bu birlikler İngilizleri geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Sanders, Kireçtepe'nin İngilizlerin eline geçmesi durumunda bütün 5. Ordu'nun tehlike karşısında kalacağını daha sonra ifade etmiştir⁴²⁰. Bu durumun Sanders tarafından bu kadar önemli görülmesine rağmen, Hamilton buranın lafını bile doğru dürüst etmemiştir.

De Lisle'in karşısındaki Türk birlikleri çıkarmanın ilk gününe kıyasla oldukça büyük bir farklılık arz etmekteydi. Artık Suvla bölgesinde 20,000, Anafarta yakınlarında ise 8,000 takviyenin bulunduğu tahmin edilmekteydi. Ancak Anafarta'da bir açıklığın bulunması ihtimaline karşın bu bölgede derhal taarruza geçilmeliydi ve Hamilton bu taarruzu mevcudu artık 30.000'e inen Suvla birlikleriyle yapmaya kararlıydı. Harekatı sadece bu birliklerin gerçekleştirebileceği seviyeye çekmek için ise şimdilik Kavaktepe'nin ele geçirilmesi fikrinden vazgeçilmiş ve darbenin Kuzey Anafarta'da Türklerin sağ kanadına vurulması kararlaştırılmıştır. Hedef ise İsmailoğlu Tepe ve onları Mestan Tepeyle birleştiren Yusufçuktepe olarak belirlenmiştir.

De Lisle'in istemesi üzerine bu harekattan önce 29. Tümen de onun emrine verilmiştir. Taarruza geçmeden önce bölgenin bombardıman edilmesi kararlaştırılmış, ANZAK birliklerinin de taarruzun sol kanadından harekete geçip iki kolordu arasındaki bağlantıyı kurlmaları planlanmıştır. Bombatepe'nin Türklerin elinde olması bu bağlantıyı engellemekteydi ve 21 Ağustos'ta ANZAK'lara verilen görev burayı ele geçirmektir.

Bu taarruzda kuzeyden güneye doğru 29. Tümen Yusufçuktepe'yi, 11. Tümen İsmailoğlu Tepe'yi, ANZAK birlikleri de Bombatepe'yi almakla görevlendirilmiştir. Böylece Bombatepe civarında bulunan Susak Kuyu ve Kabak Kuyu da ANZAK'ların eline geçmiş olacaktı.⁴²¹ ANZAK'tan yapılacak taarruzda solda 10. Gurkhalar taarruza geçecek, onların sağında ise 5. Gurkhalar taarruz edecekti.

Daha güneyde ise Connaught Rangers (29. Tugay) Kabak Kuyu'yu ele geçirecekti. Onların da sağında sırasıyla NZMR ve 4. Avustralya Piyade Tugayı Bombatepe'ye taarruz edecekti. Türkler bir masanın üstüne avuç içi yere bakacak şekilde sağ kol yerleştirildiğinde ortaya çıkan durumla benzerlik gösteren bu arazide çok iyi mevzilenmişti.

⁴²⁰ Bean, a.g.e., s. 722

⁴²¹ AWM, 1/25/5 Part 6, s. 28

İlk plana göre bombardıman saat 02:15'te başlayacak, birlikler ise saat 03:00'te taarruza geçecekti. Ancak daha sonra IX. Kolordu'nun bombardıman desteği talep etmesi üzerine, topların saat 03:00'e kadar bu bölgeye destekte bulunması, buradaki taarruz başlayınca da Bombatepe'ye ve çevresine yönelmeleri ve ANZAK Taarruzunun saat 03:30'da başlaması kararlaştırılmıştır.

Neredeyse iki hafta süren durgunluktan sonra saat 02:00'de Suvla bombardımanı başlamış ve 03:00 sularında Suvla birlikleri taarruza geçmiştir. Ancak taarruz saatinin değiştirilmesi, İngilizlerin sağ tarafları açık bir şekilde taarruz etmelerine yol açmış ve netice itibariyle bu taarruz Türkler tarafından durdurulmuştur. Saat 03:30'da Gurkhalar taarruza geçtiğinde ise 5. Gurkhalar durdurulmuş ancak 10. Gurkhaların bir kısmı Susak Kuyu'daki hedeflerine ulaşmış ve IX. Kolordu'nun yarım mil kadar sağında bir noktada tutunmayı başarmışlardır. Kendi sağlarında bulunan ANZAK birlikleriyle irtibat kurmaları ise akşam saatlerini bulmuştur.

03:20'de harekete geçen Connaught Rangers, NZMR ve 4. Avustralya Piyade Tugayı Türk birliklerinin ateşiyle karşılaşmıştır.

Buradaki bombardımanın geciktirilmesi Türk birliklerine bir uyarı niteliğinde olmuş ve Türkler bu duruma göre vaziyet almıştır. Açılan bu ateşe rağmen saat 04:00 itibariyle NZMR hedefine ulaşmış ancak ne Gurkhalar ne de Avustralyalılar hedeflerine ulaşamamıştır.

Bunun üzerine General Russell Avustralyalıların taarruzu şiddetlendirmesini ve 29. İngiliz Tugayı'nın Yeni Zelandalıları desteklemesini emretmiştir. İngilizler birinci Türk siperini geçmiş, ancak zirveye doğru ilerledikçe üzerlerine yoğun ateş açılmıştır. Ağır zayıat karşısında geri çekilerek Yeni Zelandalıların soluna ve Susak Kuyu'da bulunan 10. Gurkhaların sağına yerleşerek hattı birleştirmişlerdir.

Sağ tarafta bulunan Avustralyalıları daha çetin bir görev beklemekteydi. Türkler bu bölgeye hakim olan ve hiç bozulmamış siperlere sahipti. Avustralyalılar burada yaptıkları taarruzda hedefe yaklaşmışlar ancak çok fazla zayıat vermişlerdir ve saat 05:00'te daha fazla ilerlemenin imkansız olduğunu bildirmişlerdir. Aynı bilgi Yeni Zelandalılardan da gelmiştir.

Türk birliklerinin baskısı gece boyunca artmış ve buna rağmen Yeni Zelandalılar küçük bir siperi elde tutmayı başarmış ancak yine de diğer gruplarla teması sağlayamamıştır. Çarpışan birliklerin çok yıpranması üzerine General Russell tepenin gün doğmadan önce ele geçirilmesinin ancak taze kuvvetlerle başarılabileceğine karar vermiştir. Bu görevi yerine getirmek için ise 19 Ağustos'ta ANZAK'a ulaşan 5. Avustralya Piyade Tugayının 18. Taburu uygun görülmüş ve bu birlik 22 Ağustos günü saat 05:00'te Bombatepe'yi ele geçirmek amacıyla taarruza geçmiştir. Burayı ele geçirdikten sonra ilerlemek için taze kuvvetler beklerken hattın sol tarafından destek isteğinde bulunan mesajlar gelmiştir. Birlikler bu isteğe cevap vermekle meşgulken bölgeye

takviye birlikler ulaşmış ancak Türk kuvvetlerinin ateşi ve bomba taarruzları o kadar yoğunlaşmıştır ki bu birlikler geri çekilerek Yeni Zelandalıların oldukları siperlere girmek zorunda kalmıştır.

Böylece Bombatepe'yi ele geçirmek için yapılan bu teşebbüs de akim kalmıştır. Birkaç saat içinde 750 kişi ile taarruza başlayan 18. Tabur 11 subay ve 372 askerden oluşan bir zayıyata uğramıştır. Bu mınıtkada durum bu minvaldeyken, Suvla'da görevli birlikler de hedeflerine ulaşamamıştır. Birdwood ise ayın 27'sinde bu bölgedeki taarruzun yenilenmesi için onay almıştır.

Birdwood'un yaptığı plan uyarınca 23 Ağustos'ta Otago ve Canterbury ile bir kısım Maori birlikleri Mounted Rifles Tugayının iki alayı ile değiştirilmiş ve yorgun birliklerden oluşan 4. Avustralya Tugayı yeni Avustralya Tugayının 17. Taburu ile desteklenmiştir.⁴²² Birlikler 05:00'de taarruza geçecek ancak öncesinde, saat 04:00'te, topçular ve *Talbot* ile *Grafton* isimli kruvazörler mınıtkayı bombardıman edecekti. 27 Ağustos'ta planlandığı üzere saat 04:00'te bombardıman başlamıştır.⁴²³ Taarruz başlar başlamaz sol kanatta bulunan Avustralyalılar yoğun ateşle karşılaşmış ve durdurulmuştur. Yeni Zelandalılar başta ilerleme sağlamışsa da takviyeye gelen Türk birliklerinin yoğun ateşi karşısında başladıkları noktaya dönmek zorunda kalmışlardır. Yeni Zelandalılar taarruzlarını gece yenilemiş ancak yine ilk etapta başarı sağlamalarına rağmen, açılan yoğun ateş karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu taarruzlarda İngiliz birlikleri büyük zayıyata uğramıştır.⁴²⁴ Taarruz 28 Ağustos'ta tazelenmiş ve bu sefer hedefledikleri noktaları ele geçirmişlerdir. Türk birlikleri karşı taarruzlarda bulunsa da Yeni Zelandalılar burada tutunmayı başarmış ve böylece İsmailoğlu Tepe'ye hakim bir noktayı ele geçirmiştir.⁴²⁵ Bu taarruzda verilen zayıyat 1100 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.

Suvla çıkarması istenen hedefe ulaşamamakla beraber, Çanakkale'de bulunan Hamilton'ın 17 Ağustos tarihli bir yazısından başarının hala sağlanabileceğini düşündüğünü ortaya koymaktadır. Bu yazısında Hamilton mevcut kuvvetlerle İsmailoğlu Tepe ve Büyük Anafarta'yı bir an önce elde edebileceğini, ancak kesin sonuca varmak için kendisine 100,000 kişilik taze bir kuvvetin verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Batı cephesiyle ilgili alınan karar uyarınca da bu kuvvet an itibarıyla İngiltere'de mevcuttu.⁴²⁶ Ancak, Calais Konferansında alınan karar tam aksi yönde ortaya çıkmıştır.

⁴²² AWM, 1/25/5 Part 4, s. 31-32

⁴²³ AWM, 1/25/5 Part 6, s. 30

⁴²⁴ Mehmet Gündüz, "Çanakkale Savaşlarının Amerikan Basınındaki Yansımaları", **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, 6(11), 2020, s. 163

⁴²⁵ AWM, 1/25/5 Part 4, s. 43

⁴²⁶ İtilaf kuvvetleri (İngiltere'de aykırı fikirler olsa da) güçlerinin büyük çoğunluğunun Fransa'da kullanılması ve Alman hattının burada yarılmaması gerektiğini savunmaktaydı. Yaz başında Artois'te büyük kuvvetlerle yapılan taarruzlar başarısızlıkla sonuçlanınca Joffre ve French gerekli mühimmat ve birlikler temin edildikten sonra, Eylül ayında Champagne'de daha da geniş çaplı bir taarruzun yapılmasına karar vermişti. Ancak Kitchener, müttefiklerin bütün kuvvetlerini toplayıp gerekli olan bütün mühimmatı hazırlamadan böyle bir taarruza kalkışmasının hata olacağını bildirmiş ve 1916 yılının baharına kadar bu taarruzun yapılmaması gerektiğini İtilaf Devletlerine kabul ettirmiştir. Böylece de İngiltere mevcut kuvvetlerini Çanakkale cephesinde kullanma imkanına kavuşmuştur.

5.5. Çanakkale'den Çekilmenin Gündeme Gelmesi

Almanya ve Avusturya tarafından Rusya'ya indirilen darbeler, Fransızların İtilaf Kuvvetlerinin Batı'da hareketsiz kalması halinde, Rusların 1807'de olduğu gibi ayrı bir barış anlaşması imzalayabileceğini düşünmesine yol açmıştır. Bu durumda 20 Ağustos'ta Joffre tarafından görüşmek üzere Fransa'ya davet edilen Kitchener, Batı Cephesinde Eylül'de yapılması planlanan taarruzun her şeye rağmen yapılması gerektiğine karar vermiştir ve oldukça büyük bir ölçekte yapılması da kararlaştırılmıştır.⁴²⁷ Bu aşamada Fransızların en az 40 Tümen kuvveti ve bol miktarda mühimmatı bulunmaktaydı ancak İngilizler tam manasıyla hazır sayılmazdı. Buna rağmen, politik sebeplerden dolayı İngiltere kendini Fransa'ya yardım etmeye mecbur hissetmekteydi. Hal böyleyken Hamilton'ın 100,000 kişilik takviye isteğini karşılamak imkansızdı. Ayın 20'sinde kendisine Batı Cephesinde planlanan taarruz ve kendisine hiçbir takviye kuvvet gönderilemeyeceği konularında bilgi verilmiştir. Böylece de Çanakkale'de kısa sürede başarı elde edilmesi yönündeki beklenti ve ümitler sona ermiştir.

Hamilton, bu gelişmelerden sonra İngiltere'ye hattı mevcut birliklerle tutmaya çalışacağını, ancak hastalık nedeniyle mevcudunun giderek azaldığını ve ANZAK-Suvla hattının sadece 50,000 kişiyle tutulduğunu ve bu gidişle 15 gün içinde ya Suvla ya da ANZAK'tan çekilmek zorunda kalabileceğini bildirmiştir. İkinci aşamada ise hattı orijinal ANZAK hattına kadar çekmek zorunda kalabileceğini iletmıştır.

Bu bilgiler İngiltere'deki hükümete bir uyarı niteliği taşımış ve kabine batı cephesinden ayrılabilirlik birliklerle Çanakkale'deki birliklerin desteklenmesi gerektiği kararına ulaşmıştır. 20,000 kişilik bir takviyenin gönderilecek olması durumu değiştirmiş ve Hamilton bu kuvvetlerle, ivedi bir başarı sağlayamasa da her üç mevki (ANZAK, Suvla ve Seddülbahir) de tutmak için yeterli olacağını bildirmiştir. Tam bu sırada Fransa beklenmedik bir hamlede bulunarak İngiltere'ye, Ege'ye 4 tümen Fransız askerini nakletmek için taşıt sağlayıp sağlayamayacaklarını sormuşlardır. İngiltere bu gelişmeyi memnuniyetle karşılamış ve gerçekleşmesi durumunda Çanakkale seferinin kısa sürede başarıya ulaşarak Rusya'nın karşı karşıya olduğu zorlukların da böylece bertaraf edilebileceğini düşünmüştür. İngiliz Donanma Bakanı olan Balfour Eylül'de Çanakkale'ye ulaşması düşünülen Fransız birliklerini taşıyacak olan nakliyelerle derhal ilgilenmeye başlamıştır. Kitchener ise konuyu Fransız Savaş Bakanı'yla görüşmek üzere Fransa'ya gitmiştir.

Bu sıralarda politik kulvarlarda güçlü bir yeri olan ve 22 Temmuz'a kadar Verdun'daki savunmaya komuta eden General Sarraill, Joffre tarafından hükümetin haberi olmaksızın

⁴²⁷ Nick Lloyd, "Lord Kitchener and 'the Russian News': Reconsidering the Origins of the Battle of Loos", *Defence Studies*, 5(3), 2005, s. 358 DOI: 10.1080/14702430500492674

görevinden alınmıştır. Fransız hükümeti de bu gelişme üzerine meclisteki vekiller üzerinde önemli bir etkiye sahip olan söz konusu General için uygun bir görev yeri arayışına girmiş ve İngilizlerin Balkanlarla ilgili mevcut olan endişelerini de paylaştıkları için, bu görev ile ilgili olarak gözlerini doğuya çevirmişlerdir. Aynı sıralarda Çanakkale'deki Fransız birliklerine komuta eden Fransız Komutan Gouraud'ın yaralanması da görevlendirme için Çanakkale'yi cazip kılsa da Sarraile bu görevin bir önceki görevine kıyasla daha az öneme sahip olduğunu düşünmesi nedeniyle görevi reddetmiştir. Onun bu görevi kabul etmek için ileri sürdüğü 3 şart bulunmaktaydı. Bunlar, ayrı bir 'Doğu Ordusu'nun (Army of the East) kurulması, kendisinin İngiliz komutanın emri altında olmaması ve sağlanacak tümenlerle yola çıkabilecek duruma gelene kadar Fransa'da kalmasıydı.⁴²⁸

Bu arada Fransız hükümetinde güçlü bir yere sahip olan Briand da uzun zamandır Selanik'te bir harekate girişilmesine taraftardı ve Doğu Ordusu fikrine sıcak bakmaktaydı. Durum böyleyken, 3 Ağustos tarihinde Sarraile bu ordunun başına getirilmiş ancak Joffre Selanik'te yapılacak bir harekate karşı çıktığından Sarraile'in harekatı Çanakkale ile sınırlı olacağı kararına varılmıştır. Ordunun 6 tümeninden oluşması kararlaştırılmıştır. Bu 6 tümen, 4 yeni tümen ve Çanakkale'de halihazırda bulunan 2 tümeninden oluşacaktı. Birlikler Eylül'de Asya kıyısına çıkacak ve Çanakkale üzerine yürüyeceklerdi. Bu sırada İngilizler de Yarımada'daki taarruzlarını yenileyeceklerdi. İngiliz hükümeti de Seddülbahir'deki yerleri boşalacak olan 2 Fransız tümeninin yerine ikame etmek üzere, Fransa'da bulunan İngiliz tümenlerinden ikisini Yarımada'ya gönderecekti. Bu sırada Hamilton da başarı için gerekirse Sarraile'in bütün birliklere komuta etmesini kabul edebileceğini bildirmiştir.

Yapılan bütün bu planlamalara rağmen Kitchener'in Eylül ayının ikinci haftasında Fransa'ya gerçekleştirdiği ziyarette yaşanan gelişmeler bu harekatın daha başlamadan sonunu getirmiştir. Fransız hükümeti aslında askeri danışmanların fikrine pek de danışmadan bu harekattan vazgeçmiştir. Joffre planının tamamına karşı çıkmış ve 25 Eylül'de başlatılacak olan Champagne-Loos taarruzu sona erene kadar Batı Cephesinden hiçbir birliğin çekilemeyeceğini bildirmiştir. Ne o ne de Sir John French Çanakkale için gerekli birliklerin ne zaman müsait olabileceği ile ilgili hiçbir bilgi verememiştir. Böylelikle de ikinci bir kez Batı Cephesi, Çanakkale Cephesine ağır basmıştır. Doğu Ordusunun Çanakkale'ye gönderilmesinin yine gündemde olmasına rağmen tarihin belirsizliği başarı şansını minimize etmiştir.⁴²⁹ Bu kararın alınması Asquith, Balfour, Kitchener ve Churchill gibi Çanakkale'de ani bir zaferin kazanılabileceğini düşünenleri hayal kırıklığına uğratmıştır.

⁴²⁸ Marjorie M. Farrar, "Politics versus Patriotism: Alexandre Millerand as French Minister of War", **French Historical Studies**, 11(4), 1980, s. 603–604. <https://doi.org/10.2307/286351>

⁴²⁹ David J. Dutton, **France, England and the Politics of the Salonica Campaign (1915-18)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London, 1975, s. 15

5.6. Bulgaristan'ın Savaşa Dahil Olması

Bu durumda ümit edilen gelişme Sarraile'in ordusuyla iki İngiliz tümeninin Ekim ayının ortalarında nakliyelerine başlanıp, Kasım ayının ortalarında da Çanakkale'de harekete geçmeleri idi. Ancak bu plan da Bulgaristan'ın savaşa katılma ihtimalinin belirmesiyle askıya alınmıştır. Bulgaristan'ın savaşa katılması Alman yardımının Osmanlı'ya doğrudan ulaşması anlamını taşımaktaydı.⁴³⁰ Dahası Almanya'nın da Bağdat ve Mısır'a olan ulaşım yolları da böylece açılacaktı. Savaş başladıktan kısa süre sonra Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ile onlara karşı savaşaacağı herhangi bir kombinasyona dahil olmayacağı yönünde bir anlaşma imzalamakla beraber, her iki tarafla da görüşmelerini sürdürmüştür. Ancak İtilaf Devletleri Sırbistan'ı, Bulgaristan'ın isteklerini (toprak talebi) karşılamaya ikna edememiştir. Almanya'nın Rusya'ya karşı elde ettiği başarılar ve İtalya'nın neredeyse bütün taarruzlarının başarısızlıkla sonuçlanması, Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında yer almasına neden olmuştur. Yine de Bulgaristan harekete geçmek için Çanakkale cephesini yakından takip etmiş ve Suvla hareketinin başarısızlıkla sonuçlanması neticesinde tarafını seçmiştir.⁴³¹

Bu aşamada Alman Genelkurmay Başkanı Von Falkenhayn, bazı itirazlara maruz kalmasına rağmen, Bulgaristan'ın savaşa katılması için Batı Cephesindeki bazı birlikleri doğuya kaydırmayı kararlaştırmıştır. Falkenhayn'a göre Rusya yenilmiş olsa da müttefikleriyle irtibatı engellenmeliydi, bu da ancak Çanakkale Cephesine önem verilmesi ve Bulgaristan'ın kazanılmasıyla mümkündü. Böylece 6 Eylül'de Almanya ve Bulgaristan arasında anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre 6 Alman, 6 da Avusturya-Macaristan Tümeni 30 gün içinde Sırbistan'a gönderilecek ve 4 Bulgar Tümeniyle birlikte taarruza geçecekti. Bu arada İtilaf Devletleri Bulgar muhalefeti aracılığıyla Bulgaristan'ı kendi saflarına çekmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Böylece Avusturya-Macaristan'ın iki istila teşebbüsünü savmış olan Sırbistan'a taarruz başlamıştı ve Sırbistan için durum pek parlak gözükmemekteydi.⁴³²

Sırbistan'ın kurtarılması için en önemli önlem ise Yunanistan ile yaptıkları ve Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırması halinde, Yunanistan'ın Sırbistan'ı yine Sırbistan'ın 150,000 kişilik bir kuvveti bu amaç doğrultusunda görevlendirmesi karşılığında desteklemesini öngören anlaşmaydı. Karşılaşılan muhalefete rağmen Venizelos, İtilaf Devletlerinin Sırbistan'ın bu iş için görevlendireceği 150,000 kişilik kuvveti tazmin etmesi koşuluyla, anlaşmayı yürürlüğe koymaya karar vermiştir. Bu amaçla da 22 Eylül'de İtilaf Devletlerine bu sayıyı temin edip edemeyeceklerini sormuştur.

⁴³⁰ "Anzac Withdrawal" (09.02.1916), **Weekly Times** (Melbourne, Vic. : 1869 - 1954), s. 15 <http://nla.gov.au/nla.news-article121104283>

⁴³¹ Richard C. Hall, "Bulgaria in the First World War", **The Historian**, 73(2), 2011, s. 304, DOI: 10.1111/j.1540-6563.2011.00293.x

⁴³² Erjada Progonati, "The Chronicle Of The First World War And Its Impact On The Balkans", **Gazi Akademik Bakış**, 7(14), 2014, s. 106, DOI: 10.19060/gav.96952

Mevcut durumda, Batı Cephesindeki büyük taarruza üç gün kalmış olması nedeniyle böyle bir kuvvetin gönderilmesi söz konusu bile değildi. Gönderilmelerine karar verilse bile Sırbistan'ı kurtarmaları an itibarıyla mümkün değildi. Bununla beraber Yunanistan'ı da elden çıkarmamak için daha küçük bir birliğin gönderilebileceği bildirilmiştir ve bu birliğin temin edilebileceği tek yer olarak ortaya Çanakkale çıkmıştır.

İngiliz kabinesinde ise bu hareket tarzını, yani Selanik'e birlik gönderilmesini, destekleyenlerin bulunmasına rağmen (Lloyd George ve Sir Edward Carson gibi) genel eğilim aksi yönde, yani Çanakkale seferine kuvvetli bir şekilde devam edilmesi yönündeydi.⁴³³

Kitchener ise Çanakkale'deki bazı birliklerin Selanik'e gönderilmesi için en uygun hareket biçiminin Hamilton'ın Çanakkale'deki cephesini daraltması olacağına inanmaktaydı. Bunun için de asker çekilecek en uygun yerin Suvla olduğunu düşünmekteydi. Ancak Hamilton, Suvla'nın bir sonraki taarruz için muhtemel bir başlangıç noktası ve yaklaşmakta olan kış mevsimi için de bir liman olarak kullanılabilecek olması nedeniyle bu fikre sıcak bakmamıştır. Bununla birlikte, 30 Eylül'de Suvla'dan 10. (İrlanda) Tümeni ve Seddülbahir'den de bir Fransız Tümeni Selanik'e doğru yola çıkmış⁴³⁴ ve Çanakkale'deki cephe hattında hiçbir daralmaya gidilmemiştir. Ancak Hamilton o sıralar tasarlamakta olduğu Suvla'nın kuzeyinden taarruz etme fikrinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Bu arada, Yunanistan'da Venizelos'un Sırbistan'ı destekleme fikrine rağmen, Yunan Kralı durumu yine de tarafsızlığı koruyarak sürdürmeye çalışmıştır. Ancak 3 Ekim'de İtilaf Devletleri Selanik'e birlik indirmeye başladıktan sonra, 5 Ekim tarihinde Venizelos'un Sırbistan'ın saldırıya uğraması halinde Sırbistan'ı destekleyecekleri yönündeki politikası güvenoyu almıştır. Bununla beraber, Venizelos Parlamento'da alınan bu kararı onaylatmak için Kral'a gittiğinde, Kral'ın kararı istenen 150,000 kişilik kuvvetin gönderilmediği için onaylamayacağını öğrenmiş ve bunun neticesinde de istifa etmiştir.⁴³⁵

Bu aşamada İtilaf Devletleri çok olumsuz bir tabloyla karşı karşıya kalmıştır. Champagne ve Loos taarruzları başlamış ve iyi başlamalarına rağmen başarısızlıkla sonuçlanarak İngilizlerin 45,000, Fransızların da 200,000 civarında zayıat vermesine neden olmuştur. Aynı sıralarda İtilaf Devletlerinin Balkanlarda izlediği politika da şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Muhaliflere göre bu politika yüzünden Balkan Devletleri desteklenememiş ve neticesinde bir tanesi (Bulgaristan)

⁴³³ Joseph Maiolo ve Tony Insall, "Sir Basil Zaharoff and Sir Vincent Caillard as Instruments of British Policy towards Greece and the Ottoman Empire during the Asquith and Lloyd George Administrations, 1915-8", **The International History Review**, 34(4), 2012, s. 825, DOI:823 10.1080/07075332.2012.690200

⁴³⁴ Alan S. Wakefield, "Mountains, Mules and Malaria: The British Frontline Soldiers' Experience of Campaigning in Macedonia, 1915-1918", **Journal of the Society for Army Historical Research**, 82(332), 2004, s. 325

⁴³⁵ George Kaloudis, "Greece and the Road to World War I: To What End?", **International Journal on World Peace**, 31(4), 2014, s. 26

İttifak Devletlerine katılmıştır. Sırbistan'ın mevcut durumu için de İtilaf Devletlerinin politikaları suçlanmaktaydı. Buna çözüm olarak ise, tam da Venizelos'un istifa ettiği gün, Calais'te yapılacak bir konferans neticesinde İngiltere ve Fransa Selanik'e 150,000 kişilik bir kuvvetin gönderilmesi kararını almıştır. İngiltere, Batı Cephesinden 3 tümen, Fransa ise Sarraill'in emri altında bulunan 'Doğu Ordusu'nu göndermeye karar vermiştir. Ancak Yunanistan buna rağmen iş birliği yapmaya yanaşmamıştır.

O andan itibaren Çanakkale ve Mısır'ı düşünmekte olan İngilizler, çok da inanmadıkları bu harekattan vazgeçme yolları ararken, Fransızlar yardıma ihtiyaç duyan Sırbistan'ı destekleme politikalarından vazgeçmemiştir. İngiltere'de de Kabinedeki Selanik yandaşları ağırlıklarını hissettirmeye başlamış ve Çanakkale'nin tahliye edilmesi bir anda gündeme gelmiştir. Bununla beraber, 14 Ekim'deki Lordlar Kamarası toplantısında Kabinenin büyük kısmı bu fikre; verilen ağır kayıplar, tahliye durumunda boşa çıkacak olan Türk birliklerinin Mısır'ı tehdit etme ihtimali, kaybedilecek prestij ve Avustralya ve Yeni Zelanda'da oluşacak hoşnutsuzluk gibi sebeplerle karşı çıkmıştır. Diğer yanda da kış mevsiminin getirdiği olumsuzlukların (hırçınlaşan deniz dolayısıyla malzeme sevkiyatının zorlaşacak olması ve soğuk hava gibi) ve yarımada gelebilecek olan Alman birliklerinin ve mühimmatının yaratabileceği sıkıntılar da tartışılmıştır. Selanik için ayrılan birliklerin Çanakkale'ye gönderilmesi durumunda kazanılacak bir zaferin önemi de vurgulanmış ve özellikle Asquith, Kitchener ve Churchill hala Çanakkale'de ısrarcı olduklarını ortaya koymuştur.

Hangi cepheye ağırlık verileceği bu şekilde tartışılırken, 9 Ekim tarihinde Fransa'dan altı adet tümenin Mısır'a gönderilip olayların seyrine göre hangi sahnede kullanılacaklarının belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Aynı sıralarda Hamilton'dan da Yarımada'nın boşaltılması durumunda tahmini zayıat sayısını bildirmesini isteyen bir rapor hazırlaması istenmiştir. Çekilme fikrine tamamiyle karşı olan Hamilton bu isteğe cevaben kendi tahmininin %35-40, kurmaylarının tahmininin ise %50 civarında olduğunu bildirmiştir.⁴³⁶ Asker zayıatına ek olarak son ana kadar kullanılacak olan cephe, binek hayvanları gibi kalemlerde de zayıat verileceğini bildirmiştir.

5.7. Hamilton'ın Görevden Alınması ve Monro'nun Atanması

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, Savaş Bakanlığı ve Kabine'de Hamilton'a duyulan güven düşüşe geçmişti. Her iki kuruma da Hamilton'u eleştiren ve izlediği yanlış yöntemler hakkında bilgi veren raporlar gelmekteydi. Kitchener bu iddialara pek kulak asmaya da meslektaşları onunla aynı fikri paylaşmamaktaydı. Savaşın iyi idare edilmediği yönündeki bilgiler özellikle Avustralyalı bir gazeteci olup, İngiltere'ye giderken Hamilton'un cepheyi ziyaret etmesini kabul ettiği Keith Murdoch'tan gelmiştir. Söz konusu şahıs İngiltere'ye gidince Kitchener hariç neredeyse bütün bakanlarla görüşmüş ve yarımada tahliye edilmesi gerektiği fikrini iletmiştir. Cephe Bakanı

⁴³⁶ Simmons, a.g.e., s. 102

olan Lloyd George bu bilgilerin Selanik yandaşlarının fikirlerini desteklemek için kullanılabileceğini öngörmüş ve Murdoch'ın Avustralya Başbakanı'na yazdığı bir mektup, Lord George'ın talebiyle Asquith'e ulaştırılmış, o da bu mektubu Emperyal Savunma Komitesi'nin (Committee of Imperial Defence) üyelerine sunmuştur.

Söz konusu mektup her ne kadar abartılı bir şekilde yazılmışsa da önemli bilgiler içerdiği de kabul edilmelidir. Bu bilgiler arasında Hamilton ile Braithwaite arasındaki görüş farkları, Hamilton'un birliklerin arasına pek karışmaması ve Kurmay Başkanının etkisi altında kalması dahildir.⁴³⁷ Kitchener, bu eleştiriler karşısında Braithwaite'ın yerine Kiggel'i göndermeyi Hamilton'a önermiş, ancak Hamilton bu düşünceye karşı çıkmıştır. Bunun üzerine Kabine'nin güvenini kaybeden Hamilton görevinden alınmış ve aynı sıralarda Hamilton'un yanısıra Braithwaite de görevinden alınmıştır. Hamilton'dan boşalan göreve Sir Charles Monro atanmış, onun yarımada'ya varışına kadar geçecek sürede ise görevi Birdwood'un yürütmesi kararlaştırılmıştır.

Hamilton 17 Ekim'de İmroz'dan ayrılmıştır. Cesur, atılgan ve gözüpek bir komutan olmasına rağmen, Hamilton üstlerinin yanı sıra astlarının da etkisinde kalmıştır ve böylece kendisinden beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Diğer tarafta, daha önce Fransa'da 3. Ordu'ya komuta eden ve Hamilton'un görevini devralan Monro, savaşın başından beri esas ağırlık verilmesi gereken yerin Batı Cephesi olduğunu savunmuştur. Şimdi ise Monro'dan Yarımada'nın tutulması mı yoksa boşaltılması mı gerektiği konusunda hükümete tavsiyede bulunması isteniyordu. Çanakkale'ye ulaştıktan üç gün sonra yani 30 Ekim'de, Monro, Suvla ve ANZAK karargahlarını ziyaret etmiş ve Yarımada'nın boşaltılmasının daha isabetli bir karar olacağı kanısına varmıştır.⁴³⁸ Bu kararı da şu şekilde kaleme almıştır: "Kıyının çok dar bir kesiminde tutunmaktayız ve Türkler silah ve hakim konum itibarıyla çok güçlü tahkimatlara sahiptir. Türklerin kanatlarına bir taarruzda bulunulamayacağı için sadece cepheden taarruz mümkündür ancak gönderilebilecek takviye kuvvetler ve cephane için sahilde yeterli alan bulunmamaktadır. Bu sebeplerden dolayı yarımada'nın boşaltılmasını şiddetle tavsiye etmekteyim."⁴³⁹

Monro, çekilme esnasında verilecek zayıyatı ise kuvvetinin 3'te 1'i olarak öngörmüştür. Bu sonucu beklemeyen Kitchener, Monro'ya astlarının da aynı fikirde olup olmadığını sormuş ve Byng ve Davies'in tamamen aynı fikirde olduğunu, Birdwood'un ise Türklerin bu çekilmeyi bir zafer olarak görecekları için reddettiğini bildiren cevabını almıştır. Kendi görüşünü ayrıyeten bildiren Maxwell de çekilmeyi reddetmiştir. Bununla beraber, Birdwood bir taarruzda bulunulmasa da kış boyunca hattı tutabileceğini bildirmiştir.

⁴³⁷ Jenny Macleod, **Reconsidering Gallipoli**, Manchester University Press, Manchester, 2004, s. 40-42

⁴³⁸ Jenny Macleod, "General Sir Ian Hamilton and the Dardanelles Commission", **War in History**, 8(4), 2001, s. 437

⁴³⁹ Bean, a.g.e., s. 785

Kitchener, çekilmeye sıcak bakmamakla beraber, Fransızların Selanik konusundaki ısrarı ağır basmaya başlamıştır. 29 Ekim’de Selanik cephesinin en hararetli savunucularından biri olan Briand, Fransa’da hükümet başkanı olmuş ve denge Selanik yönünde değişmeye başlamıştır.

Tam bu sıralarda Çanakkale’deki genç donanma subayları boğazı tekrar hem karadan hem de denizden zorlama fikrini ortaya atmıştır. Ağustos taarruzundan sonra, de Robeck’in bu teşebbüse karşı çıkmasına rağmen, onun kurmay başkanı olan Roger Keyes bu şekilde başarıya ulaşılabileceğine inanmaktaydı. Keyes, Marmara Denizi’ne ulaşıldığı takdirde Türklerin ikmal yollarının kesileceğine ve bu sayede de zafere ulaşılabileceğine inanmaktaydı.⁴⁴⁰ Seferin nihayetlendirilebileceği ihtimali belirince, Keyes görevinden azledilerek İngiltere’ye dönmek ve bu planını Donanma Bakanlığı’na sunmak istemiştir. De Robeck ise bu planının kabul edilmesi halinde kendisinin değil de bir başkasının komutası altında yapılması gerektiğini bildirerek Keyes’in İngiltere’ye gitmesine müsaade etmiştir. Bunu yapmasının nedeni ise Keyes’in önerdiği bu hareketin başarılı olma ihtimali bulunmadığını düşünmesiydi.

Keyes, 28 Ekim’de Londra’ya varmış ve planını yetkililere iletmiştir. 2 Kasım’da buluşan Savaş Komitesinin gündeminde Monro’nun çekilme önerisiyle birlikte Keyes’in planı da bulunmaktaydı. Kitchener, Keyes’in önerisini desteklemiş ve Keyes ve çekilmeye karşı olan Birdwood’un seferi hedefine ulaştırabileceğini bildirmiştir. Kitchener’in etkisinde kalan Komite kararını ertelemekle beraber, Kitchener’in bizzat Çanakkale’ye giderek kararını vermesini kararlaştırmıştır.

Bu kararın akabinde Kitchener, Birdwood’a yarımada geleceğini, çekilmeye kesinlikle karşı olduğunu ve yapılacak yeni bir hareketin Bolayır ve Saros Körfezi’nden yapılması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca Birdwood’a farklı bir önerisi varsa onu da sunmasını isteyen ve yeni bir harekate karar verilmesi durumunda Monro’nun Selanik kuvvetlerinin başına, Birdwood’un ise Çanakkale’deki kuvvetlerin başına getirileceğini bildiren bir telgraf göndermiştir.⁴⁴¹ Bu telgraftan sonra, telgrafta da belirtildiği gibi, Monro Selanik, Birdwood da Çanakkale birliklerinin komutanlığına getirilmiştir. Ancak bu gelişmeyi bildiren bu telgrafi gönderdikten kısa süre sonra, Kitchener boğazı donanmayla tekrar zorlama fikrinin kabine tarafından kabul edilmediğini öğrenmiş, bunun üzerine Birdwood’a daha önce planlandığı gibi yarımada geleceğini bildirmiştir. Ancak bu arada başka bir problem ortaya çıkmıştır. Kitchener ilk telgrafını çekerken, Birdwood’un Bolayır’dan yapılacak her türlü harekate karşı olduğunu bilmemekteydi ki Keyes’in planı kabul edilseydi Birdwood’a biçilen rol bu olacaktı.

⁴⁴⁰ “Gallipoli”, (30.04.1931), **Toowoomba Chronicle and Darling Downs Gazette** (Qld.: 1922 - 1933), s. 10
<http://nla.gov.au/nla.news-article254206301>

⁴⁴¹ Bean, a.g.e., s. 785

Buna ek olarak Birdwood, Monro'nun görevden alınarak yerine kendisinin atanmasına da sıcak bakmamaktaydı ve her iki konuya da itirazını dile getiren bir telgraf çekmişti. Kitchener, bu telgrafi gizli tutmuş, ancak Limni'de Birdwood ile görüşükten sonra Mısır'dakiler hariç Malta'nın doğusundaki bütün kuvvetleri Monro'nun emrine vermiştir. Böylece Akdeniz Seferi Kuvvetinin Komutanı Monro olurken, Birdwood Çanakkale Ordusunun, Mahon da Selanik Ordusunun komutasına getirilmiştir. Monro, karargahını Limni'de kurmuştur.

5.8. Kitchener'in Çanakkale'ye Gelişi ve Çekilme Kararı

Bu arada, Kitchener Marsilya'dan Limni'ye doğru *Dartmouth* kruvazöründe yol alırken, İngiltere'de kendisi aleyhine gelişmeler yaşanmaktaydı. Savaşın kötü gidişatından Kitchener'i sorumlu tutanlar geri dönmemesini veya yerine bir başkasının getirilmesini dilemekteydi. Kitchener, 10 Kasım'da Limni'ye ulaşmış ve ulaşır ulaşmaz Monro, Birdwood, McMahon ve Maxwell ile görüşmüştür. Kitchener bu toplantıya bir yandan çekilme fikrine tamamen açık bir şekilde katılırken diğer yanda çekilmenin Britanya'nın prestijini sarsacağı düşüncesini de tamamen göz ardı edememiştir.⁴⁴² Birdwood'a elindeki kuvvetlerle Türklerin savunmasını yarıp yaramayacağını sorunca, Birdwood'dan 3 veya 4 takviye tümenle bahsedilen görevi yerine getirebileceğini, ancak takviye almadan bunu başarmasının imkansız olduğunu bildiren cevabını almıştır. Bu aşamada Kitchener böyle bir takviyenin söz konusu olmadığına inanmaktaydı ve de Robeck de kendisini donanmanın yapacağı bir hareketin sonuç vermeyeceğine ikna etmişti.⁴⁴³

Böylece taarruz fikrinden vazgeçilmiş ve yarımada'daki birliklerin tutunup tutunamayacağı ve tutunsalar bile bunun başka bir sahneden daha fazla yarar sağlayıp sağlamayacağı gibi sorular gündeme gelmiştir. 12 Kasım'da Seddülbahir'de incelemelerde bulunan Kitchener, takip eden iki gün boyunca da Suvla ve ANZAK bölgelerinde incelemelerini sürdürmüştür.⁴⁴⁴ Yapılan bu incelemelerin neticesi ise çekilme kararına varılması olmuştur.⁴⁴⁵ Ancak, Mısır'ı korumak amacıyla Türk birliklerini meşgul etmek için bir başka yerden, İskenderun yakınlarındaki Ayas'tan Türklere bir taarruzda bulunma fikri belirmiştir. Yapılan planlamaya göre, 2 Tümen Ayas'ta kıyıya çıkartılacak ve burası ele geçirilince yarımada tahliye edilecekti, böylece doğudaki İngiliz prestiji de kurtarılmış olacaktı. Toplantı sona erdikten sonra bu karar Savaş Komitesine gönderilmiştir.

Bununla beraber aynı sıralarda Yunanistan'daki durumda da bir değişiklik ortaya çıkmıştır. Venizelos'un yerine geçen yeni Başbakan Skoloudis, önceki hükümetin Selanik'e davet ettiği İngiliz ve Fransız birliklerinin silahlarına el koyup enterne etmekle tehdit ediyordu ve İtilaf

⁴⁴² Yigal Sheffy, "The Chemical Dimension of the Gallipoli Campaign: Introducing Chemical Warfare to the Middle East", *War in History*, 12(3), 2005, s. 310, <https://doi.org/10.1191/0968344505wh3170a>

⁴⁴³ William D. Puleston, "Asquith and Kitchener", *Scientific American*, 145(3), 1931, s. 210

⁴⁴⁴ AWM, 1/25/8 Part 1, s. 38

⁴⁴⁵ Kevin Fewster ve Vecihi Başarın, *A Turkish View of Gallipoli: Canakkale*, Hodja Educational Resources, Melbourne, 1985, s. 111

Kuvvetleri de burada dağınık halde bulunduğundan direnmeleri pek de mümkün görünmüyordu. Bu tehditle karşı karşıya kalan ve Kitchener'in da katılamadığı Savaş Komitesi yeni bir denizaşırı seferi onaylayacak durumda değildi. Dahası, Genelkurmay da Ayas'a yapılacak bir taarruz için 160,000 askerin gerekeceğini ve Mısır'ın da en iyi Süveyş Kanal hattında savunulabileceğini belirttikten sonra, İngiltere'nin en uygun zamanda kuvvetini yine ana sahnede kullanması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşler Kitchener'a iletilmiş ve Selanik'e gönderilmek üzere olan bir tümenin Mısır'da tutulması haricinde onun hiçbir fikri kabul görmemiştir. Aynı sıralarda İngiltere ve Fransa hem Yunanistan'a bir ultiatom göndermek hem de mevcut birliklere destek için donanmanın bir bölümünü Selanik'e göndermek fikrini masaya yatırmıştı. 17 Ekim'de Paris'te Savaş Komitesi ile bu komitenin Fransız mevkidaşları arasında yapılan bir konferansta ise Ayas'ta kullanılması düşünülen iki tümenin Selanik'e gönderilmesine ve Çanakkale'yi tahliye kararının Kitchener'in nihai raporunun ardından belirlenmesine karar kılınmıştır.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, Kitchener Yunanistan'da Kral ve Başbakan ile görüşmeler yapmış ve bu görüşmeler neticesinde Yunanistan'ın tehditkar tutumu sona ererek tarafsız bir durum meydana gelmiştir. Kitchener görüşmeler sürerken Ayas fikrinin reddedildiğini öğrenmiş ve Limni'ye giderek yarımada'yı boşaltma olasılığını amiral ve generallerle tartışmıştır. Kendi fikrini ise yarımada'ya gelecek olan Alman birlik ve mühimmatının kışı yarımada'da geçirmeyi düşünen İtilaf birliklerini ezip geçmeye yeterli olacağı şeklinde belirtmiştir. Yaptığı görüşmeleden sonra ANZAK ve Suvla bölgelerinin tahliye edilmesinin gerektiğini ancak Seddülbahir'in bir süre daha tutulabileceğini bildiren bir rapor yazmıştır. Bir sonraki gün, yani 23 Kasım'da, ise Savaş Komitesi, Kabineye yarımada'nın tamamen boşaltılmasını tavsiye etmiştir.⁴⁴⁶

Çekilme kararı karacı askerler tarafından alınmış ve denizcilerin tepkisine neden olmuştur. Sağlık sebeplerinden dolayı geçici olarak yarımada'dan ayrılan de Robeck ve yerine getirilen Amiral Wemyss bu mevsimde askerleri gemilere bindirmenin büyük riskler taşıdığını bildirmiştir. Zayiat miktarı olarak ise %30 gibi bir oran öngörmüş ve Boğaz'ın donanma tarafından bir kez daha zorlanması fikrini ortaya atmıştır.⁴⁴⁷ Wemyss'in bu kararlı mesajı Savaş Komitesini o kadar etkilemiştir ki çekilme fikriyle birlikte bu fikir de Kabine'ye sunulmuştur. Bu aşamada Sırbistan'a girmiş olan Sarraile komutasındaki kuvvetin artık geri çekilmek zorunda olduğuna göre ve Kabine'nin de bu kuvvetin Selanik'te hareketsiz beklemesini istemediğine göre, bu birliklere gelecek için biçilen rol belirsizdi. 1 Aralık'ta Londra'ya dönen Kitchener da Selanik'teki birliklerin orada hiçbir işe yaramadığını ve çekilmeleri gerektiğini bildirmiştir.

Bu durumda bu birliklerin Çanakkale'de kullanılması ve Suvla'daki durumu geliştirerek burayı kışa elverişli hale getirmesi fikri belirmiştir. Aynı zamanda ise kış mevsimi gelmiş ve

⁴⁴⁶ Cariker, a.g.e., s. 37

⁴⁴⁷ "Gallipoli" (07.04.1924), **Queensland Times** (Ipswich, Qld: 1909 - 1954), s. 5 <http://nla.gov.au/nla.news-article122037402>

yaşanan gelişmeler kışın yarımada tutunmanın ne anlama geldiğini göstermiştir. Kabine bu kararı 5 Aralık'ta Calais'te Fransızlarla yapılması planlanan konferansa kadar erteleme kararı almıştır. Bu arada Kitchener, Monro'ya bir telgraf çekmiş ve Selanik'ten kendisine 4 tümen gönderilmesi durumunda ve donanmanın da desteğiyle Suvla'da kışı geçirecek kadar alan kazanıp kazanamayacağını sormuştur. Monro sadece birkaç yüz yardalık bir ilerleme sağlanabileceğini bildirmiş ve Birdwood da bu fikri desteklemiştir ancak Byng daha fazla ilerlemenin mümkün olduğunu bildirmek suretiyle diğer ikisinden farklı bir görüş bildirmiştir. Genelkurmay aynı sularda Selanik'teki İngiliz birliklerini Çanakkale'ye taşımak için hazırlıklar yapmaktaydı.

Kitchener, Asquith ve Balfour Fransa'ya Mısır'ın da güvenliğini düşünerek Selanik'ten çekilme fikriyle giderken, Fransızlar, özellikle de koltuğu Selanik'teki Fransız askerlerini çekmemeye bağlı olan Briand, Selanik'te kalma taraftarıydı. 5 Aralık'ta yapılan bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Ancak 7 Aralık'ta Kurmay Heyetlerinin yaptığı ve İngiltere'yi Sir John French'in temsil ettiği toplantıda oybirliği ile Selanik'teki savunmaya devam edilmesi ve Yarımada'nın boşaltılması fikri benimsenmiştir.⁴⁴⁸ Bu kararla Çanakkale seferinin sonu gelmiş ve ertesi gün Suvla ve ANZAK'ın bir an önce boşaltılması, Seddülbahir'in ise şimdilik tutulması yönünde emirler yayınlanmıştır. Bu karar özellikle Çanakkale'de bulunan denizciler için hayal kırıklığı yaratmıştır. Dolayısıyla 8 Aralık'ta tahliye kararı Yarımada'ya ulaştığında Wemyss bir kez daha donanma tarafından zorlama fikrini Deniz Bakanlığına bildirmiş ancak bu önerisi reddedilmiştir.

Selanik'ten çekilme fikri ise Rusya, İtalya ve Sırbistan tarafından kabul edilmemiş ve hatta Rus Çarı, Kral George'a şahsen gönderdiği bir telgrafta Selanik'in tutulmaya devam etmesini istemiştir. Aralık ayının ikinci haftasında ise Bulgarlar, Fransızları ve onları desteklemekle görevli olan 10. İngiliz Tümenini geri çekilmeye zorlamaktaydı. Bu durum Fransa'daki bazı vekillerin Fransa'nın İngiltere'yle ilişkilerinde zayıf davrandığı fikrini ortaya atmasına sebep olmuştur. İşbirliğinin zarar görmesini önlemek içinse İngiliz hükümeti Kitchener ve Sir Edward Grey'i bir anlaşmaya varılana kadar Paris'e göndermiş ve Selanik'e destek verilmesi yönünde karar alınmış ancak böylece de kalabalık bir İngiliz kuvveti savaşın sonuna kadar Selanik'te neredeyse boşu boşuna tutulmuştur.⁴⁴⁹

5.9. Cephedeki Durum

İtilaf Devletleri cephesinde bu gelişmeler meydana gelirken, gelişmelerden tam anlamıyla haberi olmayan Hamilton takviye alamayacağını öğrendikten sonra hattını düzeltmek, yorgun

⁴⁴⁸ Rhys Crawley, "The War at Sea: 1914-18", **The Dardanelles as a Joint Operation**, Sea Power Center, Canberra, 2015, s. 100

⁴⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz: Ian F. Beckett, "The Salonika Campaign", **The Macedonian Front, 1915-1918: Politics, Society and Culture in Time of War**, Routledge, London, 2022.

birliklerini dinlendirmek ve taarruz ruhunu diri tutmak için genel olmasa da yerel taarruzlar yapmayı planlamaktaydı. Bu amaç doğrultusunda emirler yayınlanmış ve bu emirler cümlesinden olarak Birdwood emrindeki 13. Tümenin esas görev yeri olan Suvla'ya, Suvla'da bulunan 54. Tümenin ise ANZAK bölgesine gönderilmesine karar verilmiş ve 28 Ağustos'ta tümenler görev yerlerini değiştirmeye başlamıştır.⁴⁵⁰ Bombatepe'ye Teritoryaller yerleştirilmiş ve Sarıbayır taarruzunu gerçekleştiren birliklere komuta eden Godley tekrar Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninin başına getirilmiştir. Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninin Serçetepe, Yüksek Sırt ve Korku Deresi'nin başında tuttuğu mevkiiler 2. Avustralya Tümeni tarafından devralınmıştır.⁴⁵¹ Böylece kuzeyden güneye doğru ANZAK hattını tutan birlikler 54. Tümen, Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni, 2. Avustralya Tümeni ve 1. Avustralya Tümeni şeklinde sıralanmıştır. ANZAK bölgesinde görevli birlikler ve konumlarını gösterir Charles W.Bean'den alınan kroki ve görev detaylarını içerir bilgiler ve güncel Google-Earth uydu görüntüsünün karşılaştırılması Şekil 22 ile gösterilmektedir.

⁴⁵⁰ AWM, 1/25/5 Part 4, s. 48

⁴⁵¹ AWM, 1/25/5 Part 6, s. 34

olursa ölüm oranının çok yukarılara çıkacağını da bildirmiştir. Bu durumda bu birlikler artık birinci sınıf birlik olarak kabul edilemezdi, dolayısıyla onun önerisi 4 ay ya da daha fazla süre Yarımada'da kalan birlikler derhal tahliye edilmeli ve tedavilerine başlanmalıydı.

Eylül ayının gelmesiyle cephedeki durum olağan bir hal almaya başlamıştır. Taraflar birbirlerini keskin nişancılar ve bombalar ile yoklamış, top atışları yapmış ve çok ciddi bir teşebbüste bulunmamıştır. Siperler düzeltilmeye başlanmış ve lağımçılık faaliyetleri de devam etmiştir. Ayrıca düşmana cephaneye sarfettirmek amacıyla tarafların gösterdiği taarruzlarında da bulunmuştur.⁴⁵³

Hasta ve yorgun birlikler ekseriyetle Mondros'a getirilip burada istirahat etmekteydi. Askerleri en fazla zorlayan hastalıkların başında ishal ve dizanteri vakaları gelmekteydi.⁴⁵⁴ Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeni ile 1. Avustralya Tümenlerinin büyük bir kısmının Limni'de istirahat ettiği zamanlarda, ANZAK'ın savunulması büyük ölçüde 2. Avustralya Tümenine kalmıştır. En kuzey 54. Tümen, en güney ise 1. Avustralya Tümeni tarafından tutulmakta, bunun dışındaki bölgeler ise 2. Avustralya Tümeni tarafından tutulmaktaydı. Bu tümenin komutanı daha önce 1. Tümen komuta etmiş olan General Legge'ydı.⁴⁵⁵ 2. Tümenin Mısır'dan Yarımada'ya intikali sırasında Tümen Karargâhını taşıyan *Southland* isimli gemiye bir torpido atılmış ve yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen mürettebattan sadece 32 kişi ölmüş, gemi de limana çekilmiştir.⁴⁵⁶ Bu olayın yol açtığı gecikmeden sonra 2. Tümen karargâhı 6 Eylül'de ANZAK'a ulaşmıştır ve yaşanan bu sıkıntıya rağmen Mondros'a ulaşmayı başardıkları için ANZAK Kolordusu tarafından tebrik edilmişlerdir.⁴⁵⁷

İngiltere ve Fransa'da meydana gelen gelişmeler ve politika değişiklikleri yüzünden Çanakkale'de seferin son dört ayı boyunca şiddetli çarpışmalar yaşanmamıştır. Suvla'dan Kabatepe'ye, ANZAK'tan da Conkbayırı'na yapılacak bir taarruz için sürekli hazırlık yapılmasına rağmen bu hiçbir zaman gerçekleşmemiş ve sefer siper savaşları şeklinde devam etmiştir, ayrıca keskin nişancılık ve devriyeye çıkma faaliyetleri artmıştır. Türkler artık siperlerini çok güçlendirdiği için de ANZAK'lar şanslarını lağım kazarak denemiştir. Kazılan lağımlarla Türklerin arkalarına geçip onları mağlup etmek planlanmıştır. Bununla beraber, bu gelişmelerle eşzamanlı olarak Türklerin de lağımçılık faaliyetlerinde bir artış meydana gelmiştir. Örneğin 12 Eylül'de 1. Avustralya Tümeni Kanlısirt'teki mevkiilerini 2. Avustralya Tümenine teslim ettiğinde, Türkler bu bölgede ANZAK mevkiilerinden yer yer 20-30 yarıda, yer yer de sadece bir barikatla ayrılan lağım kazmıştır. Taraflar zaman zaman karşı tarafın lağımını patlatmış ve böylece

⁴⁵³ AWM, 1/25/6 Part 1, s. 1-48

⁴⁵⁴ AWM, 1/25/6 Part 9, s. 65

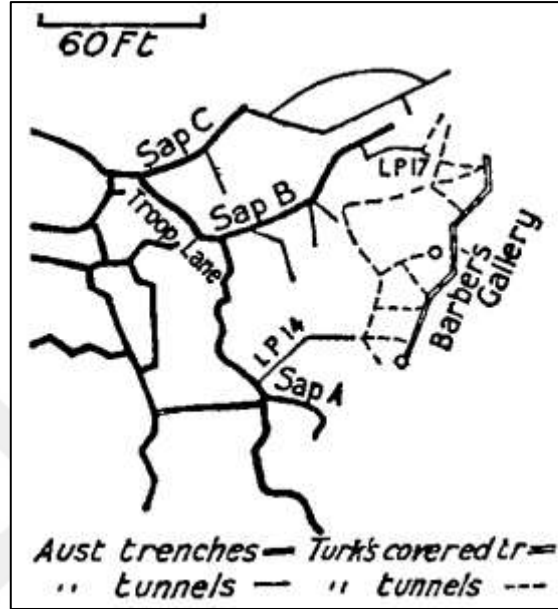
⁴⁵⁵ "High Military Commands" (18.08.1915), *The Telegraph* (Brisbane, Qld.: 1872 - 1947), s. 6 <http://nla.gov.au/nla.news-article177949123>

⁴⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: David C. Holloway, *Combat Colonels of the AIF in the Great War*, Big Sky Publishing, Sydney, 2014.

⁴⁵⁷ AWM, 1/25/6 Part 3, s. 8

savaş yer altında da devam etmiştir. Hatta lağım savaşları Çanakkale cephesinin dördüncü cephesi de denmektedir.⁴⁵⁸ ANZAK bölgesindeki bazı lağımları gösterir kroki örnek olarak Şekil 23 ile sunulmaktadır.

Şekil 23: ANZAK Bölgesinde Bazı Lağımları Gösterir Kroki

Kaynak: Bean, 1941: 816

Devam eden lağımcılık faaliyetleri sonucunda, Kasım ortalarında, ANZAK lağımları Türk siperlerine birçok yerde yaklaşmış ve hatta ulaşmıştır. Hepsinin eşzamanlı patlatılması ve ardından güçlü birliklerle taarruza geçilmesi başarı getirebilirdi ancak an itibarıyla böyle güçlü birlikler mevcut değildi.

Ekim itibarıyla Türk tarafı taarruzda bulunmamış ve bulunmak için niyetleri olduğunu gösteren herhangi bir belirti de gözlenmemiştir. Bilakis daha savunmaya yönelik bir önlem olan dikenli tel engelleri hazırladıkları gözlemlenmiştir. 18-20 Ekim tarihine denk gelen Ramazan Bayramı'nda taarruza geçecekleri gibi bir beklenti oluşsa da Türkler bu tarihlerde beklenenin aksine ANZAK siperlerine üzüm ve meyve göndermiş, ANZAK'lar da buna karşılık olarak Türk siperlerine biki ve sigara göndermiştir.⁴⁵⁹ Zaman zaman birlikler arasında sohbetler bile gerçekleşmiştir. 12 Ekim'de Binbaşı Addison Türklere teslim olmaları halinde kendilerine hiç zarar verilmeyeceğini, İngiltere ile Türklerin eski dost olduğunu söylediğini ancak hiçbir Türkün teslim olmadığını hatta kendisini kendi siperlerine davet ettiklerini bildirmiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ Gürdal Özçakır, "Çanakkale Savaşlarında Lağım Muharebeleri ve Zonguldak-Ereğli Maden İşçileri", *Academia*, s. 8

⁴⁵⁹ Rasit Gurdilek, 'Pilgrimage by Australian and Turkish Survivors', *The Times*, 26 April 1985, s. 7

⁴⁶⁰ AWM, 1/25/7 Part 4, s. 15

P. Whitney Lackenbauer, War, Memory, and the Newfoundland Regiment at Gallipoli isimli makalesinde bazı Kanadalı (Newfoundland) askerlerden alıntı yaparak Türklerin civanmertliğini dile getirmektedir. Yapılan bu alıntıya göre, Türkler hiçbir zaman defin işleriyle meşgul birliklere ateş etmemiştir. Yarımada savaşı bazı askerlere göre keskin nişancılar tarafından yaralanan bazı askerlerin yanına karanlık çöktükten sonra bazı adamlar (Türkler) gelip yaralarını sardıktan sonra onları kendi siperlerindeki bağırımları duyabilecekleri bir mesafeye kadar taşımaktaydı. Türkler bu sebeplerle saygı duymaktaydılar. Türkleri vurmaya çalıştıklarında ise Türkler gülümseyip keskin nişancıları düşmanı avlamaktaydı. Türkleri en çok kızdıran şey onun sahilinde soyunup denizine çıplak bir şekilde girmemizdi. Bu durumda bize denizden çıkmamızı söyleyen bombalar fırlatmaktaydı. Bununla beraber en kızgın anında bile Kızıl Haç'a saygı gösterip yaralılara hiçbir zaman kötü muamelede bulunmamaktaydı.⁴⁶¹

29 Ağustos'tan 24 Kasım'a kadar geçen süre zarfında küçük teşebbüsler hariç her iki taraf da bir taarruza girişmemiştir. Birlikler eğitimlerine ve tatbikatlarına devam etmiştir.⁴⁶² Bu süreçte ANZAK komuta kademesinde de değişiklikler meydana gelmiştir. 1. Avustralya Tümeninin Kurmay Heyeti Kasım başlarında büyük ölçüde Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu ve 2. Tümene nakledilmişti. Birdwood'un Kurmay Başkanı olan Skeen, 9 Eylül'de hastalık nedeniyle C. B. B. White ile değiştirilmiştir.⁴⁶³ Binbaşı Griffiths AIF'de personelden sorumlu, Albay House da sağlık işlerinden sorumlu hale getirilmiştir ve bu ekip Birdwood'un danışmanlığı görevini de yürütmüştür.

16 Ekim'de Hamilton'ın görevden alınmasıyla daha önce de belirtildiği gibi yerine Birdwood görevlendirilmiştir. Birdwood'un resmi olarak Çanakkale Ordusu Komutanı olarak görevlendirildiği 25 Kasım'a kadar ANZAK bölgesinin komutasının Godley'e⁴⁶⁴ (onun yokluğunda da Legge'ye) verilmesine rağmen işlerin büyük bir kısmı White tarafından yürütülmekteydi. Bu tarihten sonra ise ANZAK Kolordusunun komutası da resmi olarak Godley'e verilmiş ve o da ANZAK'ta bulunan komuta kademesinin büyük bir kısmıyla çalışmaya devam etmiştir.⁴⁶⁵ Birdwood da Çanakkale Ordusu Komutanı olarak atandıktan sonra Hamilton'ın kurmay heyetinden bazı isimlerle çalışmaya devam etmekle beraber ANZAK karargahından da bazı transferler yapmıştır. Zaten kendisi de ANZAK'tan kopamamış ve zaman zaman buradaki siperleri ziyaret etmeye devam etmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ Whitney P. Lackenbauer, "War, Memory, and the Newfoundland Regiment at Gallipoli", *Newfoundland Studies*, 15(2), 1999, s. 184

⁴⁶² AWM, 1/25/7 Part 4, s. 13

⁴⁶³ Henry W. Nevinston, *Last Changes, Last Chances*, Nisbet and Company Ltd, London, 1928, s. 37

⁴⁶⁴ AWM, 1/25/8 Part 1, s. 68

⁴⁶⁵ Field-Marshal Lord Birdwood, "General Sir Brudenell White", *The Australian Quarterly*, 12(4), Australian Institute of Policy and Science, 1940, s. 5 <https://www.jstor.org/stable/20630882>

⁴⁶⁶ AWM, 1/25/9 Part 1, s. 19

Godley'in ANZAK Kuvvetlerinin Komutanı olması üzerine Yeni Zelanda ve Avustralya Tümeninin komutası Tuğgeneral Russell'a⁴⁶⁷, Mounted Rifles Tugayının komutası Yarbay Meldrum'a, 54. Tümenin komutası ise Tuğgeneral Hodgson'a verilmiştir. 1. Avustralya Tümeninde ise General Walker'in yaralanması üzerine Ekim ortalarında yerine Tuğgeneral Hobbs getirilmiştir. Ancak birkaç hafta sonra 1. Tümen Komutanı Hobbs ve 2. Tümen Komutanı Legge hastalanıp cepheden ayrılınca yerlerine sırasıyla Tuğgeneral Chauvel ve Tuğgeneral Holmes görevlendirilmiştir.

İngiltere ve Fransa'da seferin akıbetine yönelik henüz nihai bir karar verilemezken zaman geçiyor ve kış mevsimi yaklaşıyordu. Tahminlere göre yılsonuna doğru yağmurlar ve fırtınalar artacaktı. Bu durumda Suvla Limanının güvenliği sağlanamadığı takdirde; cephane, erzak ve birlikler ayda sadece birkaç gün sınırlı bir şekilde indirilebilir ve hasta ve yaralıların da bir süre yarımadada bekletilmesi gerekebilirdi. Bu yüzden levazım ve su depolarını arttırmanın yanı sıra bir hastane inşası da gerekli görülmekteydi. Yağmurların vadi ve dere yataklarında su seviyesini yükselteceğinden hem birlikler hem de vasıtalar için yol yapılması gerekecekti. Birliklerin kışı geçirebilecekleri kışlaların inşa edilmesi ve siperlerin duvarlarının da sağlamlaştırılması gerekecekti. Bununla beraber, ANZAK'ta Türklerin bazı noktalardan sahili gözetleyebilmelerine rağmen, Ağustos taarruzundan sonra indirme yapılabilecek yeterli güvenli alan kazanılmıştı.

Kış için hazırlıkların yapılması Yusufçuktepe savaşından önce başlamıştır. Levazımın depolanması için İmroz'daki Kefalos Limanı uygun görülmüş ve Suvla'nın ANZAK'tan ya da ANZAK'ın Suvla'dan gelecek malzemeyi alabilmesi için ikisi arasında bir raylı sistem kurulması tasarlanmıştı ancak böyle bir yolun düşman ateşine maruz kalması kuvvetle muhtemeldi. Daha önce, 15 Eylül'de, kıyıya çıkarılan iki kamyonun nakliye işlerinde başarılı olmasını da dikkate alan Birdwood, raylı sistem yerine bir kara taşıt yolunun yapılmasına ve nakliyenin de gece vaktinde kamyonlarla yapılmasına karar vermiş ancak her iki öneri de Genel Karargah tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine bir tramvay yolunun yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca sahilden tepelere nakliye sağlamak için bir çeşit teleferik sisteminin kurulması, deniz suyunu yoğunlaştıracak bir tesisin kurulması, mevcut iskelelerin iyileştirilip yenilerinin yapılması ve hastane kapasitelerinin arttırılması tasarlanmıştır.

Ancak halihazırda askerler siper ve kış karargahlarını kazmakla meşgul olduğundan bahsi geçen bu işleri yapacak insan gücünü bulmak bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Seddülbahir'de bu işlerle ilgilenmeleri için Rum çalışma grupları tutulmuş, ANZAK içinse bir grup Maltalı tutulmuştur.⁴⁶⁸ Bununla beraber bu işçilerin büyük bir kısmı cephedeki tehlikeli durumdan dolayı bu görevi yapmaktan vazgeçmiş, geriye sadece 200 kadar Maltalı kalmış ve bu sayıya Mısır'dan

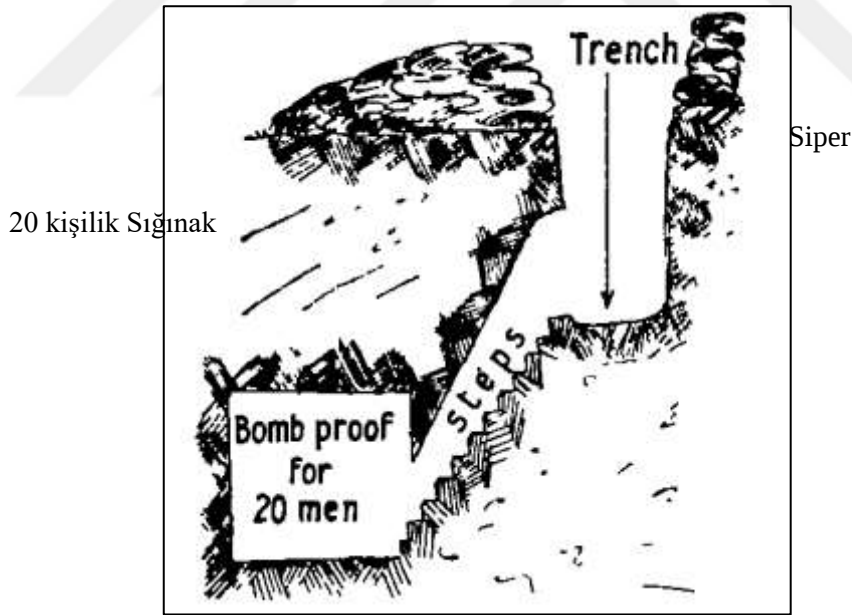
⁴⁶⁷ AWM, 1/25/8 Part 7, s. 27

⁴⁶⁸ Charles Savona-Ventura, "Reproductive Performance on the Maltese Islands during the First World War", *Journal of the Royal Army Medical Corps*, 141(2), 1995, s. 108

getirilen çalışma grupları ve halihazırda yarımada bulunan çalışma grupları da eklenmiş ancak çalışma şartlarının ağırlığı yüzünden bu gruplar etkili bir şekilde çalışmamış ve söz konusu işleri yapmak tekrar askerlere düşmüştür. Kış hazırlıkları da bu şekilde başlamıştır.

8 Ekim’de şiddetli bir fırtına yaşanmış ve bu fırtınadan sonra hazırlıkların hızlandırılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu fırtınada iskeleler yıkılmış, su boruları kırılmış ve su meselesi kendini tekrar hissettirmiştir. Fırtınada Williams Pier’in neredeyse hiç zarar görmemesi üzerine buranın daha da güven altına alınması için 26 Kasım’da *Milo* isimli istimbote batırılarak bir dalgakıran vazifesi görmüştür. Fırtınadan sonra siper ve yollardan suyu tahliye etmek için akar açmak, kış sığınakları kazmak gibi işler de hızlandırılmıştır. Bu arada, Almanların Sırbistan’ı işgal etmesi, kurmay heyetinin kısa sürede daha fazla Alman mühimmatının Türklere ulaşacağını tahmin etmesine yol açmış ve ağır bir bombardıman sonrasında Türkler tarafından yapılacak bir taarruz olasılığının artık daha fazla olduğunu düşünmüşlerdir. Buna önlem olarak birliklerin bombardımandan korunup bombardıman sona erer ermez siperleri doldurabilecekleri tarzda sığınaklar kazmaları ihtiyacı hasıl olmuştur. Savaş genelinde kullanılan geliştirilmiş siper sistemi örneği Şekil 24 ile sunulmuştur.

Şekil 24: Savaş Genelinde Kullanılan Geliştirilmiş Siper Sistemi Örneği

Kaynak: Bean, 1941: 838

Bütün bu çalışmalar emirler uyarınca yürütülmüş, hatta bazı sığınaklarda 7-8 adet giriş ve çıkış, mutfak ve uyumak için ayrı alanlar bile kazılmıştır. Alman denizaltı tehlikesi sebebiyle nakliyelerde meydana gelen sıkıntılardan dolayı bu sığınaklarda yeterli miktarda kereste ve demir kullanılamamasına rağmen ortaya çıkan sığınaklar ihtiyacı karşılamaya yetecek kadar sağlam yapılmıştır.

8 Ekim'den sonraki günlerde hava şartları 27 Ekim'e kadar iyi gitmiş ve bütün bu çalışmalar sürdürülebilmiştir. 27 Ekim'de ise deniz su nakliyesini sekteye uğratacak ve bazı layterleri kıyıya sürükleyecek kadar kabarmıştır. Aynı durum 14 Kasım'da meydana gelen fırtınada da yaşanmış ancak bu fırtına ve sonraki gün meydana gelen fırtına sahildeki tertibatı çok fazla hasara uğratmıştır.⁴⁶⁹

Kitchener'in diğer komutanlarla Çanakkale Seferinin akıbeti hakkında yaptığı toplantı bu fırtınadan sonraki hafta gerçekleşmiş ve birliklere toplantının sonucunun söylenmemesine rağmen indirmelerin durdurulması yönünde verilen emirler seferin gidişatında bir değişikliğe gidildiği izlenimini uyandırmıştır. Buna ek olarak karadaki kıymetli makinelerin de geri gönderilmesi emredilmiş ve hatta Shrapnel Gully'de 12 fitlik bir çukur açan sondaj makinesi 23 Kasım'da tekrar gemilere yüklenmiştir.⁴⁷⁰ Yukarıda bahsi geçen teleferik malzemesi 8 Kasım'da İmroz'a ulaşmasına rağmen hiçbir zaman kıyıya indirilmemiştir. Ayrıca Malta çalışma grubunun ve 54. Tümenin çekilmesi emirleri birliklere seferin sonlandırılacağı yönünde işaretler vermiştir. Yine de birliklerin büyük bir kısmı geri çekilen malzemenin Selanik'te kullanılacağı, birliklerin kış şartlarına daha uygun olan adalarda dinlendirileceği gibi sebeplerden dolayı böyle bir hareket tarzının benimsendiğini ve çekilmenin söz konusu olmadığını düşünmekteydi.

5.10. ANZAK ve Suvla'dan Çekilme

Birliklerin kafaları bu düşüncelerle meşgulken, 22 Kasım toplantısından hemen sonra White, Birdwood'dan toplantıda alınan kararları bildiren bir telgraf almış ve bu telgraf uyarınca General Godley'e haber verip hazırlıklara başlamıştır.⁴⁷¹ White öncelikle çekilme anında oluşacak sessizliğin tehlike oluşturacağını düşünerek Türkleri bu sessizliğe yavaş yavaş alıştırmaya karar vermiştir. Bu karar uyarınca 24 Kasım'da sadece Türklerin taarruz etmesi durumunda bozulacak 2 günlük bir sessizlik dönemi başlatılmıştır.⁴⁷² Ayın 24'ünde Türkler bu duruma bir tepki göstermemiş, 25'inde ise küçük bir Türk grubu Bombasirtı'ndaki siperlere kadar gelerek bomba atmış, 4 kişiyi yaralamış, siperlere giren bir Türk ise emirler gereğince süngülenmiş, diğerleri de bombalarla uzaklaştırılmıştır. Hattın diğer kısımlarında da ANZAK siperlerine yaklaşan Türklerle ya bomba atılmış ya da ateş edilmiştir. 27'sinde Türkler keşif birlikleri göndermiş ve bunlar da ateş edilerek uzaklaştırılmıştır. Sadece Türklerin ilerlemesi durumunda ateşin açıldığı bu sessiz dönem 27 Kasım gecesi sona ermiştir. Türklerin her ilerlediklerinde üzerlerine ateş açılması, onlarda birliklerin kış hazırlıklarıyla meşgul oldukları için sessiz kaldıkları fikrini uyandırmıştır.

⁴⁶⁹ "Storm in the Straits" (04.01.1916), **Warracknabeal Herald (Vic.: 1914 - 1918)**, s. 5. <http://nla.gov.au/nla.news-article132776354>

⁴⁷⁰ AWM, 1/25/9 Part 12, s. 34

⁴⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Horner, D. M. (Ed.), **The Commanders: Australian Military Leadership in the Twentieth Century**, Routledge London, 2021.

⁴⁷² Aslı D. Taşçı ve Ayhan Aydın, "Leisure during War: the Case of Gallipoli (The Dardanelles war of 1915 in WWI)", **World Leisure Journal**, 47(4), 2005, s. 4

27 Kasım gecesi başlayan kar yağışı her iki taraf için de kış hazırlıklarının yapılmasını, hatta süratle yapılmasını gerekli kılmıştır.⁴⁷³ ANZAK cephesinde birliklere kışlık kıyafet ve botlar dağıtılmıştır ve az miktarda ‘rum’ içmelerine izin çıkmıştır. Hayatlarında pek kar görmeyen ANZAK’lar içinse, bu yağış daha önce Noel kartpostallarında gördükleri manzarayı hatırlatmış ve ertesi gün siper gerisinde kartopu oynamışlardır. Aynı gün kar yağışından önce yağmur da yağmış ve bazı siperleri su basmıştır. ANZAK’ta etkisi çok şiddetli hissedilmese de Suvla’daki siperlerde bazı askerler siperlerde boğulmuştur ve ön siperlerin bazıları boşaltılmak zorunda kalmıştır. Türkler de benzer sıkıntılar yaşadıkları için bu durumdan faydalanma yoluna teveccüh etmemişlerdir. Bundan sonra ortaya çıkan dondurucu rüzgar ise durumu daha da zorlaştırmış ve 30 Kasım-8 Aralık tarihleri arasında Seddülbahir’den 1,459, ANZAK’tan 3,246 ve Suvla’dan da 11,086 asker (ki toplamı 15,791’dir) tahliye edilmiş; ANZAK’ta 1, Suvla’da ise 204 asker ölmüştür.⁴⁷⁴

Denizdeki fırtınalar birliklerin geri çekilmesiyle ilgili endişeleri arttırmış ve soğuk hava yüzünden borulardaki içme suyunun büyük bir kısmı donmuştur. Askerlere sadece gündüz bir ve gece bir bardak olmak üzere günlük iki bardak su verilebilmiştir.⁴⁷⁵ Bütün bu zorlukların yanı sıra, Kasım ayında İttifak Devletlerinin cephanesi de Çanakkale’deki Türk birliklerine ulaşmaya başlamış⁴⁷⁶ ve Türkler 29 Kasım’da bu cephaneyle yoğun bir şekilde ateş açmıştır. Bu ateş özellikle Kanlısirt’a yöneltilmiş ve daha önce ANZAK’lara sığınak sağlayan siperler ve sığınaklar yıkılmış ve pek çok asker yıkıntıların altında kalmıştır. Bu bombardımandan hemen sonra Türklerin taarruza geçecekleri düşünülmüş ve hazırlıklar yapılmış ancak Türkler beklenen taarruzu gerçekleştirmemiştir.

Aralık ayına gelindiğinde çekilme konusu Ordu ve Kolordu Komutanları ve onların birkaç yakın kurmay subayı haricindekiler için tam bir muammaydı ve böyle bir kararın alınması durumuna karşın her gece hattın bir yerlerinde ses disiplini uygulanmaktaydı. ANZAK’taki birlikler savunma tertibatlarının kış koşulları ve bombardımanlara karşı koyabilecek düzeyde olmamasına rağmen kendilerinden emin görünmekteydi ancak siper ve sığınakların yeniden yapılması için gerekli olan kereste ve demir de mevcut değildi. Alman denizaltılarının Kasım’da Doğu Akdeniz’de 40 gemiyi batırması da lojistiği ziyadesiyle zorlaştırmaktaydı.⁴⁷⁷

İngiliz Kabinesi henüz çekilmeyi onaylamadan yapılan çekilme planına göre çekilme 3 aşamada gerçekleşecekti. Birinci aşamada garnizonlar kışın yapılacak bir savunma için gerekli

⁴⁷³ Gary Sheffield, “Shaping British and Anzac Soldiers’ Experience of Gallipoli: Environmental and Medical Factors, and the Development of Trench Warfare”, **British Journal for Military History**, 4(1), 2017, s. 28

⁴⁷⁴ Bean, a.g.e., s. 846

⁴⁷⁵ Alison Wishart, “‘As Fit as Fiddles’ and ‘as Weak as Kittens’: The Importance of Food, Water and Diet to the Anzac Campaign at Gallipoli”, **First World War Studies**, 7(2), 2016, s. 142

⁴⁷⁶ Mehmet M. İlhan, **Introduction to the Fourth International Gallipoli Symposium**, İstanbul, 2015, s. 11

⁴⁷⁷ Mustafa Göleç, “Tarihsel Olgu ve Anlatı Stratejileri: Günlük Yazımından Tarih Yazımına “Bir” Gözlemcinin Çanakkale Savaşlarına “Birden Çok” Tanıklığı/Historical Facts and Narrative Strategies: “One” Observer’s “Multiple” Testimonies to the Gallipoli War from Diary to H”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1(2), 2014, s. 137

olacağı düşünölen sayıya indirilecekti. Bu amaçla gerekli olmayan bütün asker, hayvan, silah ve erzak yarımadağan gönderilecekti.⁴⁷⁸ İkinci aşama çekilmenin onaylandığı duyulur duyulmaz yürürlüğe konacak ve asker sayısı ve mühimmat/levazım miktarı çıkarma alanlarını bir hafta tutabilecek sayıya kadar indirilecekti. Üçüncü aşamada ise kalan birlikler mümkün olduğu kadar süratli bir şekilde çekilecekti. Son aşamada birliklerin kötü hava koşulları altında üstün bir düşman tarafından yapılacak bir taarruza bir hafta boyunca karşı koyabilecekleri bir sayıda tutulmalarına dikkat edilecekti. Böyle bir duruma karşı ise yardı başına iki asker ve mevcut topların 3'te 1'i yeterli sayı olarak öngörölmüştür. Bu sayı 11,000 yarda uzunluğunda olan ANZAK ve Suvla hatlarının her biri için 26,000; 7,000 yarda uzunluğa sahip Seddülbahir içinse 18,000 asker olarak hesaplanmıştı. Suvla'da 50,807 olan asker sayısı birinci aşamada 43,160'a, ikinci aşamada ise 25,753'e indirilecekti. ANZAK'ta 41,218 olan sayı ise sırasıyla 35,786 ve 26,195'e; Seddülbahir'de ise 42,697'den yine sırasıyla 29,139 ve 18,556'ya indirilecekti.⁴⁷⁹ Birliklere levazım sıkıntısından dolayı çekilmenin gerçekleşeceğı bildirilmişti.⁴⁸⁰

İkinci aşamada her biri silahlar, hayvanlar ve levazım için olmak üzere her bölgede üç adet gemi bekleyecekti. Donanma askerleri iskelelerden gemilere nakliyei sağlamak için 34 adet motorlu laytere sahipti ve bu sayıya göre her üç bölgeden askerlerin 4 gecede tahliye edilebileceğı hesaplanmıştı.

22 Kasım'daki konferans sona erer ermez Genel Karargâhtaki farklı şubelerin komutanları ilk aşama için hazırlıklara başlamıştır. Yayınlanan emirlerde gizliliğe son derece önem verilmiş ve çekilecek birliklerin adalarda istirahat ettirileceğı, mühimmatın ise Selanik için gerekli olduğu bildirilerek Türklerin, Mısır veya adalardaki muhbirlerinden çekilmeyi haber almaları engellenmeye çalışılmıştır. Yapılan çekilme planı genel hususları ihtiva etmekle beraber detaylar Kolordu Komutanlarına bırakılmıştır. ANZAK'taki planı hazırlayan White'a göre düşman son ana kadar kandırılmalı, genelde uygulanan taktik olan büyük bir taarruz yapıp düşman karşı taarruz yapmaya fırsat bulmadan yapılan ve geriye doğru siperlerin doldurulmasıyla gerçekleştirilen çekilme tarzı benimsenmemeliydi. Böyle bir hareket tarzı Çanakkale'ye uygun değildi çünkü Türklerin çekilmeden şüphelenmesi durumunda yapacakları 300 yardalık bir ilerleme sahilde meydana gelmekte olan her şeyi görmeleri anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla, özellikle ANZAK'ta gizlilik son derece önemliydi ve her bir hatta Türkleri siperlerin hala dolu olduğuna inandıracak sayıda asker son ana kadar tutulmalıydı. Böyle bir planın başarıya ulaşması için son aşama mümkün olduğu kadar kısa bir sürede, en fazla 2 gecede, tamamlanmalıydı. Ayrıca Türklerin durumun farkına varmamalarını sağlamak için ANZAK ve Suvla'da üçüncü aşama eş zamanlı yapılmalıydı.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ AWM, 1/25/9 Part 6, s. 14

⁴⁷⁹ Bean, a.g.e., s. 854

⁴⁸⁰ AWM, 1/25/8 Part 1, s. 68

⁴⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Keith A. Lawless, **The Evacuation Phase of the Gallipoli Campaign of 1915**, Pickle Partners Publishing, Auckland, 2015.

White'in tasarladığı ve Godley'in de onayladığı bu plan 27 Kasım tarihinde Genel Karargaha gönderilmiştir. Bu plana göre ANZAK birlikleri birinci ve ikinci aşamalarda kış koşullarına göre düzenlenme bahanesiyle 22,000 asker ve 30 topa indirilecekti. Bu iki aşamanın 10 gün sürmesi planlanmış ve bu aşamaların sonuna kadar tümen komutanlarına, gizlilik gereği, bilgi verilmemesi kararlaştırılmıştır. Son aşama ise 3 adet hayati koşula bağlı olacaktı. Öncelikle, donanma bu aşamanın 2 gecede tamamlanmasını sağlamak için yeterli miktarda küçük taşıt sağlayacaktı, mevcut hat son ana kadar tutulacaktı ve üçüncü olarak da bütün çekilme 9. Kolordu ile koordineli bir şekilde yürütülecekti.⁴⁸² Son aşamanın ilk gecesinde Kolordu Komutanı ve Kurmay Heyeti komutayı Rear-guard Commander⁴⁸³ olarak görevlendirilen bir yetkiliye devrederek tahliye edileceklerdi. Tümen komutanları da tahliye edilecek, ancak yerlerine görevlerini yerine getirecek kurmay subaylar seçerek bunları Rear-guard Commander'in emrine verecek ve son geceye kalan 10,000 askerin komutası bu subayların elinde olacaktı. Tugay komutanları son partiden önce tahliye edilecekleri için onlar da yerlerine son ana kadar yetkili olacak subaylar tayin edecekti.

28 Kasım'da Amiral Wemyss, Birdwood'dan Gökçeada'da bütün Kolordu Komutanlarıyla bir konferans toplanmasını talep etmiş ve Birdwood komutanlara planlarıyla birlikte bu konferansa katılmalarını bildirmiştir. Konferans 30 Kasım'da gerçekleşmiş ve bazı önemli kararlar alınmıştır. Tahliyeye ANZAK ve Suvla'dan başlanması, Seddülbahir'in ise sona bırakılması kararlaştırılmıştır. ANZAK ve Suvla'ya 10'ar adet motorlu layter ayrılması, 10 tanesinin Gökçeada'da, 7 tanesinin ise Mondros'ta yedekte tutulması kararlaştırılmıştır. ANZAK'ta Kuzey Plajının (North Beach) kullanılacak olmasına rağmen Watson'ın tamir edilmesi ve *Milo*'ya uzanan yeni bir iskelenin yapılmasına karar verilmiştir.⁴⁸⁴ Son aşamanın iki geceyi aşmaması konusunda da fikir birliğine varılmıştır. Bununla beraber gemilerin görev yerlerine gece mi yoksa gündüz mü hareket edecekleri ve Türklerin sona ana kadar şüphelerinin nasıl uyandırılmayacağı konularında çetin tartışmalar yaşanmış ancak bu konular da anlaşmayla sonuçlanmıştır. Gemilerin gündüz hareket etmeleri ve Byng'in muhalefetine rağmen son ana kadar çekilmenin gizli tutulması için azami gayretin gösterilmesi kararları alınmıştır. Alınan bu kararlar 1 Aralık tarihinde Monro'ya iletilmiş, o da kararları onaylamıştır.

Aralık sonunda fırtınaların büyük olasılıkla artacak olması ve 21 Aralık'ta da dolunay olacak olması sebebiyle tahliyenin hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Ancak aynı günlerde İngiltere Hükümeti, Fransa Hükümetine Selanik'te bulunan İngiliz birliklerinin çekilmesi için baskı yapmaktaydı. Bunun başarılması halinde Çanakkale'deki birlikler takviye edilebilirdi ve Wemyss tarafından önerilen ortak hareket gerçekleştirilebilirdi. Bu gelişmelerden dolayı 26 Kasım tarihinde Monro, Çanakkale'deki komutanlara çekilme hususunda çok acele etmemelerini bildirmiştir.

⁴⁸² Naim Babüroğlu, "İtilaf Kuvvetleri'nin Çanakkale Cephesini Tahliyeleri", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2), 2019, s. 98 <https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/54876/751631>

⁴⁸³ Çekilme esnasında birliklerin taarruza uğramasını engellemekle görevli subay

⁴⁸⁴ AWM, 1/25/9 Part 1, s. 49

Bununla beraber, 3-7 Aralık tarihleri arasında, Essex Garnizon Taburu ve 54. Tümen ANZAK'tan gönderilmiş ve 8 Aralık sabahı ANZAK'taki asker sayısı 41,724'ten 36,011'e düşmüştür.⁴⁸⁵

Aynı dönemde Suvla'dan da 6,001 asker ve 12 top tahliye edilmiştir. 8 Aralık'ta ise Birdwood, Kitchener'dan tahliyenin planlandığı gibi yapılmasını bildiren bir telgraf almış ve emri altındaki komutanlara tahliyenin planlandığı üzere gerçekleştirilmesini emretmiştir. Bunun üzerine ANZAK'ta emirden haberdar olan Godley ve White birliklerin su ve levazım sıkıntısı dolayısıyla çekilecekleri bahanesiyle derhal çalışmalara başlamıştır. Bu aşamada donanma ANZAK'ta askerler için 3 adet feribot, hayvanlar, araçlar ve mühimmat/silahlar için birer gemi ve bunlarla sahil arasındaki nakliyei sağlamak için 10 adet motorlu layter bulunduracaktı ki bu gece başına 3,000 tane asker, 10 adet top ve bir miktar hayvan ve taşıtın nakliyesi anlamına gelmekteydi. ANZAK'ta bulunan 79 topun 34'ünün ilk, 45'inin de ikinci aşamada çekilmesi planlanmıştır. Muharip olmayan birliklerin tahliyesine öncelik verilmiş ve ilk etapta Mısırlılar, Maltalılar ve İngiliz iş ocakları tahliye edilmiştir. DMS⁴⁸⁶ olarak 8 Aralık'ta Mısır'dan dönen Albay Howse hastaların da öncelikle tahliye edilmesini sağlamıştır.⁴⁸⁷ Muharip birlikler ise peyderpey tahliye edilmiştir. Bütün tahliyeler Türklerin çekilmeyi fark etmeleri ihtimaline karşın gece yapılmıştır. Yine Türklerin durumu fark etmemeleri için gündüzleri sahile mühimmat ve asker çıkarılmaya edilmiş ve böylece Türklerin dikkati çekilmeden tahliye sürdürülmüştür. Hatta ikinci aşamanın ortalarına gelene kadar ANZAK birlikleri bile bir tahliyenin devam ettiğinin farkına varmamış ve yapılanların kış politikası gereği yapıldığını düşünmeye devam etmişlerdir. Birlikler sefer boyunca katlanılan bu kadar zahmetten ve Türkleri de nispeten içerilere sürdükten sonra bir çekilmenin gerçekleşeceğini düşünmek istememişlerdir ve hatta bazı birlikler siperlerini güçlendirmeye devam etmiştir.

Birliklerin çekilirken ses ve görüntü disiplinine uymaları ve alkollü içeceklerin imha edilmesi emredilmiştir. Örneğin, askerler, gürültü çıkmasını diye postallarını bezle sararlar, ayak sesleri duyulmasını diye rıhtımlara battaniyeler serilir.⁴⁸⁸ 12 Aralık'ta tümen komutanlarına çekilme planı açıklanmış ve bu bilgiyi tugay komutanlarıyla paylaşabilecekleri söylenmiştir. Bu aşamada çekilmenin son aşamasının planı da Gökçeada'da yapılan bir toplantıda tamamlanmıştır. Plana göre 19 ve 20 Aralık hem ANZAK hem de Suvla'da son ana kadar bırakılacak olan 20'şer bin askerın çekileceği tarihler olarak belirlenmiştir. Dolunay olma riski olmasına rağmen Birdwood bu tarihleri fırtınalı havanın yaratacağı risk daha fazla olduğu için kabul etmiştir. Bu toplantıda birlikleri taşıyacak olan deniz vasıtalarının planlaması da yapılmıştır. Bu plana göre motorlu layterler birlikleri açıkta bekleyen gemilere taşıyacak, onlar da yükünü alınca adalara doğru yol alacaktı. Nakliyeler 4 gemiden oluşan 3 grup halinde gelecek ve toplam kapasiteleri 10,700 asker olacaktı. ANZAK'ta son gece zamandan tasarruf sağlamak için birlikler mevcut rıhtımlara değil, mevcut

⁴⁸⁵ Bean, a.g.e., s. 862

⁴⁸⁶ Sağlık işlerinden sorumlu komutan

⁴⁸⁷ AWM, 1/25/9 Part 12, s. 19

⁴⁸⁸ Babüroğlu, a.g.e., s. 99

konumlarına en yakın noktalar olan Azmakdere ve Brighton Beach'e kurulacak olan küçük iskelelerden tahliye edileceklerdi. Yine ANZAK'ta son gece günbatımında 4,000, 21:00 ile 23:00 saatleri arasında 4,000 ve son olarak da 23:00'ten sonra kalan son 2,000 askerin tahliye edilmesi kararlaştırılmıştır. Son birliklerin önce kanatlardan, daha sonra ise merkezden çekilmelerine karar verilmiştir. Yine son birliklerin en cesur ve canlı askerlerden oluşması kararlaştırılmıştır. Birliklerin çekilme düzeni sırasıyla Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8'de verilmiştir.⁴⁸⁹

Tablo 6: İlk Gece Tahliye Edilecek Birlikler

Birlik	Asker Sayısı	Çekilmeye Başlama Saati
20.Hint Tugayı	200	20:30
Doğu Süvari Tugayı	42	20:30
N.Z.M.R. Tugayı	500	21:30
4.Avustralya Piyade Tugayı	623	21:00
N.Z.Piyade Tugayı	555	20:50
3.Avustralya Hafif Süvari Tugayı	160	23:00
1.Avustralya Hafif Süvari Tugayı	327	21:45
5.Avustralya Hafif Piyade Tugayı	1194	17:20
13.Avustralya Hafif Süvari Alayı	310	17:20
6.Avustralya Piyade Tugayı	1645	18:30
2.Avustralya Piyade Tugayı	1035	17:35
1.Avustralya Piyade Tugayı	763	17:15
2.Avustralya Hafif Süvari Tugayı	369	17:30

Tablo 7: İkinci Gece Tahliye Edilecek A ve B Grubu Birlikler

Birlik	A Grubundaki Asker Sayısı	Çekilmeye Başlama Saati	B Grubundaki Asker Sayısı	Çekilmeye Başlama Saati
29.Hint Tugayı	270	17:30	300	20:30
Doğu Süvari Tugayı	230	17:30	300	20:30
N.Z.M.R. Tugayı	280	17:30	160	21:35
4.Avustralya Piyade Tugayı	400	17:35	255	21:30
N.Z. PiyadeTugayı	340	17:25	303	21:00
3.Avustralya Hafif Süvari Tugayı	100	17:30	60	21:40
1.Avustralya Hafif Süvari Alayı	133	17:45	104	21:45
5.Avustralya Piyade Tugayı	703	17:20	300	23:30
6.Avustralya Piyade Tugayı	100	17:20	1006	22:15
7.Tabur	230	17:15	94	21:35
1.Avustralya Piyade Tugayı	752	17:15	282	21:35
2.Avustralya Hafif Süvari Tugayı	218	17:30	120	21:30

⁴⁸⁹ AWM, 1/25/9 Part 13, s. 13-41

Tablo 8: İkinci Gece Tahliye Edilecek C Grubu Birlikler

Konum	Birlik	AskerSayısı	Çekilme Saatiİlk Parti	Çekilme SaatiSon Parti
Susak Kuyu'dan Bomba Tepe'ye	4. Gurkhalar 5.ve 6. Gurkhalar	50 130	01:30	-
Bomba Tepe	Welch Horse Norfolk Yeo. Suffolk Yeo.	42 24 24	01:35 01:40 01:40	-
Kayacık Dere	Wellington M.R. Otago M.R. Canterbury M.R.	34 34 34	01:40 01:42 01:45	02:00 02:20 02:50
Warwick Castle Ağıl Dere	16.Tabur	91	01:35 01:45	01:55 02:50
Durrants Post	13.Tabur	75	01:55	02:15
Cheshire Rigde	Canterbury Taburu	44	01:50	02:15
The Apex	Wellington Taburu	67	02:10	02:15
Şahin Sırtı	8.Hafif Süvari Alayı	38	-	02:15
Destroyer Hill	1.Hafif Süvari Alayı	15	-	02:35
Yüksek Sırt	20.Tabur	100	02:45	03:25
Pope's Hill	19.Tabur	30	02:00	03:15
Bomba Sırtı	17.Tabur	50	02:00	03:15
MacLaurin's Hill	21.Tabur ve 13.Hafif Süvari Alayı	20	02:15	03:00
Kanlı Sırt	24.Tabur	103	02:15	03:00
Silt Spour	7.Tabur	106	02:20	02:50
Black Hand	2.Tabur	64	02:20	02:50
Wheat Field	3.Tabur	66	02:20	02:50
Leanne's Trench	1.Tabur	90	02:20	02:50
Yeşil Dere	4.Tabur	34	02:20	02:50
Ryrie's Post	7.Hafif Süvari Alayı 5.Hafif Süvari Alayı	28 28	02:20 02:20	02:30 02:30
Süngü Bayırı	6.Hafif Süvari Alayı	51	02:20	02:25

Son iki gecede birliklere Rear-Guard Commander olan General Russell komuta edecekti. O da çekildikten sonra en son kalan birliklere ise yarımadayı en son terk edenlerden biri olan Albay Paton komuta edecekti.⁴⁹⁰ Çekilirken lağımların patlatılmamasına karar verilmiş ancak Türklerin çekilenleri takiplerini engelleyebilecek olan Nek'teki lağımlar bundan istisna tutulmuştur ve buradaki lağımların Rear-Guard Commander'in gerekli görmesi halinde son birlikler çekildikten sonra patlatılması kararı verilmiştir.

Sağlık işleri konusunda ise ANZAK açıklarında sadece her zamanki hastane gemisinin görülmesine karar verilmiştir. Son gece ciddi yaralıları tahliye etmek söz konusu olmayacak, bunlar geride bırakılacak olan revirlere götürülecekti. Bu revirlere Kızılhaç bayrağı çekilecek ve yaralılar

⁴⁹⁰ "Anzac Roll Call: Then and Now" (25.04.1940), **The Daily Telegraph** (Sydney, NSW: 1931 - 1954), s. 4 <http://nla.gov.au/nla.news-article247481440>

ertesi gün alınacaktı. Türk tarafının Genel Komutanına yaralıları tahliye etmesine izin vermesi için bir mektup yazılmasına da karar verilmiştir.⁴⁹¹

Türklerin dikkatini çekmemek için çekilme öncesinde birlikler çekilme esnasında takip edecekleri yollarda intikal ettirilmiş ve daha sonra geri getirilmiştir. Böylece intikalin ne kadar süreceği de test edilmiştir. Çekilme her ne kadar birliklerden gizli tutulmaya çalışılsa da 9 Aralık'tan itibaren iskelelerin yapılmaya başlanması, lağımlara patlayıcı döşenmesi gibi etkinlikler birlikleri şüpheye düşürmüştür ve 13 Aralık'ta bütün birlikler çekilmenin gerçekleşeceğini öğrenmiştir. Birlikler karara farklı tepkiler vermiştir. Kimisi onca emeğin boşa gittiğini ve Yarımada'nın hala ele geçirilebileceğini düşünüp hayal kırıklığı yaşarken⁴⁹² kimisi de bunun en doğru karar olduğunu düşünmüştür. Ancak askerlerin büyük bir kısmına en zor gelen şey ise ölen arkadaşlarını geride bırakacak olmaktır. Hatta bir tanesi çekilmenin son gününde Birdwood'a ölen askerleri kastederek: "Umarım derelerden çekilişimizi duymazlar" demiştir.⁴⁹³ Askerlerin çoğu son aşamaya kalanların çoğunun öleceğini düşünmüş ve bu iş için gönüllü olmuş ancak komutanlar, daha önce de bahsedildiği gibi, bu iş için en cesur ve çevik olanları seçmiştir.

Çekilme emri alındıktan sonra hazırlıklar başlamıştır. Güzergahlar belirlenmiş ve bunların tuz ya da un⁴⁹⁴ ile işaretlenmesi, önemli kavşaklara ışıklar yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁹⁵ Bu noktalarda görev yapacak personel belirlenmiştir. Askerlerin postallarından çıkacak olan sesleri kesmek için postalların üzerine çorap giyilmesi, siperlerin tabanlarına battaniye serilmesi kararlaştırılmıştır. Siperlerin dolu olduğu izlenimi vermek için birlikler çekildikten sonra bile kendi kendine ateş edebilen tüfekler oluşturmak için bir tertibat planlanmıştır. Bu tertibat Lance-Corporal (erden yüksek, onbaşından düşük rütbeye sahip asker) Scurry tarafından oluşturulmuştur. Tertibata göre tetiğe bir teneke bağlanıyor, onun yukarısına da dibinde küçük bir delik olan suyla dolu başka bir teneke koyuluyordu. Üsttekinden alttakine yeteri kadar su damladığında alttaki tetiği çekiyor ve tüfek ateş ediyordu. Ateş etme sıklığı ortalama 20 dakikada birdi. Fünne veya mumla yapılan benzer tertibatlar da vardı.⁴⁹⁶

Türkleri çekilmede gerçekleştirecek sessizliğe alıştırmak için çekilme öncesinde sessizlik provaları yapılmıştır. Geride bırakılan cephane ve silahların Türklerin eline geçmemesi için patlayıcılarla kullanılamaz hale getirilmeleri amacıyla düzenlemeler yapılmıştır ve bunların son birlikler çekildikten sonra uygulamaya konmasına karar verilmiştir.

⁴⁹¹ AWM, 1/25/9 Part 8, s. 24

⁴⁹² "The Dissapointment of the Dardanelles" (22.12.1915), **The Daily Telegraph** (Sydney, NSW: 1883 - 1930), s. 8, <http://nla.gov.au/nla.news-article238768691>

⁴⁹³ Bean, a.g.e., s. 882

⁴⁹⁴ AWM, 1/25/9 Part 10, s. 3

⁴⁹⁵ Bill Sellars, "Stealing into the Night — The End of the Gallipoli Campaign", **Insight Turkey**, 11, 1997, s. 117 <http://www.jstor.org/stable/26726578>

⁴⁹⁶ "Official History of the War" (15.01.1925), **Queanbeyan-Canberra Advocate** (NSW: 1905 - 1927), s. 2 <http://nla.gov.au/nla.news-article31687961>

Çekilmenin ikinci aşaması 18 Aralık'ta tamamlanmış ve hemen akabinde son aşama başlatılmıştır.⁴⁹⁷ Bu aşamada ön siperlerin hala çok güçlü tutuluyor olmasına rağmen gerideki siperler terkedilmişti. Çekilmenin bu aşamasını gizlemek amacıyla Türklerin görebildiği yollardan faaliyetin devam ettiği izlenimi yaratmak için katırlar sürülmüştür, her zamanki ateşler yakılmıştır. Öğle saatlerine kadar çekilecek olan ilk birlikler görevlerine devam etmiş, öğle saatlerinde ise bu birlikler yerlerini başkalarına bırakarak siper gerisinde harekate hazır halde toplanmıştır. Saat 17:30'da bu birlikler takip etmeleri gereken yollardan sahile yönelmiştir.⁴⁹⁸ Yoldaki görevliler bu birliklere sahile ulaşan yolları takip edebilmeleri için yardımcı olmuştur. Birlikler ANZAK Koyundaki Watson's İskelesinden çok sessiz bir şekilde iskeleye yanaşan layterlere her biri arasında 20 yarda olan 10'ar kişilik gruplar halinde ilerlemiştir ve iskelede ilerlerken taşıdığı iki adet bombayı denize atmıştır.

Birliklerin karadaki çekilmesi başladıktan kısa süre sonra nakliye gemileri de harekete geçerek demir yerlerine ulaşmıştır. Bu gemiler gizliliği muhafaza etmek için demirlerini atmamış, yavaşça suya bırakmıştır. İlk gecenin programı hem ANZAK hem de Suvla'da kusursuz şekilde işlemiştir. Gece saat 23:00'te General Godley komutayı General Russell'a devrederek *Heliotrope* isimli şalopaya binmiştir.⁴⁹⁹ Beraberinde son on gündür devam eden çekilmeyi neredeyse tek başına yöneten White da bulunmaktaydı.⁵⁰⁰ Rear-Guard Commander olan General Russell'a bir şey olması ihtimalinde onun görevlerini yerine getirmesi için de General N. M. Smyth görevlendirilmiş, ancak Russell görevi tamamlamıştır.⁵⁰¹

Çekilmenin son gününde ANZAK'ta Rear-Guard Commander ve onun astları olan tugay komutanlarının emri altında 10,000 asker bulunmaktaydı. Türklerin çekilmeyi anladıklarına dair herhangi bir emare bulunmamaktaydı ve iki gece önce Türklerin şiddetli ateşine neden olan sessizlik bu gece hiçbir tepki çekmemiştir. Türkler gün boyunca aralıklarla bombardımanda bulunmuş ve ANZAK'lar olağan dışı bir faaliyetin sürdüğünün anlaşılmaması için bu atışlara mümkün mertebe karşılık vermiştir. Ayrıca bütün hat boyunca her zamanki tüfek sayısının gösterilmesine önem verilmiş ve hatta yer yer siperler kazılmıştır.⁵⁰² Askerler mühimmat ve bombaları gömmüş, konserve kutularını ve tencereleri kullanılamaz hale getirmiş, top arabalarının tekerleklerini kesmiş ve muşambalara sodyum hidroksit dökmüştür. Saat 02:15'te Seddülbahir'de planlanan gösteri taarruzu başlamış ve aralıklarla karanlık çökene kadar devam etmiştir. Güneşin batmasıyla çekilme başlamıştır. Emirlere göre çekilme Türklerin taarruza kalkması halinde bile sürdürülecekti. Bunun istisnasını ise Rear-Guard Commander'ın vereceği emir oluşturmaktaydı

⁴⁹⁷ AWM, 1/25/9 Part 1, s. 49

⁴⁹⁸ Yüksel Nizamoğlu, "Türk Kaynaklarının İtilaf Devletleri Tarafından Çanakkale Cephesi'nin Tahliyesiyle İlgili Değerlendirmeleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 13(18), 2015, s. 436

⁴⁹⁹ AWM, 1/25/9 Part 1, s. 49

⁵⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz: Ian C. Littler ve Guy M. Littler, "The 'Last to Leave': An Analysis of the Final Hours of the Evacuation of ANZAC", *Sabretache*, 57(1), 2016, s. 39-47

⁵⁰¹ AWM, 1/25/9 Part 12, s. 16

⁵⁰² AWM, 1/25/9 Part 12, s. 12

ancak bu aşamada da Türkler çekilmenin farkına varmamıştı. A ve B grupları başarılı bir şekilde çekildikten sonra, karada hattı tutan ve 1,500 askerden oluşan C grubu kalmıştı. Makineli tüfeklerin, mancınıkların ve havanların büyük bir kısmı B grubuyla gönderilmiş, geride kalanlar ise sökülmiş ve namlularına patlayıcılar yerleştirilmişti. Bu aşamada Türkler tarafından yapılacak bir taarruz felaketle sonuçlanabilirdi ve bu yüzden cephedeki normal seyri devam ettirmek için her türlü gayret sarf edilmekteydi. Cephelerde 7-8 yarda başına bir adam düşmekteydi ve bunlar normal seyrin devam ettiği izlenimini vermek için mazgaldan mazgala geçerek ateş etmekteydi.⁵⁰³

General Russell 01:30'da komutayı Albay Paton'a devrederek gemiye geçmiş ve bütün birlikler çekildikten sonra Nek'teki lağımın patlatılmasını emretmiştir.⁵⁰⁴ Aynı zamanda ANZAK'ın sol kanadıyla Suvla'nın tamamındaki son birlikler çekilmeye başlamıştır. Bir süre sonra ANZAK'taki diğer birlikler de çekilmeye başlamıştır ve bunlar da peyderpey sahile intikal etmiştir. Saat 03:30'da bütün birliklerin tepelerden çekilmesiyle lağımın patlatılması emri verilmiştir. Lağımın patlatılmasından sonra Türk tarafı şiddetli bir şekilde karşılık vermiştir. Aynı sıralarda ise Paton, Godley'e çekilmenin başarıyla tamamlandığına dair bir mesaj göndermiştir. Paton, kurmay subaylarıyla beraber geride kalmış asker olabileceği düşüncesiyle saat 04:10'a kadar beklemiş ancak gelen olmayınca onları bekleyen istimbota binerek tahliye tamamlamıştır. Suvla'daki çekilme, biraz gecikmeyle de olsa, saat 05:10 itibarıyla başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Suvla'da da geride bırakılan malzemeler ateşe verilmiştir. Son birliklerin çekilmesiyle beraber tahliye başarılı bir şekilde tamamlanmıştır.

Türk tarafı uygulanan gizlilik ve taktikler sebebiyle çekilmenin farkına varmamış ancak kuşku duydukları yönler olmuştur. Örneğin, çekilmenin son aşamasından iki gün önce Türkler tarafından yoğun bir şekilde hava keşfi yapılmıştır ve ANZAK ve Suvla'nın geri bölgelerini bombardıman etmişlerdir. Yine düşman topraklarının ateşi kesmeleri veya seyreltmeleri de kuşku uyandırmıştır ancak uygulanan sessiz dönemde bu tür uygulamalara alıştırılmışlardır. Gemilerden yapılan bombardıman da kuşku uyandırmakla beraber, bunun kara topraklarının yerleri değiştiğinde rutin bir uygulama olması sebebiyle üzerinde çok fazla durulmamıştır. Kasım ayında şüphe uyandıracak derecede sessiz dönemler olmuş ancak keşfe gönderilen Türk birlikleri sağlam bir dirençle karşılaşmış ve sessiz dönemlere alıştırılmıştır.⁵⁰⁵ Aralık ayı boyunca İtilaf saflarında lağımıcılar Türk siperlerine doğru lağım kazmaya devam etmiş, sıhhiye alanları ve diğer yerlerdeki çadırlar varlıklarını devam ettirmiş ve dikenli tel engelleri de dikilmeye devam etmiştir. Bütün bunlar Türk tarafının şüphesini çekmekle beraber bir çekilmenin sürmekte olduğunu düşünmelerini engellemiştir.

⁵⁰³ AWM, 1/25/9 Part 1, s. 50

⁵⁰⁴ Tim Travers, **Gallipoli 1915**, Stroud, Tempus, 2001, s. 208, ISBN 978-0-7524-2551-1

⁵⁰⁵ Naim Babüroğlu, "İtilaf Kuvvetleri'nin Çanakkale Cephesini Tahliyeleri", **Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (2), 2019, s. 100 <https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/54876/751631>

Bu düşüncede olan Türkler dikkatlerini iki konuya yoğunlaştırmışlardır. Bunların birincisi kış şartlarına uygun siper ve akarlar kazmak, ikincisi ise yapılacak büyük bir taarruza hazırlanmaktır. Liman Von Sanders, Kasım sonunda geniş kapsamlı bir taarruz yapmak yönünde karar alındığını ve taarruzun amacının Arıburnu cephesi ile Anafarta cephesinin sağ kanadının birleştiği noktadan taarruz edip burayı yararak her iki cepheyi bölme ve kanatlara yığma olduğunu bildirmiştir. Bu taarruz için gerekli olan takviye birliklerin 2. Ordu Komutanlığından, teknik birliklerin de Almanya'dan temin edilmesi planlanmıştır. Bu amaçla Albay von Berendt, Yarbay Klehmet ve Binbaşı Lothes keşifte bulunup gerekli hazırlıkları yapmak üzere Almanya'dan Çanakkale'ye gelmiştir. Yapılacak taarruzda görev alması planlanan birlikler siper gerisine alınmış ve eğitimlerine başlanmıştır.⁵⁰⁶

Bu taarruz planının duyulmaması için Türk tarafı çok titiz davranmıştır. Gerekli olan cephe sevk edilmeye başlanmış ve komutanlardan bu taarruz için en uygun noktaların nereler olduğuna dair fikirleri sorulmuştur ancak en yüksek kademedekilerin dışında kimseye bilgi verilmemiştir. Yapılan hesaplamalara göre taarruz Ocak ayının sonlarında gerçekleşecekti.

Türk Genelkurmayının temsilcisi olan Zeki Bey'e göre öğleden sonra Seddülbahir'de yapılan bombardıman ANZAK ve Suvla'da olağandışı bir şeylerin olduğu yönünde kuşku uyandırmıştır. Ayrıca Gökçeada'da her zamankinden fazla vapur bulunması da kuşkuya mahal vermiştir. Gözetleyicilere her zamankinden daha dikkatli olmaları söylenmiş ve fakat kıyı ve yarımada üzerindeki sis gözetlemeyi zorlaştırmıştır. İtilaf birliklerinin ateşi gece yarısına kadar aynı şiddette devam etmiş, kıyıda gözlenen ışıklar ise yeni birliklerin indirilmekte olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁰⁷ Nek'te patlatılan mayından sonra Türk tarafı bir taarruz yapılacağını düşünmüş, ancak taarruz gelişmeyince daha önceden verilen ve bir lağımın patlatılmasından sonra oluşan kraterin derhal işgal edilmesi gerektiğini bildiren devamlı emir uyarınca bir bölük derhal harekete geçmiş ve kraterleri hiçbir dirençle karşılaşmadan ele geçirmiştir.⁵⁰⁸ Siperleri boş bulan askerler durumu komutanlarına bildirmiş ve 06:40'ta bütün birliklerin taarruza geçmesini bildiren emir yayınlanmıştır. Türkler sahile vardıklarında gemiler üzerlerine ateş açmıştır ve açılan bu ateş denizaltıların varlığının bildirildiği 07:37'ye kadar sürmüştür. Çekilen askerler Türklere çeşitli tuzaklar (bomba bağlı kazma sapları gibi) da kurmuştur ancak bu tuzaklar beklenen sonucu vermemiştir. Türkler geride bırakılan erzak, levazım ve benzerlerinden çekilmenin aceleyle yapıldığı sonucuna varmıştır. Özetle Türklerin çekilmeden şüphelenmelerine Seddülbahir'deki taarruz, devriyeye çıkan çok sayıdaki uçak, Gökçeada'da görülen gemiler sebep olsa da başarıyla uygulanan plan sayesinde şüpheleri doğrulanmadan çekilme tamamlanmıştır.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Bean, a.g.e., s. 898

⁵⁰⁷ Bean, a.g.e., s. 899

⁵⁰⁸ AWM, 1/25/8 Part 3, s. 45

⁵⁰⁹ Micheal Evans, **From Legend to Learning: Gallipoli and the Military Revolution of World War I**, Land Warfare Studies Centre, Working Paper No: 110, 2000, s. 17

5.11. Seddülbahir'den Çekilme

Seddülbahir'in tahliye edilmesi emri ise 28 Aralık'ta verilmiştir ve Türkler Ocak'ın ilk haftasında bundan haberdar olmuşlardır. Birdwood, Seddülbahir'deki son aşamanın ANZAK ve Suvla'daki gibi iki gecede değil, tek gecede yapılması gerektiği yönünde karar vermiştir ve bunun için de tarih olarak 8 Ocak veya bu tarihten sonra havanın elverişli olacağı ilk gece belirlenmiştir. Türkler çekilmeyi haber aldıktan sonra 7 Ocak'ta şiddetli bir bombardıman açmış ve iki adet lağım patlattıktan sonra İngilizlerin sol kanadına taarruz etmiştir ancak ANZAK ve Suvla'da kurulan tuzakların Türklere zayıat verdirmedi buradakilerin şevkini kırmış ve taarruzdan bir sonuç elde edememişlerdir. 8 Ocak'ta ise beklenenin aksine Türkler açılması halinde sahilde vahim sonuçlar doğuracak olan ateşi açmamıştır ve buradaki çekilme de 9 Ocak tarihinde başarılı bir şekilde sona ermiştir.⁵¹⁰

5.12. Savaşın Sona Ermesi

Böylece Çanakkale seferi de sona ermiştir. Savaş esnasında bu kadar dar bir alanda başka hiçbir yerde bu kadar çaba sarf edilmemiş ve bu kadar kahramanlıkla dolu bir savaş verilmemiştir. Çanakkale Savaşı İtilaf Devletleri adına başarıyla sonuçlanmasa da olumlu sonuçları olmuştur. Türklerin kuvvetlerinin büyük bir kısmını buraya yığması Mısır'ın savunulmasını kolaylaştırmıştır. Ruslar dolaylı yoldan istediklerinden fazlasına ulaşmış ve Türklerin muharip kuvvetleri yıpratılmıştır. Bununla beraber İtilaf Devletlerinin Rusya'yla olan bağlantısının kurulması, Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak, Balkan Devletlerini kazanmak gibi ana hedeflerden hiçbirisi gerçekleşmemiştir.

Başka bir sonuç olarak ise bu sefer Avustralya ve Yeni Zelanda'yı dünyaya tanıtmıştır. Avustralya savaşta 7,594'ü ölü olmak üzere 26,094 zayıat vermiştir. Yeni Zelanda ise 2,431'i ölü olmak üzere 7,571 zayıat vermiştir.⁵¹¹ Avustralya'da bu savaşta bir akrabası ya da arkadaşı zayı olmayan neredeyse hiç kimse olmamasına rağmen, çekilme ne İngilizlere ne de İngiltere'ye karşı bir tepki yaratmıştır çünkü ANZAK'lar gibi hem Fransızlar hem de İngilizler oldukça ağır bir bedel ödemiştir. Savaşın sona ermesine rağmen Avustralya ve Yeni Zelanda üzerindeki etkisi unutulmayacak kadar yoğun olmuştur. Daha sonra bu birliklerin savaşın başka sahnelerinde savaşmalarına rağmen hiçbirisi Çanakkale kadar iz bırakmamıştır. Çanakkale Savaşı'nın ve Çanakkale'nin Avustralya ve Yeni Zelanda için en önemli sonucu iki ülkenin de psikolojik olarak

⁵¹⁰ Mücahit Özçelik, "İtilaf Devletlerinin Çanakkale'yi Tahliyesinin Türk Basınına Yansımaları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 13(18), 2015, s.461, DOI: 10.17518/caty.57551

⁵¹¹ Rakamlar yaklaşık olup kaynaklara göre bazı farklılıklar göstermektedir. Örneğin Peter 'Slade Gallipoli Thanatourism The Meaning of Anzac' isimli makalesinde Avustralyalılar için ölü sayısını 8,141, zayıat sayısını ise 26,111 olarak vermektedir. Yeni Zelanda için ise sayıları 2,721 ölü ve 4,752 zayıat olarak ifade etmektedir ki bu sayılar savaşa katılanların takribi %80'ine tekabül etmektedir

birer ulus olarak ortaya çıktığı yer olmasıdır.⁵¹² Kelimenin tam anlamıyla Avustralyalılığın ve Yeni Zelandalılığın doğum tarihi 25 Nisan olarak kabul edilmiştir.

Her yıl 25 Nisan’da Şafak Ayini’ne katılan binlerce Avustralyalı ve Yeni Zelandalı kim olduklarını ve nereden geldiklerini hatırlamakta ve bu ziyaret bir nevi hac olarak kabul edilmektedir. Hatırayı canlı tutmak için Avustralya ve Yeni Zelanda’da bazı sokaklar, meydanlar vb. Gallipoli Bulvarı, ANZAK Meydanı gibi savaş alanındaki isimlerle anılmaktadır. Yine her yıl 25 Nisan’da okullarda ANZAK’ların savaş alanında yedikleri kurabiyeler ‘ANZAK Kurabiyeleri’ ismiyle pişirilmektedir.

⁵¹² Peter Slade, “Gallipoli Thanatourism The Meaning of Anzac”, **Annals of Tourism Research**, 30, Birleşik Krallık, 2003, s. 780

SONUÇ

1914 yılında başlayıp dört yılı aşkın bir süre devam eden 1. Dünya Savaşı dünya tarihini ve dünya üzerinde yaşayan halkları derinden etkilemiştir. Bu savaşta birçok cephe açılmış ve savaşa birçok millet iştirak etmiştir. Büyük Savaş'ta açılan her cephe önemli olmakla beraber, bunların içinde en dikkat çeken ve en önemli sonuçlar doğuranlardan birisi Çanakkale'dir. Çanakkale cephesi 19 Şubat 1915 tarihinde İngiltere'nin öncülüğünde sadece gemilerini kullanarak, kara çıkarması yapmadan, Çanakkale Boğazından geçip başkent İstanbul'u işgal ederek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve böylece hem kendilerinin hem de müttefiklerinin durumunu rahatlatmak için açılmıştır. İngilizlere göre Çanakkale Boğazı civarında bulunan Türk istihkamları eski ve topları kifayetsizdir. Bu durumda üstün donanma gücüne sahip olan İngiltere ve müttefikleri Fransa'nın modern savaş gemilerinin uzun menzilli toplarının Çanakkale'deki istihkam ve topları bertaraf etmesi işten bile değildi. Bununla beraber, bu düşüncelerle 19 Şubat 1915 tarihinde açılan ve 18 Mart 1915 tarihine kadar devam eden Çanakkale Cephesi'nin deniz muharebelerinden oluşan ilk kısmı Türk savunması karşısında başarısız olmuş ve İngiltere ile müttefiklerini Çanakkale Cephesinin ikinci aşaması olan kara harekatını başlatmaya mecbur bırakmıştır.

Mısır'da yapılan hazırlıklardan sonra İtilaf Devletleri kara kuvvetlerinin Çanakkale Cephesine iştirak etmek üzere Adalar Denizi'nde bulunan Limni, Bozcaada, Gökçeada gibi adalara sevkıyatı başlamıştır. Bu birliklerin arasında İngiliz ve Fransız askerlerin yanı sıra Avustralya, Yeni Zelanda, Senegal, Hindistan gibi koloni askerleri de görevlendirilmiştir. Çanakkale Cephesi Türk tarafının kesin galibiyetiyle sonuçlanmış, İtilaf Kuvvetleri 9 Ocak 1916 tarihinde Yarımada'yı tamamen terk etmiştir. Çanakkale Zaferi yıllardır girdiği neredeyse her savaştan mağlup çıkan Türk milleti için bir umut ışığı yakmış, özgüvenini yeniden kazanmasını sağlamış ve ileriki yıllarda kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Fevzi Çakmak, Fahrettin Altay ve Cumhuriyet'in kurulmasında emekleri geçen daha nice komutan Çanakkale Cephesi'nde görev almıştır.

İngiltere ve Fransa I. Dünya Savaşının galibi olmakla beraber Çanakkale Cephesinde mağlup olmuşlardır. İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale'deki mağlubiyeti kendileriyle birlikte savaşa katılan kolonilere de teşmil edilmektedir. Neticede cephede birlikte savaşmış ve birlikte yenilerek Yarımada'dan çekilmişlerdir. Bununla beraber, daha sonra bağımsızlıkları için mücadele veren bütün milletlere önemli bir örnek teşkil eden Çanakkale Cephesi ve Türk tarafının verdiği mücadele bu savaşta mağlup olan koloni devletler için de büyük değişimler yaratmıştır.

Çalışmamızın odak noktasını oluşturan Avustralya da bu savaştan ciddi biçimde etkilenmiş ve yenilmesine rağmen ciddi kazançlar devşirmiştir.

Avustralya'nın Çanakkale cephesinde elde ettiği en önemli kazanç, her ne kadar kendisine verilen görevi tam anlamıyla yerine getiremese de, savaşta gösterdiği direnç sayesinde bütün dünyanın artık Avustralya'yı tanınmasıdır. Avustralyalılar geniş bir coğrafyada ve zaman zaman da birbirlerinden uzak yaşadıkları için doğayla mücadele ederek hayatta kalmayı öğrenmiş ve bu mücadele onlara inisiyatif alabilme özelliği kazandırmıştır. Bu özellikleri savaşta da kendini göstermiş ve harekete geçmek için mutlaka emir bekleyen İngiliz ve Fransızların aksine çoğu zaman durumun gerektirdiği gibi savaşmışlar ve kısmi de olsa bir başarı elde etmişlerdir. Kara çıkarmalarının birinci aşamasında Avustralyalılara verilen görev Kocaçimen Tepe'yi işgal etmeleri ve Türklerin takviye kuvvetlerinin kuzeyden asıl çıkarma sahası olan güneye (Seddülbahir'e) intikallerinin engellenmesidir. Yapılan planlamaya göre Avustralyalılar Kabatepe'de karaya çıkarak hedefleri üzerine yürüyecekti, ancak çoğu kaynağa göre akıntı yüzünden daha kuzeyde bulunup çok zorlu bir arazi yapısına sahip olan Arıburnu'na çıkmışlardı. Yaşanan ilk şaşkınlığa rağmen Avustralyalılar hedeflerine ulaşmak için büyük çaba sarf etmiş ve Conkbayırı'na kadar ilerlemiş ancak Mustafa Kemal'in askeri dehası ve Türk askerinin muazzam direnci onların buradan geri çekilmelerine neden olmuştur. Bununla beraber Avustralyalılar tutunabildikleri arazide siperler kazarak arazinin zorluğuna rağmen bir köprübaşı tutmayı başarmıştır. Hatta bu özelliklerinden dolayı kendilerine kazıcı anlamına gelen "digger" ismi verilmiştir. Ayrıca, Seddülbahir'de yapılacak taarruzlarda Türk tarafının güney bölgesine kuvvet göndermesini engellemek için Seddülbahir'deki taarruzlarla ya eşzamanlı ya da biraz öncesinde olmak üzere taarruzlar gerçekleştirerek bu hedeflerini her zaman olmasa da zaman zaman gerçekleştirerek kendilerine tevdi edilen en önemli görevi yerine getirmişlerdir.

Kara çıkarmalarının ikinci aşaması 6 Ağustos tarihinde başlamıştır. Birinci aşamada ana sahne olan Seddülbahir'den ilerleme sağlanamaması üzerine İtilaf Devletleri Çanakkale'de taktiklerini değiştirmiştir. Artık ana sahne Seddülbahir değil, Arıburnu ve Suvla'ydı. Yapılan plana göre Kocaçimen Tepesi ele geçirilerek Yarımada Kabatepe – Maydos doğrultusunda ele geçirilecekti. Böylece Türk Ordusunun İstanbul ile olan bağlantısı kesilecek, denize hâkim olan topçu mevzileri ele geçirilecek ve Suvla Körfezi yaklaşan kış mevsimi için bölgede bulunan bütün birlikler için bir üs haline getirilmiş olacaktı. Bu amaçla üç ayrı taarruz Temmuz ayı içinde bütün ayrıntıları ile planlanmıştı. Öncelikle Seddülbahir'de bulunan altı tümendenden ikisi, Türklerin buradan esas cepheye kuvvet kaydırmalarını önlemek için taarruza geçecek; daha sonra 13. Tümen, bir İngiliz ve bir de Hint Tugayı tarafından desteklenen iki Avustralya Tümeni Sarıbayır'ın hâkim sırtından büyük bir taarruz gerçekleştirecek ve son olarak 10. ve 11. Tümenler Anafarta Sırtını güven altına alıp sağ kanatlarını ANZAK'larla birleştirerek buradaki taarruzu desteklemek için Suvla Körfezine indirilecekti. Avustralyalılar 6 Ağustos günü başlayan taarruzlarını başarıyla geliştirmiş ve tekrar Conkbayırı'na kadar ilerlemiştir. Ancak Avustralyalıları çıkarmanın ilk

gününde olduğu gibi yine Mustafa Kemal'in askeri dehasıyla birleşen Türk savunması durdurmuştur. Durdurulmalarına rağmen Avustralyalılar kendilerine tevdi edilen görevi bir kez daha büyük ölçüde yerine getirmiş, ancak Suvla'da gerçekleştirilen taarruzun başarısız olması yüzünden onlar da geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Diğer bir ifadeyle Avustralyalılar kara çıkarmalarının birinci aşamasında kendilerine verilen görevi mümkün mertebe yerine getirmelerine rağmen Seddülbahir'de bulunan İngiliz ve Fransız birliklerinin kendilerinden beklenen ilerlemeyi sağlayamadıkları için başarısız olmuşlardır. Kara çıkarmalarının ikinci aşamasında ise Avustralyalılar kendilerine verilen görevi yine mümkün mertebe yerine getirmelerine rağmen bu sefer Suvla'da bulunan İngiliz birliklerinin başarı sağlayamaması üzerine başarısız olmuşlar ancak bütün dünya bu sayede Avustralya ve Avustralyalıların başarılı mücadelesini duymuştur.

Avustralyalıların savaşta gösterdiği bu başarı hem Avustralya Arşivi'nden (Australian War Memorial) elde edilen belgelerle, hem konuyla ilgili olarak kaleme alınan çeşitli eser ve makalelerde, hem de Avustralya'da yayınlanan gazetelerde göze çarpmaktadır. Özellikle gazetelerde yayınlanan makalelerde İngiltere İmparatorluğunun savaşta sahip olduğu iyi askerlerin Avustralyalılar olduğu ve kendilerine verilen görevleri başarmak için ellerinden geleni yaptıkları bildirilmektedir. Hatta Akdeniz Seferi Kuvveti'nin komutanı olan Ian Hamilton da ANZAK bölgesindeki arazinin Avustralyalılar ve Yeni Zelandalıların cesareti ve kararlılığı sayesinde ele geçirilip genişletildiğini bildirmektedir. Bu başarı ve övgüler 1901 yılına kadar her biri ayrı yönetilen eyaletlerden oluşan ve 1901'de birleşerek henüz emeklemeye başlayan Avustralyalıların milli benlik duygularını önemli ölçüde etkilemiş ve henüz gelişiminin ilk aşamalarını yaşamakta olan ulus bilincini ayağa kaldırmıştır.

1788 yılında İngiltere tarafından kolonileştirilen Avustralya her zaman kendini İngiltere'nin bir uzantısı olarak görmüştür. İngiltere'nin başarılarıyla sevinmiş, İngiliz geleneklerini mümkün olduğunca sürdürmüş ve İngiltere'yi anavatan olarak görmeye devam etmiştir. Bununla beraber, Çanakkale Cephesi'nde verdikleri mücadele Avustralyalıların düşüncelerinde bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Yine İngiltere'ye bağlı kalmakla beraber, Çanakkale Savaşı Avustralyalılarda milli bir ruhun canlanmasına yol açmıştır. Daha önce milli bir günleri olmayan Avustralyalılar Çanakkale'de kara savaşlarının başladığı ilk gün olan 25 Nisan'ı Avustralya Günü olarak kutlamaya başlamışlardır. Bu tarihte bütün Avustralya'da savaşta hayatını kaybedenler anılmakta, coşkulu kutlamalar yapılmakta ve hatta bu duyguyu gelecek nesillere aktarmak için okullarda da çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Avustralya'nın ulus olma düşünce ve ruh hali Çanakkale Savaşı'yla ortaya çıkmıştır. Avustralya'da bazı sokak ve isimlere bu savaşla bağlantılı isimlerin verilmesi, okullarda cephedeki askerlerin yediği yemeklerin pişirilip yenmesi, her yıl 25 Nisan tarihinde birçok Avustralyalının

Çanakkale’ye gelmesi ve seyahatin de bir “pilgrimage”, yani hac olarak nitelendirilmesi bunun en somut örneklerindendir.

Türkler ve Avustralyalılar Çanakkale Savaşı’nda birbirlerine karşı kıyasıya savaşmış ancak daha sonraki dönemde iki toplum arasında bir nefret dili oluşmamıştır. Henüz savaş sürerken birbirine çok yakın olan siperlerden birbirlerine üzüm, meyve, bisküvi ve sigara atarak ikramlarda bulunmuş ve hatta zaman zaman da sohbetlerde bulunmuşlardır. Türkler geceleri yaralı düşman askerlerine yanaşıp yaralarını pansuman ettikten sonra kendi siperlerine yakın bir yere kadar taşıyıp bırakmışlardır ve bundan ötürü Türkler düşmanda saygı uyandırmıştır. Avustralyalı askerlerin demeçlerinde esas düşmanları olarak Türkleri değil, Almanları gördükleri ifadelerine rastlamak mümkündür. Savaş sona erdikten sonra, 8 Şubat 1924 tarihinde Çanakkale Savaşı’nda muharip olarak da görev alan ve yaralanan Avustralya Başbakanı Stanley Bruce Gelibolu’daki mezarlıkları ziyaret etmiş ve bazı gözlemlerde bulunmuştur. Ayrıca Atatürk ile dostane ilişkilere sahip olan Bruce, ziyareti sırasında Türklerin gösterdiği ilgiden çok memnun kaldığını daha sonra defaten dile getirmiştir.

İki toplum arasında nefret dili oluşmamasının en büyük göstergelerinden birisi de Atatürk’ün 1934 yılında ANZAK askerleri ve ailelerine ithafen sarf ettiği şu sözlerdir, "Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar. Burada bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır." Dünya tarihinde yolları savaşta kesişen toplumların ve liderlerinin birbirleri hakkında bu tür kelimelerde bulunması pek rastlanır bir olgu değildir. Hatta bu sözler iki toplum arasındaki dostluğun bir nişanesi olarak Sydney şehrinde bulunan Hyde Park’ta bir anıt üzerine yazılmış ve 2015 yılında anıtın açılışı yapılmıştır. Atatürk 1938 yılında hayatta veda ettiğinde cenaze töreninde yine karşılıklı saygının sembolü sayılabilecek bir katılımcı bulunmaktaydı, ANZAK Komutanı General Birdwood. Yine dünya tarihinde bir zamanlar karşı cephelelerde savaşan komutanların birbirlerinin cenazelerine katılmaları da çok sık rastlanan bir olay değildir ki bu da iki toplum arasında nefret dili oluşmasının aksine karşılıklı saygıya dayalı bir ilişkinin geliştiğinin en somut örneklerindendir.

Büyük Savaş sona erdiğinde Çanakkale Cephesi’nde muzaffer olmasına rağmen Osmanlı Devleti müttefikleriyle birlikte savaşın kaybedenleri safında yer almıştır. Diğer İttifak Devletlerinin imzaladığı ağır şartlar taşıyan anlaşmalar gibi, Osmanlı Devleti de İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan ve çok ağır şartları olan Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Mondros Mütarekesiyle Osmanlı Devletinin eli kolu birçok anlamda İtilaf Devletleri tarafından bağlanmıştır. Birçok hususta Osmanlı Devleti’ni zor durumda bırakan mütareke etkisini her iki tarafa da binlerce ölüye mal olan savaşların cereyan ettiği Çanakkale’de de göstermiştir. Mondros Mütarekesi

imzalandıktan sonra İtilaf Devletleri Çanakkale ve Gelibolu'yu işgal ederek ölüleri için yapılacak mezarlıklarla ilgili çalışmalara başlamışlardır. Bu çalışmalar cümlesinden olarak Osmanlı Devleti'nin muhalefetine rağmen mezarlık ve anıt inşaatlarını başlatmış ve bunları korumak için de bölgeye nöbetçi kulübeleri dikmişlerdir. İnşa faaliyetleri sürerken Sevr Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmanın hükümlerine göre bölgede yapılacak mezar, anıt ve bunlara giden yolların mülkiyeti İtilaf Devletleri'ne verilmiştir.

Milli Mücadele'nin kazanılması üzerine İtilaf Devletleri ve TBMM temsilcileri arasında Lozan görüşmeleri başlamış ve nihayetinde Lozan Anlaşması imzalanmıştır. Lozan'da mezarlıklar konusu da görüşülmüş ve hararetli tartışmalara sebep olmuştur. İngilizler mezarlıklarla ilgili olarak Sevr'deki şartların değiştirilmeden kabul edilmesini istemiş, İsmet Paşa ise mezar ve anıtlar için ayrılacak alanın sınırlı tutulmasını ve mevcut mezarların olduğu gibi kalmasını teklif etmiştir. Lord Curzon, Yarımada'da 4.5 km uzunluğunda ve 1.5 km genişliğinde bir toprak parçasının kendilerine bırakılmasını talep etmiş ve İsmet Paşa bu teklife de ilerde bölgenin askeri amaçlarla kullanılabileceğini düşünerek karşı çıkmıştır. Neticede mevcut mezarlıkların bulunduğu bölgelerin, Türk hakimiyetinin zedelenmemesi koşuluyla, oldukları yerlerde bırakılması kabul edilmiştir. Ayrıca, mezarlıkların Türk Hükümetinin onayıyla birleştirilmesine de izin verilmiştir. Buradaki gelişmelerde de Türk tarafı meselelerin çözülmesinde Avustralya temsilcilerinden ziyade İngiliz temsilcilerle tartışmalara girmiş ve anlaşmazlığa düşmüştür. Yapılan anlaşma gereği taraflar bölgede askeri, ticari, turistik vb. hiçbir faaliyette bulunamamaktadır ve ziyaret için Türk mercilerden izin almak zorunludur. Bölgede Türk bayrağı dalgalanmakla beraber özel günlerde mezarlıkların ait olduğu bayraklar da göndere çekilmektedir. Neticede İtilaf Kuvvetlerinin ölen askerleri Türkiye'de hem Türk milletinin alicenaplığı hem de Atatürk'ün 1934 yılında İtilaf Devletlerinin Türk topraklarında ölen askerlerinin ailelerine ithafen yaptığı konuşmasındaki anlayış gereği huzur içinde yatmaktadırlar.

I. Dünya Savaşı sırasında Avrupa Cephelerinde yapılan taarruzlar neticesinde zaman zaman büyük arazi parçaları ele geçirilmiştir. Ancak, Çanakkale'de yapılan taarruzlarda verilen büyük zayıflara rağmen hem arazinin zorluğu hem de başarılı Türk savunması sebebiyle çok dar toprak parçaları ele geçirilebilmiş ve bu küçük kazanımlar bile çok kıymetli görülmüştür. Hal böyleyken İtilaf Kuvvetleri kazandıkları bu küçük arazi parçalarına bile isim verme gereği duymuştur. Bu isimler genellikle ya o bölgeyi ele geçiren komutanın ismi (Leane's Trench gibi) ya da Anavatanlarından bir bölgenin ismi (Tasmania Post gibi) şeklinde tezahür etmiştir. Bununla beraber elde edilen arazinin darlığından dolayı bu bölgeler Türk haritalarında isimlendirilmemiştir ve dolayısıyla da buraların Türkçe isimleri çalışmada verilememiştir. Bu sorun tarihçiler, harita mühendisleri ve bölgeyi iyi bilen yerleşikler tarafından yapılacak ortak bir alan çalışmasıyla giderilmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

AWM 1/25/1 Part 1

AWM 1/25/2 Part 2

AWM, 1/25/1 Part 3

AWM, 1/25/1 Part 5

AWM 1/25/1 Part 6

AWM 1/25/1 Part 7

AWM 1/25/1 Part 8

AWM 1/25/2 Part 3

AWM 1/25/2 Part 4

AWM 1/25/2 Part 5

AWM 1/25/3 Part 2

AWM 1/25/3 Part 3

AWM 1/25/4 Part 1

AWM 1/25/4 Part 2

AWM 1/25/4 Part 3

AWM 1/25/4 Part 4

AWM 1/25/5 Part 1

AWM 1/25/5 Part 2

AWM 1/25/5 Part 3

AWM 1/25/5 Part 4

AWM 1/25/5 Part 5

AWM 1/25/5 Part 6

AWM 1/25/5 Part 8

AWM 1/25/6 Part 1

AWM 1/25/6 Part 3
AWM 1/25/6 Part 4
AWM 1/25/6 Part 9
AWM, 1/25/7 Part 3
AWM 1/25/7 Part 4
AWM 1/25/8 Part 1
AWM 1/25/8 Part 2
AWM 1/25/8 Part 3
AWM 1/25/8 Part 7
AWM 1/25/9 Part 1
AWM 1/25/9 Part 6
AWM 1/25/9 Part 8
AWM 1/25/9 Part 10
AWM 1/25/9 Part 12
AWM 1/25/9 Part 13
AWM 1/26/1 Part 6
AWM, 1/42/1 Part 1
AWM, 1/42/1 Part 3
AWM, 1/42/2 Part 1
AWM 1/42/3 Part 1
AWM 1/42/3 Part 2
BOA, DH. EUM. VRK, 14/100
BOA, HR. SYS, 2412/11
BOA, HR. MA, 1125/2
BOA, HR. MA, 1125/44
BOA, HR. MA, 1126/62
BOA, HR. MA, 1133/58
BOA, HR. MA, 1133/67
BOA, HR. MA, 1135/7

BOA, HR. MA, 1135/96

BOA, HR. MA, 1155/72.

BOA, HR. SYS, 2316/12

BOA, HR. SYS, 2409/21

BOA, HR. SYS, 2411/51

BOA, HR: SYS, 2098/12

BOA, MB. İ, 180/77

BOA, MV: 202/141

BOA, MV: 244/24

BOA, İ-DUİT: 162/102

ATASE Arşivi, BDH-3701-12-32

AVPRI, Telegram from Girs, 23.7.1914

Commonwealth War Graves Commission Newsletter, January 2013, www.cwgr.org

b. Gazeteler

“Anzac Roll Call: Then and Now” (25.04.1940), **The Daily Telegraph** (Sydney, NSW: 1931 - 1954), 4 <http://nla.gov.au/nla.news-article247481440> (19.09.2019)

“Anzac Withdrawal” (19.02.1916), **Weekly Times** (Melbourne, Vic: 1869 - 1954), 15 <http://nla.gov.au/nla.news-article121104283> (01.04.2019)

“Australians in Egypt” (08.02.1915), **The Sun** (Sydney, NSW: 1910 - 1954), 5 <http://nla.gov.au/nla.news-article229335832> (05.02.2019)

“Australia’s War Organisation” (17.04.1918), **The Telegraph** (Brisbane, Qld.: 1872 - 1947), 4 <http://nla.gov.au/nla.news-article176069087> 08.04.2020)

“Dardanelles” (11.09.1921), **The Sun** (Sydney, NSW: 1910 - 1954), 14 <http://nla.gov.au/nla.news-article224137532> (09.06.2020)

“Emden Relics” (05.11.1918), **The Register** (Adelaide, SA: 1901 - 1929), 4 <http://nla.gov.au/nla.news-article60527920> (09.06.2022)

“Four Years of War” (22.12.1918), **Sunday Times** (Perth, WA: 1902 - 1954), 13 <http://nla.gov.au/nla.news-article57998741> (25.05.2019)

“Gallipoli” (07.04.1924), **Queensland Times** (Ipswich, Qld.: 1909 - 1954), 5 <http://nla.gov.au/nla.news-article122037402> (03.05.2022)

- “Gallipoli” (30.04.1931), **Toowoomba Chronicle and Darling Downs Gazette** (Qld: 1922 - 1933), 10 <http://nla.gov.au/nla.news-article254206301> (01.04.2022)
- “High Military Commands” (18.08.1915), **The Telegraph** (Brisbane, Qld: 1872 - 1947), 6 <http://nla.gov.au/nla.news-article177949123> (01.04.2022)
- “Honor Won on Field” (27.11.1915), **The Herald (Melbourne, Vic.: 1861 - 1954)**, s. 1 <http://nla.gov.au/nla.news-article242411538> (23.03.2021)
- “Landing Of Australian and New Zealand Forces on Gallipoli, April 25, 1915” (25.04.1941), **Western Star and Roma Advertiser** (Qld: 1875 - 1948), s. 6, <http://nla.gov.au/nla.news-article98093156> (22.12.2021)
- “Lemnos, March, 1915” (18.03.1916), **The Brisbane Courier** (Qld: 1864 - 1933), 13 <http://nla.gov.au/nla.news-article20061268> (09.06.2022)
- “Lemnos, March, 1915” (15.04.1916), **The Queenslander** (Brisbane, Qld: 1866 - 1939), 8 <http://nla.gov.au/nla.news-article23604281> (31.05.2019)
- “Official History of the War” (15.01.1925), **Queanbeyan-Canberra Advocate** (NSW: 1905 - 1927), 2 <http://nla.gov.au/nla.news-article31687961> (11.12.2020)
- “Officers Selected” (15.08.1914), **Weekly Times** (Melbourne, Vic.: 1869 - 1954), 34 <http://nla.gov.au/nla.news-article121111929> (09.06.2020)
- “Storm in the Straits” (04.01.1916), **Warracknabeal Herald (Vic.: 1914 - 1918)**, 5. <http://nla.gov.au/nla.news-article132776354> (15.12.2020)
- “The Broken Hill Sensation: Fanatical Turks” (13.01.1915), **Sydney Mail** (NSW: 1912-1938), 12 <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/166254284?searchTerm=broken%20hill%20attack%201915> (12.12.2019)
- “The Dardanelles” (17.04.1929), **Examiner** (Launceston, Tas.: 1900 - 1954), s. 9 <http://nla.gov.au/nla.news-article51538905> (04.05.2019)
- “The Disappointment of the Dardanelles” (22.12.1915), **The Daily Telegraph** (Sydney, NSW: 1883 - 1930), 8 <http://nla.gov.au/nla.news-article238768691> (30.07.2020)
- “-----” (31.12.1915), **The Register** (Adelaide. SA: 1901-1929), 8, Memorabilia, <https://trove.nla.gov.au/newspaper/article/59985204?searchTerm=broken%20hill%20attack%201915> (22.09.2019)
- “The Expeditionary Force” (18.09.1914), **The West Australian** (Perth, WA : 1879 - 1954), 8 <http://nla.gov.au/nla.news-article28567047> (09.06.2022)
- “The Great Landing at Gaba Tepe, Gallipoli” (26.04.1919), **The World's News** (Sydney, NSW: 1901 - 1955), 17 <http://nla.gov.au/nla.news-article130596818> (22.09.2019)

- “The Landing at Gallipoli” (30.06.1915), **Kerang Observer** (Vic.: 1914 - 1918), 3
<http://nla.gov.au/nla.news-article152677208> (29.06.2020)
- “The Manitou Incident” (24.04.1915), **Examiner** (Launceston, Tas: 1900 - 1954), 7
<http://nla.gov.au/nla.news-article50811926> (22.04.2020)
- “The River Clyde” (18.02.1919), **The Richmond River Express and Casino Kyogle Advertiser** (NSW: 1904 - 1929), s. 3, <http://nla.gov.au/nla.news-article120246104> (09.08.2021)
- “Tuesday, August 4, 1914” (04.08.1914), **The Argus** (Melbourne, Vic: 1848 - 1957), 8
<http://nla.gov.au/nla.news-article10800335> (06.03.2020)
- “War Stories” (18.03.1916), **Observer** (Adelaide, SA: 1905 - 1931), 38,
<http://nla.gov.au/nla.news-article164660245> (30.09.2020)
- “Where the Australians Were” (08.05.1915), **The Register** (Adelaide, SA: 1901 - 1929), 11
<http://nla.gov.au/nla.news-article59611105> (07.11.2021)
- “With the Australians In Egypt” (23.01.1915), **The Mildura Cultivator** (Vic: 1888 - 1920), 6
<http://nla.gov.au/nla.news-article74814216> (09.06.2022)
- “At Gallipoli” (24.02.1916), **Echuca and Moama Advertiser and Farmers’ Gazette** (Vic: 1914 - 1918), 3 <http://nla.gov.au/nla.news-article154228569> (14.06.2022)
- “Australian Troops (01.05.1915), **The Australasian** (Melbourne, Vic: 1864 - 1946), 30
<http://nla.gov.au/nla.news-article142972317> (14.06.2022)
- “Gallipoli” (14.08.1915), **The Maitland Weekly Mercury** (NSW: 1894 - 1931), 5
<http://nla.gov.au/nla.news-article127153222> (14.06.2022)
- “Nationalism and Culture” (30.04.1936), **The Central Queensland Herald** (Rockhampton, Qld.: 1930 - 1956), 22 <http://nla.gov.au/nla.news-article70351974> (22.09.2021)
- “Saturday Magazine Pilgrimage to Gallipoli” (21.04.1990), **The Canberra Times** (ACT: 1926 – 1995), 19 <http://nla.gov.au/nla.news-article122101972> (31.05.2020)

c. Diğer Kaynaklar

Ahmad, Feroz (1969), **The Young Turks**, Clarendon Press, Oxford.

Akalın, Durmuş (2015), “Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Savaşı”, **Belgi Dergisi**, (10), 1461-1466. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/35058/388869> (18.02.2022)

Akça, Bayram (2006), “Mustafa Kemal’in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşları’nın Yeri”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Özel Sayı, 107-114. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23528/250678> (22.01.2022)

- Aksakal, Mustafa (2008), **The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Albertini, Luigi (1952), **The Origins of the War of 1914**, Oxford University Press, London.
- Aldoğan, Şahin ve Özçelik, Melike Bayrak (2021), **Çanakkale Muharebeleri Anlatım ve Değerlendirme**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Altıntaş, Yusuf Z. (2016), “Çanakkale Kara Savaşlarına Osmanlı-Alman Donanmasından Bir Katkı: Alman Deniz Yüzbaşı R. Firlé’nin Terekesinden Goliath Zırhlısının Batırılışı”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (29), (31-46). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad/issue/53557/713403> (15.12.2021)
- Arıker, Samet (2019), “Çanakkale Cephesi’nde Osmanlı Donanmasının Faaliyetleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7(96), 489-503. DOI: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.33285> (18.12.2020)
- Armaoğlu, Fahir (2007), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Arslanyürek, Yaşar (2019), “Bulgaristan Cephesi’ndeki Gelişmelerin Mondros’a Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16 (1), 17-30. DOI: 10.33437/ksusbd.517859
- Atabay, Figen (2014), **Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi**, TTK, Ankara.
- Atabay, Mithat (2015), “Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk”, Erdemir, Lokman, ve Solak, Kürşat (Ed.), **Çanakkale Muharebeleri’nin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler** içinde (105-118), Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale.
- Ayan, Ergin (2010), “Alman Subaylarının Hatıralarına Göre Çanakkale’de Mustafa Kemal”, **Journal of International Social Research**, 3(11), 92-102.
- Aybay, Rona (2019), “Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Bazı Güncel Sorunlar”, **D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan**, C.21, Özel Sayı, 2729-2742.
- Babüroğlu, Naim (2019), “İtilaf Kuvvetleri’nin Çanakkale Cephesini Tahliyeleri”, **Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi**, (2), 92-118. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/54876/751631> (31.05.2021)
- Balázs, Balatoni (2021), “Bulgaria and Hungary in the First World War: A View from the 21st Century”, **Hiperboreea**, 8(1), 147–151. DOI: <https://doi.org/10.5325/hiperboreea.8.1.0147> (29.03.2022)
- Barrett, K. D. (1921). **Diary of an Australian soldier**, Lothian Book Publishing Company Ltd, Melbourne.

- Barrett, Michael B. (2013), **Prelude to Blitzkrieg: The 1916 Austro-German Campaign in Romania**, Indiana University Press, *ProQuest Ebook Central*, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/ktulibrary-ebooks/detail.action?docID=1387214> (07.11.2020)
- Barry, Godfrey ve Cox, David J. (2008), “‘The Last Fleet’: Crime, Reformation, and Punishment in Western Australia After 1868”, **Australian & New Zealand Journal of Criminology**, 41(2), 236-258.
- Bartlet, Ellis Ashmead (2013), **Çanakkale Kıyametin Fragmanı**, Çev. Yüzbaşı Rahmi, Granada Yayınları, İstanbul,
- Baş, Nurdan (2015), “Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 13(18), 89-116. DOI: 10.17518/caty.29298 (22.12.2017)
- Bayur, Yusuf H. (1955), **Türk İnkılâbı Tarihi (Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki Ve Sonuçları)**, C. III/KS. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bean, Charles E. W. (1941), **The Story of Anzac**, 11. Baskı, Angus and Robertson Ltd, Sydney.
- Beaumont, Joan (2020), **Australia’s War 1914-18**, Routledge, London.
- Beckett, Ian F. (2022), “The Salonika campaign”, Gounaris, Basil C. vd. (Ed.) **The Macedonian Front, 1915-1918: Politics, Society and Culture in Time of War**, Routledge, London.
- Bell, Gregory J. (2010), “The Failure of the Allied Naval Dardanelles Campaign Explained”, **Theories and Practices**, (2), 255-261.
- Beyoğlu, Süleyman (1990), **Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bhambra, Gurinder K. ve Holmwood, John (2018), “Colonialism, Postcolonialism and the Liberal Welfare State”, **New Political Economy**, 23(5), 574-587. DOI: 10.1080/13563467.2017.1417369 (23.12.2017)
- Bilbaşar, Sayhan (1972), **Çanakkale 1915**, Tekin, İstanbul.
- Bittner, Donald F. (2005), “Good Men Wasted...” Dreadful!!!”: Two Royal Marine Officers’ Commentaries On Gallipoli, March-August 1915”, **Journal of the Society for Army Historical Research**, 83(336), 309-326. <http://www.jstor.org/stable/44231252> (08.08.2018)
- Black, Jeremy (Ed.) (2001), **European Warfare, 1815-2000**, Palgrave Macmillan Limited, New York.
- Boeckh, Katrin (2016), “The Rebirth of Pan-Slavism in the Russian Empire, 1912–13”, Boeckh, Katrin, Rutar, Sabine, (Ed.) 1. Baskı içinde (105-137), **The Balkan Wars from Contemporary Perception to Historic Memory**, Palgrave Macmillan Cham, Londra. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44642-4_5 (09.10.2018)

- Bostancı, Mustafa (2014), “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Hicaz’da Hakimiyet Mücadelesi”, **Gazi Akademik Bakış**, 7(14), 117-136. DOI: 10.19060/gav.46190 (15.06.2017)
- Boyle, Liam (2019), “The Significant Role of the Australia Acts in Australian Public Law”, **Federal Law Review**, 47(3), 358-389.
- Bridge, Carl, (2015), “Australia’s Gallipoli, 1915: Myths and Realities”, **Historian**, (125), 34-37.
- Broad, Roger (2006), **Conscription in Britain, 1939-1964: The Militarisation of a Generation**, Taylor & Francis, London.
- Butlin, Noel George (1994), **Forming a Colonial Economy: Australia 1810-1850**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Byrne, L. A. (2014), **Official History Of The Otago Regiment In The Great War 1914-1918 [Illustrated Edition]**, Pickle Partners Publishing, Auckland.
- Cameron, David W. (2009), **’Sorry, Lads, But the Order is to Go’: The August Offensive, Gallipoli: 1915**, UNSW Press, Sydney.
- Cameron, David W. (2011), **The August Offensive at Anzac 1915**, Big Sky Publishing, Newport.
- Cameron, David W. (2013), **Shadows of Anzac: An intimate history of Gallipoli**, Big Sky Publishing, Newport.
- Cariker, Thomas L. (2001), **The Dardanelles Campaign-Failure Through Strategic Indecision**. Army War Coll Carlisle Barracks PA.
- Cawood, Ian J., ve McKinnon-Bell, David (2014), **The First World War**, Routledge, New York.
- Cemal Paşa (2006), Kabacalı, Alpay (Ed.), **Hatıralar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Chambers, Stephen (2012), **Suvla: August Offensive**, Pen and Sword Books, South Yorkshire.
- Chambers, Stephen (2014), **Anzac: Sari Bair**, Pen and Sword Books, South Yorkshire.
- Christensen, Thomas. J. (1991), “Mobilization and Inadvertence in the| Marc Trachtenberg July Crisis”, **International Security**, 16(1), 189-203.
- Churchill, Winston (1939), **The World Crisis 1911-1918**, Odhams Press, London.
- Clark, John J. (1963), “Anglo-German Naval Negotiations, 1898 to 1914 and 1933 to 1938 a Study in Arms Control”, **Royal United Services Institution. Journal**, 108(632), 349-353, DOI: 10.1080/03071846309429738 (19.08.2016)
- Cleverly, Jeff (2017), “More than a Sideshow? An Analysis of GHQ Decision Making during the Planning for the Landings at Suvla Bay, Gallipoli, August 1915”, **War in History**, 24(1), 44-63.

- Collins, D. (1973), "The Franco-Russian Alliance and Russian Railways, 1891–1914", **The Historical Journal**, 16(4), 777-788. doi:10.1017/S0018246X00003940
- Condon, Peter D., (2016), **Gallipoli: The First Day**, Monterey Keys, Queensland.
- Cook, James, ve Price, A. Grenfell (1971), **The Explorations of Captain James Cook in the Pacific, As Told by Selections of His Own Journals, 1768-1779**, Dover Publications, New York. https://archive.org/details/explorationsofca00cook_0.
- Corbett, Julian (1926), **Harekat-ı Bahriyye**, Bahriye Matbaası, İstanbul.
- Cramer, Lorinda (2017), "Keeping Up Appearances: Genteel Women, Dress and Refurbishing in Gold-Rush Victoria, Australia, 1851–1870", **Textile**, 15(1), 48-67, DOI: 10.1080/14759756.2016.1209876 (22.09.2019)
- Crawford, Timothy W. (2014), "The Alliance Politics of Concerted Accommodation: Entente Bargaining and Italian and Ottoman Interventions in the First World War", **Security Studies**, 23(1), 113-147. DOI: 10.1080/09636412.2014.874177 (30.01.2016)
- Crawley, Rhys (2014), **Climax at Gallipoli: The Failure of the August Offensive**, University of Oklahoma Press, Oklahoma
- Crawley, Rhys (2015), "The War at Sea: 1914-18", Forbes, Andrew, **The Dardanelles as a Joint Operation**, Sea Power Center, Canberra, 95-102.
- Crawley, Rhys (2010), "The myths of August at Gallipoli", Stockings, Craig A. J. (Ed.), **Zombie Myths of Australian Military History** içinde (50-69), University of New South Wales Press, Sydney.
- Crouse, Henry A. (2009). **The Sick Man's Last Fight: The Role of the Ottoman Empire in the First World War**, Pell Scholars and Senior Theses. https://digitalcommons.salve.edu/pell_theses/40 (18.07.2019)
- Çağlak, Engin (2019), "Medyada Algı Yönetimi Aracılığıyla Kamuoyu Oluşturulması: 1915 Avustralyasında Broken Hill Olayı Üzerinden Savaş Söylemi Çözümlemesi", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21 Ek Sayı, 109-125. DOI: 10.26468/trakyasobed.424502 (12.03.2020)
- Çevik, Zeki ve Yıkılmazpehlivan, Emirhan. (2018), "Birinci Dünya Savaş'ında Romanya Osmanlı Askeri Valiliği", **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, 4(7), 162-175.
- Daddis, Gregory A. (2012), **Armageddon's Lost Lessons: Combined Arms Operations in Allenby's Palestine Campaign**, Air Command and Staff College, Wright Flyer Paper No. 20, Maxwell Air Force Base, Al: Air University Press.
- De Weerd, H. A. (1929), "Winston Churchill—A British War Lord", **Current History (1916-1940)**, 29(4), 622-628. <https://doi.org/10.1525/curh.1929.29.4.622> (28.03.2019)

- Delaney, Douglas E. (2017), **The Imperial Army Project: Britain and the Land Forces of the Dominions and India, 1902-1945**, Oxford University Press, Oxford.
- Demir, Hakan "Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 6(1), (Temmuz 2017), 57-77.
- Demir, Mahmut (2014), "Makbûl İbrahim Paşa'nın Veziriazamlığı ve Mısır'daki Faaliyetleri", **Mediterranean Journal of Humanities**, 4(1), 97-114. DOI:10.13114/MJH.201416427 (22.05.2018)
- Doak, Robin S. (2009), **Assassination at Sarajevo: The Spark that Started World War I**, Compass Point Books, Minneapolis.
- Dragnich, Alex N. (2018), "Nikola Pašić", Radan, Peter, Pavkovic vd. (Ed.), **The Serbs and their Leaders in the Twentieth Century**, Routledge, London 30-57.
- Duncan, Keith T. (1996), **Linking Operations to Strategy and Tactics in the Dardanelles**, Naval War College Newport RI.
- Dutton, David J. (1975), **France, England and the Politics of the Salonica Campaign (1915-18)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London.
- Edwards, E. W. (1957), "The Japanese Alliance And The Anglo-French Agreement of 1904", **History**, 42(144), 19-27. <http://www.jstor.org/stable/24403123> (03.06.2016)
- Erdoğan, Jale (2003), **Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Hatıraları**, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Erickson, Edward J. (2001), "One More Push: Forcing the Dardanelles in March 1915", **The Journal of Strategic Studies**, 24(3), 158-176.
- Erickson, Edward J. (2010), **Gallipoli The Ottoman Campaign**, Pen and Sword, Barnsley.
- Erickson, Edward J. (2012), **Gelibolu Osmanlı Harekatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Erickson, Edward J. (2015), **Gallipoli: Command under fire**, Osprey, Oxford.
- Erickson, Edward J. (2016), **Palestine: The Ottoman Campaigns of 1914-1918**, Pen and Sword, Barnsley.
- Esenkaya, Ahmet (2012), "Çanakkale Cephesinde Anadolu Yakası Topları (Anadolu Boğaz Giriş Tabya ve Bataryaları)", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 10(12), 1-34. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/canakkalearastirmalari/issue/3999/52818> (16.04.2017)
- Esenkaya, Ahmet (2016), "Çanakkale Cephesinde Karargâhlar", **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 47-80. DOI: 10.31454/usb.378116 (26.04.2018)
- Evans, Micheal (2000), "From Legend to Learning: Gallipoli and the Military Revolution of World War I", **Land Warfare Studies Centre**. Working Paper No: 110.

- Farrar, Marjorie M. (1980), "Politics versus Patriotism: Alexandre Millerand as French Minister of War", **French Historical Studies** 11(4), 577–609. <https://doi.org/10.2307/286351> (30.01.2017)
- Ferguson, Norman (2014), **The First World War: A Miscellany**, Chichester, Summersdale.
- Fewster, Kevin ve Başarın, Vecihi (1985), **A Turkish View of Gallipoli: Canakkale**, Hodja Educational Resources, Richmond.
- Field-Marshal Lord Birdwood of Anzac (1940), "General Sir Brudenell White", **The Australian Quarterly** 12, 4, 5–7. <http://www.jstor.org/stable/20630882> (31.05.2017)
- Fischer, Fritz (1967), **Germany's War Aims in the First World War**, W. W. Norton and Company, New York.
- Fox, Aaron (2016), "Warfare 1914-1918 (New Zealand)", Ute, Daniel (Ed.) **International Encyclopedia of the First World War** içinde (1-9), Freie Universität Berlin, Berlin 2016-09-06. DOI: 10.15463/ie1418.1095
- Gencer, Mustafa (2014), "The Congress of Berlin (1878) in the Context of Ottoman-German Relations", **Pursuit of History**, (12), 293-313.
- Genç, İsmihan (2017), "Birinci Dünya Savaşı'nda 6'ncı Kolordunun Romanya Cephesi'ne Gönderilmesi ve Yapılan Muharebeler", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, 15(29), 1-37.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları (2012), **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt I. Kitap, Ankara.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları (2012), **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt II. Kitap, Ankara.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları (2012), **I.Dünya Savaşında Çanakkale Cephesi**, V. Cilt III. Kitap, Ankara.
- Gibbon, Peter (1975), **The Origins of Ulster Unionism: The Formation of Popular Protestant Politics and Ideology in Nineteenth-Century Ireland**, Manchester University Press. Manchester.
- Göleç, Mustafa (2014), "Tarihsel Olgu ve Anlatı Stratejileri: Günlük Yazımından Tarih Yazımına "Bir" Gözlemcinin Çanakkale Savaşlarına "Birden Çok" Tanıklığı/Historical Facts and Narrative Strategies: "One" Observer's "Multiple" Testimonies to the Gallipoli War from Diary to H", **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1(2), 117-142.
- Graves, Matthew (2015), "France and Senegal", **History Australia**, 12(1), 56-63. DOI: 10.1080/14490854.2015.11668551 (06.03.2017)
- Gurdilek, Rasit (1985), "Pilgrimage by Australian and Turkish survivors", **The Times**.

- Günel, F. Zerrin (2016), “Kireçtepe Muharebelerinde Mustafa Kemal Atatürk’ün Rolü: “Geçeceksiniz””, **Aydın İnsan ve Toplum Dergisi**, 2(4), 9-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aitdergi/issue/43373/528358> (03.03.2017)
- Gündüz, Mehmet (2020), "Çanakkale Savaşlarının Amerikan Basınındaki Yansımaları", **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi** 6(11), 151-169. <https://doi.org/10.21021/osmed.779789> (12.04.2021)
- Hall, Richard C. (2011), “Bulgaria in the First World War”, **The Historian**, 73(2), 300-315, DOI: 10.1111/j.1540-6563.2011.00293.x (22.05.2016)
- Hamilton, Ian (2006), **Gelibolu Hatıraları 1915**, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- Hamilton, R. F., & Herwig, Holger H. (2004), **Decisions for War, 1914–1917**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hiery, Hermann J. (1995), **The Neglected War: The German South Pacific and the Influence of World War I**, University of Hawaii Press, Honolulu.
- Holloway, David. C. (2014), **Combat Colonels of the AIF in the Great War**, Big Sky Publishing, Sydney.
- Horner, D. M. (Ed.) (2021), **The Commanders: Australian Military Leadership in the Twentieth Century**. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781003119708>
- Howard, Micheal (2007), **The First World War: A Very Short Introduction**. Oxford University Press, Oxford. <https://dergipark.org.tr/en/pub/canakkalearastirmalari/issue/3999/52818> (14.04.2018)
- Hughes, Matthew ve Philpott, William J. (2005), “Allenby’s Offensive in Palestine”, **The Palgrave Concise Historical Atlas of the First World War** içinde (70-71), Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230504806_35
- İlhan, Mehmet M. (2015), **Introduction to the Fourth International Gallipoli Symposium**, İstanbul.
- İlhan, Mehmet M. vd. (2017), “Broken Hill Attack 1915 – Revisited: A Battle Fought for Gallipoli on Australian Soil” İlhan, Mehmet. M. vd. (Ed.), **Çanakkale 1915: Tarih, Edebiyat ve Sanat** içinde (125–162), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. İstanbul.
- John W. Young (2018), “Ambassador George Buchanan and the July Crisis”, **The International History Review**, 40(1), 206-224. DOI: 10.1080/07075332.2017.1357645 (18.06.2019)
- Kaloudis, George (2014), “Greece and the Road to World War I: To What End?”, **International Journal on World Peace**, 31(4), 9-49.

- Kantar, Gökmen ve Akova, Sibel (2020), “Political Communication on Sarikamis Attack Operation”. **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 15(1), 237-247. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/55182/731284> (07.11.2021)
- Karakaş, Nuri (2016), “Hedef Kudüs: İngiliz Askeri ve Siyasi Stratejisinde Filistin Harekatı”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 31(2), 471-487. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetid/issue/26900/282832> (10.11.2017)
- Karakaya, Mürvet M. (2021), “8 Ağustos 1915 Tarihinde Conk Bayırı’nda Türkler ve Yeni Zelandalıların Mücadelesi”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, 19(33), 93-122 . DOI: 10.46953/askeritarih.792542 (23.05.2022)
- Kaştan, Yüksel (2016), “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Osmanlı Devleti İle Almanya Arasında Askeri Alandaki İşbirliği Sürecinin I. Dünya Savaş’nda Müttefikliğe Gidişi Ve Bu Müttefikliğin Çanakkale Cephesindeki Rolü”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 16, 287-311.
- Kaya, Yakup (2018), “Birinci Dünya Savaşı’nda Galiçya Cephesi’nin Açılması ve 15. Osmanlı Kolordusunun Cepheye Gönderilmesi Meselesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 7(4), 2474-2489. DOI: 10.15869/itobiad.461461 (27.11.2019)
- Keiger, John. F. (2002), **Raymond Poincaré**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Kemal, Cemal (2010), “Osmanlı’nın Filistin Cephesi’ndeki Son Muharebesi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, 12(45), 37-69. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000316 (08.08.2017)
- Kerner, Robert J. (1928), “The Mission of Liman von Sanders”, **The Slavonic and East European Review**, 7(19), 90-112.
- Kerr, Gordon (2014), **Short history of the First World War: Land, Sea & Air, 1914-1918**, Oldcastle Books, Great Britian.
- Kervan, Aslıhan (2022), “Çanakkale Cephesi’nde 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi”. **Türk Savaş Çalışmaları Dergisi**, 3(1), 32-50.
- Kıbil, Mehmet (2020), “Çanakkale Muharebelerinde İngiliz Askeri İstihbarat Raporları”, **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, 5(1), 252-320. DOI: 10.24186/vakanuvis.670213 (12.11.2021)
- King, Jonathan (2015), **Gelibolu Günlükleri**, (Çev. Ali Önsan), 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Konishi, Shino (2015), **The Aboriginal Male in the Enlightenment World**, Routledge, London.
- Korkmaz, Seyfullah (2017), “Cemal Paşa’nın Hatıralarına Göre I. Dünya Savaşında Filistin Cephesi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 31(43), 45-77. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/31346/344425> (01.03.2018)

- Köse, İsmail (2016), “Port Directive of 1878 for Merchant Ships Operating in the Ottoman Capital (Dersaadet) Istanbul Seaports/Başkent İstanbul’da (Dersaadet) İşleyen Ticaret Gemilerine Yönelik 1878 Liman Nizamnamesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1(39), 25-43.
- Köstüklü, Nuri (2016), “Tarihte Türk-Leh İlişkileri Çerçevesinde Galiçya’da Şehit Olan Türkler ve Şehitlikler Üzerine Bazı Tespitler”, **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, 11(22), 27-37.
- Kurşun, Zekeriya ve Satan, Ali (2015), **100 Soruda Çanakkale Muharebeleri**, Rumuz Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Lackenbauer, Whitney P. (1999), “War, Memory, and the Newfoundland Regiment at Gallipoli”, **Newfoundland Studies**, 15(2), 176-214. https://id.erudit.org/iderudit/nflds15_2art02 (18.09.2016)
- Lawless, Keith A. (2015), **The Evacuation Phase of the Gallipoli Campaign of 1915**. Pickle Partners Publishing, Auckland.
- Lipkes, Jeff. (2007), **Rehearsals: The German Army in Belgium, August 1914**, Leuven University Press. Leuven.
- Little, Ian C. ve Little, Guy M. (2016), “The ‘Last to Leave’: An analysis of the final hours of the evacuation of ANZAC”, **Sabretache**, 57(1), 39-47.
- Lloyd, Nick, (2005), “Lord Kitchener and ‘the Russian News’: Reconsidering the Origins of the Battle of Loos”, **Defence Studies**, 5(3), 346-365. DOI: 10.1080/14702430500492674 (29.10.2016)
- Macleod, Jenny (2001), “General Sir Ian Hamilton and the Dardanelles Commission”, **War in History**, 8(4), 418–441. <http://www.jstor.org/stable/26013908> (23.06.2017)
- Macleod, Jenny (2015), **Gallipoli: Great Battles**, Oxford University Press, Oxford.
- Macleod, Jenny, (2004), **Reconsidering Gallipoli**, Manchester University Press, Manchester.
- Maiolo, Joseph ve Insall, Tony (2012), “Sir Basil Zaharoff and Sir Vincent Caillard as Instruments of British Policy towards Greece and the Ottoman Empire during the Asquith and Lloyd George Administrations, 1915–8”, **The International History Review**, 34(4), 819-839. DOI:10.1080/07075332.2012.690200 (08.07.2017)
- Margadant, Jo B. (1994), “Review of *The Trial of Madame Caillaux*, by E. Berenson”, **The Journal of Interdisciplinary History**, 25(1), 130-132. <https://doi.org/10.2307/206129> (26.09.2017)

- Marti, Steve (2014), “Dominions’ Military Relationship to Great Britain 1902-1914 (British Dominions)”, 1914-1918-online. Daniel, Ute vd. (Ed.), **International Encyclopedia of the First World War** içinde 1-10. Freie Universität Berlin, Berlin. DOI: 10.15463/ie1418.10635. (12.12.2017)
- Marvin, Benjamin F. (2011), “The Resurrection and Collapse of Empire in Habsburg Serbia, 1914–1918”, **The International History Review**, 33(3), 550-551. DOI: 10.1080/07075332.2011.594324 (30.01.2016)
- McKale, Donald M. (1998), **War by revolution: Germany and Great Britain in the Middle East in the Era of World War I**, Kent State University Press, Kent.
- Meaney, Neville (1996), **Fears & Phobias. EL Piesse and the Problem of Japan**, National Library of Australia Occasional Papers Series No. 1.
- Metin, Barış (2015), “Çanakkale Savaşlarından Makedonya Cephesi’ne; Balkanlarda Politik Denklemler (1914-1918)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 14(27-28), 233-249.
- Mirliva Sedat (2007), **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı’nda Türk Zaferi**, Phoenix, Ankara.
- Monticone, Ronald C. (1968), “Nationalities Problems In The Austro-Hungarian Empire”, **The Polish Review**, 13(4), 110–125. <http://www.jstor.org/stable/25776814> (31.05.2016)
- Moorehead, Alan (2007), **Gelibolu**, 7. Baskı, Doğan, İstanbul.
- Moreau, Odile (2015), “Ottoman Military Reforms on the Eve of World War I”, **Perceptions: Journal of International Affairs**, 20(2-3), 59-76.
- Morgan, Kenneth (2016), **Matthew Flinders, Maritime Explorer of Australia**, Bloomsbury Publishing, New York.
- Murray, Craig H. (1994), “Gallipoli 1915-Opportunity Lost?”, **Naval War Coll Newport RI**, 4-6,
- Nevinson, Henry. W. (1928), **Last Changes, Last Chances**, Nisbet and Company Ltd, London.
- Nizamoğlu, Yüksel (2015), “Türk Kaynaklarının İtilaf Devletleri Tarafından Çanakkale Cephesi’nin Tahliyesiyle İlgili Değerlendirmeleri”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 13(18), 431-446. DOI: 10.17518/caty.80544 (28.09.2017)
- O’Brien, Charmaine (2016), **The Colonial Kitchen: Australia 1788-1901**, Rowman & Littlefield, Lanham.
- Oglander, Aspinall C. F. (2005), **Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı**, 2. Baskı, Cilt I, Arma Yayınları, İstanbul.
- Oglander, Aspinall C. F. (2005), **Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı**, 2. Baskı, Cilt II, Arma Yayınları, İstanbul.

- Özçakır, Gürdal (---), Çanakkale Savaşlarında Lağım Muharebeleri ve Zonguldak-Ereğli Maden İşçileri, **Academia**, 1-26.
- Özçelik, Mücahit (2015), “İtilaf Devletlerinin Çanakkale’yi Tahliyesinin Türk Basınına Yansımaları”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 13(18), 447-464. DOI: 10.17518/caty.57551 (27.11.2020)
- Özer, Sevilay (2014), “Devlet Adamı Olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Otto Von Bismarck”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, 27, 437-455. DOI : 10.9761/JASSS2404 (18.12.2017)
- Parkes, Henry (1892), **Fifty Years in the Making of Australian History**, Longmans, Green and Co., London.
- Pastor, Peter (2001), “Hungary in World War I. The End of Historic Hungary”, **Hungarian Studies Review**, 28(1-2), 163-184.
- Patapan, Haig (2016), “Magnanimous Leadership: Edmund Barton and the Australian founding”, **Leadership and the Humanities**, 4(1), 1-20. DOI: <https://doi.org/10.4337/lath.2016.01.01> (09.08.2017)
- Petrow, Stefan (2014), “Godfather of Tasmania: Commemorating Abel Tasman 1838 to 2012”, **Journal of Australian Studies**, 38(2), 157-174. DOI: 10.1080/14443058.2014.890636 (24.04.2017)
- Phillip, Arthur (2015), **The Voyage of Governor Phillip to Botany Bay**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Progonati, Erjada (2014), “The Chronicle Of The First World War And Its Impact On The Balkans”, **Gazi Akademik Bakış**, 7(14), 97-116. DOI: 10.19060/gav.96952 (01.04.2016)
- Puleston, William D. (1931). “Asquith and Kitchener”, **Scientific American**, 145(3), 180–211. <http://www.jstor.org/stable/24975796> (09.08.2016)
- Reeves, Keir (2005), “Tracking the Dragon Down Under: Chinese Cultural Connections in Gold Rush Australia and Aotearoa, New Zealand”, **Graduate Journal of Asia-Pacific Studies**, 3(1), 49-66.
- Reynolds, Micheal A. (2011), **Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908–1918**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Richardson, William A. (2006), **Was Australia Charted Before 1606?: The Java la Grande Inscriptions**, National Library Australia. <https://link.gale.com/apps/doc/A242305141/AONE?>

- Richter, Heinz (2013), “The Impact of the Confiscation of the Turkish Dreadnoughts and of the Transfer of Goeben and Breslau to Constantinople upon the Turkish Entry into WWI”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, 11(15), 1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/canakkalearastirmalari/issue/4002/52843> (29.01.2016)
- Roberts, Chris (2015), **The Landing at Anzac 1915**, Simon and Schuster, New York.
- Sack, Peter G. ve Clark, Dymphna (1979), **German New Guinea: The Annual Reports**, Australian National University Press.
- Sanborn, Josh (2000), “The Mobilization of 1914 and the Question of the Russian Nation: A Reexamination”, **Slavic Review**, 59(2), 267-289. DOI:10.2307/2697051 (11.04.2016)
- Savona-Ventura, Charles (1995), “Reproductive performance on the Maltese Islands during the First World War”, **Journal of the Royal Army Medical Corps**, 141(2), 107-111. <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/12020> (26.01.2016)
- Sayılr, Burhan (2020), “Çanakkale Muharebeleri’nde 25. Piyade Alayı’nın Faaliyetleri ve Bir Bölük Komutanı’nın Not Defterleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, (29), 241-264. DOI: 10.17518/canakkalearastirmalari.791316 (22.11.2021)
- Schroden, Jonathan (2011), **A strait comparison: Lessons learned from the 1915 Dardanelles campaign in the context of a Strait of Hormuz closure event**. Center For Naval Analyses Alexandria VA., 1-66.
- Sellars, Bill (1997), “Stealing into the Night — The End of the Gallipoli Campaign”, **Insight Turkey**, 11, 113-122. <http://www.jstor.org/stable/26726578> (20.04.2016)
- Selvi, Haluk ve Er, Umut (----), **Fransız İhtilali’nden I. Dünya Savaşı’na Uluslararası İttifaklar**, Academia, 1-9.
- Sheffield, Gary (2017), “Shaping British and Anzac soldiers’ experience of Gallipoli: Environmental and Medical Factors, and the Development of Trench Warfare”, **British Journal for Military History**, 4(1), 23-43. <http://hdl.handle.net/2436/620571> (12.12.2018)
- Sheffy, Yigal (2005), “The Chemical Dimension of the Gallipoli Campaign: Introducing Chemical Warfare to the Middle East”, **War in History**, 12(3), 278-317. <https://doi.org/10.1191/0968344505wh317oa>
- Sheffy, Yigal (2009), “Preamble to Gallipoli: British Amphibious Planning in The Eastern Mediterranean, 1906-1915”, **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, (29), 1-10.
- Simmons, Edwin H. ve Heinl, Robert D. (1985), “Amphibious Operations [Review of *Gallipoli: Victory at High Tide: The Inchon-Seoul Campaign*, by A. Moorehead]”, **Naval War College Review**, 38(2), 98-105. <http://www.jstor.org/stable/44636467> (29.10.2017)

- Slade, Peter (2003), "Gallipoli Thanatourism The Meaning of Anzac", **Annals of Tourism Research**, 30(4), 779-794. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00025-2](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00025-2). (18.10.2016)
- Smith, James A. (2014), **Naval Gunfire Support From Gallipoli To Tarawa**, Academia, 1-39.
- Smith, Philippa Mein (2016), "The 'NZ' in Anzac: Different Remembrance and Meaning", **First World War Studies**, 7(2), 193-211. DOI: 10.1080/19475020.2016.1254097 (03.06.2017)
- Snyder, Jack (2013), "Military Bias and Offensive Strategy", **The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914** içinde (15-40), Ithaca, NY Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/9780801468629>
- Spofford, C. R. (1994), **Planning of the First Gallipoli Amphibious Landings: An Operational Analysis**, Naval War Coll Newport RI Dept Of Operations, 1-38.
- Steel, Nigel ve Hart, Peter (2005), **Gelibolu, Yenilginin Destanı**, Epsilon, İstanbul.
- Stevens, Christine (2002), **Tin Mosques and Ghantowns; A History of Afghan Cameldrivers in Australia**, Paul Fitzsimons, Alice Springs.
- Strachan, Hew (2013), "Book Review: Frankreichs Außenpolitik in der Julikrise 1914: Ein Beitrag zur Geschichte des Ausbruchs des Ersten Weltkrieges By Stefan Schmidt", **War in History**, 20(1), 129-130. <https://doi.org/10.1177/0968344512461778d> (02.04.2016)
- Strachan, Hew vd. (2014), **The Oxford Illustrated History of the First World War**, Yeni Baskı, Oxford University Press, New York.
- Sunter, Anne B. (2009), "Remembering Eureka", **Journal of Australian studies**, 25(70), 49-56. <https://doi.org/10.1080/14443050109387705> (06.09.2017)
- Sürmeli, Serpil (2015), "Siyaset ve Savaş İngilizlerin Çanakkale Çıkması (3 Kasım 1914-18 Mart 1915)", **Atatürk Yolu Dergisi**, 15(57), 131-146. https://doi.org/10.1501/Tite_00000000435 (28.02.2017)
- Şahin, Enis (2009), "Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi (3 Kasım 1914-9 Ocak 1916)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 25(73), 107-164.
- Şimşek, Erdoğan (2012), **Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları**, A&D Yayınları, İstanbul.
- Taşçı, Aslı D. ve Ayhan, Aydın (2005), "Leisure During War: The Case of Gallipoli (The Dardanelles War of 1915 in WWI)" **World Leisure Journal**, 47(4), 2-11. <https://doi.org/10.1080/04419057.2005.9674411> (22.10.2016)
- Tekir, Süleyman (2016), "Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 16(32), 43-65. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/36989/423717> (26.06.2018)

- Terzi, Buğra (2022), “26’ncı Piyade Alayı”, **Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi**, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul.
- Travers, Tim (2001), **Gallipoli 1915**, Tempus, Stroud. ISBN 978-0-7524-2551-1
- Trumpener, Ulrich (2005), “Germany and the End of the Ottoman Empire” **The Great Powers and the End of the Ottoman Empire** 1st Edition içinde (117-146), Routledge.
- Tunç, Salih (2009), “I. Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa’nın Paris Seyahati”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, (25), 183-208.
- Tunçoku, Mete (2007), **Çanakkale 1915 Buzdağının Altı**, TTK Yayınları, Ankara, 2007.
- Türkmen, Zekeriya (2017), “Birinci Dünya Savaşı’nda Irak Cephesi ve 101. Yılında Kutü’l-Amare Zaferi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 116(228), 63-98.
- Uyanık, Necmi ve Kaştan, Yüksel (2016), “Birinci Dünya Savaşı’nın Seyrinde Rapor ve Mektupların Rolü”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 15, 387-424.
- Uyar, Mesut (2015), **The Ottoman Defence Against the ANZAC Landing-25 April 1915** (Vol. 16), Simon and Schuster, New York.
- Ünalp, Rezzan F. (2015), “Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, 13(18), 37-64. DOI: 10.17518/caty.75190 (18.09.2017)
- Ünaydın, Ruşen E. (2015), **Atatürk ile Mülakat**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Van Evera, Stephen (1984), “The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War”, **International Security**, 9(1), 58-107. <https://doi.org/10.2307/2538636> (22.05.2016)
- Verney, Guy (1985), **The Army High Command and Australian Defence Policy, 1901-1918**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Sydney.
- Vesely, C. D. (1997), **Gallipoli 1915**, California State University, Dominguez Hills.
- Vidakis, Ioannis (2011), “The Grand Betrayal. The Goeben-Breslau Incident During WWI”, Karkazis, John vd. (Ed.), **CEDEG Reports, Center of Defense, Energy and Geopolitical Research (CEDEG)** içinde (89-103), Chios.
- Viduka, Andrew (2015), “An Overview of Australia’s World War I Underwater Cultural Heritage 1914-1924 and Observations on Changing National Expectations to Commemoration”, Guerin, Ulrike vd. (Ed.) **Underwater Cultural Heritage from World War I** içinde 154-169, Bruges.

- Wakefield, Alan S. (2004), "Mountains, Mules and Malaria: The British Frontline Soldiers's Experience of Campaigning in Macedonia, 1915-1918", **Journal of the Society for Army Historical Research**, 82(332), 325-340. <https://www.jstor.org/stable/44231110> (21.12.2016)
- Westerman, William F. (2014), **Soldiers and Gentlemen: Australian Battalion Commanders in the Great War 1914-1918**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of New South Wales.
- Wilcox, Mike ve Spencer, David (2007), "Stand Up the Real Anzac Lone Pine of Gallipoli", **New Zealand Journal of Forestry**, 52(1), 3-9.
- Willard, Myra (1967), **History of the White Australia Policy to 1920**, Melbourne University Press, Melbourne.
- Williams, John M. (2005), **The Australian Constitution: A Documentary History** (Melbourne University Press, Carlton.
- Winegard, Timothy C. (2011), **Indigenous Peoples of the British Dominions and the First World War**, Cambridge University Press, New York.
- Wishart, Alison (2016), "'As Fit as Fiddles' and 'As Weak as Kittens': The Importance of Food, Water and Diet to the Anzac Campaign at Gallipoli", **First World War Studies**, 7(2), 131-164, DOI: 10.1080/19475020.2016.1177795 (29.04.2018)
- Wolf, Klaus (2014), **Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Yazman, Mehmet Şevki (2008), **Bir Subayın Kaleminden 'Türk Çanakkale' / Cephaneniz Yoksa Süngünüz Var**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Zagare, Frank C. (2009), "After Sarajevo: Explaining the Blank Check", **International Interactions**, 35(1), 106-127. DOI: 10.1080/03050620902743960 (06.03.2017)

EKLER

Ek 1: 6 Ağustos Taarruzu Başlamadan Önce ANZAK Kolordu Komutanı olan Birdwood'un Askerlerin Moralinin Yüksek Tutmak İçin Yayınladığı Bildiri

101 (17)

AUSTRALIAN AND NEW ZEALAND ARMY CORPS.

Appendix No 12

We are about to make our second advance on our way to Constantinople, and I want to let all ranks know of what great importance the move we are to make will be.

The whole world has now heard of the action of the Australians and New Zealanders when we landed here at the end of April. The highest possible opinion has been formed of our designs by all military critics, and we therefore have to set up to an extraordinarily high standard to live up to our reputation.

I want you all to remember that the fighting we shall probably have in this advance will be very much of the same nature as it was on the day we landed - certainly it will be so for a portion of the troops. We shall have to face a very difficult bit of country which the enemy have to some extent entrenched, as they did for our arrival.

Then however we ignored all trenches - rushing at all we saw, chasing the Turks out of them, and keeping them well on the run. This we have got to do again. Remember that under no circumstances can we possibly turn back. Having started our attack it has got to be soon through, and that it will be soon through with great success I have no doubt. We will advance on a broad front as we did on landing. Some will find they have trenches in front of them; others will not. But all must keep on and on continuously until we have occupied the enemy's position. Once we have got into that, I feel sure that Australians and New Zealanders will never allow themselves to be driven out. It will probably come to a good deal of fighting actually in the trenches, and in them we well know that any one of us is equal to at least ten Turks, so that we will and must drive them along the trenches before us and never give them breathing space for a moment.

We shall have the advantage of starting while it is still cool, but after hard climbing I know how hot it gets and water will be a great difficulty. I earnestly therefore ask all men, as I did the day we landed, to be most careful of their water bottles and not to start drinking till late in the day.

The complete defeat of the Turks now will have an enormous effect and will bring us a very large step nearer Constantinople, and indeed it may I hope prevent them making any other definite stand for a considerable time - also, by pressing them hard and continuing to press them for the next few days, we should hope to capture guns and machine guns as well as prisoners and camps.

We have to remember that when we are chasing them through their trenches, as I hope we shall be doing, they are sure to try and bomb us as much as they can. We however have two or three bombs to every one of theirs, and it only remains for us to prove how easily we can beat them with the bomb, as we know we now can do with the bayonet and the rifle.

Two into three days hard fighting may, we hope, clear the Turks from these hills round us, and I know that everyone will do his best to make success a certainty.

When we landed, the place of honor was given to the Australian Division in leading our attack. On this occasion too that Division will start the attack and will have its full share of fighting, but the honor of accomplishing the task which we set before us on the 25th April - viz., the attacking of Hill 971, will now fall to the New Zealand and Australian Division. They will have a hard and difficult time of it, but I well know that nothing will stop them, and that they will prove to the world that there are no Turks who can stop them from taking a position once they have made up their minds to do so.

Remember, men, the order of the day must be "shove on and keep shoving on" until we are in complete possession of the heights above us, when we hope we shall have the Turks at our mercy.

Remember, too, that there will be new Divisions of Lord Kitchenor's Army operating in conjunction with us, who will be watching us carefully, and whose success will be entirely dependent upon our being

7-102

able to show them the way first - and this I know you will do.

Remember too to do all you can to conserve and keep your ammunition during the beginning of your advance, i.e., while on the flat and when in the lower hills. It will then be dark, so the majority of any ammunition that might be fired would probably be wasted, while you may hope to get at the enemy with the bayonet and either capture or kill him at once or get him while on the run. Later on, when we get to the top of the hill, all the ammunition we can possibly carry will be wanted, as we may be sure that the enemy will not give up his strong position without a struggle, and when we have taken it he will very likely counter attack to drive us out.

Every effort will be made to bring up ammunition and water as quickly as possible, but you all know as well as I do there will be difficulties in getting these up quickly enough, so keep all the ammunition you can for shooting purposes when it is light enough to see and destroy the Turks in front of you and keep your water bottles full as long as you possibly can.

We know that we have established a moral superiority over the Turks, and have been able not only to keep their snipers completely under, but in many cases we have gone far to stop their bombing. Though they are terrified of the Australian and New Zealand soldiers in the open, yet there is no doubt that they will always fight well when behind trenches. On this occasion, however, I trust we may be able to get a good many of them in the open, when by constantly pressing them let us hope they will again do as our men said they did when they landed on the 25th April - run faster than they had ever seen men run before.

There is just one more point I want you all to remember, which is that when we have taken the enemy's position and driven him off it, our work is by no means ended, so men must not think that they will then be able to get off and come down to the beach for a swim. It is then that our hardest work, and possibly the greatest determination, will be required, as we not only have got to turn the enemy off his present position, but having once shifted him from his front trenches, we have to keep running him out of them as far as we possibly can, capturing we hope everything he possesses, and giving him no rest until he is completely defeated here.

W. E. B. Woodward

7.104

103
18
Appendix No 18

I wish to extend a hearty welcome to the men of the 8th Corps, who have come to join and help their comrades of the Australian and New Zealand Army Corps at Anzac Cove.

You all know that we are about to attack the Turks and turn them out of their positions round us, but possibly all do not realise the importance of the move in front of us, and how essential it is that on starting we should absolutely make up our minds to see our attack through to complete success. Success now will take us a very far step on the way to Constantinople, which I know all of us want to reach as soon as we can.

The work you will be called upon to perform in the forthcoming operations with the enemy, will be of a really difficult nature, which the oldest of troops would be proud to be asked to undertake. You will be taking part in a night attack over some very difficult country; but remember it is the very difficulties of the country which we hope will prove to be our best friend. There the country is in any way easy it is covered with Turkish trenches. There it is most difficult the Turks have to some extent refrained from entrenching; and even where there are trenches these will not in every case be manned.

It was such country that the Australians and New Zealanders tackled when they first landed here some time ago, and now that they have got you to support them, they feel fully convinced, as I am sure you all do, that we shall together succeed in driving the Turks before us from positions they have taken up.

The climbing will be steep, and we have to be prepared to meet an enemy, not only on the hillsides, but when we reach the top; but wherever we meet him it must be with the determination to drive him before us and let nothing stop us.

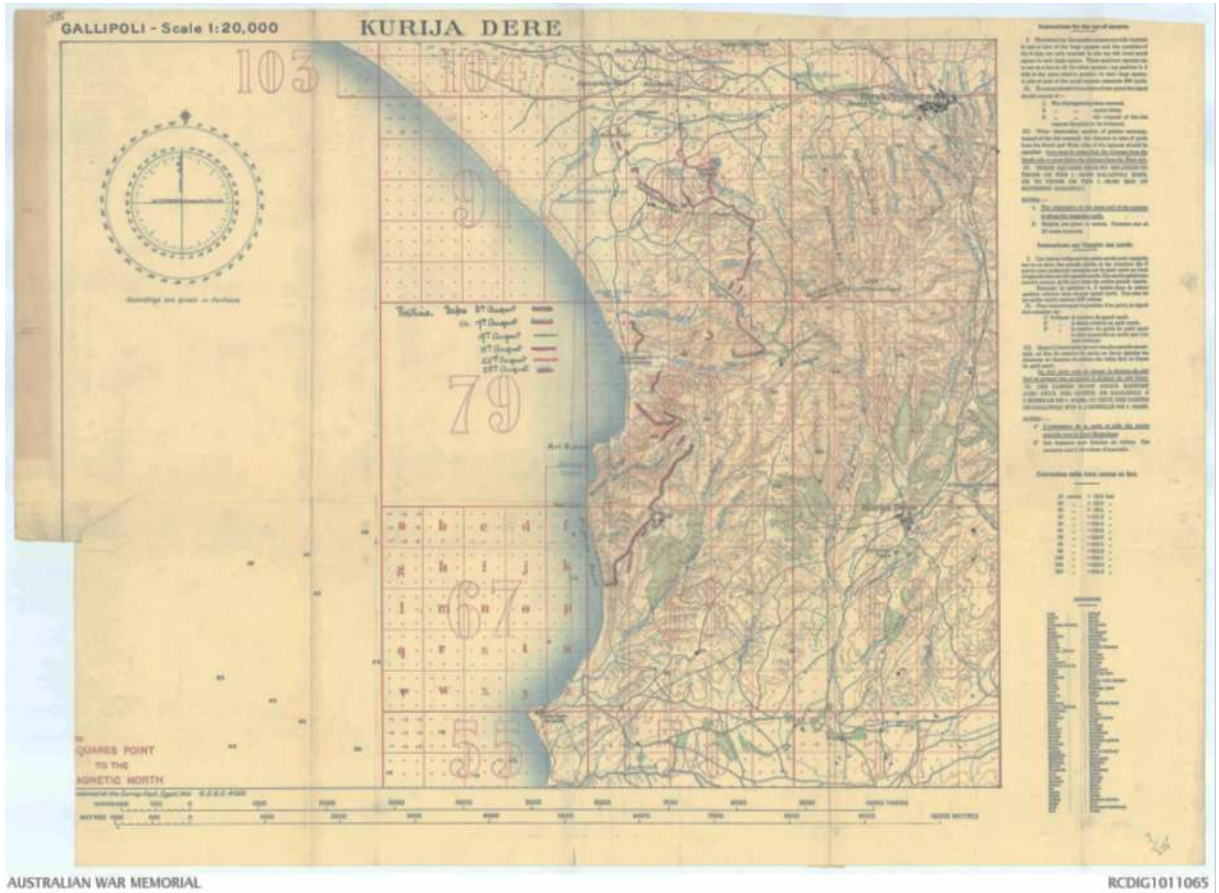
Every effort will be made to replenish water and ammunition, but remember that the doing of this in this country will be most difficult, so it is essential that men must remember not to waste their ammunition, but to keep it for good targets, while you all must exercise self-restraint in refraining from touching your water bottles until well on into the day.

The Australian and New Zealand Army Corps are as proud at having you to fight alongside of them as I feel convinced the 8th Corps are to be brigaded with the Australians and New Zealanders.

W.R. Birdwood

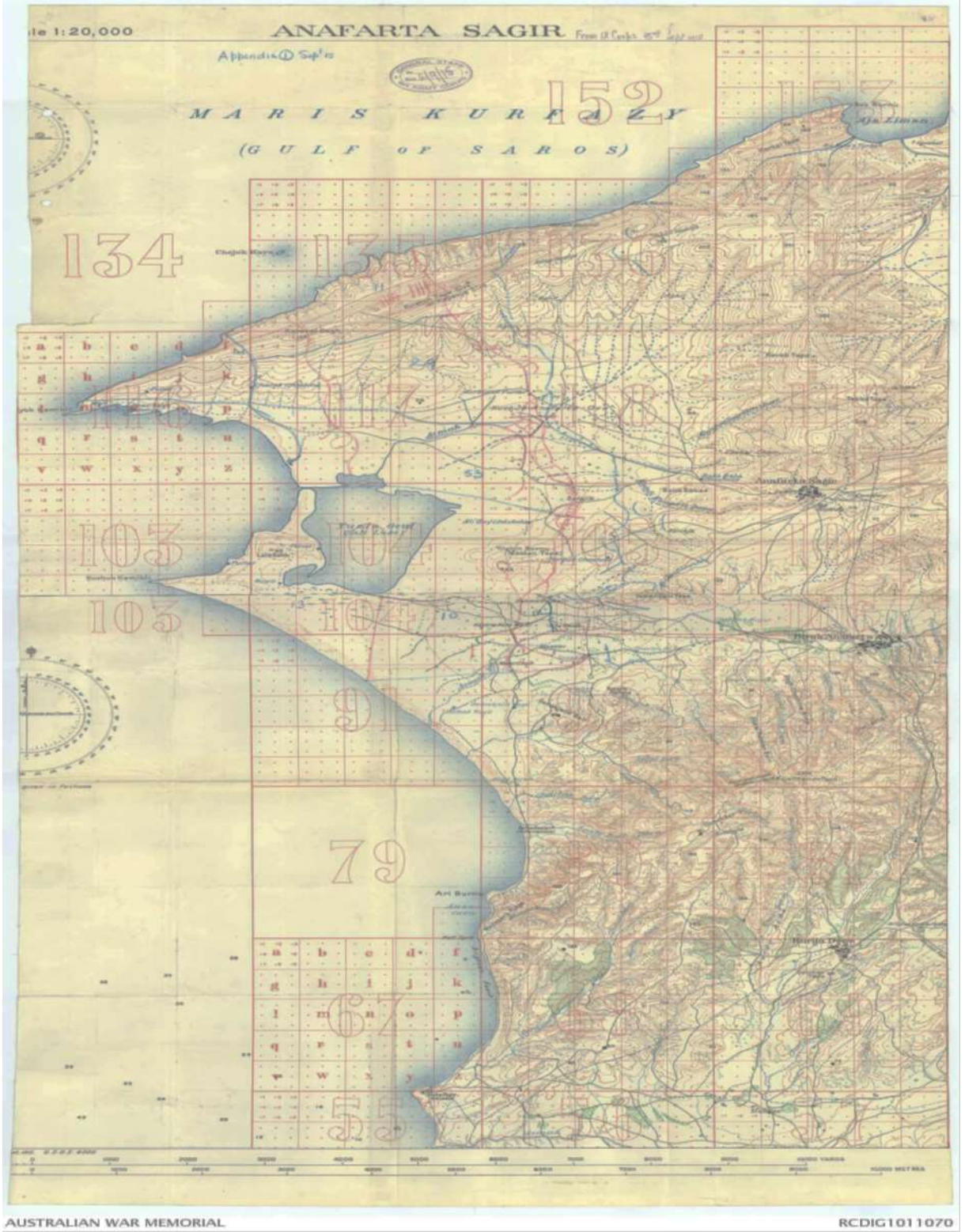
Lieut-General,
Commanding Australian and New Zealand Army Corps.

Ek 2: ANZAK Bölgesini Gösterir 1/20.000 Ölçekli Harita

Kaynak: AWM, 1/25/5 Part 6, s. 23

Ek 3: Suvla ve ANZAK Bölgelerini Gösterir 1/20.000 Ölçekli Harita

Kaynak: AWM, 1/25/6 Part 2, s. 5

Ek 4: Haritalardaki Bazı Karelerin Türkçe İsimlerini Gösterir Tablo

86
Appendix No. 12

867

AUSTRALIAN & NEW ZEALAND ARMY CORPS.

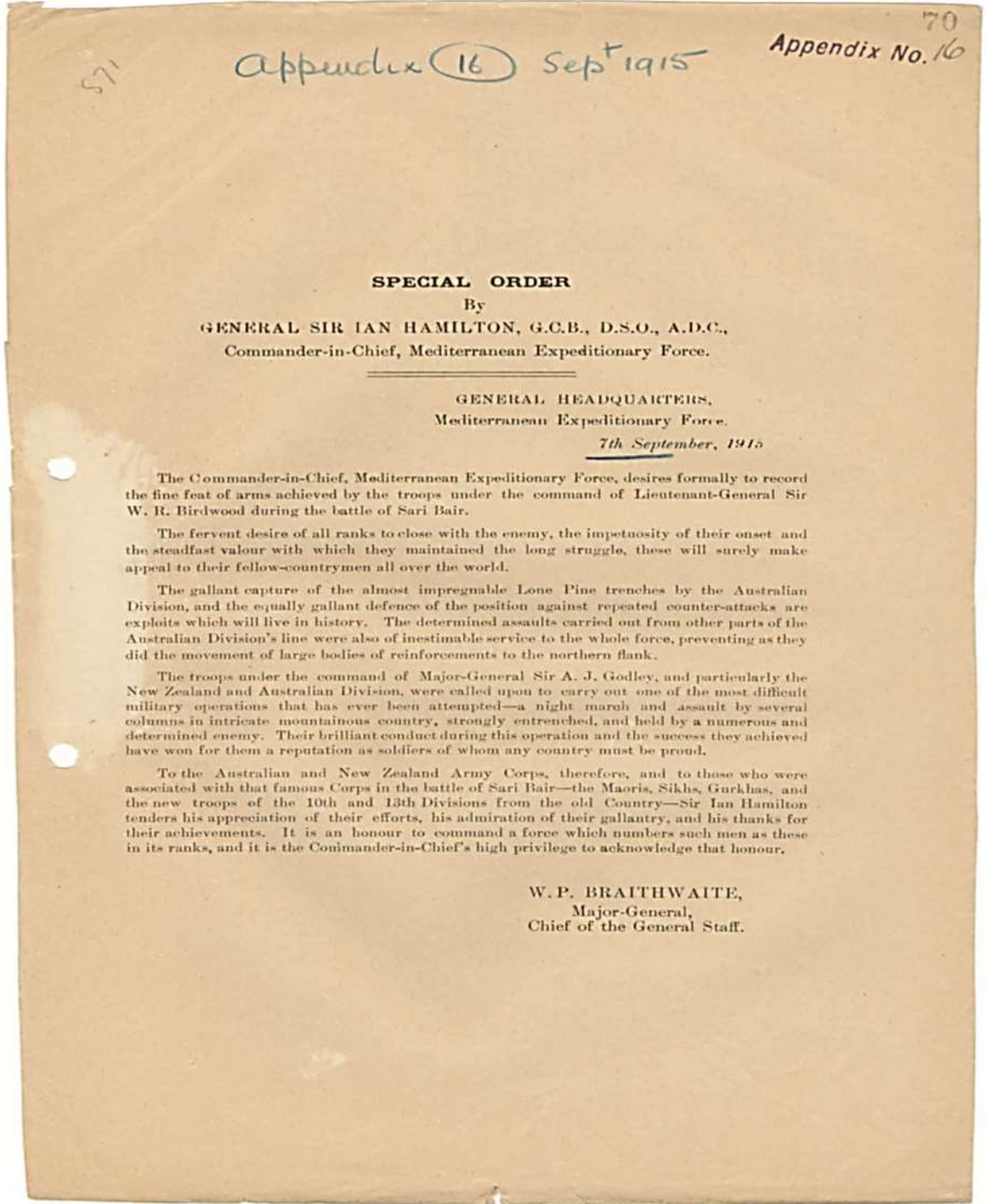
The following Turkish names of points in and around ANZAC are given below for information. These will assist identification of places mentioned in captured documents and reports of prisoners. They should not be quoted in reports as they are not officially recognised.

Square.

-1-	There are 2 valleys named on map AGHYL DERE. The one through squares 92 Y 1,2,3 and Z 1,2,3 should be KARA AGHYL DERE.		
-2-	The steep slope in square 93 V 8 9 6 is called KURT KETCHEDE or ABDUL YERE.		
-3-	Square 92 W and X.	BAUCHOPS HILL.	YAILLA TEPE.
-4-	" 80 B 7.	No 2 Outpost.	MEHMUZ TEPE.
-5-	" 80 B 9 C 7.	Old No 3 Outpost.	HALID RIZA TEPE.
-6-	" 80 C 9.	Table Top.	PILAW TEPE.
-7-	" 80 H 8 to I 8.	The Spur.	MAHMUZ TEPE.
-8-	" 80 H 8,9.	No 1 Outpost.	CHATAL TEPE.
-9-	" 80 J 1,2,3 K 1,2.	RHODODENDRON Ridge.	SHAHIN TEPE.
-10-	" 80 C 2,3,5,6.	BATTLESHIP HILL.	DUZ TEPE.
-11-	" 80 N 9 6.	BABY 700.	KILICH BAIR.
-12-	" 80 M 3 N 5.	SNIPERS RIDGE.	KABA SIRT.
-13-	" 80 Q 9.	PLUGGERS PLATEAU.	KHAIN TEPE.
-14-	" 80 S 8 3.	Opposite QUINNS.	YOUNA SIRT.
-15-	" 80 X 1/2 4/5.	Opposite COURTNEYS.	EDIRNS SIRT.
-16-	" 80 Y 7 5 3.	Spur.	FONDALIK SIRT.
-17-	" 80 V 3 W 5.	BRIDGES ROAD.	KORKA DERE.
-18-	" 68 B 3 8 5.	LONE PINE.	KANLI TEPE.
-19-	" 68 A between 1,2,3 and 4,5,6.	VICTORIA GULLY.	KENRIK DERE.
-20-	" 68 G 8/9.	CHATHAM POST.	KEL TEPE.
-21-	" 80 W 1 W 2-5.	BRAUNDS HILL.	YOKSEK SIRT.
-22-	" 80 W 2 R 9.	MONASH GULLY.	KOR DERE.
-23-	" 80 X 8 3 6.	MORTAR RIDGE.	BOMBA SIRT.
-24-	" 80 W 9 X 7.	JOHNSTONS JOLLY.	SHEHADA SIRT.
-25-	" 68 B 5-6 2-3		
-26-	" A 8-9.	HOLLY RIDGE.	YESHIL SIRT.
-27-	" 79 2.	HELL SPIT.	KUTCHUK ARI BURNU.

Army Corps Head-quarters. 5th September, 1915.

Ek 5: Ian Hamilton'ın ANZAK Askerlerinin Başarısını Öven Bildirisi

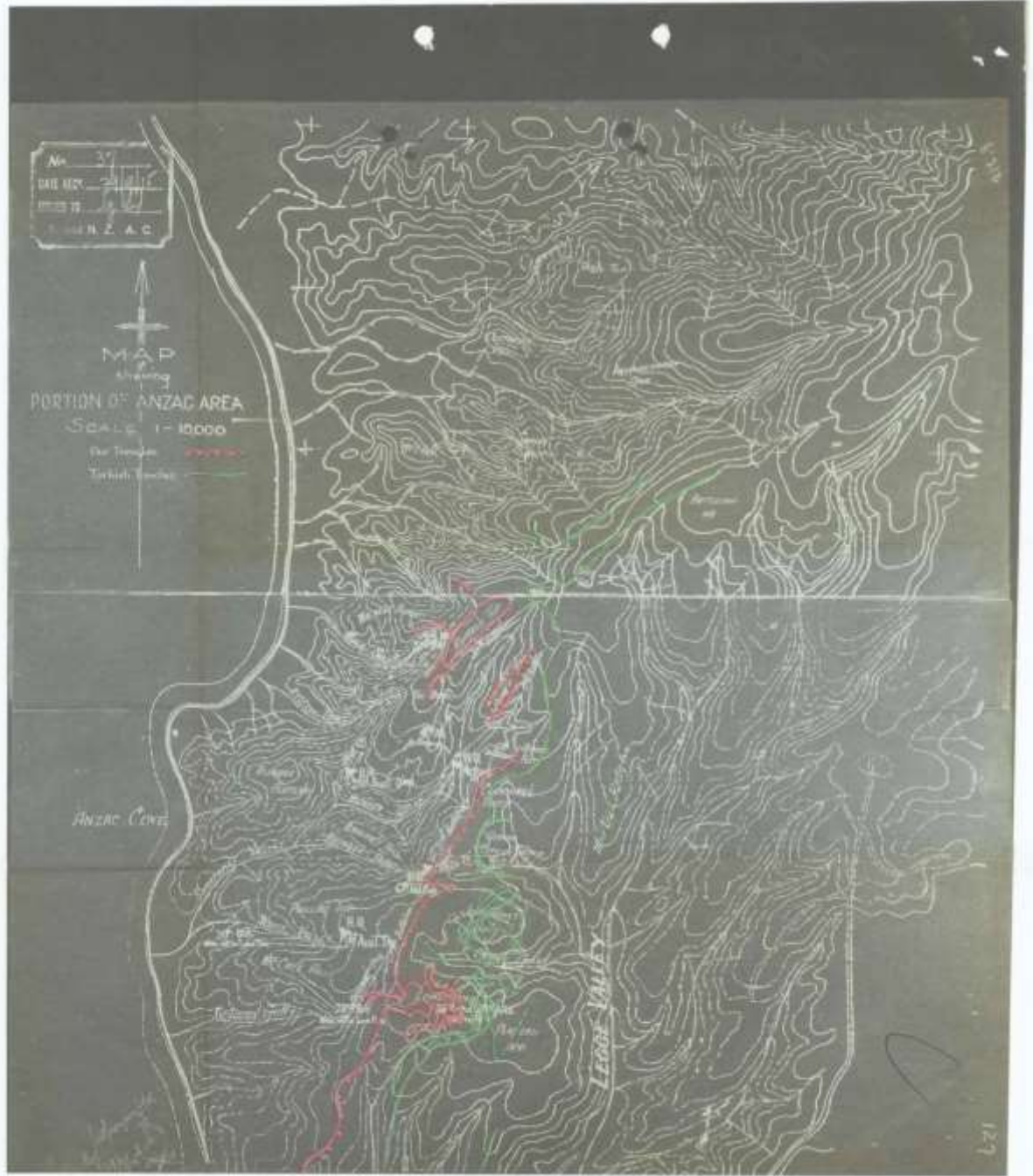

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1011071

Kaynak: AWM, 1/25/6 Part 3, s. 9

Ek 6: 29 Eylül Tarihli ANZAK Hatlarını Gösterir 1/10,000 Ölçekli Harita

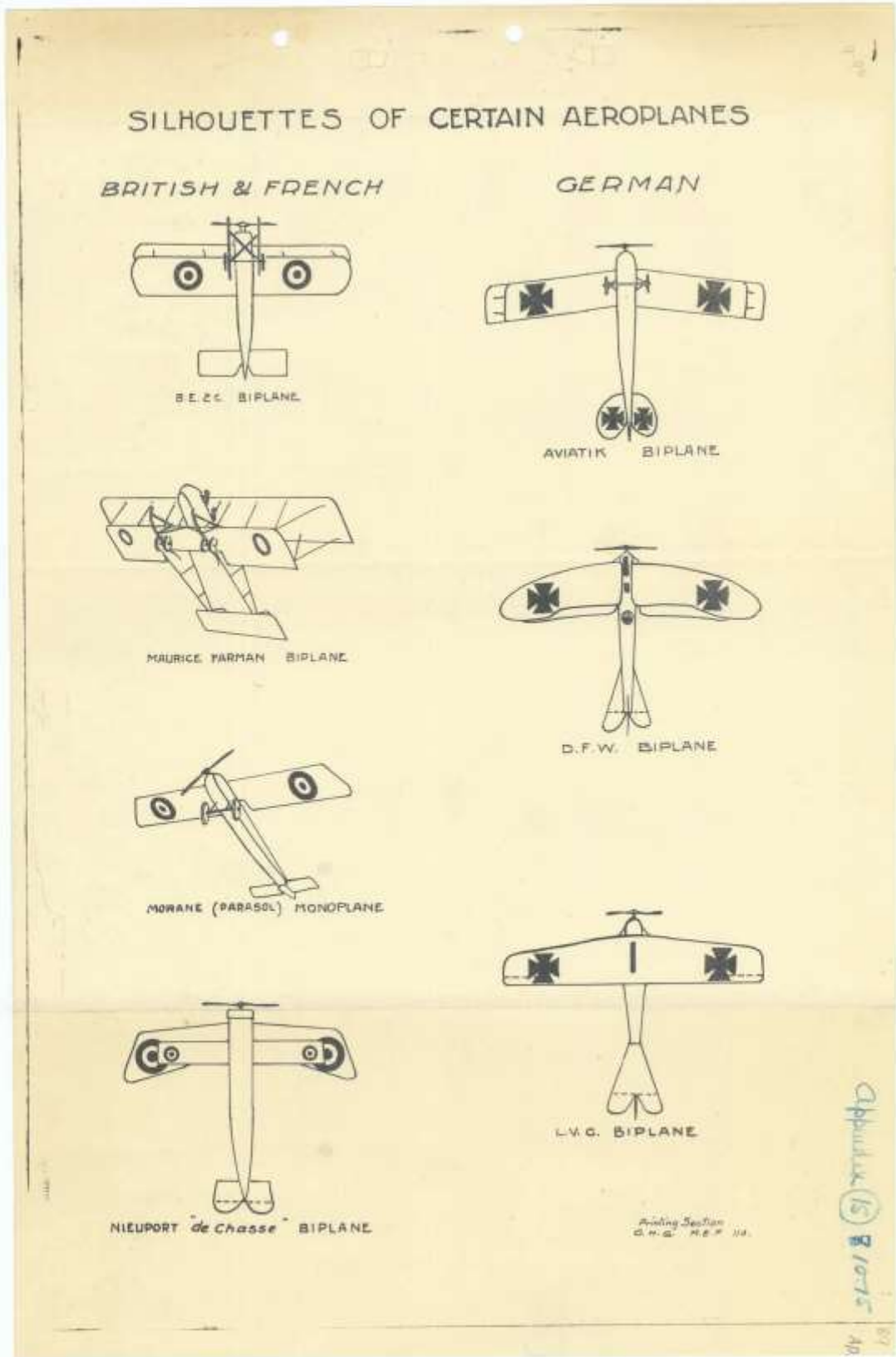

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

REDIG1011076

Kaynak: AWM, 1/25/6 Part 8, s. 82

Ek 7: Alman, İngiliz ve Fransız Uçaklarının Skeçlerini Gösterir Belge

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1011079

Kaynak: AWM, 1/25/7 Part 2, s. 5

Ek 8: Bazı Yerlere ANZAK'ların Verdikleri İsimleri Gösterir Liste

Anzac S.S.
Copy No.....38.....

Polic 91.
General Headquarters.
7th November, 1915.

FORCE ORDER No.28.

Reference Map
1:20,000.

With reference of Force Order No.27. dated 29th October,
1915. the following names of localities are authorised for general
use:-

<u>Name of Locality.</u>	<u>Map Square.</u>
Twelve Tree Copse.	22. X.1.
Church Farm.	22.Y. 2.
Gully Farm.	22. X.4.
Shrapnel Point.	22. H.3. - J.7.
Geoghegan's Bluff.	22. H.3. - T.1.
Trolley Ravine.	22. J.4.
Boarder Ravine.	22. J.7.
Masset Ravine.	22. I.9.
Bruce's Ravine.	22. H.3.
Piccadilly Circus.	17. P.3.
Leicester Square.	18. G.3. - H.4.
P Point.	22. G.1. - G.
Y. Beach.	22. H.5.
H.O.S. Hill.	13. J.12.
Clapham Junction.	17. I.6.
Grey Tree Farm.	17. I.3. - G.9.
Backhouse Post.	17. G.3. - G.
Brown House.	17. P.1.
White House.	17. P.1.
Sniper's Wood.	17. T.9. - U.4.
Trafalgar Square.	17. L.4.
Shaw Bridge.	17. G.3.
Mole Hill.	17. V.6.
Y. Ravine.	22. H.3. - G.
Charka Bluff.	22. H.3. - G.
Puillier Bluff.	22. J.3.
Harris Ridge.	68. 125/6 2/3 5 8/8
Holly Ridge.	68. I.3 5 3/4 8/8
Pine Ridge.	68. H.2. 13/11.
Chatham's Post.	68. G.2. / L.2/3.
Legge Valley.	68. H.7. c 3.
Shell Green.	68. G.2. 3 to 5.
Tasmania Post.	68. G.2. H 4.
Leane's Trench.	68. G.6. H.4

APPENDIX No.3.

Folio 92.

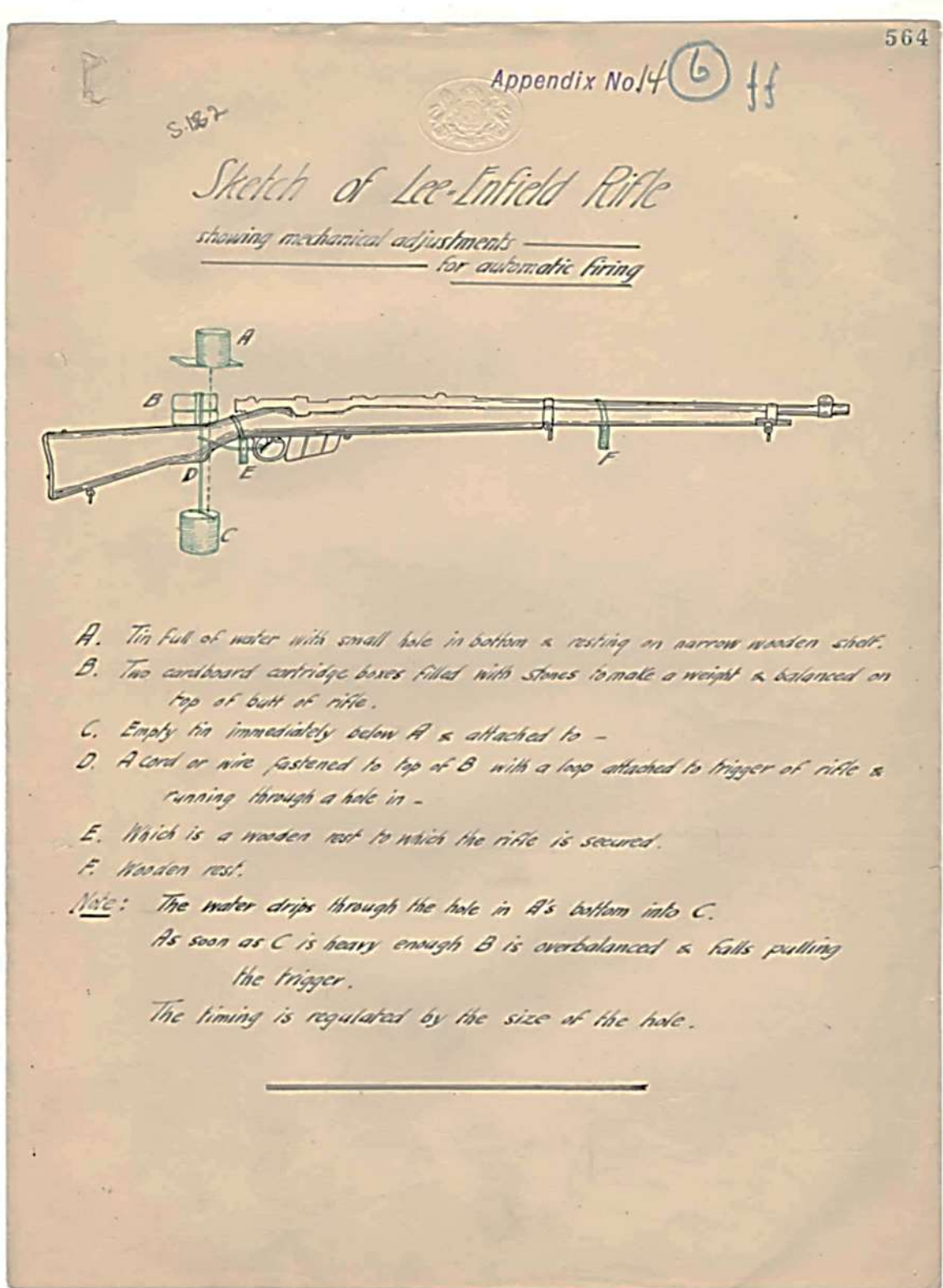
<u>Name of Locality.</u>	<u>Map Square.</u>
Lone Pine.	68.B.3 6 7/8.
Plateau 400.	68.B.3 6 9 c 7 6 2 l.
Johnstone's Jolly.	80.W.9 x 7.
Fire Gully.	80.W.6 x 4.
German Officers Trench.	80.X.1 4/5.
Mortar Ridge.	80.X.5/6 - n 9.
Courtney's Post.	80 B. South West corner.
Bridges Road.	80.V.3/6 u 1/4 w 5.
White's Valley.	80.V.6 9.
Brown's Dip.	68.b.1/2.
Artillery Road.	68.C.5/6 - b 2.
Shrapnel Gully.	80.V.7-8 w 2.
Monash Gully.	80.W.2 r 9.
Rest Gully.	80.W.3 - r 1/2.
Plugge's Plateau.	80.C.9.
Reserve Gully.	80.C.3/6 - r 4.
POPS Hill.	80.B.4 - 2.
Mule Gully.	80.W.7 r 1/2.
Walkers Ridge.	80.W.2 - n 7.
Turks Point.	80.W.3.
Russell's Top.	80.W.3. - n 7.
Snipers Nest.	80.I.8.
Nek.	80.n.8.
Camels Hump.	80.I.4/7 - 3.
Baby 700.	80.W.6-9.
Happy Valley.	80.W.1- 9.
Battleship Hill.	80.C.2, 3, 6, 5.
No.1. Post.	80.W.8.
Rhododendron Spur.	80.I.6. 1, 2, 4, 1.
No.2 Post.	80.W.7 H.1.
No.3 Post.	80.A.6 b 4 4/7.
Old No.3 Post.	80.B.8 2 c 7.
Table Top.	80.C.9.
Cannons Hill.	80.P.1-4.
Turks Bump.	80.E.4-7.
Sand Pit.	80.P.5-6.
Sandbag Ridge.	92.U.5.
Taylor's Hollow.	92.W.4.
Bauchop Hill.	92.W.5/6 x 8.
Walden Point.	92.Q.6.
Australia Valley	92.B.4-2-n 9.
Gillespie Hill.	92. W.1-3.
W.Hills.	108.T.- U
Chocolate Hills.	105.I.M.
Bell Spit.	79.E.
Jephson's Post.	135.T.9.
Bench Mark.	135.U.2-6
Schmitz Hill.	105.I.9.
Green Hill.	105.W.9.
Hill 10.	117.W.9.
The Pimple.	Knoll just S of 136.L.7-8
Green Knoll.	136 P.3-5
North Redoubt.	136. L.4-5
Burderer's Knoll.	118.A.1-4
Blackhouse.	118.W.1.

APPENDIX No.3.

<u>Name of Locality.</u>	<u>Map Square.</u>
Dublin Castle.	100 yards W. of 118.M.4.
Sulajik Farm.	105.B.3 - C.1.
Tints Corner.	Junction main & communication trenches, 105.Q.9.
Caters House.	105.V.2.
White House.	House just N. of line 105.V 6-W.4.
Gloster Post.	Hut on Road N.W. of 105 C.1.
Marakol Gap.	135.X.4-7
Yeoman's Knoll.	Knoll about 105.R.2.
"The Boot"	Hill feature at 135.F.1. & 2.
Ducks Nest.	Work at 135.O.6.
Lone Tree Gully.	117.D.2-3
Borderers Ravine	117.F.1.4-7
Gibraltar.	Spur at 117.J.6. - K4.
Essex Ravine	117.O.2.
Three Poplars	Group of trees forming a landmark at 118.M.2.
Highland Barricade.	92.B.1.

Signed....R Taylor B.G.
for Major-General.
C.G.S.
Medtn. Exped. Force.

Ek 9: Çekilmede Silahları Kendiliğinden Ateşleyen Tertibatın Çizimi

Ek 10: ANZAK'ların Çekildikten Sonra Geride Bıraktıkları Malzemelerin Listesi

678

Appendix No. 14 (9) W

Status of Supplies left at
Amoy, 19-12-1915.
by 1st Aus Div

Preserved meat	829,000 rations.
M. & V. rations	105,000 lbs do.
Iron rations	117,000.
Biscuit	734,000 lb.
Bacon	115,000 lbs.
Jam	102,500
Cheese	16,000
Tea	15,400
Sugar	99,500
Salt	61,000
Pepper	400
Mustard	1200
Milk	18,500
Rice	185,500
Dried Fruit	135,500
do. bgs.	115,500
Matches	2,624 gross.
Oatmeal	1600 lbs.
Perl Barley	200
Arrowroot	480.
Limejuice	3265 galls.
Rum	3577 (galls. destroyed).

V 50

(2)

Appendix No. 14

(9) h

Stout	2736 bots (destroyed).
Meat Extract	1600 lb.
Hay	4000 lb.
Compressed forge	36,000 lb.
Wood	15 tons.
Coal	50 tons.
Candles	23,000 lb.
Petrol	2,300 galls.
barbide	10,500 lb.
oil M.B.	10,600 galls.
oil crude	212 galls.
oil signal	60. do.
oil whale	2000 do.
wick	66 yards.
Meth. spirits.	210 galls.
Glycerine	2576 lb.
Soda-carb.	2071
soda-hypo.	16,975
Bleaching Pdr	821
Clarifying Pdr	1740
N.C.I. Powder	860.
Cressel	4700 galls.
Latrine Paper	99 bales.
Vermijelly.	2250 lb.
Quicklime	3571

V 51

(3)

Appendix No. 14 (9) W

<u>Indian</u> <u>Rations</u>	Chloride lime	13400 lbs
	atta.	82,682 lbs.
	Ghi.	6742
	Gnr.	1189
	Rice	19,000.
	Dhall	4827.
	Parched gram	19,585.
	Tea	2258.
	Garlic	578
	Turmeric	656
	Chillies	569
	Ginger.	4451
	Tobacco, country.	2040.

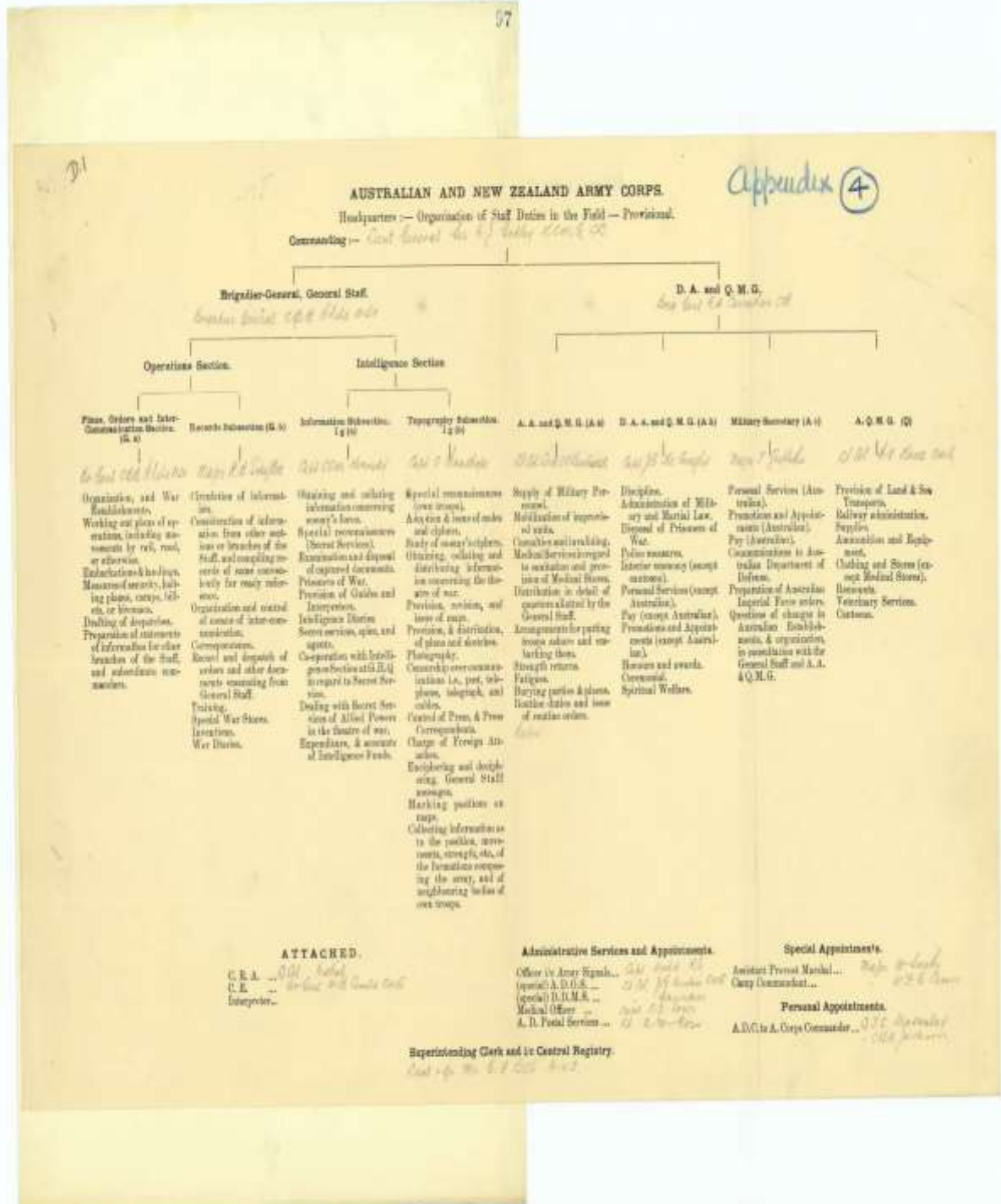
R. D. Milne
Major
R. D. Milne
Amzac.

Ek 11: ANZAK Birlikleri ve Sorumluluk Alanları

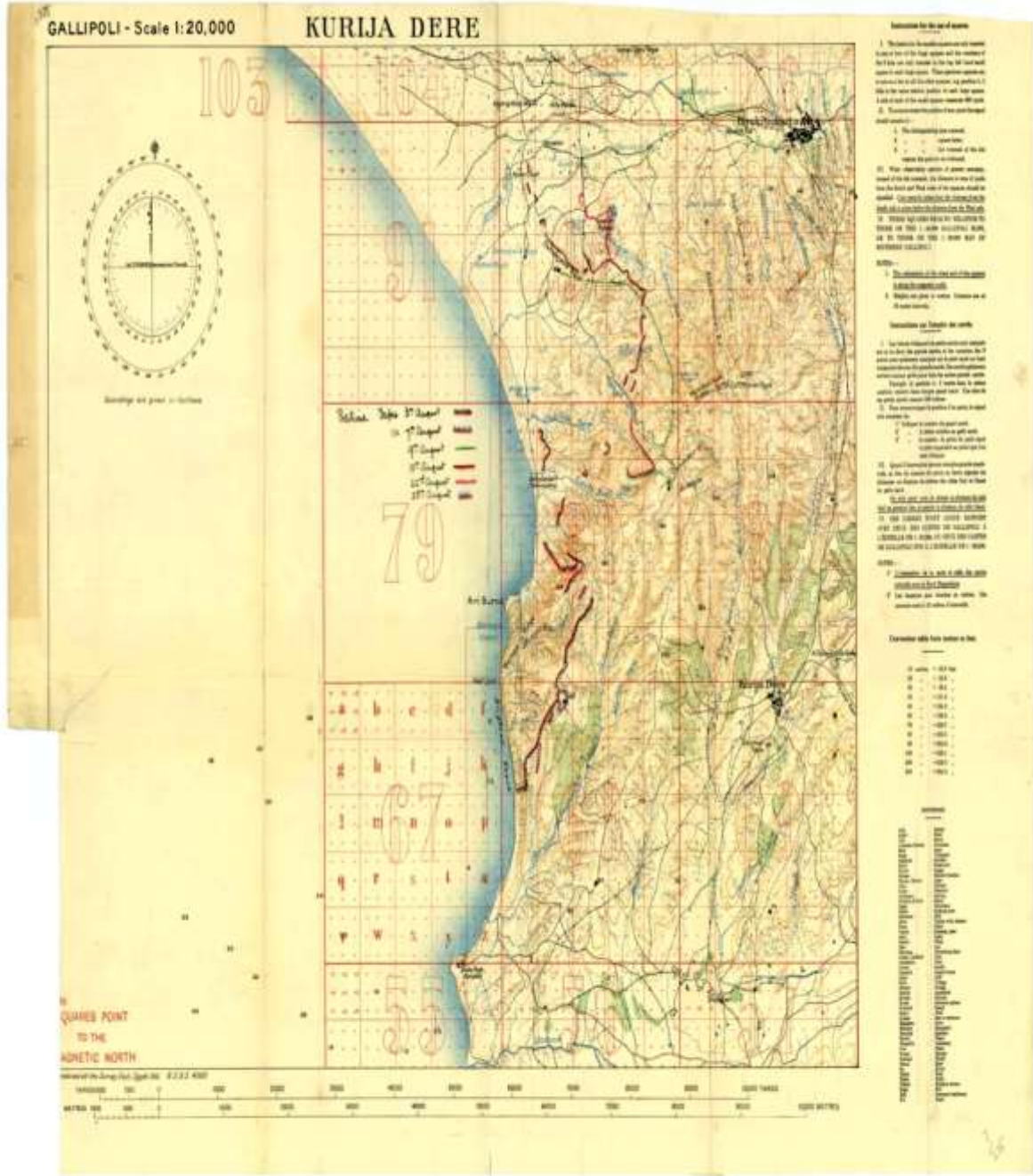
AUSTRALIAN & NEW ZEALAND ARMY CORPS.	
Name.	Square and Number.
1st Aust Division.	
HOSPITAL.	29.B.3.
WILSONS LOOKOUT.	68.G.8.
GARDY CLIMB.	48.A.1-6.4-1.2.
ALMOND PATCH.	68.V.9-8. 168.21
CEMENT GUN PITS.	68.A.7.
TWIN TRENCH KNOLL. (Not near Trench 17)	68.W.2.
BOOMERANG TRENCH.	68.S.9-X.3.
ALMOND GROVE.	68.Q.6-8.
FLODDER FIELD.	47.X.6-Y.4.
DIAMOND PATCH.	48.N.5.
THE RUINS.	68.S.4-7.
WINDGLASS TREE.	68.Q.3.
BALKAN GUN PITS.	67.2.5.
Y ROAD JUNCTION.	48.A.2.
STABLE CLUMP.	47.Z.2.
CAMEL HOUSE.	68.G.6-9.
TURKISH DESPAIR.	68.W.4.
HEXAGONAL TRENCH.	68.V.1-2.
NIGHT ANGLE TRENCH.	68.O.1-2.
ANDERSON KNOLL.	68.Z.5-68.J.8.
GUN RIDGE.	68.L.8-9.
MOHON TRENCHES.	68.L.8-9.
BIRD TRENCHES.	68.H.3-1.3.
VALLEY OF DESPAIR.	68.O.2.
HYRINE POST.	68.L.3-9.
POPPY VALLEY.	68.A.7-8.
CLARK VALLEY.	68.B.7.
ALLAN GULLY.	68.B.7.
SILT SPUR.	68.B.5-8.
SNIPERS RIDGE. (Scum)	68.B.9-11.2.
WEIR RIDGE.	68.O.6.
WINDGLASS.	
2nd Aust Division.	
DEAD MAN'S HILL.	68.S.5.
THE BLOODY ANGLE.	The angle formed by the gully between POPPER and DEAD MAN'S HILL and the gully between DEAD MAN'S HILL and QUINNS.
SCOTT'S POINT.	68.W.5. (100 yds East of).
VICTORIA GULLY.	68.A.6-8, 6-2, 4-1.
NO CAT'S HILL.	68.H.1, 68.V.8-9, 68.A.3-3.
PHILLIP'S TOP.	68.W.7-V.6-8-9.
OWEN GULLY.	68.H.3-6.1-2-3.
SIGNAL POINT.	68.X.6-8.
HORN HILL.	68.D.3-68.Y.6-X.7.
BOBBY KNOLL.	68.U.8-11.2.
BRADERS HILL.	68.W.3-6-1.
DEAD MAN'S FIELD.	68.B.2.
GRATER POST.	68.W.5. (140 yds SE of).
THE TAMBOUR.	68.N.6-9.
SNIPERS TRENCH.	68.X.4.
STEELES POST.	68.X.1-W.3.
QUINNS POST.	68.S.7. (NE)
THE SPHINK.	68.R.6-2-4.
CHESSBOARD.	68.S.6-8.
PIKE TRENCH.	
NZAA DIVISION.	
OCEAN BEACH.	68.A.2.1.2.
OVERTON GULLY.	68.B.1-4, 2-5, 2.
HUGHES GULLY.	68.H.3-1.1-2.2.
NEW ZEALAND GULLY.	68.Q.
MAORI HILL.	68.S.1.2-4.5.
HAY VALLEY.	68.X.2-3.8-9.
APEX.	68.K.1.
CHESHIRE RIDGE.	68.D.9-6.2-3.

Name.	(2)	Square and Number.
NE & A Division.		
BOGE HILL.		80.D - 80.Y.
MALONE GULLY.		80.Y.2-3-4.
DETHOYER HILL.		80.I.1.
LITTLE TABLE TOP.		80.D.1.
SHIPERS RIDGE. North		80.I.2-3-4-5. 80.Y.1-6.
PINNACLE.		80.I.1-2.
CHICKEN COOP.		80.J.2-3.
THE FARM.		80.Y.3.
THE FARM.		80.W.2-3.
THOMAS GULLY.		80.E.2-3.
CANTERBURY KNOLL.		80.I.2-3. X
HOTCHKISS GULLY.		80.I.2-3. X
DUNNATH POST.		80.D.2-3.
SEth Division.		
12nd Edo area.		
BODEN BLUFF.		Junction of sqs at 80.Y.2 and 80.D.4.
BEDFORD RIDGE.		80.Z.4.
BRIGHTON ROAD.		80.U.7.
SUGAR BLUFF.		80.Z.12.
CAMEL CUT.		80.U.2.
COOLEY ROAD.		80.Y.8.
FARM GULLY.		80.X.3-Y.9.
FISHERS POST.		80.Y.6.
FRANKLIN POST.		80.Z.4.
HANMERLINE LANE.		80.H.0.
HACKNEY WICH.		80.Y.7.
KIRKMAN ROAD.		80.Y.9.
KINGS OWN AVENUE.		80.Y.2-3-4.
KORNE TUNNEL.		80.Y.9.
WINTERBYS POST.		Junction of sqs 80.R.2 & 80.D.4.
SOUTH CREEK.		80.Z.3.
STAFFORD GULLY.		80.Y.1-2-3.
WARRICK CASTLE.		80.Y.3.
WODENHURST CLIFF.		80.U.2-3-4.
13th Edo area.		
CANIBROCK POST.		80.O.0.
CULVER POST.		80.O.0.
NATFIELD PARK.		80.T.1.
HILL 100.		80.P.8.
HOSKINS WALK.		80.N.1-2-3 - 0.4.
IRBILBROCK.		80.S.3.
JANESONS JOLLY.		Junction of sqs U & O.
LIONS DEN.		" " " " "
MALDON ROW.		80.U.1.
STAFFORD BROADWAY.		80.C.4-5.
WALKLEY GAP.		80.T.2-3-4.
13th Edo area.		
BOURAY AVENUE.		80.J.7.
EVANS DELL.		80.S.1.
HILL 80.		80.J.4.
NONFOLK STREET.		80.J.7-0.1-4.
TIFFINERY ROAD.		80.H.4-1 - 1.8.
Indian Brigade area.		
10th Avenue.		80.C.6/7 from junction with SUTTON LANE.
14th "		80.C.6/7 " " " "
CYPRESS ALLEY.		80.H.6-1.7.
GRASS PATCH.		80.I.4-5.
GRASS LANE.		80.H.5-6 - H.8-9.
PICCADILLY.		80.C.7-1.8.
REHENT STREET.		80.I.7-8.
SECOND LINE.		80.H.7-8.2.
HINES WALK.		80.H.6.
SUTTON LANE.		80.C.6-0.1.
THE WALKER.		80.C.1.
Divisional Reserve Area.		
DIXONS GORGE.		80.H.3.
CHARING CROSS.		80.H.8-0.3.
STODGERS LANE.		80.H.8.

Ek 12: ANZAK Komutanları ve Görevleri

Ek 13: 7, 9, 11, 22 ve 28 Ağustos Tarihlerinde ANZAK Mevzilerini Gösterir Harita

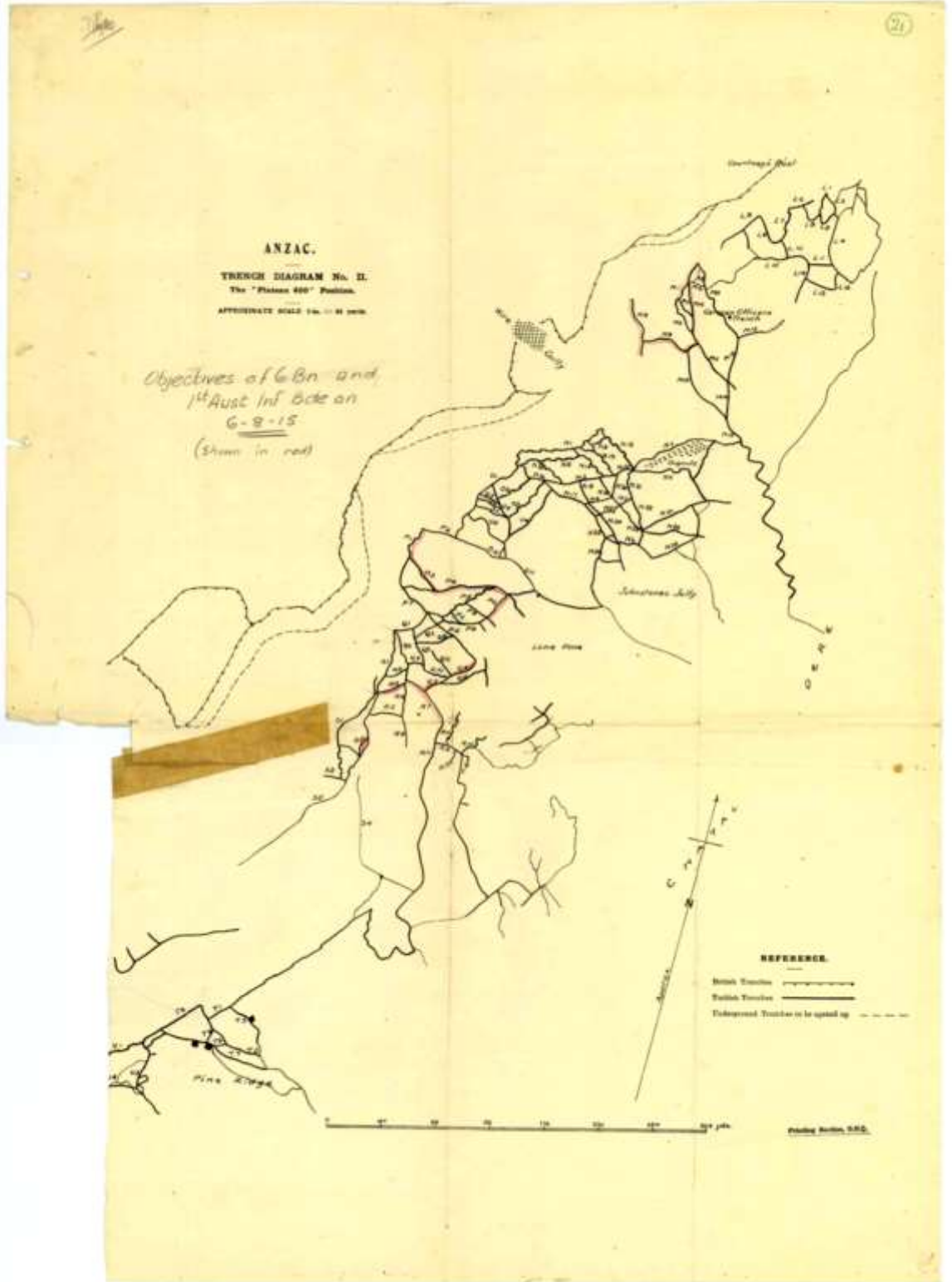

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1011065

Kaynak: AWM, 1/25/5 Part 6, s. 23

Ek 14: 6 Tabur ve 1. Avustralya Tugayının 6 Ağustos'taki Hedefini Gösterir Harita

AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

RCDIG1011062

Kaynak: AWM, 1/25/5 Part 3, s. 59

Ek 15: Çanakkale Savaşında Görev Yapan İngiliz ve Avustralyalı Komutanlar

İNGİLİZ VE AVUSTRALYALI KOMUTANLAR

Aylmer Hunter-Weston

D: 1864 – Ö: 1940. 29. Tümen Komutanı olarak görev yapmıştır.

Charles Monro

D: 1860 – Ö: 1929. Ekim 1915'te Ian Hamilton'ın yerine Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin (MEF) Komutanı olarak atanmış ve derhal yarımada'nın tahliye edilmesine karar vermiştir.⁵¹³

Cyril Brudenell Bingham White

D: 1876 – Ö: 1940. Savaştan önce Askeri Operasyonlar Direktörü olarak savaş çıkması durumunda oluşturulacak bir Avustralya/Yeni Zelanda Tümenini planlamakla görevlendirilmiştir. Daha sonra (Aralık 1914) 1. Avustralya Tümeni Kurmay Başkanı olmuş ve Çanakkale'ye yapılacak çıkarma'nın planlamasında rol almıştır. ANZAK bölgesinin tahliye planlarını da büyük ölçüde White oluşturmuştur.

Henry George Chauvel

D: 1865 – Ö: 1945. Önce 1. Avustralya Hafif Süvari Tugayının, Kasım itibarıyla ise 1. Avustralya Tümeninin Komutanı olarak görev yapmıştır.⁵¹⁴

Ian Hamilton

D: 1853 – Ö: 1947. Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin (MEF) Komutanı olarak görev yapmış, sefer başarısız olunca 16 Ekim'de bu görevden alınmıştır.⁵¹⁵

James Gordon Legge

D: 1863 – Ö: 1947. Mayıs 1915'te 1. Avustralya Tümen Komutanı olarak, bir ay sonra Mısır'a giderek 2. Tümeni oluşturmakla görevlendirilmiş ve bu tümenle Ağustos sonlarında yine Çanakkale'ye gönderilmiştir.

John De Robeck

D: 1862 – Ö: 1928. Sackville Carden Akdeniz Donanma Komutanlığını bırakınca yerine atanmış ve sefer boyunca bu görevi yürütmüştür.⁵¹⁶

Roger Keyes

D: 1872 – Ö: 1945. Sackville Carden'in Kurmay Başkanı olarak görevlendirilmiştir. Hem 19 Martta hem de savaşın son aşamalarında boğazı yeniden donanmayla zorlama fikirlerini dile getirmiş ancak fikirleri kabul görmemiştir.⁵¹⁷

Sackville Carden

D: 1857 – Ö: 1930. Eylül 1914'te Akdeniz Donanma Komutanı olarak atanmış, Mart 1915'te sağlık sorunları yüzünden görevden el çekmiştir.⁵¹⁸

Sir A. Godley

D: 1867 – Ö: 1957. 2. Yeni Zelanda ve Avustralya Tümen Komutanı olarak görev yapmıştır.⁵¹⁹

Walter Pipon Braithwaite

⁵¹³ <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/205016671>

⁵¹⁴ <https://www.awm.gov.au/collection/P11026068>

⁵¹⁵ <https://www.britannica.com/biography/Ian-Hamilton>

⁵¹⁶ **The Papers of Admiral Sir John de Robeck**, GBR/0014/DRBK. Churchill Archives Centre. <https://archivesearch.lib.cam.ac.uk/repositories/9/resources/1534>.

⁵¹⁷ **KEYES, Admiral of the Fleet Roger John Brownlow**, 1st Baron, 1918-12-20 - 1919-01-10, GBR/0014/HURD 1/33. Churchill Archives Centre. https://archivesearch.lib.cam.ac.uk/repositories/9/archival_objects/1482546.

⁵¹⁸ **The personal papers of Admiral Sir Sackville Hamilton Carden**, GBR/0014/CARD. Churchill Archives Centre. <https://archivesearch.lib.cam.ac.uk/repositories/9/resources/1463>.

⁵¹⁹ <https://www.awm.gov.au/collection/P11013530>

D: 1865 – Ö: 1945. Ian Hamilton'ın Kurma Başkanı olarak görev yapmıştır.⁵²⁰

William Riddell Birdwood

D: 1865 – Ö: 1951. Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu (ANZAC) Komutanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra, 28 Ekim 1915'te Akdeniz Seferi Kuvvetlerinin Komutanı ve 19 Kasım 1915'te ise Çanakkale (Dardanelles) Ordusunun Komutanı olarak görev yapmıştır.⁵²¹

William Throsby Bridges

D: 1861 – Ö: 1915. Avustralya'nın ilk Genelkurmay Başkanı olarak atanmıştır. Savaşta görev alacak Avustralya birliklerini oluşturmakla görevlendirilmiş ve Avustralya İmparatorluk Kuvvetlerinin komutanı olarak atanmıştır. Çanakkale'de 1. Avustralya Tümen Komutanı olarak görevlendirilmiştir. 15 Mayıs tarihinde cephede yaralanmış ve 3 gün sonra ölmüştür.⁵²²

⁵²⁰ <https://www.awm.gov.au/collection/P1072443>

⁵²¹ <https://www.awm.gov.au/collection/P11013160>

⁵²² <https://www.awm.gov.au/collection/P11013172>

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında West Richmond Primary School'u (İlkokul) bitirdikten sonra ortaöğretim için Kew High School'a başladı. 1992 yılına kadar burada eğitim gördükten sonra eğitimine Türkiye'de devam edip 1996 yılında Samsun Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2000 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nü; 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programını bitirdi. 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Tezli Doktora programına başladı.

İŞİTAN, evli ve üç çocuk babası olup, ileri düzeyde İngilizce bilmektedir.